T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

16. YÜZYIL AZERBAYCAN ŞAİRLERİNDEN FEDÂYÎ VE BEḪTİYÂR-NÂME MESNEVİSİ (İNCELEME VE ÇEVİRİYAZI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:

GÜNAY ÇATALKAYA

İSTANBUL 2018

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

16. YÜZYIL AZERBAYCAN ŞAİRLERİNDEN FEDÂYÎ VE BEḪTİYÂR-NÂME MESNEVİSİ (İNCELEME VE ÇEVİRİYAZI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:

GÜNAY ÇATALKAYA

DANIŞMAN

PROF. DR. ÜZEYİR ASLAN

İSTANBUL 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Günay ÇATALKAYA'nın "16. yüzyıl Azerbaycan Şairlerinden Fedâyî ve Bahtiyarnâme Mesnevisi (İnceleme ve Çeviriyazı)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof. Dr. Üzeyir ASLAN Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Ömer ZÜLFE Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Doç. Dr. Secaattin TURAL İstanbul Medeniyet Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...21.../...05.../ 2018 tarih ve ...2018/10-06... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖN SÖZ III
ÖZET VI
ABSTRACT VII
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ VIII
KISALTMALAR X

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHTİYÂR-NÂMELER

1.1. Bahtiyâr-Nâme Destanı ve Türkçe Örnekleri 1
1.1.1. Bahtiyâr-Nâme Destanının Kaynağı 1
1.1.2. Türk Edebiyatında Bahtiyâr-Nâmeler 8

İKİNCİ BÖLÜM

FEDÂYÎ ve BAHTİYÂR-NÂME MESNEVİSİNİN İNCELEMESİ

2.1. Fedâyî'nin Hayatı ve Edebi Kişiliği 23
2.1.1.Hayatı 23
2.1.2. Edebî Kişiliği ve Eserleri 24
2.2.Fedâyî'nin Bahtiyâr-nâme Mesnevisinin İncelemesi 25
2.2.1. Şekil Özellikleri 26
2.2.1.1. Nazım Şekli 26
2.2.1.2.Vezin 30
2.2.1.3. Kafiye ve Redif 35
2.2.2. Dil ve Üslup Özellikleri 41
2.2.2.1.Ünlüler 41
2.2.2.2.Ünsüzler 44
2.2.2.3. Deyim -Atasözleri ve Atasözü Niteliğindeki İfadeler 52
2.2.3. Bahtiyâr-Nâme Mesnevisinin Muhtevası 100
2.2.3.1.Bahtiyar-name Hikayesinin Özeti 100
SONUÇ 111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEDĀYĪ'NIN *BEḪTIYĀR-NĀME* MESNEVİSİ

3.1. Nüshaların Tanıtılması 114
3.2. Metnin Kuruluşunda Takip Edilen Yol 115
3.3. *Beḫtiyār-nāme* Metni 117
SÖZLÜK 327
KAYNAKÇA 484
ÖZGEÇMİŞ 487

ÖN SÖZ

Tarihi gelişimini düşündüğümüzde Türklerin İslamiyet'i kabulünden itibaren Türk Edebiyatı'nda yeni bir dönem başladığını görebiliriz. Klasik Türk Edebiyatı dediğimiz bu dönem, yaklaşık altı yüz yıllık dönemi kapsayarak Türk Edebiyatı'ndaki etkisini bugüne kadar sürdürmüş, Arap ve Fars edebiyatı etkisiyle halk edebiyatı kültüründen de tamamen kopmayarak kendine özgü eserleri ortaya çıkarmıştır.

Klasik Türk Edebiyatı içerisinde divanlar her ne kadar önemli yere sahipse mesneviler de bir o kadar kendine has yer tutmaktadır. Kökeni itibariyle Arap edebiyatına ait olan mesnevinin Türk Edebiyatı çerçevesinde gelişmesi ve tekamüle erişmesinde Fars Edebiyatı'nın ve henüz Türkçe'nin Klasik Türk Edebiyatı içerisinde teşekkül bulamadığı zamanlarda Türk asıllı şairlerin Farsça kaleme aldığı mesnevilerinin etkisi büyüktür.

Türk edebiyatında mesnevi nazım biçimi, sadece dış yapısını Fars Edebiyatı'ndan almamıştır. Muhtevası bakımından da Fars Edebiyatı'ndan etkilenen mesnevileri, konularına göre manzum dini destanlar, tekke edebiyatı mesnevileri, Klasik Türk Edebiyatı kapsamında yazılmış mesneviler olarak gruplandırdığımızda *Bahtiyâr-nâme* isimli eserimiz, kökeni yönüyle Doğu edebiyatına bağlı olup Klasik Türk Edebiyatı kapsamında yazılmış bir eser olarak karşımıza çıkar. Fakat kaynağını her ne kadar Doğu edebiyatından almış olsa da *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi, anlatım ve muhteva yönünden halk edebiyatına bağlı kalmıştır.

Bahtiyâr-nâme, muhtevası bakımından nasihat-nâme türünde bir mesnevi olup dış yapısı yönünden çerçeve hikâye tekniğiyle kaleme alınmıştır. Çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış mesnevilere baktığımız zaman genellikle öğüt verici bir amaçla yazıldıklarını görürüz. Bu amaç, dönemin kültürel adetlerini, İslami ahlakını ve insani değerleri okuyucuya verebilme doğrultusundadır. Çerçeve hikâye tekniği ile kaleme alınan bu mesnevilerde okuyucuya ulaştırılmak istenen bu amaç, mesnevide yer alan farklı iç hikâyeler vesilesiyle verilmektedir. Mensur ve manzum şekilde yazılmış olan bu eserler aynı zamanda kaynağı bakımından zincirleme biçimde birbirlerine bağlıdır. Bu eserlere *Sindbâd-nâme*, *Kelîle ve Dimne*, *Binbir Gece Masalları*, *Binbir Gündüz Masalları, Tûtî-nâme, Kırk Vezîr Hikâyeleri* ve eserimiz *Bahtiyâr-nâme* örnek gösterilebilir.

Şu ana kadar Türk Edebiyatı'nda yazılmış *Bahtiyâr-nâme* mesnevilerine baktığımız zaman üç nüsha ile karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki Klasik Türk Edebiyatı'nın inkişaf ettiği dönem olan 14. yüzyıl ürünüdür ve Osmanlı sahası şairlerinden Pîr Mahmûd tarafından yazılmıştır. Bu mesnevinin elyazması Milli Kütüphane Afyon Gedik Ahmet Paşa Koleksiyonu 18349 numarada kayıtlıdır.

İkinci *Bahtiyâr-nâme* nüshası ise Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1022 numarada kayıtlı olup Osmanlı sahası şairlerinden Ömer ibn-i Ebû Bekir ibn-i Mir Alem isimli şair tarafından kaleme alınmıştır.

Üzerinde çalıştığımız *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi ise 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başı Azerbaycan sahası şairlerinden Fedâyî'ye ait olup yazması Tebriz Halk Kütüphanesi Hacı Muhammed Nahçivânî'nin arşivinde kayıtlıdır.

Azerbaycan sahası şairlerinden Fedâyî ve *Bahtiyâr-nâme* Mesnevisi isimli tezimiz üç bölümden ibarettir.

Birinci bölümde, *Bahtiyâr-nâme* mesnevisinin kaynağı, doğuşu ve gelişmesi; Arap ve Fars edebiyatlarında *Bahtiyâr-nâme* geleneğinin yeri, diğer dillere olan tercümesi hakkında bilgileri, öte yandan mesnevinin diğer çerçeve hikâye tekniği ile yazılmış eserlerle olan ilişkisini vermeğe çalıştık. Aynı zamanda bu bölümde Türk Edebiyatı'nda Osmanlı sahası şairlerine mahsus *Bahtiyâr-nâme* mesnevilerini dış yapısı bakımından karşılaştırmasını yaparak değerlendirdik.

Fedâyi ve *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi üzerinde yaptığımız değerlendirme ise tezimizin asıl bölümüdür ve ikinci bölümü oluşturmaktadır. Bu değerlendirme şairimiz Fedâyî'nin hayatı ve edebi kişiliği üzerine yürütülen çalışmalar hakkındadır. Fedâyî'nin kimliği ve edebi şahsiyeti hakkındaki bilgileri elde var olan yegâne eseri *Bahtiyâr-nâme* üzerinden vermeye çalıştık.

Bahtiyâr-nâme mesnevisinin şekil, dil ve üslup özellikleri de ikinci bölüm içerisindedir. Bunun yanı sıra klasik Türk Edebiyatı kapsamında yazılan *Bahtiyâr-nâme*'nin köken itibariyle halk edebiyatına bağlı olduğunu, içerdiği kavramlar, deyimler ve atasözleri vasıtasıyla ortaya koyduk. Ayrıca mesnevide yer alan hikâyelerin muhtevası bu kısımda yer almaktadır.

Çalışmamızın üçüncü bölümü ise nüshaların tanıtılması, metnin kuruluşunda takip edilen yol, tenkitli metin, metnimizin sözlüğü ve dizinden müteşekkildir. Elimizde var olan eksik nüshaları tamamlamak amacıyla Gulam Memmedli nüshasından yararlandık. Metnimizin baştan eksik olan kısımlarını bu vesileyle tamamlamış olduk. Elde ettiğimiz 11 varaktan ibaret ikinci nüsha ile asıl nüshanın karşılık gelen kısımlarının karşılaştırmasını yaptık. Söz konusu bu üç nüshanın arasındaki farklılıklar dipnotlarla verilmiştir.

Söze en başından başlamak gerekirse bu yolda yürürken pek çok yardımını esirgemeyen, onca çalışmasının içinde çalışmama zaman ayıran, ciddi bir araştırmanın nasıl olduğunu öğreten, sorunlarımın çözülebilmesi için her fırsatta başvurabildiğim saygıdeğer hocam Prof. Dr. Üzeyir ASLAN'a sonsuz şükranlarımı kendime borç bilirim.

Tezimin ikinci nüshasını elde etmemde, belli başlı kaynaklara ulaşmamda, Sankt-Petersburg Doğu Elyazmaları Enstitüsü ile iletişimi sağlamamda, Farsça-

İngilizce-Rusça kaynaklara ulaşmamda destek olan ve çevirilerinde yardımcı olup hiçbir konuda yardımını esirgemeyen değerli hocam Elmin ALİYEV'e şükranlarımı sunar, hürmetlerimi arz ederim.

Aynı zamanda bu yolda her daim desteğini hissettiğim saygıdeğer hocam Prof. Dr. Gülşen Seyhan ALIŞIK'a bana verdiği desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Azerbaycan'da gerekli kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan Sayın İrade VEZİROVA'ya sonsuz teşekkürler.

Bana maddi ve manevi açıdan bu yaşıma gelene kadar her türlü emeği olan annem Aslı GASIMOVA'ya ve hep yanımda olan aileme şükranlarım sonsuz ve yetersiz olacaktır.

Bu yola adım attığım ilk günden bu yana örnek aldığım ve izinden gideceğime dair kendime söz verdiğim babam Kazım GASIMOV'u rahmetle anacak ve sevgisini her daim kalbimde hissedeceğimi belirtmek isterim.

Orhan Veli Kanık, bir yer var biliyorum, her şey söylemek mümkün, epeyce yaklaşmışım, duyuyorum, anlatamıyorum mısralarıyla bizlere; kelimelerin, anlatılmak istenenlerin karşısında yetersiz kaldığını söylemeye çalışsa da aslında anlatamadığı her ne varsa bu mısralarıyla anlatmış oluyor. Ben de acizane sayfalara döktüğüm satırlarda anlatmaya çalıştığım kelimelerin yetersizliğinin olması dolayısıyla hatalarımın düzeltileceğinden memnun kalacağımı belirtmek isterim.

Günay ÇATALKAYA

İstanbul 2018

ÖZET

16. Yüzyil Azerbaycan Şairlerinden Fedâyî Ve Bahtiyarnâme Mesnevisi (İnceleme ve Çeviriyazi)

16. yüzyıl Azerbaycan şairlerinden Fedâyî ve *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi adlı çalışmamızda Tebriz Milli Kütüphanesi'nde bulunan Fedâyî'ye ait *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi incelenmiştir. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, *Bahtiyâr-nâme* geleneğinin kaynağı, doğuşu, gelişmesi, mensur ve manzum *Bahtiyâr-nâmeler* ele alınmıştır.

İkinci bölümde Fedâyî'nin hayatı ve edebi kişiliği üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda *Bahtiyâr-nâme* mesnevisinin dil ve üslup, şekil özellikleri, muhteva özellikleri tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde ise yazma nüshaların tasnifi, metnin kuruluşunda takip edilen yol açıklanmış, transkripsiyonlu metne, metnin sözlüğü ve metinden yer alan sözlük dizinine, kaynakçaya yer verilmiştir.

Fedâyî'nin *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi Azerbaycan sahası metinlerinden olup Bahtiyâr-nâme geleneği açısından önemli yere sahiptir. Aynı zamanda muhteva açısından o dönemin kültürünü barındırması, içerdiği atasözleri ve deyimler açısından dönemin örf, adet ve inancını dile getirmesi itibariyle Türk kültürü açısından önemli bir yere sahiptir.

ABSTRACT

Fedâyî one of the Ajerbaican's poet lived 16th Century and His Bahtiyarnama Masnavi (Examination and Translation in Turkey Turkish)

İn our research which we called 16'th Fedâyî one of the Ajerbaican's poet lived 16th Century and His Bahtiyarnama Masnavi (Examination and Translation in Turkey Turkish) we researched Fedayi's Masnavi that we got from the Tabriz library. Our research consists of three main parts.

İn the firsht part we talked aboud the source of tradition of Bahtiyar-name, his origin and development, verse and prose froms of Bahtiyar-name.

İn the second part we talked about Fedayi's life and his literary personality. Also we explained Bahtiyar-name's language, sitylistic, form and content features.

İn the third part we worked on manuscripts and method. This part consist of transcribed texti,, dictionary and bibliography.

This work which related to Azerbaijan is very important. Also it is very important in terms of Turkish culture. Because of his content about culture of that period, pioverba and idioms, customs and traditions.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	A, a, E, e, Ā, ā
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṣ, ṣ
ج	C, C
چ	Ç, ç
ح	Ḥ, ḥ
خ	Ḫ, ḫ
د	D, d
ذ	Ẕ, ẕ
ر	R, r
ز	Z, z
ژ	J, j
س	S, s
ش	Ş, ş
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ż, ż, Ḍ, ḍ
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Ẓ, ẓ
ع	ʿ
غ	Ġ, ġ
ف	F, f

ق	Ḳ, ḳ
ک	K, k, G, g, ñ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
ه	H, h
و	V, v, O, o, U, u, Ü, ü, Ū, ū
ی	Y, y, İ, i, I, ı, Ī, ī
ء	ʾ

KISALTMALAR

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
B.	Gulam Memmedli Bakı baskısı
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	Hazırlayan
Ktb.	Kütüphane
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
No:	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
vb	Ve başkaları
Y.	Yazma
Yay.	Yayınları

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHTİYÂR-NÂMELER

1.1. Bahtiyâr-Nâme Destanı ve Türkçe Örnekleri

1.1.1. Bahtiyâr-Nâme Destanının Kaynağı

Türk edebiyatında önemli bir yer tutmuş olan *Bahtiyâr-nâme* mesnevileri, Doğu edebiyatı kaynaklı olup kökeni itibariyle halk edebiyatına bağlıdır. Öğüt verici bir anlatıma sahip olan ve çerçeve hikâye tekniğiyle yazılan *Bahtiyâr-nâme*, hem manzum hem de mensur olarak kaleme alınmıştır.

Çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış hikâyelere bakıldığında bu hikâyelerin genellikle ahlaki amaçlarla ve belli bir teknikle kaleme alındığını görmekteyiz. Çerçeve hikâye tekniği ile yazılmış eserler, ana hikâye ve ana hikâyeye bağlı iç hikâyelerden oluşmaktadır. Ahlaki amaçlarla yazılan bu hikâyelere sözlü ve yazılı kültür ürünlerinde büyük ilgi gösterilmiş ve bu teknikle birçok eser yazılmıştır. Bunun sebebi okuyucuya verilmek istenen mesajı belli bir teknikle vermesi ve birbirinden bağımsız olan iç hikâyeleri, okuyucuyu sıkmadan farklı tarzla ona sunabilmesidir.[1] Bu tür hikâyelerde ana hikâyeye giriş yapıldıktan sonra bir sebeple iç hikâyelerin anlatımına geçilir. İç hikâyelerde ana çerçevenin dışına çıkmadan hikâyenin konusu doğrultusunda amaç ortaya konulur. Sonuç olarak okuyucuya verilmek istenen mesaj iç hikayelerden hareketle ana konuya bağlanır.

Çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış hikâyelere *Binbir Gece Masalları*, *Binbir Gündüz Masalları*, *Sindbâd-nâme*, *Kırk Vezîr Hikâyeleri*, *Kelile ve Dimne*, *Tûtî-nâme* ve eserimiz *Bahtiyâr-nâme*'yi örnek olarak gösterebiliriz.[2]

Çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış hikâyeler içerisinde olan *Bahtiyâr-nâmeler*'de de ana çerçevesinin içine başka hikâyeler dahil edilmiş olsa da bu hikayeler, esas hikâyeye sıkıca bağlı olan tek hikâyeden ibarettir. Bu iç hikâyelerde verilmek istenen mesaj, belli bir teknikle ortaya konulmaktadır. Teknik yapısı bakımından genellikle aynı olan bu hikâyeler, muhteva bakımından da aralarında pek fazla farklılık göstermemektedir. Bu farklılık yazıldığı dönem dolayısıyla, aynı zamanda yazarından veya şairinden hareketle dil ve üslup yönüyledir. Burada muhteva açısından oluşan farklılıklar var olsa da genel itibariyle çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış bu hikâyelerin kaynağı hemen hemen birbirine zincirleme bağlıdır.

---

[1] Gülşah Gaye Fidan, "Sindbâd-nâmelerden Hareketle Çerçeve Hikâye Geleneğinde Metinlerarasılık: Tûtî Hikâyesi Örneği" *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* S. 8, İstanbul 2012, s. 75.

[2] Osman Ünlü, *Cinânî'nin Bedâyîü'l Âsâr'ı*, Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, İzmir, 2008, s. 7.

Bahtiyâr-nâme'nin kaynağı hakkında bilgiye gelince, eserin aslı olarak kabul edilen Pehlevice *Bahtiyâr-nâmeler* günümüze ulaşmadığı için çerçeve hikâye geleneğinden yola çıkılarak eserin kaynağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Kaynağı yönünden birbirine zincirleme şekilde bağlı olan çerçeve hikâyelerin doğuşu hakkında üç farklı görüş vardır. Bu görüşler de, bu hikâyelerin Hint, İran veya İbrani kaynaklı olduğu yönündeki varsayımlardan ibarettir. Söz konusu varsayımlar içerisinde en yaygın olanı, bu gibi eserlerin Hint kaynaklı olduğunu öne süren Benfey'in görüşüdür.[3] Benfey'in görüşünden hareketle *Bahtiyâr-nâme*'nin kaynağını Hint asıllı *Sindbâd-nâme*, *Yedi Vezîrler* veya *Yedi âlimler*[4] gibi isimleriyle bilinen çerçeve hikâyelerden aldığını görmekteyiz.[5] Fakat bu destanın içerdiği hikâyeler bakımından kaynağının *Sindbâd-nâme* olduğu görüşü birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Şöyle ki kaynağının *Sindbâd-nâme* olduğunu kabul eden Ateş, Semerkandî'ye ait *Sindbâd-nâme* eserini yayınlamış ve bu eserde olan hikâyelerin bazılarının sadece *Bahtiyâr-nâme*'de değil *Kırk Vezîrler*, *Tûtî-nâme* gibi eserlerde de var olduğunu ifade etmiştir.[6]

J. Rypka ve Köprülü de *Bahtiyâr-nâme*'yi Hint asıllı *Sindbâd-nâme*'nin İslâmi versiyonu olarak görmektedir.[7]

Sindbâd-nâme ile Bahtiyâr-nâme hikâyelerini karşılaştırmalı çalışan Comperetti ve Basset[8] bu iki eser üzerinden örnekler getirerek aralarındaki benzerlikleri ortaya koymuşlardır. Onlara göre bu iki eseri, ana ve iç hikâyelerinin muhtevası bakımından

---

[3] Benfey ve Clouston *Sindbâd-nâme* hikâyelerini inceleyerek bu gibi eserlerin kaynağını Hint asıllı olduğunu, Perry bu hikayelerin kaynağını Antik İran'a dayandığını, Ebstein ise İbrani kökenli olduğu düşüncesini savunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülşah Gaye Fidan, a.g.m., s. 69.

[4] *Sinbâd-nâme*, en eski hikâye mecmualarından biri olup ahlaki amaçlarla kaleme alınan halk hikâyelerini içerir. Yukarıda belirttiğimiz gibi çerçeve hikâye tekniğiyle yazılan *Sindbâd-nâme* hikâyelerinin aslının Sanskritçe olduğu kabul edilmenin yanı sıra A. Ateş, Sanskritçe *Sindbâd-nâme*'ye tesadüf edilmediğini kaydetmektedir. Yazılı edebiyatta ilk defa *Sindbâd-nâme*, *Kelile ve Dimne* yazarı olan Aban bin Abdülhamît el-Lahîcî tarafından manzum şekilde Arapça olarak kaleme alınmıştır. Pehleviceden Farsçaya ilk çeviri ise kaynaklara göre Emir Nasiraddin Abu Muhammed Nuh b. Mansur (!) as-Samânî tarafından yapılmıştır. Azrakî ise bu eseri deri dilinde kaleme almıştır. *Sindbâd-nâme* hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed B. Ali az-Zâhirî as-Samarkandî, *Sindbâd-nâme*, haz. Ahmed Ateş, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948; Gülşah Gaye Fidan a.g.m., s. 67-88; Rıza Kurtuluş, Sindbâd-nâme, *DİA*, C. 37, İstanbul, 2009, s. 244-245.

[5] Muhammed B. Ali az-Zâhirî as-Samarkandî, *a.g.e.,* s. 3; Muhammed Ruşen, *Lümatü's Sirac Li Hazreti't Tac (Bahtiyâr-nâme),* çev. Betül Bilgen-Abdüsselam Bilgen T. C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1994, s. XI-XII; Fuad Köprülü, Bahtiyâr-nâme, *İslam Ansiklopedisi,* C. 2, Milli Eğitim Basımevi, 1979, s. 16-17; Elyar Seferli-Yusif Halili, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Ozan, Bakü, 2008, s. 567; Azade Rüstemova, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi,* Elm, C.3, Bakü, 2009, s. 514; Rıza Kurtuluş, a.g.m., s. 244-245.

[6] Muhammed B. Ali az-Zâhirî as-Samarkandî, *a.g.e.,* s. 3.

[7] Jan Rypka, *History of İranian Literature*, Dordrecht, 1968, s. 665, Fuad Köprülü, a.g.m., s. 16-17.

[8] Bu kısım Noldeke'nin makalesinden alınmıştır. M. Ruşen kitabında bu makaleye yer vermiştir. Makalede *Bahtiyâr-nâme*'yi bilinen diğer ismi *On vezîr* olarak kaydetmiş.

birbirinden bağımsız olarak ele almak doğru değildir.[9] Said Nefîsî ise *Rüstem-nâme*, *Sâm-nâme*, *Behrâm-nâme* ve benzeri destanlarla birlikte *Bahtiyâr-nâme*'nin de *Şeh-nâme*'deki küçük hikâyelerden türetildiğini belirtmektedir. Araştırmacıya göre bütün bu destanların aslı ya Pehlevice yazılmış ya da Yunan ve Süryani dillerinden Pehleviceye tercüme edilmiştir.[10]

Bahtiyâr-nâme'nin aslı ilk defa hangi dilde ve hangi yüzyılda yazıldığına dair elimizde kesin bir bilgi olmadığı gibi, bu konuda ileri sürülen görüşler de birbirinden farklıdır. Bazı araştırmacılar *Bahtiyâr-nâme*'nin var olan en eski Farsça nüshalarından yola çıkarak bu destanın ilk defa Farsça kaleme alındığı konusunda hemfikirdirler.[11] Fakat *Bahtiyâr-nâme*'nin hangi yüzyıl ürünü olduğu konusu kesin olarak bilinmemekle birlikte çoğu araştırmacılarca, yine çerçeve hikâye tekniğinden hareketle bu destanın ilk defa Pehlevi diliyle yazıldığı kabul edilmektedir.[12] Pehlevi diliyle yazılan *Bahtiyâr-nâme* destanları ise günümüze ulaşmadığından dolayı elimizde olan en eski Arapça ve Farsça *Bahtiyâr-nâme* nüshalarını muhteva yönüyle hikâyelerin aslı olarak kabul edilen ve günümüze ulaşmayan Pehlevice *Bahtiyâr-nâmeler* ile ne kadar ilişkili olduğunu tespit etmek imkansızdır. Tokmak'a göre en eski Farsça *Bahtiyâr-nâme* nüshası olarak kabul edilen *Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc* eserini, yalnız günümüze ulaşan en eski Avfî'nin *Cevâmi'u'l-hikâyâti*'nda bulunan (36-44) *Bahtiyâr-nâme* hikâyeleriyle karşılaştırmak mümkündür.[13]

Destanın Arapça ve Farsça çevirilerine bakıldığında ise yine Safa, *Bahtiyâr-nâme*'nin 10. yüzyılda Samânîler döneminde Arapçaya ve aynı yüzyılda Arapçadan Farsçaya çevrildiği kanaatindedir. Safa, bu yüzyılda Farsçaya çevrilen ilk *Bahtiyâr-nâme*'nin nesir özelliklerinin akıcı ve sade olduğunu ve Samânî döneminin nesir özelliklerini taşıdığını öne sürmektedir. Yazara göre eserde oluşan üslup ve muhteva değişiklikleri sonraki yüzyıllarda ortaya çıkmıştır.[14] Aynı zamanda Safa'ya göre *Bahtiyâr-nâme*'nin teknik yapı ve motif yönünden benzerlik gösterdiği Zâhirî Semerkandî tarafından tercüme edilen *Sindbâd-nâme*'nin ve Sadeddîn Verâveynî tarafından tercüme edilen *Marzubân-nâme*'nin de aynen *Bahtiyâr-nâme* gibi önceden Pehleviceden Arapçaya sonra ise Samaniler döneminde Arapçadan Farsçaya tercüme edilmiştir.[15]

---

[9] Muhammed Ruşen, *a.g.*e., s. XXXV.
[10] Said Nefîsi, *Tarih-i Nazm u Nesr Der İran ve Der Zebân-ı Farisi*, Kitab-fürûş, Tahran, 1363, C. 1, s. 14.
[11] Fuad Köprülü, a.g.m., s. 16; Gulam Memmedli, *Bahtiyâr-nâme,* Çaphane-yi Rıza-yi Tebriz, 1945, s. 7.
[12] A. Naci Tokmak, Bahtiyâr-nâme, *DİA*, İstanbul, 1991, C. 4, s.524-525, Muhammed Ruşen, *a.g.e.,* s. IX.
[13] A. Naci Tokmak, a.g.m., s.524-525.
[14] Muhammed Ruşen, *a.g.*e., s. XII.
[15] Şemseddîn Muhammed Dekâikî, *Râhatü'l-ervâh fi sürûri'l-mifrâh: Bahtiyâr-nâme*, Danişgah-i Tahran, Tahran, 1966, s. XVII-XVIII.

10. yüzyılda çevrilen Arapça ve Farsça *Bahtiyâr-nâmeler* hakkında elimizde Safa'nın verdiği bilgiler dışında bir kaynak olmadığı gibi bu eserler günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan *Bahtiyâr-nâme*'lere bakıldığında en eski Arapça *Bahtiyâr-nâme* çevirisi *Acâibü'l-baht fî kıssati'l-ihdâ ve'laşer vezîrân mâ cerâ lehüm ma'a İbni'l-Mülki'l-Âzâdbaht* adını taşımaktadır.[16] En eski Farsça *Bahtiyâr-nâme* çevirileri ise bugün Türk edebiyatı açısından önem arz etmektedir. Türk edebiyatında *Bahtiyâr-nâme*'lerin kaynağı olan bu çeviriler hakkında ise farklı görüşler ortaya atılmaktadır.

Bahtiyâr-nâme'nin Farsça en eski versiyonlarından biri olarak kabul edilen ve Türkçe *Bahtiyâr-nâmeler*'in kaynağı olan eser, *Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc* ismini taşımaktadır. Eserin mukaddimesinde mütercim, eserin aslının Bahtiyâr-nâme olduğunu belirterek ismini değiştirip bu esere *Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc* adını verdiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda *Bahtiyâr-nâme* hikâyesinin aslında olan ibarelerin anlaşılmadığı ve bu yüzden eserin rağbet görülmediğini söyleyerek *Bahtiyâr-nâme*'yi tekrar ele aldığını vurgulamaktadır.[17] Fakat bu eser de bahsi geçen mütercim tarafından secili bir üslupla sanatlı nesrin örneklerinden biri olarak kaleme alınmıştır.[18] Mütercim, eserin mukaddimesinde eserin yazılma sebebini belirtmiş olsa da mütercimin kendi kimliği ve eserin yazılma tarihi hakkında, yine "*Bahtiyâr-nâme*'nin aslı" diye ifade ettiğ eserin aslının kim tarafından yazıldığına dair bilgi vermemektedir.

Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc (Bahtiyâr-nâme), Tâceddîn Mahmūd b. Muhammed Abdulkerîm adına yazılmıştır. Bu tarihi şahsın isminden yola çıkarak kimliği ve eserin yazılma tarihi hakkında araştırmacılar tarafından çeşitli tahminler yürütülmüştür.

Bu tahminlerden ilki Fuad Köprülü'ye aittir. Köprülü, bu kişinin Semerkant emiri olduğunu ifade ettikten sonra bu şahsın kimliği ve yaşadığı devri dikkate alarak adı geçen nüshanın 1203/1204 yıllarında yazıldığı ihtimalini öne sürmektedir.[19] Fakat Köprülü'nün verdiği bu tarih asılsız olarak kabul edilerek araştırmacılar tarafından dikkate alınmamıştır. Ruşen, bu şahsın Horasan'dan Maveraü'n-nehir'e geldiğini ve divanda çeşitli görevlerde bulunduktan sonra vezirlik makamına kadar yükseldiğini, bu kişinin devrin meşhur şairlerinden Sûzenî-yi Semerkandî ile Reşideddîn Vatvat'ın methine mazhar olduğunu ifade ederek eserin yazılma tarihini bu kişilerin yaşadığı dönemden hareketle muhtemelen 12. yüzyılın son çeyreği olarak vermektedir. Z. Safa ise bu kişinin Karahanlı hükümdarı Nusreteddîn Kılıç Arslan Han Osman b. Hasan'ın son vezirlerinden biri olduğunu öne sürerek eserin 1212 yılından önce 13. yüzyılın başlarında yazıldığını tahmin etmektedir.[20]

---

[16] A. Naci Tokmak, a.g.m., s.524-525.
[17] A. Naci Tokmak, a.g.m., s.524-525.
[18] Muhammed Ruşen, *a.g.e.*, s. XX.
[19] Fuad Köprülü, a.g.m., s. 16-17.
[20] Muhammed Ruşen, *a.g.e.*, s. XIX.

Yukarıda belirttiğimiz gibi *Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc* ismini taşıyan *Bahtiyâr-nâme*'nin yazıldığı tarih ve ithaf edilen şahsın kimliği konusunda farklı görüşler olduğu gibi eserin müellifi hakkındaki görüşler de kesinlik kazanmamıştır. Köprülü, *Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc*'ı verdiği (1203/1204) tarihine dayanarak eserin muhtemelen Sirâceddîn isimli biri tarafından yazıldığını kaydetmektedir. Bunun yanı sıra edebiyat tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan 13. yüzyılda Avfî tarafından yazılmış *Lübâbü'l-elbâb* eserini kaynak göstererek 12. Yüzyılın sonu ile 13. yüzyılın başında Dekâyikî tarafından yazılmış diğer bir *Bahtiyâr-nâme*'den bahsetmektedir.[21]

Avfî, eserinde çağdaşı Dekâyikî'nin[22] sanatlı bir dille *Bahtiyâr-nâme* yazdığını ortaya koymaktadır.[23] Dekâyikî'ye ait *Râhatü'l-ervâh fi sürûri'l-mifrâh: Bahtiyâr-nâme* eserini yayınlayan Z. Safa da bu kaynağa dayanarak eserin önsözünde *Bahtiyâr-nâme* yazarının Dekâyikî olduğunu, genel itibariyle Avfî'nin verdiği bilgiler ve eserin dibace ile hatime kısmındaki notlardan hareketle temellendirir. Aynı zamanda *Bahtiyâr-nâme*'nin Dekâyikî'den önce var olduğunu da iki delille ortaya koyar: Birincisi Avfî'nin eserinde geçen *Dekâyikî Bahtiyâr-nâme'ye ifade elbisesi giydirdi,* ibaresidir. İkincisi ise *Râhâtü'l-Ervâh*'ın içindeki ifadelerdir. Zira Dekâyikî bu eserinde *Bahtiyâr-nâme* eserinin varlığından bahsedip konularının hikmetamiz olduğunu, fakat dil ve üslubunun içeriği kadar üstün olmadığını bildirir.[24]

Çoğu araştırmacılar *Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc*'ın Dekâyikî'ye ait olduğu konusunda kuşku duymazken Farsça nüshalar üzerinde karşılaştırmalı çalışan M. Ruşen, eldeki *Bahtiyâr-nâme* nüshalarının Dekâyikî'ye ait olduğu konusunda bir bilgi bulunmadığını şöyle ifade etmektedir: "Leiden Kütüphanesi nüshasındaki başlık sayfasının fotoğrafında, değerli okuyucunun bizzat görebileceği gibi, kitabın silinmiş olan kısmındaki yazar adının Şemseddîn Muhammed Dekâyikî-yi Mervezî'ye benzer bir tarafı yoktur, ya da o kısımda böyle bir ismin sığabileceği ölçüde boşluk bulunmamaktadır. Yalnızca söze başlarken kendi memduhunun adına işaret ederek şöyle demektedir…".[25] Aynı zamanda 1295 yılına ait olan ve 15. yüzyıldan sonra istinsah edilmiş *Bahtiyâr-nâmeler'*de de Dekâyikî'ye ait bir ipucu olmadığını belirterek üzerinde çalıştığı *Bahtiyâr-nâme* nüshalarının Dekâyikî'ye ait gösterilmesinin düşündürücü

---

[21] Fuad Köprülü, a.g.m., s. 16.

[22] Afvî, Dekâyikî'nin *Bahtiyâr-nâme* eserinden başka *Sindbâd-nâme* eserini de secili bir üslupla kaleme aldığını vurgulamaktadır. Fakat *Sindbâd-nâme*'nin içerik ve üslub itibariyle *Bahtiyâr-nâme*'den zengin olduğunu söyleyen Safa, bu iki eserin müelliflerinin kesin olarak farklı olduğunu belirtmektedir. Köprülü ve A. Ateş gibi çoğu araştırmacılar ise Dekâyikî'nin *Sindbâd-nâme* yazdığı konusunda hemfikirler. Günümüze kadar ulaşan Semerkandî'ye ait *Sindbâd-nâme*'yi yayınlayan A. Ateş'e göre Dekâyikî'nin *Sindbâd-nâme*'si günümüze ulaşmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Avfî, *Lübâbü'l elbâb,* haz. Edward G. Browne, Brill, London, 1903, s. 262; Şemseddin Muhammed Dekâyikî, *a.g.e.,* s. XVII-XVIII; Muhammed B. Ali az-Zahiri as-Samarkandî, *a.g.e.,* s. 14-15; Gülşah Gaye, Fidan a.g.m., s. 67-88.

[23] Muhammed Avfî, *a.g.e.,* s. 262.

[24] Şemseddin Muhammed Dekâyikî, *a.g.e.,* s. 8.

[25] Muhammed Ruşen, *a.g.e.*, s. XXIV.

olduğunu ifade etmektedir.[26] Yürütülen bu tahminleri genel olarak ele alırsak, eser hakkında üç farklı görüş olduğunu görmekteyiz.

İlk görüş; Köprülü, en eski Farsça *Bahtiyâr-nâmeler*'i iki farklı nüsha olarak değerlendirmektedir. *Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc (Bahtiyâr-nâme)*'nin yazarı bilinmemekle birlikte eserin isminden hareketle yazarının Sirâceddîn isimli biri olabileceğini öne sürmektedir. Öte yandan Dekâyikî tarafından yazılan *Bahtiyâr-nâme*'nin var olduğunu Avfî'ye dayanarak belirtmektedir.[27]

İkinci ve en yaygın görüş, çoğu araştırmacılar tarafından kabul edilen *Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc" (Bahtiyâr-nâme)* eserinin Dekâyikî'ye ait olmasıdır.

Üçüncü görüş ise elde olan *Bahtiyâr-nâme* nüshalarının Dekâyikî'ye ait olması konusunda bir ipucunun bulunmadığıdır.

Sonuç olarak Dekâyikî'nin çağdaşı Avfî'nin *Lübâbü'l-elbâb* eserinden hareketle Dekâyikî tarafından yazılmış bir *Bahtiyâr-nâme* olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan ne zaman ve kim tarafından yazıldığı belli olmayan, aynı zamanda isminin değiştirilip *Lümatü's-sirâc li hazreti't-tâc (Bahtiyâr-nâme)* olan bu nüshanın Dekâyikî'ye ait olup olmadığı konusu kesinlik kazanmamıştır.

Lümatü's sirâc li hazreti't tâc (Bahtiyâr-nâme) hikâyeleri çok sade bir dille kimliği belli olmayan bir kişi tarafından Anadolu Türkçesine aktarılmıştır.[28]

Doğu edebiyatında nesirle kaleme alınmış *Bahtiyâr-nâmeler*'in yanı sıra manzum olarak yazılmış *Bahtiyâr-nâmeler* de mevcuttur. Mesnevi nazım biçimiyle yazılmış bu eserlerin anlatım tekniklerine baktığımız zaman aynı mensur *Bahtiyâr-nâmeler* gibi manzum *Bahtiyâr-nâmeler*'in de çerçeve hikâye tekniği kapsamında yazıldığını görebiliriz. Anlatım tekniği yönünden nesir halinde yazılmış *Bahtiyâr-nâmeler*'den farkı olmayan bu mesnevilerin dil ve üslup farklılığı olsa bile muhteva bakımından pek farklılık göstermediğini, bazı *Bahtiyâr-nâmeler*'in Arap varyantına, bazılarının ise Fars varyantına uygun yazıldığını söyleyebiliriz.

Farsça yazılmış mesnevilerin tarihine bakıldığında bu nazım biçiminin Fars edebiyatı ortamında geliştiği görüşü yaygındır. Mesnevi nazım biçimi, bilindiği üzere Samânîler (875-1005) döneminde oluşan Yeni Fars edebiyatında rağbet görmüş ve bu dönemde birçok mesnevi yazılmıştır. Bu devirde yazılan mesnevileri, konularına göre hamâsî, didaktik, âşikâne olarak ayırabiliriz.[29] Samânîler döneminde yazılmış ilk öğüt

---

[26] Muhammed Ruşen, *a.g.e.*, s. XIV.

[27] Kavruk yayınladığı *Bahtiyâr-nâme* isimli kitabında Köprülü'nün bu fikrini yanlış olarak aktarmıştır. Bkz. Hasan Kavruk, *Bahtiyâr-nâme*, Serhat Yayıncılık, Malatya 1998, s. 1.

[28] Eserin Anadolu Türkçesiyle yazılmış nüshası hakkında ayrıntılı bilgi Türk Edebiyatında Bahtiyâr-nâmeler başlıklı bölümde verilecektir.

[29] Yeni Fars edebiyatında ilk hamâsî mesnevi Mesûdî Mervezî tarafından yazılmış *Şeh-nâme*, ilk âşikâne tarzında yazılmış mesnevi Ebu'l-müeyyed-i Belh tarafından yazılmış *Yūsuf u Züleyhâ*

verici didaktik mesnevi, Ebu Şekûr-i Belhî'ye ait *Âferîn-nâme* mesnevisidir. Bu mesnevi özellikle nasihat-nâme türünde yazılmış mesnevilerin kaynağı mahiyetindedir. Bunun yanı sıra ahlaki amaçla yazılmış mesnevilere bakıldığında *Bahtiyâr-nâme* geleneğine kaynak olan *Sindbâd-nâme*'nin de bu dönemde manzum şekilde ele alındığını kaynaklardan öğreniyoruz. *Manzûme-yi Sindbâd-nâme* mesnevisi ilk defa Yeni Fars edebiyatının önde gelen şairlerinden Rûdekî tarafından kaleme alınmıştır.[30] Samânî döneminde yazılmış mesneviler tam olarak elimize ulaşmasa da bu mesneviler o dönemde önemli bir yere sahip olmuşlardır.[31]

İlk *Bahtiyâr-nâme* mesnevilerinin yazılış tarihi hakkında elimizde bilgi bulunmamasına karşın temel çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış mesnevilerin tarihi hakkında bilgi edinebiliyoruz. [32] Bunlardan bir tanesi aynı nesir örneklerinde olduğu gibi bu mesnevilerin de Sasaniler döneminde Hintçeden Pehleviceye çevrildiğidir. İlk *Bahtiyâr-nâme* mesnevisinin hangi yüzyılda yazıldığına dair kesin bir şey söylememiz ise mümkün değildir. Elimize ulaşan ilk *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi, 15. yüzyıldan kalmadır. Farsça yazılmış *Bahtiyâr-nâme* mesnevileri şunlardır:

Günümüze ulaşan ilk Farsça *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi Karakoyunlu hükümdarı Sultan Cehan Şah (1437-1467) zamanında yaşamış Penâhî mahlaslı bir şaire aittir. Yazdığı *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi, araştırmalara göre Arap varyantlarına uygun biçimde yazılmıştır.[33]

Bir diğer Farsça *Bahtiyâr-nâme* mesnevisini 1447 yılında Molla Fethullah-i Hemedânî isimli bir müstensih istinsah etmiştir. Şairi bilinmeyen başka bir Farsça *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi de 1610 yılında yazılmıştır.[34]

Bahtiyâr-nâme'nin aynı zamanda Malay ve Fellihi (Süryanicenin Musul havalisine ait bir lehçesi) dilinde olan nüshaları da günümüze kadar ulaşmıştır. Köprülü, yeni Farsça versiyonlarından olan *Bahtiyâr-nâme*'nin manzum olarak mesnevi nazım biçimiyle 1795 yılında yazıldığını ve bu *Bahtiyâr-nâme* nüshalarından birinin Hindistan'da bulunduğunu ifade etmektedir. Böylece Köprülü, Malay dilinde olan

---

mesnevisidir. Bkz. Ahmet Kartal, *Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi,* Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2013, s. 37.

[30] Rûdekî aynı zamanda çerçeve hikâyeler tekniği ile yazılmış eserlerden olan *Manzūme-yi Kelîle ve Dimne* eserini de mesnevi nazım biçimiyle kaleme almıştır. Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 37.

[31] Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 40.

[32] Rûdekî'ye ait mesnevilerin tamamı olmasa da bazı beyitleri günümüze ulaşmıştır. Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 39.

[33] Araştırmalarımız sonucu Penâhî hakkında yeterli bilgi elde edemedik. Bunun yanı sıra 1828 yılında şair hakkında ayrıntılı bilgi veren önemli kaynak Sulhanaşvili'nin çalışmasına da ulaşamadık. Gulam Memmedli, Penâhî'nin aynı adlı mesnevisi üzerinde çalışan Sulhanaşvili'nin şair hakkında önemli bir kaynak olduğunu belirtmektedir. Bkz. Gulam Memmedli, *a.g.e.*, s. 4.

[34] Muhammed Ruşen, *a.g.e.*, s. XXI.

Bahtiyâr-nâme versiyonunun kaynağının da Hindistan'da bulunan yeni Farsça nüsha olduğunu kaydetmektedir.[35]

Arapça, Farsça, Malayca ve Fellihi dillerinde yazılmış *Bahtiyâr-nâme* mesnevilerini Gürcüceye de tercüme edilmiştir. Gürcü diline tercüme edilen ilk *Bahtiyâr-nâme,* 17. yüzyılda kaleme alınmıştır. Bu mesnevinin şairi veya mütercimi belli değildir. Eser, dokuz hikâyeden ibarettir ve Fars varyantlarına uygun şekilde kaleme alınmıştır. İkinci Gürcü dilinde yazılan *Bahtiyâr-nâme*, 18. yüzyıla aittir. Mesnevi, Penâhî'ye ait *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi'nin çevirisi mahiyetindedir.[36]

Türkçe *Bahtiyâr-nâme* mesnevileri Türk edebiyatı içerisinde ele alınacaktır.

1.1.2. Türk Edebiyatında Bahtiyâr-Nâmeler

Türk edebiyatı tarihine bakıldığında *Bahtiyâr-nâme* başlıklı eserlerin hem mensur hem de manzum olarak kaleme alındığını görmek mümkündür. Türkçe *Bahtiyâr-nâme*'lerin kaynağı olan *Lümatü's-sirâc li hazretit't-tâc* isimli eserin ilk defa ne zaman Türkçeye aktarıldığı konusunda elimizde kesin bilgi bulunmuyor. Genel kabule göre *Bahtiyâr-nâme*'nin en eski mensur nüshası, Mansûr Bahşî tarafından 1435 yılında Doğu Türkçesi-Uygur harfleriyle yazılmıştır. Bu nüsha Oxford Bodleian Kütüphanesi Huntington 598 numarada kayıtlıdır.[37] Yazmanın bir kısmı Mustafa Rahmi Balaban tarafından taş baskı olarak yayınlanmıştır.[38] Söz konusu neşirde eserin Uygurca aslının Oxford'ta bulunduğunu kaydeden Balaban, kullandığı yazmanın Cenevre Darülfünun Kütüphanesi'nde muhafaza edildiğini söylemektedir.[39] Fakat Kavruk, sözü geçen nüsha hakkında bir bilgi bulunmadığını söylemekte,[40] Sertkaya ise bunun Oxford nüshasıyla aynı olduğunu ileri sürmektedir.[41]

Anadolu Türkçesiyle yazılan en eski *Bahtiyâr-nâme*, h. 961 yılında istinsah edilmiştir. Bu nüsha Paris Milli Kütüphanesi'nde 623 numarada kayıtlıdır.[42] Fuad Köprülü'ye göre bu, büyük bir ihtimalle, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan *Bahtiyâr-nâme* yazmasının başka bir nüshasıdır. Şu kadarıyla ki Nuruosmaniye

---

[35] Fuad Köprülü, a.g.m., s. 16-17. Eserin Malay dilinde olan nüshaları ve Rusçaya yapılan çevirisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. L.M. Goryaeva, "Vvedenie", *Povest o Bahtiare (Perevod s Malayskogo)* içerisinde, çev. L.M. Goryaeva, Moskova: Nauka, 1989.

[36] Gulam Memmedli, "Eser Hakkında Bir Neçe Söz", *Bahtiyar-name,* Şark-Garb, Bakü, 2004, s. 4.

[37] Bu kayıt altında muhafaza edilen mecmuada üç eser bulunmaktadır: 1. Bahtiyâr-nâme, 2. Sayfu'l-mulûk ile Badiu'l-camâl hikâyeti, 3. Rızvan Şâh ile Ruh-afzâ hikâyeti. Bkz. Ceval Kaya, *Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi*, TDK Yayınları, Ankara 2008, s. 12-13.

[38] Mustafa Rahmi Balaban, *Bahtiyâr-nâme*, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1339.

[39] Mustafa Rahmi Balaban, *a.g.e.*, s. 4.

[40] Hasan, Kavruk, *Bahtiyâr-nâme*, Serhat Yayıncılık, Malatya 1998, s. 16.

[41] Osman F. Serkaya, *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu Bir Bakış*, Ruhr-Universitat Bochum, Bochum 1977, s. 11-12.

[42] Hasan Kavruk, *Bahtiyâr-nâme*, Serhat Yayıncılık, Malatya 1998, s. 4.

nüshasının istinsah tarihi ve yazarı belli değildir.[43] Köprülü, dil ve üslup özelliklerinden hareketle sonuncu nüshanın 14. veyahut 15. yüzyıla ait olduğunu ileri sürmektedir.[44]

Bahtiyâr-nâme'nin nesirle yazılmış bir diğer nüshası Süleymaniye Ktb. Reşid Efendi 671 numarada kayıtlıdır. İstinsah tarihi 1122/1710 olarak gösterilen bu yazmanın müellifi belli değildir.[45] Berlin Kraliyet Kütüphanesi 437/2 de kayıtlı olan başka bir *Bahtiyâr-nâme* nüshasının ise gerek istinsah tarihi gerekse de müstensihi kaydedilmemiştir.[46] Tespit edebildiğimiz kadarıyla*, Bahtiyâr-nâme*'nin bir nüshası da Azerbaycan Bilimler Akademisi Elyazmaları Enstitüsü'nde B-4901 numarada kayıtlıdır. Eser, Nasîb ibn-i Ali tarafından 1293/1876 yılında istinsah edilmiştir.[47]

Bahtiyâr-nâme, yukarıda belirttiğimiz gibi manzum olarak Fars edebiyatında yer edindiği gibi Türk edebiyatında da mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınmıştır. Bilindiği üzere mesnevi nazım biçimi, Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçmiştir.

Anadolu sahası Türk edebiyatı tarihine baktığımız zaman mesnevi nazım biçiminin gelişimi 14. yüzyılda kendini bariz bir şekilde göstermektedir. Bu yüzyılda yazılmış mesnevilerinin birçoğu günümüze ulaşmıştır. Çavuşoğlu, günümüze ulaşan mesneviler üzerinde değerlendirme yaparak muhteva açısından bu dönemde yazılan eserleri üç grupta incelemiştir:[48]

Manzum dini destanlar: Genellikle din büyüklerinin, bazı ünlü sofilerin etrafında oluşmuştur. Bu tür mesneviler, inanç, kültür ve edebiyatımız yönünden önemlilik arz etse de edebi yönden pek değer kazanmamıştır.[49]

Tekke edebiyatı mesnevileri: 13-14. yüzyılda geniş şekilde inkişaf etmiş, Orta Asya'da Ahmet Yesevî ile ortaya çıkarak Anadolu'da Yunus Emre ile devam etmiştir. [50] Bu mesneviler şiir, ilahi, destan ve türkülerle beslenerek halk edebiyatından fazla uzaklaşmamıştır.[51]

Klasik Türk edebiyatı kapsamında yazılmış mesneviler: Edebi ekolün ilk örnekleri ve yüksek zümreyi hedef alan eserler, klasik Türk edebiyatı kapsamında yazılmış mesnevilerdir. Bu mesneviler, klasik Türk edebiyatı açısından önemli olup

---

[43] Nuruosmaniye Kütüphanesi No. 3685.
[44] Fuad Köprülü, "Bahtiyâr-nâme", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, İstanbul 1979, s. 242.
[45] *Bahtiyâr-nâme*, Süleymaniye Ktb. Reşid Efendi 671.
[46] Berlin Kraliyet Ktb. 437/2 (47^{b}-61^{a}).
[47] A. Aliyev, *Bahtiyâr-nâme (Yazılı Dastan),* Nurlan, Bakü 2002, s. 5.
[48] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 265.
[49] Bu tür mesnevilere *Kesikbaş Destanı, Güvercin Hikâyesi, Hz. Alî'nin cenkleri, İbrâhim ve İsmâil destanları, Hatun Hikâyesi*, Suli Fakih'in *Yûsuf u Züleyhâ*'sı ve Yûsuf-i Meddâh'ın *Varka ve Gülşah*'ı örnek gösterebiliriz. Bu mesneviler tamamıyla edebi sanat kaygısından uzak çok sade bir dille yazılmışlardır. Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 265.
[50] Bu mesnevilere Gülşehri'nin *Mantıku't-Tayr* ile Âşık Paşa'nın *Garîb-nâme*'sini örnek gösterebiliriz. Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 266.
[51] Azmi Bilgin, "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul, 1995, s. 61-82.

edebi sanat, anlatım ve aruz açısından birinci ve ikinci grupta yer alan mesnevilerden daha başarılıdır. Bu mesneviler, muhteva yönüyle dini, ahlaki ve didaktik bir mahiyete sahip oluşları ile Türk edebiyatına özgü olup bu yönüyle Fars edebiyatının ruhu okşayıcı, zevkperest konulu mesnevilerinden ayrılmışlardır. Bu mesnevilerin dilleri sanatlı olup çeşitli gazellerle donanmışlardır. Aynı zamanda bu mesneviler, daha sonra yazılan mesnevilere kaynaklık etmişlerdir. Bu yüzyılda ve bu grupta olan mesnevilere Kemaloğlu'nun *Ferâh-nâme*'si, Mehmed'in *Işk-nâme*'si, Şeyhoğlu'nun *Hurşîd ve Ferâhşâd*'ı, Fahrî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'i, Ahmedî'nin *İskender-nâme*'si ve Pîr Mahmûd'un *Bahtiyâr-nâme*'sini örnek gösterebiliriz. [52]

Türk edebiyatında günümüze ulaşan en eski *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi yukarıda belirttiğimiz gibi 14. yüzyıl ürünü olup Anadolu'da Pîr Mahmûd tarafından kaleme alınmıştır. Elimizde olan *Bahtiyâr-nâme* mesnevisinin 14. yüzyıl ürünü olması Bahtiyâr-nâme hikâyesinin klasik Türk edebiyatı içerisinde daha ilk dönemlerinde var olduğunu göstermektedir.

Elimizdeki üç *Bahtiyâr-nâme* nüshasından ikisini dış yapı özellikleri yönünden inceleyeceğiz, tezimizin konusunu teşkil eden Fedâyî'nin *Bahtiyâr-nâme'si*, baş, orta ve son kısmından eksik olduğu için tertibi hakkında bilgi veremeyeceğiz.

Pîr Mahmûd ibn-i Pîr Ali'ye atfedilen *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi, 2795 beyitten oluşmaktadır. Konusu bakımından diğer dini-tasavvufi veya aşk konulu mesnevilerden ayrılarak nasihat-nâme türünde ve aruzun *mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* kalıbıyla yazılan eser, şu beyitlerle başlamaktadır:[53]

ḳılalum Ḥaḳ adıyla söze iḳdām
ki ḫayr ile ola hep ḳiṣṣe itmām[54]

Dokuz hikâyeden oluşan Pîr Mahmûd'un *Bahtiyâr-nâme*'si, *Kelîle ve Dimne* ile *Binbir Gece Hikâyeleri*'nin zincirleme tekniğine göre düzenlenmiş ve edebi zevkle birlikte çeşitli ahlaki nasihatlere yer verilerek bilinçli bir şekilde işlenmiştir. Bunun yanı sıra hikâyeler arası bazen tek düzeliği bozmak için farklı kalıplarda söylenmiş şiirlere de yer verilmiştir. *Bahtiyâr-nâme*, dil ve teknik bakımından klasik tarzda mükemmel şekilde yazılmıştır diyebiliriz. Eser, şekil ve konu olarak Fars edebiyatı kaynaklı olsa da mesnevide taklitçilik göze çarpmamaktadır. İfadesi renkli, üslubu canlı olan bu mesnevi öğüt verme amacıyla yazıldığından söz oyunlarına yer verilmemiştir. Ancak bazen çeşitli kalıplarla söylenmiş hakimane şiirlere diğer *Bahtiyâr-nâme* nüshalarında olduğu gibi bu nüshada da rastlamaktayız:[55]

---

[52] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 267.
[53] Pîr Mahmûd, *Bahtiyâr-nâme,* Milli Ktb. Afyon Gedik Ahmed Paşa 18349, vr.241[b]-337[b].
[54] Pîr Mahmûd, *Bahtiyâr-nâme,* Milli Ktb. Afyon Gedik Ahmed Paşa 18349, vr.241[b].
[55] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 275.

Meẓlūmlar ki ẓülm içün āh-ı seḥer ḳılur
Ey nice ẓülm idenleri zīr ü zeber ḳılur

Ümmīdi nūr-ı vuṣlat-ı bād-ı ṣabā durur
Şol dem ki gicenün sonı gāyet siyāh olur[56]

Son kısmı silik olan eserin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış ve dili Arapça-Farsça olup giriş ve konunun işlendiği bölümden oluşmaktadır. Eserin son kısmı olmadığından bitiş kısmı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Manzum *Bahtiyâr-nâme* nüshalarından ikincisi İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.[57] Eser özenle tertip edilmiştir. Mesnevi, giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş kısmından oluşmaktadır. Bu mesnevi de dokuz iç hikâyeden oluşmuş ve hikâyeler arasında şiirlere yer verilmiştir. Fakat bu şiirlerin hepsi mesnevinin ana kalıbı olan *fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün* kalıbıyla yazılmıştır. Genel itibariyle eserin vezin, kafiye, şekil bilgilerini açıkça belirten ve her olayı etraflıca ortaya koyan şair, hatime kısmını ise *mefâʿîlün mefâʿîlün feʿûlün* kalıbında yazmıştır. Fakat bu bölümü niçin farklı bir kalıpla yazdığını açıklama ihtiyacı duymamıştır. Eserin ilk beytin ilk mısraı besmele ile başlar, ikinci mısraı olan kısım yırtılmıştır. Mesnevi şu beyitle son bulmaktadır.

gelüp dünyāya behcet oldı nāsa
berā-yi tehennīye geldim Sivāsa[58]

Yazar, mesnevide bulunan babların numaralarını kırmızı mürekkeple belirtmiş, içeriklerini ise altışar mısralık manzumelerle özetlemiştir. Söz konusu mısralar daha sonra her babın başında tekrar edilmiştir. Tüm başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Mesnevileri dış özellikleri bakımından incelediğimizde genel tertip şu şekildedir:

Mesnevinin *Giriş* kısmı: besmele, hamdele ile başladıktan sonra genellikle mesnevide tevhid, münacat, nat gibi şiirler yer bulmaktadır. Bazen bu kısımlardan sonra miraç ve dört halifeye övgü şiirleri, mesnevinin sunulduğu kişiye övgünün sonrasında sebeb-i telif kısmı gelir. Bu kısımda mesnevinin yazılma amacı anlatılır. Sebeb-i telif kısmından sonra agaz-ı destan vb. başlıklarla asıl konuya geçiş yapılır.

Konunun işlendiği bölüm: *Âġâz-ı dastân*, *âġâz-ı hikâyet* vb. başlıklarla başlayan bu bölüm, mesnevinin ana bölümünü oluşturmaktadır. Asıl burada işlenen konuların muhtevası farklı olup, eserde ele alınan konular bu bölümde işlenmektedir.[59] Konunun

---

[56] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 275.
[57] Arkeoloji Müzesi Ktb No: 1022.
[58] Arkeoloji Müzesi Ktp. No: 1022, vr. 85[a].
[59] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 145-146.

işlendiği bölümde mesneviler sadece muhtevası itibariyle değil tertip bakımından da birbirlerinden farklılık göstermektedir.[60]

Bitiş bölümü: Konunun işlendiği bölümden sonra mesnevide bitiş bölümü yer almaktadır. Bitiş bölümü de giriş bölümü gibi mesnevide muhteva veya yapı bakımından farklılık göstermez. Genellikle *Hatime* adı altında olan bu kısmın yer almadığı mesneviler de bulunmaktadır. Bu bölümün bazen farklı (kaside) nazım şekliyle yazıldığını veya farklı kalıpla yazıldığını da görebiliriz.[61] Örneğin *Bahtiyâr-nâme*'nin Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshada hatime kısmı farklı bir kalıpla yazılmıştır. *Hatime* kısmında genellikle mesnevinin beyit sayısı, mesnevinin yazılışıyla ilgili tarihler, şairin ismi gibi bilgileri bulabiliriz. Fakat bazen şair bu bilgilerin bir kısmını mesnevinin giriş bölümüne de alabilmektedir.

Arkeoloji ve Afyon mesnevilerinin tertibi giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş bölümünden oluşmaktadır. Fakat Afyon nüshasının son yaprakları kayıp olduğundan eserin hatime kısmı ile ilgili bilgi veremiyoruz.

Giriş Bölümü: Her iki nüshanın giriş kısmına baktığımız zaman Arkeoloji nüshasının bu bölümü daha ayrıntılıdır. Bu bölümde kitabın ismi, münacat, dört halifeye ve Peygamberimizin ailesine yazılmış naʿt yer almaktadır. Afyon nüshasında ise kitabın ismi, Peygambere naʿt ve büyük ve ulu hakana yazılmış methiye yer almakta olup bölüm başlıkları şu şekildedir:

---

[60] Gerek manzum veya mensur yazılmış hikâyelerde belli tertip ve üslup kullanılmıştır. Bu bakımdan bu hikâyeler dört bölüme ayrılmıştır. Birincisi esermizi de kapsayan çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış eserler, ikincisi belli plan ve ölçülere göre sınıflandırılarak yazılmış eserler, üçüncüsü belli konularda yazılmış hikâyeler, dördüncüsü müstakil hikâyeler. Belli plan ve ölçülere göre yazılmış eserlerde genellikle dini, ahlaki bilgiler, eğitici ve öğretici öğütler verilir. Genellikle yirmi bölümden oluşan bu eserlerde, eserin ismine göre her bölüme *sohbet, ravza, nefha*…gibi isimler verilmektedir. Bu bölümlerde okuyucuya ayet, hadis veya atasözlerinden hareketle belli bir konuda öğüt verilir. Bu yönüyle bu eserlerin çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış eserlerle ortak yönünün bulunduğunu söyleyebiliriz. Belli konularda yazılmış hikâyelerine ise genellikle iki kahramanlı aşk hikâyelerini örnek gösterebiliriz. Bu tip hikâyeler üzerinde çok fazla çalışma yapılmış, aynı zamanda halk arasında diller ezberi olan hikâyeler bu tip hikâyeler olduğunu söyleyebiliriz. Müstakil hikâye kitaplarında ise bir tek hikâye bulunur ve hacim açısından aralarında bir birlik bulunmamaktadır. Ayrıntlı bilgi için bkz. Osman Ünlü, *a.g.t.*, s. 10.

[61] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 168-170.

Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Nüshası	Afyon Nüshası
Hāẕā Kitābu Baḫtiyār-nāme [1ᵇ-2ᵃ] (Bu Bahtiyâr-nâme Kitabıdır)	*Ẕikrü'l-Mevlā bi't-Takdīmi ve't-Tafdīl: Evvel-i Kitāb-ı Baḫtiyār-nāme [241ᵇ]* (Allah'ın Öncelikli ve Üstün Biçimde Zikredilmesi: Bahtiyâr-nâme Kitabının Başı)
Münācāt-ı Bārī Teʿālā ʿİzzetu İsmihi [2ᵃ-3ᵃ] (İsminin Kudreti Yüce Olan Yaratan'a Münacat)	*Der Naʿt-ı Nebī Ṣallallāhu ʿAleyhī ve Sellem [242ᵃ]* (Peygamberin Na'tı)
Naʿt-ı Çehāryār Raḍiyallahu ʿAnhüm Ecmaʿīn [3ᵃ-4ᵃ] (Dört Halifenin Na'tı, Allah Onların Tamamından Razı Olsun)	*Der Beyān-ı Emīr-i ʿAẓām ve'l-Ḫāḳāni'l-Müʿeẓẓem Ḫallede Mülkehu [242ᵇ]* (Büyük Emir ve Ulu Hakan Hakkında, Allah onun mülkünü daim etsin)
Naʿt-ı Āli'n-Nebī ʿAleyhis-selām [4ᵃ] (Peygamber Ailesinin Na'tı, Allah'ın selamı Onların Üzerlerine olsun)	
Ḥasbiḥâl-i Ḫod [4ᵃ-5ᵃ] (Kendi Halinin Anlatımı)	
Sebeb-i Te'līf-i Kitāb [5ᵃ-6ᵇ] (Kitabın Telif Nedeni)	
Fihristü'l-Ebvāb (Bâb Başlıkları) (6ᵇ-8ᵃ) Yazar, toplam dokuz iç hikâye numaralarını kırmızı mürekkeple belirtmiş, içeriklerini üç beyitlik manzumelerle özetlemiştir. Söz konusu mısralar daha sonra her babın başında tekrar edilmiştir.	

Konunun işlendiği bölüm: Mesnevimiz çerçeve hikâye tekniği ile yazıldığından dolayı ana ve iç hikayelerden oluşmaktadır. Arkeoloji ve Afyon nüshalarında ana bölüm başlıkları farklılık göstermektedir. Her iki nüshada da ana başlıkların altında alt başlıklar yer almaktadır. Arkeoloji nüshası ana hikâyeler ise "evvel-i bâb" başlığı altında verilmiştir.

Arkeoloji nüshası ana hikâyelerinin başlıkları şu şekildedir:

Arkeoloji Nüshası: Konunun İşlendiği Bölüm

Ana Hikâyeler ve Alt Başlıklar

Āġāz-ı Destān (Destanın Başlangıcı)

Şiʿr-i ḫanden-i Şāh

(Hükümdarın Şiir Söylemesi)

Meṣnevī

Ve Lâ Tulkû Bi-Eydîkum İle't-tehluketi[62]

(Kendi kendinizi tehlikeye atmayın)

Bâbü'l Evvel

Ana hikâye "Bâbü'l Evvel" başlığı altında verilmektedir.

Afyon nüshasına baktığımız zaman ise ana hikâyelerin ve alt başlıkların fazlalığı dikkat çekmektedir. Afyon nüshasının ana hikâye başlıkları şu şekildedir:

Afyon Nüshası: Konunun İşlendiği Bölüm

Ana Hikâyeler ve Alt Başlıklar

Āġāz-ı Baḫtiyār-nāme: Turcime bī-Yed-i ʿAbdi'd-ḍaʿīf ilā Reḥmetihi'l-laṭīf Pīr Mahmūd b. Pīr ʿAlī [243ᵇ]

(Bahtiyâr-nâme'nin Başlangıcı: Zayıf Kul ve Allah'ın Manevi Rahmetinin Muhtacı olan Pîr Mahmûd b. Pîr Alî tarafından tercüme edildi.)

ʿĀşıḳ-Şoden-i Āzādbaḫt be-Duḫter-i Sipahsālar u bāz-Gerdāniden-i Ū rā [246ᵇ]
(Azadbaht'ın Başkomutanın Kızına Aşık Olması ve Onu Geri Göndermesi)

Nikāḥ-Kerden-i Āzādbaḫt be-Duḫter-i Sipahsālar emmā bī-ʿİcāzet-i Sipahsālar [248ᵃ]

---

[62] Bu ibare Bakara suresinin 195. ayetinin bir kısmıdır.

(Başkomutanın İzni Olmadan Azadbaht'ın Onun Kızıyla Evlenmesi)

Sıfat-ı Rūz [*248ᵇ*]

(Günün Vasfı)

Hücūm-kerden-i Sipahsālar bā temāmet-i Leşkeriyān ber ser-i Āzādbaḫt [251ᵃ]

(Başkomutanın Bütün Ordu ile Azadbaht'a saldırması)

Kej-Beḫten-i Āzādbaḫt bā Duḫter-i Sipahsālar ve Vücūd-Āmeden-i Baḫtiyār [251ᵇ]

(Azadbaht ile Başkomutanın Kızının Kötü Oyunu ve Bahtiyar'ın Dünyaya Gelişi)

Resīden-i Āzādbaḫt be-Mülk-i Kirmān u Żiyāfet-Kerden-i Melik-i Kirmān [253ᵇ]
(Azadbaht'ın Kirman Vilayetine Ulaşması ve Kirman Hükümdarının Ziyafet Vermesi)

Leşker-Dāden-i Şāh-i Kirmān be-Āzādbaḫt Firistāden be-Mülk-i Ḫod [255ᵇ]

(Kirman Hükümdarının Azadbaht'a Ordu Vererek Kendi Ülkesine Göndermesi)

Resīden-i Āzādbaḫt be-Vilāyet-i Ḫod u bāz-Giriften-i Teḫt-ı Ḫod [255ᵇ]

(Azadbaht'ın Kendi Ülkesine Gelişi ve Tahtını Geri Alması)

Yāften-i ʿAyyārān Baḫtiyār der Ser-i Çāh u Temāşā Dānesten ü Borden ü Āmūḫten-i Düzdī ve Ḥarāmī [256ᵃ]

(Bahtiyâr'ın Kuyunun Başında Ayyaranı Bulması ve Seyretmesi ve Götürmesi ve Haramiliği Öğrenmesi)

Baḫşīden be-Āzādbaḫta Baḫtiyār rā be-Resm-i Nebedgī tā Mīr-Aḫūrī [258ᵇ]

(Azadbaht'ın Bahtiyâr'a Ahır Görevi Verilmesi.)

Şiʿr-[259ᵇ]

Ḫazīnedāri Dāden-i Āzādbaḫt Baḫtiyār rā [259ᵇ]

(Azadbaht'ın Bahtiyâr'a Hazinedarlığı Vermesi)

Meḥbūs-Kerden-i Āzādbaḫt Ehl-i Ḥarem rā Firistāden-i Vezīreş rā [261ᵇ]

(Azadbaht'ın Harem Ehlini Hapsetmesi ve Vezirini Göndermesi)

Ġuluvvī-yi ʿĀm Kerden Berāyı Ḳetl-i Baḫtiyār u bāz-Āverden be Zīr-i Dār [335ᵃ]

(Halkın Bahtiyar'ın Katli için Dedikodu Çıkarması ve Darağacının Altına Getirilmesi)

Āmeden-i ʿAyyārān ber Vaḳt-i Baḫtiyār ü ʿArża Dāşten-i Ḥāl-i Ū [335ᵇ]

(Bahtiyâr'ın Yanına Ayyaranın Gelmesi ve Onun Halini Arzetmesi)

Ana hikâyeden iç hikâyeler kısmına geçtiğimizde her iki nüshanın da dokuz iç hikâyeden oluştuğunu görmekteyiz. Arkeoloji nüshası on bâbdan oluşmaktadır. İlk bâb, ana hikâyenin yer aldığı bâbdır. Diğer dokuz bâbda iç hikâyeler yer almaktadır. Afyon nüshasında ise ana hikâyelerde olan herbir gelişme için farklı başlıklar yer almaktadır. Aynı zamanda Afyon nüshası iç hikâyeler kısmında sekiz meclis, dokuz hikâyeden oluşmaktadır.

Arkeoloji Nüshası **(İç Hikâyeler ve Alt Başlıkları)**	**Afyon Nüshası** **(İç Hikâyeler ve Alt Başlıkları)**
el-Bâbü's-Şāni [18ᵇ-25ᵃ] *(İkinci Bab)* *Ḥekāyet-i Bāzergān* Ayet [19ᵃ] Hadis [19ᵇ] Şiʿr-goften-i Bāzergān (Tacirin Şiir Söylemesi) [22ᵃ] Hadis [23ᵇ] Teżarruʿ-i Baḫtiyār be-Pādişāh [24ᵃ](Bahtiyar'ın Hükümdara Yakarışı) Mevʿiże be-nefs-i ḫodeş [24ᵃ] (Kendi nefsine öğüt vermesi) Hadis [24ᵃ] Āmeden-i Baḫtiyār be-Pādişāh Teżarruʿ Kerden [25ᵃ] (Bahtiyar'ın Hükümdara Gelip Yalvarması)	*Meclis-i evvel-i Baḫtiyār ü āverden-i be-zīr-i dār [263ᵇ]* (Bahtiyâr'ın ilk meclisi ve onun dar ağacına getirilmesi) *Ḥekāyet-i Bāzergān ez-baḫt gerdīde ki der-īn ḥekāyet [264ᵇ]* (Bu hikâye bahtı dönmüş bir Bazargan hikâyesidir)
el-Bâbü's-Şālis [25ᵇ-35ᵇ] *(Üçüncü Bab)*	*Meclis-i şāni-yi Baḫtiyār u āverden-i ū rā be-ḳeṣd-i dār 272a*

Ḥekāyet-i Gevher-fürūş[25b] (Mücevhercinin Hikayeti) Hadis [26a] Şiʿr-i goften-i Gevher-fürūş [26b](Mücevhercinin Şiir Okuması) Teżarruʿ-i Baḫtiyār be-Pādişāh [34a] (Bahtiyar'ın Hükümdara Yakarışı) Mevʿiże der nefs-i ḫīş [34b] (Kendi nefsi hakkında öğüt vermesi) ṣıfat-ı rūz [35a] (Günün vasfı)	(Bahtiyar'ın ikinci meclisi ve onun dara çekilmesi için getirilişi) *Ḥekāyet-i gevher-furūş u ṣafāhāgirān ġażab be ū resīd 275 a* (Mücevhercinin hikayesi ve sahafın ona iftira atması) Der-beyān-ı münāsebet-i ḫidmet-i pādişāhān 275a (Padişahların hizmeti münasebetiyle beyanı) meşnevī
el-Bābü'r-Rābiʿ[35b-43a] *(Dördüncü Bab)* *Ḥekāyet* Ebu Sabir hakkındaki hikâye[36a] Şiʿr-goften-i Ebū Ṣābir [39a] (Ebu Sabir'in Şiir Okuması) Ayet [40b] Teżarruʿ-i Baḫtiyār be-Pādişāh [42a](Bahtiyar'ın Hükümdara Yakarışı)	*Ḥekāyet-i peserān-ı gevher-furūş ki her do rā der āb endāḫte būved 277a* (Mücevhercinin suya attığı iki oğullarının hikâyesi)
el-Bābü'l-Ḫāmis [43a-50b] *(Beşinci Bab)* Butemâm'ın hikâyesi Şiʿr-goften-i Şāh [45b] (Hükümdarın Şiir Okuması) Teżarruʿ-i Baḫtiyār [50a] (Bahtiyar'ın Yakarışı)	*Ḥekāyet-i Ebū Ṣābir ber resīden-i be-pādişāhī ez bereket-i ṣebr-ı ḫod (284a)* *(*Ebu Sabir'in kendi sabrının bereketi sayesinde padişahlığa ulaşmasının hikâyesi) Şiʿr der ḥāl-i münāsebet-i ṣābirān 289 (Sabir'in halinin şiiri) meşnevī

ṣıfat-ı rūz [50a] (Günün vasfı) Bâz-reften-i Bahtiyâr be-Pâdişâh [50b] (Bahtiyar'ın Hükümdara Geri Dönmesi)	Şi'r der münāsebet ü ḥāl-i pādişāh-i ẓālim (Zalim padişahın halının ve durumu hakkında şiiri) meşnevī
el-Bābü's-sādis [50b-55b] ***(Altıncı Bab)*** ***Ḥekāyet*** Halep hükümdarının oğlu hakkında hikâye [51a] Şi'r [52b] Teżarru'-i Baḫtiyār [55a] (Bahtiyar'ın Yakarışı) ṣıfat-ı rūz [55a] (Günün vasfı) meclis [55a]	***Meclis-i rābi'-yi Baḫtiyār ü bāz-āverden-i be zīr-i dār (292a)*** *(Bahtiyâr'ın dördüncü meclisi ve dar ağacına getirilmesi)* ***Ḥekāyet-i Būtemām vezīr ki der-īn ḥekāyet est (293a)*** (Bu hikâye vezir Butemam'ın hikâyesidir) Naẓm der beyān-ı ġurbet [294a] (Gurbetin beyanında şiiri) meşnevī ṣıfat-ı rūz (Günün vasfı)
el-Bābü's-sābi'[55b-60b] ***(Yedinci Bab)*** ***Ḥekāyet*** (Behkerd şah hakkında hikâye) [55b] Hadis [56a] Şi'r [56b] Teżarru'-i Baḫtiyār [59b] (Bahtiyar'ın Yakarışı) Heft Rūz [60a] (Yedi Gün)	***Meclis-i ḫāmis-i Baḫtiyār ü bāz-āverden-i be zīr-i dār [304b]*** (Bahtiyâr'ın beşinci meclisi ve dar ağacına getirilmesi) ***Ḥekāyet-i peser-i şāh-i Ḥalep ü elvān ü envā' ta'b ki iştiġāl be ū resed [305a]*** (Halep şahının oğlunun hikayesi ve çeşitli ve türlü tabın onun işlerine yetişmesi)

meclis [60a]	
el-Bābü's-şāmin [60b-71a] *(Sekizinci Bab)* *Ḥekāyet* Kadınların hilesi hakkında hikâye [60b] Şiʿr [62a] Teżarruʿ-i Baḫtiyār [70a] (Bahtiyar'ın Yakarışı) ṣıfat-ı rūz [70b] (Günün vasfı)	*Meclis-i sādis-i Baḫtiyār ü bāz-āverden-i be zīr-i dār [309a]* (Bahtiyâr'ın altıncı meclisi ve dar ağacına getirilmesi) *Ḥekāyet-i şāh-ı Behkerd ü ḥavādisi ki ʿām faḳīr-i rūzigār be ū resīd* (Behkerd şahın hikâyesi ve zamanın fakirinin bir haberi ona ulaştırması) ṣıfat-ı rūz
el-Bābü't-Tāsiʿ [71a-79b] *(Dokuzuncu Bab)* *Ḥekāyet* (Dadbin şahın hikâyesi) [71a] Şiʿr [72b] ṣıfat-ı rūz [79a] (Günün vasfı)	*Meclis-i sābiʿ-i Baḫtiyār ü bāz-āverden-i be zīr-i dār [314b]* (Bahtiyâr'ın yedinci meclisi ve dar ağacına tekrar getirilmesi) *Ḥekāyet-i şāh-ı Īrān bā duḫter-i ḳeyṣer-i rūm ve mekr-i hīle-yi ān zenān [314b]* (İran şahının Rum kayserinin kızıyla hikâyesive kadınların hilesi)
el-Bābü'l-ʿÂşir]79b-84b] (Onuncu Bab) *Ḥekāyet* [79b] (Hicaz şahının hikâyesi) Şiʿr [80b]	*Meclis-i şāmin-i Baḫtiyār ü bāz-āverden-i be zīr-i dār [322b]* (Bahtiyâr'ın sekizinci meclisi ve tekrar dar ağacına getirilmesi) *Ḥekāyet-i şāh-ı Dādbīn ü ẓülm-i ki berāyı ḳeżā-yı şehvet gerded der-īn ḥekāyet est [323a]*

	(Dadbin şahın hikâyesi ve şehvet sebebiyle zulmetmesi bu hikâyededir) ṣıfat-ı rūz (Günün vasfı)
Ḫâtimetü'l-Kitāb [84ᵇ-85ᵃ] (Kitabın Sonu)	

Hasan Kavruk'a göre Afyon nüshasının olduğu gibi Arkeoloji nüshasının da yazarı Pîr Mahmûd'dur.[63] Fakat aşağıda sıralayacağımız üç temel farklılıktan dolayı bu nüshaların aynı müellifin kaleminden çıktığını söylemek mümkün görünmemektedir.

Birincisi; nüshaları kaleme alan şairlerin kendilerini farklı isimlerle adlandırmış olmasıdır. Afyon nüshasında şairin ismi, "*Âgâz-ı Bahtiyâr-nâme" başlığının* hemen arkasından" Tercime *bi-yed-i ʿabdi'd-daʿîf ilâ rahmetihi'l-latif Pîr Mahmûd b. Pîr ʿAlî*" şeklinde zikredilmiştir.[64] Arkeoloji nüshasının "Sebeb-i Telif-i Kitâb" kısmında yazarın kendisi hakkında verdiği bilgilerden ise bu nüshanın *Ömer ibn-i Ebû Bekir ibn-i Mir ʿAlem*' isimli bir şair tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır:

Ben duʿālu kim adım-durur ʿÖmer
Dūn u gün Ḥaḳdan cānım reḥmet umar

Aḳam Ebî Bekr oldı ʿeyān
Ceddüm adı Mīr-ʿAlem nām-ı nişān [65]

İkincisi iki nüsha arasındaki vezin farklılığıdır. Afyon nüshası hezec bahrinin mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbında yazılmıştır. Arkeoloji nüshası ise şairin kendisinin de belirttiği gibi remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında kaleme alınmıştır:

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt
ẓülm-i ẓülmat ʿadldür āb-ı ḥayāt[66]

Fakat şunu da hemen belirtelim ki eserin hatime kısmı Hezec bahrinin *mefâʿîlün mefâʿîlün feʿûlün* kalıbında yazılmış olup, bu bakımdan farklılık arzetmektedir. Genel

[63] Hasan Kavruk, *Bahtiyâr-nâme*, Serhat Yayıncılık, Malatya 1998, s. 16.
[64] Milli Ktb Afyon Gedik Ahmed Paşa koleksiyonu 18349, vr.243ᵇ.
[65] Arkeoloji Müzesi Ktp. No: 1022, vr. 5ᵃ.
[66] Arkeoloji Müzesi Ktp. No: 1022, vr.5ᵃ.

itibariyle eserin vezin, kafiye, şekil bilgilerini açıkça belirten ve her olayı etraflıca ortaya koyan şair, bu kısmı farklı bir kalıpla yazma sebebini zikretme ihtiyacı duymamıştır.

Nihayet üçüncüsü, nüshaların yazılış tarihleri arasındaki farklılıktır. Aynı eserin farklı tarihlerde istinsah edilmiş farklı nüshalarından bahsetmek mümkündür. Fakat ilk iki nedeni dikkate alarak bu hususun da farklılık olarak ele alınabileceği kanaatindeyiz. Sonu nakıs olan Afyon nüshasının istinsah tarihi belli olmamakla birlikte, şair Pîr Mahmûd b. Pîr ʿAlî'nin 14. yüzyılda yaşamış olduğu malumdur.[67] Arkeoloji nüshasının yazılış tarihi ise 1098/1687 yılı veya daha sonrası olmalıdır. Nitekim eserin hatime kısmında müellif Tokat'ta ikamet ettiğini ve 1098 yılında Sivas'a bir ziyaret gerçekleştirdiğini açıkça belirtmiştir:

ufuḳdan şems-i nuṣretle ẕühūra
Süleymān-i zamān geldi ḥuẕūra

bir az rū-yi zemīne geldi rāḥet
perīşān oldı yerden deyü raʾfet

erişdi baʿzına şemşīr-i Caʿfer
ḳure-yi Mahmūd esdi bād-ı ṣarṣar

Budun şehri gibi möḥkem ḥiṣāra
verildi dest-i fırṣat ehl-i nāra

duʿāsı ehl-i īmānıñ serāser
ider Rabbi yine fetḥin müyesser

otuz sekiz yılda nār-ı ferāḳı
derūnumda eḳārib iştiyāḳı

dağıldı nāgehān hicrin seḥābı
ṭuluʿ etdi viṣālin āfitābı

berāder-ẕādeler geldi Toḳata
erişdim Ḫıżr-ı şerāb-ı ḥayāta

biñ ṭoḳsan sekizde dār-i taḥribat
zülāl-i veṣla döndi nār-ı firḳat

müfessir Fâżıl oġlı Meḥmed Aḥmed
meh-i şābānda bu sāl-i mücedded

---

[67] Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964, s. 136.

gelüp dünyāya behcet oldı nāsa
berā-yi tehennīye geldim Sivāsa [68]

Netice itibariyle Afyon ve Arkeoloji nüshalarının farklı şairler tarafından kaleme alınmış iki farklı eser olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu nüshalar yazar, vezin ve tarih farklılıklarına ilaveten, dil ve üslup özellikleri, bölüm başlıkları ve yazı hattı olarak da birbirinden farklıdır.

[68] Arkeoloji Müzesi Ktp. No: 1022, vr. 85[a].

İKİNCİ BÖLÜM

FEDÂYÎ ve BAHTİYÂR-NÂME MESNEVİSİNİN İNCELEMESİ

2.1. Fedâyî'nin Hayatı ve Edebi Kişiliği

2.1.1.Hayatı

Klasik kaynaklarda ismi, nesebi, doğum yeri ve tarihi hakkında hiçbir bilgi bulunmayan Fedâyî, üslup ve dil yönüyle 16. yüzyıl Azerbaycan sahası Dîvân edebiyatı şairlerindendir. Elyar Seferli ve Halil Yusifli'ye göre Fedâyî hakkında bilgi veren ilk kaynak Sam Mirza'nın *Tuhfe-yi Sâmî* isimli tezkiresidir. Tezkiredeki bilgilerden yola çıkan bu iki araştırmacı Fedâyî'nin Tebrizli olduğunu ve 1550 yıllarında şiir yazmaya başladığını belirtmektedir.[69] Aynı şekilde Muhammed Ali Terbiyet de *Tuhfe-yi Sâmî* tezkiresine istinaden Fedâyî Tebrizî hakkında özet şeklinde bilgi vermektedir.[70] Fakat *Tuhfe-yi Sâmî* tezkiresinde Fedâyî Tebrizî hakkında zikredilenler çok kısa olup, aşağıdaki bilgilerden ibarettir: [71]

> *Mevlâna Hâce Fedâyî-yi Tebrizî, Tebriz "hâce-zâdelerinden"[72] olup, güzel karakter sahibiydi. Bu matla' ve beyit ona aittir:*
>
> *Mordem ez hasret vân şûh bema ram neşod*
> *Can benâkâm şod ve hâsel ez u kâm neşod*
>
> *Tâ be bednâmîm ez ışg ber âmed nâmî*
> *Çe belâhâ ke nesîb-i men bednâm neşod*[73]

Öte yandan *Bahtiyâr-nâme* üzerine yaptığı çalışmaları ile tanınan Gulam Memmedli, şimdiye kadar yazılmış ve yayınlanmış tezkirelerde şair hakkında hiçbir bilgi olmadığına dikkat çekmektedir. Ayrıca *Bahtiyâr-nâm*e'de geçen bazı kelimeleri tahlil eden araştırmacı, Fedâyî'nin Şamahılı veya Tebrizli olduğuna ilişkin ihtimalleri değerlendirmekte, fakat kesin bir görüş belirtmemektedir. Şöyle ki Memmedli, bu

---

[69] Elyar Seferli-Halil Yusifli, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Ozan, Bakü, 2008, s.567.
[70] Muhammed Ali Terbiyet, *Danişmendan-i Azerbaycan*, çev. İsmail Şems-Gafar Kendli, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü, 1987, s. 354.
[71] Sam Mirza Safevî, *Tezkire-i Tuhfe-yi Sâmî*, tas. Rükneddin Hümayunferruh, y.y., t.y., s.315.
[72] Burada geçen "hâce-zâde" kelimesinden yola çıkarak Fedâyî'nin babasının Tebriz'deki ünlü ilim ve irfan erbabından olduğu söylenebilir.
[73] Hasret[inden] öldüm, fakat o güzel bize itaat etmedi,
Can muradına ermedi ve ondan kâm alınmadı.
Sonunda aşk yüzünden dillere düştük; oysa,
Benim nasibim olan belaların adı kötüye çıkmadı.

mesnevide geçen "nèşe", "nöşün" kelimelerinin Tebriz ve Tebriz yöresinde, "bèlesince", "bèlesine" gibi kelimelerin de Şirvan bölgesinde kullanılmadığını öne sürmüş ve şairin Tebrizli mi yoksa Şamahılı mı olduğu konusuna aydınlık getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[74] Onun, *Bahtiyâr-nâme*'nin giriş kısmında sergilediği bu kararsızlığına karşın, kaleme aldığı tezkirede şairin Şirvanlı olduğuna dair düşünceye ağırlık verdiğini söylemek mümkündür.[75] Bunun nedeni de muhtemelen bazı dil özelliklerinin yanı sıra diğer *Bahtiyâr-nâme* versiyonlarında Halep'te geçen bir olayın Fedâyî tarafından Şirvan şehrine atfen anlatılmış olmasıdır.

Bu bilgilerin ışığında, Fedâyî'nin yaşadığı dönem ve yer hakkında elimizde kesin bilgi bulunmadığını, aksine tam bir bilgi karmaşası yaşandığını tekrar belirtmemizde fayda vardır. Nitekim 1550-1561 yılları arasında yazılan *Tuhfe-yi Sâmî* tezkiresinde ismi geçen şairlerin 16. yüzyılın ilk yarısında yaşadıkları malumdur.[76] Fakat burada, zikri geçen Fedâyî mahlaslı üç şairden hangisinin veya herhangi birinin *Bahtiyâr-nâme* yazarı olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla geriye iki ihtimal kalıyor. Ya tezkirede ismine yer verilen Fedâyî mahlaslı kişilerden hiçbirisi *Bahtiyâr-nâme* yazarı Fedâyî değil ya da Fedâyî, *Bahtiyâr-nâme* mesnevisini *Tuhfe-yi Sâmî* tamamlandıktan yani 1561 senesinden sonra kaleme almıştır.

Aynı şekilde, Fedâyî'nin yaşadığı yere ilişkin yukarıdaki iddialar da güçlü temellere dayanmamaktadır. Birincisi; Hakirî ve Ahmedî Tebrizî gibi 15 ve 16. yüzyıl şairlerinin eserleri tetkik edildiği zaman, Gulam Memmedli'nin iddialarının aksine "nèşe" kelimesinin Tebriz yöresinde de kullanılmış olduğu rahatlıkla görülebilir.[77] İkincisi; Şirvan, sadece günümüz Azerbaycan'ında bulunan bir bölgenin adı olmayıp, tarihen Osmanlı ve Safevi kontrolünde bulunan farklı beldeler için kullanılmış ortak isimdir. Dahası, Şirvan isminin Sistan ve Kirman isimleri ile birlikte kullanıldığı göz önünde bulundurularak bu yer adının kafiye gereği tercih edildiği bile söylenebilir.

2.1.2. Edebî Kişiliği ve Eserleri

Fedâyî'nin günümüze ulaşan ve hakkında bilgi veren tek eseri *Bahtiyâr-nâme*'dir. Bu yüzden şairin edebi kişiliği üzerinde değerlendirmemiz *Bahtiyâr-nâme* üzerinden olacaktır.

---

[74] Gulam Memmedli, "Eser Hakkında Bir Neçe Söz", *Bahtiyâr-nâme,* Şark-Garb, Bakü, 2004, s. 6.
[75] Vüsale Musalı, *Gulam Memmedli tezkiresi*, Azerbaycan Milli Elmler Akademisi, Bakü 2013, s.
[76] Gülşen Seyhan Alışık, "Sam Mirza", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 61.
[77] Ahmet Koçak, *Tebrizli Hakiri Leyla vü Mecnun,* Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 197; Ahmet Çeri, *Tebrizli Ahmedinin Yusuf u Züleyha İsimli Eseri*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 336; Özlem Tegün, *Tebrizli Ahmed Esrar-name*, Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2008, s. 474.

Genel olarak Fedâyî, özelde ise *Bahtiyâr-nâme*[78] üzerine yapılan bazı araştırmalarda Petersburg'taki Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunup, Fedâyî'ye atfedilen bir "mecmuadan" bahsedilir.[79] Fakat gerek katalog bilgilerinden gerekse de yazmanın kütüphaneden edindiğimiz bazı varaklarından hareketle yaptığımız tespitlere göre bu, sadece Fedâyî'ye ait bir mecmua ya da müstakil eser değildir. V-306 numarada muhafaza edilen ve 6459 beyitlik Türkçe/Osmanlıca şiiri ihtiva eden yazma, 958/1551 tarihinde Receb ibn Hâce Muhammed tarafından istinsah edilmiştir (vr.11'a). Mecmuada Fedâyî'nin şiirlerinin yer aldığı doğru olmakla birlikte bu şiirler 226 varaklık yazmanın sadece birkaç varağını ihtiva etmektedir. Yani Fedâyî bu mecmuada şiirleri zikredilen 321 şairden sadece biridir. Ayrıca söz konusu beyitlerin hangi Fedâyî'ye ait olduğu da açık değildir.[80]

2.2.Fedâyî'nin Bahtiyâr-nâme Mesnevisinin İncelemesi

Fedâyî'nin *Bahtiyâr-nâme* eseri, mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Mesneviler genellikle belli bir düzen içinde yazılmaktadır. Bu düzen içerisinde "Sebeb-i Telif" veya "Hatime" kısmında şair veya müstensih hakkında bilgi verilmektedir. Elimizde esere dair olan iki nüsha baş, orta ve son kısmından eksik olduğu için mesnevinin şairi veya müstensihi yahut eserin yazılma tarihi hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Sadece şairin mahlasının Fedâyî olduğunu eserin iç hikâyelerinde şairin kendine hitap kısmından öğrenmiş bulunmaktayız.

16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başlarında yazıldığı kabul edilen *Bahtiyâr-nâme* mesnevisinin yazılma tarihi konusunda da elimizde hiçbir bilgi yoktur. Araştırmacılara göre eserde geçen "celâli" kelimesinin "eşkıya" anlamında kullanılmasından yola çıkarak eserin yazılma tarihi 1588 veya daha sonradır. Bu kelimenin "eşkıya" anlamında kullanılması "Celâli İsyanı"na denk gelmektedir. Fakat bu kelime ve isyana dayanarak eserin 1588 veya sonrası yazılması fikri, tarihi bilgiler kapsamında tutarlı bulunmamaktadır.[81]

Bahtiyâr-nâme mesnevisinin dili anlaşılacak derecede açık, selis, revandır.[82] Mesnevinin dilinin sade ve duru, üslubunun akıcı olmasının yanı sıra şairin kullandığı kavramlar, atasözü ve deyimler günümüz Azerbaycan Türkçesi'nde de mevcuttur.

Yukarıda bilgisini verdiğimiz mesnevinin şekil özellikleri şu şekildedir.

---

[78] Paşa, Kerimov, *17. Asr Anadilli Azerbaycan Lirikası*, İlim ve Tahsil, Bakü, 2011, s. 61.
[79] Azade, Rüstemova, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Elm, Bakü, 2009, c. 3, s. 512-513.
[80] Bu mecmuanın katalog bilgileri için bkz. L.V. Dmitrieva, *Opisanie Tyurkskih Rukopisey İnstituta Vostokovedeniya,* Moskova: İzdatelstvo Nauka, 1980, c.3, s.181-183.
[81] Mücteba, İlgürel, "Celali İsyanları", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 7, s. 252.
[82] Gulam, Memmedli, *Bahtiyâr-nâme*, Çaphane-yi Rıza-yi Tebriz, Tebriz, 1945, s. 4.

2.2.1. Şekil Özellikleri

2.2.1.1. Nazım Şekli

Bahtiyâr-nâme, mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır.

Sözlükte mesnevinin asıl anlamı "ikişer ikişer, ikili" demek olup Arapçada *s n y* kökünden türemiş ve Arap edebiyatında edebi terim olarak kullanılmamıştır. Edebiyat terimi olarak ilk defa İranlılar tarafından kullanılan mesnevi, aynı vezinde ve her beyti diğer beyitlerden bağımsız olarak kendi arasında kafiyeli bir nazım biçiminin adıdır. Mesnevi adının verilişi kafiyenin iki mısrada aynı kafiyede olması dolayısıyladır.[83] Fakat Arap edebiyatında mesnevi tabiri kullanılmasa da bu nazım şekinin oluşumu, Arap şiirinin *recez* nevine dayanmaktadır. Araplar mesneviye kafiye şekli dolayısıyla müzdevîce, recez veya urcūze adını verirler.[84] Dolayısıyla mesnevi geleneği Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçmiştir.

Kafiye biçiminin birbirinden bağımsız şekilde olmasından hareketle mesnevi, diğer nazım biçimleri arasında içerik bakımından daha kolay bir şekilde yazılan nazım biçimidir. Otuz beyitten başlayan kısa konularla ilgili mesneviler yazılsa da bu mesnevilere şairler tarafından fazla ilgi gösterilmemiştir. Kısa hacimli mesneviler daha çok divanlarda tercih edilmiştir. Bununla beraber mesnevilerde her beytin anlamının kendi içinde tamamlanması ve kafiye biçiminin birbiriyle bağlantısı olmaması sonucu hacimce uzun hikâyeler yazılmasına elverişli bir durum oluşturmuştur. Uzun aşk hikâyeleri, dini ahlaki temelli uzun nasihat-nâmelerin yanı sıra öğretici, bilgi verici eserler ve sözlükler de mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır.[85]

Mesnevilerin dış özellikleri söylediğimiz gibi genellikle giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş kısmından ibarettir.

Mesnevilerin dil ve üslubu, işlendiği bölümlere göre değişmektedir. Giriş bölümünde kullanılan dil, konunun işlendiği bölüme göre daha ağır ve süslü olmaktadır. Bu bölümde şair kendi yeteneğini gösterme gayretindedir. Konunun işlendiği bölümde ise genellikle okuyucuya verilen mesajın anlaşılması için daha sade ve anlaşılır dil kullanılmıştır. Özellikle didaktik mesnevilerde bu bölümün daha sade bir dil olmasına dikkat edilmiştir.[86] Eserimizin giriş bölümü kayıp olduğundan bu bölümün dil ve üslubu hakkında bilgi veremiyoruz.

---

[83] Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 79.
[84] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 167.
[85] Yekta Saraç, *a.g.e.,* s. 81-82.
[86] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 230.

Mesnevilerin dil ve ifade bakımına göre tasnif ettiğimizde mesneviler, Divan edebiyatı estetiği ile Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerden oluşan sanatlı bir üslupla yazılmış hikâyeler, sade bir dille ve yalın bir üslupla yazılmış hikâyeler, dilde ve üslupta bu iki ifade özelliğinden her ikisini de az çok taşıyan hikâyeler olarak karşımıza çıkmaktadır.[87]

Konularına göre mesnevileri sınıflandırdığımızda ise okuyucuya dini, tasavvufi, ahlaki, didaktik vb. konularda yazılan mesneviler, kahramanlık duygularının ön planda olduğu, konusunu tarihten ve menkibelerden almış mesneviler, şairlerin başlarından geçen olayları, meslekleri, düğünleri, gezip gördükleri yerleri anlatan mesneviler ve aşk mesnevileri olarak tasnif edilmiştir.[88]

Fedâyî'nin *Bahtiyâr-nâme* mesnevisi, teknik yapı ve motif bakımından çerçeve hikâye tekniğiyle, Klasik Türk edebiyatı kapsamında ahlaki amaçla yazılmış Azerbaycan sahası mesnevilerindendir.

Fedâyî *Bahtiyâr-nâme*'sinin şu ana kadar tespit edilen bir tek nüshası vardı ve eser üzerine yapılan araştırmalar bu nüshaya dayandırılmaktaydı. Ancak araştırmalarımız sayesinde eserin ikinci bir nüshasını da bulmuş olduk. Elimizde olan iki nüshanın da baştan, ortadan ve sondan bazı kısımları kayıp olduğundan mesnevinin nasıl bir düzen içinde yazıldığını söylemek mümkün değildir. Eserin hangi tarihte ve nerede hangi sebeple yazıldığı da belli değildir.

Bahtiyâr-nâme mesnevisi, çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış olup elimizde sadece ana hikâyenin bir kısmı ve iç hikâyelerden oluşan nüsha bulunmaktadır. Her iki nüshanın da "Giriş" ve "Hatime" kısmı bulunmamaktadır. Asıl konunun işlendiği bölümde ana hikâyenin büyük bir kısmı ve iç hikâyelerin de küçük bir hissesi eksiktir. Mesnevi, Y.1 nüshası 1891 beyt, Y.2 nüshası 333 beytten ibarettir. Bölüm başlıkları Farsça olup kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin ana ve iç hikâyesi eksik olduğundan tamamlamak amacıyla Gulam Memmedli'nin yayınladığı *Bahtiyâr-nâme*'nin Bakü baskısından istifade ettik. Mesnevinin ilk dört başlığı Gulam Memmedli Bakü baskısından alıntıdır.[89]

Gulam Memmedli, çalışmasında konunun işlendiği bölümün başını Farsça *Bahtiyâr-nâme* mesnevisinden faydalanarak tamamlamıştır. Eserin vezin, kafiye incelemesini yaparken Gulam Memmedli tarafından çevirilen beyitlere de yer vererek araştırmacının bu çevirisinin şekil özelliklerini de göstermiş olduk.

Eserin bölümleri şu şekildedir:

---

[87] Hasibe Mazioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, TDK, Ankara, 2009, s. 748.
[88] Hasan Kavruk, *Türkçe Mesnevilerde Sebeb-i Telif*, Özserhat, Malatya, 2003, s. 16-18.
[89] Fedâyî, *Bahtiyâr-nâme*, haz. Gulam Memmedli, Şark-Garb, Bakü, 2004, s. 9-23.

Āzādbaḫt ile Gülcemāl'in Görüşü (1-112.beyitler)

Emīrin Fitnesi (113-163.beyitler)

Beḫtiyār'ıñ Doğulması (164-229.beyitler)

Ziyād Ḥarāmīnin Uşaḳı Tapması (230-374.beyitler)

Cevāb Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā (375-386.beyitler)

(Bahtiyâr'ın Padişaha Cevabı)

Ḥekāyet-i Evvel (386-551.beyitler)

(İlk Hikâye)

Āmeden-i Vezīr-i Duyyüm ve Şikāyet Nimūden Der Nezd-i Pādişāh (552-563.beyitler)

(İkinci Vezirin Hükümdarın Huzuruna Çıkıp Şikayette Bulunması)

Cevāb Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā (564-570.beyitler)

(Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı)

Ḥekāyet-i Ḫᵛāce Ḥasan-i Bāzer-gān (571-874.beyitler)

(Tacir Hasan'ın Hikâyesi)

Āmeden-i Vezīr-i Seyyüm be Nezd-i Pādişāh ve 'Erż Nimūden (875-885.beyitler)

(Üçüncü Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması ve Arzı)

Cevāb-Dāden Pādişāh Beḫtiyār Ra (886-892.beyitler)

(Bahtiyâr'ın Padişaha Arzı)

Ḥekāyet Nimūden-i Beḫtiyār Sergüzeşt-i Ṣābir (893-1180.beyitler)

(Bahtiyâr'ın Sabir'in Macerasını Anlatması)

Āmedān-i Vezīr-i Çehārüm be der Nezd-i Pādişāha (1181-1189.beyitler)

(Dördüncü Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması)

Cevāb Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā (1190-1195.beyitler)

(Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı)

Ḥekāyet-i Beḫtiyār-ı Sergüzeşt-i Şāhzāde Behzād (1196-1327.beyitler)

(Bahtiyar'ın Şehzade Bihzat Hikayesini Anlatması)

Āmedan-i Vezīr-i Pencüm bi-Ḫıdmet-i Pādişāh (1328-1338.beyitler)

(Beşinci Vezirin Padişahın Hizmetine Gelişi)

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā (1339-1349.beyitler)

(Bahtiyar'ın Padişah'a Cevabı)

Revāyet-i Nimūden-i Beḫtiyār Dādbīn-Rā (1350-1553.beyitler)

(Bahtiyar'ın Dadbin Hikayesini Anlatması)

Āmedān-i Vezīr-i Şestüm beh Nezd-i Pādişāh (1554-1566.beyitler)

(Altıncı Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması)

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā (1567-1573.beyitler)

(Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı)

Revāyet-i Nimūden-i Beḫtiyār Ḥekāyet-i Baḫtāzimā Ra (1574-1695.beyitler)

(Bahtiyar'ın Bahtazima Hikayesini Anlatması)

Āmedān-i Vezīr-i heftüm beh nezd-i padişah (1696-1702.beyitler)

(Yedinci Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması)

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Padişāh Rā (1703-1708.beyitler)

(Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı)

Revāyet-i Nimūden-i Beḫtiyār-ı Ser-güzeşt-i Şāh-ı Bėhkerd Râ(1709-1826.beyitler)

(Bahtiyar'ın Behkerd Şah'ın Hikayesini Anlatması)

Āmedān-i Vezīr-i Heştüm be-Nezd-i Pādişāhi (1827-1841.beyitler)

(Sekizinci Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması)

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā (1842-1851.beyitler)

(Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı)

Ḥekāyet-i Pādişāh Sergzeşt-i Būtemām (1852-2021.beyitler)

(Butemam Sergüzeştinin Hikâyesi)

Āmedān-i Vezīr-i Nühüm Der-Nezd-i Pādişāh (2022-2046.beyitler)

(Dokuzuncu Vezirin Padiişaha Arzı)

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā (2047-2053.beyitler)

(Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı)

Ḥekāyet-i Nimūden-i Beḫtiyār Sergüzeşt-i Pādişāh Rā (2054-2245.beyitler)

(Bahtiyar'ın Padişah Hikayesini Anlatması)

Āmedān-i Vezīr-i Dehüm be Nezd-i Pādişāh (2246-2254.beyitler)

(Onuncu Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkışı)

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā (2255-2260.beyitler)

(Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı)

Ḥekāyet-i Pādişāh-ı ki Peser Hod Rā Helak-Nümūd (2261-2353.beyitler)

(Kendi Oğlunu Öldüren Padişahın Hikayesi)

Āmedān-i Vezīrān u 'Erż Pādişāh Nimūden (2354-2367.beyitler)

(Tüm Vezirlerin Padişaha Arzı)

Borden Beḫtiyār-ı Bī-çāre Rā Be ḳetlgāh ü Peydā Şoden-i Ziyād-i Harāmī (2368-2438.beyitler)

(Çaresiz Bahtiyar'ın İdam Sehpasına Götürülmesi ve Harami Ziyad'ın Ortaya Çıkması)

2.2.1.2.Vezin

Eser, Fedâyî tarafından Aruz vezninin Hezec bahrinin mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün kalıbında yazılmıştır.

Aruz, Arap edebiyatında meydana gelmiştir. Daha sonra Fars edebiyatına, Fars edebiyatından Türk edebiyatına geçmiştir. İlk başlarda Türkçenin yapısına uygun düşmediğinden dolayı kullanılan aruz kalıpları hece veznine yakın kalıplar olmuştur. Daha sonra Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçede yer alması ve halklılaşması sonucunda aruz, sadece Divan edebiyatında değil, Halk edebiyatında da kendi yerini bulmuştur.[90] Zamanla Türk Divan Edebiyatına hâkim olan aruz, bugüne kadar varlığını sürdürebilmiştir.

Mesnevi nazım biçimi genellikle aruz vezninin kısa kalıplarıyla yazılmaktadır. Hezec bahrinin mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün kalıbı da kısa kalıp olup hem mesnevi nazım

[90] Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi (Biçim Ölçü Kafiye),* Gökkubbe, İstanbul, 2011, s. 204.

biçiminde yazılan eserler için hem Türkçenin yapısına uygun düştüğü için tercih edilen kalıplardandır.

Hezec, Arapçada *güzel sesle ve bağırarak şarkı söyleme* demektir. Arap aruzunun altıncı bahri olup İran şiirinde çok kullanılmıştır.

Hezec bahrinin *mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* kalıbı Türk şiirinde çok fazla kullanılan kalıplardan olmasının yanı sıra Türkçede uzun ünlülerinin bulunmaması nedeniyle bu kalıpta da aruz hataları görülmüştür. Türkçeye uygulanırken görülen bu teknik hatalar Fedâyî'nin *Bahtiyâr-nâme* mesnevîsinde de vardır.

İmâle-yi maksûr. Buna illet (hastalık) ya da istihlaf (yerine geçme) de denir. Bir aruz hatası olarak imâle-yi maksûr kısa hecelerin uzun okunmasıdır. Türkçede uzun ünlü bulunmadığından ve bu durum Türkçenin yapısına uygun düşmediği için genellikle şairler tarafından çokça yapılan aruz kusurlarından biridir. Eserde imâle-yi maksûr yapılan bazı beyitler şunlardır:

74 *gözi* ceyrān baḫışlı bir cehāndār [B.]
meni öz ḥüsnine ėtmiş giriftār

977 *menimle* bėyle *ḳalmışdı* bir hem-dem
ne *geldi başına* n'ėtdin *onı* hem

2315 pes *oġrılar ḳamu* mecrūh u ḫaste
giriftār oldı cümle dest-beste

2384 riżā-yi Ḥeḳ sen ėt bir dem müdārā
özimi yėtürüm men şehriyāra

Zihâf. Zihâf, *asıldan uzaklaştırma, zorla ve sürünerek yürüme* anlamına gelir. Edebiyat terimi olarak ise imâlenin tersine arûzda uzun okunması gereken hecenin kısa okunmasıdır.[91] Bildiğimiz gibi Türkçede uzun hece yoktur. Bu defa uzun heceleri olan Arap ve Farsça kelimelerin kısa hece halinde okunmasıyla arûz kusuru yapılmıştır. Metinlerde bazı kelimelerin başka varyantları tercih edilerek bu aruz kusurunun önüne geçilmektedir. Fakat metnimizde bazı beyitlerde bu duruma dikkat edilmemiş ve aruz kusuru yapılmıştır. Örneğin "şâh" kelimesi "şeh" diye yazılması gerekirken "şâh" olarak tercih edilmiş ve bariz şekilde vezin kusuru yapılmıştır:

13 buḫaḳında *ḫālı* yanmış sitāre[B]
ürekler avlayan ol māh-pāre

[91] Haluk İpekten, *a.g.e.,* s. 48.

882 yamanın olmasun ėy şāh-ı kāmil
yaman olmaz *şāha* ṣebr u teḥemmül

912 ki vardur bir kişi adı Ṣābir-nām
şāhā çoḫ söyledi nefrīn ü düşnām

2000 *şāhā* hem ẓāhir olmışdur ḥeḳīḳet
ki mende yoḫ imiş nöḳṣān-ı sīret

İmâle-yi memdûde. Aynı zamanda medd diye de bilinir. Asıl anlamı uzatma olup aruzda birleşik hecelerin yani iki ünsüzle veya bir uzun ünlüden sonra gelen bir veya iki ünsüzle biten hecelerin bir uzun bir kısa değerinde okunmasıdır. Bu durum şairler tarafından ahengi artırmak maksadıyla yapıldığından aruz kusuru sayılmaz. Aksine bu hecelerde imâle yapılmadığı takdirde zihâf yapmış olduğumuzdan aruz kusuru olarak kabul görülür.[92] Fedâyî'nin *Bahtiyâr-nâme* mesnevîsinde bu durum fazlaca vardır:

3 adı *Āzādbaḫt* meşġūl-i ʿişret [B.]
başında fikr-i bāde gözde ġeflet

83 ḳaçırma gel elinden bu şikārı [B.]
belī söyle ki olsun *ʿeḳd* cārī

279 ata idi menim *āmūzkārım*
menim bu işde yoḫdur iḫtiyārım

900 yazub bir ʿerże gėt sen pādişāha
ḥeḳīḳet *ʿerż ḳıl* sen *bārgāha*

2416 dėdi ol *reḫtdur* bu ėy ḫüdāvend
kim ona çulḳadum ferzend-i dil-bend

Bu aruz kusurları dışında eserde vezin gereği yapılan bazı tasarruflar bunlardır.

Vasl-ı ayn: Sonu ünsüz ile biten bir kelimenin ünsüz ile başlayan kelimeye vaslı olmaz. Dolayısıyla ayın harfi ile başlayan bir kelimeye de vasl edilemez. Fakat ayın harfinin telaffuzda elif harfinin sesiyle karşılaşmasından dolayı Türk şairleri bu kurala uymamışlar ve bu durum vasl-ı ayn adını almış.[93]

244 vėrüb bir ʿavrete esbāb-ı māye
ol ʿavret oldı ol oġlāna dāye

747 *er ʿavret* hem ikisi bėyle aġlar
tereddüd ėdüb oldılar ṭelebkār

[92] Haluk İpekten, *a.g.e.*, s. 42.
[93] Yekta Saraç, *a.g.e.,* s.209.

993 *geh ʿavret* geh oġul geh dėyer mālım
yėtişdiler ona bir nėçe ẓālim

Vezin gereği eğer şart edatı, *çe, ger, eger* ve *egerçi* şeklinde kullanılmıştır:

147 senin ʿėşḳin mene vėrmiş seʿādet [B.]
toḫınsa ger yolında cāna āfet

379 münevverdi ṭāliʿm beḫtim kemāle
çe menden döndi uġradum zevāle

483 *eger* sen alur isen ėy berāder
sataram mende vardur iki cövher

526 bu ḥāle *ger* ola solṭān ḫeberdār
devāsız derde men oldum giriftār

808 dėdi solṭān bu söz ki muna ḥeḳdür
egerçi ölmeye bu müsteḥeḳdür

Çün, içün, çünki ve çünkim edatının vezin gereği kullanılması:

77 güneş nūri ufuḳda çünki söndi [B.]
şikār ehli temāmen şehre döndi

155 var idi çün sarāyda gizlü bir rāh [B.]
o rāhın varlıġından ġeyr ez-şāh

201 gözeller raḳṣına meydān vėrildi [B.]
neşāṭ u ʿiyş içün imkān vėrildi

286 pes ol dem ġāfile oldı revāne
yėtişdi kārvān *çün* Sīstāna

320 var idi şāh *içün* bir ḫelvet-i ḫāṣ
felek müżṭerib onda çarḫ ġevvāṣ

965 dėdi oġul ėşit olgil ḫeberdār
bu ʿavret vėrdi mene *çünki* iḳrār

1095 olar hem oldılar *çünkim* ḫeberdār
getürdiler oları hem be-bāzār

Vezin gereği *velî* ve *velîkin bağlama edatının* kullanılması:

1516 *velī* bir söz ėşitdim Kāridāndan
sene ẓülm eyledim men ol gümāndan

1523 onı men boyadum bu reng u būye
velī düşdüm özüm ḳazan ḳuyıya

1720 *velīkin* ol diyārın pādişāhı
talardı peyveste ol bī-günāhı

İle edatı ya da bağlacının vezin gereğiyyle bazen ile bazen de *–le* ve *ilen* şeklinde kullanımı:

260 velī igid her ġeyr olsa ḫoş-ẕāt
hemān kimse *ile* ḳılsa mülāḳat

334 yėridi irelü çaḳurdı ėy cān
seninle dur olayım şād ü ḫendān

811 bulunur behre ṣebr *ile* her işden
ki ṣebr *ilen* çıḳar şekker ḳamışdan

-iken zaman zarfının vezin gereği *–(y)iken ve –ken* şeklinde kullanımı:

1096 iki oġlın tanıdı ol ciger-ḫūn
sanasan ʿāḳil *iken* oldı mecnūn

1825 ḳamunız görmiş[üz] hengām-ı fürṣet
ḥeremden *söleşürken* nėce nevbet

Vezin gereği *onlar* ile *bunlar* kelimelerinin *onlar* ve *olar* , *bunlar* ve *bular* şeklinde kullanımı:

1578 buyurdı onlara siz ėdin ilḳār
iraḳda kim var ėdin ḫeberdār

1955 olara yalvarub ḳıldılar ilḥāḥ
dėdiler bize aḫşām oldı ṣabāḥ

272 olar bī-fikrdi bunlar ḫeberdār
ḥarāmī ḳetle yėtdi her ne kim var

2088 bulara pes açıldı çeşme-yi ḫūn
ḳızıl ḳan ile meydān oldı gül-gūn

Eserde bazı beyitlerde olan hatalar vezin ve mana gereği düzeltilmiş ve dipnotta belirtilmiştir.

2.2.1.3. Kafiye ve Redif

Kafiye ve redif vezinle birlikte ahengi sağlayan unsurlardandır.[94] Kafiye, divan şiirinde ses, redif ise söz tekrarlarının mısra sonlarında simetrik olarak kullanılmasıdır.[95]

Kafiye her ne kadar ses ile ilgili bir düzenleme ise klasik edebiyatımızda imla ve kullanılan alfabe ile doğrudan ilgilidir. Bunun yanı sıra kafiyenin anlamla ilişkisine de dikkat edilmelidir.[96]

Klasik Türk edebiyatında kafiyenin kullanımında etkili olan unsurlardan biri de şiirde kullanılan nazım şeklidir. Şair, ilk önce nazım şeklinin belirlediği kafiye anlayışını benimser. Çünkü kafiye, bir araya getirdiği unsurlar arasında anlamsal bir ilişkiyi zorunlu kılar. Bu nazım şekilleri içinde mesnevide her beyitte değişen kafiye şiirin genel ritmini belirleyemez.[97]

Divan şiirinde sıkça kullanılan redif şiirde ses ve anlamın odak noktasıdır. Böyle bir odak noktası şiirin kendi içinde varlık bütünlüğünü sağlar.[98]

Sonuç olarak bütün klasik edebiyatlarda olduğu gibi divan şiirinde de şairler, dahil oldukları geleneğin estetik nizamına sıkı sıkıya bağlıdır ve divan şiirinde kafiye ve redif gibi unsurların kullanımını büyük ölçüde gelenek belirler.[99]

Kafiye kısacası, en az iki mısra sonundaki ses tekrarıdır. Kafiye harfi revidir. Reviden önceki harfler te'sis, dahil, ridf ve kaydır. Te'sis revi ile arasında harekeli bir harf bulunan elif, dâhil te'sis ile revi arasındaki harf, ridf reviden önceki sakin harf, kayd reviden önce bulunan ridf dışındaki harflerdir.[100]

Harflerin tekrarlanmasından dolayı kafiye mücerred ve mürekkeb kafiye olmak üzere iki gruba ayrılır. Mürekkeb kafiye ise kendi içinde mürdef, müesses ve mukayyed olmak üzere üçe ayrılır.[101]

Cinas, yazılışı aynı veya benzer olan fakat anlamca farklı olan lafızların bir arada kullanılması sanatıdır.[102]

---

[94] Bu bölüm hazırlanırken M. A. Yekta Sarac'ın adı geçen eserinden ve Arzu Polat'ın adı geçen tezinden yararlanılmıştır.
[95] Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Kapı Yay., İstanbul 2005, s. 78.
[96] Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 259.
[97] Muhsin Macit, *a.g.e.,* s. 80.
[98] Arzu Polat, *Behişti Sinân'ın Mihr ü Müşteri Adlı Mesnevisi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2017, s. 67.
[99] Muhsin Macit, *a.g.e.,* s.78.
[100] Arzu Polat, *a.g.t.*, s. 67.
[101] Arzu Polat, *a.g.t.*, s. 68.
[102] Ersen Ersoy, "Fatih Devrinde Cinas Ustası Bir Şair: Hafî." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* S. 11, İstanbul 2013, s. 195-216.

Cinası oluşturan kafiyeler ise kendi içinde tam cinas, lahik cinas, mükerrer cinas, muharref cinas olarak gruplandırabiliriz.[103]

Gulam Memmedli tarafından yayınlanan Bakü nüshasında ve Y.1, Y.2 nüshalarında kullanılan kafiye ve redifler. Gulam Memmedli tarafından yayınlanan Bakü nüshası [B.] şeklinde gösterilmiştir.

Mücerred Kafiye: Yalnız revi harfi ile yapılan kafiyedir.

160 aşub dağdan keçüb bir ḫeylī şeḥrā [B.]
nedür ḳorḫu ḫeṭer hīç bilmez eṣlā

247 Ziyād onı o dem vėrdi be-mekteb
nėçe il oḫudısa o şeker-leb

425 kim onda var idi çoḫ māl-ı dünyā
berhem onınla ḳılmış idi sevdā

1868 zer ü sīm u yüküş emvāl-i dünyā
ne kim köyli diler olmış müheyyā

Kafiye-yi Mürdef Ridf-i Elif: Ridf harfi elif olan kafiyedir.

185 dėdi ḥākim vėrürse emr ü fermān [B.]
gelerdim men sarāy-i şāha mehmān

394 zümürrüd onda çoḫ fīrūze elmās
meṭāʿ-ı pür-behā her gūne ecnās

1800 aḳasın tanıdı ol demde oġlān
ayaġın öpdi oldı zār u giryān

1833 ḳaraldı bir miṣāl-i ḳīr ü ḳeṭrān
getürin Beḫtiyārı dėdi solṭān

Kafiye-yi Mürdef Ridf-i Yâyî: Ridf harfi yâ olan kafiyedir.

103 sene lāzım dėdi elbette tedbīr [B.]
ḳışāṣ almaḳ içün her dürli tezvīr

301 vėrüben oġlānı şāh oldı ḫoşgīn
şāh ona bārekellāh ḳıldı teḥsīn

535 sene tenbīh ėdim sen ḳala temṣīl
buyurdı gözlerine çekdiler mīl

[103] Arzu Polat, *a.g.t.*, s. 68-71.

1639 nėce oldı nişān-ı tīr ü şemşīr
ḫilāf-i ʿeḳl idi bu reʾyi tedbīr

Kafiye-yi Mürdef Ridf-i Vâvî: Ridf harfi vâv olan kafiyedir.

67 vezīre söylemiş sākit ve ḫāmūş [B.]
ne lāzım vėrmerem bu sözlere gūş

252 olub vāḳif be-her esrār-ı meżmūn
oḫurdı [her] neḳl ü eşʿār-ı mevzūn

971 töker her dem gözinden eşk-i gül-gūn
sanasan Leylīden ayrıldı Mecnūn

1654 olubsan öz gücine çünki meġrūr
seni Ḥeḳ eylemiş meġlūb u meḳhūr

Mukayyed Kafiye: Kayd harfinin bulunduğu kafiyedir.

177 bu āh u nāleden şāh almadı pend [B.]
çalub ṭıflı anadan ṣeyd mānend

241 mene Ḥeḳ vėrmesidür çünki ferzend
muna men söyleyüm ferzend-i dilbend

754 dėyiller öli üzi kim olur serd
görenden çün menim çün sehl olur derd

1154 ġulāmük biz hamu sensen ḫüdāvend
fedā olsun yolında māl u ferzend

Müesses Kafiye: Tesis harfinin bulunduğu kafiyedir.

1 erenlerden ėşitdim bir ḥekāyet [B.]
ki rāvī söylemişdir bir revāyet

287 besī töḥfe besī leʿl ü cevāhir
besī aḳçe besī ecnās-ı fāḫir

390 ėşitmişem meger men bir ḥekāyet
ki rāvī eylemiş bėyle revāyet

600 bi-ḥamdi'llāh bize ḳıldun işāret
şīrīn cānım bu sözine beşāret

Lahik Cinas: Mahreçleri yakın olan; başta, ortada veya sonda farklı bir harf bulunduran kelimelerle yapılan cinastır.

42 vezīr-i Kāridān gelmiş ḥüżūra [B.]
nihān efkārını vėrmiş ẓühūra

244 vėrüb bir ʿavrete esbāb-ı māye
ol ʿavret oldı ol oġlāna dāye

565 şitāb eyledi düşdi cüst ü cūya
iki oġlın onın çün saldı suya

610 ikisi deḫi deryāya olur ġerḳ
öle yā ḳala onı bilmezem ferḳ

Mükerrer Cinas: Cinaslı kelimelerin birinin ötekinin son hecesinde veya hecelerinde tekrar edilen cinastır.

48 şimāldan bir külek şiddetle esmiş [B.]
vezīrin ṣöḥbetin aġzında kesmiş

396 hemīşe baġlar idi bārḫāne
getürürdi bėle çoḫ kārḫāne

489 dėdiler n'oldı sene söyle doġrı
dėdi çoḫ mālımı almışdı oġrı

581 apardı pīşkeş ol pādişāha
götürdi el duʿālar ḳıldı şāha

1245 yėtişdi Mıṣra ol ferḫunde ḳāṣid
çe meʿlūm oldı meḳṣūd u maḳāṣid

Türkçe-Farsça veya Arapça Kelimelerle Yapılan Kafiyeler

23 bu firḳetden ḫeyāli oldı ġemgīn [B.]
ve emr ėtdi ki ḫādim şehre gėtsin

397 ġulām-ı ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş
ġereż[i] her gün gėder bėyle yoldaş

462 onın eginde var bir köhne jinde
nihān eyledi onın arasında

557 dėdi bilür misin bu ne dėmekdür
giriftār eyleyen nān ü nemekdür

622 şitāb ėtdi nėce kim ḳıldı teʿcīl
gėde bilmedi ḫᵛāce ḳaldı on il

644 revāne oldı yola düşdi ḫᵛāce
Ḥeḳin teḳdīrini gör oldı nėce

741 ḫelāyiḳ siz bilün teḥḳīḳ-i teʿyīn
ki şāhın var idi bir oġlı gizlin

Türkçe Kelimelerle Yapılan Kafiyeler

77 güneş nūri ufuḳda çünki söndi [B.]
şikār ehli temāmen şehre döndi

269 ne kim var idi onda bağladılar
deḫi yoḫ kimse ėyle çaḳladılar

553 nėçe bu dürridür sözi tükenmez
bu ölmese seni kimse begenmez

928 saçın yondı yüzine saldı dırnaḳ
başına savururdı daş u toprak

Kafiye kusurları

Sinâd: Kafiyede ridf harfinin farklı olmasıdır.

794 şerābın teʿsīrinden şāh-ı serḫoş [B]
yıḫıldı reḫt-ḫᵛābe oldı bī-hūş

İkvâ: Kafiyede hazv ve tevcih harekelerinin farklı olmasıdır.

809 velīkin her kişi ger ola ʿāḳil
her işde var ḳıla ṣebr u teḥemmül

İkfâ: Revi harfinin mahreç yakınlığı olan bir başka harfe dönüşmesidir.

50 ėdüb şāhı yėrinde māt u mebhūt
ḳılub ʿeḳlini başdan meḥv u nābūd

772 dėdi ḫᵛāce gözin aydın ėy ʿavret
men aldum bu ġulāmı bize imdād

Uyûb-ı gayr-ı mülekkaba-yi kâfiye: Gruplandırma yoluna girilmemiş, sınırlandırmamış kafiye kusurları.

248 süḫendān u süḫān-senc ü süḫān-ver
yüzünden tökülürdü leʿl-i gövher

259 dişi dürr lebleri mānend-i ġönçe
şücāʿ ü pehlivan ü şīr-pence

264 ḳeżārā kārvān-ı şehr-i Kirmān
gėdirdi Sīstān şehrine eymen

280 ata ferzendine teʿlim-i irşād
ėder oġul görer ondan dutar yād

729 menim çün ṣoñra yoḫdur mende ferzend
nėce olur gėne fikr eylerem men

Redif: Mısra sonlarında yazılışları, anlamları ve görevleri aynı olan ses tekrarlarına redif denir.

Türkçe Kelimelerle Yapılan Redifler

15 ḳızı vü derdine sirdaş imiş o [B.]
hamu esrārına yoldaş imiş o

497 dėdi solṭān bu kişi oġrı oldı
bu ṣerrāfın nişānı doġrı oldı

687 meni derd aldı dermān gėtdi elden
yan ėy cānım ki cānān gėtdi elden

789 irādem var seninle ḳardaş olmaḳ
ṣedāḳet meḳṣedıyla sirdaş olmaḳ

1117 erim olsaydı bu ḳurbān olurdım
erim görseydim men ḳurbān olurdım

Farsça Kelimelerle Yapılan Redifler

115 ėderken yār ile hem-sāz demler [B.]
neşāṭ u ẕevḳ ile pervāz demler

682 ḫürūş-i nāle-yi yüz nevḥa feryād
dėyerdi eyleyüb efġān u feryād

1651 be-ġāyet ḫişm-gīn heybetlü dervīş
dėdi ėy bī-nevā miskīn dervīş

1767 girüben şehre gėtdi sūy-i bāzār
ki aḳşām oldı onda yatdı bāzār

Arapça Kelimelerle Yapılan Redifler

106 yaz ėy şāhım mübārek min mübārek [B.]
bu ṭoy olsun sene dāʾim mübārek

1299 olur pes ʿāşiḳın şevk[i] ziyāde
yėne ol şevḳden ẕevḳi ziyāde

1345 ola eymen ḳamu şerr ü belādan
velī ḳurtulmaya bed-gū belādan

1362 atası çün ėşitdi bu cevābı
gelen ėlçilere vėrdi cevābı

2.2.2. Dil ve Üslup Özellikleri

Bahtiyâr-nâme mesnevisini incelediğimiz zaman kullanılan dilin çok sade ve akıcı olduğunu görmekteyiz. Mesnevîde Farsça ve Arapça söz ve ifadeler yer yer kullanılmaktadır. Sadece iki beyitte Arapça kalıplaşmış ifadeye ve Farsça atasözüyle karşılaşmaktayız.

1212 zihī ṣūret zihī zībā müṣevver
teʿālā şāʾnuhu Allāhu Ekber

Farsça atasözü:

1379 ʿeceb sözdür dėmişler ol ferāsāt
ki ḥökm-i ḥākim ü merg-i müfācāt

Bu beyitlerin dışında Arapça ve Farsça kelimeler çok fazla kullanılmamakla birlikte o dönemde kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin dışına pek çıkılmamıştır. Başlıklar Farsça olup eser sade ve akıcı, destansı bir dille yazılmıştır. Eser, dönemin imla özelliklerini yansıtan hususlar bakımından incelendiğinde şunlar söylenebilir:

2.2.2.1.Ünlüler

a ve e Ünlülerinin yazılışı:

Metnimizde a ve e ünlüleri elif, medli elif ve iki gözlü he ile gösterilmiştir. Uzun â ve a sesini göstermek için kelime başında medli elif kullanılmış, e ve ė ünlüsünü göstermek için kelime başında sadece elif kullanılmıştır. Kelime ortasında Türkçe kelimelerde a ünlüsü için ise sadece elif kullanılmıştır.

Kelime ve eklerin yazılışında son a ve e seslerini göstermek için iki gözlü he kullanılmıştır.

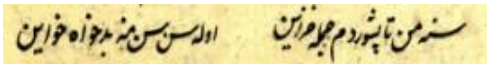

534 sene men tapşurdum cümle ḫezāʾin
olasan sen mene bed-ḫᵛāh-ı ḫāʾin

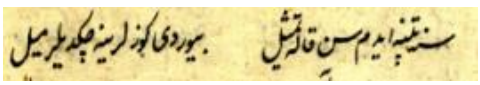

535 sene tenbīh ėdim sen ḳala temṯīl
buyurdı gözlerine çekdiler mīl



537 açub aġzın dėdi ol pādişāha
ėşit ʿerżim menim tek bī-nevāya

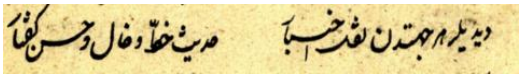

1892 dėdiler her cehetden neḳl-i eḫbār
ḥedīş-i ḫeṭṭ u ḫāl ü ḥüsn-i güftār

ė Ünlüsünün Yazılışı:

Eski Türkçe devrinden beri bütün tarihi dönemlerde ve Türkçenin tüm kollarında, özellikle Azerbaycan Türkçesinde kullanılan ünlüdür.[104]

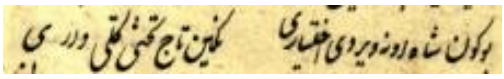

742 bu gün şāh ona vėrdi iḫtiyārı
nigīn ü tāc u teḫti küllī vārı



756 dėyiller öli üzi kim olur serd
görenden çün menim çün sehl olur derd



1751 kesildi ṣebr ü ārām ü ḳerārı
gėce oldı o dem mindi bir atı

o, ö, ü, u Ünlülerinin Yazılışı:

o, ö, ü, u ünsüzlerini gösterirken vav veya kelime başlarında *elif vav* ile gösterilmiştir. Türkçe, Arap ve Farsça kelimelerde bu ünsüzler *vav* harfiyle gösterilmiş.

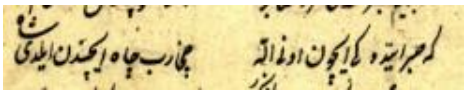

885 ki ṣebr ėtdügi içün *onı* Allāh
çıḫarub çāh içinden eyledi şāh

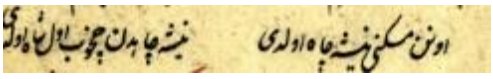

886 *onın* meskeni nėşe çāh oldı
nėşe çāhdan *çıḫub ol* şāh oldı

[104] Mahmut Sarıkaya, *Güney Azerbaycan Türkçesi,* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dr. Tezi, Kayseri 1998, s. 52.

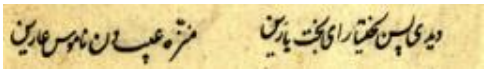

887 dėdi pes Beḫtiyār ėy beḫtıyārın
münezzeh ʿaybdan *nāmūs* u ʿārın



888 ėşitmişem meger bir dāsitānı
oḫurdı cemʿ içinde ḳıṣṣeḫānı

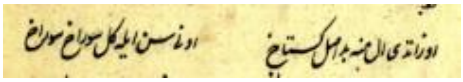

2148 uzatdı el mene bed-ehl ü küstāḫ
onı sen eylegil sūrāḫ sūrāḫ

ı,i Ünlülerinin Yazılışı:

Metnimizde bu ünsüzleri gösterilirken kelime başlarında *elif* ve *ye*, bazen sadece *elif*, kelime orta ve kelime sonlarında ise sadece *ye* ile gösterilmiştir.

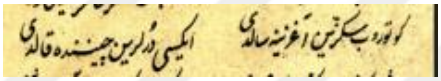

467 götürüb sekkizin aġzına saldı
ikisi dürlerin çiyninde ḳaldı



476 *özine* geldi ol bergeşte dövlet
temām eʿżāsı mecrūḥ u melāmet



479 pes ol igid onı ez-behr-i meʿbūd
nėçe gün saḫladı çün oldı behbūd



515 eger isteyesen yėtmeye nöḳṣān
cehānda söleme hīç kime böhtān

e Ünlüsünün Düşmesi:

Orta hece vurgusunun zayıf olması ve sık ünlü tekrarını önlemek için ve r ünsüzünün etkisiyle e ünlüsü düşer.

1451 sene *vėrrem* men endek zehr-i ḳātil
nihān şāh aşına sen eyle dāḫil

u-i Ünlülerinin Değişmesi:

Bilhassa kelime sonlarında olan ünlülerin i'leşmesinden ötürü meydana gelen değişmedir. Mesnevide bu hususta da bir bütünlük bulunmamaktadır.

2205 ḳulaġ as bu sözi menden ėşid sen
gėce *uyḫuda* ola çünki ol zen

2432 dėdi *uyḫidadur* men oḫsa āgāh
neẓer ḳıldı mene lüṭf ėtdi Allāh

2351 *yüzümizde* bizim hem ḳalmışıdı ḳan
ḫelāyiḳ ṭeʿnesından bārī utan

2429 anası çün oġul *yüzine* baḫdı
südi emceklerinden der-dem aḫdı

ı-i Ünlülerinin Değişmesi

Ünlü sırasının incelme yönünde değişmesi şeklinde ve inceltici ünsüzler yanında (ḳ-ṣ vb.) ı i'ye dönüşür. Mesnevide kafiye dolayısıyl bazı kelimelerde Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi i sesini tercih ettik.

210 ḫezīnem dövletim ʿizz ü celālim
olub *ḳismet* ʿadūya mülk ü mālım

1736 *ḳiyāṣ* ile onı tanıdı fi'l-ḥāl
sevindi şād u şākir oldı ḫoş-ḥāl

2.2.2.2.Ünsüzler

Metinde bütünlük açısından özellikle ünsüzlerin yazımında ve aynı kelime köklerinde bir bütünlük yoktur. Bu durum bazı kelimelerde veya bazı harflerde kendini bariz şekilde göstermektedir.

g Ünsüzünün Yazılışı:

Metnimizde tonsuz *g* ile *k* sesini ayıracak bir ipucu yoktur. *k* ve *g* her iki harf de *kef* ile gösterilmiştir.



514 çe teslīm eyledi ṣerrāf cānın
gedāya vėrdi solṭān ḫānümānın



515 eger isteyesen yėtmeye nöḳṣān
cehānda söleme hīç kime böhtān

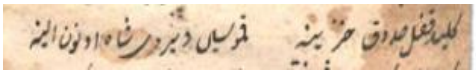

520 kilīd ü ḳıfl-ı ṣanduḳ u ḫezīne
ḳamusın vėrdi şāh onın eline

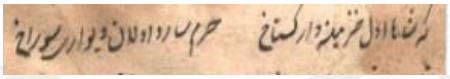

530 ki şāhā ol ḫezīnedār-ı küstāḫ
ḥerem saru olan dīvārı sūrāḫ

ñ Ünsüzünün Yazılışı:

Nazal *ñ* ünsüzü metinde farklı şekillerde gösterilmiştir. Osmanlı Türkçesinde *ñ* ile yazılan ilgi eki, iyelik kişi zamir eki yazma eserde çoğunlukla gösterilmemiştir. Metnimizde nazal ñ kelimeye göre farklılık göstermiş, bazen ağızlardan dolayı veya yazımdan dolayı bir bütünlük oluşturmamıştır.

Aynı zamanda eski metinlerde tamlamalarda nazal ñ'nin kullanıldığını ve böyle bir kuralın olduğu karşımıza çıksa da bu metinde böyle bir durum sadece bir yerde var olduğunu; 572.beyitte *keñiziñ* kelimesinde nazal ñ kullanımını görüyoruz.



572 feḳīre bī-nevāya derdmende
kenīziñ eyledi āzāde bend[e]

h-k Ünsüzlerinin Değişmesi:

Bazı kelimeler söz köklerinde hem *h*, hem *k* ile gösterilmiştir. Örneğin *aḫşām-aḳşām, yoḫ-yoḳ, çıḳarmak-çıḫarmak, saḫla-saḳla.*

1173 bu neḳli Beḫtiyār ėdünce itmām
yėne gün batdı oldı vaḳt-i aḳşām

1955 olara yalvarub ḳıldılar ilḥāḥ
dėdiler bize aḫşām oldı ṣabāḥ

1123 bu ḥāli gördi çün eşrāf u eʿyān
dėdiler şāha yoḳdur sizde bir ḳan

423 ḳeżāya yoḫ çünki teḳdīre çāre
var idi ʿömri çıḫdı bir kenare

811 bulunur behre ṣebr ile her işden
ki ṣebr ilen çıḳar şekker ḳamışdan

858 baḫub aġzına solṭān oldı māʾil
özinden gėtdi ʿeḳl[i] oldı zāʾil

389 zi-cevr-i ḥādiṯāt ḫavf-i ikrāh
penāhında seni saḳlasun Allāh

1819 velīkin senden ister istiḳāmet
yamandan saḫla ḳıl lüṭf ü ʿināyet

k-h Ünsüzlerinin Değişmesi:

Kelime başındaki *ḳ* metinde bazı kelimelerde *ḥ* veya *ḫ*'ye dönüşmüştür. Eski Türkçede ḳağan ḳaan gibi kelimelerin ilk harfi ḫ olmuştur. Metinde bu kelimelerde de bir bütünlük görülmemiştir.

649 ėşitdi bu sözi ol merd-i miskīn
düşüb ḳorḫu cānına oldı ġemgīn

1828 dėmedük ḫorḫiden ḳıldük teġāfil
görüb ḳıldun özin teṣdīḳ-i ḥāṣil

1079 hamu cemʿiyyeti tālāna gėtdi
götürüb ḥeremin bir yana gėtdi

1853 velī bir ẓālim ü bī-reḥm-i solṭān
ḳamu ülkeni ol ėtmişdi tālān

k-g Ünsüzlerinin Değişimi:

Bazı kelimelerin sonunda ve ortasında *k* ve *g* harfleri birlik göstermemiştir.

Ferâġet-ferâḳet, ayaḳ-ayaġ, iraḳ-iraġ, ḳulaḳ-ḳulaġ, ḳabaḳ-ḳabaġ, ḳiraḳ-ḳiraġ, topraḳ-topraġ, boġaz-boḳaz.

402 seferdür renc ü āsūd[e] ferāġet
olub ėvde dutub men istiṭāʿet

1727 götürdi memleketden ẓülm ü bidʿet
ferāḳet oldı dövrinde reʿiyyet

473 ayaḳdı düşdi ol medhūş u ḥeyrān
onı salub oradan gėtdi düzdān

586 ona yėr gösterüb pes ḳıldı ḥörmet
ona başdan ayaġa vėrdi ḫelʿet

1132 çeküb ḳulları sen aldın olardan
ayaġ kesdi ḫelāyiḳ bu diyārdan

703 tanıdı ʿavretin gördi iraġdan
sanasan gözden oldı hem ḳulaġdan

1578 buyurdı onlara siz ėdin ilḳār
iraḳda kim var ėdin ḫeberdār

877 ne söyler kim sene ehl-i zamāne
ḳulaġ asarsan ol söyler fesāne

1707 götürdi şāh-ı Bėhkerdin ḳulaḳın
müşevveş eyledi şāhın dimāġın

1790 götürüb żerb ile şāhın ḳulaġın
pes ol dem çekdiler ḳullar çomağın

1056 yüzin gül tek görüb açub ḳabaġın
ekābirler hamu öpdi ayaġın

1430 senin nėyçün müşevveşdür dimāġın
yüzün gülmez açılmaz hīç ḳabaġın

713 apardı küçügin çün mevc-i deryā
ḳiraġa düşdi ol gül-berg-i reʿnā

984 meni apardılar bu şehre ėy yār
ḳiraḳa gėtmemişem ol ḫeberdār

983 baḫub gördi ki ʿavret toprak üste
yazubdur kʼey feḳīr-i dil-şikeste

1028 nihān eyledi ol topraḳa pinhān
ḫeberdār olmadı eşrāf u eʿyān

1980 çe oldı Būtemām topraġa vāṣil
vezīrler müddeʿāsı oldı ḥāṣil

496 ne lāzımdur buna zencīr ü zindān
aparın bunı asın boḳazından

1795 buyurdı ḳullara şāh āşikāre
boġazından asalar onı dāre

r-l Ünsüzlerinin Benzeşmesi:

Geniş zaman eki *-ar, -er* ve şimdiki zaman eki *-ır, -ir, -ur, -ür* 'den sonra çokluk eki *-lar, -ler* geldiğinde zaman eklerinin son ünsüzü olan *r*, çokluk ekinin ilk ünsüzü *l*'ye benzer. [105]

265 dėdi birbirine onlar temāmı
dėyeller vardı bu yėrde ḥarāmī

756 dėyeller öli üzi kim olur serd
görenden çün menim çün sehl olur derd

995 ṣabāḥ aḳşām olınca işlediler
gėce pes onları meḥbūs ėdeller

md-nd Ünsüzlerinin Benzeşmesi:

Bir diş ünsüzü olan *d*, dudak ünsüzü olan m'yi kendisinie benzeterek, yine bir diş ünsüzü olan n'ye dönüştürür.[106] Metinde her iki örneği de görülmektedir.

329 gör imdi nėcedür teḳdīr-i Allāh
meger solṭān u ḫātūn gāh u bī-gāh

346 gel indi doġrı söle olma inkār
mene bu sirrı fāş eyle[gil] iẓḥār

d Ünsüzünün Düşmesi

İç seste, hece başı ünsüzü olarak kendinden önce n ve y gibi sürekli bir ünsüz olduğunda d ünsüzü düşer.[107]

117 günüzler hemdemi sāġerle bāde
gėceler mest olub ondan ziyāde

n Ünsüzünün Düşmesi

İşaret ve şahis zamirlerinin üçüncü çokluk şahıslarında ve bazı kelimelerin eşitlik hallerinde zamir n'sinin kullanılmamasından n ünsüzü düşer.[108]

359 olara neḳl ḳıldı çün bu ḥāli
ziyāde ḳıldılar bu ḳīl u ḳāli

[105] Mahmut Sarıkaya, a.g.t., s. 135.
[106] Mahmut Sarıkaya, a.g.t., s. 137.
[107] Mahmut Sarıkaya, a.g.t., s.154.
[108] Mahmut Sarıkaya, a.g.t., s. 158.

2088 bulara pes açıldı çeşme-yi ḫūn
ḳızıl ḳan ile meydān oldı gül-gūn

ġ Ünsüzü ile Biten Fiiller

ġ ile biten fillerin her iki nüshada da ḳ ile gösterilmesi *Bahtiyâr-nâme* mesnevisinin en belirgin özelliklerinden biridir.

444 ėşitdi ḫᵛāce çün oldı ġeżeb-nāk
çaḳurdı dėdi ėy merdūd-ı nā-pāk

471 dėdiler hanı munların ḳalanı
dutuben boḳdılar ol bī-nevānı

1823 yıḳuluben hamu geldi vezīrler
yėne şāha şikāyet eylediler

Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman teklik üçüncü şahıs eklerinde uyumsuzluk hem Eski Anadolu Türkçesi hem de Tebriz ağzının son sesi düz, ince, dar telaffuzu dolayısıyla, kalınlara ince, genişlere düz, gelerek uyumu bozması ile ortaya çıkar. [109]

1580 vėrürdi istimālet çün hamuya
gelüb durdı berāber ol ʿadūya

1679 ayaġına ḳamusı düşdi bir bir
dėdiler bizde çoḫdur cürm ü teḳṣīr

Görülen geçmiş zaman birinci teklik şahıs eki son sesi düz olmasına rağmen aldığı ek bazen yuvarlak bazen de düz olup bütünlük göstermemiştir.

588 her işde sene *vėrdüm* iḫtiyārım
ki sensiz yoḫ menim ṣebr ü ḳerārım

1650 *gezirdim* her zamān şūrīde eḥvāl
görindi gözime nā-geh bir abdāl

1661 köyil vėrüm çe men bu eʿtiḳāda
ḳayıtdum der-zamān ėrdüm murāda

Hal ekleri.

Üçüncü şahıs iyelik eklerinde: Bu dönemde (akuzatif) söz kökleri ne olursa olsun hal eki genellikle düz olur. Fakat eserimizde metnimizde böyle bir bütünlük görülmemiştir.

[109] Mahmut Sarıkaya, a.g.t., s. 59.

1725 ḳebūl eylediler bu sözi vārı
gėce öldürdiler ol nābekārı

1811 gėce gündüz ona envāʿ-ı ʿizzet
özi oġlı ona eylerdi ḫidmet

2036 yėtürmesen dėyelüm eḫtiyācım
özimi öldürem yoḫdur ʿelācım

2163 eger sen eylesen bu işe teḳṣīr
özümi öldürem yoḫ çāre tedbīr

Sağ ve Sak Kelimelerinin Yazılışı

Yön, taraf anlamına gelen "saġ" kelimesi gayınla yazılmış. Canlı ve iyileşmek anlamına gelen "saġ" ve "saġalmak" kelimesi büyük ihtimalle fiil kökü olması dolayısıyla kaf ile yazılarak sak ve sakalmak şeklindedir.

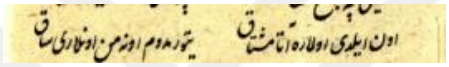

694 on ildi olara ata müştāḳ
yėtürmedüm ona men onları saḳ

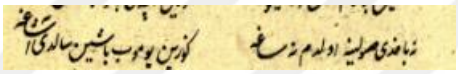

1922 ne baḫdı ṣolına ol dem ne ṣaġa
gözin yumub başın saldı aşaġa

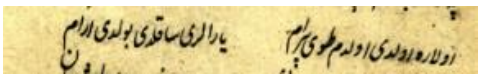

1981 olara oldı ol dem ṭoy u bayrām
yaraları saḳaldı buldı ārām

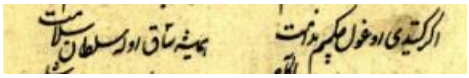

2216 eger gėtdi oġul çekmem nedāmet
hemīşe saḳ ola solṭān selāmet

Gönül Kelimesinin Yazılışı:

Gönül kelimesi metinde könil, köñil, köyn, köyil şeklinde geçmektedir.



570 hemīşe ḫürrem ü ḫoşnūd u ḫürsend
köyñilde ḥesreti yoḫ ġeyr-i ferzend



571 köyñilde muttaṣıl oġul ḫeyāli
teṣeddüḳ eyledi çoḫ mülk ü mālı

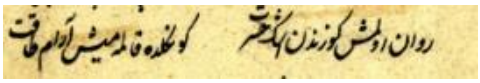

633 revān olmış gözinden eşk-i ḥesret
köñilde ḳalmamış ārām u ṭāḳet

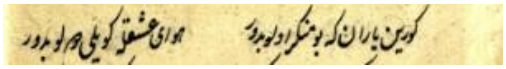

1110 görin yārān ki bu münkir olubdur
hevā-yi ʿeşḳle köyli dolubdur

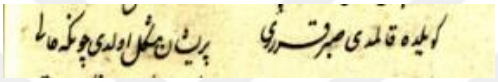

1227 köyilde ḳalmadı ṣebr ü ḳerārı
perīşān müşkil oldı çünki ḥāli

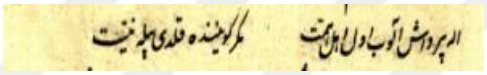

1780 ele bir daş alub ol ehl-i himmet
meger köyninde ḳıldı bėyle niyyet

Hanı-ḫanı, ḫatun-ḫ^{v}atun, ḫande-ḫ^{v}ande, ḫâmûş- ḫ^{v}âmûş, ḫ^{v}āṭir-ḫāṭir, nikâh-nikâḥ kelimelerinin yazılışı:

Metinde bazı kelimelerin yazımında imla hataları görülmektedir. Bazı Türkçe, Farsça ve Arapça kökenli kelimelerin yazımında imla farklılıkları gözlenmiştir. Türkçe kelimelerin yazımında elyazmaya sadık kalındı, Farsça veya Arapça kelimelerin aslını yazmayı tercih ettik.

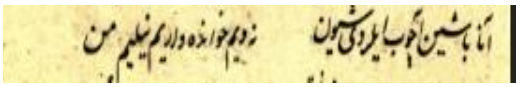

927 ana başın açub eylerdi şīven
n'ėdeyim *ḫ^{v}ande* varam n'eyleyem men

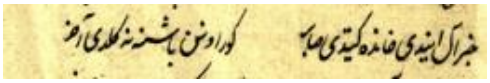

969 ḫeber al indi *ḫande* gėtdi Ṣābir
gör onın başına ne geldi āḫir

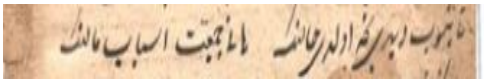

426 tanıyub dėdi nėce oldı ḥālin
hanı cemʿiyyet-i esbāb u mālın

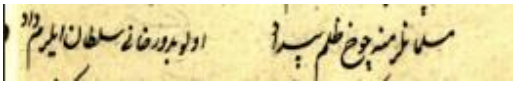

1106 müselmānlar mene çoḫ ẓülm ü bī-dād
olubdur *ḫanı* solṭān eylerem dād

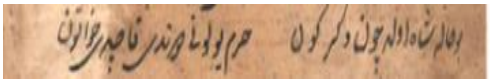

340 bu ḥāle şāh ola çün diger-gūn
ḥerem yolını dutdı ḳaçdı *ḫātūn*



2185 eline muṣḥaf aldı içdi sevgend
teselli ola ol *ḫᵛātūn*-ı dil-bend

Netice itibariyle genel olarak metinde imla özellikleri açısından bir bütünlük görülmemiştir. Türkçe olarak Azerbaycan Türkçesinin hakim olduğu görülmektedir.

2.2.2.3. Deyim -Atasözleri ve Atasözü Niteliğindeki İfadeler

Deyim ve atasözleri söz varlığımız açısından önemli bir yere sahiptir. Deyim kavramı dilimizde şöyle tanımlanmaktadır:

Bir kavramı ya çekici bir anlatımıyla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.

Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkileyici yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözlere deyim denir.

Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir.[110]

[110] Necmi, Akyalçın, *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, Eğiten Kitap, Ankara, 2012, s.9.

Atasözleri ise bir ulusun geçmişinden gelen, geçmişte yaşanılan olaylarla deneyimlenmiş birikimlerin özlü ve kalıp sözlere dönüşmüş biçimleridir. Atalar, yeni kuşaklara biz bu olayda işte böylesi bir sonuç aldık, siz de aynı sonuca ulaşırsınız, bu iyidir, bu kötüdür veya böyle davranırsan şöyle sonuç alırsın, bu işin sonu sana kötülük, böyle davranmak ise iyilik getirir demektedirler. Atasözleri, içinde bulunulan duruma, geleceğe ve oluşturulacak duruşa yön verebilme gücünde, içerisinde yaşamsal deneyimlerin iletileri sindirilmiş, anonimleşmiş hazır sözlerdir.[111]

Pend-nâme türünde olan bu mesnevide deyim, atasözü ve atasözü niteliğindeki ifadeler sıkça yer almaktadır. Bu tür ifadelerde geçen bazı kelimeler vezin gereği Arapça veya Farsça olarak verilmiştir. Bazen de "dėmişler", "dėrler", "ata kılmış vasiyet", "ėşitdim, duydum", "bu söz meşhur idi cihâna" gibi ifadeler kullanarak kullandığı ifadenin "atasözü" veya "vecize" olması niteliğine vurgu yapmıştır. Eserde yer alan atasözü, hadis ve kelam-i kibar gibi ifadeler zaman zaman telmih yoluyla aktarılmıştır.

Mesnevī̇de yer alan deyim, atasözleri ve atasözü niteliğindeki ifadeleri açıklamasıyla birlikte belirtmiş olduk.[112]

---

[111] Necmi Akyalçın, *a.g.e.,* Eğiten Kitap, Ankara, 2012, s.17.

[112] Şu bölümü hazırlarken kullandığımız kaynaklar: İbrahim Akgün, *Önce Söz Vardı*, Kurtuba Yayınları, Ankara, 2012; Necmi Akyalçın, *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, Eğiten Kitap Yayınevi, Ankara, 2012; Nurettin Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları İstanbul, 2009; Seyfettin Altaylı, *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Prestij Matbaası, Ankara, 2005; E. Kemal Eyüpoğlu, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş, İstanbul, 1975; M. Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, 2 ciltte, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010; Mustafa Taşçı, *Nesillerden Nesillere Armağan Sözler Hazinesi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2004; Fatih Topaloğlu, "*ŞİA´da Kerbela Mateminin Ortaya Çıkışı ve Eski İran Kültürüyle İlişkisi*", Çeşitli Yönleriyle Kerbela, C. 1, s. 502; Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,* İnkilap, İstanbul, 1988; Sinan Gönen, *Batı Türklerimizin Manzum Atasözleri*, Kömen Yay., Konya, 2011; Mehmet Kara-Ahmet Karadoğan, *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Çağlar Yayınevi, Ankara 2001, Bünyamin Ayçiçeği, *Behişti Ahmed Sinan´ın İskender-nâmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Dr. tezi, İstanbul 2014.

Deyimler:

Ad kazanmak: Ün yapmak, şöhret, nam kazanmak.

218 temāmen ḥāżır olsun pehlivānlar
dögüşde ad ḳazanmış ḳehramānlar

Ağır demde gamhar olmak (dert ortağı): 1. İnsanın kötü günlerinde dertlerini dinleyen, çözümü için çare arayan dostu. 2. Aynı derdin sıkıntısı içinde olanlarından her biri

175 ayırma cānı cāndan olma ġeddār
bu ṭıfl olsun cehānda mene ġem-ḫᵛār

672 velīkin her kime Ḥeḳ olsa ġem-ḫᵛār
ona yėtişmeye hīç gūne āzār

769 menim çün her işimde yār olarsan
aġır demde mene ġem-ḫᵛār olarsan

Ağrı çekmek: Doğum sancısı çekmek

165 ki vażʿ-i ḥeml içün çatmışdı sāʿet
çeküb aġrı nehāyet oldı rāḥet

Ağzına bakmak (ağzının/ ağız içine bakmak): Bir kimsenin söylediklerini çok fazla önemsemek, ona değer vermek.

858 baḫub aġzına solṭān oldı māʾil
özinden gėtdi ʿeḳl[i] oldı zāʾil

Ağzı acı olmak: Bedbahtlığa uğramak, mutluluğu kedere dönmek, başına kötü şeyler gelmek.

2107 perīşān olma meḥzūn aġzı acı
men ona eylerem yaḫşı ʿelācı

Ahd ü (aman) eman kılmak, Ahde sadık kalmak (ahde vefa etmek): Ahd ü peyman kılmak: Birbirine görkemli şekilde bir şekilde söz vermek, anlaşmak. Verilen sözde, edilen yeminde durma. Yapılan bir sözleşmeye bağlı kalma.[113]

[113] Bu tabir Raʿd Sûresi'nin, 20.ayetine dayanmaktadır. Esasen Müslüman toplumlar, selamlaşma, ziyaretler ve hediyeleşme, yardımlaşma, temizlik, evlenme, komşuluk ilişkileri, helal-haram anlayışı, yoksulları ve yetimleri gözetme, ahde vefa göstermek gibi sayısız değerlerini, inanç nüveleri halinde Kur'an veya Hz. Peygamber'in sözleri ve davranışlarından (hadis) almaktadırlar.

1034 dėdi birbirine erkān-ı dövlet
ḳasem yād eyleyüben ʿahde bīʿet

1035 gelüb cemʿ oldı çün eşrāf u eʿyān
onı öldürmek içün ʿehd ü peymān

1434 dėyecek bir sözüm vardur nihānī
onınla ḳıldı şeh ʿehd ü emānı

1658 yėri Ḥeḳ ile sen ḳıl ʿehd ü peymān
munı dėyüb gözimden oldı pinhān

Aklı başından gitmek: 1. Korkudan ne yapacağını şaşırmak, düşünemez olmak. 2. Bilincini yitirmiş olmak, bayılmak. 3.Âşık olmak, vurulmak. 4. Çok beğenmek.

50 ėdüb şāhı yėrinde māt u mebhūt
ḳılub ʿeḳlini başdan meḥv u nābūd

701 başından gėtdi ʿeḳli oldı bī-hūş
özini eyledi müṭleḳ ferāmūş

725 başından gėtdi ʿeḳli oldı ḥeyrān
ḫeberleşdi dėdi eḥvālin oġlān

1196 var idi bir ḳemer ṭelʿetlu oġlı
eger görse biri ḳalmazdı ʿeḳli

1229 revān olmış gözinden eşk-i gül-gūn
başından gėtdi ʿeḳli oldı mecnun

1397 başından gėtdi ʿeḳl ü hūş-i tedbīr
vücūd oldı ḫeste vü rengi teḳrīr

1478 boyı serv ü ṣenūber ḥüsni göyçek
başından gėtdi ʿeḳli onı görçek

2414 göricek ḳıldı efġān u ḫürūşi
başından gėtdi onın ʿeḳl ü hūşi

Allah kerim: Ümit ve avunma duası.

1018 sebeb oldı ona Allāh kerīmdür
velī bilmezdi ol bī-çāre kimdür

Verdiğiniz sözleri de yerine getirin (ahdinizde durun, akitlerinize bağlı kalın); çünkü verdiğiniz tüm sözlerden sorguya çekileceksiniz. (İsra Suresi:34)

1141 yėne ʿavret deḫi öz ʿavretimdür
yeḳīn ḥāṣıl ėdün Allāh kerīmdür

Alemin (dünya) başa dar olması: 1. Çok sıkılmak, büyük çaresizlik içinde kalmak. 2. Dünya gözüne zindan olmak, dünya başına yıkılmak.

337 ḳarannu oldı [bu] ʿālem başa dār
dėdi deḫi menimçün ḳalmadı ʿār

And içmek: 1. Yemin etmek, kutsal veya büyük, aziz sayılan bir şahsın adını anarak sözünü, vaadini veya üzerine aldığı görevi yerine getireceğine inandırmak. 2. Söz vermek.

410 ḳasem yād eyledi and içdi möḥkem
ki ġazelliḳ olmınca buḳda satmam

648 ḳasem yād ėtdi and içdi be-möḥkem
ona vėrdi icāzet şāh der-dem

1070 nigū-ḫaṣlet ṭamaʿsız ehl-i inṣāf
başına and içer eʿyān u eşrāf

Arada kalmak (ortada kalmak): 1. Her şeyini kaybetmek. 2. Ne yapacağını bilememek, tereddüt içinde kalmak.

568 ki ṣebr ėden yėter āḫir murāda
ḳalur bī-ṣebr ü sergerdān arada

720 baḫub gördi ki bir pākīze oġlan
ḳalubdur arada nālān u giryān

1144 dözüb ṣebr eyledim ḳaldım arada
yėtişdim ṣebr ucından men murāda

Aradan götürmek (aradan, ortadan kaldırmak, salmak): Yok etmek, ortadan kaldırmak, lağvetmek, ilga etmek, öldürmek.

1724 aradan götürelüm ol emīri
yėrine neṣb ėdelüm ol veziri

1967 ėşidse bizden ol bu guft ü gūnı
aradan götüre uşbu ʿadūnı

2035 bu gün öldürmesen ger Beḫtiyārı
aradan salmasan ol nābekārı

Araya salmak: Çembere almak, etrafını sarmak.

1898 araya saldılar onlar be-ʿamdā
eṣer eyledi solṭāna bu sevdā

Avazesi dutmak: Meşhur olmak, adı dillerde dolaşmak, şöhret, ün kazanmak.

1885 onın āvāzesi dutmış cehānı
yüzi gül fi'l-meṣel püste dehānı

Avdet etmek: Dönüş, geri dönüş, gidilen yerden dönme. Avdet etmek (eylemek). Evvelce bulunduğu yere veya duruma geri dönmek.

154 ėdek ʿavdet yėne de bu diyāre
budur elbet bizim çün rāh-i çāre

Ayaġ kesmek: Ayağını çekmek, bir yere artık gidip gelmemek, ilişkisini kesmek.

1132 çeküb ḳulları sen aldın olardan
ayaġ kesdi ḫelāyiḳ bu diyārdan

Ayaġa (ayağına) düşmek: 1. Yalvarmak, bir kimsenin korumasına sığınmak. Yardım etmesi için birisine çok yalvarmak; aman dilemek. 2. Ucuzlaşmak, fiyatı aşağı inmek. 3. Saygınlığını yitirmek. 4. Bir işin ya da kişinin niteliklerinin bozulması, saygınlığının azalması, değerinin düşmesi anlamlarında kullanılır.

1587 ayaġa düşenin ol dest-gīri
tevāżuʿ birle şād ėt her esīri

1737 ayaġına düşüben oldı ḫendān
ona pes ol zamānda dėdi oġlān

2430 dolandı başına öpdi gözinden
ayaḳına düşüb gėtdi özinden

Ayağını hadden ziyade koymak: dürüst davranmamak, yanlış yolda yürümek, yanlış işler yapmak.

365 ki mundan bėyle her nā-pāk-zāde
ayaġın ḳoymaya ḥedden ziyāde

Ayaġını yüzüne sürmek: [Sevdiklerine karşı sevgisini, mutluluğunu ve heyecanını göstermek amacıyla yapılır.]

859 zamānı keçdi çün geldi özine
atası ayaġın sürtdi yüzine

Ayak yalın baş açık: Perişan halde darmadağınık, telaşla, tam hazırlanmamış bir şekilde

921 ayaḳ yalın başı açuḳ piyāde
deḫi ṣöḥbet nedür mundan ziyāde

Bab-ı destur vermek: [izin vermek]

621 buna şeh vėrmedi hīç bāb-ı destūr
firāḳ odına ḳaldı zār u mehcūr

Bac almak: Haraç almak, vergi almak. Gerek başka ülkelerden gerekse halktan alınan vergiler ile gümrük vergilerine eskiden bu ad verilirdi. Aşığın çeşitli şekillerde sevgilisi olan sultana bac vermesi de edebiyatta yer edinmiştir.

167 güneşden bāc alır ḥüsn-i cemāli
gözinden bellidür ʿeḳl ü kemāli

Bada (fenaya) getmek: 1. Yok olmak, mahvolmak, telef etmek, heder gitmek. 2. Hiç yoktan ölüme vermek.

96 bütün zeḥmetlerin de gėtdi bāda
ḳoyub ḥesret seni veṣl-ı murada

372 oda yaḫub k[ön]lün bād-i fenāya
dėyeler müstaḥeḳsin bu cezāya

414 çürüyüb tāḫılı gėtdi fenāya
özi uġradı derd-i bi-devāya

415 ḳamu anbārları gėtdi fenāya
kişinün rengi döndi kehrübāya

539 meni uġratdı çoḫ derd ü belāya
belā vėrdi meni āḫir fenāya

876 munı öldürginen sen nām[ı] bāde
gėdübdür saḫlama mundan ziyade

1124 vėrübdür ẓülm ile ḳardaşı bāde
deḫi miḥnet nedür bundan ziyāde

1135 ne ẓülm olur deḫi mundan ziyāde
ḥeyif kim yaḫşı adın gėtdi bāde

1169 çeküb cevr ü cefā ḥedden ziyāde
olurdı onda tā cān vėrdi bāde

1256 feġān ḳılma deḫi mundan ziyāde
oġul sen neng ü nāmı vėrme bāde

1342 vezīri uşbu töhmet vėrdi bāda
ol ʿavret ʿāḳibet ėrdi murada

1794 oḳurlıḳ eylemiş ḥedden ziyāde
vėrübdür bir ḳulaġı deḫi bāde

1824 ki şāhā neng ü nāmī gėtdi bāde
gerekmez ṣebr hem mundan ziyade

1938 ėderlerdi çe teʿrīf ziyāde
vėrürlerdi onınçün cān bāde

2006 menim töhmetlü adım gėtdi bāde
dirilik istemem mundan ziyade

2164 menim nāmūsımı ol vėrdi bāde
diri ḳoyma onı mundan ziyade

2200 cehānda vėrdi bāda neng ü nāmı
onın ucından öldürdüm ġulāmı

Bağrı dağ olmak: Yanık yarası. İnsanın unutamayacağı derecede kalbi yakıcı bir ıstırap ve keder, dağ sözü ile ifade olunur.

848 onın hicrinde baġrım dāġ olubdur
yėne burada ol dustaḳ olubdur

1401 menim baġrıma hicrān derdi bir dāġ
köyil olmış senin derdine müştāḳ

Bağrı parça parça (pare pare) olmak: Çok ıstırap çekmek, üzülmek.

634 çe solṭān eyledi ona neẓāre
sanasan baġrı oldı pāre pare

919 yüregi dopdolu ḳan baġrı pāre
çıḫuben gėtdiler özge diyāre

1615 perīşān ḥāli baġrı pāre pāre
özin yėtürdi bir deryā kenāre

Bağrına köz yapışmak (Bağrı kebap olmak, köze dönmek): Çok üzülmek, çok sıkıntı çekmek.

873 dėdi solṭāna ol bir nėçe sözler
ki solṭān baġrına yapuşdı közler

1179 dėdi nėce taʿarruż-gūne sözler
ki solṭān baġrına yapuşdı közler

Bahtı (devleti, ikbali, talihi) dönmek (nigunsar olmak): Şansı dönmek, işleri iyi gitmemek, başarısızlığa uğramak, hayatında zor günler başlamak.

319 çekerdiler hemīşe āh-ı ḥesret
ḳeżārā Beḫtiyāra döndi dövlet

327 felek yār olmadı çün döndi dövlet
onı ol demde dutdi ḫᵛāb-ı ġeflet

378 velī çün döndü menden beḫt u dövlet
naṣīb oldı mene renc ü meşakkat

379 münevverdi ṭāliʿm beḫtim kemāle
çe menden döndi uġradum zevale

385 dėdi kimdür ol oldı giriftār
senün kim ṭāliʿ ü beḫti nigūnsār

434 dönübdür beḫti seʿy ėtmek ne ḥāṣil
pes ol dem eyledi bir fikr-i bāṭıl

466 onın çün dövleti olmış nigūnsār
görüben onları fikr ėtdi ḳorḫar

468 ḳeżārā beḫt dönmek oldı meʿlūm
yėrirken nā-gehān aḳsırdı ol şūm

504 bu ne ḥāldur sene söle n'olubdur
dėdi n'ėyleyem ki dövletim dönübdür

505 nigūnsār oldı menden döndi dövlet
başıma geldi n'eylüm bėyle töhmet

543 bu gün çün döndi dövlet beḫt u iḳbāl
menim eḥvālime bu ḳiṣṣe timsal

1078 berāber durdı çün ol bī-ḥemiyyet
basıldı çün ondan dönmişdi dövlet

1126 bu ne bī-dāddur bu ne siyāset
meger döndi senin çün beḫt u dövlet

1162 çe ol bedbeḫtden dönmişdi dövlet
Ḥeḳ ol Ṣābire yeḳīn vėrdi fürṣet

Bahtı (dövleti, talihi, saadeti) yar olmak: Şansı açık olmak, mutlu ve mesut günlere kavuşmak, sıkıntılı günlerden müreffeh günlere kavuşmak.

399 nėçe kim var idi dövlet ona yār
getürürdi seferden sūd-i bisyār

419 meger içinde ol merd-i dil-efkār
ne ḳılsun ger ona beḫt olmasun yār

522 ḳeżārā beḫt u dövlet olmadı yār
kilīdi ḳoydı ol dem rū-yi dīvār

541 Fedāyī her kime beḫt olmaya yār
ne ḥāṣıl çoḫ tereddüt seʿy-i bisyār

613 olur bir töhmete ol hem giriftār
velī olur ona hem devlei yār

697 dirīġā beḫt u ṭāliʿ olmadı yār
devāsız derde men oldum giriftār

726 var idi çün onın başında dövlet
ona hem yār idi beḫt u seʿādet

737 şeh ol oġlāna vėrdi tāc u teḫtı
onın çün yār idi iḳbāl ü bahtı

1150 sene çün yār olubdur ṭāliʿ ü beḫt
sene şāyestedür hem tāc hem taht

1601 mene beḫt u seʿādet olmadı yār
ki men meġlūb u ġālib oldı onlar

1609 ḳılur her kim ki cidd ü cehd bisyār
ne ḥāṣıl olmasa dövlet eger yār

1610 eger yār olmaz ise beḫt u ṭaliʿ
olur bī-fāʾide ol seʿyi żāyiʿ

Baş açub yakalar çak etmek: Dua etmek amacıyla yapılır veya zulüm görenler baş açık ilenirler. Bu durumda duaları veya yakarışları Yaradan'a a daha çabuk duyurulur.[114]

Yaka yırtmak (yakalar çak etmek): Yaka yırtmak birinden nefret ve şikâyet ifade ederken yapılır.[115]

2224 ḳamu eşrāf u eʿyān oldı ġemnāk
baş açub ḳıldılar çün yaḫalar çāk

[114] Eskiden, bir suç işleyen kişinin, kendisini bağışlamak salahiyetine sahip olan kişinin huzuruna, kefen giyip yalın ayak, başı açık gittiğini de tarihi kaynaklardan öğrenmekteyiz. "Baş açıp ilenmek", bir halk deyimidir ki bu töreden meydana gelmiştir. Bazı dualar baş açık yapılırsa çabuk kabul olunacağı itikadı vardır. Bu cihetle yağmur duası baş açık yapılır. Hele zulüm görenler baş açık ilenirler ki bu hale Anadolu'da halk arasında çok tesadüf olunur. Baş açık yapılan dua, gerek ilenç yüksek sesle yapılır.

[115] Yaka yırtmak birinden nefret ve şikâyet ifade ederken yapılır. yaka çekmek adetimizdir. Asabi kimselerin, zulme tahammül edemez hale gelmiş olanların yakaları çekerken yırtmaları mümkün

Baş açıp şiven etmek: Kargımak, ilenmek, beddua etmek.

927 ana başın açub eylerdi şīven
n'ėdeyim ḫᵛānde varam n'eyleyem men

Baş alıb getmek: Başını alıp gitmek, kaçmak, rastgele bir yöne doğru gitmek.

448 pes ol āşüfte-yi zār ü perīşān
baş alub gėder idi der-beyābān

1276 hevā-yi ʿėşḳden bī-çāre oldı
bu yėrde baş alub āvāre oldı

1763 baş alub gėtdi her kim bir diyāre
yėtişdi şāh bir deryā kenāre

2244 utanduḫ şermsār olduḫ dėmekden
baş alub gėdelüm bu memleketden

Baş tutmak: gerçekleşmek, sonuç vermek, meydana gelmek.

791 ḳebūle keçdi ṣöḥbet dutdı çün baş
iki ḳardaş yėniden oldı ḳardaş

Baş vermek: 1. Meydana gelmek, oluşmak, ortaya çıkmak, sadır olmak, peyda olmak. 2. Baş vermek, başlamak.

797 durub teḫtı başında elde şemşīr
ḫeyāli ḫeyr iken baş vėrdi teḳṣīr

*Başa hak, gözüne kül koymak, başa kül eylemek: "*Başa kül koymak, başına kül elemek, göze kül koyup, başına toprak, hak saçmak" deyimleri, "kendisinin veya başkasının yaptığı yanlış bir davranışından dolayı hor görme, görülme halinde veya çaresiz kaldığı durumlarda kendi kendine yakarış veya beddua etmesidir.[116]

705 gel ėy ʿavret bu gün gör n'eyledim men
özim öz başıma kül eyledim men

1392 olursa kimde bėyle ʿeḳl ü idrāk
gözine kül ḳoyasan başına ḫāk

şeylerdendir. Yaka çekmekle yaka yırtmak arasında şiddet farkı gözetildiği içindir ki, şairlerimiz hep sonuncudan dem vurmuşlardır.

[116] Yahudilikte matem adetleri, elbiseyi yırtma, çula sarılma, başa kül serpme, kül üzerinde yatma, bedeni kesme, saçı yolma, ağlayıp dövünme, oruç tutma gibi şekillerdeydi. Bu adet zamanla diğer kültürlerde de yerini tutmuştur. Daha sonraları deyim haline gelmiş ve anlamı mecazlaşmıştır. Bkz. Fatih Topaloğlu, "*ŞİA'da Kerbela Mateminin Ortaya Çıkışı ve Eski İran Kültürüyle İlişkisi*", Çeşitli Yönleriyle Kerbela, C. 1, s. 502.

1407 dėdi ėy bī-ḥeyā nā-rāst u nā-pāk
seni ėlçi ėdenin başına ḫāk

Başına döğüp (vurmak) efgan (ah u vaveyla) etmek: Saçını başını yolmak, pişman olmak, bin pişman olmak.

524 onun żerbıyla sūrāḫ dīvār
dögüb başına efġān ėdüb ağlar

704 vurub başına dėdi āh u vāveylā
kim ola men teki bed-nām ü rüsva

Başına dolanmak: Birisini çok sevmek, kaygılanmak, gereğinden fazla ihtimam göstermek.

2430 dolandı başına öpdi gözinden
ayaḳına düşüb gėtdi özinden

Başına (başa) gelmek: Oluşmak, meydana gelmek. Kötü bir duruma uğramak.

383 menem ol ḫᵛāce-yi bergeşte-dövlet
ne geldi başına ne çekdi miḥnet

505 nigūnsār oldı menden döndi dövlet
başıma geldi n'eylüm bėyle töhmet

969 ḫeber al indi ḫande gėtdi Ṣābir
gör onın başına ne geldi āḫir

977 menimle bėyle ḳalmışdı bir hem-dem
ne geldi başına n'ėtdin onı hem

1076 çıḳarmışdı onı ol memleketden
ne geldi başına gör ol cehetden

1266 oların gözlerine çün görindi
ne geldi başına sen gel gör indi

2145 dėdi görin ne iş geldi başıma
nėce men ʿaġu ḳatdum öz aşıma

Başından geçmek: Vaktiyle böyle bir olayı yaşamış olmak.

857 başından keçdügin ol ḫᵛāce bir bir
beyān eyledi şāha şerḥ ü teḳrīr

1486 ne keçmişdi başından şerḥ ü teḳrīr
beyān eyledi ol solṭāna bir bir

2212 ne kim keçmiş başından sirr-ı pinhān
dėdi bir bir onı ėşitdi solṭān

Başının çaresine bakmak: Kimseden yardım görmeden kendi işini kendi yapmak.

142 başının gec degilken çāresin ḳıl
hele fürṣet var iken olma ġāfil

Baştan ayağa: Tüm, hepsi. Bir uçtan o biri uca kadar.

284 pes ol merd-i ʿezīz ü ehl-i himmet
ona başdan ayaġa vėrdi ḫelʿet

586 ona yėr gösterüb pes ḳıldı ḥörmet
ona başdan ayaġa vėrdi ḫelʿet

1099 tökilmiş başdan ayaġa ḳızıl ḳan
duruben ḳaçdılar eftān ü ḫīzān

1538 cevān-merdi ki ḳılmışdı şefāʿet
ona başdan ayaġa vėrdi ḫelʿet

2226 ėve geldi revān ol pāk-ṭelʿet
ona başdan ayaġa vėrdi ḫelʿet

Bela vermek (belaya sokmak, bela ve mihnete giriftar olmak): Bir kimseyi sıkıntılı, çekilmez bir duruma düşmek, düşürmek.

380 kemāl ü zevāl ü iḳbāl ü idbār
belā vü miḥnete oldum giriftār

539 meni uġratdı çoḫ derd ü belāya
belā vėrdi meni āḫir fenāya

677 olar çün gėtdi ol bī-çāre ana
belā vü miḥnete oldı nişane

832 o igid kim dėyirsen şāha pā-būs
giriftār-ı belā zindāna meḥbūs

843 giriftār-ı belā vü miḥnet-bend
men atayam ona ol mene ferzend

903 ki nā-geh her kim uġrasa belāya
riżā vėrmek gerek lā-büd ḳeżāya

999 belā vü miḥnet ü endūh u ġürbet
iżāfe oldı bu renc ü meşeḳḳet

Beli arhası sınması: Himayesiz kalmak, yalnız başına kalmak.

708 bėlim arḫam ḳamu ḫürd oldı sındı
ne sūd eyler peşīmān olmaḳ indi

Boynunda kanın kalması: Bir işin günahını veya sorumluluğunu yüklenmek.

1714 fedā olsun senin yolında cānım
ger öldürsen ḳalur boynında ḳanım

Boynından vebali ref etmek: [sorumluluğunu yerine getirmek.]

1715 ʿedālet eyle şāhā olma ẓālim
bu gün refʿ eyle boynından vebālim

Bühtan bağlamak: İftira etmek.

1373 ḥesedden baġlayalar mene böhtān
helāk ėde meni ḳehr ile solṭān

Can almak: 1. Birini öldürmek. 2. Aşık etmek, meftun etmek.

7 emīrin cān alan dilber edālı
ḳızının ḥüsni zībā gül cemāli

9 o ḳız ki her baḫışda cān alırmış
gözeller ḥüsnine ḥeyrān ḳalırmış

1224 saçı sünbül ḳaşı yāy tīr-i müjgān
alurdı ʿişve ile nėçeler cān

1899 esīr-i mübtelā ḳılmış cehānı
alur cān kim ona baḫsa nihānī

Can korhusu: Ölüm korkusu, yaşamını yitirme korkusu.

658 serāsime oyanub yuḫusundan
getürüb akçeni cān ḳorḫusından

1432 mene māniʿ velīkin ters-i cāndur
eger ʿerż ėtmeyem deḫi yamandur

1506 olub cān ḳorḫusından rengi teġyīr
elinde kündeh ü boynında zencīr

2419 bulaġ başında düşmen ḳorḫusından
salub onı ḳaçub cān ḳorḫusından

Can ve baş yolında kurban kılmak, can ve ser feda olması: Değerli bir şey uğruna her türlü fedakarlığı yapmak, hatta ölümü bile göze almak.

136 ḳılalum cān u baş bu yolda ḳurbān
gerek maḫlūḳ ola müṭleḳ bu solṭān

733 kime oġlım dėyer olursa solṭān
ḳılalum cān u baş yolında ḳurbān

851 zer ü sīm u cevāhir leʿl ü mercān
şīrīn cānım onın yolında ḳurbān

1241 ḳebūl ėdüb ona ger vėrse duḫter
fedādur uşbu ḥālde cān u hem ser

1714 fedā olsun senin yolında cānım
ger öldürsen ḳalur boynında ḳanım

2250 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-ı pür-kīn
fedā olsun yolında cān-ı şīrīn

Cana (canına) minnet: Yapılan şeyin, isteğini fazlasıyla karşıladığını anlatmak için kullanılır.

Cana minnet bilmek: Arayıp da bulamadığını bir şey saymak.

1958 dėdi onlar kim ėy erkān-ı dövlet
buyursaz her ne ḳulluḳ cāna minnet

1968 vezīrler ėtdiler bėyle neṣīḥet
pes onlar dėdiler kim cāna minnet

2076 ḳebūl ger eyler isen bu dīn millet
vėrürem ḳızımı men cāna minnet

Cana gelmek: 1. Bıkmak, usanmak, bezmek, bizar olmak. 2. Canlanmak, dirilmek, kendine gelmek.

1722 ḳılurdı ona nefrīn her ne kim var
elinden cāna gelmiş şehr ü leşker

1754 sanasan ölmiş idi geldi cānı
yėtişdi Ḫıżr-ı āb-ı zindegānī

Cana kast etmek: 1. Birini öldürmek. 2. Delicesine aşık etmek.

761 yüzünde ḫāl-i mişkīn dāne dāne
biri ḳeṣd eylemiş yüz datlu cāne

Cana kıymak: Birini acımasızca öldürmek.

2278 bu sözden düşdi çoḫ fikr ü gümāna
ne oġlāna ḳız[ub] ne ḳıydı cāna

Cana lerze düşmek: Soğuktan veya korkudan tir tir titremek.

836 perīşān oldı düşdi cāna lerze
revān ol pādişāha yazdı ʿerże

Cana lerze salmak: Çok korkutmak, dehşete düşürmek, büyük korkuya kapılmasına sebep olmak.

2023 pes ol dem yazdılar ḫātūna ʿerże
ki ġeyret cānımıza saldı lerze

Cana od düşmek: 1. Alevlenip yanmak, çok sinirlenmek, hiddetlenmek, ateşlenmek. 2. Çok korkutmak, endişeye düşürmek.

2376 sanasan ẕevḳden od düşdi yane
onı görmek içün oldı revāne

Candan beğenmek: Canu gönülden beğenmek. Memnun kalmak, hoşnut olmak, lezzet almak.

2135 getürüb ḳāṣid ol solṭān pesendi
görüb solṭān onı cāndan begendi

Candan keçmek: Bir şey uğrunda canını bile verebilecek ölçüde bir özveri içinde olmak.

107 yolında ḫāżıram cāndan keçem men
ne çāre eyleyem ki bir hīçem men

Candan salmak: 1. Çok yormak. 2. Çok rahatsız etmek, eziyet vermek. 3. Bütün gücünü, takatini tüketmek, kanını emmek.

162 āteş salmışdı şāhı sanki cāndan
yol üzre bir bulaġ oldı nümāyān

Canı çıhmak: 1. Ölmek, ruhunu teslim etmek. 2. Çok yorulmak. 3. Çok yıpranmak, çok hırpalanmak.

1773 ḳamu barmaḳlarından aḫdı ḳanı
yavuḳ oldı bedenden çıḫdı cānı

Canı kurtarmak: 1. Kendi yaşamını kurtarmak, kendini öllümden kurtarmak. 2. Birinin canını kurtarmak.

611 eger ḳurtardılar ol varṭadan cān
müyesser dövlet ola sene āsān

1039 gėce çün ḳaçdı ol ḳurtardı cānı
buraḫdı tāc u teḫt u ḫānümānı

1536 saluben genc ü māl u ḫānümānın
ḳaçub Beḫtāzimā ḳurtardı cānın

1588 girīzān oldı düşmenden nihānī
bu vech ile gėne ḳurtardı cānı

2397 göricek daġıdurdük kārvānı
elimizden gėden ḳurtardı cānı

Canı tapşırmak, teslim etmek: Ölmek, ruhunu teslim etmek.

514 çe teslīm eyledi ṣerrāf cānın
gedāya vėrdi solṭān ḫānümānın

545 ḳılurdı nāle ol āh u feġānı
revān tapşurdı ol bī-çāre cānı

1314 ėşitdi ḫelḳ feryād u feġānı
yıḫıldı der-zamān tapşurdı cānı

2003 yėdi aşı revān tapşurdı cānı
çe öldürmişdi nā-ḥeḳ Būtemāmı

1382 daḳıldı başı onın der-zamānı
yıḫıldı Ḥeḳḳe teslīm ėtdi cānı

1452 yėye bir loḳma cānın ėde teslīm
ḳız ona eyler idi bėyle teʿyīn

1533 aparub saldılar ender-beyābān
siyāset birle teslīm ėtdi [ol] cān

1786 esīr-i mübtelā ḳalan giriftār
ola teslīm cānım āḫir-i kār

2009 revān cān eyledi cānāne teslīm
ḫeberdār oldı ol erbāb-ı teʿẓīm

2338 ėşitdi şeh bu esrār-ı nihānī
yüzinden öpdi teslīm ėtdi cānı

Canı yanmak: 1. Acımak, merhamet etmek, başkasının acısını yüreğinde hissetmek. 2. Sevmek, kendinden bir parça kabul etmek.

229 onı derd aldı dermān gėtdi elden
yanardı cānı çün cān gėtdi elden

2141 görüb ḫelvetde onı yandı cānı
bedenden şevk ile ḳaynadı ḳanı

Cehanın gözlerine karanlık olması: 1. Haddinden fazla sinirlenmek, kendini kaybedecek dereceye gelmek. 2. Çok mutsuz, bedbaht, çok sevdiği kişileri kaybetmiş insanların durumunu anlatmak için kullanılır.

1455 bu sözi çün dėdi ol zişt-i bed-ḫū
cehān şāh gözine oldı ḳaranḳu

Cüdalığın (ayrılığın) kara bağrı su etmesi: [Ayrılığı, halk arasında "ciğere su gelmesi" diye bilinen hastalığa benzetmek.

688 meni saldı felek onlardan ayru
cüdālıḳ ḳıldı ḳara baġrımı su

Dad-bi-dad kılmak(eylemek): Teessüf, keder bildirir. 1. Ah u zar etmek, feryat etmek. 2. Ad çıkarmak, kıyameti koparmak, gürültü çıkarmak.

525 ėderdi āh u vāvelyā ki feryād
ḳılurdı beḫt elinden dād u bī-dād

536 pes ol bī-çāre ėtdi āh u feryād
ḳılurdı beḫt elinden dād u bī-dād

680 velīkin oldı çün vaḳt-i seḥergāh
ol ʿavret dād u bī-dād eyledi āh

707 varub men kime ėdüm dād u bī-dād
özüm özime ėtdüm ẓülm ü bī-dād

841 şehā ḳılma mene sen ẓülm ü bī-dād
elinden rūz-i meḥşer eylerem dād

955 bu ʿavret gördi çün ol pāk-zādı
eteginden dutuben ḳıldı dādı

972 çeker nāle dėyirdi ėy felek dād
meni sen ḳoymadı bir leḥẓe dil-şād

1032 bu eşnāda ki ẓülm eyledi bī-dād
elinden küll-i ʿālem eyledi dād

1106 müselmānlar mene çoḫ ẓülm ü bī-dād
olubdur ḫanı solṭān eylerem dād

1652 kimin elinden uşbu dād u bī-dād
ḳılursan nāle-yi efġān u feryād

2018 elinden pādişāhım dād u bī-dād
bārī sen eyle bu bedbeḫti āzād

2147 gelüb solṭāna ėtdi dād u bī-dād
bu gün gör bu ġulām-ı şūḫ u şeyyād

2354 ḳulaġ asma nėce kim eylese dād
buyur ḳetl eylesün fi'l-ḥāl cellād

Dadlu aşı zehre dönmek: [Her şey yolunda iken işlerin ters gitmesi.]

101 aḫıtdı gözlerinden ḳanlu yaşı
sanasan zehre döndi datlu aşı

Daşın mum olması: [Taşın dahi olacaklar karşısında mum gibi erimesi.]

749 oların āhına daş oldı çün mūm
gelüb eglendiler meḥrūm u meġmūm

835 özine geldi ol bī-çāre meḥrūm
olurdı nālesinden daşlar mūm

Derman kılmak (etmek): Çare bulmak, çare kılmak.

2108 bilürdi nėce ḳıldı ona dermān
onın uşaḳına olmadı nöḳṣān

2113 pes ol oġlānı ėtdi dāye nihān
görin ol derde nėce ėtdi derman

2125 gėne mekr eyleyüben ḳıldı dermān
ki mekr olmaġını bilmedi solṭān

2178 dėdi dāye eyle sen derdin iẓhār
ona men eylerem dermān u tīmār

Dil açmak (ağız açmak.): 1. Konuşmaya başlamak, konuşmak. 2. Derdini söylemek.

64 velīkin ḳılmasan meylince reftār
açar düşmen dili böhtāna güftār

122 açub dil ṣöḥbeti iḳrāre geldi
o gizlü meṭlebı izḥāre geldi

Dilden (gönülden) salmak: Eski itibarı kalmamak, sevgi ve ilgiyi yitirmek.

2027 eger dilden sala eylerse ḫāmūş
ḫelāyiḳ bu sözi eyler ferāmūş

Dutaram eteginden rūz-ı meḥşer (aheirette iki eli yakasında olmak.): Bir kimseyi yaptıklarından dolayı bu dünyada da dini inanışa göre gidilecek olan diğer dünyada da affetmeyecek olmak. Öldükten sonra dahi hakkının peşinde olmak. Hiçbir biçimde bağışlamamak anlamında söylenir.

958 mene sen olmasan ger yār u yāver
dutaram eteginden rūz-i meḥşer

1404 menim köylim ele al ėy semenber
dutaram eteginden rūz-i meḥşer

Efvahe düşmek (dile düşmek, dilden dile düşmek, ağza düşmek): Birisi, kötülükle dillere düşmek, kötülüğü halk tarafından söylenmeye başlanmak. Herkes tarafından konuşulur olmak. Rezil olmak. Meşhur olmak, herkes tarafından ondan söz edilmek. Hakkında dedikodu yapılmak, kötü şeyler söylemek.

1171 çe ol ẓülme yėtişdi çāha düşdi
sözi ʿibret olub efvāhe düşdi

El açmak: 1. dilenmek, dilencilik yapmak. 2. başkasının yardımına muhtaç olmak.

222 yėridi her ṭerefdan çün ʿalemler
biribirine çün el açdı leşker

1581 yėridi her ṭerefdan çün ʿalemler
biribirine çün el açdı leşker

El el üste koymak (boyun eğmek): Güçlünün buyruğuna uymayı kabul etmek.

739 el el üste ḳoyuben serfikende
ona eşrāf u eʿyān oldı bende

El uzatmak: 1. birine dokunmaya veya bir hakkı almaya kalkışmak. 2. yardım etmek, destek vermek.

2148 uzatdı el mene bed-ehl ü küstāḫ
onı sen eylegil sūrāḫ sūrāḫ

El (gayret) vermek: 1. Yardımda bulunmak, destek çıkmak. 2. Tarikatlarda mürşit, müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. 3. Halk hekimliği gibi konularda yetki vermek. 4. Meydana gelmek, oluşmak.

338 acıḳlandı ona el vėrdi ġeyret
dėye ki ḫātūna ėy zişt-i ʿavret

1787 ferāḳ el vėrdi gözden tökdi yaşı
bu fikr ile elinden atdı daşı

1832 gerek ola igidlerde ḥemiyyet
bu sözlerden şāha el vėrdi ġeyret

1971 acıḳlandı ona el vėrdi ġeyret
çaḳırub dėdi kim ėy bī-ḥemiyyet

1997 sır el vėrdi menim çün dė selāmet
onınçün eyledi solṭān ḥekāyet

2277 ėşitdi çün müneccimden bu sözi
firāḳ el vėrdi şāha doldı gözi

2355 bu sözleri ėşitdi çünki solṭān
ona el vėrdi ġeyret ḳaynadı ḳan

2438 sene el vėrdi endūh u melāmet
onı öldürmege ḳıldın işāret

Elden (elinden ihtiyarı) getmek: 1. Güçten kuvvetten düşmek, gücü kuvveti tükenmek. 2. Nüfuzu, kudreti, hakimiyeti, hükümranlığı elinden çıkmak. 3. Kendi hakkından, yetkisinden mahrum olmak, hiçbir yetkisi kalmamak. 4. Elinde tutamamak, elinden kaçırmak. 3. Kaybetmek, yitirmek, yok olmak.

123 dėdi sizden degil meḫfī ḫeyālim
elimden gėtdi nāzlı Gülcemālim

209 gėdüb elden büsāṭ ü eḫtişāmım
duman almış feżā vü āsimānım

229 onı derd aldı dermān gėtdi elden
yanardı cānı çün cān gėtdi elden

292 elinden gėtdi ol dem iḫtiyārı
köñülde ḳalmadı ṣebr ü ḳerārı

384 elinden gėṭdi māl u mülk ü ferzend
ölince ʿömri ḳurtulmadı ez-bend

684 düşüb bülbül kimi ayru gülinden
ciger-gūşelerim gėtdi elimden

687 meni derd aldı dermān gėtdi elden
yan ėy cānım ki cānān gėtdi elden

897 elinden Ṣābirin hem gėtdi mālı
dėdi bir gün ona ehl-i ʿiyāli

908 elinden gėde yā Rab mülk ü mālı
gedā olsun perīşān ola ḥāli

979 sızıllaram perīşān oldı ḥālim
menim yā Rab elimden gėtdi mālım

1575 elinden gėtdi onın iḫtiyārı
bıraḫdı ḳalʿa vü şehr ü ḥiṣārı

2101 ḳızdan gėtdi elinden iḫtiyārı
kesildi oġlanın ṣebr ü ḳerārı

2215 oġul gėtdi elimden ḳalmışam zār
ʿecāʾib miḥnete oldum giriftar

2223 dirīġā kim elimden gėtdi fürṣet
dėyüb her dem çekerdi āh-ı ḥesret

Elden tutmak: yardım etmek, yardımda bulunmak.

840 cefālar çekmişem artuḳ ölimden
perīşān olmışam sen dut elimden

Ele (ihtiyarı) almak, ele (ihtiyarı) vermek: 1. Ele almak, bir şeye başlamak. 2. Kandırmak, tatlı dille kendini inandırmak, kontrolünü eline geçirmek, kendine tabi etmek.

120 görüb ġeflet deminde pādişāhı
emīr aldı ele küll ihtiyarı

742 bu gün şāh ona vėrdi iḫtiyārı
nigīn ü tāc u teḫtı küllī vārı

893 eline almış ol ḥökm ü berātı
be-ġāyet dökdi onda Türk ü Tātı

1404 menim köylim ele al ėy semenber
dutaram eteginden rūz-i meḥşer

Ele girmek: 1. kazanmak, elde etmek. 2. bir tesadüf sonucu rastlamak, bulmak. 3. yakalamak.

748 oları aradılar müddet-i çend
ele girmedi ferzendān-i dil-bend

Ele (eline) vermek: İzin vermek, tüm yetkisini vermek.

520 kilīd ü ḳıfl-ı ṣanduḳ u ḫezīne
ḳamusın vėrdi şāh onın eline

1539 ʿeṭā vü lüṭf ėdüb enʿām u eḥsān
onın eline vėrdi ḥökm ü fermān

1875 eline vėrdi solṭān iḫtiyārın
ḳamu işlerde gördi eʿtibārın

Eli üzülmek: Umudunu kaybetmek.

978 meni āvāre eyledin veṭendan
hem üzildi elim gor u kefenden

Eli yetmemek: 1. Dokunmak 2. Ulaşmak, arzusuna nail olmak, isteğine kavuşmak, başarmak.

353 onun eli mene hīç yetmeyübdür
menimle hem ki fiʿl ėtmeyübdür

Elimden ne gelir: Çaresi yok, ne yapılabilir, yapılacak bir şey yok.

382 meger eyle idi teḳdīr-i Allāh
elimden ne gelür el-ḥükm li'llāh

670 elinden geldigin sen ėtme zinhār
peşīmānlıḳ çekersen āḫir-i kār

Elin vermek: Yardım elini uzatmak, himaye altına almak, himaye altına girmek.

964 elin vėrdi ona hem ḳıldı iḳrār
çaḳurdı oġlını ḫātūn-ı dīndār

Elinden kaçırmak: 1. Bir şeyi elinden kaçırmak, fırsatı kaçırmak. 2. Bir şeyi kaybetmek.

83 ḳaçırma gel elinden bu şikārı
belī söyle ki olsun ʿeḳd cārī

Elinden kurtulmak: Canını, yakasını kurtarmak.

2154 elinden ḳurtulub oldı girīzān
bu sözi ḫᵛāceden ėşitdi solṭān

Emek vermek: Bir şeyin meydana gelmesi için özenle çalışmak.

369 seni cümleden ḳıldum bir güzīde
emek vėrdüm ḥeyf sen tek pelīde

Fikre dalmak: Düşünceye kapılıp, düşünceye dalıp zamanın nasıl geçtiğini anlamamak.

204 dalub fikre ḫebersizdir cehāndan
olub Kirmān şehi bu ḥāle ḥeyrān

205 dėdi söyle nėçün fikre dalubsan
bu ḥālinle bizi şekke salubsan

Fikre düşmek: Düşünceye dalmak, bir şeyi yapma kararına varmak, bir işi yapmak için niyetlenmek.

2278 bu sözden düşdi çoḫ fikr ü gümāna
ne oġlāna ḳız[ub] ne ḳıydı cāna

Gaflet perdesi: Bir şeyden habersiz kalmak anlamına gelir. Dalgınlık, habersizlik, yanılmak, dalmak.

3 adı Āzādbaḫt meşġūl-i ʿişret
başında fikr-i bāde gözde ġeflet

Galtan olmak: Kanlar içinde kalmak, kanına boyanmak, al kana boyanmak.

1122 kişi mecrūḥ olub ḳanına ġelṭān
buyurdı ėtdiler meḥbūs-ı zindān

1498 sipāhīler ḳanından doldı meydān
dilāver[ler] ḳılub ḳan içre ġelṭān

Gam etmek, çekmek, yemek: Hüzünlenmek, acılanmak, tasalanmak, üzülmek.

213 ġem ėtme mülk içün olma perīşān
olar ṣebr ile elbet müşkil āsān

1048 dėdi şāh ol deḫi ġem çekme Ṣābir
senin çün rūz-i hicrān oldı āḫir

1230 atası oldı çün ḥālinden āgāh
dėdi ġem yėme oġul çekmegil āh

Gamdan azad olmak: [Üzüntülerin sona ermesi sonucu mutlu olmak.]

211 ḳalınca dest-i düşmende mülk berbād
olar mı ḳelb-i zārim ġemden āzād

285 nevāzişler ḳıluben eyledi şād
Ḫüdādād oldı bend-i ġemden āzād

595 yėtişdi nāme ʿavret oldı dil-şād
Ḫeḳe şükr ėtdi ġemden oldı āzād

2231 yüzinden öpdi ol dem ḫürrem ü şād
ḳamusı bend-i ġemden oldı āzād

2433 oġul veṣlından ana oldı dil-şād
anası oldı bend-i ġemden āzād

Ganimin dutmak (ganim, ganimi olmak): 1. Cezasını vermek, kendi etkisini göstermek, kendine bela olmak. 2. Düşman kesilmek, düşmanı olmak, gücüyle üzerinde hakimiyet kurmak.

1683 çe dutdılar gėce onın ġenīmin
sitemden ẓülmden ḫelḳ oldı emīn

Gönlü açılmak (içi açılmak): Gamı, kederi dağılmak, neşelenmek. Gönlüne ferahlık, neşe gelmek, iç sıkıntısı dağılmak.

1595 yüzi gülmez velī köyli açılmaz
onın eḥvālini hīç kimse bilmez

Gönül (dil) bağlamak: 1. Sevgi ile bağlanmak, âşık olmak. 2. Razı olmak.

812 köñil baġlaginen bu eʿtiḳāda
ki ṣebr ilen yėter her kim murada

1566 Ḥeḳe çün baġlamışdı ṣidḳıla dil
onınçün oldı āsān kār-ı müşkil

1664 ger istersen murādın ola ḥāṣıl
köyil baġla Ḥeḳe sen olma ġāfil

2365 ʿelācı yoḫ riżā vėrdi ḳeżāya
köyil baġladı ṣidḳ ile Ḫüdāya

Gönül vermek: 1. Birine tutulmak, âşık olmak. 2. Razı olmak.

1661 köyil vėrüm çe men bu eʿtiḳāda
ḳayıtdum der-zamān ėrdüm murada

Göz açmak: Fırsat bulmak, imkan bulmak.

1927 dėdi pes Būtemām ol şehriyāra
göz açub baḫmadım men ol nigāra

1941 eger göz açmayub görmezdi onlar
haçan toprak ile olurdı yeksān

Göz üste: Saygın ve sevilen birini davet veya karşılama ifadesi.

1864 dėdi solṭān göz üste geldi teşrīf
ona yėr gösterüb pes ḳıldı teklīf

Gözden ve kulaktan olmak: [Gözü kör, kulağı sağır olmak.]

703 tanıdı ʿavretin gördi iraġdan
sanasan gözden oldı hem ḳulaġdan

1192 iki gözden ola ol sene bed-ḫᵛāh
hemīşe ḳala sergerdān u gümrāh

Gözden salmak: Eski itibarı kalmamak, sevgi ve ilgiyi yitirmek.

2155 acıḳlandı ġeżeblendi bu sözden
pes ol ḫātūnı solṭān saldı gözden

2176 dėdi ḫātūn olum men nėce ḫürrem
meni gözden salubdur şāh-ı ʿālem

Göze görünmek: 1. Belli olmak. 2. Var olmadığı halde varmış gibi görünmek.

1650 gezirdim her zamān şūrīde eḥvāl
görindi gözime nā-geh bir abdāl

Gözü aydın olmak: Tebrik ederim, kutlarım.

88 gözin aydın ola ėy mīr-i leşker
ki solṭān Gülcemāle oldı hem-ser

772 dėdi ḫᵛāce gözin aydın ėy ʿavret
men aldum bu ġulāmı bize imdād

Gözü dolmak: Ağlamak üzere olmak, ağlamak noktasına gelmek, gözleri yaşla dolmak.

2277 ėşitdi çün müneccimden bu sözi
firāḳ el vėrdi şāha doldı gözi

Gözü yolda kalmak: Birini, birilerini beklemek, onun için istek ve özlem duymak.

641 gözüm yolda ḳalubdur gelmez onlar
neṣīb oldı mene āh u feġānlar

Gözüne gündüzün gece olması (Gözlerine karanlık çökmek): 1. Durumu kötüleşmek, başı dönmek, bayılacak duruma gelmek. 2. Dehşete kapılmak, korkmak.

618 ėşitdi bu beşāret çünki ḫᵛāce
onın gözine gündüz oldı gėce

Günü kara: Hayatı zindan olmak, yaşamı kötüye doğru giden, fenalaşan.

2381 ḫeberdār oldı çün ol güni ḳara
özin yėtürdi der-dem Beḫtiyāra

Gününü (bahtını) kara etmek: Hayatı zehir etmek, ıstırap vermek, manevi işkence vermek.

1953 dėdiler istedik tedbīr ü çāre
günümiz mundan eyle oldı ḳara

İhtiyatı sahlamak: Tedbiri elden bırakmamak, tedbirli davranmak, korkmak, çekinmek, sakınmak.

266 ḥīç ferḳ eylemezler Türk ü Tātı
revādur saḫlasaḳ biz eḥtiyātı

İtibar görmek: 1. Saygı gösterilmek, sayılmak, kendisine değer verilmek. 2. Aranmak istenmek.

1875 eline vėrdi solṭān iḫtiyārın
ḳamu işlerde gördi eʿtibārın

İzzete dokunmak: Gayret, ırz ve namus, sevgi, şeref ve haysiyet, yücelik gibi değerli ve korunması gereken şeylerde titizlik ve kıskançlığa dendiği gibi bir işin üzerine, gereği gibi düşüp çalışmaya da denir. izzet-i nefse, insanlığa dokunmak anlamına gelir.

94 o çatdı çün emīrin ḫidmetine
dėdi solṭān doḫındı ʿizzetine

Kabak açılmak: Yüzü gülmek, yüzünde sevinç belirtileri görünmek.

1056 yüzin gül tek görüb açub ḳabaġın
ekābirler hamu öpdi ayağın

1436 senin nėyçün müşevveşdür dimāġın
yüzün gülmez açılmaz hīç ḳabaġın

Kabaklarını yıhub kaşlarını çatmak: Suratını asmak, memnuniyetsizliğini bildirmek, hoşlanmadığını ifade etmek.

667 ḳabaḳların yıḫub ḳaşların çatdı
getürüb onları deryāya atdı

Kalhan olmak : Siper olmak, korumak, himaye etmek.

1236 cehān yekser senin fermānın olsun
yamandan Ḥeḳ senin ḳalḫanın olsun

Kana boyanmak: Öldürülmek, katledilmek veya yarasından çok kan akmak, çok kan kaybetmek.

1612 savaş düşdi araya iki yandan
boyandı lāle tek yėr yüzi ḳandan

1629 ġariv vü ġulġule düşdi cehāne
boyandı yėr yüzi ol günde ḳane

Kanı kaynamak: Birdenbire samimi olmak, pek sevmek; içinden sevgi coşup gelmek.

261 gözi gördi onı ḳaynadı ḳanı
sanasan tapdı ʿömr-i zindegānı

2141 görüb ḫelvetde onı yandı cānı
bedenden şevk ile ḳaynadı ḳanı

2355 bu sözleri ėşitdi çünki solṭān
ona el vėrdi ġeyret ḳaynadı ḳan

Kanı (boynunda) kalmak veya kalmamak: Ölümü kendinden bilinmek, birinin öldürülmesi şübhesi üzerinde kalmak.

1449 yazuḳam ḳoyma onda ḳala ḳanım
ki senden ḥāṣil olar her muradım

1714 fedā olsun senin yolında cānım
ger öldürsen ḳalur boynında ḳanım

Kanı olamaması: [İnsafsız, zalim bir kimse.]

1123 bu ḥāli gördi çün eşrāf u eʿyān
dėdiler şāha yoḳdur sizde bir ḳan

(Öz) Kanına kan kılmak: [Savaşa giren yara almaktan korkmaz.]

2311 kim olsa merd-i ender-rūz-i meydān
ḳılur elbette ol öz ḳanına ḳan

Kanına tutulmak (giriftar olmak) (kanına girmek): Birini öldürtmek veya öldürmenin sonucu o kişinin vebalinin boynunda kalması.]

1992 gümān budur bilürmiz āḫir-i kār
onın ḳanı bizi eyler giriftār

Kanını almak: İntikamını almak, katili cezasız bırakmamak.

1448 ikinci atamı öldürdi çün şāh
alaydum ḳanını men inşāʾallāh

Kanlı yaş ahıtmak: Istıraplı bir şekilde göz yaşları akıtmak.

101 aḫıtdı gözlerinden ḳanlu yaşı
sanasan zehre döndi datlu aşı

Kamı telh olmak: İsteğine, arzusuna ulaşamamak.

1880 ser-efrāz eyledi şāh Būtemāmı
ḥesedden onların telḫ oldı kāmı

Karşı durmak: Direnmek, boyun eğmemek.

1495 cānına düşdi yüz endūh u ġayḳu
ḳılub fikr-i tedārük çıḫdı ḳarşu

1949 beşāret şāh-ı İlanşāha geldi
özi ḳarşu çıḫub ol māha geldi

Kılı kıldan ayırmak: 1. En ince işareti, gayeyi anlamak, idrak etmek. 2. Çok hassas ve dikkatli davranmak.

1066 ḫezīne tökdi leşkerin ḳayırdı
ʿedāletden ḳılı ḳıldan ayırdı

Kol kaldırmak: [Dans etmek.]

197 ḳedeḫler oynasın ṣāḳī ḳol açsın
şerābın ʿıṭrını eṭrāfa saçsın

Kulak asmak (vermek): 1. Dinlemek. 2. Gizlice dinlemek, haber, bilgi öğrenmek maksadıyla dinlemek, duymak. 3. Söylenen şeyi yapmak, söz dinlemek, söyleneni kabul etmek. 4. Önem vermek, dinlemek, kale almak, üzerinde düşünmek. 5. Üzerinde titremek, sahip olmak, korumak, nezaret etmek, gözü üzerinde olmak.

877 ne söyler kim sene ehl-i zamāne
ḳulaġ asarsan ol söyler fesāne

1074 burada ḳalsun uşbu neḳl-i güftār
ḳulaġ as pes ėşid bir ġeyr-i eḫbār

1136 dėdi solṭān olara ėy cemāʿet
ḳulaġ asın ėdim men bir ḥekāyet

1757 gel indi sen ḳulaġ vėr ėy cevān-merd
nėce oldı ėşit eḥvāl-i Bėhkerd

1929 göz açub baḫma nā-maḥrem yüzine
ḳulaġ asma deḫi böhtān sözine

2235 ḳulaġ as bu sözi menden ėşid sen
gėce uyḫuda ola çünki ol zen

2211 ḳulaġ asdı onın güftārına şāh
ėşitdi uyḫuda söylerdi ol māh

2354 ḳulaġ asma nėce kim eylese dād
buyur ḳetl eylesün fi'l-ḥāl cellād

Kulağına yetişmek: Kulağına gelmek, bir lafı veya haberi herhangi bir vasıta ile öğrenmek, duymak.

1970 ḳulaġına yėtişdi bu fesāne
melik düşmiş oda döndi ilana

Muştuluk almak: Getirdiği güzel bir haber karşılığında hediye almak.

92 alım bir muştuluḳ dest-i pederden
ėdüm ḥālī onı bu ḫoş haberden

Ne çekdim: [Istırap içinde olmak.]

1440 dėyirdi ḳız ona kim ėy vefādār
ne çekdim men senin ucından ėy yār

Ne yüznen: Yaptığı hatalar, yanlışlar karşısında utanmak.

696 ne yüznen deḫi men ora[ya] varam
nėce baḫum yüzine şermsāram

Nėce ki gördin eyle unut: [Gördükleri, duydukları karşısında görmemiş ve duymamış gibi davranmak.]

946 yėri ḳardaş yolıya sen işin dut
meni nėce ki gördin eyle unut

Oda dönmek: Sinirlenmek, kızmak.

355 bu nevʿ çoḫ dėdi Behrūz çendān
ki döndi ġeyretinden oda solṭān

Oda düşmüş yılana dönmek: [Ateşe düşen yılan gibi kıvrıla kıvrıla kalmak; İçten içe sinirlenmek, ateşlenmek.]

1970 ḳulaġına yėtişdi bu fesāne
melik düşmiş oda döndi ilana

Oda yanmak (yakmak): Istırap çekmek, dert çekmek, derde mübtela olmak.

53 görince şāhı ḳız bir dem dayandı
sanasan ʿèşḳden odlara yandı

372 oda yaḫub k[ön]lün bād-i fenāya
dèyeler müsteḥeḳsin bu cezaya

774 görince oġlānı ʿavret dayandı
vücūdı titreyüb odlara yandı

925 iki ṭıflı bulardan aldı onlar
yanub ḥesret odına ḳaldı munlar

Öz eli öz yahası: [Kendi başına, kimsesiz kalmak.]

1461 öz eli ola onın öz yaḫası
ölümden bir gümān olmaz ḫilāṣı

Özi öz aşına agu katmak: [Kendi etti kendi buldu. Kendi kendine zarar vermek.]

2145 dèdi görin ne iş geldi başıma
nèce men ʿaġu ḳatdum öz aşıma

Özi öz ayağına tişe vurmak (ayağına balta vurmak.): Kendi yaptığı işlere engel koymak. İşlerin yürümesini engellemek.

706 sanasan men deli oldum ḳoruḫdum
özüm öz ayaġıma tīşe vurdum

Özü özüne etmek(kılmak): Kendi başını belaya sokmak, yaptığı işin sonucunu düşünmeden işini zora sokmak, kendini zor duruma sokmak, belaya düşmek.

374 özün ḳıldun özüve ẓülm ü bī-dād
elinde tīġ-i mıṣrī geldi cellād

512 ʿuḳūbet èylediler ona bisyār
özi öz fiʿline eyledi iḳrār

516 ki her yanda varsa merdümāzār
özi öz fiʿline olur giriftār

668 köñilde reḥm yoḫ ol bī-mürüvvet
özi özine ḳıldı ẓülm ü şiddet

707 varub men kime èdüm dād u bī-dād
özüm özime èdüm ẓülm ü bī-dād

752 meger refʿ eyleyelüm bu melāli
özim özime ḳıldum bu ḫeyāli

801 İlāhī ḫanda var bed-gūy u eşrār
özi öz fiʿline oldı giriftār

1318 çe ṣebr eylemedi bī-çāre oġlān
kime n'ėtdi özine ḳıldı nöḳṣān

1346 olur öz fiʿline her kim giriftār
bu söze şāhid uşbu neḳle güftār

1532 ziyān eyler öziçün zişt-i güm-rāh
olur öz fiʿline āḫir giriftār

2012 ḫecildür münfeʿildür her ne kim var
olur öz fiʿline āḫir giriftār

Özin sahlamak: Kendini durdurmak, kendine hakim olmak, iradesine hakim olarak bir işi yapmaktan vazgeçmek, sakınmak, yapmak istediği bir işi yapamamak.

671 sene çoḫ ġālib ola ḥirṣ-i şeyṭān
öziñ saḫla çekersen pes peşīmān

Özinden getmek: bayılmak, kendini kaybetmek.

343 özünden gėtdi ol oldı diger-gūn
vücūdı serāser ālūde-yi ḫūn

834 ėşitdi bu sözi çün ol ciger-ḫūn
özinden gėtdi çün oldı diger-gūn

858 baḫub aġzına solṭān oldı māʾil
özinden gėtdi ʿeḳl[i] oldı zāʾil

2430 dolandı başına öpdi gözinden
ayaḳına düşüb gėtdi özinden

Özine gelmek: 1. Aklı başına gelmek, kendine gelmek, kendini toplamak. 2. Aklını, hafızasını toplamak, kendini toplamak, zor durumda iradesini sarsmamak, kendini kaybetmemek, sakin davranmak.

476 özine geldi ol bergeşte dövlet
temām eʿżāsı mecrūḥ u melamet

702 sanasan cānı yoḫ gėtmişdi müṭleḳ
özine geldi çün ol merd-i aḥmaḳ

835 özine geldi ol bī-çāre meḥrūm
olurdı nālesinden daşlar mūm

859 zamānı keçdi çün geldi özine
atası ayaġın sürtdi yüzine

2426 özine geldi ol şāh-ı cehāndār
dėdi ėy nāzenīn ferzend-i ġem-ḫʷār

2431 çe ḫātūn geldi ol demde özine
baḫardı oġlanın her dem yüzine

Özini itirmek: Kendini kaybetmek, şaşırmak, ne yapacağını bilmemek.

853 ėşitdi onda çün deryā sözini
itürdi sanasan solṭān özini

Özin kurtarmak: [Zorluklar karşısında kendi başının çaresine bakmak.]

991 vėrürdi rüşve özin ḳurtarurdı
kimin yoḫ aḳçesi onda ḳalurdı

Penahında sahlamak, penahı olmak: Himaye etmek, korumak.

389 zi-cevr-i ḥādiṯāt ḫavf-ı ikrāh
penāhında seni saḳlasun Allāh

584 zi-cevr-i ḥādiṯāt-ı ẓülm-ı bed-ḫʷāh
penāhında seni saḫlasun Allāh

801 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-ı vālā
senin olsun penāhın Ḥeḳ-Teʿālā

959 bu oġlāndan menim ol sen penāhım
ki senden ġeyr yoḫ ümmīd-gāhım

1334 penāhında seni saḫlaya Yezdān
yėtişmesün sene āsīb-i dövran

1339 menim yoḫdur bu işde çün günāhım
Ḫüdāvend-i cehān olur penāhım

1543 yamanlardan yamandan yā ilāhī
Fedāyī ḫestenin ol sen penāhı

1847 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-ı güster
penāh olsun sene Dānā-yı Dāver

2256 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-ı ḫūbān
penāhında seni saḫlaya Yezdān

Rengi zaferena, kehrübaya dönmek: 1. Solmak, canlılığını yitirmek. 2. Korku, heyecan gibi sebeplerden benzi (safran, kehrübar gibi) sararmak.

415 ḳamu anbārları gėtdi fenāya
kişinün rengi döndi kehrübāya

1226 ona pes ʿāşiḳ oldı ġāyibāne
saraldı rengi döndi zeʿferāne

2156 ḫeyāl u fikr ėdüb düşdi gümāna
gümāndan rengi döndi zeʿferāna

Saçın yonmak, yüzüne tırnak salmak, başına taş toprak savurmak: 1. Saçlarını yolmak, üzüntüsünü, çok derin teessürünü saçlarını yolarak belli etmek, çok üzülmek. 2. Eziyet etmek, baskı halinde tutmak

681 saçın yondı üzine ṣaldı dırnaḳ
savurdı başına çoḫ daş u topraḳ

928 saçın yondı yüzine saldı dırnaḳ
başına savururdı daş u toprak

Sevindiğinden cehana (dünyaya) sığmamak: Son derece mesut, bahtiyar, mutlu olmak.

243 Ziyād onı götürdi sūy-i ḫāne
sevindigine sıḳmazdı cehāna

Sohbet açmak: Söz açmak, bir şahıs veya bir şey hakkında konuşmak.

8 vezīrler mācerāsı çoḫ müfeṣṣel
açaḳ ṣöḫbet biz ol duḫterden evvel

Sohbet kesmek: Sözünü kesmek, konuşmasına fırsat vermemek, engel olmak, lafını yarım bırakmak.

48 şimāldan bir külek şiddetle esmiş
vezīrin ṣöḫbetin aġzında kesmiş

Südden almak: Çocuğu sütten kesmek, artık süt vermemek.

2405 emzirdi dāye onı südden aldı
onın başına dövlet sāye saldı

Taksirden keçmek: Suçunu bağışlamak, kabahatını, günahını bağışlamak, affetmek.

1243 ḳebūl ger ėtmese bu sözi bizden
kerem ḳılub keçe taksirimizden

Tükleri donundan çıkmak (Tüyleri diken diken olmak): Korku, heyecan, endişe, [sinirden] veya üşümekten vücuttaki tüyler, kıllar kabarmak, dikilmek.

1120 tanıdı ʿavreti solṭān boyından
sanasan tükleri çıḫdı donından

Tünd olmak: Sinirli olmak, yapı itibarıyla sert olmak.

1009 ġeżeblendi yaman tünd oldı coşdı
sanasan kim yanar odlara düşdi

1698 mürüvvet eyle tünd olma ḥeḳīre
siyāset eyleme men tek feḳīre

Ümid bağlamak: İyi bir şeyin olacağına inanmak, birine emin olmak, ümit bağlamak

131 fesād ü fitneye ḳoydın nehāyet
sene ümmīd olan çekmez nedāmet

1564 velī men bağlamışam Ḥeḳḳe ümmīd
meni Ḥeḳ eylemez meḥrūm u nevmīd

Ümid kesmek: Umudunu kesmek, umudunu kaybetmek, artık olcağını beklememek.

2300 perīşān oldı ol efkār u nevmīd
ṭamaʿ ondan götürdi kesdi ümmīd

Ürek avlamak: Könül avlamak-birisini kendine aşık etmek.

13 buḫaḳında ḫālı yanmış sitāre
ürekler avlayan ol māh-pāre

Vakti keçmek: [Doğum anının gelmesi.]

164 ḳeżārā Gülcemālin vaḳti keçmiş
analıḳ bādesin çoḫdandı içmiş

Yada düşmek: 1.Hafızada, akılda yeniden canlandırmak, akla getirmek. 2. Hatırlamak, akla gelmek.

22 çemenzāra yėtüb oldı piyāde
ki nā-geh Gülcemāli düşdi yāda

227 bulaġ başı düşerdi yāda her gün
oġul fikri onı eylerdi ġemgīn

692 ḳılurdı her zamān yüz nevḥa bünyād
keçen günlerini eylerdi hem yād

Yahşı yaman, yaman yahşı: İyiyi kötüden ayırmak, problemi bütün inceliklerine kadar öğrenerek doğru neticeye varmak.

2046 dėyer dāʾim selāmet ola cānı
deḫi ferḳ eylemez yaḫşı yamanı

2172 ḫeberdār ola ol yaḫşı yamandan
çıḫaraydı meni şekk ü gümāndan

2186 dėdi pes dāyeye ol ḥūr-peyker
yaman yaḫşı temām ḥālin serāser

2411 neẓer ḳıldı çe şeh reḫt-ı rihvete
yėtürdi ol deḫi yaḫşı yamane

Yana yana kalmak: Kıvrana kıvrana kalmak, bir şey yapamadığı , yapamayacağı için içten içe yanmak, ıstırap duymak.

685 bu ḥāle nėce ṣebr eylesün ana
ḳalub firḳet odına yana yana

Yanar odlara düşmek: Belaya düşmek, derde düşmek, çok çetin, ıstıraplı, eziyetli duruma düşmek.

355 gėce oldı yėne ġeyretden ol şāh
yanar odlara düşdi tā seḥergāh

762 orada gördi ḫᵛāce ol cevānı
sanasan yanar oda düşdi cānı

1009 ġeżeblendi yaman tünd oldı coşdı
sanasan kim yanar odlara düşdi

Yol açmak: 1. Herhangi bir yenilik sahasında ilk olmak, birinci olmak. 2. Örnek olmak, yol göstermek, önderlik etmek.

200 kemānın tellerinden ḳopdı nāle
dil-i ʿuşşāḳa açdı yol şelāle

215 ḳaranlıḳ perdesi gökden ḳaçarken
güneş nūri semāya yol açarken

Yol alıp getmek: [Yolcu olmak.]

770 olub hem-rāh ḫᵛāce ol cevāne
yol alub gėtdiler ber-sū-yi ḫāne

Yol eylemek: [Akmak]

472 çalındı ānçe kim san oldı bī̇-cān
dehānından onın yol eyledi ḳan

Yol tapmak, bulmak: 1. Fırsat bulmak. 2. Çare bulmak, çözüm yolu bulmak.

1685 olursa her kişide ṣidḳ-ı iḫlāṣ
ona yol bulmaya şeyṭān u vesvās

Yola düşmek, revan olmak: Yola koyulmak, gitmek, hareket etmek.

158 ṣüvār oldı ata er ile ʿavret
revān oldı yola ez-rāh-i ḫelvet

463 revāne oldı gėtdi yola doġrı
pes ona yoldaş oldı iki oġrı

578 ḳamu fikrin görüben yola düşdi
varub bir mö'teber şehre yėtişdi

627 yola düşüb gelün siz iki ḳardaş
ananızı götürün bėyle yoldaş

644 revāne oldı yola düşdi ḫᵛāce
Ḥeḳin teḳdīrini gör oldı nece

654 olasız tā meger huşyār u bīdār
gemi yola düşende siz ḫeberdār

829 yola düşdi bėle götürdi mālın
hamu ferzend ü esbāb-ı ʿiyālin

1648 ḳaçub men deḫi çıḫdum bir diyāra
menim düşdi yolım bir kūhsāra

1734 tefaḥḥuṣ eyleyüb gėderdi bir merd
yolı düşdi be-şehr-i şāh-i Bėhkerd

2360 baş üste dėdi düşdi yola cellād
vezīrler ḳamu oldı ḫürrem ü şād

Yoldan çıharmak: Baştan çıkarmak, yolunu sapıtmak, tuttuğu yolu değişmesine sebep olmak.

1518 revān oldı sefer ʿezmine solṭān
meni yoldan çıḫardı ḥirṣ-i şeyṭān

Yolu düşmek: Tesadüfen gitmek, gelmek.

1648 ḳaçub men deḫi çıḫdum bir diyāra
menim düşdi yolım bir kūhsāra

1734 tefaḥḥuṣ eyleyüb gėderdi bir merd
yolı düşdi be-şehr-i şāh-i Bėhkerd

Yolundan kalmamak: Yolundan dönmemek, ülküsünden, gayesinden dönmemek, vazgeçmemek.

176 bizi terk ėt yolından ḳalma şāhım
ola belki bu ṣeḥrāda penāhım

Yolunu (yol) dutmak: Bir tarafa yönelmek, gitmeye başlamak.

340 bu ḥāle şāh ola çün diger-gūn
ḥerem yolını dutdı ḳaçdı ḫātūn

Yuhuya salmak: 1. Uyutmaya çalışmak, uykuya dalıncaya kadar beklemek. 2. Uyutmak, aldatmak, kandırmak.

2192 gėce sen özi[ni] salgil yuḫuya
dilin cārī ola bu guft ü gūya

Yüz dutmak, üz dutmak: 1. Bir şey söylemek için yüzünü birisine çevirmek, yüzünü çevirerek söylememk. 2. Yönelmek, yönelip gitmek. 3. Genelde fiillerden sonra gelerek bu fiilin ifade ettiği harekete, işe başlamayı ifade eder.

906 dutalum yüzimiz ḳādir İlāha
kim ol vėrsün ḫeber ol padişaha

1057 yüzin dutdı hamu ol dem Ḫüdāya
olub meşġūl şāh içün duʿāya

Yüz vermek: Genelde kötü bir şeyi yapmasına engel olmamak, kayıtsız kalmak, kötü iş yapmasını tasdik eder görünmek, şımartmak.

612 onı dėdüm ki olur hemdem-i şāh
ona hem yüz vėrür hem miḥnet ü āh

Yüzü kara: Mahçup, başı aşağı olmak.

1517 vezīr ėydür menim yüzüm ḳaradur
dėyelüm nėce keçmiş mācerādur

1560 bu gün teḥḳīḳ bil ėy yüzi ḳare
sene yoḫdur ölümden özge çāre

Yüzde kan kalması: [Ayıplanma ve tanalar karşısında utnamak.]

2351 yüzümizde bizim hem ḳalmışıdı ḳan
ḫelāyiḳ ṭeʿnesından bārī utan

Zahmına duz serpmek: Bir kimsenin unutmaya başladığı acıyı tekrar hatırlatmak, üzmek.

550 müʿeyyen bī-ḥeyāsız adı Behrūz
sanasan sepdi şāhın zeḫmına duz

Bağrı mum olmak: [Bağrı mum gibi yanmak, canı yanmak, acımak.]

454 bu ḳiṣṣe onlara çün oldı meʿlūm
oların baġrı sanki oldı çün mūm

Atasözleri ve Atasözleri Niteliğindeki İfadeler:

Adalet, merhamet, zulüm ile ilgili olanlar.

Cehan baştanbaşa diken ve neşterdir ve bu diken ve neşterler merhametli olan kişinin bağrına batar.

998 cehān dopdolu ḫār u neşterdür
batar baġrına kim ki reḥmgerdür

Ölüye bir daha can veremezsin fakat (adaletli ve merhametli olunmadığı zaman) dirini öldürmek kolay.

810 öliye bir deḫi vėrmek degil cān
velīkin dirini öldürmek āsān

Adil olan bir padişah için halkın duası muska olur.

1155 belī bir pādişāh kim ola ʿādil
duʿā-yi ḫelḳ olur ona ḥemāʾil

Adaleti olan sultanın kendisinden sonra iyi adı kalır. Sitemker olan padişah ise halkının ve askerinin nefretini kazanır.

1156 ne solṭān kim olursa ʿedl ü dādı
özinden ṣoñra ḳalur yaḫşı adı

Ev sahibi kuyruğu köpeye teslim etti. (Ev sahibi mahremiyetini merhameti ve adaleti olmayan zalim kişiye teslim etti.)

1393 zihī bed-ḫᵛāh u bedbeḫt selīṭe
komaci ḳuyruḳı tapşurdı ite

Halka ziyanı değmeyen kişi, iki dünyada da kötülük görmez.

1536 kimin kim ḫelḳe degmez bir ziyānı
iki dünyāda görmez ol yamanı

Her kim ki iyilik yapar, yaptıkları iyilik kendinedir. Kötü olan kişiye hiçbir yerde iyi demezler.

1542 öziçün ola her kim ola yaḫşı
yamana dėmezler hīç yėrde yaḫşı

Yılana merhamet eden kişi, yaptığı merhametiyle cehan halkına sitem etmiş olur.

1325 mürüvvet eylese her kim ilana
sitem eyleye meḫlūḳ-i cehana

Daima ettiğin amellerin karşılığını alırsın. Hak hiçbir zaman onun kısasını sende bırakmaz.

1091 çekersen her ne fiʿl ėtsen cezāsın
ki ḳoymaz Ḥeḳ sene onın ḳiṣāsın

Ne yaparsan yap Allah daim karşılığını verir. Kısasını kıyamet gününe bırakmaz.

1140 ne ḳılsan çekdürür Allāh cezāsın
ḳiyāmet günine ḳoymaz ḳiṣāsın

Nimet hakkını unutana siyaset etmek (ceza vermek) adalettendir.

1326 ferāmūş eyleye kim ḥeḳḳ-i neʿmet
ʿedāletdür ona ḳılmaḳ siyaset

Devletin ileri gelenleri (nevvab ve naib) sürekli kötülük peşindelerse (bedhah) Hak onların katlini vacip buyurmuş.

1327 eger bed-ḫᵛāh ola nevvāb u nāʾib
buyurmış Ḥeḳ onun ḳetlini vācib

Ol ferasat hükm-i hâkim ü merg-i müfacat diye acep söz demişler. (Hâkim hükmünü verir ve ölüm ansızın gelir.)

1379 ʿeceb sözdür dėmişler ol ferāsāt
ki ḥökm-i ḥākim ü merg-i müfācāt

Aslı napak (temiz olmayan) kişinin canında korhu olmaz, korkusuz olur.

1961 ki her kimin olursa eṣli nā-pāk
cānında ḳorḫu olmaz ola bī-bāk

Zalim ve sitemkâr (kimselerin) zulminden dolayı menzilleri ateş olur.

1004 besā ḥökm ü besā ẓālim sitemkār
ki ẓülminden olur menzilleri nār

Sitemger olan padişah halkın ve askerin nefretini kazanır.

1157 belī her pādişāh ola sitemger
reʿiyyet ėde nefrīn ona leşker

Kimsesize merhamet etmeyen kişinin muradına ulaşamayacağından emin ol.

1585 tereḥḥüm eylemeyen bī-nevāya
yeḳīn bil yėtmez imiş müddeʿāya

Aşk ve sevda ile ilgili olanlar.

Aşk şöhretin, adın, sabrın ve rahatlığın ne olduğunu bilmez.

1257 velīkin ʿėşḳ bilmez neng ile nām
nėce olur nedür ṣebr u ne ārām

Âşık olanın adı kötüye çıkar ve rüsva olur. Âşık olan adı kötüye çıkar ve deli olur.

1258 olur ʿāşiḳ olan bed-nām ü rüsvā
olur ʿāşiḳ olan bed-nām ü şeydā

Aşıkın şevki ziyade, zevki şevkinden de ziyade olur.

1299 olur pes ʿāşiḳın şevk[i] ziyāde
yėne ol şevḳden ẕevḳi ziyade

Aşk ve meşk işi gizli kalmaz.

1398 ne ḫūb dėmiş bu sözi ol süḫāndān
ki ḳalmaz ʿėşḳ gizlin meşk pinhan

Eğer göz, fitne yayan olmasaydı gönül ay yüzlülerin hasretini çekmezdi. (Göz gördü gönül sevdi)

1932 eger göz olmasa cāsūs u infāḳ
köyil meh-rūlara olmazdı müştāḳ

Baht ve talih ile ilgili olanlar.

Eğer baht ve talih kişiye yar olmaz ise onun ettiği onca çaba faydasız hale gelerek zayi olur.

541 **Fedāyī** her kime beḫt olmaya yār
ne ḥāṣıl çoḫ tereddüt seʿy-i bisyār

1610 eger yār olmaz ise beḫt u ṭaliʿ
olur bī-fāʾide ol seʿyi żāyiʿ

Her kimseye Hak yar ise ona kesinlikle zarar uğramaz.

672 velīkin her kime Ḥeḳ olsa ġem-ḫᵛār
ona yėtişmeye hīç gūne āzār

Hak Teala kime yar olsa deryanın suyu onu kendi sularında boğmaz.

673 kime kim yār olsa Ḥeḳ-Teʿālā
onı ġerḳ eylemeye āb-i derya

Tevfik-i Hak her kime yar olursa onun için her zor iş kolay olur.

1660 olursa her kime tevfīḳ-i Ḥeḳ yār
olur āsān ona her kār-i düşvār

Allah´ın yardım ettiği kimselerin her bir zor işi kolay olur.

1662 kime yoldaş ola tevfīḳ-i Yezdān
ona kār eylemez şemşīr-i berrān

Doğrulukla ilgili olanlar.

Hoş ve muteber olan hak söz batıl için oktan beterdir.

1007 ėşidsen bir ḫeber ḫoş möʿteberdür
ki ḥeḳ söz bāṭile oḫdan beterdür

Hak söz Hakka şehd ü şeker, nahakka ise şemşir ve hançer olur.

1008 ki ḥeḳ söz ola ḥeḳḳe şehd ü şeker
gelür nā-ḥeḳḳe çün şemşīr ü ḫencer

Demişler doğru doğrudur egilmez, doğruyla eğri doğrı gelmez.

2193 dėmişler doġrıdur doġrı egilmez
eger doğrıyla eġri doğrı gelmez

Hiç kimsenin yaptığı kötülüğün yanına kar kalmaması ile ilgili olanlar.

Nerede zulüm ve eziyet eden bir kimse var ise kendisi kendi yaptığına düçar olur.

516 ki her yanda varsa merdümāzār
özi öz fiʿline olur giriftār

Günahsıza iftira atıp onu suçlama. Zira her kes kendi kazdığı kuyuya düşer.

517 dėme böhtān u töhmet bī-günāha
düşer her kimse öz ḳazdığı çāha

Başkasının zararına kuyu kazan kimse sonunda kendi kazdığı kuyuya düşer.

1530 ḳazarsa her kim özge ḳeṣdine çāh
özi āḫir düşer ol çāha nā-gāh

Alçak çirkin (kimse ne kötülük yaparsa) kendisi için yapmış olur ve sonunda kendi yaptığına düçar olur.

1532 ziyān eyler öziçün zişt-i güm-rāh
olur öz fiʿline āḫir giriftār

İftira veya töhmet ile ilgili olanlar.

Beladan kurtulup sağ kalmak istiyorsan (Allah'tan kork) kimseye iftira atma.

1531 belādan ḳalmaḳ istersen selāmet
emānet ḳılma sen kimseye töhmet

Namahrem yüzüne göz açıp bakma ifiraya dahi kulak verme.

1929 göz açub baḫma nā-maḥrem yüzine
ḳulaġ asma deḫi böhtān sözine

İman, kader ve kaza ile ilgili olanlar.

Cehan küfr ehline gülistan, müminler için zindan oldı.

997 cehān küfr ehline olmış gülistān
velī müʾminler içün oldı zindan

Kader, Allah tarafından ezelde tayin ve tespit edilmiş ve zamanında gerçekleşmesine şübhesiz hiçbir şey engel olamaz.

2322 ḳeżā bil kim yeḳīn redd olmaz ėy şāh
yamanun gelmesün sen olgil ā[gā]h

Allah'ın takdiri redd olunmaz.

2347 **Fedāyī** kimise neyleye bedḫᵛāh
çe redd olınmaz imiş teḳdīr-i Allāh

Eğer Allah'ın takdiri böyle değilse kimse kaderi değiştiremez.

2366 belī Ḥeḳden ḳeżā olmasa nāzil
ḳeżāya kim ḳılur teḳdīr-i tebdīl

Hakkın takdirinin hiç kimse bilmez ecel yetmediği sürece (el) Hakdan üzülmez.

2367 Ḥeḳın teḳdīrini hīç kimse bilmez
ecel yėtmez eger Ḥeḳden üzülmez

Hakdan emir ve ferman yetişdiyse ona ne çare vardır ne derman.

2369 eger Ḥeḳden yėtişe emr ü fermān
ne çāre eyleyen vardur ne derman

Yaprağın vadesi gelmediği sürece ağaçtan düşmez ve ecel gelmediği sürece kimse ölmez.

2368 müḳerrer olmaya hīç kimseye merg
aḳacdan düşmez imiş vaʿde-yi berg

İyilik ve kötülükle ilgili olanlar.

Ayağa düşenin yardımcısı olup her esiri tevazu ile mutlu et.

1587 ayaġa düşenin ol dest-gīri
tevāżuʿ birle şād ėt her esīri

Her kim iyi olursa ona kötülük uğramaz. Kötüye hiçbir yerde iyi demezler.

1816 yaman ugramaz her kim ola yaḫşı
yamana dėmezler hīç yėrde yaḫşı

Eğer kulların işi hataysa büyüklerin tavrı avf ve lütuftur.

1699 egerçi ḳulların işi ḫeṭādur
büyükler şīvesi ʿefv ü ʿeṭādur

Her kim ki yaman sanır yamana uğrar. (Kötü olan herkes kötülüğe uğrar.)

1535 bu söz meşhūr idi ender-cehāna
yaman her kim sanur uġrar yamana

Nefsine hakim olmakla ilgili

Kimseye zarar ve ziyan vermemen için kesinlikle elini, dilini koru, onları kötüye kullanma.

1930 eliyi diliyi sen saḫla zinhār
yėtürme kimseye nöḳṣān u āzār

Herkes dil ucundan (anlattıklarından dolayı) ziyana düştüğü için asla yalan konuşma.

1931 dilin dönderme sen hergiz yamana
dil ucından düşer her kim ziyana

Eğer bir kimse elini, dilini, gözünü korursa beladan ve eziyetten uzak kalmış olur.

1933 elin dilin gözün her kimse saḫlar
yeḳīndür görmez ol āsīb u āzār

Kadınlarla ilgili olanlar.

"Kadının aklı az olur" demişler. (Kadının saçı uzun aklı kısa olur.).

335 dėmişler ʿavretin ʿeḳli olar kem
onun ardınca yėtdi şāh der-dem

Daima hileyi kadınlar yapar. Her fitneye kadınlar vesile olur.

2044 hemīşe ʿavret eyler mekr ü ḥīle
olur her fitne ʿavretden veṣīle

Kadının hilesi ve tuzağı karşısında İblis dahi acizdir.

2236 yeḳīn bil ʿavret eyler mekr ü telbīs
onı bilmeye ʿāciz ḳala iblīs

Nankörlükle ilgili olanlar.

Devlet atından piyade olmak (attan iner eşeğe biner): Mevcutlar içinde en iyisini beğenmeyen kimse, tercih etmediği en iyiden çok daha kötü olanı tercih etmek zorunda kalır.

404 olur nefʿi bütün ondan ziyāde
pes oldı dövlet atından piyade

Pişmanlıkla ilgili olanlar.

Peşiman olmak kişiye sud olmaz (*Son pişmanlık fayda vermez):*

669 mürüvvetsiz kişide olmaz īmān
olur fiʿlinden āḫir ol peşīmān

Şeytanın hırsı sana çok üstün gelse de pişmanlık yaşamamak için kendini koru (muhafaza et).

671 sene çoḫ ġālib ola ḥirṣ-i şeyṭān
öziñ saḫla çekersen pes peşīmān

Pişmanlık kişiye fayda getirmez.

708 bėlim arḫam ḳamu ḫürd oldı sındı
ne sūd eyler peşīmān olmaḳ indi

709 keçen işi ḳılurdı ġayḳu behbūd
peşīmān olmaḳ olmaz kişiye sūd

Sabırla ilgili olanlar

Her işte akil olan sabereder, sabr etmeyen pişman olur.

562 ki ṣebr eyler her işde ʿāḳil olan
ki ṣebr eylemeyen olur peşīmān

Sabreden kişi sonunda muradına ulaşır, sabretmeyen ne yapacağını bilemez tereddüt eder.

563 ki ṣebr ėden yėter āḫir murāda
ḳalur bī-ṣebr ü sergerdān arada

Akil olan kişinin her işte sabr ve tahammül göstermesi gerekir.

809 velīkin her kişi ger ola ʿāḳil
her işde var ḳıla ṣebr u teḥemmül

Kora sabr ile helva olur, bir damla sudan güzellik hasıl olur. (Sabırla koruk, helva olur; dut yaprağı atlas): Sabreden insan, olması olanaksız gibi görünen işlerde bile başarılı olur. Ekşi üzümün tatlı koruk, tatlı koruğun pekmeze dönüşmesi; ipekböceğinin dut yaprağını yiyerek ipek salgılaması ve bu ipekten atlas dokunması da sabırlı olmak sonucu gerçekleşir.

813 olur ḳora velī ṣebr ile ḥelvā
olur bir ḳeṭre sudan ḥüsn-i zībā

Yağmur u baran sedef batnına sabr ile düşer ve değerli inci haline gelir.

814 ṣedef baṭnına çün yaġmur u bārān
düşer ṣebr ile olur dürr-i ġelṭān

İmkân oldukça sabr kıl çünkü kimse sabrdan pişman olmaz.

865 **Fedāyī** ṣebr ḳıl olduḳca imkān
ki kimse ṣebrdan olmaz peşīmān

Bağlı kapı sabr ile açılır.

866 yėne meḳṣūd yėne ṣebr ile hamu
ki ṣebr ile açılur baġlu ḳapu

Sabr ve tahammül (göstermek) kötü olmaz.

882 yamanın olmasun ėy şāh-ı kāmil
yaman olmaz şāha ṣebr u teḥemmül

Tahammül etmek rahman, acele etmek şeytan işidir. (Sabır meserettin, acele nedametin anahtarıdır.): Sabretmek mutluluğa, acele etmek pişmanlığa götürür.

883 teḥemmül eylemek reḥmān işidür
ki teʿcīl eylemek şeyṭān işidür

Her zorluk sabrla kolaylaşır, şeytanın işi acele etmektir.

904 ki ṣebr ile olur her müşkil āsān
ki teʿcīl eylemekdür fiʿl-i şeyṭān

Hakka şükr edip sabrı meslek edin, çünkü zülum ve sitem sürekli kalmayacak.

1002 Ḥeḳe şükr eyleyüb ṣebr eyle pīşe
ki bī-dād u sitem ḳalmaz hemīşe

Bir kes ki çektiği eziyet ve noksan karşılığında sabr ederse pişman olmaz.

1145 eger görse kesī āzār u nöḳṣān
eger ṣebr eylese olmaz peşīmān

Belaya sabredip Hüdaya şükretsen seni şübhesiz isteğine ulaştırır.

1146 belāya ṣebr ḳıl şükr èt Ḫüdāya
seni bī-şek yètürür müddeʿāya

Acele eden şeytana tabi olduğu için onun bütün işi zayi olur.

1147 olur teʿcīl èden şeyṭāna tābiʿ
hamu işi olur elbette żāyiʿ

Duyan ve dinleyen! Her zorluk sabr ile kolaylaştığı için perişan olma.

1172 èşiden diñleyen olma perīşān
ki ṣebr ile olur her müşkil āsān

Her işten fayda, sabr ile bulunur, şeker kamıştan sabr ile çıkar.

811 bulunur behre ṣebr ile her işden
ki ṣebr ilen çıḳar şekker ḳamışdan

Bu itikada gönül bağla; her kes muradına sabr ile ulaşır.

812 köñil baġlaginen bu eʿtiḳāda
ki ṣebr ilen yèter her kim murada

Teslimiyet ve tedbir ile ilgili olanlar

Erenler "Akıllı kişi düşmanı unutup gafil olmamalı" demişler.

119 erenler söylemişler merd-i ʿāḳil
unutmaz düşmeni ėtmez teġāfil

Eger muradın hasıl olmasını istiyorsan gafil olma gönlünü Hakka bağla.

1664 ger istersen murādın ola ḥāṣıl
köyil baġla Ḥeḳe sen olma ġāfil

Hak ile itikadın dürüst olsa senin muradın şübhesiz hasıl olur.

1665 dürüst olsa Ḥeḳ ile eʿtiḳādın
olur ḥāṣıl senin bī-şek muradın

Her kişinin ihlası temiz olursa şeytan ve vesvese ona yol bulamaz.

1685 olursa her kişide ṣidḳ-ı iḫlāṣ
ona yol bulmaya şeyṭān u vesvās

Hüdaya tevekkül kılsan inşallah isteğine ulaşırsın.

1688 **Fedāyī** sen tevekkül ḳıl Ḫüdāya
yėtersen inşāaʾllāh müddeʿāya

Ansızın belaya uğrayan kişinin mutlaka kaderine rıza göstermesi gerekir.

903 ki nā-geh her kim uġrasa belāya
riżā vėrmek gerek lā-büd ḳeżāya

Tuz ve ekmek hakkı ile ilgili olanlar.

Tuz ve ekmeğin hak olduğundan haberdar ol.

556 dėdi solṭān kim ėy merdūd-i dergāh
ki ḥeḳdür duz u ekmek olgil āgāh

Tuz ve ekmeğin "hak" olduğunu bilmeyen onun "ahına" giriftar olur.

557 dėdi bilür misin bu ne dėmekdür
giriftār eyleyen nān ü nemekdür

Zamanla ölüm gerçeğine alışılmasıyla ilgili olanlar.

Ölünün (toprağın) yüzü soğuk olur derler.

756 dėyiller öli üzi kim olur serd
görenden çün menim çün sehl olur derd

2.2.3. Bahtiyâr-Nâme Mesnevisinin Muhtevası

2.2.3.1.Bahtiyar-name Hikayesinin Özeti

Acem şahı Azadbaht, ordu komutanının kızı Gülcemal'e âşık olur. Komutanın haberi olmadan kızıyla evlenir. Bundan dolayı komutan şaha kin tutar ve vezir ile birlikte Azadbaht'a tuzak kurar. Fakat Azadbaht ve Gülcemal o tuzaktan kurtulur. Tuzaktan kurtulmaya çalıştıkları esnada Gülcemal bir erkek çocuğu dünyaya getirir. Oğulları onlara ayakbağı olmasın diye pınar başında yanına bir miktar mücevher bırakarak Kirman'a giderler. Kirman şahı olaydan haberdar olur ve Azadbaht'ın tekrar tahtını ele geçirmesi için ona yardım eder. Oğlu ise pınar başında haramilerin eline geçer. Haramilere rehberlik eden Harami Ziyad tarafından büyütülür. Çocuğa Hüdadad ismini verirler. Hüdadad delikanlı çağına geldiğinde aslı temiz olmasına rağmen Ziyad gibi harami olur.

Hüdadad ve eşlik ettiği haramiler, Sistana giden kervana soygun yapmak istediği sırada aynı kervan tarafından tuzağa düşer ve yakalanırlar. Kervanbaşı, Hüdadad'ın aklı ve kemaline hayran kalır ve onu evlat edinir. Kervan Sistan'a vardığında kervanbaşı, Hüdadad'ı da yanına alarak Azadbaht şahın huzuruna çıkar. Azadbaht, Hüdadad'ı gördüğünde ona kanı ısınır ve güzelliğine hayran kalır. Kervanbaşıdan onu alır ve Hüdadad'a Bahtiyar ismini vererek sarayda kalmasını ister. Sarayda şahın itimadını kazanan Bahtiyar, tüm yetkiyi ele alır ve şahın hazinedarı olur. Bunu çekemeyen padişahın on veziri Bahtiyar'ın saraydan uzaklaşmasını isterler, fakat ne yapacaklarını bilemezler.

Bir gün Bahtiyar'ın şansı döner ve bahtsızlık baş verir. Sarayda padişaha özel odaya tesadüfen giren ve şarabın etkisiyle odada uykuya dalan Bahtiyar'ın yanına padişahın eşi gelir. Uyuyan kişinin Bahtiyar olduğunu bilmez ve eşi zanneder. O sırada padişah gelir, Bahtiyar'ı hareminde gördüğü için hayrete düşer. Bahtiyar ile Gülcemal'in ona ihanet ettiğini düşünür. Gülcemal, padişaha gerçeği söylese de padişah, düştüğü şüpheden kurtulamaz. Vezirler ise Bahtiyar'ı öldürtme fırsatını bulurlar. Onlar Bahtiyar'ın padişaha ihanet ettiği yalanını ona söylerler.

Bahtiyar, suçsuz olduğu halde ölüm cezasına çarptırılarak zindana atılır. İdam için her gün padişahın huzuruna getirilen Bahtiyar, bu sırada ölümden kurtulmak için padişaha öğüt niteliğinde her gün bir hikâye anlatır. Anlattığı bu hikâyeler sayesinde o gün ölümden kurtulur. Bu durumdan hoşlanmayan vezirler ise her gün gelip Bahtiyar'ı öldürmek için padişahı ikna etmeye çalışırlar. Fakat anlatılan herbir hikâye Bahtiyar'ı ölümden kurtarır.

On gün süren bu durum sonunda Harami Ziyad'ın ortaya çıkmasıyla Bahtiyâr'ın padişahın öz oğlu olduğu bilinir. Baba oğul kavuşurlar. Fakat eserimizin son kısmı

olmadığından bu bölüm eksik olup padişahın eşine "Neden Bahtiyar'ı öldürmeye karar verdin?" sorusuyla bitmiş olur.

On gün süresinde anlatılan hikayeler bu şekildedir:

İlk Hikâye: Ticaret yapmaktan vazgeçen tacir, tahıl stoklayarak kar etmeye çalışır. O sene verim iyi olduğu için tahılı değerlendiremez ve tahıl çürür. Bu durumdan etkilenen tacir memleketini terk etme kararını alır. Gemiye biner ve deryayı geçerken tufana yakalanır. Tufandan kurtulur fakat tüm sermayesi denizde batar. Bir diyara varır. O diyarda büyük bir bahçesi olan keramet sahibi bir kişinin yanında kalır ve bahçenin bekçiliğini yapmaya başlar. Fakat tacir, servet esiri, mağrur ve cimri biri olduğundan dolayı zengin adamın da cimrilik yapacağını düşünür ve bölgü zamanı kendi payına düşen ürünü saklar. Zengin kişi, ona payını verdiğinde ise tacir pişman olur.

Ürünü sakladığı zaman taciri gören bir kişi olanları zengin adama anlatır. Bu duruma sinirlenen adam, taciri kovar. Oradan kovulan tacir, yola koyulur ve perişan halde giderken bir derya kenarına varır. Derya kenarında on dalgıçla karşılaşır. Başına gelenleri onlara anlatırken dalgıçlar, tacirin bu durumuna üzülür ve geçimini sağlaması için ona on mücevher verirler. Mücevherleri alan tacir yoluna devam eder. Yolda ona iki hırsız yoldaşlık eder. Bu durumdan korkan tacir, mücevherin sekizini ağzında, ikisini omuzunda saklar. Fakat bedbaht tacir, hapşırdığı anda mücevherler etrafa saçılır. Hırsızlar, mücevherleri alır, taciri sıkıca döver ve oradan giderler. Tacir, tüm azaları kırılmış bir durumdayken bir hayırsever genç ona rastlar. Taciri sırtına alıp evine götürür ve ona bakar. İyileştikten sonra mücevherlerin ikisinin hırsızlar tarafından alınmadığını gören tacir, bu mücevherleri pazara götürüp sarrafa satmak ister. Fakat sarraf, mücevherlerinin parasını vermez istemez, ancak aynı zamanda da mücevherlere sahip olmak ister. Bu yüzden "tacirin onun mücevherlerini çaldığını diyerek" tacire iftira atar. Halk, bu olaya aydınlık getirsin diye sarraf ve taciri padişaha götürür. Padişah, sarrafı dinlemesi sonucunda tacirin ölüm fermanını verir.

Tesadüfen o gün orada olan dalgıç topluluğu, tacirin lehinde şahitlik ederek padişaha onun suçsuz olduğunu anlatırlar. Padişah, sarrafı attığı iftiradan dolayı öldürtür ve onun tüm malını tacire verir. Artık tacirin başına devlet kuşu konmuştur. Padişah, taciri kendi hazinedarı yapar ve hazinenin anahtarını ona verir. Fakat tacirin yine şansı kötü gider. Hazinenin anahtarının ucu eğri olduğundan tacir onu düzeltmek ister. Duvarın üstünde anahtarı düzeltmek isterken duvar delinir. Bu duvar, padişahın haremine bakan taraftadır. Dolayısıyla o delikten bakarken padişahın haremi görünmektedir. Tacir hemen orayı sıvasa da bu duruma şahit olan padişahın bir kulu, padişaha bunun haberini verir. Bunun üzerine padişah tacirin gözlerine mil çektirir ve tacir canını teslim eder.

İkinci gün; Bazargan Tüccar Hasan'ın Hikâyeti: Evlat hasretinden başka derdi olmayan Tüccar Hasan'ın hikâyesidir. Oğul sahibi olmak için birçok hayır işler ve

sonunda muradına erir. Fakat eşi hamile kaldığı sırada ticaret sevdasına kapılır. Ticaret maksadıyla yanına birçok mücevher alarak yola koyulur. Bir muteber memelekete varır. O memleketin padişahına birçok armağan götürür ve padişahın teklifiyle Tüccar Hasan padişahın nedimi olur.

Bir müddet sonra ailesinin hasretiyle yanıp tutuşan tüccar, padişahtan ailesinin yanına gitmesi için izin istese de izin alamaz. Ailesine mektup yazar. Eşi mektuba cevap yazarak tüccara ikiz oğlu olduğu haberini verir. Ancak hasret ateşiyle yanıp tutuşmasına rağmen Tüccar Hasan, padişahın yanında on yıl daha kalır ve evine gidemez. Eşine bir daha mektup yazarak iki oğluyla birlikte yanına gelmesini ister. Eşi ve çocukları Tüccar Hasan'ın mektubunu alırlar ve yola koyulurlar.

Tüccar, eşi ve çocuklarının yollarını gözleyecek sabrı kalmadığından feryat figanlar içinde padişahın yanına gelir. Eşini ve çocuklarını beklediğini fakat onların gelmediğini söyler. Bu yüzden padişah, tüccardan geri döneceğine dair söz aldıktan sonra gitmesi için ona izin verir. Böylece Tüccar Hasan yola koyulur. Fakat o sırada eşi ve çocukları da yoldadırlar.

Tüccar Hasan ve ailesi birbirinden habersiz bir ırmağa varırlar. Tüccar ırmağa vardığında gemi kaptanı orada çok sayıda hırsız olduğu konusunda onu uyarır. O sırada nehrin diğer tarafından anne ve oğulları ırmağa varırlar. Tüccar, hırsız korkusuyla uyuyamaz ve altın dolu kesesini başı altına koyar. O sırada altın dolu kese kenara düşer. Tüccar, kesesini görmeyince tesadüfen orada bulunan iki oğlunu hırsız zanneder ve yalvarmalarına bakmayarak onları deryaya atar. Bu durumdan haberdar olan anne, feryat figana başlar. Tüccar, uzaktan feryat figanı duyar ve eşini tanır. Yaptığı hatanın farkına varır fakat son pişmanlık fayda etmez. O sırada çocuklar deryada iki tahta bulur. Boğulmaktan kurtulur fakat birbirlerinden ayrı düşerler. Büyük oğlan bir derya kenarına varır. Orada ne yapacağını bilmeyerek sağa sola kaçışırken tesadüfen o memleketin padişahı da orada bulunmuş olur. Gencin aklına ve güzelliğine hayran kalan padişah, evlat sahibi olmadığı için onu evlat edinir ve kendi yerine padişah onu tayin eder. Küçük kardeş ise başka bir diyara varır. Orada onu dalgıçlar bulur.

Bu sırada çocuklarını deryaya atan baba, çocuklarını bulmaya çıkar. Deryada bir müddet ararken dalgıçlara rastlar. Orada oğlu olduğunu bilmeden çocuğa hayran kalır ve dalgıçlara tüm malını verip çocuğu hizmetine alarak eve getirir. Çocuk eve geldiğinde çocuğun annesi eşine oğlu olduklarını söyler.

Bu sırada baba küçük oğluna ticareti öğretir. Küçük kardeş ticaret maksadıyla yola koyulur. Tesadüfen kardeşinin padişah olduğu memlekete varır. Padişaha birçok hediyeler götürür. Padişah, tacirin aklu kemaline hayran kalarak yanında kalması için onu ikna eder. İki kardeş, kardeş olduklarını bilmeden yeniden kardeş olurlar. Günleri içki meclislerinde geçer.

Bir gün yine içki meclisindeyken büyük kardeş şarabın etkisinden sarhoş olur ve uyur. Ona zarar gelmesin diye küçük kardeş elinde hançer başı üzerinde onu korumaya

çalışır. Bunu görenler onun padişahı öldürmek istediği düşüncesiyle küçük kardeşi yakalarlar. Padişah, bu durumu öğrenir ve küçük kardeşin ölüm hükmünü vereceği sırada ülkeye düşmanın baskın yaptığı haberini alır. Oğlanı zindana attırır ve kendisi sefere çıkar.

Baba, küçük oğlunu görmek için yola koyulur. Bu sırada olanları öğrenir. Hemen padişaha mektup yazar ve başından geçen macerayı anlatır. Padişah, seferden döndüğünde mektubu okur ve mektupta geçen "derya" olayından hikâyenin kendisi hakkında olduğunu anlar ve kendinden geçer. Mektubu yazan kişiyi getittirir ve babasına kavuşur. O sırada kardeşini de zindandan kurtarır, baba ve çocuklar için hasret biter, birbirlerine kavuşurlar.

Üçüncü Gün, sabırla muradına ulaşan Sabir'in hikâyesidir: Bir bölük malı olan Sabir, geçimini bununla sağlar. Sabir'in köyü, padişahın bir kölesi tarafından sürekli eziyete uğrar. Halk, bu durum karşısında galeyana gelir ve o kişiyi öldürür. Bundan haberdar olan padişah, köyü yağmalar. O sırada Sabir, elinde olan her şeyini kaybeder. Eşi, bu davada hiçbir günahı olmadığı için onun malını geri verilmesi gerektiği konusunda padişaha dilekçe yazmasını ister. Sabir ise başına gelen her olayın Allah'tan olduğunu ve bu yüzden başa gelen her olay karşısında Allah'a rıza göstermek ve yapılan her kötülüğü Allah'a havale etmesi gerektiğini düşünür. Bu yüzden padişaha dilekçe yazmaz. Fakat yaşadıkları karşısında ise padişahı Allah'a hevale edip yaşadıklarının aynısını onun da yaşaması için ona beddua eder. Yapılan bedduayı duyan bir kişi bunu padişaha haber verir. Padişah, Sabir'in malını mülkünü elinden alır ve ailesiyle birlikte memleketten kovar.

Aç susuz, yalın ayak giderlerken yolda Sabir'e hırsızlar yoldaş olur. Çalınacak bir şeyleri olmadığından hırsızlar, Sabir'in çocuklarını ellerinden alırlar. Çocukları kaçırılan Sabir'in eşi feryat figan içinde kalır. Eşine sabretmesi gerektiğini, başına gelenlerin Hak'tan olduğunu hatırlatan Sabir, eşi ile birlikte yola devam eder. Bir müddet geçtikten sonra akşam karanlığı olduğunda bir şehre varırlar. Gece olduğu için şehre giremeyen Sabir, eşine onu orada beklemesini söyler. Kendisi de yiyecek bir şeyler getirmeye gider. Sabir gittikten sonra orada yalnız kalan kadının yanına eli silahlı bir genç gelir, kadının ısrarlarına rağmen onu oradan kaçırır. Çaresiz kalan kadın eşini haberdar etmek için toprak üste "Sabir, beni bu şehre götürdüler." diye yazar. Geri geldiğinde eşini yerinde görmeyen Sabir, feryat figan etmeye başlar. Sabah olunca toprak üste eşinin yazısını görür. Tekrar düştüğü durumdan dolayı isyan eden Sabir, bir köşede oturup ağlamaya başlar.

Sabir kendi haline ağlar iken o memleketin durumundan habersiz idi. O memleketin padişahı zalim bir padişah olup halkına zulüm edermiş. Herkesi ücretsiz çalıştırır, rüşvet verenler ise bu durumdan kurtulur imiş. Böylece köşede her şeyden habersiz ağlayan Sabir'i de yakalayıp çalıştırmaya götürüler. Sabahları Sabir'i çamur işinde çalıştırır, geceleri ise onu hapsederler.

Sabir'le aynı yerde on yıldır hapsolan bir kişi her gece düştüğü durum karşısında ağlar imiş. Sabir, ona sabırlı olup Allah'a tevekkül etmesi gerektiğini, bir gün bu zulümden geriye bir şey kalmayacağını, zalimlerin ateşte yanacağını anlatır. Öte yandan Yusuf peygamberin hikâyesini anlatarak sabır göstermeyi ve sabrın sonunda muradına ereceğini söyler.

Tesadüf sonucu Sabir'in anllatıklarını duyan padişah, Yusuf hikâyesinden hareketle Sabir'i kuyuya atar. Artık Sabir'in meskeni kuyudur. Sabir'in kim olduğunu bilmeyen birisi ona sürekli bir lokma ekmek atarak onun kuyuda yaşamasına vesile olur.

Bu zalim padişahın iyiliksever, merhametli, adaletli bir kardeşi var imiş. Padişah onun varlığından korkar olmuş. Bu yüzden herkesten habersiz kardeşini öldürür. Soranlara ise eğitim için başka bir memlekete gönderdiğini söyler.

Halk, artık zalim padişahın zulmünden isyana gelmiş durumdadır. Bu yüzden onu öldürmeyi planlar. Padişah, halkın bu planından haberdar olup kaçar. Padişahın yerine kardeşinin tahta çıkmasını isteyen halk, Sabir'i, padişahın kardeşi zannedip onu kuyudan kurtararak padişah ederler. Böylece Sabir adaletli bir padişah olur.

Bir gün Sabir'in ülkesine bir karı koca geldiği haberi gelir. Gelenler, Sabir'i memleketinden didergin eden zalim padişah ve eşidir. Düşman baskısı altında kaldığından yurdunu terk etmek zorunda kalmışlar. Sabir'in memleketinde güzel karşılanan padişah ve eşi Sabir'in huzuruna çıkarlar. Sabir, "Allah'ın kisası kiyamete kalmaz." inancıyla tıpkı kendisine yapıldığı gibi onların da ellerinden tüm malını alıp memleketten aç susuz halde kovar. Bunu gören sarayın ileri gelenleri, Sabir'in bu davranışına şaşırırlar. Fakat korkularından bir şey demezler. Daha sonra Sabir, satılık kulu olan herkesin saraya gelmesini ister. Saraya geldiklerinde köleleri de getirmeleri gerektiğini ve getirmeyenler ise cezalandırılacağı konusunda emir verir. Bu ferman karşısında Sabir'in oğlanlarını çalan hırsızlar, çaldıkları iki çocuğu satmak için padişahın huzuruna getirirler. Sabir, evlatlarını gördüğü anda hırsızları cezalandırıp iki oğlunu da onların elinden kurtarır.

Sabir'in eşi onu kaçıran gencin annesine sığınır. Gencin annesi merhametli, fakir çocukları himaye eden hayırsever bir kadındır. Sabir'in eşi, gencin annesinden onu himaye etmesini ister. Anne, kız evli olduğu için ve rızası olmadığı için kendi oğlundan onu korur.

Bir gün memleketine adaletli bir padişah geldiğini duyan Sabir'in eşi, onu kaçıran genci padişaha şikâyete gider. Genç ise bu şikayetleri kabul etmez, kadını suçlu bulur, onu kendi eşi gibi tanıtıp kendisine ihanet ettiğini söyler. Yüzünü görmese de eşini tanıyan Sabir, adamı zindana atar, eşine ise yeniden kavuşur.

Artık sarayın ileri gelenleri Sabir'in yaptıkları karşısında sessiz kalmazlar ve Sabir'i yaptıklarından dolayı haksız bulurlar. Bunun üzerine Sabir, tüm gerçeği onlara anlatır ve aynı zamanda padişahın kardeşi olmadığını da belirtir. Tüm olaya vakıf olan

sarayın ileri gelenleri, Sabir'i haklı bulur ve onun görevine devam etmesini isterler. O sırada Sabir'i kuyuya atan o diyarın eski zalim padişahı Ani isimli bir memlekette asker toplayıp Sabir'e baskın eder. Bu savaşta galip olan Sabir, zalim padişahı da kuyuya atar. Kuyuda Sabir gibi Allah'a tevekkül etmeyen padişah canını teslim eder. Bütün bu başına gelenlere Allah'a tevekkül eden Sabir sabırla muradına erer.

Dördüncü Gün. Şehzade Behzad'ın Hikâyesi: Şirvan şehrinin padişahı ay yüzlü ve cehanda eşi benzeri olmayan güzel bir oğula sahip. İsmi Behzad olan bu genç, hayırsever biridir. Mihmansaray yaptırıp fakirleri, yetim ve öksüzleri himaye eder, memleketine gelenleri mihmansarayda ağırlarmış. Sahip olduğu güzelliğinin gururuna kapılan şehzade, dünyada eşi benzeri olmadığını düşünür.

Bir gün Mısır'dan gelen bir genç, şehzadeye Mısır şahının kızının güzelliğinden bahseder. Bu övgülerin karşısında Şirvan şehzadesi, görmeden Mısır şahının kızına âşık olur ve aşkından mecnuna döner. Şehzade Behzad'ın babası Mısır şahına elçi gider fakat Mısır şahı, Şirvan şahından yüz bin altın ağırlığında başlık parası ister. Şirvan şahının hazinesinde ise sadece seksen bin altın vardır. Bu yüzden şehzade Behzad, kız ile evlenemez, mecnun misali deli olup çöllere düşer. Çölde geçen bir kervan, Behzad'ı harami zanneder ve kervanbaşı Behzad'ı hapsedip Mısır ülkesine götürür. Bu durumdan haber tutan Şirvan padişahı Mısır padişahına mektup yazarak bütün olayı anlatır. Mısır padişahı, olaydan haber tutar ve Behzad'ı getirmelerini buyurur. Kervanbaşı, Behzad'ı padişaha getirir. Behzad'ın halini gören Mısır padişahı, kızının şehzade ile evlenmesine rıza gösterir. Düğün alayı kurulur. Şehzade Behzad, düğün gecesini beklemeden sevgiliyi görmek için onun olduğu eve gider. Evin damına çıkar ve oradan gizlice sevgiliyi seyretmek ister. Behzad'ın gizlice evi seyrettiğini gören bir kadın, iki şiş ocakta kızdırıp Behzad habersizken gözlerine batırır. Acıyla yere yığılan Behzad, sevgiliye kavuşmadan oradaca canını teslim eder. Düğünü yasa döner.

Beşinci Gün. Dadbin'in Hikayesi: Dadbin isminde bir zalim padişahın Ruzbaht ve Kardan isminde iki veziri var imiş. Ruzbaht iyilik, Kardan ise sürekli kötülük peşinde imiş. Ruzbaht'ın dünya güzeli bir kızı var imiş. Her daim Allah'ı zikreden bu kız aşık ve maşuka nedir bilmez imiş.

Bir gün padişah, bu kıza elçi düşer. Fakat kız, zevk ve safa peşinde olan padişaha varmak istemez ve kızın babası da kızının bu kararına saygı gösterir. Padişah ise bu durumdan hoşnut olmaz kızın babasını öldürür ve kızını zorla alır. Ruzbaht'ın kızı, nikah dışı yaşamaya razı olmadığı için padişah kızla nikah kıyar.

Bir müddet sonra sefere çıkan padişah, devletini ve haremini vezir Kardana bırakır. Vezir Kardan, padişah seferdeyken padişahın eşine âşık olur ve bir kadın vasıtasıyla kıza aşkını ilan eder. Kız, vezir Kardan'ın bu davranışını doğru bulmaz ve veziri reddeder. Vezir, kızdan red cevabını alınca yaptığı davranışın padişahın kulağına gideceğini düşünür ve bu yüzden pişman olur. Aynı zamanda bu durumdan haberdar

olan padişahın onu öldüreceğini bilir. Bu yüzden kendini kurtarmak amacıyla çareyi kıza ve padişahın mutfağında çalışan Vezir Ruzbaht'ın eski aşçısına iftira atmakta bulur.

Padişah, kızın babasını öldürdüğünde ona ait olan tüm malı mülkü ve kölelerini de kendi sarayına getirmş, Vezir Ruzbaht'ın aşçısını da kendi mutfağına almıştır. Vezir Kardan bu durumdan istifade ederek kız ile genç aşçı arasında işikisi olduğuna dair yalan uydurur ve padişah seferden döndüğünde kız ile bu aşçı gencin arasında daha kız baba evindeyken bir ilişkisi olduğunu, kızla gencin aralarında anlaştıklarını, babasının intikamını almak için padişahı öldürecekleri yalanını padişaha söyler. Duydukları karşısında padişah, aşçı genci günahsız yere öldürür. Kızı ise aç susuz, başı açık yalın ayak sahraya bırakırlar. Sahrada yalnız başına kalan kız, Allah'a teslim olur. Hayata ancak bu yolla tutunacağının farkına varır ve O'nu zikretmeye başlar. O sırada bir deveci, kızı görür. Kızın ahvalini ve sahrada niçin yalnız başına kaldığını sorar. Kız, başına gelenleri sadece o memleketin padişahına anlatacağı cevabını verir.

O sırada tesadüfen padişah da o sahrada imiş. Deveci padişahın huzuruna gelir ve sahrada dünya güzeli bir kız olduğunu söyler. Kızı gören padişah ona âşık olur ve kızla evlenmek ister. Kız razı olur ve padişahla süreli evlilik yapar.

Kızla evlilik yapan padişah, kızın başından geçen olayları öğrenir ve Dadbin'in memleketine baskın eder. Dadbin ve vezirini yakalayıp kızın huzuruna getirir. Kız, Dadbin'den olanların hesabını sorar. Dadbin ve veziri attığı iftirayı kabul ederler ve attıkları iftira sonunda o memleketin padişahı tarafından öldürülürler.

Altıncı Gün. Bahtiyar'ın Bahtazima hikayesini anlatması: Bahtazima isminde mağrur ve gafil, kendi ülkesinden habersiz bir padişah var imiş. Gaflet içinde otururken ansızın düşman baskınına uğrar. Düşmana mağlup olan Bahtazima, haremini ve devletini bırakıp oradan kaçar. Bir memlekete varır oranın padişahının huzuruna çıkar ve kölesi olması için ona yalvarır. Padişah, onu nedimi olarak alır. Sarayda padişahın hizmetinde olan Bahtazima, düştüğü durumdan dolayı sürekli geceler gizli gizli ağlar. Bundan haberdar olan bir kişi Bahtazima'nın bu halini padişaha haber verir. Padişah, Bahtazima'yı huzuruna çağırır ve üzüntüsünün sebebin sorar. Bahtazima'nın başından geçen olayları öğrenen padişah, Bahtazima'ya yardım maksadıyla yanına asker verir ve düşmanla savaşa gönderir. Fakat yine Bahtazima kendi memleketini kurtaramaz, yenilgiye uğrar. Bu durumdan canını tekrar kurtaran Bahtazima, bir deryaya varır. Deryayı geçip başka bir diyara ulaşır. Şimdi de o diyarın padişahının yanına gider ve başına gelenleri söyler. Padişah onu himayesi altına alır. Bahtazima, himayesi altında olan padişahın en yakın dostu olur.

Bir gün bu diyarın padişahının memleketine düşman baskın yapar. Padişah, orduya önderlik yaparak düşmanın karşısına çıkar ve düşmanı bozguna uğratır. Bu duruma şaşıran Bahtazima, olanlara hayret eder. Çünkü ona göre bir padişah savaş içinde bulunmaz, sadece orduya gösteriş vermekle yetinmelidir.

Bu şaşkınlığını padişaha söyleyen Bahtazima, karşılığında şu cevabı alır: "Bir zamanlar gaflet perdesinin onun da gözünü kör ettiğini ve gafletinin sonucunda Bahtazima gibi düşman tarafından bozguna uğratıldığını söyler. Bozgundan canını kurtarıp perişan halde dağda gezerken bir dervişle (Abdal) karşılaştığını ve dervişten yenilgiye uğrama sebebinin Allah'a tevekkül etmediği için olduğunu öğrenir. Böylece o günden bu yana itikadını Allah'a bağladığını ve düşmana karşı savaş açıp eski taht tacına kavuştuğunu anlatır." Anlatılanlardan etkilenen Bahtazima, Allah'a tevekkül eder. Bir gün rüyasında Bahtazima'ya Allah'a tevekkül ettiği için muradına kavuşacağı müjdesi verilir. Rüyasından mutlu mesut uyanan Bahtazima, o sabah kendi memleketine gider. Memleketinde sarayın ileri gelenleri, Bahtazima'yı büyük mutlulukla karşılayarak o gece Bahtazima'nın düşmanını öldürürler. Düşmanından kurtulan Bahtazima, taht tacına kavuşup tekrar padişah olur.

Yedinci Gün: Behkerd Şahın Hikayeti. Sayısız askere sahip olan Behkerd şahın ava çıktığı sırada bir genç de ava çıkmış olur. Genç, av avlar iken attığı ok yanlışlıkla Behkerd şahın kulağını yaralar. Behkerd şah'ın kulları genci yakalayıp getirirler. Behkerd şah, onun idam cezasını verirken genç, haksız yere onu öldürmemesi için şaha yalvarır ve şah, bu yalvarışlar karşısında genci affeder.

Behkerd şahın affettiği bu genç, seneler önce başka bir memlekette bir hırsız tarafından kaçırılmış ve Behkerd şahın memleketinde köle olarak satılmıştır. Bu gencin babası, padişahı zalim olan memlekette adaletli vezir imiş. Zalim padişahın elinden isyan eden halk, bir gece padişahı öldürür ve yerine adaletli olan veziri padişah tayin ederler. Böylece gencin babası o diyarın padişahı olur.

Oğlunun hasretiyle yanıp tutuşan vezir, şimdi de oğlunu aramaya koyulur. Başka diyarlara giden tacirlere oğlunu tarif eder ve ondan bir haber getirmelerini ister. Bunun karşılığında ise onlara bahşiş vereceğini söyler.

Bir gün bir tacirin yolu tesadüfen Behkerd şahın şehrine düşer. Bir an genci gören tacir, gencin babasının söylediklerinden hareketle onu tanır. Gencin yanına giden tacir, kendisini tanıtarak olanları gence aktarır ve onun kendi memleketine gitmesi gerektiğini, zamanı geldiğinde onun padişah olacağını söyler. Böylece genç, o gece tacirin rehberliğinde o diyarı terk edip kendi memleketine gider ve babasına kavuşur.

Gencin himayedarı olan Behkerd şah, bir gün kendi memleketinde ava çıkar. Avda iken tufan kopar ve her taraf mahşer yerine döner. Behkerd şah, kendini mahşer yerinden zor kurtararak gemiye binip deryayı geçer. Bir diyara varır. Bu diyar, gencin diyarıdır. Orada gecelemek için pazara gider ve orada uyuyakalır. Bekçi ise Behkerd şahı yabancı olduğu için onu hırsız zannedip hapse atar.

Behkerd şah, hapiste iken bir gün bacaya bir güvercin konar. Güvercini gören şah, eline bir taş alıp oradan kurtulup kurtulmaması niyetiyle güvercine taşı atar. O sırada genç ve babası şehri seyre çıkmıştır. Zindanın yanından geçerken Behkerd şahın attığı taş bir anda gelip padişahın kulağına değer ve padişah yaralanır. Kullar Behkerd

şahı yakalayıp padişahın huzuruna getirirler. Behkerd şah feryat figan içindeyken ansızın padişahın oğlu onu tanır. Gencin olayları anlatması sonucunda Behkerd şahın hırsız olmadığı ortaya çıkar ve hapisten kurtulur. Padişah ve oğlu Behkerd şaha lütufta bulunarak onu kendi memleketine dönmesinde yardımcı olur.

Sekizinci Gün. Butemam'ın hikayeti: Padişahı zalim olan bir memleket var imiş. Butemam ise o memlekette yaşayan iyiliksever bir insan olup bu duruma çok üzülürmüş. Bir gün ona başka bir memlekette İlanşah isminde adil bir şah olduğu haberini verirler. Butemam, haremini alıp o diyara doğru yola koyulur. Vardığında türlü türlü armağanlar alıp padişaha gider ve sonucunda padişaha yakın dost olup tüm yetkiyi ele alır.

Bu durumu çekemeyen vezirler, Butemam'ı ya öldürmek ya da o diyardan göndermek isterler. Buna çare olarak Butemam'ın Rum padişahına İlanşah için elçi gitmesi gerektiğini düşünürler. Çünkü Rum padişahının kızına elçi gidenleri Rum padişahı bir nedenle öldürürmüş.

İlanşah'ı Rum padişahının kızıyla evlenmesi için ikna eden vezirler, elçi olarak Butemam'ın Rum diyarına gitmesi gerektiğini padişaha söylerler. Böylece Butemam, elçi olarak Rum diyarına yola koyulur.

Rum diyarına varan Butemam, türlü türlü armağanlarla padişahın huzuruna gider ve gelme amacını açıklar. Butemam'ın kızı için elçi geldiğini duyan padişah, ona kızıyla görüşüp konuşması gerektiğini ve bunun sonucunda cevabını vereceğini söyler. Butemam da padişahın kızıyla görüşmek için padişahın gönderdiği odaya gider.

Bilindiği üzere eskiden bayan erkek görüşmesinde yüzyüze konuşma olmazdı. Bu sebeple araya perde asılırdı. Fakat burada Rum padişahının kızı Butemam ile görüştüğünde bu duruma riayet etmemiş ve aradan perdeyi kaldırmıştır. Butemam karşılaştığı manzara karşısında kız ile görüşmeyi reddeder ve padişahın huzuruna geri döner. Padişah, Butemam'ın bu davranışı karşısında mutlu olur ve kzının İlanşah ile evlenmesine rıza gösterir. Aynı zamanda daha önce gelen elçileri de bu sebeple sınadığını ve elçilerin kızıyla görüşmesi ve onu methetmesi sonucunda onları öldürdüğünü anlatır.

Rum padişahının kızını İlanşah'a getiren Butemam'ın değeri İlanşah'ın yanında daha da yükselir. Bu durumdan rahatsız olan vezirler Butemam'ı öldürtmek için bu sefer başka bir iftiraya el atarlar. Butemam'ın Rum padişahının kızıyla ilişkisi olduğu yalanını uydurur ve tuzak kurarak padişaha yakın olan iki kişiye padişaha bu haberi ulaştırmasını tembih ederler.

Bir gece vezirlerin tembih ettiği iki kişinin konuşmasını duyan İlanşah, duydukları karşısında Butemam'a inanmayarak haksız yere onu öldürür. Eşine olan ilgisini ise azaltır. Bir zaman sonra tesadüfen gerçeği öğrenen İlanşah, yaptığına pişman olarak vezirlerin üçünü de öldürür. Öte yandan eşinin hiçbir hatasının olmadığını

öğrenitr ve onun yanına gider, eşine karşı sevgisini ve ilgisini artırır. Bu durum karşısında şaşıran İlanşah'ın eşi, daha önce eşinin ilgisizliğinin sebebini sorar. Tüm olayı öğrenen Rum padişahının kızı, İlanşah'a karşı derin nefret besler ve kendisine atılan iftirayı kabul etmez. Bir gün padişahın yemeğine zehir atarak onu ve daha sonra ise kendini öldürür.

Dokuzuncu Gün. Bahtiyarın Padişah Hikayesini Anlatması: Mısır'ın kendi görevlerini doğru yerine getirmeyen bir padişahı var imiş. Bu padişahın veziri bu durumun düzelmesi için padişahın bir oğul sahibi olması gerektiğini düşünür. Fakat haremde olan kadınların hiçbirinin çocuğu olmaz imiş. Buna çare olarak vezir, Mısır padişahının Rum padişahının kızıyla evlenmesi gerektiğini düşünür.

Rum padişahı ve halkı hristiyan, Mısır padişahı ve halkı ise müslümandır. Rum padişahı, ona elçi giden Mısır padişahına kızıyla evlenmesi için kendisinin de halkının da Hristiyan olması gerektiği şartını öne sürer. Bunun üzerine Mısır padişahı, Rum padişahına savaş açar ve savaşı kazanır. Savaşı kazanan Mısır padişahı, Rum padişahının kızıyla evlenir.

Padişahın, evlendiği kızın geçmişinden haberi yoktur. Kız, daha önce bir evlilik yapmış fakat kadı nikahı kıymasına rağmen babası bu evliliğe razı olmaz. Babası bu evliliğe rıza göstermese de kızının evlendiği gençten bir oğlu olur. Bu durumdan sadece kızın dayesi haberdardır. Daye bu durumdan kimsenin haberi olmasın diye çare olarak kendisi bir kız çocuğu doğurur ve doğurduktan sonra doğurduğu kızı öldürür. Yerine padişahın kızının doğurduğu erkeği evlat edinir. Çocuk büyür ve herkes tarafından daye oğlu olarak bilinir. Kimsenin Rum padişahının kızının bir oğlu olduğundan haberi olmaz.

Mısır padişahıyla evlenen Rum padişahının kızı artık Mısır sarayındadır. Oğlunun hasretiyle yanıp tutuşan anne, oğlunu saraya getirmenin yolunu arar. Çareyi oğlunu padişaha kendi babasının bir kulu olarak tanıtmakta bulur. Padişahtan onu saraya hizmetçi olarak getirmesini ister. Böylece Rum padişahının kızı, istediğine nail olur ve genç sarayda süfreci görevine başlar.

Bir gün oğul hasretiyle yanan anne, sarayda kimseler yokken genç ile karşılaşır. Koşup ansızın boynuna sarılır. Genç, annesi olduğunu bilmediği için ondan kaçıp kurtulur. Bunu gören bir kişi olanları padişaha haber eder. Kadın ise bu durumdan kurtulmak için oğluna iftira atarak gencin onun namusuna el uzattığını padişaha söyler. Padişahın huzurunda böyle bir iftiraya maruz kalan genç, onları gören kişiyi şahit gösterir. Şahit gerçekleri padişaha anlatır. Sultan duydukları karşısında eşini gözden düşürür fakat kendisi düştüğü şüpheden kurtulamaz. Suçsuz yere genci hapse atar.

Bu olanlar halk arasında yayılır. Kadın halk arasında yayılan dedikodudan rahatsız olup sultana şikâyette bulunarak ya genci öldürtmesini ya da kendisi intihar edeceğini padişaha söyler. Olanlar karşısında sultan, bir kölesine genci öldürmesini buyurur. Fakat köle, genci suçsuz yere öldürmek istemez ve onu saklar.

Padişahın hanımı ise eşinin ona karşı davranışlarından dolayı mutsuzdur. Daha önce kızın yardımcısı olan daye durumdan haberdar olur ve Rum padişahının kızını düştüğü durumdan kurtarmak için çare bulur. Dayenin bulduğu çare sonucundan gencin Rum padişahının kızının oğlu olduğu ortaya çıkar. Padişah, gence verdiği cezadan dolayı pişman olur. Fakat genci saklayan köle çocuğu padişahın huzuruna getirerek onu mutlu eder. Padişah ise gence tüm yetkiyi vererek onu padişah tayin eder.

Onuncu Gün: Padişahın Kendi Oğlunu Öldürtmesi Hikayesi: Oğlu olmayan Çin ülkesinin padişahı, evlat sahibi olması için sürekli hayır işler yapar ve adaklar sunarmış. Sonunda muradına erişir ve bir oğlu olur. Oğlunun geleceğine bakması için müneccim çağırır. Müneccim oğunun geleceğine bakarak padişaha, oğlu tarafından öldürüleceğini söyler. Bu duruma üzülen padişah, oğluna kıyamaz. Fakat bundan korunmak için çocuğu dayesiyle birlikte bir kuyuya atar. Daye, kuyuda çocuğu süt ile besler. Yedi yaşına kadar kuyuda kalırlar.

Bir gün bir aslan bir deveyi avlamaya çalışır. Onu avlamaya çalışırken deve ve aslan çocuğun olduğu kuyuya düşer. Aslan, daye ve deveyi yer. Çocuk ise kuyudan kaçmayı başarır. Kaçıp bir dağa varır. Dağda bir köşeye saklanırken deveyi aramaya çıkan sahibi, dağda çocuğu bulur. Evladı olmayan deve sahibi onu evlat edinir.

Bir zaman sonra padişah oğlunu merak eder ve onu görmek için kuyu başına gelir. Fakat kuyuda deve ile dayenin kemikleriyle karşılaşan padişah ve askerleri çocuğun öldüğünü düşünürler.

Çocuk büyür ve haramilere katılır ve o da harami olur. Ülkeyi bu durumdan kurtarmak için bir gün padişah haramilerle karşı karşıya savaşa çıkarken genç tarafından yaralanır.Yaralı halde saraya getirilen padişah, müneccimi huzuruna çağırır. Olanları söyleyip sebebini sorar. Müneccim padişaha eğer bu yara başkasından ise yaşayacağını , yok eğer oğlundan ise yaşamayacağı cevabını verir. Padişah, onu yaralayan gencin kim olduğunu araştırıp kendi oğlu olduğunu öğrenir. Oğluna kavuşan padişah, aldığı yaradan iyileşemez ve ölür. Oğlu ise babasının yerine geçerek adil bir padişah olur.

SONUÇ

Çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış *Bahtiyâr-nâme* mesnevileri, kökeni itibariyle halk edebiyatına bağlı olup Türk edebiyatı için önem arz etmekdedir. Hem manzum hem mensur olarak kaleme alınan *Bahtiyâr-nâme*'nin amacının okuyucuya öğüt vermek olduğu görülmüştür.

Tezimizin konusunu teşkil eden Fedâyî'ye ait *Bahtiyâr-nâme* mesnevisinin iki nüshası bulunmaktadır. Ne yazık ki Y. 2 nüshasının sadece 11 varağı, Y. 1 nüshasının 62 varağı mevcut olup her iki nüshanın da baş, orta ve son kısmı eksiktir.

Çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış *Bahtiyâr-nâme* mesnevilerinin kaynağı bakımından iki farklı görüş vardır. Bunlardan ilki ve genel kabul gören görüşe göre *Bahtiyâr-nâme*'nin kaynağının *Sindbâd-nâme* hikâyelerine dayandığıdır. Diğer görüş ise bu mesnevinin kaynağının *Şeh-nâme* olduğu yönündedir.

Manzum veya mensur yazılmış hikâyelerde belli tertip ve üslup vardır. Bu üslup ve tertip mesnevilerde konunun işlendiği bölümde görülür. Bahtiyâr-nâme mesnevileri de teknik açıdan çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış olup giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş kısmından ibarettir. Bu mesnevilerde konunun işlendiği bölüm ana ve iç hikâyelerden oluşmaktadır. Ahlaki amaçlı yazılan bu mesnevilerde okuyucuya iletilmek istenen mesaj, belli bir teknikle ve birbirinden bağımsız olan bu iç hikâyeler vasıtasıyla verilmektedir. Elimizde olan Afyon, Arkeoloji ve tezimizin konusunu teşkil eden Tebriz nüshalarından sadece Arkeoloji nüshası tam olarak günümüze ulaşmıştır.

Elimizde olan üç Bahtiyâr-nâme mesnevisinden hareketle iç hikâyeleri karşılaştırdığımızda Fedâyî *Bahtiyârnâme*'si on, Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan, Ömer ibn-i Ebu Bekir'e ait *Bahtiyâr-nâme* ve Milli Ktb. Afyon Gedik Ahmed Paşa Koleksiyonu'daki Pîr Mahmûd tarafından yazılan *Bahtiyâr-nâme* dokuz hikâyeden oluşmaktadır. Her üç nüshanın iç hikâyeleri şu şekildedir:

Fedâyî ve Bahtiyâr-nâme mesnevisi. Tebriz Nüshası.	**Ömer b. ʿAlem ve Bahtiyâr-nâme mesnevisi. Arkeoloji Nüshası.**	**Pîr Mahmûd ve Bahtiyâr-nâme mesnevisi. Afyon Nüshası.**
Ḥekāyet-i Evvel	*Ḥekāyet-i Bāzergān*	*Ḥekāyet-i Bāzergān ez-Baḫt Gerdīde ki der-īn Ḥekāyet*
Ḥekāyet-i Ḫvāce Ḥasan-i Bāzergān	*Ḥekāyet-i Gevher-fürūş*	*Ḥekāyet-i Gevher-furūş u Ṣafāhāgirān Ġażab be Ū Resīd*
Ḥekāyet Nimūden-i Baḫtiyār Sergüzeşt-i Ṣābir	*Ḥekāyet-i Ebu Ṣābir*	*Ḥekāyet-i Peserān-ı Gevher-furūş ki Her do rā der-āb Endāḫte Būved*
Ḥekāyet-i Baḫtiyār-ı Sergüzeşt-i Şāhzāde Behzād	*Ḥekāyet-i Būtemām*	*Ḥekāyet-i Ebū Ṣābir ber Resīden-i be-Pādişāhī ez Bereket-i Ṣebr-ı Ḫod*

Revāyet-i Nimūden-i Baḫtiyār Dādbīn-Rā	*Ḥekāyet-i Peser-i Şāh-i Ḥalep*	*Ḥekāyet-i Būtemām Vezīr ki der-īn Ḥekāyet est*
Revāyet-i Nimūden-i Baḫtiyār Ḥekāyet-i Baḫtāzimā Ra	*Ḥekāyet-i Şāh-i Bėhkerd*	*Ḥekāyet-i Peser-i Şāh-i Ḥalep ü Elvān ü Envāʿ Taʿb ki İştiġāl be Ū Resed*
Revāyet-i Nimūden-i Baḫtiyār-ı Ser-güzeşt-i Şāh-i Bėhkerd Râ	*Ḥekāyet-i Mekr-i Hīle-yi ān Zenān*	*Ḥekāyet-i Şāh-ı Behkerd ü Ḥavādisi ki ʿĀm Faḳīr-i Rūzigār be Ū Resīd*
Ḥekāyet-i Pādişāh Sergzeşt-i Būtemām	*Ḥekāyet-i Şāh-ı Dādbīn*	*Ḥekāyet-i Şāh-ı Īrān bā Duḫter-i Ḳeyṣer-i Rūm ve Mekr-i Hīle-yi ān Zenān*
Ḥekāyet-i Nimūden-i Baḫtiyār Sergüzeşt-i Pādişāh Rā	*Ḥekāyet-i Pādişāh-ı Ḥicāz*	*Ḥekāyet-i Şāh-ı Dādbīn ü Ẓülm-i ki Berāyı Ḳeżā-yı Şehvet Gerded der-īn Ḥekāyet est*
Ḥekāyet-i Pādişāh-ı ki Peser Ḫod Rā Ḥelak-Nimūd		

Fedâyî'nin hayatı ile ilgili elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz: Klasik kaynaklarda ismi, nesebi, doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi bulunmayan Fedâyî, dil ve üslup yönüyle 16. yüzyıl Azerbaycan sahası şairlerindendir. Çoğu araştırmacı *Tuhfe-yi Sâmî* tezkiresinde ismi geçen Fedâyî-yi Tebrizî isimli şairin *Bahtiyâr-nâme* yazarı Fedâyî ile aynı kişi olduğunu öne sürseler de araştırmamız sonucu bu bilginin kesin olmadığı ortaya koyduk. Şöyle ki *Tuhfe-yi Sâmî*'de Fedâyî'ye ait şiir Farsça olup onun hakkında verilen bilgi çok kısadır. Verilen bilgilerin yetersizliği dolayısıyla tezkirede adı geçen şair ile bizim şairimizin aynı kişi olduğunu söylemenin mümkün olmadığı görülmüştür. Aynı zamanda araştırmamıza göre Tuhfe-yi Sâmî'de yer alan şairlerin hepsinin 16. yüzyılın ilk yarısında yaşadıkları malum iken 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilen Fedâyî ile tezkirede ismi geçen Fedâyî-yi Tebrizî aynı kişi olamaz. Öte yandan şairin nereli olduğuna dair yapılan araştırmalarda Fedâyî'nin Tebrizli yahut Şirvanlı olduğu konusu kesinlik kazanmamıştır. Araştırmacıların çoğu tezkireden yola çıkarak şairin Tebrizli olduğunu söyleseler de Gulam Memmedli, şairin kullandığı dil ve üsluptan hareketle bunun düşündürücü olduğunu, ancak şairin Şirvanlı olabileceğini eserinde geçen Şirvan kelimesinden hareketle belirtmiştir. Fakat bu bilgiler de araştırmamız sonucunda kesinliğe kavuşturulamamıştır.

Edebi Kişiliği ile ilgili sonuçlar: Yukarıda belirttiğimiz gibi şairin elimizde bir tek eseri bulunmaktadır. Bu eser üzerinden şairin edebi kişiliğini değerlendirdiğimizde ne yazık ki söyleyeceklerimiz çok kısıtlıdır. Çünkü mesnevi nazım biçimiyle yazılmış

Bahtiyâr-nâme baş, orta ve son kısımdan eksik olup mesnevinin giriş ve hatime kısmı elimizde bulunmamaktadır. Şairler, şairlik hünerlerini daha çok mesnevilerin giriş kısmında ortaya koyarlar. Fakat mesnevimizin giriş kısmı söylediğimiz gibi elimizde bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra elimizdeki konunun işlendiği bölümün de küçük bir parçası eksiktir. Bilindiği üzere çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış mesneviler, ahlaki, öğüt verme amacıyla yazılmış mesnevilerdir. Muhtevası böyle olan mesnevilerde konunun işlendiği bölümde kullanılan dil, diğer mesnevilerin aynı bölümünde kullanılan dile göre daha sade bir şekilde olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla *Bahtiyâr-nâme* mesnevisinde konunun işlendiği bölümde muhtevasından dolayı sade, açık, anlaşılır dil tercih edilmiştir. Mesnevide kullanılan kavramlar, atasözleri ve deyimler günümüz Azerbaycan Türkçesinde de mevcuttur. Netice itibariyle elimizde olan mesnevinin bu bölümünden hareketle Fedâyî'nin edebi kişiliği hakkında fikir yürütmemiz kısıtlı olmaktadır.

Fedâyî'nin Bahtiyâr-nâme mesnevisi: Azerbaycan sahasında yazılmış yegane *Bahtiyâr-nâme* mesnevisidir.

Bahtiyâr-nâme mesnevisi, mesnevi nazım biçimiyle mesnevi tertip biçimine uygun şekilde yazılmıştır. Eser içinde farklı vezin kullanılmamış ve hezec bahrinin mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbında yazılmıştır. Diğer *Bahtiyâr-nâme* mesnevilerine göre özenle tertip edilmemiş ve hkâyeler arası şiirlere yer verilmemiştir. Destansı bir dil kullanılmıştır, vezin açısından kusurlar bulunduğu görülmüştür. Kafiye ve rediflere bakıldığında Türkçe kelimelerin yer aldığı kafiyeler dikkat çekmekte olup bunun yanı sıra Farsça-Türkçe kafiyelere de sıkça yer verilmiştir.

Şairin mesnevisinde kullandığı dil ve üsluba baktığımızda; yaşadığı dönemin dil özelliklerini eserine yansıttığı görülmüştür. Çok sade bir Türkçe ile yazılan mesnevide Arapça ve Farsça kelimeler de kullanılmıştır. Fakat bu kelimeler yaşadığı döneme göre halklılaşmış kelimelerdir. Aynı zamanda Arapça ve Farsça kelimelerin imla özelliklerinin yanı sıra özellikle Türkçe kelimelerin de imla özelliklerin de bir bütünlük görülmemektedir.

*Fedâyî'nin Bahtiyâr-nâme mesnevisi m*uhtevası bakımından dönemin inancını, örf ve adetlerini, içerdiği deyimler, ata sözleri ve atasözleri niteliğindeki sözler bakımından bugünün Azerbaycan kültürü ve Türkçesini yansıttığı görülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEDĀYÎ'NIN *BEḪTIYĀR-NĀME* MESNEVİSİ

3.1. Nüshaların Tanıtılması

Bugüne kadar elimizde yegâne nüshasının olduğu bilinen Fedâyî *Bahtiyâr-nâme*'sinin eksik de olsa ikinci nüshasına da ulaşmış olduk. Eserin bir elyazması Tebriz kütüphanesi Hacı Muhammed ağa Nahçivani koleksiyonunda bulunmaktadır. Eser hakkında ilk bilgiyi veren Gulam Memmedli, 1945 yılında İran cemiyetinin Tebriz şubesi vesilesiyle eseri Tebriz'de yayınlamıştır.[117]

Elyazmanın baş, orta ve son yaprakları eksiktir. Gulam Memmedli, eseri Farsça olan *Bahtiyâr-nâme* nüshası üzerinden berpa etmiştir. İlk yayınında eserin ilk kısmını mensur *Bahtiyâr-nâme* üzerinden yayınlayan Gulam Mememdli, daha sonra eseri tekrar yayınlamış ve esere eklediği kısmı bu sefer manzum olarak vermiştir.[118] Biz ulaştığımız ikinci nüshayla eserin belli kısımlarını da tamamlamış olduk. Eserin geri kalan eksik kısımları için ise Gulam Memmedli yayınından istifade ettik.

İkinci nüsha eksik olup, yazmayı Prof. Dr. Hüseyn Düzgün'ün şahsi arşivinden elde etmiş olduk.

Y.1 Nüshası

Nestalik hatla yazılmış, 126 varak, 16 satır, Avrupai kâğıt ve deri ciltten oluşmaktadır. Eser 15,5 X 21,5 cm ebatındadır. Eserin müstensihi ve yazılma tarihi belli değildir. Ciltsizdir. Kara mürekkeple yazılmıştır. Başlıklar da Farsça ve koyu kara mürekkeple yazılmıştır. No: 305

Başlangıç

pes ol āşüfte-yi zār ü perīşān
baş alub gėder idi der-beyābān

Son:

sene el vėrdi endūh u melāmet
onı öldürmege ḳıldın işaret

[117] Gulam Memmedli, *Bahtiyâr-nâme*, Çaphâne-yi Rıza, Tebriz 1945.
[118] Gulam Memmedli, *Bahtiyâr-nâme*, Şark-Garb, Bakü, 2014.

Y. 2. Nüshası

İkinci nüsha da nestalik hatla yazılmış, 11 varaktan oluşmaktadır. Eserin sayfaları karışıktır. Bazı sayfalarında da beyitler karışıktır. Üçer mısra yan yana verilmektedir. 14 satırdan oluşmaktadır.

B Nüshası

Gulam Memmedli Bakü yayını olan bu nüsha, elyazma eksik olduğundan onu tamamlamak adına Gulam Memmedli'nin Vahid Destigerdî tarafından yayınlanmış Farsça *Bahtiyâr-nâme* nüshasını manzum olarak Azerbaycan Türkçe'sine çevirisidir.

3.2. Metnin Kuruluşunda Takip Edilen Yol

Fedâyî *Bahtiyâr-nâme*'sinin şu ana kadar tespit ettiğimiz iki nüshası mevcuttur. İki nüsha da eksik olduğu dolayısıyla Gulam Memmedli *Bahtiyâr-nâme* yayınından istifade ettik. Böylece metnin hazırlanmasında üç farklı nüshadan yararlanmış olduk.

Asıl nüsha kayıp yaprakları hariç 1891 beyitten ibarettir. Elde ettiğimiz ikinci nüsha da eksik bir nüsha olup sadece 333 beyitten oluşmaktadır. İkinci nüshada olan 209 beyit ile asıl nüshada eksik olan belli kısımları tamamladıkve daha sonra geri kalan 124 beyit arasındaki farklılıkları göstererek tenkitli metin yaptık. İki nüsha ile Fedâyî'nin *Bahtiyâr-nâme* eserinin asıl kısmı toplam 2168 beyitten ibarettir. Elimizdeki nüshaya Gulam Memmedli'nin çevirisinden eseri tamamlamak dolayısıyla 270 beyit almış olduk. Gulam Memmedli'den aldığımız 270 beyit yukarıda da belirttiğimiz gibi Vahid Destigerdî tarafından yayınlanmış Farsça *Bahtiyâr-nâme* eserinden çeviri yapılarak elde edilmiştir.

Her üç elyazmanın varak numaralarının karşılık geldiği numaraları belirtmiş olduk. Örn: Y.1[3^{b}], Y.2.[3^{b}], B. [1^{a}]

Beyitler numaralar ile 1,2,3….olarak gösterilmiştir.

Vezin gereği metne yapılan ekler [ ] şeklinde gösterilmiştir.

Dipnotta nüsha farklılıkları belirtilirken nüshalarda farklılık arz eden ibarenin esas alınan metinde yer alan yazımı ilk olarak belirtilmiş devamında ise diğer nüshadaki yazımı gösterilmiştir: Ör: menimle ḫ^{v}āce ger ėde zebūnluḳ/ mene vėrmeye belki müzd-i donluḳ: menimle ger ėde ḫ^{v}āce zebūnluġ/ mene vėrmeye belki ḫ^{v}āce donluġ Y.2

Vezin kusurları ve kafiye kusurları dipnotlarda belirtilmiştir.

Mesnevi Azerbaycan sahası metni olması sebebiyle Azerbaycan sahası dil özelliklerini dikkate alarak eserde Azerbaycan Türkçesinde de geçerli olan telaffuza yer verdik. Örn: kiymet, tegafil, hasil…

Metinde bazı kelimelerde bütünlük bulunmamaktadır. Bütünlük olmayan Türkçe kelimelerde elyazmaya sadık kalındı. Farsça-Arapça kelimelerde ise kelimenin aslı tercih edildi.

Gitmek, gice, yetmek, bele gibi kelimelerde Azerbaycan sahası dil özelliklerini dikkate alınarak bu kelimeler ė ile okundu. Örn: gėtmek, gėce, yėtmek, bėle…

Elde ettiğimiz ikinci nüshada olan bazı beyitler asıl nüshada bulunmamaktadır. Metnin bütünlüğü açısından ikinci nüshada olan bu beyitleri metne eklendi ve dipnotta belirtildi.

Sesli ile bitip yine sesli ile başlayan iki kelimenin kimi zaman vezin gereği birleştiği ve seslerden birinin düştüğü görülmektedir. Bu ses düşmesi neticesinde birleşik yazılan iki kelime arasına apostrof konulmuştur. Ör: K'oldı, n’eyledüm, n’oldı.

İlk kelimesinin son harfi ā veya ū ile biten Farsça tamlamaların yazımında yardımcı ses metinde yer almaktadır. Örn: sevdâ-yı hâm, bânû-yı hâne.

3.3. *Beḫtiyār-nāme* Metni

Āzādbaḫt ile Gülcemālin Görüşü*

Mefāīʿlün mefāʿīlün feʿūlün
Hezec: + - - - / + - - - /+ - -

1 erenlerden ėşitdim bir ḥekāyet **[B 1]**
ki rāvī söylemişdir bir revāyet

2 ʿEcem mülkinde solṭān ibn-i solṭān
özi ḫāḳān-ı meġrūr şāh-i dövrān

3 adı Āzādbaḫt meşġūl-i ʿişret
başında fikr-i bāde gözde ġeflet

4 ne milletden ṣorarmış ḥāl ü eḥvāl
ne dövlet çün ḳılarmış fikr-i iḳbāl

5 o solṭānın sarāyda on vezīri
fesād ü fitnenin üstād-ı pīri

6 vezīrlerden ʿelāve bir de serdār
ḳoşun sergerdesi bir merd-i huşyār

7 emīrin cān alan dilber edālı
ḳızının ḥüsni zībā gül cemāli

8 vezīrler mācerāsı çoḫ müfeṣṣel
açaḳ ṣöḥbet biz ol duḫterden evvel

9 o ḳız ki her baḫışda cān alırmış
gözeller ḥüsnine ḥeyrān ḳalırmış

10 kemān ḳaşlar çekilmiş yāya beñzer
semāvī gözleri deryāya beñzer

---

* *Azadbaht ile Gülcemal'in Buluşması*
1 [(Vaktiyle) ravinin söylediği bir rivayeti erenlerden hikâye olarak duydum.]
2 [Acem diyarında adı Azadbaht olan sultan oğlu sultan, özünde mağrur hakan, zamanın şahı,
3 başında şarap düşüncesi ve gözünde gaflet perdesi olan eğlence düşkünü biri varmış.]
4 [(O sultan) ne millettin halini sorar, ne de devletin saadetini istermiş.]
5 [Sultanın sarayda fesat ve fitnenin üstadı olan on veziri,
6 vezirlerden başka bir de akıllı ordu komutanı varmış.]
7 [(Bu) emirin can alan, dilber edalı kızının güzelliği süslü, yüzü güle benzermiş.]
8 [Vezirlerin macerası çok ayrıntılı ve geniştir. Biz ilk önce o kızdan bahsedelim.]
9 [O güzel, her baktığında can alır; güzeller güzelliğine hayran kalırmış]
10 [Keman kaşları çekilmiş yaya (gerilmiş yaya), gök renkli gözleri deryaya benzermiş.]

[11] saçı sünbül boyı serv ü ṣenūber
ne cürʾet servde olsun berāber

[12] yañaġı lāleden almış nişānı
dür ü gövher ṣaçarmış gül dehānı

[13] buḫaḳında ḫālı yanmış sitāre
ürekler avlayan ol māh-pāre

[14] kemāl-i ḥüsni çün gelmez beyāne
emīrin nūr-i dīde hem yegāne

[15] ḳızı vü derdine sirdaş imiş o
hamu esrārına yoldaş imiş o

[16] yėrişde ḫoş görüşde gül-cemālmiş
adı da ṣūreti tek Gülcemālmiş

[17] emīre olmış idi bėyle ʿādet
ḳız ile görüşüb ḳılmazsa ṣöḥbet

[18] ḳebūl ėtmez ne ėlçi ne ʿerīże
olar ḫeste dönermiş bir merīże

[19] eger bir gün görüş dutmazsa encām
emīr-i leşker olmazdı dil-ārām

[20] bahārın şen çaġında ḫoş zamānda
şehirden çoḫ uzaḳda bir mekānda

[21] emīr oldı gülistān semte ʿāzim
yanında vardı eʿyān ü mülāzım

[22] çemenzāra yėtüb oldı piyāde
ki nā-geh Gülcemāli düşdi yāde

---

[11] [Saçı sümbül, boyu selvi ve sanavbere benzer; selvide dahi (o kızın boyuna) eş olacak cesaret yok imiş.]
[12] [Yanağı, güzelliğini laleden almış; güle benzeyen ağzı inci ve elmas saçarmış.]
[13] [(Âşıkların) kalplerini avlayan o ay parçasının çene altındaki beni parlak bir yıldız (gibiymiş)]
[14] [Emirin göz nuru olan biricik kızının güzelliğinin kemali anlatılmayacak kadar mükemmel.]
[15] [O, kızına ve derdine sırdaş, (kızının) tüm sırlarına dostmuş.]
[16] [Yürüyüşü hoş ve gül yüzlü olan bu kızın adı da kendisi gibi Gülcemal imiş.]
[17] [Emirin adeti şöyleydi: Kızı ile görüşüp sohbet etmezse
[18] ne elçi ne mektub kabul etmez, hasta olurmuş.]
[19] [Askerlerin emiri, eğer bir gün kızıyla buluşub konuşmaz ise o zaman
gönül rahatlığı bulmazmış.]
[20] [(Bir gün) emir, yanına eşraf ve yaverlerini alarak güzel bir bahar mevsiminde,
[21] şehirden çok uzakta olan bir mekâna, gül bahçesine gitti.]
[22] [Çimenlikte yürürken ansızın Gülcemal aklına geldi.]

[23] bu firḳetden ḫeyāli oldı ġemgīn
ve emr ėtdi ki ḫādim şehre gėtsin

[24] olınsun Gülcemāl de seyre deʿvet
ki belki ḫoş keçe bu ʿiyş u ʿişret

[25] dėmiş onsız keçen gün düz degildür
ḳızım yoḫsa günim gündüz degildür

[26] belī ṣādir olınca ḥökm ü fermān
emīrin ḳāṣidi şehre şitābān

[27] gelüb ol dem ḳıza ėtmiş ki eḫbār
atan gözler seni zinhār zinhār

[28] bu sözden Gülcemāl olmış ser-efrāz
ḳanadlı ḳuş kimi ėtsin mi pervāz

[29] ata ḫidmetine gėtmek içün o
emīrin veṣline yėtmek içün o

[30] işıḳlı gün mü[dür] yeʿnī ki tārik
buyurmış ki görülsin her tedārik

[31] çaḳursınlar hemān dem sārbānı
yola ḥāżırlasınlar kārvānı

[32] kecāve beḫş ėdilsin Gülcemāle
ki sürʿetle yėtişsin o vüṣāle

[33] ḫülāṣā gösteriş encāme yėtmiş
sefer ḥāżırlıġı itmāme yėtmiş

---

[23] [Bu ayrılıktan dolayı bir hayli üzüldü. Gülcemal'in de bu sefere davet edilmesini,
[24] (eğer gelirse) bu eğlence ve içki meclisinin hoş geçeceğini düşündüğü için
(o an) hizmetçiye şehre gitmesini emretti.]
[25] [Emir: "Eğer kızım yoksa günüm aydınlık değil,bu yüzden
onsuz geçen gün eksiktir." demiş.]
[26] [Böylece hüküm ve ferman baş tutunca, emirin ulağı acilen şehre (gitti).]
[27] [Hizmetçi, şehre vardığı anda (zaman kaybetmeden) gelip kıza "Baban seni bekliyor,
sakın unutma" diye haber vermiş.]
[28] [Gülcemal bu sözden (haberden) gururlanmış;
[29] (Şimdi) o, baba hizmetine gitmek, emire kavuşmak için kanatlı kuş gibi uçmasın mı?]
[30] [O an deveciyi çağırıp gündüz de gece de her tedariğin görülmesini,
[31] kervanı yola hazırlamasını ve babasına hemen kavuşması için
[32] Gülcemal'e mahfe verilmesini buyurmuş.]
[33] [Kısacası, hazırlıklar tamamlanmış, sefer hazırlığı sona ermiş.]

34 kecāve içre ol māh-i zemāne
kemāl-i şevḳ ile olmış revāne

35 ḳeżānın işlerine ḳıl neẓāre
o gün çıḫmışdı solṭān da şikāre

36 gezerken çölleri tapmaḳ içün av
olub bir nāzenīnin ḥüsnine av

37 uzaḳdan gördi çün ol kārvānı
işāret ḳıldı gelsün Kāridānı

38 vezīre söyledi ėy merd-i hüşyār
bize gel meṭlebi sen eyle iẓhār

39 kime ʿāʾid ola sence bu ḫargāh
bizi bu ḳiṣṣeden gel eyle āgāh

40 nedür meḳṣed seferden kārvāne
haraya hansı semte ol revāne

41 olub gėtmekdedir eyle beyān sen
bu sirri gel bize eyle ʿeyān sen

42 vezīr-i Kāridān gelmiş ḥüżūra
nihān efkārını vėrmiş ẓühūra

43 ki ėy şāh-i cehān solṭān-ı ʿālem
hemīşe sen olasan şād u ḫürrem

44 o bir güldür ki min gülzār içinde
onın mānendi yoḫ derbār içinde

45 gözeller cennetinde ḥūr ü ġilmān
cevāhirler içinde dürr-i ġelṭān

---

34 [Zamanın Ay'ı (Gülcemal) mahfe içinde büyük istekle yola çıkmış.]
35 [Bak sen kaderin işine! O gün sultan da ava çıkmıştı.]
36 [Sultan, av bulmak için dışarıda gezerken bir nazlı sevgilinin güzelliğine av olmuş.]
37 [O, kervanı uzaktan görünce Karidan'a gelmesi için işaret etti.]
38 [Vezire: "Ey akıllı adam! Gel, bize meramımı söyle.
39 Sence bu çadır kime aittir. Bizi bu durumdan haberdar et.
40 Bu kervanın sefere çıkmakta amacı nedir? O, nereye, hangi yöne doğru sefer etmektedir?
41 Sen (bu kervanın) nereye giitiğini bize açıklayarak bu sırrı bildir." demiş.]
42 [Vezir Karidan (sultanın) huzuruna gelmiş, gizli niyetini açığa vurmuş:
43 "Ey âlemin padişahı! Her zaman sen mutlu ve mesut olasın.
44 O, bin gül bahçesi içinde yegane gül, saray içinde eşi benzeri olmayan güzeldir.
45 O, güzeller içinde huri ve gılman, mücevherler içinde değerli incidir.

[46] cemāli gül saçar bu gül-cemālin
emīr bāġında bitmiş nev-nihālin

[47] atası eylemişdir çünki deʿvet
seyāḥet ʿezmine ḳılmış irādet

[48] şimāldan bir külek şiddetle esmiş
vezīrin ṣöḥbetin aġzında kesmiş

[49] kecāve perdesin atmış kenāre
güneş çıḫmış bulutdan āşikāre

[50] ėdüb şāhı yėrinde māt u mebhūt
ḳılub ʿeḳlini başdan meḥv u nābūd

[51] meḥebbet tīrine olmış nişāne
çetindir veṣfini almaḳ beyāne

[52] iki göz birbirine çünki ḳarşu
tutuşdu ḳelblerde nėce duyġu

[53] görince şāhı ḳız bir dem dayandı
sanasan ʿėşḳden odlara yandı

[54] vücūdı ʿėşḳden almış ḥerāret
ürekde ḳalmamış ārām u ṭāḳet

[55] vezīrden meṣleḥet ṣormış o solṭān
ne ėtmek kim bu müşkil olsun āsān

[56] irādem var bu dilber yārim olsun
enīs ü mūnis-i dildārım olsun

[57] sarāydan ḳoy ucalsın sāz u āvāz
ḳanad çalsın semāda murġ-i şāhbāz

---

[46] Emirin bahçesinde bitmiş taze fidan gibi olan bu güzelin yüzü de
etrafa gül gibi güzellikler saçar.
[47] Babası davet ettiği için bu sefere çıkmıştır." diye cevap vermiş.]
[48] [Kuzeyden bir rüzgâr şiddetle esmiş, vezirin sözünü yarıda kesmiş.]
[49] [Mahfe perdesini kenara atmış, güneş bulutlar (arasından) görünmüş.]
[50] [Şahı yerinde şaşkın ve hayrette bırakıp aklını başından alıp perişan ederek
[51] onu, vasfetmesi zor olan aşkın okuna hedef etmiş.]
[52] [(Şah ile kızın) bakışları karşılaşınca kalplerinde nice duygu peyda oldu.]
[53] [Kız, şahı gördüğü zaman bir anlık durdu, sanki aşkın ateşiyle yandı tutuştu.]
[54] [Vücudu aşk ateşiyle yanmış, kalbinde huzur ve güç kalmamıştı.]
[55] [Sultan, vezirden "Bu zorluğu kolaylaştırmak için ne yapmak lazım?" diye tavsiye istemiş.]
[56] [Şah: "Gönlümü çalan bu güzelin dostum, sevgilim olması isteğimdir.
[57] Bırak, saraydan musiki sesleri yükselsin, gökyüzünde şahbaz kanat çırpsın.

[58] geri dönmek şikārı berhem ėtmek
onınla birleşüb āmāla yėtmek

[59] vezīr-i Kāridān vėrmiş cevābı
neṣīḥetle bėle ėtmiş ḫiṭābı

[60] dėmiş şāhın sözi ʿeyn-i ḥeḳīḳet
velīkin bizde vardur bėyle ʿādet

[61] onı almaḳ gerek şerʿa müvāfiḳ
hamu şāhdan ola rāżī ḫelāyiḳ

[62] atasını eger ḳılsan ḫeberdār
olar āsān sene her kār-i düşvār

[63] revān eyle ḳıza bir ėlçi gėtsün
emīri öz ėvinde müḫbir ėtsün

[64] velīkin ḳılmasan meylince reftār
açar düşmen dili böhtāna güftār

[65] şehin ḥaḳḳında söyler nā-sezālar
salub şerre dėyerler iftirālar

[66] eger ṣebr ile reftār ėtsen el-ān
daḫa olmazsan āḫırda peşīmān

[67] vezīre söylemiş sākit ü ḫāmūş
ne lāzım vėrmerem bu sözlere gūş

[68] seni ʿāḳil sanub ėtdim suʾāli
sen ise serserīsen lāʾubālī

[69] çekil redd ol mene ėtme neṣīḥet
nedür ėlçi nedür ḳayda şerīʿet

---

[58] Avı bitirip geri dönmeli, onunla kavuşup muradıma ermeliyim."demiş.]
[59] [Vezir Karidan nasihat olarak böyle cevap vermiş:
[60] "Şahın sözü hakikatın ta kendisidir, fakat bizde böyle adet vardır.
[61] Onu şeriata uygun hale getirmek gerek,(böylece) bütün herkes şahtan razı olur.
[62] Eğer babasına haber edersen sana zor olan herbir iş kolay olur.
[63] Emire kendi evinde haber vermesi için kıza bir elçi gönder.
[64] Fakat eğer gereğince davranmazsan düşman iftira atmak için fırsat bulur.
[65] Şahın hakkında uygunsuz söz söylerler, kötülük yapıp iftiralar ederler.
[66] Eğer şimdi sabırlı davranırsan, sonunda bir daha pişman olmazsın."]
[67] [Şah, vezire sessiz ve sakin şekilde: "Bu sözleri dinlemeye ne gerek var?
[68] Seni akıllı sanıp soru sordum sen ise serseri ve laübali şekilde cevap verdin.
[69] Defol git! Bana elçi ve şeriat kurallarından bahsetme.

[70] mene ṭābiʿ iken bu mülk-i dünyā
ne istersem gerek olsun müheyyā

[71] vezīr-i Kāridān pej-mürde ġemgīn
velīkin şāha karşı ḳelbi pür-kīn

[72] düşündi ger taparsam ḳız atasın
yeḳīn ėt alaram senden ḳiṣāṣım

[73] ḳızın ʿėşḳiyle mest olmışdı solṭān
o sāʿet ṣādir ėtdi bėyle fermān

[74] gözi ceyrān baḫışlı bir cehāndār
meni öz ḥüsnine ėtmiş giriftār

[75] çalınsın ṭebl gelsün cümle eʿyān
büsāṭ-i ṭoy müheyyā olsun el-ān

[76] ḳayıtmaḳ pāyitaḫta uşbu sāʿet
bu emre ėtmeli cümle riʿāyet

[77] güneş nūri ufuḳda çünki söndi
şikār ehli temāmen şehre döndi

[78] ḳuruldı meclis-i ʿeḳd ü nikāḥı
hamu tebrīk ḳıldı pādişāhı

[79] ėdüb meclisde ḥāżır Gülcemāli
o dem ḳāżī bėle vėrdi suʾāli

[80] seʿādet uldızı ferḫunde ėy ḳız
gözeller ḥüsnine şermende ėy ḳız

[81] ḥeyā vü ʿişmetin ondan ziyāde
yėtişsin şāhımız senle murāda

---

[70] Bu dünya mülkü benim buyruğum altında olduğu için, (ben) ne istiyorsam hazır olsun." diye buyurmuş.]
[71] [Vezir Karidan perişan ve üzgün fakat şaha karşı kalbi kinle doldu.]
[72] [Eğer kızın babasını bulursam şüphesiz şahtan intikamımı alırım (diye) düşündü.]
[73] [Sultan kızın aşkıyla mest olmuştu. (Bu yüzden) hemen böyle ferman verdi:
[74] "Ceylan gözlü cihan padişahı, beni kendi güzelliğine tutkun etmiş.
[75] Davullar çalınsın, bütün eşraf gelsin, düğün meclisi şimdi hazır olsun.
[76] Derhal başkente dönmeli ve bu emre herkes boyun eğmeli."]
[77] [Güneşin nuru ufukta söndüğü zaman av ehlinin tamamı şehre döndü.]
[78] [Nikâh meclisi kuruldu ve herkes (bu sebeple) padişahı tebrik etti.]
[79] [Gülcemal'i düğün meclisine hazırladıkları zaman kadı soruyu şöyle sordu:
[80] "Ey kutlu saadet yıldızı, güzellerin (senin) güzelliğin karşısında mahçup olduğu kız!
[81] Hayâ ve ismetin (güzelliğinden) daha fazla olsun. Şahımız seninle muradına ulaşsın.

[82] duʿā-yı ẖeyr iledür bu ẖiṭābım
riżā-yi ḳelb ile gel vėr cevābım

[83] ḳaçırma gel elinden bu şikārı
belī söyle ki olsun ʿeḳd cārī

[84] hamu dalmış sükūte māt u ẖeyrān
riżā-yi ʿeḳd vėrdi māh-i tābān

[85] çalındı ṭebl ü kūs-i şādyāne
ata olar mı bundan şād yā ne

[86] dėdi solṭān emīre nāme gėtsün
onı bu ḳiṣṣeden ḳoy āgah ėtsün

[87] yazıldı nāmede ėy merd-i dövrān
ki dāmādın mübārek oldı solṭān

[88] gözin aydın ola ėy mīr-i leşker
ki solṭān Gülcemāle oldı hem-ser

[89] vezīr-i Kāridāna çatdı fürṣet
ḳiṣāṣ almaḳ içün lāzımdı ẖidmet

[90] dėdi solṭāna kim ėy pādişāhım
başımın kölgesi hem ḳiblegāhım

[91] eger vėrse şehim bir dem icāze
dönüb bir ānda murġ-i şāhbāze

[92] alım bir muştuluḳ dest-i pederden
ėdüm ẖālī onı bu ẖoş ẖeberden

[93] vezīrin ẖᵛāhişi solṭāna yėtdi
alub da nāmeni icrāya gėtdi

---

[82] Bu hitabım sana hayır dua iledir, gel kalp rızası ile cevabını ver.
[83] Gel, bu avı elinden kaçırma, nikâhın geçerli olması için evet de.”]
[84] [Herkes hayret ve şaşkınlık içinde sesszice beklerken parlak ay (sevgili) nikâha rıza gösterdi.]
[85] [Mutluluk davulları çalındı. (Fakat) baba bundan mutlu olur mu olmaz mı?]
[86] [Sultan “Emiri bu kıssadan haberdar eden mektup gönderilsin.” dedi]
[87] [Mektupta “Ey zamanın yiğidi! Sultan, damadın olduğu için mübarek olsun.
[88] Ey askerlerin emiri! Sultan, Gülcemal’e eş olduğu için gözün aydın olsun.” yazıldı.]
[89] [Vezir Karidan o an intikam almak için çaba gösterme fırsatını buldu.]
[90] [Sultana: “Ey padişahım, başımın gölgesi, kıblegahım!
[91] Şahım izin verirse bir anda şahbaz kuşuna döner,
[92] kızın babasından müjdeyi alıp ona bu güzel haberi ulaştırırım.” dedi.]
[93] [Sultan vezirin ricasını kabul etti.(O da) mektubu alıp yerine ulaştırmak için gitti.]

[94] o çatdı çün emīrin ḫidmetine
dėdi solṭān doḫındı ʿizzetine

[95] zor ile aldı gėtdi Gülcemāli
ėdüb rüsvā-yi dövrān ḫoş-ḫişāli

[96] bütün zeḥmetlerin de gėtdi bāda
ḳoyub ḥesret seni veṣl-i murāda

[97] alub övlādını senden ḫebersiz
özine ʿavret ėtmişdir şemersiz

[98] bu ḥörmetsizlig sene belki azmış
hele bu nāmede gör bir ne yazmış

[99] temāmen boş yalan efsāne sözler
ḥeḳīḳetden uzaḳ bīgāne sözler

[100] emīrin cānına düşdi şerāret
odur ki şāha ḳarşu doḳdi nefret

[101] aḫıtdı gözlerinden ḳanlu yaşı
sanasan zehre döndi datlu aşı

[102] vezīre yüz dutub ėtdi suʾāli
nedür tedbīr meni gel eyle ḥālī

[103] sene lāzım dėdi elbette tedbīr
ḳişāṣ almaḳ içün her dürli tezvīr

[104] yazub bir nāme şāha sen duʿā ḳıl
mübārek-bādlıḳ emrin sen edā ḳıl

[105] teşekkür ėt ona ẓāhirde elbet
bu şerṭ ile ḳala bāṭinde nefret

---

[94] [Vezir, emirin hizmetine vardığı anda "Sultan izzetine dokundu.
[95] Gülcemal'i rızası olmadan aldı, o güzel huyluyu dünyaya rezil etti.
[96] Senin tüm zahmetlerin boşa gitti. (Sultan) seni muradına erişmene hasret koydu.
[97] Hayırsız (sultan) senden habersiz evladını kendisine eş olarak aldı.
[98] ilk mısraıda vezin bozuktur.
Sana yapılan bu saygısızlığın üstüne bir de bu mektupta bak ne yazmış!
[99] Tamamı boş, yalan, efsane, hakikatten uzak ve kayıtsız sözler."]
[100] [(Bu sözlerden) emire fenalık geldi, şaha karşı nefret uyandı.]
[101] [Gözlerinden kanlı yaşı akıttı, sanki tatlı aşı zehre döndü.]
[102] [Vezire: "Gel çare neyse beni bundan haberdar et." dedi.]
[103] [Vezir: "Sana elbette, intikam almak gereğiyle tedbir için, her türlü yalan dolan lazım.
[104] Sen, şaha bir mektup yazıp dua et, hayırlı olsun dileğini yerine getir.
[105] Kalbinde şaha karşı nefret duyman şartıyla zahirde ona teşekkür et.]

106 yaz ėy şāhım mübārek min mübārek
bu ṭoy olsun sene dāʾim mübārek

107 yolında ḥāżıram cāndan keçem men
ne çāre eyleyem ki bir hīçem men

108 dilim ʿāciz ḳalub sözden kelāmdan
kim eyler imtināʿ bu eḥtirāmdan

109 seʿādet bādesinden serḫoşam men
ṭebībi şāh olan bir nā-ḫoşam men

110 necāt-i ʿömrümün Loḳmānı sensen
devāsız derdimin dermānı sensen

111 yėtirdüm ʿerżimi men de temāma
nedür ḥökmün buyur kemter ġulāma

112 yazıldı nāme çün tapdı serencām
güneş söndi semāda oldı aḫşām

Emīrin Fitnesi*

113 keçer günler öter aylar serāser **[B 2]**
cehānda veṣl-i yāre yoḫ berāber

114 cemāl-i dilbere meftūndu solṭān
vüṣāl-i Gülcemāle māt u ḥeyrān

115 ėderken yār ile hem-sāz demler
neşāṭ u ẕevḳ ile pervāz demler

116 düşünmezken nedür ḥāl-i diyārın
olub meftūn feḳet ruḫsār-i yārin

---

106 (Mektupta): "Ey şahım bu düğün sana her daim mübarek olsun.
107 Ben (senin) yolunda canımdan geçmeye hazırım. (Fakat) benim dilim
108 söz ve kelam karşısında aciz kalmıştır yoksa bu gösterilen saygıdan kim imtina eder?
109 Ben mutluluk şarabından sarhoş, tabibi şah olan hasta olmuşum.
110 Ömrümün kurtuluş Lokman'ı , devasız derdimin dermanı sensin.
111 (Böylece) ben de arzumu sana ulaştırdım, değersiz kuluna hükmün nedir söyle."
diye yazmış ol dedi.]
112 [Mektup yazıldı ve son buldu, Güneş battı, gökyüzünde akşam oldu.]
* *Emirin Fitnesi*
113 [Günler, aylar sürekli geçip gider, dünyada sevgiliye kavuşmaya eş (hiçbir şey) yoktur.]
114 [Sultan, gönül çalan sevgiliye meftun, Gülcemal'e kavuşmasından dolayı
şaşkınlık ve hayranlık içindeydi.]
115 [Sevgili ile dost olup eğlence ve zevk içinde anı yaşarken
116 sevgilinin yüzüne meftun olmuş, ülkenin halini düşünmez olmuştu.]

117 günüzler hemdemi sāġerle bāde
gėceler mest olub ondan ziyāde

118 ne bilsün kim kemīnde gizlenen var
onı her bir deḳīḳe izleyen var

119 erenler söylemişler merd-i ʿāḳil
unutmaz düşmeni ėtmez teġāfil

120 görüb ġeflet deminde pādişāhı
emīr aldı ele küll iḫtiyārı

121 ḳurub meclis ėvinde ḫelvet ėtdi
vezīri hem vekīli deʿvet ėtdi

122 açub dil ṣöḥbeti iḳrāre geldi
o gizlü meṭlebi izḥāre geldi

123 dėdi sizden degil meḫfī ḫeyālim
elimden gėtdi nāzlı Gülcemālim

124 ne ḳedri ḫidmet ėtdüm pādişāha
velī vėrdi cezā men bī-penāha

125 olub rüsvā-yi ʿālem men dil-efkār
elinden pādişāhın eylerem zār

126 ėdirdüm dövlete vicdānla ḫidmet
velī ėtdi mene solṭān ḫeyānet

127 olub eʿyān u eşrāf cümle ḫāmūş
emīrin sözlerine vėrdiler gūş

128 vezīr-i Kāridān ol merd-i hüşyār
cevābında emīrin ėtdi iḫṭār

---

117 [Gündüzleri arkadaşı kadeh ve şaraptan sarhoş olan şahın sarhoşluğu geceler daha da çoğalmıştı.]
118 [Şah, onu tuzakta bekleyip her an izleyen birilerinin olduğunu nereden bilsin?]
119 [Erenler "Akıllı kişi düşmanı unutup gafil olmamalı" demişler.]
120 [Emir, hükümdarı gaflet anında görüp tüm gücü ele aldı.]
121 [(O) evinde toplantı yaparak gizlice veziri de vekilleri de davet etti.]
122 [(Onlara) gizli amacını itiraf ederek konuşmaya ve amacını açıklamaya başladı:
123 "(Benim) düşüncem sizden gizli değil. (Sultan) nazlı Gülcemal'imi elimden almıştır.
124 Sultana onca zaman hizmet ettim fakat değerim bilinmedi. Hatta savunmasız olduğum halde bana ceza verdi.
125 Aleme rüsva olup padişahın elinden gönlüm yaralı halde inlerim.
126 Devlete vicdanımla hizmet ederdim, fakat sultan bana ihanet etti."]
127 [Sarayın ileri gelenlerin hepsi sessizce emirin sözlerini (can kulağıyla) dinlediler.]
128 [O akıllı vezir Karidan, emirin sözleri karşısında şöyle uyardı(söyledi):

[129] dėdi ḫidmetlerin ẓennimce meşhūr
ḳoşun sergerdesi ėy merd-i meġrūr

[130] senin tedbīrine yoḫ şübhe eṣlā
sene lāyiḳdi mesned ʿerş-i eʿlā

[131] fesād ü fitneye ḳoydın nehāyet
sene ümmīd olan çekmez nedāmet

[132] vezīrler cümlesi ḳarşunda ḥāżır
ne söylersen onı icrāya nāẓir

[133] eger şāhdan ḳiṣāṣ almaḳ dilersen
bizi öz emrine ṣādiḳ görersen

[134] ḥökūmet mesnedine o ne lāyiḳ
bu tāc ü dövlete sensen müvāfiḳ

[135] bize çün ẓāhir olmışdır ḥeḳīḳet
olub vācib ėdek ʿerż-i irādet

[136] ḳılalum cān u baş bu yolda ḳurbān
gerek meḫlūʿ ola müṭleḳ bu solṭān

[137] o demde birleşüb eşrāf u eʿyān
bu tedbīri pesend ėtdi vezīrān

[138] ḳoşun āmāde oldı ḥemle ėtsün
ġefilden bārgāha doġrı gėtsün

[139] dutub zindāna salsın şāhı ol dem
velīkin cümle tedbīr oldı berhem

[140] şehe ṣādiḳ olan bir şeḫṣ derḥāl
ne yatmışsan dėmiş şāhım bu minval

---

[129] "Ey ordu komutanı, mağrur adam! Zannımca hizmetlerin meşhurdur.
[130] (Bu yüzden) senin gösterdiğin çözüme asla şüphe duymayız,
(aksine) sana makamların en yücesi layıktır.
[131] (Sen) fesat ve fitneye son koydun, senden ümidi olan pişman olmaz
[132] Vezirlerin hepsi sen ne söylersen onu yapmaya hazırlar.
[133] Eğer şahtan intikam almak istiyorsan, bizi senin bu emrine karşı sadık bulursun.
[134] O, devlet makamına layık değil, bu devlete ve onun tacına layık olan sensin.
[135] Bize hakikat aydın olduğu için (sizin) isteğinizi gereğince yapmak vacip oldu.
[136] Bu yolda can ve baş kurban ederek bu sultanı tahttan indirmek gerek."]
[137] [O anda sarayın ileri gelenleri birleştiler, vezirler bu tedbiri nasihat ettiler:
[138] "Askerler hamle yapmak için hazır olsun, ansızın saraya doğru gitsin.
[139] Şahı o anda yakalayıp zindana atsın." Fakat tüm plan alt üst oldu.]
[140] [Şaha sadık olan bir kişi: "Şahım bu şekilde gafil olma,

141 ẖeyānet dalġası eṭrāfı almış
gemide seyr ėdenler keyfe dalmış

142 başının gec degilken çāresin ḳıl
hele fürṣat var iken olma ġāfil

143 düşüb teşvīşe solṭān bu ẖeberden
ẖilāṣ olmaḳ içün şerr ü ẖeṭerden

144 düşündi çāre tapsun bu melāle
ẖeber vėrmek gerekdi Gülcemāle

145 çıẖub ol dem sarāya doġrı gėtdi
oṭaḳlardan birini ẖelvet ėtdi

146 dėdi ėy beẖtimin parlaḳ çerāġı
telāş ėtme velīkin al ṣoraġı

147 senin ʿėşḳin mene vėrmiş seʿādet
toẖınsa ger yolında cāna āfet

148 ḳebūle ḥāżıram çekmem nedāmet
gelen her bir cefā mençün şerāfet

149 velīkin her ṭerefde ḳīl u ḳāldur
bu sevdādan ẖeyır görmek maḥāldur

150 seferçün çekmeli her cür serencām
diyārı terk ėdüb müṭleḳ bu aẖşām

151 gėdek Kirmān-zemīne sürʿet ile
bizi mehmān ėderler ḥörmet ile

152 o mülkin pādişāhı dād-perver
kerāmetde seẖāvetde ḥünerver

---

141 gemide seyredenler keyfe daldığı anda ihanet dalgası etrafı sarmış.
142 Geç değilken başının çaresine bak, daha fırsat var iken gafil olma." demiş.]
143 [Sultan, bu haberi alınca tehlike ve atılan iftiradan nasıl kurtuluruz diye telaşa düşmüş.]
144 [Bu sıkıntıya çare ararken Gülcemal'e haber vermek gerekliydi.]
145 [O an kalkıp saraya gitti, Gülcemal ile odaların birinde halvet etti.]
146 [Şah: "Ey bahtımın parlayan çerağı! Telaş etme fakat bu durumdan haberdar ol.
147 Senin aşkın bana mutluluk verdi, eğer senin yolunda canıma bela gelse,
148 pişman olmam, bu belayı kabul ederim. Zira (senden) gelen her cefa benim için şereftir.
149 Fakat her tarafta dedikodu varken bu sevdadan fayda görmek imkânsızdır.
150 (Bu yüzden) sefer için gereken her şey yapılmalı. Bu akşam mutlaka ülkeyi terk edip
151 Kirman şehrine gidilmeli. (Orada) bizi saygı ile misafir ederler.
152 O mülkün padişahı adalet gözeten, lütufta ve cömertlikte hüner sahibi olan biridir.

olub mehmān ona bir ḫeylī müddet
dözek her bir cefāya düşse fürset

ėdek ʿavdet yėne de bu diyāre
budur elbet bizim çün rāh-i çāre

var idi çün sarāyda gizlü bir rāh
o rāhın varlığından ġeyr ez-şāh

ne bir ḫādim ne bir nāẓır ne serbāz
o gizlü ḳapudan girmez ü çıḫmaz

yeherlendi iki köhlen semender
yüki ḫurcun dolu sīm ile hem zer

ṣüvār oldı ata er ile ʿavret
revān oldı yola ez-rāh-i ḫelvet

kemāl-i sürʿet ile gėtdiler heyy
uzun yollar boyını ėtdiler ṭeyy

aşub dağdan keçüb bir ḫeylī ṣeḥrā
nedür ḳorḫu ḫeṭer hīç bilmez eṣlā

aġır yollar ʿeẕābından yorılmış
ḥerāretli güneşden ḫeste olmış

āteş salmışdı şāhı sanki cāndan
yol üzre bir bulaġ oldı nümāyān

bulaġ başında bir dem istirāḥet
ėdelüm söyledi solṭān nehāyet

---

153 Fırsat varken ona bir hayli zaman misafir olup her bir eziyete sabredelim.
154 (Şüphesiz bizim için çare yolu budur, (bir zaman sonra) yine bu diyara döneriz." dedi.]
155 [Sarayda gizli, şahtan başka kimsenin bilmediği bir yol vardı.]
156 [O gizli kapıdan ne bir vekil, ne hizmetçi ne de bir yiğit girip veya çıkmazdı.]
157 [Karı koca her ikisi de gümüş ve altın dolu heybe alıp
158 semender gibi süzülen iki küheylan ata binip o yoldan gizlice gittiler.]
159 [Son hızla sürekli giderek uzun yollar katettiler.]
160 [Asla korku ve tehlikenin ne olduğunu bilmeden dağlar aşıp sahrada bir hayli yol gittiler.]
161 [(Şah) ağır yolların eziyetinden yorulmuş, sıcak güneşten hasta olmuş.]
162 [Şahı ateş halsiz bırakmış ve o sırada yol üstünde bir pınar gözüktü.]
163 [Sultan, (halsiz kaldığı için) sonunda: "Pınar başında bir anlık da olsa dinlenelim. " dedi.]

Beẖtiyārıñ Doğulması*

164 ḳeżārā Gülcemālin vaḳti keçmiş **[B 3]**
analıḳ bādesin çoḫdandı içmiş

165 ki vaż'-i ḥeml içün çatmışdı sā'et
çeküb aġrı nehāyet oldı rāḥet

166 gelüb dünyāya nāzende bir oġlān
ne oġlān sanasan bir māh-i tābān

167 güneşden bāc alır ḥüsn-i cemāli
gözinden bellidür 'eḳl ü kemāli

168 ananın gözlerinde māh-i menẓer
açılmış ġönçe-yi ḥemrāye beñzer

169 dėdi solṭān 'ezīzim eyle te'cīl
gėdüb Kirmāna çatmaḳ ḫeylī müşkil

170 ḳebūl eyle sözüm ėy nazlı cānān
ne ḳedri müşkil olsa derd-i hicrān

171 dözüb cevr ü cefāya bu mekānda
uşaḳı terk ḳılmaḳ her zamānda

172 nehāyet fürṣeti fevt ėtme zinhār
bu fikrüm meşleḥetdür eyle reftār

173 ana çekdi ürekden āh-ı cān-sūz
dėdi müşkildür emrin hem emānsız

174 men ayrılmam ölersem öz balamdan
ne mümkin ayrıla bir cism cāndan

---

* *Bahtiyar'ın Doğumu*

164 [Tesadüfen Gülcemal'in doğum zamanı gelmiş ve artık Gülcemal annelik badesini içmiş.]
165 [Doğum anı geldiğinde (Gülcemal) sancı çekip sonunda,
166 sanki ay parçasına benzer, nazlı bir erkek evladı doğurdu.]
167 [Yüzünün güzelliğini güneşten almış, kemali ve aklı gözünden bellidir.]
168 [Annenin nazarında (evladı) ay yüzlü olup açılmış kırmızı goncaya benzer.]
169 [Sultan:"Sevgilim, Kirman'a gitmek bir hayli zor olduğu için çabuk ol.
170 Ey nazlı canan! Ayrılık acısının derdi ne kadar zor da olsa sözümü kabul et.
171 Bu mekânda her türlü zulüm ve eziyete sabredip çocuğu terk etmek gerek.
172 Bu son fırsatı sakın kaçırma, bu benim sana teklifimdir, sen bu teklifimi kabul et." dedi.]
173 [Anne kalpten can yakıcı bir ah çekip: "(Ey sultanım!) emrin çok zor ve çok insafsızcadır.
174 Ben ölsem dahi kendi evladımdan ayrılmam. Bir ruh candan nasıl ayrılsın?

175 ayırma cānı cāndan olma ġeddār
bu ṭıfl olsun cehānda mene ġem-ḫᵛār

176 bizi terk ėt yolından ḳalma şāhım
ola belki bu ṣeḥrāda penāhım

177 bu āh u nāleden şāh almadı pend
çalub ṭıflı anadan ṣeyd-mānend

178 belek ėtmiş ona zerrīn ḳebāsın
sarımış körpeye tirme ʿebāsın

179 belek içre ḳoyub on dürr ü gövher
dėyüb olsun uşaḳla ḳoy berāber

180 hem ol şeḫṣi ki ėtdi ṭıfla ḫidmet
ḳoy olsun bu cevāhir ona ḳismet

181 cefāsı pādişāhın ėtdi ṭuġyān
ayırdı Gülcemāli yavrusından

182 tutub Kirmān yolın bī-rāha gėtdi
gelüb on gün sonra meḳṣūda yėtdi

183 uzaḳdan bir şehir oldı nümāyān
ṣoruşdı söylediler adı Kirmān

184 ėdüb ḳāṣid revāne ol diyāre
ḫeber gönderdi ol dem şehriyāre

185 dėdi ḥākim vėrürse emr ü fermān
gelerdim men sarāy-i şāha mehmān

186 ḫeber şāha çatınca oldı ḫoşnūd
buyurdı ḥāżır olsun cümle meʿbūd

---

175 Canı candan ayırıp gaddar olma, bırak bu çocuk dünyada bana dert ortağı olsun.
176 Şahım! Belki bu sahrada sığınak bulabilirim.Yolundan geri kalmamak için sen bizi terket." dedi.]
177 [Şah, bu feryat figandan ders almadı ve anneden çocuğu av gibi çalıp
178 ona altın sırmalı kiyafetini kundak edip şalını ona sardı ve
179 bu çocuğa hizmet edecek olan bir kimseye kısmet olsun diye
180 kundağın içine bebekle birlikte on inci ve elmas da koydu.]
181 [Padişahın eziyeti haddini aştı ve böylece Gülcemal'i yavrusundan ayırdı.]
182 [Şah, yanlış karar vererek yoluna devam etmiş oldu.
Böylece on gün sonra Kirman'a vardılar.]
183 [Uzaktan bir şehir gözüktü. Sorduğunda "Şehrin adına Kirman" dediler.]
184 [(Azadbaht) Hemen Kirman padişahına haber versin diye ulağı o diyara gönderdi:
185 "Eğer padişah izin verirse ben şahın sarayına misafir olurdum."]
186 [Kirman padişahına bu haber ulaşınca mutlu oldu; bütün herkes hazır olsun,

187 gėdin deʿvet ėdün Āzādbaḫtı
ʿezīz mehmāna keçsin şād vaḫtı

188 ṣaf-ender-ṣaf dizildi eġniyāler
revān pīş-vāze oldı pīşvāler

189 çalındı ṭebl ü kūs u nāy u şeypūr
ḳaṭar-i leşker oldı şehrden dūr

190 miṣilsiz ḥörmet ile ʿizzet ile
sarāya doġrı geldi şevket ile

191 ʿezīz mehmāna lāyiḳ mehribānlıḳ
besī cān-sūzlıḳ hem cān-feşānlıḳ

192 ḳılub Āzādbaḫta şāh-i Kirmān
dėdi ḫoşdur bize dīdār-ı ḫūbān

193 vürūdinden men oldım şād u ḫürrem
başından sāye-yi Ḥeḳ olmasın kem

194 buyurdı ḳullara ol ḫūb-girdār
dėyin gelsün sarāya her ne kim var

195 çalanlar oynayanlar nāġme-ḫᵛānlar
büsāṭ-i bādeden ḳismet alanlar

196 dėyin bu meclise sāzende gelsün
ve tenhā gelmesün nāzende gelsün

197 ḳedeḥler oynasın ṣāḳī ḳol açsın
şerābın ʿeṭrini eṭrāfa saçsın

198 ḳuruldı meclis-i mey bāde geldi
müġennīler o dem āmāde geldi

---

187 gidin Azadbaht'ı saraya davet edin, değerli misafirin zamanı güzel geçsin." buyurdu
188 [Zenginler saf saf dizildi. Önderler Azadbaht'ı karşılamaya gittiler.]
189 [Davul, ney, şeypur çalındı; asker şehirden uzaklaştı.]
190 [(Azadbaht) sonsuz saygı ve izzet ile saraya doğru gösterişli bir şekilde geldi.]
191 [Kirman şahı değerli misafire yaraşır sevgi gösterip
192 Azadbaht'a: "Bize dostun yüzünü görmek hoştur.
193 Ben gelişinden mutlu ve memnun oldum Allah'ın gölgesi başından eksik olmasın." dedi.]
194 [O ameli güzel sultan, kullarına: "Sarayda çalanlar, oynayanlar,
195 sazendeler, şarap meclisinden nasibini alanlar, her ne kim var ise söyleyin gelsin.
196 Bu meclise sazende yalnız gelmesin (onunla birlikte) nazende de gelsin.
197 Saki kol açsın, kadehler oynasın, şarabın kokusu etrafa yayılsın." diye buyurdu.]
198 [Şarap meclisi kuruldu, kadehler geldi, sazendeler o anda hazır oldu.]

[199] ucaldı āsimāna şūr u şehnāz
sedā-yi ʿūd ėtdi ʿerşe pervāz

[200] kemānın tellerinden ḳopdı nāle
dil-i ʿuşşāḳa açdı yol şelāle

[201] gözeller reḳṣine meydān vėrildi
neşāṭ u ʿiyş içün imkān vėrildi

[202] neẓer saldı çe şāh Āzādbaḫta
ürekden ḳan aḫır san laḫta laḫta

[203] ġem ü ġüṣṣe onı ėtmiş eḥāṭe
neden bīgāne ḳalmış bu büsāṭe

[204] dalub fikre ḫebersizdir cehāndan
olub Kirmān şehi bu ḥāle ḥeyrān

[205] dėdi söyle nėçün fikre dalubsan
bu ḥālinle bizi şekke salubsan

[206] meger mehmān-nevāzlıḳda ḳüṣūr var
nihān dutma bizi eyle ḫeberdār

[207] dėdi Āzādbaḫt ėy şāh-i vālā
size çoḫ ʿömr vėrsün Ḥeḳ-Teʿālā

[208] bu ʿiyş u ʿişrete bīgāneyem men
ḳamu derde yanan pervāneyem men

[209] gėdüb elden büsāṭ ü eḥtişāmım
duman almış feżā vü āsimānım

---

[199] [Udun sesi, şur ve şahnazın makamı gökyüzüne yükseldi.]
[200] [Kemanın tellerinden feryat koptu ve aşıkların kalplerine yol buldu.]
[201] [Güzellerin raksı için meydan, zevk ve sefa için imkan verildi.]
[202] [Şah, Azadbaht'a dikkatlice baktı.
Sanki Azadbaht'ın kalbinden parça parça kanlar akıyordu.]
[203] [Kirman şahı, Azadbaht'ı gam ve keder içinde görüp bu meclise neden yabancı kaldığını,
[204] düşünceye dalıp neden dünyadan habersiz olduğunu görünce bu hale hayret edip:
[205] "Niçin düşünceye dalıp bizi bu halinle şüpheye düşürüyorsun?
[206] Misafirperverlikte kusur mu var? Gizli tutma da bizi haberdar et." diye sordu.]
[207] [Azadbaht: "Ey yüce şah! Allah size uzun ömür nasip etsin.
[208] Ben, bütün dertlere yanan pervane gibi olduğum için
bu eğlence ve içki meclisine yabancı kaldım.
[209] İhtişamım elden gitmiş, gökyüzümü duman almış.

[210] ḫezīnem dövletim ʿizz ü celālim
olub ḳismet ʿadūya mülk ü mālım

[211] ḳalınca dest-i düşmende mülk berbād
olar mı ḳelb-i zārim ġemden āzād

[212] şeh-i Kirmān ona ėtdi neṣīḥet
dėdi lāzım degil bunca nedāmet

[213] ġem ėtme mülk içün olma perīşān
olar ṣebr ile elbet müşkil āsān

[214] gėce gėtsün seḥer gelsün araya
geler elbet sene bir kes ḥaraya

[215] ḳaranlıḳ perdesi gökden ḳaçarken
güneş nūri semāya yol açarken

[216] vezīrler bārgāha oldı deʿvet
şeh-i Kirmān bu nevʿi ėtdi ṣöḥbet

[217] bėle ṣādir olur bizden irāde
binā-yi ceng içün atlu piyāde

[218] temāmen ḥāżır olsun pehlivānlar
dögüşde ad ḳazanmış ḳehramānlar

[219] hücūma ḥāżır olsun merd-i meydān
bu nevʿi emr ėtdi şāh-i Kirmān

[220] şehin nuṭḳu hemān itmāme yėtdi
ḳoşun ḥāżır olub icrāye gėtdi

[221] gelüb ḳalʿa yanında durdı solṭān
yıḳıldı üstine leşker firāvān

---

[210] Hazinem, devletim, itibarım ve mevkim, (tüm) mülk ve malım hepsi düşmana nasip olmuştur.
[211] Diyar, düşman elinde kaldığı için inleyen kalbim gamdan kurtulur mu?" diye söyledi.]
[212] [Kirman şahı, ona böyle nasihat etti: "Bunca pişmanlığa gerek yok.
[213] Mülk (devlet) için dert çekip perişan olma, mutlaka her zorluk sabırla kolaylaşır.
[214] Gece geçsin sabah olsun, kesinlikle sana bir kimse yardıma gelir."]
[215] [Karanlığın perdesi gökyüzünde kaybolduğu, güneşin nuru semaya yol açtığı zaman
[216] vezirler saraya davet olundu ve Kirman şahı konuşmaya başladı:
[217] "Biz böyle ferman verdik. Savaş seferi için atlı ve piyade erler,
[218] savaşta ün kazanmış kahramanlar,
[219] meydanın yiğitleri hamleye hazır olsun"]
[220] [Şahın konuşması bitince vakit kaybetmeden ordu, emri yerine getirmeye gitti.]
[221] [Sultan, kale yanına gelince askerlerin hepsi yanına toplandı.]

222 yėridi her ṭerefden çün ʿelemler
biribirine çün el açdı leşker

223 vuruşdı ġeyret ile pehlivānlar
dökildi her ṭerefden çoḫlu ḳanlar

224 sınub ordu ʿelem oldı nigūnsār
ḳırıldı leşker-i düşmen ne kim var

225 olub Āzādbaḫtın beḫti ḥāṣil
sarāy u teḫt ü tāca oldı nāʾil

226 zamān keçdi ferāmūş oldı her zād
ürekden gėtmedi bir derd-i övlād

227 bulaġ başı düşerdi yāda her gün
oġul fikri onı eylerdi ġemgīn

228 onı yaḫdı firāḳ-i nār-ı hicrān
bu derde var mı ola hīç dermān

229 onı derd aldı dermān gėtdi elden
yanardı cānı çün cān gėtdi elden

Ziyād Ḥarāmīnin Uşaḳı Tapması*

230 bu yėrde meṭlebe vėrmek nehāyet **[B 4]**
bulaġ başına dutmaḳ istiḳāmet

231 o şeḫrāda var idi yolkesenler
çapub kārvānı hem tālān ėdenler

232 hemān ḳuldurlara Zīyād ḥarāmī
ėderdi başcılıḳ bir merd-i nāmī

---

222 [Her tarafta hüzün hâkim oldu, askerler birbirine el açtı.]
223 [Pehlivanlar cesurca savaştı. Her tarafa kanlar saçıldı.]
224 [Ordu bozguna uğrayıp, bayrak ayak altında kaldı. Düşman askerlerinin hepsi mahvoldu.]
225 [Azadbbaht'ın şansı güldü, saray, tac ve tahtına yeniden kavuştu.]
226 [Zaman geçti her şey unutuldu, (fakat) bir evlat derdi kalbe yuva kurdu, unutulmadı.]
227 [(Şah) her gün pınar başını hatırlar, oğlunu düşündükçe üzülürdü.]
228 [Onu, ayrılık acısının ateşi yaktı; bu derde çare olacak hiçbir ilaç yoktu.]
229 [Onu dert almış, ihtiyarını kaybetmişti. Canı kadar çok sevdiği oğlu için yanar tutuşurdu, çünkü canını kaybetmişti.]
* *Ziyat Haraminin Çocuğu Bulması*
230 [Bu yerde bu konuya son vermek, yönümüzü pınar başına çevirmek gerek.]
231 [O sahrada kervanı yağmalayan eşkıyalar vardı.]
232 [Bu eşkıyalara, yiğitlikte ve doğrulukta eşsiz,

[233] şücāʿetde reşādetde yegāne
onın miṣlin göre bilmez zamāne

[234] velī övlāddan meḥrūm bir ẕāt
hemīşe eyler idi fikr-i övlād

[235] gelüb çatdıḳda ol dem çün bulaġa
sataşdı gözleri bī-kes uşaḳa

[236] düşüb atdan ḥarāmī ėtdi diḳḳet
ürekde ḥāṣil oldı çoḫ meḥebbet

[237] alub āġūşa öpdi gözlerinden
meḥebbet yaşı aḫdı gözlerinden

[238] görince ḳollarında dürr ü yāḳūt
bu ḥāle ḳıldı ḳuldur māt u mebhūt

[239] dėdi bu ṭıfl oldı mene övlād
adın ḳoydı onın o dem Ḫüdādād **[Y₂ 16]**

[240] Ziyād ėydür ṣelāḥ olursa yārān
sizin ola cevāhir menim oġlān

[241] mene Ḥeḳ vėrmesidür çünki ferzend
muna men söyleyüm ferzend-i dilbend

[242] ḳebūl eylediler uşbu kelāmı
bu söze rāżī oldılar temāmı

[243] Ziyād onı götürdi sūy-i ḫāne
sevindigine sıḳmazdı cehāne

[244] vėrüb bir ʿavrete esbāb-ı māye
ol ʿavret oldı ol oġlāna dāye

---

[233] zamanında eşi benzeri olmayan, adlı sanlı adam olan Harami Ziyad rehberlik ederdi.]
[234] [Fakat Harami Ziyad, evlattan mahrum biriydi. Her zaman evlat sahibi olma arzusundaydı.]
[235] [Harami Ziyad, pınara vardığında gözleri kimsesiz çocuğa ilişti.]
[236] [Harami attan inip dikkatle (çocuğa) baktı ve yüreğinde ona karşı büyük bir muhabbet hasıl oldu.]
[237] [Kucağına alıp gözlerinden öptü, muhabbet (sevgi) yaşı gözlerinden aktı.]
[238] [Çocuğun kollarında inci ve yakut görünce şaşkınlık ve hayret içinde kaldı.]
[239] [Bu çocuk bana evlat oldı dedi ve o an ona Hüdadad ismini verdi.]
[240] [Ziyad: "Ey dostlar! Eğer kabul ederseniz mücevherler sizin, bu çocuk ise benim olsun.
[241] Bu çocuk bana Allah vergisi olduğu için ben de ona sevecen bir oğul diyeyim." dedi.]
[242] [Bütün haramiler bu söylenenleri kabul edip rıza gösterdiler.]
[243] [Ziyad, onu eve götürdü. Sevincinden bu dünyaya sığmıyordu.]
[244] [Bir kadına çocuğa bakması için para verdi ve kadın çocuğun dayesi oldu.]

245 emzirdi besledi ol pāk-zādı
Ziyād onı görüb eylerdi şādı

246 onı severdi ġāyet cān u dilden
düzerdi başına reyḥān u gülden

247 Ziyād onı o dem vėrdi be-mekteb
nėçe il oḫudısa o şeker-leb

248 Ḫüdādād oldı çün[ki] heft-sāle
yüzünden münfeʿil gül-berg-i lāle

249 çe eṣli pāk idi ol zāde-yi pāk
rüşdi ḳābil oldı ehl-i idrāk

250 süḫendān u süḫān-senc ü süḫān-ver
yüzünden tökülürdü leʿl-i gövher

251 mükerrer ėdüb her lefẓi tekrār [Y2 1]
bilür ḥedden ziyāde neḳl ü eḫbār

252 olub vāḳif be-her esrār-ı meżmūn
oḫurdı [her] neḳl ü eşʿār-ı mevzūn

253 kim ile hemdem olsa ehl-i meşreb
olur maḥfūẓa onda sirr-i […]

254 sözinden kimseye ėrmez melāli
be-ġāyet müsteʿid ehl-i kemāli

255 bir ṣāḥib-i hüner her işde üstād
kim ondan ehl-i dāniş alur irşād

256 muḥarrir ḫoş-nevīs ü ḫoş-ḳelemzen
dėyerdi her gören teḥsīn ü eḥsen

---

245 [Aslı temz olan o çocuğu emzirip besledi. Ziyad çocuğu her gördüğünde mutlu oluyordu.]
246 [Onu canu gönülden sever, başına fesleğen ve gül dizerdi.]
247 [Ziyad, çocuğu okula gönderdi. O şeker dudaklı çocuk birkaç sene eğitim aldı.]
248 [Hüdadad, yedi yaşına geldiğinde lale ve gül yaprağı onun yüz güzelliği karşısında utanır haldeydi.]
249 [Çocuk, aslı temiz, nesebi pak olduğu gibi reşitlik çağına geldiğinde de idrak ehline katıldı.]
250 [Güzel konuşan, güzel ve düzgün söz söylemeyi bilen, sözden anlayan bir genç olup yüzü inci ve elmas gibi güzel idi.]
251 [Her kelimeyi tekrar tekrar okuyor, pekçok hikaye ve rivayet biliyordu.]
252 [Her anlamın sırrına vakıf olup vezinli şiirler okuyordu.]
253 [O meşrep ehli bir kimseyle hemdem olduğunda kendisinde bir güzellik hasıl olurdu.]
254 [Kemal ehli, zeki ve akıllı olduğundan kimse söylediği sözden bıkmaz, usanmazdı.]
255 [Hüner sahibi ve her işte üstaydı; ilim, irfan ehli bile ona akıl danışırdı.]
256 [[Çok güzel hattat ve hat ustasıydı, bunu gören herkes onu takdir edip överdi.]

257 besī ʿāḳil besī kāmil ḫired-mend
naẓīri yoḫdu ne miṣl ü mānend

258 vecīh-i dil-rübā idi cemāli
ziyāde ḥeddiden ḥüsn ü kemāli

259 dişi dürr lebleri mānend-i ġönçe
şücāʿ ü pehlivan ü şīr-pence

260 velī igid her ġeyr olsa ḫoş-ẕāt
hemān kimse ile ḳılsa mülāḳat

261 onınla elbette olur hem ṭīnet
eṣer eyler ona ḫūy ile ḫaṣlet

262 deḫi sanmadı ol nāmūs u ʿārı
bu hem miṣl-i Ziyād oldı ḥarāmī

263 ona hem-rāh olub çü bī-seʿādet
ne görse ġāfile eylerdi ġāret

264 ḳeżārā kārvān-ı şehr-i Kirmān
gėdirdi Sīstān şehrine eymen

265 dėdi birbirine onlar temāmı [Y₂ 2]
dėyiller vardı bu yėrde ḥarāmī

266 ḥīç ferḳ eylemezler Türk ü Tātı
revādur saḫlasaḳ biz eḥtiyātı

267 ne kim var idi onlarda dilāver
geride eglenüb durdılar yekser

---

257 [Çok akıllı, yetkin ve zeki biriydi; dünyada eşi benzeri yoktu.]
258 [Herkesi kendisine bağlayan bir yüzü vardı, güzellik ve kemali haddinden fazlaydı.]
259 [Dişleri dürr, dudakları gonca misaliydi; cesur, pehlivan, aslan bilekli bir gençti.]ti.]
260 [Fakat aslı ne kadar pak olursa olsun yiğit biri, kiminle zaman geçirirse
261 ṭīnet: ṭebīʿet Y
onun fıtratına bürünür, onun huyundan ve karakterinden etkilenir.]
262 [(Sürekli haramilerle aynı ortamda bulunduğundan) artık Hüdadad da namus ve arın ne olduğunu umursamadı ve Ziyad gibi harami oldu.]
263 [Bahtsız bir biçimde Ziyad'a yoldaş oldu, gördüğü gafileleri yağmalamaya başladılar.]
264 [Bir gün tesadüfen Kirman şehrine ait bir kervan çok uğurlu bir şekilde Sistan şehrine gidiyordu.]
265 [Kervanda bulunanların tamamı birbirine: "Söylendiğine göre bu yerlerde harami varmış.
266 Onlar için Türk veya Tatar farketmez, gördükleri kervanı yağmalarlar. Bu yüzden biz de önlemimizi alalım."dediler.]
267 [Kervanda olan tüm pehlivanlar önlem için bir olup geride (pusuda) durdular.]

268 pes ol dem ġāfile oldı revāne
ḥarāmīler töküldi kārvāne

269 ne kim var idi onda baġladılar
deḫi yoḫ kimse ėyle çaḳladılar

270 bu māla meşġūl olub ġāfil onlar
kemīnden ẓāhir oldı pehlivānlar

271 müṣelleḥ elde ḳamu tīġ-i berrān
ḥevāle oldılar çün şīr-i ġerrān

272 olar bī-fikrdi bunlar ḫeberdār
ḥarāmī ḳetle yėtdi her ne kim var

273 giriftār-ı müḳeyyed oldı oġlān
çü ḫᵛāce gördi onı ḳaldı ḥeyrān

274 dėdi şāhā dirīġā ḥeyf ü efsūs
meger yoḫdur ki sende ʿārı nāmūs

275 iki dünyāda oġrı münfeʿildür
oġrılıḳ eyleyen dāʾim ḫecildür

276 olur rüsvā vü bed-nām u melāmet
onunçün eylemez kimse şefāʿet

277 velī çün sende vardur ḥüsn-i ṣūret
ʿeceb kimsen eyledün terk-i sīret

---

268 [Böylece gafile yola koyuldu. O anda haramiler gafileye saldırdılar.]
269 [Kervanda olan herkesi yakalayıp bağladılar. Kimsenin coşup gürlemediği kadar coşup gürlediler.]
270 [Onlar kervanı yağmalayıp malla meşgul olup gaflete düştükleri anda pusuda bekleyen pehlivanlar ortaya çıktılar.]
271 [Hepsi silahlanmış ellerinde keskin kılıç kükremiş aslan gibi haramilere saldırdılar.]
272 [Kervan ehli, bu durumdan haberdar, haramiler ise habersizken hepsi pehlivanlar tarafından öldürüldüler.]
273 [Genç, (Hüdadad) ise kervan ehli tarafından yakalandı. Kervanbaşı onu görünce hayran kaldı.]
274 [Kervanbaşı şöyle dedi:"Ey şah! Çok yazık, efsuslar olsun! Meğer sende ar ve namus yok mu?
275 Hırsız olan kişi her iki dünyada da güceneceği duruma düşer. Hırsızlık yapan kişi her daim utanç içindedir.
276 Hırsız olan kişi rüsva ve adı kötüye çıkmış halde herkes tarafından kınanır. Bu yüzden kimse ona şefaat etmez.
277 Fakat sende insanı hayran bırakan yüz güzelliği vardır. Söyle bakalım kimsin, fıtratından caymışsın?"]

278 dėdi ol ḫᵛāceye ol dem Ḫüdādād
ata bu işi vėrübdür mene yād

279 ata idi menim āmūzkārım[Y₂3]
menim bu işde yoḫdur iḫtiyārım

280 ata ferzendine teʿlim-i irşād
ėder oġul görer ondan dutar yād

281 dėdi ḫᵛāce pes ona bārekallāh
gel indi eylegil estaġfirullāh

282 bu işde tövbe ḳıl sen ėy ḫired-mend
olasan sen mene ferzend-i dilbend

283 revān iḫlāṣ ile ol demde oġlān
dėdi tövbe ḳılub oldum peşīmān

284 pes ol merd-i ʿezīz ü ehl-i himmet
ona başdan ayaġa vėrdi ḫelʿet

285 nevāzişler ḳıluben eyledi şād
Ḫüdādād oldı bend-i ġemden āzād

286 pes ol dem ġāfile oldı revāne
yėtişdi kārvān çün Sīstāne

287 besī töḫfe besī leʿl ü cevāhir
besī aḳçe besī ecnās-ı fāḫir

288 müheyyā ḳıldı ḫᵛāce behr-i solṭān
tabaḳla başına getürdi oġlān

289 dėdi ḫᵛāce uşbu pīşkeşidür
dėdi solṭān bu ne ḫurşīd-veşdür

---

278 [Hüdadad o an kervanbaşıya: "Bu işi bana öğreten babamdır.
279 Benim öğretmenim babamdı ve bir tercih hakkım yoktu.
280 Baba oğluna doğru yolu gösterir, oğul da onun yaptıklarını görüp beller." dedi.]
281 [Kervanbaşı ona şöyle dedi: "Aferin! Fakat şimdi Allah'tan bağışlanma dile.
282 Ey akıllı genç! Yaptıklarına tevbe et ve benim istekli oğlum ol."]
283 [Genç, ihlas ile o an tevbe edip kervanbaşıya pişman olduğunu söyledi
284 [Böylece değerli bir adam, himmet ehli bir kimse olan kervanbaşı gence ağırlığınca armağan verdi.]
285 [Onun gönlünü alıp mutlu etti. Hüdadad gam kemendinden kurtuldu.]
286 [O an kafile yola koyuldu. Karvan Sistan şehrine vardı.]
287 [Kervanbaşı, sultan için birçok hediyeler, inci ve mücevherler, birçok para, şaşalı,
288 müheyyā ḳıldı ḫᵛāce behrī solṭān: müheyyā ḳıldı solṭān behrī ḫᵛāce Y
ihtişamlı çeşitli hediyeler hazırladı. Genç başında tepsiyle getirdi.
289 ḫᵛāce: solṭān Y

290 dėdi şāha ḳulundur ėy şehenşāh
şāh ol dem dėdi teḥsīn bārekallāh

291 gözi gördi onı ḳaynadı ḳanı
sanasan tapdı ʿömr-i zindegānı

292 elinden gėtdi ol dem iḫtiyārı
köñilde ḳalmadı ṣebr ü ḳerārı

293 eṯer ḳıldı ona eyle meḥebbet **[Y₂ 4]**
revān oldı gözinden eşk-i ḥesret

294 cemāline olub ol demde ḥeyrān
dėdi teḥsīn ėdüb ol demde solṭān

295 bu ḥüsn ile meger kim ola Yūsif
revādur görmeyen çekse teʾessüf

296 yėne dėdi ki ėy yār-i girāmi
baġışla sen bize uşbu ġulāmı

297 ne istersen vėreyim ona ḳiymet
salub cānıma yüz ḳılāde miḫnet

298 dėdi ḫᵛāce kim ėy solṭān-ı server
çerāġ-ı dövletün olsun münevver

299 ḳulum mālım dövlet ü hem ḳumāşım
ḳamu ecnās-ı mülk ü cān u başım

300 ayaġun topraġına ėy ḫüdāvend
fedā olsun ḳamu övlād u ferzend

Kervanbaşı, sultana: "bunlar (sizin için hazırlanmış) hediyelerdir."dedi. Sultan: "Güneş'e benzeyen bu genç kimdir?" dedi.]

290 [Kervanbaşı şaha: "Ey şahlar şahı, kulundur."diye cevap verdi. Şah o an aferin deyip onu övdü.]

291 [Genci gözü gördü, kanı kaynadı. Sanki yaşam kaynağını buldu.]

292 [O an ihtiyarı elinden gitti. Gönülde dayanma ve direnme gücü kalmadı.]

293 [Sevgi onu öyle derinden etkilemişti ki, gözünden hasret yaşı akmaya başladı.]

294 [Gencin yüz güzelliğine hayran kalan sultan o an onu yücelterek:

295 "Bu güzellikle ancak Yusuf olabilir, onu görmeyenler esef etse yeridir."dedi.]

296 [Yine kervanbaşıya: "Ey şerefli dost! Sen bize bu köleyi hediye et.

297 Karşılığında ne kadar para istersen veririm. Zira sıkıntı canıma yüz zincir vurmuş.]

298 [Kervanbaşı: "Ey yüce sultan! Devletinin kandili etrafı aydınlatsın.]

299 Kulum, malım, mutluluğum, kumaşlarım, tüm mülküm, can ve başım!

300 Ey padişahım! Tüm evlatlarım ve oğlum hepsi ayağının toprağına feda olsun."dedi.]

301 vėrüben oġlānı şāh oldı ḫoşgīn
şāh ona bārekellāh ḳıldı teḥsīn

302 velīkin eyleyüb enʿām u eḥsān
ḳıluben vėrdi cemʿiyyet firāvān

303 pes ol Āzādbaḫt ez-rūy-i eḥsān
çaḳurdı ḳarşusına geldi oġlān

304 dėdi solṭān ona ėy tāze şimşād
bugün men sene ḳoydum Beḫtiyār ad

305 ona çoḫ eyledi iʿzāz u ḥörmet
dėdi meclisde sen ol pīş-i ḫidmet

306 ḳılub ḫidmet beçe teḳrīb-i āyīn
dėdi eʿyān-ı meclis ona teḥsīn

307 çe gördi şāh onı ṣāḥib-ferāset [Y2 5]
ḳamu onda çoḫ iḳbāl-i dövlet

308 besī ḫoşnūd olub āsūde-ḫāṭır
neẓāret vėrdi ona ḳıldı nāżır

309 yėtişdi her ne kim var būd u nābūd
onun işinden oldu cümle ḫoşnūd

310 ki hem ṣāḥib-i dīvān ü hem defter
reʿiyyet ona möḥtāc oldı leşker

311 gėce gündüz şehenşāh ile hemdem
şeh onı görmese bir leḥẓe bir dem

312 gėderdi ṣebr ü ārām ü ḳerārı
onunla ṣerf ėderdi rūzigārı

---

301 [Kervanbaşı, genci padişaha hediye edince şah mutlu oldu. Ona, barekallah deyip takdir etti.]
302 [Ayrıca kervanbaşıya lütuf ve ihsanda bulunarak büyük bir topluluk bahşetti.]
303 [Azadbaht, büyük bir lütufla genci huzuruna çağırdı ve genç (şahın huzuruna) geldi.]
304 [Sultan ona: "Ey taze şimşir boylu! Bu gün ben sana Bahtiyar ismini verdim."dedi.]
305 [Ona çok saygı ve sevgide bulundu, meclisinin hizmetkarlığını ona havale etti.]
306 [Genç, töreye (adetlere) uygun hizmette bulunduğu için meclisin tüm ileri gelenleri ona "aferin" dediler.]
307 Şah onun firasetli ve pekçok devlet saadetine sahip olduğunu gördüğü için
308 mutlu oldu ve gönül rahatlığı ile kendisini idareci yaptı.]
309 [O, zengin fakir herkesin işine koşturdu ve herkes onun işinden memnun kaldı.]
310 [Divan ve defter sahipleri, tüm halk ve askerler ona muhtaç kaldı.]
311 [Bahtiyar, gece gündüz şahlar şahı ile hemdem oldu. Bir an bile onu görmezse
312 [O, zengin fakir herkesin işine koşturdu ve herkes onun işinden memnun kaldı.]

313 vėrüb pes ona küll iḫtiyārı
ḫezīnedār ḳıldı Beḫtiyārı

314 ṭilā nüḳre ne var genc-i ḫezīne
ḳamu tapşurdı ol merd-i emīne

315 ḳamu eşrāf u eʿyān u vezīrān
ḥesedden oldılar zār u perīşān

316 dėdiler n'ėdelim biz şehriyāra
vėrübdür iḫtiyārı Beḫtiyāra

317 eger bėyle keçer eyyām-ı dövrān
bizi topraġa eyler cümle yeksān

318 munın günden güne artar kemāli
meger yoḫdur kemālinin zevāli

319 çekerdiler hemīşe āh-ı ḥesret
ḳežārā Beḫtiyāra döndi dövlet

320 var idi şāh içün bir ḫelvet-i ḫāṣ
felek müžṭerib onda çarḫ ġevvāṣ

321 neşāṭ-engīz menzilgāh-ı meḳṣūd
müneḳḳaş lāciverdler ü zerendūd

322 çekmiş her ṭeref[e] teṣvīr-i ṣūret
kimi ṭālib kimi meṭlūb-ı ḥeyret

323 müṣevver ṣūret-i meʿşūḳ u ʿāşiḳ **[Y₂ 6]**
münāsib birbire çekmiş müvāfiḳ

324 ḳamu esbāb-ı iyş onda müheyyā
firāş u bister-i zerbeft-i dībā

---

313 [Böylece bütün yetkiyi Bahtiyar'a verip kendisini hazinedar yaptı;
314 gümüş, altın, hazinede her ne var ise hepsini güven sahibi olan Bahtiyar'ın ihtiyarına verdi.]
315 [Sarayın tüm ileri gelenleri ve vezirleri hepsi hasetten perişan oldular.]
316 ["Biz padişaha ne yapalım? Tüm yetkiyi Bahtiyar'a verdi.
317 Eğer devran böyle devam ederse sonunda bizi yerle bir edecektir.
318 Bunun günden güne itibarı artıyor. Acaba itibarını zedeleyecek bir şey yok mu?" dediler.]
319 [Onlar hasetten sürekli ah vah ederken, ansızın Bahtiyar'ın şansı döndü.]
320 [Feleğin muzdarip, devranın dalgıç olduğu (bir konumda) şah için ayrılmış bir oda vardı.]
321 [Lacivert ve altın nakışlı, neşe veren bu yer sevgiliye kavuşma menziliydi.]
322 [Her tarafı kaplayan insan resimlerinden kimisi aşığı kimisi de hayretamiz maşuğu betimliyordu.]
323 [Aşık ve maşuğun resmi birbirine uygun ve uyumlulardı.]
324 [Altın sırmalı yatak gibi zevk ü sefa araç ve gerekçeleri orada hazırdı.]

325 şerāb-ı erġuvān u cām-ı gülgūn
içen bir cürʿe onda mest ü mecnūn

326 bu ḫelvet-ḫāneye çün geldi oġlān
temāşā eyleyüben ḳaldı ḥeyrān

327 felek yār olmadı çün döndi dövlet
onı ol demde dutdi ḫᵛāb-ı ġeflet

328 gelüb yatdı ferāz-ferş bister
yuḫıya gėtdi çün ol ḫūb-menẓer

329 gör imdi nėcedür teḳdīr-i Allāh
meger solṭān u ḫātūn gāh u bī-gāh

330 gelüb ol ėvde her vaḳt ola ḫelvet
ḳılullardı ḥüżūr-ı ʿiyş u ʿişret

331 meger ol gün deḫi ḫātūnıyla şāh
ol ėvde vaʿde ḳılmış olgil āgāh

332 gėne pes geldi ḫātūn ḫürrem ü şād
görür kim onda yatmış bir perī-zād

333 dėdi solṭān gelübdür ėde ʿişret
nėce aparmış onı ḫᵛāb-ı ġeflet

334 yėridi irelü çaḳurdı ėy cān
seninle dur olayım şād ü ḫendān

335 dėmişler ʿavretin ʿeḳli olar kem
onun ardınca yėtdi şāh der-dem

336 çe şeh gördi ḥeremle Beḫtiyārı
sanasan gėtdi ʿeḳl ü iḫtiyārı

---

325 [Erguvan (kırmızı renkli) şarap ve gül renkli kadehten bir yudum içen mest olup mecnuna döner.]
326 [Genç bu özel odaya geldiğinde odayı seyrdip hayran kaldı.]
327 [Felek gence yar olmadı, bahtı döndü ve o an gaflet uykusu bastırdı.]
328 [O güzel yüzlü genç, gelip altın sırmalı yatağa uzanıp uykuya gitti.]
329 [Şimdi Allah'ın takdirin gör nasıl oldu? Meğer sultan hanımıyla zamanlı zamansız
330 o evde halvete çekilir ve içip eğlenerek huzuru içerisinde zaman geçirirlerdi.]
331 [Şimdi o gün şah hanımıyla o evde buluşacaklarına dair birbirlerine söz vereceğinden haberdar ol.]
332 [Yine hatun mutlu mesut halde eve geldi. Orada peri yaratılışlı birinin uyuduğunu görür.]
333 ["Sultan işret için gelmiştir ve gaflet uykusu içerisinde kalmıştır."diye düşünerek
334 ileri gelip: "Ey can! Kalk seninle mutlu mesut olayım."dedi.]
335 ["Kadının aklı az olur" demişler. Bu anda şah geldi.]
336 [Hanımıyla Bahtiyar'ı görünce sanki aklı başından gitti, ihtiyarı kalmadı.]

337 ḳarannu oldı [bu] ʿālem başa dār [Y.2 7]
dėdi deḫi menimçün ḳalmadı ʿār

338 acıḳlandı ona el vėrdi ġeyret
dėye ki ḫātūna ėy zişt-i ʿavret

339 siyāsetler ḳılam men Beḫtiyāre
seni ondan ḳılam men pāre pāre

340 bu ḥāle şāh ola çün diger-gūn
ḥerem yolını dutdı ḳaçdı ḫātūn

341 çaḳurdı der-dem ki geleydi ḳullar
serāsime gelüben yėtdi onlar

342 buyurdı baġladılar Beḫtiyārı
siyāset eylediler ol nigārı

343 özünden gėtdi ol oldı diger-gūn
vücūdı serāser ālūde-yi ḫūn

344 buyurdı pes o demde zār u meʾyūs
aparın zindāna eyleyin meḥbūs

345 revāne oldı pes dövlet-sarāya
çaḳurdı söyledi ol meh-liḳāya

346 gel indi doġrı söle olma inkār
mene bu sirrı fāş eyle[gil] iẓḥār

347 meger yoḫdur senün nāmūs u ʿārın
senündür bu günāh yā Beḫtiyārın

348 eger doğrı[yı] dėmezsen bend-ez-bend
keserem men seni peyvend peyvend

---

337 [Alem karardı başına dar oldu. "Namusum elden gitti."."dedi.]
338 [Sinirlendi, şerefi üstün geldi. Hatuna: Ey kadınların çirkini (alçağı)!
339 Bahtiyar'a cezalar verip, seni de bu yüzden parça parça etmem gerek." deyip
340 hali değişeceği sırada hatun harem yolunu tutup oradan kaçtı.]
341 [Şah o an kulları çağırdı ve onlar gelip yetişdiler]
342 [Bahtiyar'ı yakalayıp bağlamalarını, o güzel sevgiliye de ceza vermelerini buyurdu.]
343 [Kendini kaybetti, hali değişti. Vücudu kıpkırmızı oldu.]
344 [O anda perişan ve üzgün halde: "Zindana götürüp haps edin."diye buyurdu.]
345 [Saraya doğru yola koyuldu. O ay yüzlü sevgiliyi huzuruna çağırıp şöyle sordu:
346 "Gel, şimdi inkar etmeden doğruyu söyle. Bu sırrı açığa çıkar.
347 Senin ar ve namusun yokmuş. Bu günah senindir yoksa Bahtiyar'ın?
348 Eğer (herşeyi) teker teker söylemezsen seni liyme liyme keserim.]

[349] dėdi ḫātūn kim ėy şāh-i cehāndār
olasan şād u ḫürrem tā cehān var

[350] ziyāde olsun ol cāh u celālin
felekden olmasun bīm-i zevālin

[351] ḫüdāvendā yoḫdur menim günāhım [Y₂ 8]
bu daʿvāde yėne Ḥeḳdür güvāhım

[352] onı men bilmedim sandum ki sensen
ona saru teveccüh eyledim men

[353] onun eli mene hīç yetmeyübdür
menimle hem ki fiʿl ėtmeyübdür

[354] eger öldür ve eger ḳoy şehenşāh
dėdüm doġrısını [ki] sen ol āgāh

[355] gėce oldı yėne ġeyretden ol şāh
yanar odlara düşdi tā seḥergāh

[356] seḥer ki oldı çün buyurdı solṭān
hemān gelsün vezīr ü ehl-i dīvān

[357] kime söleyelim men ḥāl-i ḳiṣṣe
kim ondan ḥāṣil olmaz ġeyr-i ġüṣṣe

[358] budur ėtdi meni zār u perīşān
bu derde var mı ola hīç dermān

[359] olara neḳl ḳıldı çün bu ḥāli
ziyāde ḳıldılar bu ḳīl u ḳāli

[360] ḳamu feryād ėdüb ḳıldı şikāyet
ki şāhā doġrıdur uşbu ḥekāyet

---

[349] Hatun: "Ey cihan şahı! Dünya var olduğu sürece mutlu mesut olasın.
[350] Mevki ve büyüklüğün daim olsun. Felekten hiçbir zaman korkun olmasın.
[351] Ey padişahım! Benim günahım yok. Bu davada şahidim Allah'tır.
[352] Ben onun sen olduğunu zannettim. Bu yüzden ona doğru yöneldim.
[353] Onun eli bana hiç değmemiştir. Benimle hiçbir şey yapmamıştır.
[354] Ey şahlar şahı! İster öldür, ister bırak. Benim doğruyu söylediğimden emin ol."dedi.]
[355] [Gece oldu. Şah yine sabaha kadar haysiyet ve şerefinden yanar ateşler içinde kaldı.]
[356] [Sabah olduğunda sultan tüm vezir ve divan ehlinin huzuruna gelmesini buyurdu.]
[357] ["Bundan başka bir derdimin olmayacağı bu durumu kime söyleyeyim?
[358] Beni ağlar ve perişan halde bıraktı. Bu derde çare olacak ilaç var mı?"dedi.]
[359] [Onlara bu durumu anlattı. Fakat onlar bu dedikoduyu daha da abarttılar.
[360] [Hepsi feryat edip: "Ey şah! Bu hikaye doğrudur."diyerek şikayete başladılar.

361 velī çoḫdan bilürdik biz bu ḥāli
ḳılurduḳ her zamānda yüz ḫeyāli

362 velī hīç kimse ḳılmazdı müdārā
ki bu remzī ḳılaydı āşikāre

363 bu ḥāle çün bugün ḥeżret-i şāh
özi olmuş bī-şek el-ḥamdu li'llāh

364 revādur kesesen peyvend peyvend
cehān ehline ola ʿibret-i çend

365 ki mundan bėyle her nā-pāk-zāde [Y₂ 9]
ayaġın ḳoymaya ḥedden ziyāde

366 ėşitdi çünki bu sözleri solṭān
vücūd[ı] ġeyretinden oldı lerzān

367 getürdiler buyurdı Beḫtiyārı
temāşāya yıḳıldı ḫelḳ vārı

368 ḫeyāsız bī-vefā bed-eṣl ü nā-pāk
edebsiz nā-dürüst dūn-ı nā-pāk

369 seni cümleden ḳıldum bir güzīde
emek vėrdüm ḥeyf sen tek pelīde

370 sene vėrdüm ʿinān-ı iḫtiyārı
sene ḳıldum mufavvaż kār u bārı

371 seni ḫelḳün içinde āşikāre
buyuram eylesünler pāre pāre

372 oda yaḫub k[ön]lün bād-i fenāya
dėyeler müsteḥeḳsin bu cezāya

---

361 Fakat biz bu durumu daha önceden bilir, sürekli düşünüp dururduk.
362 Fakat hiç kimse bu sırrı ortaya çıkarmak için müdara etmezdi.
363 Çok şükür bugün şahın kendisi şüphesiz bu durumdan haberdar olmuş, elhamdulillah.
364 Bundan kötü tabiatlı kimselerin yanlış bir davranışta bulunmaması ve
365 cihan ehline ibret olması için kessen revadır." dediler.]
366 [Sultan, bu sözleri duyunca vücudu gayretinden titredi.]
367 [Bahtiyarı getirmelerini buyurdu. Halk hepsi seyir için toplandı.]
368 [Şah Bahtiyar'a: "Hayasız, edepsiz, soysuz, sefil, alçak!
369 Seni herkesten üstün kıldım. Senin gibi bir alçağa emek verdim.
370 Seni ihtiyar sahibi yaptım. Kar ve faydayı sana havale ettim.
371 Şimdi halkın içinde seni parça parça etmelerini buyurayım.]
372 Gönlünü yokluk rüzgarında ateşe verip bu cezayı hak ettiğini söylesinler.

373 bu nedāmetle tā rūz-i ḳiyāmet
cehān ehline ola pend-i ʿibret

374 özün ḳıldun özüve ẓülm ü bī-dād
elinde tīġ-i mıṣrī geldi cellād

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār*

375 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i ʿālem
başından sāye-yi Ḥeḳ olmasun kem

376 bu işde yoḫ günāhım bī-günāham
sene meḥşer güninde dād-ḫᵛāhem

377 bu meʿnādan olmamışam men āgāh
ki bu menzilidür ḫelvetgāh-i şāh

378 velī çün döndü menden beḫt ü dövlet **[Y₂ 10]**
naṣīb oldı mene renc ü meşeḳḳet

379 münevverdi ṭāliʿm beḫtim kemāle
çe menden döndi uġradum zevāle

380 kemāl ü zevāl ü iḳbāl ü idbār
belā vü miḥnete oldum giriftār

381 var imiş her kemālün bir zevāli
ne şādlıḳdur onun yoḫdur melāli

382 meger eyle idi teḳdīr-i Allāh
elimden ne gelür el-ḥükm li'llāh

383 menem ol ḫᵛāce-yi bergeşte-dövlet
ne geldi başına ne çekdi miḥnet

---

373 Bu pişmanlıkla kiyamet gününe kadar cihan ehline bir ibret ve nasihat olsun.
374 Zira sen kendi kendine zulüm ve eziyet ettin. Ve cellat Mısır çeliğinden yapılmış kılıcını çekti.]
* *Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı*
375 [Bahtiyar: "Ey alemin şahı! Allah'ın gölgesi üzerinden eksik olmasın.
376 Bu işte bir günahım yok, günahım olmadığı için mahşer gününde senden adalet isteyeceğim.
377 Ben bu odanın şahın özel odası olduğundan haberdar değildim.
378 Fakat talihim ve bahtım bana yar olmadı. Bana eziyet ve sıkıntı nasip oldu.
379 Talihim ve bahtım kemal-i aydınlık içindeydi. Fakat şansım döndü belaya uğradım.
380 Kemalim zeval, mutluluğum bedbahtlık (oldu); bela ve mihnete giriftar oldum.
381 Her kemalin bir zevali var imiş. Ne mutlu ona ki, hüznü ve kederi yoktur.
382 Meğer Allah'ın takdiri böyle imiş. Hüküm Allah'ındır elden ne gelir?
383 Ben, başına (bin türlü bela gelen), sıkıntı içinde talihi dönen şu tüccar gibiyim.

384 elinden gėṭdi māl u mülk ü ferzend
ölince ʿömri ḳurtulmadı ez-bend

385 dėdi kimdür ol oldı giriftār
senün kim ṭāliʿ ü beḫti nigūnsār

386 beyān eyle nėce-durur bu eḥvāl
nėce olur sene teşbīh-i timṯāl

Ḥekāyet-i Evvel*

387 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-ı güster
müdām olsun sene dövlet müḳerrer

388 ziyāde olsun iḳbāl ü celālün
kemālün olsun olmasun zevālün

389 zi-cevr-i ḥādiṯāt ḫavf-i ikrāh
penāhında seni saḳlasun Allāh

390 ėşitmişem meger men bir ḥekāyet
ki rāvī eylemiş bėyle revāyet

391 meger var idi bir merd-i tüvānger [Y₂ 11]
be-ġāyet māldār u ṣāḥib-i zer

392 var idi ḥücreler dolu ḳumāşı
müheyyā neʿmeti çoḫ āb u āşı

393 zibercedd ü leʿl ü yāḳūt cevāhir
gümüş altun ile ṣanduḳları pür

394 zümürrüd onda çoḫ fīrūze elmās
meṭāʿ-ı pür-behā her gūne ecnās

---

384 Tüm malını, mülkünü, oğullarını kaybetti. Ölene kadar gam kemendinden kurtulmadı."dedi.]
385 [Şah: "Senin gibi talihi ve bahtı dönmüş olan kimdir?
386 Senin yaşadıklarına örnek olacak bu olayı açıkla."dedi.]
* *İlk Hikaye*
387 [Bahtiyar: "Ey adaletli şah! Sana takdir edilmiş devletin daim olsun.
388 Mutluluk ve saadet, mevkin ziyade olsun. Kemalin olsun, zevalin olmasın.
389 Allah seni yaratılanların eziyetinden, korkulardan korusun."]
390 [Ben ravinin anlattığı şöyle bir hikaye duydum.]
391 [Mal varlığı fazla, çok altın sahibi olan zengin bir adam var imiş.]
392 [Odalar dolu kumaşa sahipti; nimeti hazır, rızkı boldu.
393 Sandıklar dolusu mücevher, inci, gümüş ve altınları, zümrüt, firuze, elmas,
394 her türlü değerli eşyası var idi.

395 var idi māl u mülki ḥedden efzūn
gedā idi onun yanunda Ḳārūn

396 hemīşe baġlar idi bārḫāne
getürürdi bėle çoḫ kārḫāne

397 ġulām-ı ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş
ġereż[i] her gün gėder bėyle yoldaş

398 ḳılurdı şehriden şehre ticāret
felek yār idi görmezdi ḥeḳāret

399 nėçe kim var idi dövlet ona yār
getürürdi seferden sūd-i bisyār

400 yavuḳ çün oldı kemāli zevāle
düşüb ol ḫᵛāce bir özge ḫeyāle

401 ḳıluram men dėdi buʿd ez-ki sevdā
deḫi ėtmem ticāret men temennā

402 seferdür renc ü āsūd[e] ferāġet
olub ėvde dutub men istiṭāʿet

403 düşende men alayım cins-i erzān
satayım müşteriye artuḳ ondan

404 olur nefʿi bütün ondan ziyāde
pes oldı dövlet atından piyāde

405 ne kim var idi onda neḳd ü altun
vėrüb ol demde tāḫıl aldı satun

406 gelürdi günde tāḫıl nėçe ḫārvār
aluben yıḳdı ol anbār anbār

---

395 [Karun'un dahi onun yanında dilenci olacağı kadar fazla mala mülke sahip idi.]
396 [Her daim değerli ürün toplar ve bunun karşılığında yüklü kazancı olurdu.]
397 [Uşakları, evi, otağı, yatağı vardı. Kısacası her günü böyle geçerdi.]
398 [Şehirden şehre ticaret ederdir. Bahtı ona yar idi, felekten hakaret görmezdi.]
399 [Bahtı ona yar olduğu sürece (her gittiği) seferden faydalı kazanç getirirdi.]
400 [Kemali zevale yaklaştığı için bir gün tüccar başka bir hayale düştü.]
401 ["Muhabbetten uzak düştüğüm için bir daha ticaret etmem" dedi.
402 Sefer etmek sıkıntı ve eziyet verir, evde oturup sıkıntılardan uzak kalıp gücümü yeniden kazanayım.
403 Fırsat düştüğünde ucuz mallardan alıp müşteriye fayda sağlayacak şekilde satayım.
404 Böylece kazancım daha fazla olur."diye düşündü. Fakat devlet atından düşüp yaya kaldı.]
405 [Tüm nakit ve altınlarını verip o anda tahıl satın aldı.]
406 [Her gün birkaç eşek yükü tahıl geliyordu. Anbarlar dolusu tahıl aldı.]

[407] büyüdi ol hevā ḫesīsün müddeʿāsı
ki ġezelliḳ ola arta behāsı

[408] gelüb artuḳ behāya ala ḫelḳān
alurdı il be il tāḫıl firāvān

[409] ona bir ḫeyr-ḫᵛāh ėtdi neṣīḥet
satuben tāḫıl sen al mā-ḳiymet

[410] ḳasem yād eyledi and içdi möḥkem
ki ġezelliḳ olmınca buḳda satmam

[411] çe ḳıldı merd-i aḥmaḳ fikr-i bāṭil
onunçün olmadı meḳṣūd ḥāṣıl

[412] ḳış oldı yaḳdı çün yaġmūr u bārān
yaḳar bārān gėce gündüz firāvān

[413] su yėrden çıḫuben gökden töküldi
yaḳışdan ḳardan anbār söküldi

[414] çürüyüb tāḫılı gėtdi fenāya
özi uġradı derd-i bi-devāya

[415] ḳamu anbārları gėtdi fenāya
kişinün rengi döndi kehrübāya

[416] ne var ecnās-ı emvāl-i ʿimāret
satuben eyleyüm cümle ticāret

[417] gümānı her ne gėder mülk-i Tālışa
satuben ḳamusın vėrdi ḳumāşa

---

[407] [Kıtlık zamanı gelsin ve her şey pahalansın diye o cimrinin günden güne arzusu, isteği artıyordu.]
[408] [Halk yüksek fiyata gelip alsın diye her sene tahıl satın aldığı
[409] sırada ona bir hayırsever şöyle nasihat etti: “
[410] [Kıtlık olmadığı sürece buğday satmayacağına dair sağlam yemin etti.]
[411] [Ahmak adam batıl bir düşünceye kapıldığından isteğine (amacına) ulaşamadı.]
[412] [Kış olduğu için gece gündüz sürekli yağmur yağdı.]
[413] [Su yerden çıktı gökten döküldü. Yağmur ve kardan anbar dağıldı.]
[414] [Tahılı çürüdü, mahvoldu. Kendisi devasız derde uğradı.]
[415] [Tüm anbarları yok olunca kişinin rengi sararıp kehribara döndü.]
[416] [Tüm malını mülkünü her ne var ise hepsini satıp ticaret yapmak istedi.]
[417] [Talış mülküne gidebileceğini düşündüğü her şeyi satıp kumaş aldı.]

418 oturdı gemiye sürdi be-deryā
gerek dövlet ne ḥāṣıl be-seʿy ola

419 meger içinde ol merd-i dil-efkār
ne ḳılsun ger ona beẖt olmasun yār

420 ḳeżārā esdi bir bād-i müẖālif
çeker ol ḥesret-i āh u teʾessüf

421 metāʿı hem ḳumāşı hem ġulāmı
ḳamu ġerḳ oldı deryāya temāmı

422 özi ḳaldı meger bir taẖta üste
ḳılur feryād u aġlar dil-şikeste

423 ḳeżāya yoẖ çünki teḳdīre çāre
var idi ʿömri çıẖdı bir kenāre

424 yėtişdi gördi bir şehr-i müʿeẕẕem
ona uġradı bir merd-i mükerrem

425 kim onda var idi çoẖ māl-ı dünyā
berhem onınla ḳılmış idi sevdā

426 tanıyub dėdi nėce oldı ḥālin
hanı cemʿiyyet-i esbāb u mālın

427 ona şerḥ eyledi ḥālin temāmet
ėşitdi ẖᵛāce ondan [ol] ḥekāyet

428 aparıp ėve ona ḳıldı ḥörmet
dėdi çekme deẖi endūh u miḥnet

429 gel imdi munda eglen müddet-i çend
ne men dėyüm ḳebūl ėt ėy ẖired-mend

---

418 [Gemiye oturup deryaya sürdü. Eğer bir kişiye talih yar değilse çok çaba ve gayret göstermesine rağmen onun işi hasıl olmaz.
419 [O gönlü yaralı adam o gemi içinde; baht ona yar olmadığı için yapabileceği hiçbir şey yoktu.]
420 [Ansızın sert bir rüzgar esti. O bahtsız tüccar hasret ve üzüntü içinde ah ederdi.]
421 [Satılacak kumaş ve kölelerinin hepsi deryada battı.]
422 [Kendisi bir tahta üzerinde gönlü yaralı halde feryat figan içinde kaldı.]
423 [Olacağa çare yoktu. Eceli gelmediği için bir kıyıya çıktı.]
424 [Muazzam bir şehre vardı. Keramet sahibi bir adam onun yanına geldi.]
425 [Çok fazla dünya malına sahipti ve önceleri onunla muhabbeti olmuştu.]
426 [Onu tanıyıp "tüm sahip olduğun malın mülkün nerede" diye sordu.]
427 [Ona başına gelenlerin hepsini anlattı. Zengin adam bu hikayeyi ondan duyunca
428 eve götürüp ona saygı ve sevgide bulundu: "Artık mihnet ve sıkıntı içinde olma.
429 Ey akıllı adam! Bir müddet burada kal. Benim söylediklerimi kabul et.

[430] seni men ėdeyim bir işe meşḳūl
senünçün ḥāṣil olsun māye-yi pul

[431] ḳebūl eyle sene eyledim iḳrār
sen ol gel ḫirmenim üstine serkār

[432] riżā birle ona çün oldı ṭālib
müşeḫḫeṣ oldı enʿām u mevācib

[433] yetişdi vaḳt-i ḫirmen geldi serkār
yıḳub meḥṣūl ėderdi neḳl-i anbār

[434] dönübdür beḫti seʿy ėtmek ne ḥāṣil
pes ol dem eyledi bir fikr-i bāṭıl

[435] menimle ḫᵛāce ger ėde zebūnluḳ
mene vėrmeye belki müzd-i donluḳ

[436] tāḫıldan ėdüm men ḫeylī pinhān
eger müzdüm vėre ber ḥesb-i imkān

[437] yėne getürüben eylerem iẓhār
ve ger yėtmiş ola ḥeḳ be ḥeḳdār

[438] pes ol bir kişiye beḫt ʿeḳl-i nöḳṣān
çe ondan eyledi bir şeyde pinhān

[439] temām oldı hem refʿ oldı meḥṣūl
onun müzdini vėrdi ḫᵛāce meʿḳūl

[440] fizūn ondan yüküş enʿām u ḫelʿet
nevāzişler ḳıluben ėtdi ʿizzet

---

[430] Sana kazanç getirecek bir iş vereyim.
[431] Benim harmanıma (kahya) ol. Sana teklifte bulundum bu teklifimi kabul et."dedi
[432] [Rıza gösterip bu işe talip oldu. Maaşı ve hediyesi belirlendi.]
[433] [Harman vakti olunca kahya geldi. Tüm mahsülü anbara topladı.]
[434] [Fakat bahtı yar olmadığı için çaba göstermek anlamsızdır. Bu sırada batıl bir düşünceye kapıldı.]
[435] menimle ḫᵛāce ger ėde zebūnluḳ/ mene vėrmeye belki müzd-i donluḳ: menimle ger ėde ḫᵛāce zebūnluġ/ mene vėrmeye belki ḫᵛāce donluġ B.
"Zengin adam hakkımı gaspedip benim maaşımı vermek istemez.
[436] Ben önlem olarak tahıldan bir hayli saklayayım. İmkan dahilinde maaşımı verir ise
[437] yine bu durumu açıklarım. Böylece hak yerini bulmuş olur." diye düşündü.
[438] [Böylece aklı kem olduğundan bir yerde tahılı sakladı.]
[439] [Harman zamanı bitti. Zengin adam onun maaşını verdi.]
[440] [Maaşından da fazla armağan ve lürufta bulundu. İltifat edip saygı gösterdi.]

441 pes ol dem fiʿlinden oldı peşīmān
ḳeżārā ol ėdende ġelle pinhān

442 onı görmüşdi bir kimse ez-dūr
dėdi ėy ḫᵛāce bil meʿlūm-i meşhūr

443 bu serkār ü merdī-yi bī-deyānet
senün mālundan ėtdi çoḫ ḫeyānet

444 ėşitdi ḫᵛāce çün oldı ġeżeb-nāk
çaḳurdı dėdi ėy merdūd-ı nā-pāk

445 dėdi ėy ḫāricī ḫāʾin tamʿakār
senünçün olmamış dövlet sezāvār

446 ona eyledi tenbīh-i ihāmet
çe gördi onı bėyle bī-deyānet

447 çıḫardı şehrden eyledi merdūd
meger eyle idi teḳdīr-i Meʿbūd

448 pes ol āşüfte-yi zār ü perīşān [Y1 3a]
baş alub gėder idi der-beyābān

449 beyābānda perīşān-ḥāl gėtdi
gelüb ol demde bir deryāya yėtdi

450 yėtişdi gördi çün bir cemʿ-i ġevvāṣ
oturmış eylemişler mecmaʿ-ı ḫᵛāṣ

451 kim olduḳını bildiler temāmı
durub ona hamu vėrdi selāmı

452 nėçe kez ona satmışdılar gövher
dėdiler bu ne ḥāldur ėy berāder

---

441 [O an adam yaptığından pişman oldu. Tesadüfen mahsülü sakladığı sırada uzaktan
442 onu bir kimse görmüştü. Zengin kişiye olan olaydan haberdar olması gerektiğini bildirdi.]
443 ["Bu imansız kahya sana ihanet edip malından saklamıştır." Dedi.]
444 [Zengin adam bunu duyunca sinirlenip onu çağırdı. Ona: "Ey fıtratı kirli ve reddedilmiş!
445 Ey harici, tamahkar! Senin için devlet (baht) yar olmamış."dedi.]
446 [Onu dinsiz olarak gördüğü için kuşkusundan dolayı azarladı.]
447 Allah'ın takdiri böyle olduğundan onu şehirden çıkarıp kovdu.]
448 [(Böylece) o, dağınık, perişan ve dermansız halde sahrada başını alıp giderdi.]
449 [Perişan halde sahrada giderken, gelip bir anda bir deryaya ulaştı.]
450 [(Tacir) deryaya vardığında bir dalgıç grubunun orada toplandığını gördü.]
451 [Onların hepsi onun kim olduğunu bildiler ve kalkıp ona selam verdiler.]
452 -: nėçe kez ona satmışdılar gevher/ dėdiler bu ne ḥāldur ėy birāder
[Ara sıra ona mücevher satmıştılar. "Ey birader! Bu halin nedir?" diye sordular.]

453 olara ʿerż ḳıldı sergüzeştin
güzeşt mācerāsın şerḥiyetin

454 bu ḳıṣṣe onlara çün oldı meʿlūm
oların baġrı sanki oldı çün mūm

455 dėdiler nesnemiz yoḫ sene lāyiḳ
velī̄ bėyle gelür ʿeḳle müvāfiḳ

456 dediler on kişi biz ḳamu bī̄-pūl
ne getürsek bu deryādan memnūn ol

457 ḳamu ġevvāṣlar ėndiler be-deryā
getürdi her biri bir dürr-i zī̄bā

458 ona getürdiler on dürr-i ġelṭān
görende cövheri ḳalurdı ḥeyrān

459 dėdiler ol cevān-i meh-liḳāye
buları sat öziçün eyle māye

460 ki her kimsede yoḫdur māl u neʿmet
cehānda yoḫ onın çün ḳedr ü ḳiymet

461 olar on dürr-i ġelṭān ol cevāne
çe vėrdiler cevān oldı revāne

462 onın eginde var bir köhne cında
nihān eyledi onın arasında

---

453 [Tacir, onlara (başından) geçen macerasını ve bu maceranın açıklamasını yaptı.]
454 bu ḳıṣṣa onlara çün oldı maʿlūm/ oların baġrı sanki oldı çün mūm: bu ḳıṣṣa onlara maʿlūm olındı/ oların baġrı sanki delindi.
[Bu hikâye onlar tarafından iyice anlaşılınca onların bağrı sanki eriyen mum gibi oldu.]
455 [Tacire: "Sana layık hiçbir şeyimiz yok, fakat böylesini uygun gördük.
456 dėdiler önümiz deryāya bir yol/ ne getürsek sene bu deryāda ol: dediler on kişi biz kamu bī̄-pūl / ne getürsek bu deryādan memnūn ol
Biz on kişi parasız pulsuz durumda olduğumuz için bu deryadan seni memnun edecek ne getirelim?" diye sordular.]
457 ėndi: ėndiler
[Bütün dalgıçlar deryaya daldı her biri güzel bir inci getirdi.]
458 [Ona, görenleri hayran bırakacak on değerli inci getirdiler.]
459 [O ay yüzlü gence "Bunları sat kendin için sermaye et.
460 Malı ve nimeti olmayan kimselerin dünyada kadri kıymeti bilinmiyor." dediler.]
461 [Onlar on değerli inciyi o gence verdiler ve genç yola koyuldu.]
462 cında: jinde Y1
[Onun üzerinde yamalı bir hırka vardı. (On inciyi) onun arasında sakladı.]

463 revāne oldı gėtdi yola doġrı
pes ona yoldaş oldı iki oġrı

464 başında gördiler yoḫdur ʿemmāme
gėyübdür egnine bir köhne cāme

465 dėdiler uşbu miskīn ü gedādur **[Y1 3b]**
nesi vardur feḳīr-i bī-nevādur

466 onın çün dövleti olmış nigūnsār
görüben onları fikr ėtdi ḳorḫar

467 götürüb sekkizin aġzına saldı
ikisi dürlerin çiyninde ḳaldı

468 ḳeżārā beḫt dönmek oldı meʿlūm
yėrirken nā-gehān aḳsırdı ol şūm

469 dehānından daḳıldı çünki dürler
köñül oldı müşevveş cismi terler

470 götürdiler o dürri oġrılar pāk
pes oldılar ona ol dem ġeżeb-nāk

471 dėdiler hanı munların ḳalanı
dutuben boḳdılar ol bī-nevānı

472 çalındı ānçe kim san oldı bī-cān
dehānından onın yol eyledi ḳan

473 ayaḳdı düşdi ol medhūş u ḥeyrān
onı salub oradan gėtdi düzdān

---

463 pes ona yoldaş oldı iki oġrı: ona yoldaş oldı nėçe oġrı
[Yolculuk ederken iki hırsız ona yoldaş oldu.]
464 [Başında sarığının olmadığını, üzerinde ise giydiği eski giysiyi görünce
465 tesellī vėr feḳīr-i bī-nevādur: nesi vardur feḳīr-i bī-nevādur
"Bu zavallı, fakir, aciz bir dilenci olduğu için hiçbir şeyi yoktur." dediler.]
466 [Onun için talihi altüst olmuştu ve onları görüp kaygılanıp korktu.]
467 saldı: attı çiyninde: cebinde
[(Bu yüzden) incilerin sekizini alıp ağzına attı, ikisi ise cebinde kaldı.]
468 [Ansızın şansı döndü, o uğursuz tacir yürürken hapşırdı.]
469 [Ağzından inciler saçıldığından vücudu terledi, gönlü ise perişan oldu.]
470 pes oldılar ona ol dem ġażabnāk: pes ona oldılar ol dem ġażabnāk
[Hırsızlar, o incilerin hepsini ondan alıp ona öfkelendiler:
471 "Bunların devamı nerede?" diye sorup zavallıyı boğdular."]
472 [Tacir, o inciler ondan çalındığı için sanki canını teslim etti. Ağzından kanlar boşaldı.]
473 ayaḳdı düşdi ol medhūş u ḥeyrān/ayaḳdan düşdi medḫūş oldı ḥeyrān/
[Ayaktayken baygın ve şaşkın bir şekilde yere düştü. Hırsızlar onu orada bırakıp oradan gittiler.]

474 yėtişdi bir mürüvvetlü cevān-merd
baḫub gördi eşer ḳıldı ona derd

475 alub arḥasına apardı şehre
dėdi Ḥeḳden görüm men ḫeyr behre

476 özine geldi ol bergeşte dövlet
temām eʿżāsı mecrūḥ u melāmet

477 perīşān müżṭerib mecrūḥ u ḫeste
felek cevrinden olub dil-şikeste

478 cehān gözlerine olmış ḳaranḳu
neṣīb olmış ona endūh u ġayḳu

479 pes ol igid onı ez-behr-i meʿbūd
nėçe gün saḫladı çün oldı behbūd

480 yėrinde gördi ḳalmış iki cövher
gėne oldı dimāġı tāze-yi ter

481 dėdi men munları ez-behr-i tūşe **[Y$_1$ 4^a]**
aparum satayım cövher-fürūşa

482 revāne oldı gėtdi sūy-i bāzār
dėdi ṣerrāfa sen varsan ḫerīdār

483 eger sen alur isen ėy berāder
sataram mende vardur iki cövher

484 görüb ol demde onı dėdi ṣerrāf
ne vėrüm söylegil ez-rū-yi inṣāf

---

474 [(O sırada) iyiliksever bir yiğit geldi. Tacirin halini görüp ondan etkilendi.]
475 görüm: görerem
["Ben hayrı ve iyiliği Allah'tan göreyim." diye düşünerek taciri sırtına alıp şehre götürdü.]
476 melāmet: cerāḥat
[O (tüm varını kaybetmiş) talihi dönmüş tacir kendine geldiğinde tüm azaları yaralıydı.]
477 [Perişan, ıstıraplı, yaralı ve hasta, zamanın cefasından gönlü kırık haldeydi.]
478 [Dünya gözlerine karanlık görünmüş, ona dert ve üzüntü nasip olmuştu.]
479 gün: vaḳt
[Böylece o genç, taciri iyi oluncaya kadar Allah rızası için evinde himaye etti.]
480 cevher: gevher
[Tacir, iyi olduğunda iki mücevherin yerinde kaldığını görünce yine dimağı (morali yerine geldi) tazelendi.]
481 ["Ben bunları azık için götürüp mücevher satıcısına satayım." diye düşündü.]
482 [Böylece pazara gitti. Sarrafa: "Ey birader!
483 Alıcı olarak sen varsın. Eğer sen alıcı olursan bende iki mücevher var. (Bu mücevherleri) sana satayım." dedi.]
484 [O anda sarraf onu (incileri) görüp "Ne kadar vereyim insaflı ol da söyle." dedi.]

485 yėriyüb ol dem ol bī-çāre miskīn
bilürdi erzişin dėdi behāsın

486 dėdi öz özine ṣerrāf-ı nā-dān
bilür ḳiymetini vėrmez bu erzān

487 bu meblaġ men muna vėrince ḳiymet
ḳılayum men muna böhtān u töhmet

488 pes ol dem eyledi feryād u efġān
ėşidüb her ṭerefden geldi ḫelḳān

489 dėdiler n'oldı sene söyle doġrı
dėdi çoḫ mālımı almışdı oġrı

490 ḫelāl idi velīkin çünki mālım
elinde gördim uşbu düzd-i ẓālim

491 dutuben ona envāʿ-ı siyāset
ḳılur āzār u cevr-i bī-nehāyet

492 apardılar onı nālān u giryān
be-nezd-i pādişāh-ı ʿeṣr ü dövrān

493 dėdi ṣerrāf ki ėy şāh-i cehāndār
ki mende var idi on dürr-i şehvār

494 ikisin bu kişi menden nihānī
oġurlamış idi men tapdum onı

495 sekiz bu ikiden vardur temāşā
hamu birbirine hem cism ü hemtā

---

485 [O çaresiz miskin, incilerin değerini bildiği için sarrafa gerçek değerini söyledi.]
486 vėrmez: satmaz
[Cahil sarraf (kendi kendine): "Bu değerini bildiği için (incileri) ucuza vermez.
487 Ben bu meblağı vermemek için ona iftira atayım." diye düşündü.]
488 [Böylece o anda feryat figan etmeye başladı. Her taraftan halk duyup geldi:
489 dėdi çoḫ mālımı almışdı oġrı: dėdi mālım çoḫ aparmışdı oġrı
"Sana ne oldu doğruyu söyle." diye sordular. Sarraf "Hırsız birçok malımı almış.
490 ḫelāl idi velīkin çünki mālım/ elinde gördim uşbu düzd-i ẓālim: velikin çün helāldı ki mālım/ elinden aldum uşbu düzd-i ẓālim
Allah'tan malım helaldı da bu zalım hırsız tarafından alındığını fark ettim." dedi.]
491 envāʿ-ı siyāset: ʿünvān-ı siyāset
[Onlar (tacire) türlü türlü eziyet, sonsuz zulüm ve eziyet edip
492 onu feryat figan içinde asrın ve zamanın padişahının huzuruna götürdüler.]
493 [Sarraf: "Ey dünyanın şahı bende şahlara layık on inci vardı.
494 men tapdum onı: tanıdum men onu
(On inciden) ikisini benden gizli çaldı fakat ben onu buldum.
495 Bunların hepsinin birbirinin aynısı olan bu iki incinin sekizi bende var." dedi.]

[496] götürüb dutdılar çünki berāber
ḳeżārā hamusı birbire beñzer

[497] dėdi solṭān bu kişi oġrı oldı **[Y₂ 17]**
bu ṣerrāfın nişānı doġrı oldı

[498] ne lāzımdur buna zencīr ü zindān
aparın bunı asın boḳazından

[499] köñli ġemli eli baġlu giriftār
çeküb apardılar tā cānib-i dār

[500] olub mecmūʿ merdüm ʿām ü hem ḫāṣ
ḳeżārā yėtdi ol dem cemʿ-i ġevvāṣ

[501] baḫub gördiler ol dem ol feḳīri
ḳalubdur mübtelā yoḫ destgīri

[502] eli baġlu ḳızıl ḳan içre ġelṭān
Ḥeḳe yalvarub eylerdi efḳān

[503] yėtişdiler ona çün ol cemāʿet
dėdiler ona ėy bergeşte dövlet

[504] bu ne ḥāldur sene söle n'olubdur
dėdi n'ėyleyem ki dövletim dönübdür

[505] nigūnsār oldı menden döndi dövlet **[Y.₂18]**
başıma geldi n'eylüm bėyle töhmet

[506] varub solṭān yanına ol cemāʿet
edā ḳıldılar eḫbār-ı şehādet

[507] günāhı yoḫdur ol sergeşte ḥeyrān
ḳılubdur ona bu ṣerrāf böhtān

---

[496] [(Bu on incinin) hepsini alıp karşılaştırdılar. Tesadüfen hepsi de birbirinin aynısıydı.]
[497] [Sultan: "Bu sarrafın söylediği doğrudur, bu kişi hırsızdır.
[498] Bunun için zincir veya zindana bile gerek yok. Alın götürün boğazından asın." dedi.]
[499] [(Taciri) gönlü gamlı, eli bağlı şekilde darağacına götürdüler.]
[500] [Seçkin kimseler ve halk, herkes toplanmıştı. Tesadüfen o dalgıç topluluğu oraya geldi.]
[501] [O fakiri, müptela halde, yardımı olmayan çaresiz,
[502] eli bağlı, kanlar içinde, feryat figan içinde Allah'a yalvarır halde gördüler.]
[503] [O anda o dalgıç topluluğu onun yanına gelip: "Ey bahtı dönük!
[504] Başına ne geldi?" diye sordular. Tüccar: "Ne yapayım şansım dönmüş?!
[505] Bana bahtım yar olmadığı ve benden şansım döndüğü için böyle bir iftiraya uğradım."
[506] [O anda o dalgıç topluluğu onun yanına gelip ona şahitlik ettiler.]
[507] "O kendini kaybetmiş şaşkının günahı yok. O sarraf ona iftira atmıştır.

508 ki ėy ḫelḳ-i cehān ümmīdgāhı
ḳamu miskīnlerin püşt ü penāhı

509 bize çün vācib olmışdur ḥeḳīḳet
olur vācib ki ėdüm ʿerż-i niyyet

510 o miskīnin serāser sergüzeştin
şehe ʿerż eylediler şerḥiyetin

511 buyurdı pādişāh miskīne rāḥet
pes ol ṣerrāfa tenbīh ü siyāset

512 ʿuḳūbet ėylediler ona bisyār
özi öz fiʿline eyledi iḳrār

513 ne [kim] men söyledim meḥż ḫeṭādur
sözüm böhtān idi üzim ḳaradur

514 çe teslīm eyledi ṣerrāf cānın
gedāya vėrdi solṭān ḫānümānın

515 eger isteyesen yėtmeye nöḳṣān
cehānda söleme hīç kime böhtān

516 ki her yanda varsa merdümāzār
özi öz fiʿline olur giriftār

517 dėme böhtān u töhmet bī-günāha
düşer her kimse öz ḳazdıġı çāha

518 gedāya eyledi iʿzāz ü ḥörmet **[Y$_2$19]**
bağışladı ona çoḫ māl u neʿmet

519 ḳılurdı gėce gündüz ḫidmet ez-cān
ki tā oldı ḫezīnedār-ı solṭān

---

508 Ey dünya halkının ümit yeri! Bütün çaresizlerin sığınağı ve dayanağı!
509 Hakikatı bildiğimiz için gereğini yerine getirmemiz vacip oldu."dediler.]
510 [O miskinin baştanbaşa macerasını ve onun açıklamasını şaha söylediler.]
511 [Padişah: "O sarrafa ceza, tacire ise rahatlık verilsin." diye buyurdu.]
512 Ona çok ceza verdiler ve böylece sarraf kendisi kendi hareketine giriftar oldu:(kendi kazdığı kuyuya düştü.)]
513 [" Ben ne kadar söz söylediysem sırf hatadır, sözüm hata, yüzüm karadır."
514 [Sarraf canını teslim edince (padişah) onun evini barkını dilenciye (tacire) verdi.]
515 [Eğer sana bir belanın uğramasını istemiyorsan dünyada hiç kimseye iftira atma.]
516 [Nerede zulüm ve eziyet eden bir kimse var ise kendisi kendi yaptığına düçar olur.]
517 [Günahsıza iftira atıp onu suçlama. Zira herkes kendi kazdığı kuyuya kendi düşer.]
518 [Padişah, dilenciye (tacire) çok saygı ve sevgide bulunup ona çok mal ve nimet bağışladı.]
519 [Tacir, padişaha gece gündüz candan hizmet ederdi. (Bu hizmetinin karşılığında) sultanın hazinedarı oldu.]

[520] kilīd ü ḳıfl-ı ṣanduḳ u ḫezīne
ḳamusın vėrdi şāh onın eline

[521] kilīd elinde görüb şād u ḫürrem
biri[si] olmış kilīdün endek ḫem

[522] ḳeżārā beḫt ü dövlet olmadı yār
kilīdi ḳoydı ol dem rū-yi dīvār

[523] döger daş ile möḥkem ol kilīdi
düz[el]delim dėyir budur imdi

[524] onun żerbi ile sūrāḫ dīvār
dögüb başına efġān ėdüb aġlar

[525] ėderdi āh u vāvelyā ki feryād
ḳılurdı beḫt elinden dād u bī-dād

[526] bu ḥāle ger ola solṭān ḫeberdār
devāsız derde men oldum giriftār

[527] nėçün munda ger ḳılınub neẓāre
ḥerem ėvi görünüb āşikāre

[528] revān ol bī-seʿādet dövlet-kem
götürdi palçuḳ onı ḳıldı möḥkem

[529] ḳeżārā gördi şāhın bir ġulāmı
şehe ʿerż ėt[di] eḥvāl-i temāmı

[530] ki şāhā ol ḫezīnedār-ı küstāḫ
ḥerem saru olan dīvārı sūrāḫ

[531] ḳılubdur tā ėde ondan neẓāre
revādur ḳılmaḳ onı pāre pāre

---

[520] [Şah, hazine ve sandığının kilit ve anahtarını onun eline (ihtiyarına) verdi.]
[521] [Tacir kilidi elinde görünce mutlu ve mesut oldu. Fakat kilidin ucu bir az eğriydi.]
[522] [Yine baht ve talih tacire yar olmadı. Kilidin eğri ucunu düzelteyim
[523] düşüncesi ile kilidi duvarın üzerine koyup taş ile sertçe vurdu.]
[524] sūrāḫ dīvār/ dīvār sūrāḫ Y.
[O darbeden duvara delik açıldı. (Tacir) feryat figan içinde inleyerek başına vurmaya başladı.]
[525] [Feryat figan edip kader elinden şöyle şikâyet ederdi:
[526] "Eğer sultan bu olaydan haberdar olsa ben dermanı olmayan derde düşerim.
[527] Çünkü buradan dikkatli bakacak olursa harem yolunun açıkça gözüktüğünü anlayacak."]
[528] [Hemen o uğursuz, talihsiz tacir orayı çamur ile sıvadı.]
[529] [Ansızın şahın bir kölesi bunu gördü ve şaha olayı şöyle aktardı:
[530] "Ey şah! O küstah hazinedar harem yönüne doğru, orayı görmek için duvara delik açmıştır.
[531] Bu yüzden onu parça parça etmek ona revadır".]

[532] ėşitdi pādişāh oldı revāni **[Y1 5a]**
baḫub teḥḳīḳ gördi ol nişānı

[533] ona ḳehr eyleyüb oldı ġeżeb-nāk
dėdi ol dem ki ėy merdūd u nā-pāk

[534] sene men tapşurdum cümle ḫezāʾin
olasan sen mene bed-ḫᵛāh-ı ḫāʾin

[535] sene tenbīh ėdim sen ḳala temṣīl
buyurdı gözlerine çekdiler mīl

[536] pes ol bī-çāre ėtdi āh u feryād
ḳılurdı beḫt elinden dād u bī-dād

[537] açub aġzın dėdi ol pādişāha
ėşit ʿerżim menim tek bī-nevāya

[538] menim yoḫ Ḥeḳ bilür müṭleḳ günāhım
velīkin ṭāliʿ ü beḫt-i siyāhım

[539] meni uġratdı çoḫ derd ü belāya
belā vėrdi meni āḫir fenāya

[540] ḳılurdı nāle ol āh u feġānı
revān tapşurdı ol bī-çāre cānı

[541] **Fedāyī** her kime beḫt olmaya yār
ne ḥāṣil çoḫ tereddüt seʿy-i bisyār

[542] dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i dövrān
sene dövlet müyesser emr ü fermān

[543] bu gün çün döndi dövlet beḫt ü iḳbāl
menim eḥvālime bu ḳiṣṣe timṣāl

---

[532] [Padişah bu sözü işitti ve (oraya) gidip delili görerek onu doğruladı.]
[533] [Onu perişan edip öfkelendi: "Ey fıtratı kirli ve reddedilmiş!
[534] Ben tüm hazineyi bana hainlik ve kötülük yapasın diye mi ihtiyarına verdim?
[535] Seni, herkese örnek olacak şekilde cezalandıracağım" deyip gözlerine mil çekilmesini buyurdu.]
[536] [O çaresiz tacir, feryat figan içinde talihi yüzünden isyan ederdi.]
[537] [Tacir, ağzını açıp padişaha "Benim gibi bir çaresizin anlatacaklarını bir dinle." diye yalvardı:
[538] "Allah şahit, benim kesinlikle günahım yoktur. Fakat bahtım ve talihim karadır.
[539] Bu kara bahtım beni çok dert ve belaya uğrattı. Bela da sonunda beni yokluğa götürdü." diye söyledi.]
[540] [O çaresiz tacir, ah çekip feryat figan ederek canını teslim etti.]
[541] [Fedayi! Bir kimseye eğer baht ve talih yar değilse, çok fazla çabalamaya gerek yok.]
[542] [Bahtiyar "Ey cihanın şahı! Devlet sürekli senin emrinde olsun.
[543] Bu kıssa benim halime örnektir. Bugün benim de bahtım döndü ve bahtsızlık hasıl oldu.]

544 bu sözler tā olunca ḫetm-i itmām
pes ol dem batdı gün çün oldı aḳşām

545 dėdi solṭān kim oldı vaḳt bī-gāh
aparun saḫlayun olsun sehergāh

546 muna men ėdelüm eyle siyāset
ki her bī-bāke ola pend-i ʿibret

Āmeden-i Vezīr-i Düyyüm ve Şikāyet Nimūden Der-Nezd-i Pādişāh*

547 seḥer çün ṣübḥ-i ṣādiḳ āşikāre [Y$_1$5^b]
görinmez oldı göklerde sitāre

548 var idi pādişāhın bir vezīri
kim onın yoḫ feṣāḥetde naẓīri

549 dėmezdi ḫeyr ol bed-gūy u bed-ḫ^{v}āh
gelüb solṭān yanına çekdi bir āh

550 müʿeyyen bī-ḥeyāsız adı Behrūz
sanasan sepdi şāhın zeḫmine duz

551 dėdi ol dem dirīġā ḥeyf u efsūs
deḫi ḳalmadı bizde neng ü nāmūs

552 şehā öldürginen bu Beḫtiyārı
bu bedbeḫt ü ḫesīs ü bī-vaḳārı

553 nėçe bu dürridür sözi tükenmez
bu ölmese seni kimse begenmez

554 bu nevʿ çoḫ dėdi Behrūz çendān
ki döndi ġeyretinden oda solṭān

---

544 [Bu sözler tamamlanınca güneş battı ve akşam oldu.]
545 [Sultan: "Şimdi vakit geçti. Götürün sabah olsun.
546 Ben buna öyle ceza vereyim ki her bir korkusuza ibret olsun." dedi.]
* *İkinci Vezirin Hükümdarın Huzuruna Çıkıp Şikayette Bulunması*
547 [Sabah oldu. Gökyüzünde yıldız gözükmez oldu.]
548 feṣāḥetde; fesāḥetde Y.1
[Padişahın fesahatta benzeri olmayan bir veziri vardı.]
549 [Hayırlı söz söylemeyen kötü konuşan, kötü niyetli olan o vezir, sultanın yanına gelip bir ah çekti.]
550 [İsmi Behruz olan bu kişinin hayasız biri olduğu biriydi. Şahın yanına gelip sanki şahın yarasına tuz serpmişçesine konuşmaya başladı:
551 ["Eyvahlar olsun! Artık bizim namusumuz dahi kalmadı.
552 Ey şah! Bu bedbaht, cimri ve onursuz Bahtiyar'ı öldür
553 Bu, sözleri tükenmeyen sayısız inci gibidir. Bahtiyar ölmezse kimse seni beğenmez." dedi.]
554 [Behruz, sultan öfkesinden ateşe döndürecek kadar çok fazla konuştu.]

555 tükendi ṭāḳet ü ṣebr ü ḳerārı
buyurdı ḥāżır ėdin Beḫtiyārı

556 dėdi solṭān kim ėy merdūd-i dergāh
ki ḥeḳdür duz u ekmek olgil āgāh

557 dėdi bilür misin bu ne dėmekdür
giriftār eyleyen nān ü nemekdür

558 seni bu derde saldı çarḫ-ı dövrān
kim ona yoḫ olunmaz hīç dermān

Cevāb Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā*

559 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i server
hemīşe dövletin bādā müyesser

560 müsellem sene tāc ü teḫt-i şāhī
müḳerrer ola ez-meh tā be-māhī

561 nigīnin ola çün neḳş-i Süleymān
muṭīʿ olsun sene dīvān u insān

562 ki ṣebr eyler her işde ʿāḳil olan [Y16a]
ki ṣebr eylemeyen olur peşīmān

563 ki ṣebr ėden yėter āḫır murāda
ḳalur bī-ṣebr ü sergerdān arada

564 eger ṣebr eyleseydi ol bāzirgān
nöşün fiʿlinden olurdı peşīmān

---

555 [Sultanın gücü, sabrı ve sebatı kalmadı. "Bahtiyar'ı hazır edin!" buyurdu.]
556 [Sultan, Bahtiyar'a : "Ey dergâhın kapısından kovulmuş! Tuz ve ekmeğin hak olduğunu anla(ma) dın mı?
557 Bunun ne demek olduğunu biliyor musun? (Sen ihanet ettiğin için) seni bu derde düçar eden ekmek ve tuzdur.
558 Seni, felek bu derde düçar etti. Bu yüzden ona hiç bir derman bulunmaz." dedi.]
* *Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı*
559 [Bahtiyar: "Ey yüce şah! Her zaman devletin daim olsun.
560 Padişahlık tacı ve tahtı sana teslim edilmiştir. Aydan aya (sonsuza kadar) bu taç ve taht sende karar kılsın.]
561 [Süleyman yüzüğünün nakşı senin yüzüğünde olsun. (Süleman'ın yüzüğü yüzüğün olsun.) Devler ve insanlar sana itaat etsin.]
562 [Akıllı kişi her işte sabreder. Zira sabretmeyen sonunda pişman olur.]
563 [Sabreden sonunda muradına erer. Sabırsız ve kendini kaybeden ise hep arada kalır.]
564 [Eğer o tüccar sabretseydi yaptığından pişman olmazdı.]

565 şitāb eyledi düşdi cüst ü cūya
iki oġlın onın çün saldı suya

Ḥekāyet-i Ḫᵛāce Ḥasan-i Bāzergān*

566 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i server
hemīşe dövletin bādā müyesser

567 ėşitdim rāvīlerden bir revāyet
ʿeceb şīrīn muṭavvel bir ḥekāyet

568 meger var idi bir merd-i tüvānā
be-ġayet māldār u serv-i bālā

569 besī münʿim besī varlu Ḥasan-nām
semen-būy u nīgū-rūy u gül-endām

570 hemīşe ḫürrem ü ḫoşnūd u ḫürsend
köyñilde ḥesreti yoḫ ġeyr-i ferzend

571 köñilde muttaṣıl oġul ḫeyāli
teṣeddüḳ eyledi çoḫ mülk ü mālı

572 feḳīre bī-nevāya derdmende
kenīziñ eyledi āzāde bend[e]

573 düzetdi yol körpi ḳıldı bünyād
beḳāʾü'l-ḫeyr ḳıldı mescid ābād

574 yėtürdi çünki nezrin müsteḥeḳḳe
hamu oldı ḳebūl dergāh-ı Ḥeḳḳe

575 pes ol dem ḥāmile oldı ʿiyāli
büründi başına sevdā ḫeyāli

---

565 [Acele edip arayışa düştü. Bu yüzden iki oğlun suya attı.]
* *Hace Tacir Hasan'ın Hikâyesi*
566 [Bahtiyar:"Ey yüce şah! Devletin her zaman sürekli olsun.]
567 [Ravilerden bir rivayet duydum. Çok güzel, uzun bir hikâyedir.]
568 [Meğer sonsuz mal sahibi (zengin), uzun boylu, güçlü bir adam vardı.]
569 [O kişi, çok cömert ve çok zengin, yasemin kokulu, güzel yüzlü, endamı gül, ismi Hasan'dı.]
570 [Her zaman mutlu, hoşnut, kanaatkar olmuştu. Gönlünde oğul hasretinden başka hasreti yoktu.]
571 [Gönülde sürekli oğul hayali ile malının ve mülkünün çoğunu sadaka vermişti.]
572 [Fakire, zavallıya ve dertlilere sadaka vermiş, cariyesini özgür bırakmıştı.]
573 [Hayrının devam etmesi için yol yaptırıp köprü inşa ettirip, mescitleri mamur etti.]
574 [Adağını gerektiği gibi yerine getirince hepsi Hakk'ın dergahında kabul oldu.]
575 [Eşi hamile kaldı. Hocanın başına ise ticaret hayali büründü.]

576 götürdi çün metāʿ-ı bārḫāne
ticāret ʿezmine oldı revāne

577 zer ü sīm metāʿ-ı bī-nehāyet **[Y16b]**
bėle götürdi ol ṣāḥib-deyānet

578 ḳamu fikrin görüben yola düşdi
varub bir möʿteber şehre yėtişdi

579 muraṣṣaʿ dāneler fīrūze mercān
nėçe yāḳūt ile leʿl-i Bedaḫşān

580 besī sīm u zer ü zer-beft-i dībā
ʿecāʾib töḥfeler ḳılmış müheyyā

581 apardı pīşkeş ol pādişāha
götürdi el duʿālar ḳıldı şāha

582 ki şāhā dövletin olsun muḫalled
beḳā-yi selṭenet ḳalmasun pā-bend

583 hemīşe düşmenin menkūb u meḳhūr
perīşān-ḫāṭır olsun zār u rencūr

584 zi-cevr-i ḥādiṯāt-ı ẓülm-i bed-ḫᵛāh
penāhında seni saḫlasun Allāh

585 bu nevʿi eyledi çoḫ medḥ-ḫānlıḳ
şeh ona ḳıldı lüṭf u miḥribānlıḳ

586 ona yėr gösterüb pes ḳıldı ḥörmet
ona başdan ayaġa vėrdi ḫelʿet

587 dėdi sensen yetīmim hem vekīlim
bu günden bėyle sen ol hem-nişīnim

---

576 [Biriktirdiği sermayesini alıp ticaret maksadıyla yola çıktı.]
577 [O dindar kişi altın, gümüş tüm malını sırtına yükleyip
578 tüm hazırlığını görüp yola koyuldu. Bir muteber şehre vardı.]
579 [Füruze, mercan, Bedehşan lali gibi taşlarla süslü taneler,
580 bir sürü altın, altın desenli kumaşlardan oluşan muhteşem hediyeleri
581 götürüp padişaha sundu ve dua için Allah'a el açtı:
582 "Ey şah! Devletin daim olsun. Saltanatın devamına köstek (ayakbağı) olmasın.]
583 Düşmanın her zaman itibarını kaybetmiş ve bozguna uğratılmış , perişan, inler halde ve sıkıntılı olsun.
584 Kötü niyetli kişilerin zulmünden ve (onların) yaptıkları eziyetlerden Allah seni himaye etsin." diye dua etti.]
585 [O, benzeri sözlerle çok methetti ve şah da ona lütuf ve şefkat gösterdi.]
586 [Ona yer gösterip saygıda bulundu, ona ağırlığınca hediye verdi.]
587 Ona :" Sen benim için eşsiz bir kimse ve vekilimsin. Bu günden itibaren benim dostum ol.

588 her işde sene vėrdüm iḫtiyārım
ki sensiz yoḫ menim ṣebr ü ḳerārım

589 nėçe il ḳaldı onda ol ḫired-mend
velīkin cān u dil müştāḳ-ı ferzend

590 götürdi ol zamān çoḫ sīm ü çoḫ māl
yazub bir nāme ḳıldı ėve irsāl

591 bize lüṭf ėtdi şāh el-ḥamdu li'llāh
ḳılubdur çün bizi meḳbūl-i dergāh

592 onınla muttaṣıl meclisde hemdem
ola bilmem cüdā bir leḥẓe bir dem

593 n'olur bize yazasız bir kitābet **[Y₁7ᵃ]**
ne keçmiş ḥāl ü eḥvāl-i selāmet

594 bizi sen zinhār elbette zinhār
nėcedür ḥāliniz ėdün ḫeberdār

595 yėtişdi nāme ʿavret oldı dil-şād
Ḥeḳe şükr ėtdi ġemden oldı āzād

596 nigār-ı nāzenīn gül-berg-i nesrīn
pes ol dem eyledi bir kimse teʿyīn

597 kitābet yazdı ol serv-i gül-endām
cevāb ol erine pes ḳıldı iʿlām

598 ki ėy ferḫunde-ṭāliʿ olgil āgāh
bizüm çün yoḫdur çün teşvīş ü ikrāh

---

588 Sensiz benim direnme ve dayanma gücüm kalmadığında her işte ihtiyarımı sana verdim." dedi.]
589 [O akıllı adam birkaç sene can ve gönlü oğullarından ayrı halde orada yaşadı.
590 O zaman çokca gümüş ve malı götürüp yazdığı mektupla eve gönderdi. Mektubta şöyle yazdı:
591 "Şah, bizi dergahına kabul ederek lütufta bulundu elhamdülillah.
592 Mecliste sürekli onunla hemdem olduğum için artık bir an dahi ondan ayrı kalamam.
593 Bize bir mektup yazıp neler yaşanmış, ahvaliniz nedir bildirin ne olur!
594 Bizi kesinlikle halinizin nasıl olduğundan haberdar et."
595 [Mektup eve ulaştı ve kadının gönlü mutlu oldu. Allah'a şükretti, gamdan kurtuldu.]
596 [Nesrin gülünün yaprağı gibi olan, gül vücutlu, selvi boylu o nazlı sevgili o an bir kimseyi
597 bulup eşine cevap mektubu yazdı ve şöyle haber etti:
598 "Ey uğurlu talihi olan! Bizim için telaş etme. Kimsenin buyruğu altında olmadığımızdan haberdar ol.

599 velī senden mene her gėce gündüz
çekerdük her zamān āh-ı ciger-sūz

600 bi-ḥamdi'llāh bize ḳıldun işāret
şīrīn cānım bu sözine beşāret

601 sene men vėrelüm bir müjdegānī
neşāṭ-efzā çe ʿömr-i zindegānī

602 ki bār-i ḥemleden menden nişāne
var idi sen sefer ḳıldun zi-ḫāne

603 temām oldı çe keçdi vaḳt-i sāʿet
sene mene Ḫüdā ḳıldı şefāʿet

604 ʿeṭā ḳıldı bize Ḥeḳ ikki oġlān
ki her birisi bir ḫurşīd-i tābān

605 nėce ola dėdüm iḳbāl ü beḫti
müneccim reml-i usṭurlāba baḫdı

606 dėdi sen olgilen ḫürrem u ḫoşnūd
ki bėyle ḥökm ėdübdür ol Ḫüdāvend

607 birisi ol şeh[en]şāh-i cehāngīr
be-ġāyet ṣāḥib-i temkīn ü tedbīr

608 birisi hem olur meḳbūl-i dergāh
gėce gündüz hemīşe maḥrem-i şāh

609 velīkin vardur onların ḳırānı [Y$_1$7^b]
o deryānın bèle gelür nişānı

610 ikisi deḫi deryāya olur ġerḳ
öle yā ḳala onı bilmezem ferḳ

---

599 Fakat her gece ve gündüz seni düşündüğümde ciğerim yanar ah ederim.
600 Çok şükür bize haber ettin. Tatlı canım bu sözüne karşı bir müjde vereyim.
601 Sana sevinç arttıran ve ömrü uzatan bir hediye vereyim.
602 Sen haneden sefer edip gittiğinde bende hamilelik nişanesi vardı.
603 Zamanı ve saatı tamam olduğunda Allah sana ve bana şefaat etti.
604 Allah bize her biri parlak bir güneş olan iki oğlan lütuf etti.
605 Geleceğine dair bahtları nasıl olacak diye müneccim yıldız falına baktı ve şöyle dedi]
606 ḥükm: eḥkām Y. ḫürrem u ḫoşnūd: ḫoşnūd u ḫürrem Y.
"Allah böyle hüküm verdiği için sen mutlu ve memnun ol.
607 ilk mısraıda vezin bozuktur
Birisi sonsuz temkin ve tedbire sahip dünya şahı
608 diğeri ise dergaha kabul edilip gece gündüz her zaman şahın gizli (sırdaşı) olacak.
609 Fakat onların şöyle talihi de var. O deryanın gösterdiği işaret budur:
610 İkisi de deryaya gark olacak. Ölecek mi yaşayacak mı onu bilmiyorum.

611 eger ḳurtardılar ol varṭadan cān
müyesser dövlet ola sene āsān

612 onı dėdüm ki olur hemdem-i şāh
ona hem yüz vėrür hem miḥnet ü āh

613 olur bir töhmete ol hem giriftār
velī olur ona hem dövleti yār

614 ona ẓāhir çoḫ eḥvāl-i ʿecāʾib
bu kez ola gėne eʿlā merātib

615 bizim eḥvālimiz ḫoş şükr liʾllāh
selāmet ʿāfiyet el-ḥamdu liʾllāh

616 perīşān-ḫᵛāṭirik sensiz be-ġāyet
sen eksük eyleme bizden ʿināyet

617 munı yazdı revāne ḳıldı nāme
apardı ḳāṣid ol vėrdi cevābe

618 ėşitdi bu beşāret çünki ḫᵛāce
onın gözine gündüz oldı gėce

619 dėdi ėy pādişāh-ı dīn ü dünyā
müdām olsun sene dövlet müheyyā

620 kerem ḳıl isterem vėr mene rüḫṣet
ki yaḫdı baġrımı hicrān u firḳet

621 buna şeh vėrmedi hīç bāb-ı destūr
firāḳ odına ḳaldı zār u mehcūr

622 şitāb ėtdi nėce kim ḳıldı teʿcīl
gėde bilmedi ḫᵛāce ḳaldı on il

---

611 Eğer bu tehlikeden canları kurtulursa senin güzel talihe kavuşman daha kolaydır.
612 Şaha hemdem olacak olan oğluna şah, hem yüz verecek, hem sıkıntı verecek.
613 O aynı zamanda bir iftiraya düçar olacak, fakat yine de talihi ona yar olacak." dedi.]
614 (Fakat) ona çok acaip haller göründü. Bu kez yine yüce mertebeler olur.
615 Durumumuz iyi, selamette, afiyetteyiz elhamdülillah.
616 Sensiz ise son derece perişan haldeyiz. Sen inayetini bizden eksik etme."]
617 [Bunu yazıp mektubu gönderdi. Ulak cevabı alıp götürdü.]
618 [Tacir, bu müjdeyi duyduğunda (öğrendiğinde) onun gözüne gündüz gece oldu.]
619 [Şaha: "Ey din ve dünya padişah! Senin şansın (bahtın, devletin) sürekli olsun.
620 Ey şah! Bağrımı ayrılık yaktığı için lütufta bulunarak gitmem için bana izin ver." dedi.]
621 [Şah, buna hiç destur kapısını açmadı (izin vermedi.) Hoca ayrılık ateşinde terkedimiş halde inleyerek yalnız kaldı.]
622 [Tacir gitmek için ne kadar acele etse de gidemedi. O diyarda on sene daha kaldı.]

623 gėne yazdı ėvine bir kitābet
firāḳ-ı hicr elinden çoḫ şikāyet

624 ki ėy ārām-ı cān meḳṣūd u meṭlūb
ki siz Yūsif menem ġem-dīde Yaʿḳūb

625 kesildi müṭleḳā ṣebr ü ḳerārım [Y18a]
velī yoḫdur elimde iḫtiyārım

626 deḫi ḳalmadı mende ṣebr ü ṭāḳet
şehe ʿerż eyledim vėrmedi rüḫṣet

627 yola düşüb gelün siz iki ḳardaş
ananızı götürün bėyle yoldaş

628 yazub bu nāmeni çün ėtdi iʿlām
özi ḳaldı besī bī-ṣebr ü ārām

629 revān ol demde çün yėtdi olara
çe bildi meżmūnın bānū-yi ḫāne

630 hemān dem durdi ol ḫātūn-i reʿnā
sefer esbābını ḳıldı müheyyā

631 iki oġlın bėle getürdi fiʾl-ḥāl
deḫi hīç ḳılmadı teḳṣīr ü ehmāl

632 gelürdi şeh yanına ḫᵛāce her rūz
ki nā-geh çekdi bir āh-ı ciger-sūz

633 revān olmış gözinden eşk-i ḥesret
köñilde ḳalmamış ārām u ṭāḳet

634 çe solṭān eyledi ona neẓāre
sanasan baġrı oldı pāre pāre

---

623 [Yine evine: "Ey can rahatlığım, yaşama sebeplerim! Siz Yusuf,
624 ben ise gönlü gamlı Yakup olduğum için direnme ve dayanma gücüm kalmadı.
625 Fakat elimde ihtiyarım yok. Artık bende sabır ve sebat kalmadı. Şahın huzuruna
626 izin istemek için çıktım, fakat şah izin vermedi.
627 Siz iki kardeş annenizi kendinize yoldaş edip gelin." konulu ayrılıktan şikayet eden bir mektup yazdı.]
628 [Böylece mektubu yazıp gönderdi. Kendisi ise çok sabırsız ve rahatsız bir biçimde kaldı.]
629 [Mektup onlara ulaştığında evin hanımı bu konudan haberdar oldu.]
630 [O güzel hatun o an kalktı ve sefer hazılıklarına başladı.]
631 [Hemen iki oğlunu da alıp (hazırlıklarında) hiçbir hata ve ihmal etmeden yola koyuldu.]
632 [Tacir her gün şahın yanına geliyordu. Ve bir gün ansızın ciğer yakan bir ah çekti.]
633 [Gözlerinden hasret yaşını akıttı, gönülde güc ve kuvvet kalmamıştı.]
634 [Sultan ona baktı, bu halinden dolayı sanki bağrı parça parça oldu:

635 dėdi ḫᵛāce nedendür bu melālin
nėşe oldı diger-gūn bėyle ḥālin

636 dėdi solṭāna kim ėy pādişāhım
başımın iyesi ümmīdgāhım

637 kimin köñlinde var hicrān-ı ferzend
olur zehr-i hilāhil ger yėse ḳend

638 oġul yüzine baḫa kimse bir dem
şüküfte-ḫāṭır ola şād u ḫürrem

639 on ildür ėy ḫüdāvend-i yegāne
oġul görmemişem men ehl-i ḫāne

640 revāne eyledüm nāme olara
kim onlar hem geleler bu diyāra

641 gözüm yolda ḳalubdur gelmez onlar [Y₁8ᵇ]
neṣīb oldı mene āh u feġānlar

642 dėdi solṭān menimle bīʿet ėt sen
yėne tėz gelesen eġlenmeyesen

643 ḳasem yād ėtdi and içdi be-möḥkem
ona vėrdi icāzet şāh der-dem

644 revāne oldı yola düşdi ḫᵛāce
Ḥeḳin teḳdīrini gör oldı nėce

645 sürüb yėtişdi bir deryā kenāre
dėdi men n'eyleyüm bu derde çāre

646 var idi onda çoḫ mellāḥ-i keştī
gemiye oturub deryānı keçdi

---

635 "Tacir bu kederin nedendir? Halin neden bu kadar fenalaştı." diye sordu.]
636 [Tacir sultana:"Ey başımın sahibi, umit yerim (sığınağım) olan padişahım!]
637 Kimin gönlünde oğul hasreti varsa şeker yese dahi o şeker, ona (hilahil) zehir olur.
638 Oğul yüzünü bir an dahi gören kimse gönlü açılır, mutlu ve mesut olur.
639 Ey eşsiz (misilsiz) şahım! Oğul ve hane ehlini görmeyeli on sene oldu.
640 Onlar bu diyara gelsin diye mektup gönderdim.
641 Gözüm yolda kaldı. Onlar hala gelmedikleri için bana da feryat figanlar nasip oldu." dedi.]
642 [Sultan:"Sen bana biat et. Ben sana gitmen için izin vereyim. Yine de oyalanma çabuk gel."dedi.]
643 [Tacir şaha sağlam yemin ettiği anda şah onun gitmesine izin verdi.]
644 [Tacir gitmek için yola koyuldu. Fakat Hakk'ın takdirine bir bak ne oldu.]
645 O, bir derya kenarına vardı. Burada derdine nasıl çare bulayım, ne yapayım diye düşündü.]
646 [Orada birçok gemici vardı. Gemiye binip deryayı geçti.]

647 dėdi mellāḥ ona ėy merd-i huşyār
bu yėrde oġrı var gel ol ḫeberdār

648 ki kim bunda yatar yā yuḫu eyler
aparub mālını başın keseler

649 ėşitdi bu sözi ol merd-i miskīn
düşüb ḳorḫu cānına oldı ġemgīn

650 ḳežārā ol ṭerefden ol semenber
iki oġlı bėle serv ü ṣenūber

651 batan gün vaḳti keçmişdür şeb-i tār
deñiz ḳiraḳına yėtişdi onlar

652 dėdi oġlānlara bānū-yı ḫāne
gėce olur meger keştī revāne

653 gezin siz ġāfil olmın cān-ı māder
mebādā ḳalasız bī-çāre müżṭer

654 olasız tā meger huşyār u bīdār
gemi yola düşende siz ḫeberdār

655 girüb gemiye deryānı keçelüm
bu uzaḳ yolı şāyed ṭeyy ėdelüm

656 ėşidüb bu sözi ol iki reʿnā
gėderler gāh zīr ü gāh bālā

657 meger ol ḫᵛāce hem ez-ters-i düzdān **[Y$_1$9^a]**
başı altında ḳoymış dolu hemyān

658 serāsime oyanub yuḫusundan
getürüb akçeni cān ḳorḫusından

---

647 [Denizci ona: "Ey akıllı adam! Bu yerde hırsız olduğundan haberdar ol.
648 Eğer burada bir kimse yatar veya uykuya dalar ise onun malını alır, başını keserler." dedi.]
649 [O miskin adam bu sözü duyduğunda içini korku sardı ve kederlendi.]
650 [Tesadüfen diğer taraftan anne, selvi ve sanavbere benzer iki oğlu ile birlikte
651 güneş battığında, gecenin karanlığında derya kenarına ulaştılar.]
652 [Evin hanımı oğlanlarına: "Ey annesinin canları!
653 Gemi, gece yolculuğa başladığında siz çaresiz halde kalmamak için dolaşırken gaflete düşmeyin.]
654 Uyanık ve akıllı olun. Gemi kalktığında haberdar olun.
655 Şayet bu uzak yolu katetmek için gemiye binip deryayı geçelim."dedi.]
656 [Böylece o yüzü güzel iki genç gâh aşağı, gâh yukarı gitmeye başladılar.]
657 [Meğer o hâce, hırsızın korkusundan, içi dolu para kesesini başının altına koymuştu.]
658 [(Uykudayken) akçesi kenara gelmiş ve haberi olmadan kenara düşmüş

659 ḳiraġa getürüb salmış nihāni
pes ol dem eyledi āh u feġānı

660 iki oġru budur apardı mālım
müselmānlar perīşān oldı ḥālım

661 pes ol dem ḳopdı hāy-hūy-i heydūt
dutub baġladılar onları meżbūṭ

662 onın elinde oldılar giriftār
dögüb sögüb oları onlar aġlar

663 besī cevr eyleyüb onlardan ister
yüküş leʿl ü cevāhir bedre-yi zer

664 dėdi onlar kim ėy merd-i müselmān
utan Ḥeḳden bize sen ḳılma böhtān

665 dėdi vėrün mālım men yoḫsa tėzrek
ataram deryāya men sizi bī-şekk

666 nėçe kim ḳıldılar feryād u efġān
ḳebūl eylemedi ol merd-i nā-dān

667 ḳabaḳların yıḫub ḳaşların çatdı
getürüb onları deryāya atdı

668 köñilde reḥm yoḫ ol bī-mürüvvet
özi özine ḳıldı ẓülm ü şiddet

669 mürüvvetsiz kişide olmaz īmān
olur fiʿlinden āḫır ol peşīmān

670 elinden geldigin sen ėtme zinhār
peşīmānlıḳ çekersen āḫir-ı kār

---

659 Uyandığında (akçeyi bulamayınca) can korkusuyla böyle feryat figan etmeye başladı:
660 "Ey Müslümanlar halim perişan oldu! Benim malımı çalan iki hırsız budur!"]
661 [Böylece o anda haydutun kargaşası çıktı, onları yakalayıp zorla bağladılar.]
662 [(İki kardeş) onun elinde tutuklu kalmışlar. (Tacir) onları döver, (onlara) söver, onlar ağlar.]
663 [Onlara çok fazla eziyet edip onlardan çokca lal, mücevher, altın dolu keseyi ister.]
664 Onlar:"Ey müslüman adam! Allah'tan utan. Bize iftira atma." dediler.]
665 [Tacir ise: "Malımı verin yoksa şimdi sizi şeksiz şüphesiz deryaya atarım." dedi.]
666 [O cahil adam, onlar ne kadar feryat figan ettilerse de kabul etmedi.]
667 [Kaşlarını çatıp, suratını asarak onları tutup deryaya attı.]
668 [Gönlünde merhameti olmayan o mürüvvetsiz adam (böylece) kendi kendine eziyet etmiş oldu.]
669 [Mürüvetsiz kişide iman olmadığı için o, her zaman sonunda pişman olur.]
670 [Sen kesinlikle elinden geldiğince işin sonunda pişman olacağın şeyi yapma.]

671 sene çoḫ ġālib ola ḥirṣ-ı şeyṭān
öziñ saḫla çekersen pes peşīmān

672 velīkin her kime Ḥeḳ olsa ġem-ḫᵛār
ona yėtişmeye hīç güne āzār

673 kime kim yār olsa Ḥeḳ-Teʿālā **[Y$_1$9^b]**
onı ġerḳ eylemeye āb-ı deryā

674 neẓer ḳıl sen gel ol iḳbāl ü beḫte
olara doġrı geldi iki taḫta

675 pes ol dem zār u ġemgīn dil-şikeste
heresi oturub bir taḫta üste

676 cüdā düşdi biribirinden onlar
ikisi deḫi firḳetden dil-efkār

677 olar çün gėtdi ol bī-çāre ana
belā vü miḥnete oldı nişāne

678 baḫub her dem çekerdi intiẓārı
kesildi ṣebr ü ārām ü ḳerārı

679 ṣabāḥ olınca ol bī-çāre ʿavret
çekerdi her zamān yüz āh-ı ḥesret

680 velīkin oldı çün vaḳt-i seḥergāh
ol ʿavret dād u bī-dād eyledi āh

681 saçın yondı üzine ṣaldı dırnaḳ
savurdı başına çoḫ daş u toprаḳ

682 ḫürūş-i nāle-yi yüz nevḥa feryād
dėyerdi eyleyüb efġān u feryād

---

671 [Şeytanın hırsı seni yenmeye çalışsa da sen iradeli ol, yoksa pişman olursun.]
672 [Fakat Hakk'ın dert ortağı olduğu kimseye hiçbir şekilde zulüm uğramaz.]
673 [Allah eğer bir kimseye yar olmuş ise onu deryanın suyuna garketmez.]
674 [Şimdi sen gel de o ikbal ve bahta nazar et. Onlara doğru iki tahta geldi.]
675 [O anda gönlü yaralı, gamlı ve inler halde her biri bir tahta üstüne oturdu ve
676 ikisinin de gönülleri efkarlı şekilde birbirlerinden ayrı düştüler.]
677 [O çaresiz anne, onlar gittiği için bela ve mihnete düçar oldu.]
678 [Her an intizar çeker, sabrı, sebatı ve gücü kalmadı.]
679 [O çaresiz kadın sabaha kadar hep hasret ahı çekerdi.]
680 [Sabah oldu, o kadın yine ah çekip feryat figan etmeye başladı.]
681 [Saçın yolup yüzünü tırnakladı, başına çok taş ve toprak savurdu.]
682 [Yüzlerce feryat figan ederek şöyle söylendi:

683 menim tek zār u giryān var mı ola
menim tek bī-dil ü cān var mı ola

684 düşüb bülbül kimi ayru gülinden
ciger-gūşelerim gėtdi elimden

685 bu ḥāle nėce ṣebr eylesün ana
ḳalub firḳet odına yana yana

686 meni yaḫdı firāḳ-ı nār-ı hicrān
bu derde var mı ola hīç dermān

687 meni derd aldı dermān gėtdi elden
yan ėy cānım ki cānān gėtdi elden

688 meni saldı felek onlardan ayru
cüdālıḳ ḳıldı ḳara baġrımı su

689 ḳılub reḫt u libāsın pāre pāre [$Y_1$10^a]
dėyir bu derde yoḫ dermān u çāre

690 yėtirdi her kime eylerdi ilḥāḥ
ḫeber vėrdi ona ol demde mellāḥ

691 ėşidüb bu sözi çün gėtdi hūşi
yėne başladı bu nevḥa ḫürūşi

692 ḳılurdı her zamān yüz nevḥa bünyād
keçen günlerini eylerdi hem yād

693 o iki ġönçe-yi bāġ-ı leṭāfet
açılmadı olara yėtdi firḳet

---

683 "Benim gibi ağlayan, cansız ve gönülsüz durumda olan var mı?
684 Bülbülün gülünden ayrı düştüğü gibi (ben de oğullarımdan) ayrı düştüm, ciğer parelerim elimden gitti.
685 Ayrılık ateşinde yana yana kalan (yanıp tutuşan) anne nasıl sabretsin?
686 Hicran ateşinin ayrılığı beni yaktı. Bu derde çare olacak ilaç var mı?
687 Beni dert aldı, ihtiyarım elimden gitti. Ey can! Canan elden gittiği için yan.
688 Felek, beni onlardan ayrı düşürdü, ayrılık kara bağrımı su eyledi."]
689 [Anne elbisesinin yakasını paramparça edip "Bu derde çare yok." diye (sürekli şikayet ederdi.)]
690 [Oğullarını gören bir kimse varsa haber versin diye israr ederdi. Sonunda bir denizci ona (olanları) haber verdi.]
691 [Bu haberi işiten anne kendini kaybetti, geçen günlerini hatırlayıp
692 yine şöyle feryat figan etmeye başladı:
693 "O letafet bahçesinin iki goncasına ayrılık nasip olduğu için açılmadı.

694 on ildi olara ata müştāḳ
yėtürmedüm ona men onları saḳ

695 atasına aparum men oları
ki şāyed ṭeyy ėdüm ol dil-fikārı

696 ne yüznen deḫi men ora[ya] varam
nėce baḫum yüzine şermsāram

697 dirīġā beḫt ü ṭāliʿ olmadı yār
devāsız derde men oldum giriftār

698 atası yanına men iki şehbāz
aparurdum elimden ḳıldı pervāz

699 heresi gėtdi bir derya-kenāra
meni saldı hezārān āh u zāra

700 feġān u nevḥa eylerdi o ḫātūn
bu sözleriėşitdi ol ciger-ḫūn

701 başından gėtdi ʿeḳli oldı bī-hūş
özini eyledi müṭleḳ ferāmūş

702 sanasan cānı yoḫ gėtmişdi müṭleḳ
özine geldi çün ol merd-i aḥmaḳ

703 tanıdı ʿavretin gördi iraġdan
sanasan gözden oldı hem ḳulaġdan

704 vurub başına dėdi āh u vāveylā
kim ola men teki bed-nām ü rüsvā

705 gel ėy ʿavret bu gün gör n'eyledim men **[Y$_1$10^b]**
özim öz başıma kül eyledim men

---

694 On senedir baba onlara hasretti. Fakat ben onları ona sağ götüremedim.
695 O gönlü yaralıyı mutlu etmek için onları babasına götürecektim.
696 Artık ben hangi yüzle oraya gideyim? Mahçup olduğum için yüzüne nasıl bakayım?
697 Yazık, hayıflar olsun baht ve talih bana yar olmadı. Ben devasız derde tutuldum.
698 Ben, babasının yanına iki şahbaz götürürken onlar elimden uçup gittiler.
699 Her biri bir derya kenarında kayboldu beni binlerce feryat figana düşürdü."]
700 [O hatun figan edip yüksek sesle ağladığı anda o ciğeri kanlı (ciğersiz) bu sözleri duydu
701 [Kendisini unutacak kadar aklı başından gitti.]
702 [Sanki kesinlikle ölmüş gibi cansızdı. O ahmak adam kendine geldiğinde
703 eşini uzaktan görüp tanıdı. Sanki hem gözden ama kulaktan sağır oldu.]
704 [Başına vurup şöyle feryat figan etti:"Benim gibi adı kötüye çıkıp rüsva olan kimse var mı?
705 Ey kadın! Bak bugün ben ne yaptım? Kendim kendi başıma kül eledim.

706 sanasan men deli oldum ḳoruḫdum
özüm öz ayaġıma tīşe vurdum

707 varub men kime ėdüm dād u bī-dād
özüm özime ėtdüm ẓülm ü bī-dād

708 bėlim arḫam ḳamu ḫürd oldı sındı
ne sūd eyler peşīmān olmaḳ indi

709 keçen işi ḳılurdı ġayḳu behbūd
peşīmān olmaḳ olmaz kişiye sūd

710 ḳalur cānda velī yüz āh-ı ḥesret
tükenmez derd ü ġem endūh u miḥnet

711 ḫeber al indi ol bī-çārelerden
ata ẓülm eylemiş āvārelerden

712 ikisi birbirinden düşdi ayru
ikisinin deḫi köñlinde ġayḳu

713 apardı küçügin çün mevc-i deryā
ḳiraġa düşdi ol gül-berg-i reʿnā

714 Ḥeḳe baġlamışıdı ṣidḳ-i iḫlāṣ
orada tapdı onı cemʿ-i ġevvāṣ

715 ḳamusı oldılar ḫoş-ḥāl ü ḫoşnūd
dėdiler eyleyüben şükr-i meʿbūd

716 biz isterdik bu beḥr içinde gövher
ne gövherdür ki ola mundan yek-ter

717 büyük oġlān ile ol çūb-pāre
çıḫardı mevc bir derya-kenāre

---

706 Sanki deli olup korktum. Kendim kendi ayağıma balta vurdum.
707 Ben şimdi kime şikâyet edeyim, feryat edeyim. Kendi kendime zulüm ve eziyet ettim.
708 Bütün arkam, dayanağım parça parça olup kırıldı. Şimdi pişman olsam faydası yok."]
709 [Doğrusu, geçmiş günler için tasalanıp pişman olmak kişiye fayda vermez.
710 [Fakat gönlünde yüzlerce hasret ahı kalır. Derdi, gamı, mihnet ve sıkıntısı tükenmez.]
711 [Şimdi gel, babasının eziyet ettiği avare kalmış çaresizlerden haber al.]
712 [İkisinin de gönlünde dert, ikisi de birbirinden ayrı düştü.]
713 [Dalga, güzel gül yaprağı gibi olan küçük oğlunu alıp kıyıya götürdü.]
714 [(Genç) Hakk'a sadakatle ve ihlasla bağlı olduğu için orada dalgıç topluluğu onu buldu.]
715 [Hepsi (onu bulduğu için) memnun ve hoşnut olup Allah'a şöyle şükretti:
716 "Biz, bu deniz içinde inci bulmayı istedik ve şimdi eşi olmayan bir inci bulduk."]
717 [Dalga büyük oğlunu ise bir ağaç parçasıyla derya kenarına ulaştırdı.]

718 ḳeżārā ol diyārın pādişāhı
bėlesince ḳamu ḫeyl ü sipāhı

719 ava çıḫmış idi seyr ü temāşā
yėtişdi bir cevāna serv-i bālā

720 baḫub gördi ki bir pākīze oġlan
ḳalubdur arada nālān u giryān

721 melek-sīmā vü bir ḫurşīd-menẓer **[Y$_1$11^a]**
cevān-i nāzenīn ferḫunde eḫter

722 gözi nergis yüzi gül-berg-i ḫendān
ḫecil ḥüsninden onın māh-i tābān

723 cemāl-i dil-firīb ü ḳedd-i şimşād
gören bir kez yüzin ġemden olur şād

724 apardı onı der-dem şehriyāre
çe solṭān eyledi ona neẓāre

725 başından gėtdi ʿeḳli oldı ḥeyrān
ḫeberleşdi dėdi eḥvālin oġlān

726 var idi çün onın başında dövlet
ona hem yār idi beḫt ü seʿādet

727 pes ol dem pādişāh-ı dād-güster
buyurdı gelsün ol eʿvān-i leşker

728 vezīr ü hem vekīl ü ehl-i dīvān
çe ḥāżır ėtdiler buyurdı solṭān

---

718 [Tesadüfen o diyarın padişahı bütün askerleriyle birlikte ava çıkmış seyir içindeydi.]
719 [O selvi boylu büyük oğul, bir gençle karşılaştı.]
720 [O genç, pakize (tertemiz) genci arada feryat figan ederek ortalıkta dolaşır halde gördü.]
721 [Melek yüzlü, parlak güneş, uğurlu yıldız gibi bir nazlı genç.]
722 [Gözü nergis, yüzü gülen (açılmış) gül yaprağına benzer. Parlak ay onun güzelliğinden utanır.]
723 [Gönül avutan yüzü, şimşir boylu bu gencin yüzünü bir kez gören kişi gamdan kurtulup mutlu olur.]
724 [Genç, o an onu padişaha götürdü ve sultan ona dikkatlice baktı.]
725 [Ona hayran olacak kadar başından aklı gitti.]
726 [(Gencin) başında talihi olduğu için kutlu bahtı ona yar idi.]
727 [O adaletli padişah, o an "Askerlerin komutanı, vezirler, vekilleri ve divan ehli gelsin." diye buyurdu.]
728 [Onlar hazır olunca sultan şöyle söyledi:

729 menim çün ṣoñra yoḫdur mende ferzend
nėce olur gėne fikr eylerem men

730 bu oġlāndan besī āṯār-i dövlet
görünür yėne çoḫ hem şān u şevket

731 ṣelāḥ olursa ėy eşrāf u eʿyān
mene olsun oġul size bu solṭān

732 dėdiler ḳebūl olduḳ ėy ḫired-mend
hamu biz bendeyik sensen ḫüdāvend

733 kime oġlım dėyer olursa solṭān
ḳılalum cān u baş yolında ḳurbān

734 olalum cān u dilden biz duʿā-gū
deḫi çekmeyelüm endūh u ġayḳu

735 riżā vėrdi hamu erkān-ı dövlet
buyurdı şāh olara geldi ḫelʿet

736 dögüldi ṭebl u kūs-i şādyāne
köçüben şehre oldılar revāne

737 şeh ol oġlāna vėrdi tāc u teḫti **[Y$_1$11^b]**
onın çün yār idi iḳbāl ü beḫti

738 nigīn ü möhr-i solṭān hem ona şāh
vėrüb öz el ile ėtdi şehenşāh

739 el el üste ḳoyuben serfikende
ona eşrāf u eʿyān oldı bende

740 dögüldi ṭebl ü kūs u hem naḳāre
nidā ḳıldı münādī āşikāre

---

729 "Benim yerime tahta oturacak oğlum yok. Böyle nasıl olacak diye hep düşünürdüm.
730 Bu gençte birçok talih işaretleri, şan ve ululuk görünmektedir.l
731 Ey ileri gelenler! Eğer doğru bulursanız bu genç bana oğul size de sultan olsun."]
732 [Herkes: "Ey akıllı adam! Biz kabul ettik.Padişah sensin, biz de senin kulunuz.
733 Sultan kime oğlum derse onun yolunda canımızı ve başımızı kurban edelim.
734 Biz can ve gönülden dualar edelim, artık sıkıntı çekip tasalanmayalım." dediler.]
735 [Devlet erkânının hepsi razı oldu. Şah onlara kaftan getirmelerini buyurdu.]
736 [Mutluluk davulları çalındı. Şehre taşınmak için herkes yola koyuldu.]
737 [Bahtı oğlana yar (açık) olduğu için şah, taç ve tahtını ona verdi.]
738 [Şah, ona sultana ait mühür yüzüğünü verip kendi eliyle genci sultan etti.]
739 [Sarayın ileri gelenleri el el üste koyup, (karşısında) baş eyip ona köle oldular.]
740 [Davullar çalındı. Tellal aşikar olarak halka seslendi:

741 ḫelāyiḳ siz bilün teḥḳīḳ-i teʿyīn
ki şāhın var idi bir oġlı gizlin

742 bu gün şāh ona vėrdi iḫtiyārı
nigīn ü tāc ü teḫti küllī vārı

743 oturdı pādişāh teḫtine oġlān
ona erkān-ı dövlet oldı fermān

744 ona Ḥeḳ eyledi eyle ʿināyet
ėşit ol küçüg oġlāndan ḥekāyet

745 ḫeberdār ol ėşid olma gümānda
dėyer rāvī meger kim ol zamānda

746 ata çün onları atmışdı suya
ḫeberdār oldı düşdi cüst ü cūya

747 er ʿavret hem ikisi bėyle aġlar
tereddüd ėdüb oldılar ṭelebkār

748 oları aradılar müddet-i çend
ele girmedi ferzendān-i dil-bend

749 oların āhına daş oldı çün mūm
gelüb eglendiler meḥrūm u meġmūm

750 dėdi ʿavret ki görmem sende teḳṣīr
yoḫ imiş n'ėdelüm teḳdīre tedbīr

751 dėdi ḫᵛāce mene ėrdi melālim
bu firḳetden perīşān oldı ḥālim

752 meger refʿ eyleyelüm bu melāli
özim özime ḳıldum bu ḫeyāli

---

741 "Ey halk! Şahın gizli bir oğlu olduğundan haberdar olun.
742 Bugün şah, yüzüğü, tahtı ve tacı her neyi varsa tüm ihtiyarı ona verdi."]
743 [Genç, padişah tahtına oturdu, devlet erkânı onun buyruğu altına girdi.]
744 [Böylece Allah, ona inayet etti. Şimdi ise küçük oğlanın hikâyesini dinle.]
745 [Ravinin anlattığı hikayeyi kulakver ve haberdar ol da şüphede kalma.
746 Baba onları suya attıktan sonra (onların kendi oğlu olduğunu) öğrendi anda aramaya başladı.]
747 [Karı koca onların sağ kalıp kalmadığından tereddüt ettiği için onları aramaya başladılar.]
748 [Bir süre onları aradılar fakat sevgili çocuklarını bulamadılar.]
749 [Onların ahından taş dahi mum oldu.Aradılar, bulamadıkları için gelip yoksun ve kederli oturdular.]
750 [Kadın:"Sende hata görmem. Ne yapalım takdire tedbir yok imiş."dedi.]
751 [Tacir:"Bana hüzün nasip oldu. Bu ayrılıktan halim perişan oldu.
752 Gerek bu üzüntüyü kederi ortadan kaldırayım.

753 girüm bu keştīye bī-ḫavf ü ikrāh **[Y$_1$12^a]**
gezüm deryā yüzinden gāh u bī-gāh

754 revān ėdüm bu deryāya gemini
ki şāyed tapum onların leşini

755 dūd u dām ėtmeye nābūd u nāçīz
oları ėdelüm tekfīn ü techīz

756 dėyiller öli üzi kim olur serd
görenden çün menim çün sehl olur derd

757 revāne oldı deryāya be-iḫlāṣ
yėtişdi gördi çün bir cemʿ-i ġevvāṣ

758 olubdur bir arada hamusı cemʿ
olar ile bir oġlān var ki çün şemʿ

759 cemāli sanasan ḫurşīd-i enver
sözi şekker boyu serv ü ṣenūber

760 gözi nergis ḳaşı yāy tīr-i müjgān
dişi dür lebleri leʿl-i Bedaḫşān

761 yüzünde ḫāl-i mişkīn dāne dāne
biri ḳeṣd eylemiş yüz datlu cāne

762 orada gördi ḫʷāce ol cevānı
sanasan yanar oda düşdi cānı

763 yėtişdi onlara kim dėdi ėy cān
ne yėrlüdür mene dė sen bu oġlān

---

753 Bu gemiye korkusuz ve özgürce binip zamanlı zamansız (gece gündüz) bu derya yüzünü gezeyim.
754 Onların ölüsünü bulmak için bu gemiyi deryaya salayım.
755 Börte böceğe yem olmadan onları kefenleyip defnedelim." dedi.
756 [Ölünün kendi gibi soğuk olduğunu derler. Eğer onların ölüsünü görürsem bu dert benim için hafifleşir.]
757 [İhlasla (gemiye binip) denize açıldı. Bir dalgıç topluluğuyla karşılaştı.]
758 [Dalgıç topluluğunun hepsi bir araya toplanmıştı. Onlarla birlikte sanki mum gibi parlak güzel bir genç vardı.]
759 [Sanki cemali parlak bir güneş, tatlı dilli, boyu selvi ve sanavbere benzer.
760 Gözü nergis, kaşı keman, kirpikleri ok, dişi inci, dudakları Bedehşan taşı gibiydi.
761 Yüzündeki misk kokulu beni tane tane. Sanki o benlerin bir tanesi yüzlerce cana kastetmiş.]
762 [Hoca, genci orada gördü, canı yanar ateşlere düştü.]
763 [Onların yanına gidip "Ey can! Bana bu oğlanın nereli olduğunu söyle." diye sordu]

764 dėdiler ėy ḫired-mend-i güzīde
bu oġlāndur ġulām-ı zer-ḫirīde

765 dėdi eger satarsaz bu ġulāmı
behāsın vėrelüm indi temāmı

766 pes ol dem oġlāna oldı ḫirīdār
olara vėrdi ḳiymet zer ü dīnār

767 satun aldı çe ḫᵛāce ol cevānı
dėdi ėy cān-ı ʿömr-i zindegānı

768 gėce gündüz işim teşvīş idi āh
sene uġradum uş el-ḥamdu li'llāh

769 menim çün her işimde yār olarsan**[B 4]**
aġır demde mene ġem-ḫᵛār olarsan

770 olub hem-rāh ḫᵛāce ol cevāne
yol alub gėtdiler ber-sū-yi ḫāne

771 çatub bir dem çaḳurdı ʿavretini
ḳılub teʿrīf cevānın ḫaṣletini

772 dėdi ḫᵛāce gözin aydın ėy ʿavret
men aldum bu ġulāmı bize imdād

773 ėder ḫidmet bize her bir zamānda
bu yėrde yā ki başḳa bir mekānda

774 görince oġlānı ʿavret dayandı
vücūdı titreyüb odlara yandı

775 çeküb neʿre yıḫıldı oldı bī-hūş
sanasan söndi fānūs oldı ḫāmūş

---

764 [Onlar "Ey seçkin akıllı! Bu genç, altın ve inci değerinde bir köledir." dediler.]
765 [Tacir: "Eğer şimdi bu köleyi bana satarsanız bütün paramı veririm."dedi.]
766 [Böylece oğlana satıcı oldu ve onlara altın ve dinar verdi.]
767 [Hoca, o civanı satın aldı ve ona: "Ey ömrü hayatımın canı!
768 Gece gündüz işim ah ile telaş idi. Elhamdulillah şimdi seninle karşılaştım.
769 Bana her işimde dost, zor zamanlarımda dert ortağım olursun."dedi.]
770 [Hoca, o civana yol yoldaşı oldu ve eve gittiler.]
771 [Eve varıp eşini çağırdı ve gencin hasletini (özelliklerini) övdü.]
772 [Hoca:"Ey hatun! Ben bu köleyi bize yardım etsin diye aldım. Gözün aydın.
773 Bize her zaman burada ve başka yerde hizmet eder." dedi.]
774 [Kadın, genci gördüğünde (bir anlık) durdu, vücudu titreyip ateşler içinde yandı.]
775 [Bir nara çekip aklı başından gitti ve bayıldı. Sanki fanus söndü sessizlik oldu.]

776 gelince hūşa ḫᵛāce sordı ondan
sebeb n’oldı sene oldın perīşān

777 dėdi ʿavret meger sen bī-ḫebersen
bu övlāddır sene sen de pedersen

778 ḳavuşdı birbire onlar hemān-dem
aġır ḥesretden ayrı şād u ḫürrem

779 ata gördi oġulda şevḳ-i senʿet
ona teʿlīm ḳıldı hem ticāret

780 alub çoḫlu cevāhir tācir oldı
ticāret meḳṣedine ʿāzim oldı

781 gelüb çatdı hemān bir başḳa şehre
ki belki bu seferden gördi behre

782 ne bilsün ki bu mülkin pādişāhı
onın öz ḳardaşıdır yoḫ güvāhı

783 ḥüżūr-i şāha tācir oldı deʿvet
ėdüb teḳdīm ona çoḫ māl u dövlet

784 dür ü elmās u yāḳūt dürli gövher
zümürrüd kehrübā mīrvārī cövher

785 ḳılub teʿrīf ü tavṣīf öz matāhın
ḳazandı ḥörmetin ol pādişāhın

786 dėdi māl u matāhın ḫeylī zengīn
ḫirīdār olmamaḳsa ġeyr-i mümkin

787 velīkin sözlerin ḳiymetlü incu
bizi ḥeyrān ḳılub ėy merd-i ḫoş-gū

---

776 [Tacir, kadın kendine geldiğinde:“Perişan olmana sebep nedir?” diye sordu.]
777 [Kadın:”Meğer senin haberin yok mu? Bu evladımızdır sen de onun babasısın.”dedi.]
778 [O an onlar birbirine kavuşup uzun süren hasretten kurtulup mutlu ve mesut oldular.]
779 [Ata, oğlunda sanat şevki gördü. Ona ticareti öğretti.]
780 [Genç, (yanına) çok fazla mücevher alıp ticaret yapmak amacıyla yola koyuldu.]
781 [Yolculuk sırasında kazanç sağlayacağı düşüncesiyle bir başka şehre vardı.]
782 [Fakat bu ülkenin padişahının kendi kardeşi olduğundan haberi yoktu.]
783 [Şahın huzuruna davet edildi. Şaha çokca devlet malı olan
784 inci, elmas, yakut, zümrüt, kehriba gibi türlü türlü mücevherler takdim etti.]
785 [Kendi mallarını özelliklerini övdü. Böylece padişahın saygısını kazandı.]
786 [Padişah:”Senin çok fazla zengin, gösterişli malların var. Bu mallara müşteri olmamak mümkün değildir.
787 Ey güzel konuşan adam! Fakat sözlerin değerli inci gibidir. Bizi hayran etmiştir.

[788] gözeldir ṣöḥbetin şīrīn maḳālin
sözinden bellidür ḥālin ḫiṣālin

[789] irādem var seninle ḳardaş olmaḳ
ṣedāḳet meḳṣediyle sirdaş olmaḳ

[790] ḳebūl ėtsen sözüm burda ḳalarsan
sarāy içre mene hemdem olarsan

[791] ḳebūle keçdi ṣöḥbet dutdı çün baş
iki ḳardaş yėniden oldı ḳardaş

[792] ḫebersiz birbirinden olmub āgāh
ėdüb sevdā biri tācir biri şāh

[793] mey ü bāde ile meclis eḥāṭe
güni ṣerf ėtdiler ʿiyş u neşāṭe

[794] şerābın teʿsīrinden şāh-i serḫoş
yıḫıldı reḫt-ḫᵛābe oldı bī-hūş

[795] küçüg ḳardaş görüb bu ḥāli minvāl
çeküb şemşīr ayaḳa ḳalḫdı derḥāl

[796] ki şāha degmesün hīç bir ḫesāret
ona çeksün keşik ol bā-cesāret

[797] durub teḫti başında elde şemşīr
ḫeyāli ḫeyr iken baş vėrdi teḳṣīr

[798] gelüb ehl-i sarāy oldı güvāhı
dėdiler ḳetl ėdürmiş pādişāhı

[799] ayıldı ḫᵛāb-ı ʿişretden ki solṭān
ṣorub evżāʿ ḳaldı māt u ḥeyrān

---

[788] Tatlı sözün güzel sohbetin vardır. Sözlerinden halin huyun (şahsiyetin) bellidir.
[789] Seninle kardeş olup bana sadık olman şartıyla sırdaşım olman isteğimdir.
[790] Eğer sözümü kabul edersen burada kalıp sarayda bana hemdem (arkadaş) olursun."dedi.]
[791] [Genç, (şahın bu isteğini) kabul etti ve anlaştılar. İki kardeş yeniden kardeş oldu.]
[792] [İkisi de birbirinden habersiz biri tacir, biri şah olan bu iki kardeş,
[793] bütün günlerini şarap kadehleriyle meclisi donatıp içki ve eğlenceye sarfederdi.]
[794] [Bir gün şah, şarabın etkisinden sarhoş ve baygın halde yatağa düştü.]
[795] [Küçük kardeş, şahın bu halini gördüğünde hemen kılıcını eline alıp ayağa kalktı.
[796] Şaha bir zarar gelmesin diye cesaretle onu korumak maksadıyla nöbet tuttu.]
[797] [Elinde kılıç, taht başında bekledi. Fakat düşüncesi hayır iken şer oldu.]
[798] [Saray ehli gelip bu duruma şahitlik ederek "Padişahı öldürüyor."dediler.]
[799] [Sultan sarhoşluk uykusundan uyanıp olanları sordu. Şaşkınlık ve hayret içindeyken

800 buyurdı şāh der-dem geldi cellād
o tācir yalvaruben ḳıldı feryād

801 İlāhī ḫanda var bed-gūy u eşrār* **[Y$_1$12^b]**
özi öz fiʿline oldı giriftār

802 dėdi oġlān ona ėy pādişāhım
bu daʿvāda menim yoḫdur günāhım

803 şehā ḳeṣd ėtmemişem bī-günāham
ġeleṭ fikr ėtmege men rū-siyāham

804 dėdüm olmaya nā-gāh gele bed-ḫᵛāh
bu ḥāle tā olınca bende āgāh

805 ḳılub öz ḥālime bir fikr ü tedbīr
elimde bārī ḥāżır ola şemşīr

806 menim yoḫ idi bir özge ḫeyālim
dönüb ṭāliʿ perīşān oldı ḥālim

807 dėdi ol demde yėtdi ḥāle düşmen
teġāfil eyleme öldür meni sen

808 dėdi solṭān bu söz ki muna ḥeḳdür
egerçi ölmeye bu müsteḥeḳdür

809 velīkin her kişi ger ola ʿāḳil
her işde var ḳıla ṣebr u teḥemmül

810 öliye bir deḫi vėrmek degil cān
velīkin dirini öldürmek āsān

811 bulunur behre ṣebr ile her işden
ki ṣebr ilen çıḳar şekker ḳamışdan

---

800 "Cellat gelsin!" diye buyurunca o tacir yalvararak feryat etti.
801 [İlahi! Nerede kötü konuşan ve fesat çıkaran varsa kendisi kendi yaptığına maruz kalsın.]
802 [Oğlan:"Ey padişahım! Bu davada benim günahım yoktur.
803 Ey şah! Ben kimseye kastetmemişim, günahsızım. Böyle yanlış düşünceye sebep olduğum için yüzüm karadır.
804 Kötü niyetli kimse ansızın gelirse, bir köle bu halden haberdar oluncaya kadar
805 bu tedbiri düşünüp bari elimde kılıç hazır olsun diye başında bekledim.]
806 Benim bundan başka niyetim yoktu. Şimdi ise şansım dönmüş perişan haldeyim.
807 [Genç, "düşmanlar bu durumdan faydalandı, sen beni öldürmen için tereddüt etme." dedi.]
808 [Sultan:"Eğer bu söz doğruysa ölmek sana müstehakdır.
809 Fakat eğer bir kişi akıllı ise her işinde sabır ve tahammül göstermesi gerektir.
810 Ölüye bir daha can vermek mümkün değil. Fakat diriyi öldürmek kolaydır.
811 Nasıl sabır ile şeker kamıştan çıkıyor ise her işin kazancı da sabır ile olur.]

812 köñil bağlaginen bu eʿtiḳāda
ki ṣebr ilen yėter her kim murāda

813 olur ḳora velī ṣebr ile ḥelvā
olur bir ḳeṭre sudan ḥüsn-i zībā

814 ṣedef baṭnına çün yaġmur u bārān
düşer ṣebr ile olur dürr-i ġelṭān

815 ėşitdi çünki teʿcīl ėtdi solṭān
özi öz fiʿline oldı peşīmān

816 çekübdür çünki oġlān mene şemşīr
durun möḥkem vurun boynına zencīr

817 dutuldı çün giriftār oldı oġlān [Y$_1$13^a]
oradan köçdiler buyurdı solṭān

818 revān düşmen saruya ḳıldı āheng
sipāh-i düşmen ile ḳıldılar ceng

819 iki yandan berāber durdı leşker
sanasan ẓāhir oldı rūz-i meḥşer

820 dilāverler ḳılub meydānda cevlān
sipāhīler ḳanından doldı meydān

821 pes ol dem ḳopdı bir āşūb u ġavġā
felek eylerdi ol cenge temāşā

822 tökildi gövdeler başlar kesildi
bular gücli olub onlar basıldı

823 bulara vėrdi Ḥeḳ basıldı düşmen
bular şād olub onlar ėtdi şīven

---

812 Herkesin sabır ile isteğine ulaştığı gibi sen de bu itikada gönül bağla.
813 Koruk sabır ile helva olur. Güzellik bir damla sudan oluşur.
814 Sedefin batnına nisan yağmuru düştüğünde değerli inci sabır ile oluşur."
815 [Sultan, bu sözleri işitip acele ettiğini farkedince kendi yaptığına (kararına) pişman oldu:
816 "Bu oğlan bana kılıç çektiği için götürün boynuna sımsıkı zincir bağlayın." dedi.]
817 [Genci yakalayıp hapsedip sultanın emriyle oradan gittiler.]
818 [Düşmana doğru gidip düşman askerleri ile savaş ettiler.]
819 [İki taraftan da askerler karşı karşıya geldi. Sanki mahşer günü zahir oldu.]
820 [Kahramanlar meydanda cevelan ettiler. Meydan, askerlerin kanıyla doldu.]
821 [Feleğin dahi o savaşa seyre daldığı bir kargaşa çıktı ve kavga koptu.]
822 [Gövdeler saçıldı, başlar kesildi. Bunlar galip, onlar mağlup oldu.]
823 [Hak bunlara düşmanı mağlup edecek güç verdi. Böylece bunlar mutlu, onlar ise feryat etti.]

824 kesb eylediler onlar firāvān
oradan şād u ḫurrem döndi solṭān

825 gelüb yėtişdiler bir mürġ-zāra
nėçe gün meşġūl oldılar şikāra

826 hamu onlar gelüb ḫoşnūd u ḫoş-ḥāl
gel oġlānın atasından ḫeber al

827 ona ḳāṣid yėtürdi çünki nāme
beşāret vėrdi ol esbāb-ı māye

828 dėdi ṣad merḥabā ferḫunde ḳāṣid
bize meṭlūb idi vü hem maḳāṣid

829 yola düşdi bėle götürdi mālın
hamu ferzend ü esbāb-ı ʿiyālin

830 yėtişdi çünki ol şehr ü diyāra
düşüb eglendi bir ḫelvet-kenāra

831 ḫelāyiḳden ḫeber eyledi meʿlūm
dėdiler ona ėy miskīn ü meẓlūm

832 o igid kim dėyirsen şāha pā-būs
giriftār-ı belā zindāna meḥbūs

833 olubdur gėce gündüz işi efġān [Y1 13b]
dėyerler öldürür elbette solṭān

834 ėşitdi bu sözi çün ol ciger-ḫūn
özinden gėtdi çün oldı diġer-gūn

835 özine geldi ol bī-çāre meḥrūm
olurdı nālesinden daşlar mūm

---

824 [Onlar birçok ganimet elde ettiler. Sultan oradan mutlu ve mesut döndü.]
825 [Oradan, kuşların olduğu bir mekâna (kuş bahçesine) geldiler. Birkaç gün av ile meşgul oldular.]
826 [Sonra hoşnut ve mutlu geri döndüler. Şimdi ise gel bu oğlanın babasından haber al.]
827 [Ulak, ona o asıl sebebin müjdesini veren mektubu getirdi ve
828 uğurlu ulak: "Ona yüzlerce merhabalar dedi.]
829 [Tacir, malını sırtına alıp oğlu ve bütün ailesi ile birlikte yola koyuldu.]
830 [O şehre vardığında bir halvet (tenha) köşede dinlendi.(oturdu)]
831 [İnsanlardan herkesin bildiği haberi aldı. Ona: "Ey miskin ve mazlum kimse!
832 Senin şaha köle diye anlattığın genç, belaya maruz kalmış, zindanda hapsedilmiştir.
833 İşi, gece ve gündüz figan etmek olmuş. Sultanın onu mutlaka öldüreceğini derler." dediler.]
834 [O ciğeri kanlı, bu sözü duyduğunda bayılıp hali değişti.]
835 [O çaresiz ve nasipsiz kişi kendine geldiğinde taşlar onun feryadından muma döndü.]

[836] perīşān oldı düşdi cāna lerze
revān ol pādişāha yazdı ʿerże

[837] ki şāhā dövletin pāyende olsun
sene ẖelḳān-i ʿālem bende olsun

[838] ziyāde olsun ol cāh u celālin
fizūn olsun kemāl ü bī-zevālin

[839] başın götür neẓer ḳıl bir Ḫüdāya
revā görme sitem men bī-nevāya

[840] cefālar çekmişem artuḳ ölimden
perīşān olmışam sen dut elimden

[841] şehā ḳılma mene sen ẓülm ü bī-dād
elinden rūz-i meḥşer eylerem dād

[842] bu gün men bėyle ėşitdüm ki solṭān
ḳılubdur bir igid meḥbūs-ı zindān

[843] giriftār-ı belā vü miḥnet-bend
men atayam ona ol mene ferzend

[844] onın hem var idi bir adlu ḳardaş
ikisi bėyle anaları yoldaş

[845] meni istemege gelmişdi onlar
men onlardan degildim çün ẖeberdār

[846] ikisin bir gėce deryāya saldum
munı tapdum ġevvāṣdan satun aldum

[847] birin hīç tapmadum gezdüm cehānı
cānımda ḥesret[i] ḳalmış nihāni

---

[836] [Perişan oldu canına titreme düştü. O an padişaha şöyle dilekçe yazdı:
[837] "Ey şah! Devletin daim, dünya halkı sana köle olsun.
[838] Büyüklük ve mevkin ziyade, aklın ve ebediliğin çok olsun.
[839] Başını kaldır Allah'a nazar et. Benim gibi zavallıya eziyeti reva görme.
[840] Ben ölümden dahi fazla cefalar çekmişim. Perişan halde olduğum için sen elimden tut.
[841] Ey şah! Bana eziyet ve cefa etme. Yoksa mahşer günü senden şikâyetçi olurum.
[842] Bugün ben sultanın bir genci zindanda hapsettirtiğini duydum.
[843] Ben belaya yakalanmış o yiğidin babasıyım, o benim oğlumdur.
[844] Onun bir kardeşi daha vardı. İkisi anneleri ile birlikte
[845] benim yanıma geliyorlardı. Fakat ben onların gelişinden haberdar olmadığım için
[846] bir gece ikisini de deryaya attım. Bunu bulup dalgıçtan satın aldım.
[847] Dünyayı gezdim fakat diğer oğlumu bulmadım. Canımda gizli hasreti kalmıştır.

848 onın hicrinde bağrım dāġ olubdur
yėne burada ol dustaḳ olubdur

849 ümīdim var ki bu dövletlü solṭān **[Y$_1$14^a]**
mene menʿ ėleye elṭāf u eḥsān

850 yėne sata mene uşbu ġulāmı
vėrelüm māl u esbābım temāmı

851 zer ü sīm u cevāhir leʿl ü mercān
şīrīn cānım onın yolında ḳurbān

852 yėtürdi ʿerżeni āl-i cenāba
oḫudılar yėtişdi ol cevāna

853 ėşitdi onda çün deryā sözini
itürdi sanasan solṭān özini

854 buyurdı getürin ender-zamāni
bu ʿerże iyesi olan cevānı

855 getürdiler onı ender ḥüżūra
dėdi solṭān pes ol merd-i ṣabūra

856 nėcedür söylegil eḥvāl-i deryā
ki ʿeḳlim oldı ḳāyet ṣebr u yaġmā

857 başından keçdügin ol ḫᵛāce bir bir
beyān eyledi şāha şerḥ ü teḳrīr

858 baḫub aġzına solṭān oldı māʾil
özinden gėtdi ʿeḳl[i] oldı zāʾil

859 zamānı keçdi çün geldi özine
atası ayaġın sürtdi yüzine

---

848 Onun ayrılığından bağrım yara olmuş. Yine o, burada tutsak olmuş.
849 Bu devletli sultanın bana lütuf ve ihsanda bulunup iyilik göstereceğinden ümitliyim.
850 Bana bu köleyi satsın. Elimde olan altın, gümüş, cevahir, lal ve mercan
851 tüm malımın hepsini veririm. Tatlı canım onun (oğlumun) yoluna kurban."]
852 [Dilekçe sultana ulaştı. Dilekçeyi o gence okudular.]
853 [Sultan, (mektupta) derya sözünü duyduğu anda kendini kaybetti.]
854 Dilekçe sahibi olan gencin hemen getirilmesini buyurdu.]
855 [Onu o anda (sultanın) huzura getirdiler. Sultan o sabırlı adama:
856 "Gel, derya olayının nasıl olduğunu anlat. Zira aklım yağmalandı ve sabrım kalmadı."dedi.]
857 [Hâce başından geçen olayı baştan sona kadar şaha anlattı.]
858 [Sultan, onun ağzına bakıp mail oldu. Kendini ve aklını kaybetti.]
859 [Zaman ilerledikçe sultan kendine geldi ve yüzünü babasının ayağına sürdü:

860 dėdi baba menem ol büyük oġlān
olan müstaġraḳ-i deryā-yi hicrān

861 atası ḳardaşı teḳdīr-i Allāh
yėtürdi çün mene el-ḥamdu li'llāh

862 sücūd eyledi der-dem şükr-i Yezdān
revāne oldı der-dem sūy-i zindān

863 ḳılub ḳardaşını zindāndan āzād
ata oġlānlarıyna[n] oldılar şād

864 hamusı ṣebr ile yėtdi murāde
dėmezem derd-i ser mundan ziyāde

865 **Fedāyī** ṣebr ḳıl olduḳca imkān **[Y$_1$14^b]**
ki kimse ṣebrden olmaz peşīmān

866 yėne meḳṣūd yėne ṣebr ile hamu
ki ṣebr ile açılur baġlu ḳapu

867 bu neḳli Beḫtiyār ėdince itmām
gėne gün batdı oldı vaḳt-i aḳşām

868 onı apardılar zindāna ol dem
yėne baġladılar meżbūṭ u möḥkem

869 seḥergeh çün bi-şüd ḫurşīd-i tābān
vezīr-i seyyüm āmed pīş-i solṭān

Āmeden-i Vezīr-i Seyyüm be-Nezd-i Pādişāh ve 'Erż Nimūden*

870 ṣabāḥ oldı yėne ḫurşīd-i enver
çıḫub dünyā yüzi oldı münevver

860 "Baba, hicran deryasında batan o büyük oğlun benim.
861 Allah'ın takdiriyle babamı ve kardeşimi buldum. Elhamdulillah onlara kavuştum."dedi.]
862 [O an Allah'a şükredip secde etti ve hemen zindana gitti.]
863 [Kardeşini zindandan kurtarıp yine baba oğullarıyla mutlu oldu.]
864 [Hepsi sabırla muradına ulaştı. Bundan ziyade büyük dert olacağını düşünmem.]
865 [Fedayi, elinden geldiği her fırsatta sabret, zira kimse sabrettiği için pişman olmaz.]
866 [Her zaman sabırla maksada ulaşılır ve yine sabırla bağlı kapı açılır.]
867 [Bahtiyar, bu hikâyeyi tamamlayınca yine güneş battı akşam oldu.]
868 [Onu zindana götürüp yine sımsıkı bağladılar.]
869 [Sabah olduğunda parlak güneş doğdu. Üçüncü vezir sultanın huzurunda hazır bulundu.]
* *Üçüncü Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması ve Arzı*
870 [Sabah oldu yine parlak güneş doğdu ve yeryüzü aydınlandı.]

871 var idi pādişāhın bir vezīri
ʿecāʾib ḫürde-bīn ü dād-gīri

872 ona ḳoymışlar idi Āferīn nām
müdebbir-kārdān nīgū-serencām

873 dėdi solṭāna ol bir nėçe sözler
ki solṭān baġrına yapuşdı közler

874 dėdi ėy pādişāh-ı nīk-fercām
senin tek yoḫ imiş rüsvā vü bed-nām

875 meger yoḫdur senin cānında ġeyret
teġāfil eyleme ėy bī-ḥemiyyet

876 munı öldürginen sen nām[ı] bāde
gėdübdür saḫlama mundan ziyāde

877 ne söyler kim sene ehl-i zamāne
ḳulaġ asarsan ol söyler fesāne

878 getürdiler pes ol dem Beḫtiyārı
kesilmiş çāresi yoḫ iḫtiyārı

879 ki ėy bī-āb-rū şermende-yi kevn
bizi ʿālemde rüsvā eyledin sen

880 senin ʿālemde adın eyleyem güm **[Y$_1$15^a]**
deḫi ḳılmam sene lüṭf ü tereḥḥüm

Cevāb-Dāden-i Pādişāh Beḫtiyār Ra*

881 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i vālā
senin olsun penāhın Ḥeḳ-Teʿālā

---

871 [Padişahın muhteşem, ayrıntılara dikkat eden, adaleti gözeten bir veziri vardı.]
872 [Becerikli, işbilen, talihli olduğu için ona Aferin adını vermiştiler.]
873 [(Sultanın huzuruna çıkıp) onun bağrına köz gibi yapışacak böyle sözler söyledi :
874 "Ey sonu hayırlı olan padişah! Meğer sizin gibi adı kötüye çıkmış rüsva olmuş kimse yokmuş.
875 Meğer senin şerefin de yokmuş. Ey haysiyetsiz! İhmalkarlık yapma.
876 Sen bunu öldür bundan çok yaşamasına izin verme. Zira adın rüsva olmuş.
877 Eğer kulak verirsen zamane ehlinin senin hakkında söylediği yalanları bilmiş olursun.]
878 [O an çaresiz, ihtiyarı kalmamış Bahtiyar'ı getirdiler.]
879 [Şah Bahtiyara: "Ey yüzsüz ve mahçup adam! Sen, bizi alemde rüsva ettin.
880 Artık sana lütufta bulunup merhamet göstermeyeceğim. Adını bu dünyadan sileceğim.(seni öldüreceğim)." dedi.]
* *Bahtiyar'ın Padişah'a Cevabı*
881 [Bahtiyar:"Ey yüce şah! Dünyada sığınağın Allah olsun.

882 yamanın olmasun ėy şāh-i kāmil
yaman olmaz şāha ṣebr ü teḥemmül

883 teḥemmül eylemek reḥmān işidür
ki teʿcīl eylemek şeyṭān işidür

884 nėce kim ṣebr ḳıldı merd-i Ṣābir
hamu meṭlūbı ḥāṣil oldı āḫir

885 ki ṣebr ėtdügi içün onı Allāh
çıḫarub çāh içinden eyledi şāh

886 onın meskeni nėşe çāh oldı
nėşe çāhdan çıḫub ol şāh oldı

Ḥekāyet Nimūden-i Beḫtiyār Sergüzeşt-i Ṣābir*

887 dėdi pes Beḫtiyār ėy beḫtıyārın
münezzeh ʿaybdan nāmūs u ʿārın

888 ėşitmişem meger bir dāsitānı
oḫurdı cemʿ içinde ḳıṣṣeḫānı

889 müʿeẓẓem möʿteber meʿmūre bir kend
var idi onda bir merd-i ḫired-mend

890 çoḫ idi fikr ü hem çoḫ şükr ü ṣebrı
yoḫ idi ġeyr-i ṭāʿet hīç fikri

891 var idi bir bölük māl u davarı
kim onlarla keçerdi rūzigārı

892 ġulām-i pādişāh-i ʿeṣr ü dövrān
ṭeleb eyler olardan māl-ı dīvān

---

882 Ey kâmil şah! Kötülük sana uğramasın. Şahta sabır ve tahammülün bulunması iyidir.
883 Tahammül etmek rahman, acele etmek şeytanın işidir.
884 Sabir adında kişi sabrettiği için tüm isteğine sonunda kavuştu.
885 Allah onu sabrettiği için kuyunun içinden çıkarıp şah etti."dedi.]
886 Onun meskeni nasıl kuyu oldu? Sonra nasıl kuyudan çıkıp şah oldu?" diye sordu.]
* *Bahtiyar'ın Sabir'in Macerasını Anlatması*
887 [Bahtiyar:"Ey Bahtiyar! Senin namus ve arın ayıptan münezzeh olsun.
888 Bir gün kıssahanın topluluk içinde anlattığı bir dastanı duydum.]
889 [Muazzam, muteber, güzel bir kent vardı. Orada bir akıllı adam yaşardı.]
890 [Çok hayalı, çok şükrü ve çok sabrı vardı. İbadet dışında hiçbir düşüncesi yoktu.]
891 [Bir bölük malı, keçi ve koyun sürüleri vardı.Ömrünü bu malı ve davarıyla sürerdi.]
892 [Asrın ve devranın padişahının bir kölesi onlardan divan malı (vergi) talep ederdi.]

[893] eline almış ol ḥökm ü berātı [Y$_1$15^b]
be-ġāyet dökdi onda Türk ü Tātı

[894] hücūm eyledi pes onda reʿiyyet
yėtişdi ol igide zeḫm-i żerbet

[895] kişi ol yaralardan öldi nā-gāh
bu meʿnādan ḫeberdār oldı çün şāh

[896] buyurdı ėtdiler ol kendi ġāret
yėtişdi kende onda çoḫ ḫesāret

[897] elinden Ṣābirin hem gėtdi mālı
dėdi bir gün ona ehl-i ʿiyāli

[898] dirīġā n'ėdelüm māl oldı tārāc
ki ḳalduḳ bī-nevā miskīn ü möḥtāc

[899] senin bu daʿvāda yoḫdur günāhın
ki ḳorḫma Ḥeḳ-Teʿālādur penāhın

[900] yazub bir ʿerże gėt sen pādişāha
ḥeḳīḳet ʿerż ḳıl sen bārgāha

[901] senin çün ona meʿlūm ola ḥālin
ki şāyed geri vėre gėne mālın

[902] dėdi Ṣābir ki ėy pākīze-ʿavret
ėşitmişem ata ḳılmış veṣiyyet

[903] ki nā-geh her kim uġrasa belāya
riżā vėrmek gerek lā-büd ḳeżāya

[904] ki ṣebr ile olur her müşkil āsān
ki teʿcīl eylemekdür fiʿl-i şeyṭān

---

[893] [Padişahın izin hükmünü eline aldığı için sayısız Türk ve Tatar'ın kanını döktü.]
[894] [O zaman halk da ona karşı durup saldırdılar. O yiğit darbe yarası aldı.]
[895] [Ansızın kişi aldığı yaralardan öldü. Bu olaydan şah haber alınca
[896] o köyü talan etmelerini buyurdu ve köye çok zarar dokundu.]
[897] Sabir'in de elinden malı gitti, birgün ailesi ona:
[898] "Yazık ne yapalım tüm malımız mahvoldu. Bu yüzden zavallı ve muhtaç kaldık.
[899] Senin bu davada günahın yok. Günahın olmadığı için de korkma sığınağımız Allah'tır. Allah'a tevekkül et ve
[900] git padişaha bir dilekçe yaz, saraya hakikatı arz et.
[901] Senin halin ona malum olsun. Yine malını geri versin."dedi.]
[902] [Sabir: "Ey iffetli hatun! Atadan duyduğum bir vasiyet var.
[903] Bir kimse ansızın belaya uğrarsa mutlak o kazaya rıza göstermesi gerek.
[904] Zira her zorluk sabırla kolay olur. Acele etmek şeytanın işidir.

905 ėdelüm biz deḫi ṣebr ü teḥemmül
Ḫüdā rāzıḳdur ona ḳıl tevekkül

906 dutalum yüzimiz ḳādir İlāha
kim ol vėrsün ḫeber ol pādişāha

907 bizim dādımızı Ḥeḳ ondan alsun
bizim tek deḫi ol bī-çāre ḳalsun

908 elinden gėde yā Reb mülk ü mālı
gedā olsun perīşān ola ḥāli

909 olayduḳ ol ḳeder dünyāda zinde **[Y$_1$16^a]**
onı göre idik biz bėyle günde

910 gėdeydi günimizden uşbu ġayḳu
ėşitdi bu sözi bed-ḫ^{v}āh u bed-gū

911 yėtürdi bu sözi ol şehriyāre
çe pinhān sözi ḳıldı āşikāre

912 ki vardur bir kişi adı Ṣābir-nām
şehā çoḫ söyledi nefrīn ü düşnām

913 buyurdı der-dem ol bī-reḥm ü ġeddār
ki varsın bir nėçe ẓālim sitemkār

914 ḳılub cevr ü sitem yoḫsul u möḥtāc
onı bu ülkeden ḳılsunlar iḫrāc

915 dögüb sögüb sındırın el ayaġın
getürsin bėyle hem oġul uşaḳın

916 nėce emr eyledi ol bī-seʿādet
feḳīre ḳıldılar ẓülm ü siyāset

---

905 Biz de sabır ve tahammül gösterelim. Allah rızık veren Razık olduğu için ona tevekkül et.
906 Yüzümüzü kadir Allah'a tutalım. Onun yaptıklarını Allah'a havale edelim.
907 Allah, bizim kısasımızı ondan alsın, bizim gibi o da çaresiz kalsın.
908 Ya Rab! Onun da mülk ve malı elinden çıksın. Perişan ve muhtaç şekilde kalsın.
909 Biz de onu böyle görünceye kadar dünyada sağ kalaydık.
910 Böylece bu tasadan da kurtulmuş olurduk." dedi. Bu söyleneni kötü niyetli ve kötü konuşan biri duydu.]
911 Bu gizli konuşmayı padişaha şöyle aktardı:
912 "Ey şah! Sana beddua edip söven Sabir adında bir kişi var."]
913 [Acımasız ve gaddar şah:" Hemen birkaç zalim gitsin ve
914 o muhtaç olan fakire zulüm ve eziyet ederek bu ülkeden çıkarsın.
915 Söverek dövüp, elini, ayağını kırıp, eşini ve çocuklarını da ülkeden çıkarsınlar."diye buyurdu.]
916 [O uğursuz, nasıl emrettiyse fakire öyle zulüm ve eziyet ettiler.]

917 onın çün tīre oldı rūzigārı
o yėrde ḳalmadı ṣebr ü ḳerārı

918 gėce oldı onın çün rūz-i rūşen
ḳavub çıḫardılar ol memleketden

919 yüregi dopdolu ḳan baġrı pāre
çıḫuben gėtdiler özge diyāre

920 bėlesince iki oġlı bir ʿavret
gėderlerdi çeküb renc ü meşeḳḳet

921 ayaḳ yalın başı açuḳ piyāde
deḫi ṣöḥbet nedür mundan ziyāde

922 bu ḥāliyle gėderken ol dil-efkār
kim uġradı ona bir nėçe ḫūn-ḫᵛār

923 olar ile bėyle yoḫ māl-ı dünyā
kim oġrılar ėde tālān u yaġmā

924 ṭamaʿ eylediler oġlānlarına
yėtişdiler oların yanlarına

925 iki ṭıflı bulardan aldı onlar **[Y₁16ᵇ]**
yanub ḥesret odına ḳaldı munlar

926 gėder onlar bular ḳaldı neẓāre
ciger firḳetden oldı pāre pāre

927 ana başın açub eylerdi şīven
n'ėdeyim ḫᵛānde varam n'eyleyem men

928 saçın yondı yüzine saldı dırnaḳ
başına savururdı daş u toprāḳ

---

917 [Onun için (Sabir'in) hayatı zindan oldu. Orada direnme ve dayanma gücü kalmadı.]
918 [Aydınlık günü gece oldu. Onu o memleketten kovup çıkardılar.]
919 [Yüreği kanla dolu, bağrı paramparça halde yanında iki oğlu ve eşi
920 sıkıntı ve eziyet içinde memleketten çekip gittiler.]
921 [Yalın ayak, başı açık, yayan halde giderken bundan ala sohbet bile olamazdı.]
922 [O gönlü yaralı (Sabir) bu halde giderken birkaç hırsız onları gördü.]
923 [Hırsızların talan edebileceği dünya malı bile onlarda yoktur.]
924 [Bu yüzden oğlanlarına tamah edip onların yanlarına gittiler.]
925 [Onlar, iki çocuğu bunlardan çaldılar. Bunlar hasret ateşinde yandılar.]
926 [Onlar giderken bunlar bakakaldı. Ciğer ayrılıktan paramparça oldu.]
927 [Anne başını açıp "Ben ne yapayım, nerelere gideyim!"diyerek feryat etti.]
928 [Saçın yolup, yüzünü tırnaklayıp, başına taş toprak savurdu.]

929 dėdi Ṣābir ḳebūl eyle neṣīḥet
Ḥeḳin teḳdīrine ṣebr eyle ʿavret

930 ėşitdim tā nėce ṣebr ėtdi Eyyūb
ki tapdı Yūsif[i] ṣebr ile Yaʿḳūb

931 Ḥeḳe şükr eyle deḫi olma ġemgīn
ol ʿavret ṣebr tapdı oldı temkīn

932 yėridiler olar bī-āb u bī-nān
dil-efkār u ḥezīn eftān ü ḫīzān

933 deḫi hīç görmediler ėl ü oymaḳ
yėtişdiler ḳeżārā gün batancaḳ

934 müʿeẕẕem şehr bir yaḫşı mekāne
dėdi Ṣābir ki ėy bānū-yi ḫāne

935 bu dem gün batdı bī-vaḳt oldı zinhār
bu şehr içinde elbette ʿases var

936 sen eglen munda men şehre gėdelüm
götürüb yėyecek fikrin ėdelüm

937 ṣabāḥ olcek olayım şehre dāḫil
ki ṣebr ile olur meṭlūb ḥāṣil

938 oradan gėtdi Ṣābir ḳaldı ʿavret
yėtişdi bir cevān-i pāk-ṭelʿet

939 müselleḥ ol cevān olmış süvāre
yėtişdi çün ona ḳıldı neẕāre

940 dėdi ėy nāzenīn-i serv-i bālā
gül-endām u semen-sīmā dil-ārā

---

929 [Sabir:"Hatun gel, söz dinle, Hakk'ın takdirine sabret
930 Eyüp'ün nasıl sabrettiğini, Yakup'un sabır ile Yusuf'u bulduğunu duydum.
931 Hakk'a şükret artık üzülme." dedi. Sabir'in sözleriyle kadın sakinleşti.]
932 [Onlar susuz ve ekmeksiz, gönlü yaralı ve hüzünlü düşe kalka yürüdüler.]
933 [Henüz il veya oymak görmeden bir süre giderken sonunda ansızın güneş battığında
934 çok güzel, muazzam bir şehre vardılar. Sabir:"Ey evin hanımı!
935 Güneş battı, saat geç oldu. Bu şehirde mutlaka gece bekçisi vardır.
936 Sen burada otur, ben şehre gideyim, yiyecek alıp geleyim.
937 Sabah olunca şehre gireriz. Zira murada ulaşmak sabırla olur."dedi.]
938 [Sabir gitti ve kadın orada kaldı. O sırada güzel yüzlü bir genç geldi.]
939 [Ata binmiş ve silahlanmış olan o genç, gelip kadına dikkatle baktı:
940 "Ey selvi boylu, gül vücutlu, yasemin yüzlü, gönül süsleyen nazlı güzel!

941 nėşe yalḳuz burada eglenübsen **[Y$_1$17^a]**
gel indi şehre aparum seni men

942 men eyleyüm sene ikrām u iʿzāz
sen eyle mene ġemze ʿişve-yi nāz

943 dėdi ʿavret ona pes ėy berāder
revā degil bir ʿavrete iki er

944 yeḳīn bil ėy cevān-i ḫūb-girdār
degilem men deḫi yalḳuz erim var

945 cevān-i nāzenīn-i ḫūb-çehre
demādem gelür indi gėtdi şehre

946 yėri ḳardaş yolıya sen işin dut
meni nėce ki gördin eyle unut

947 bu yėrde yoḫ meger dīvān u sorġu
ġeżeblendi dėdi ol tünd ü bed-ḫū

948 menimle gelmesen ėy pāk-dāmān
senin cānındadur bu tīġ-i berrān

949 devāsız ḳaldı ol bī-çāre ʿavret
eliyle toprak üste yazdı bir ḫeṭ

950 meni apardılar bu şehre Ṣābir
ʿeyān olsun sene eḥvāl ẓāhir

951 ol ʿavret nā-tevān döz bu firāḳe
kişi götürdi onı gėtdi şehre

952 ol igidin anası yaḫşı ʿavret
var idi bir żeʿīfe pāk-sīret

---

941 Burada neden yalnız oturuyorsun? Şimdi gel, seni şehre götüreyim.
942 Ben sana ikram edip lütufta bulunayım, sen bana cilve ve naz et."dedi.]
943 [Kadın ona: "Ey birader! Bir kadına iki eş reva değil.
944 Ey güzel huylu genç! Ben dahi yalnız değilim, eşim var
945 Güzel yüzlü, nazlı bir gençtir. Şimdi şehre gitti, her an gelir
946 Yürü kardeş, sen kendi yoluna bak. Beni nasıl gördüysen öyle unut
947 Bu yerde meğer adalet yok mu?!" dedi O öfkeli, kötü huylu adam sinirlenip:
948 "Ey iffetli kadın! Eğer benimle gelmesen keskin kılıçla seni öldürürüm." dedi.]
949 [O çaresiz kadın, çaresizce toprak üstüne eliyle :
950 "Sabir, beni bu şehre götürdüklerinden haberdar ol."diye yazdı.]
951 ["Ey güçsüz kadın bu ayrılığa sabret!" Böylece adam onu alıp şehre gitti.]
952 [O gencin iyi, nahif, temiz yüzlü, iyi huylu

953 sözi şekker yüzi gül-berg-i ḫendān
mürüvvetlü ḥeyālu ehl-i īmān

954 ṣeġīr ü bī-nevālar ġem-güsārı
muṭīʿ-i emr-i Ḥeḳ ṭāʿet-güẕārı

955 bu ʿavret gördi çün ol pāk-zādı
eteginden dutuben ḳıldı dādı

956 gel ėy ʿavret Ḫüdānun ḥörmeti çün
Meḥemmed Muṣṭafānun ʿizzeti çün

957 gel ėy ana mene ḳıl [sen] şefāʿet **[Y1 17b]**
bu oġlāndan mene olgil ḥimāyet

958 mene sen olmasan ger yār u yāver
dutaram eteginden rūz-i meḥşer

959 bu oġlāndan menim ol sen penāhım
ki senden ġeyr yoḫ ümmīd-gāhım

960 ḫeberdār ola [ėy] ḫātūn ḳiyāmet
elinden eylerem ol gün şikāyet

961 dėdi ḫātūn eger vardur ṣelāḥın
ėdüm onınla men ʿeḳd-i nikāhın

962 yeḳīn bil ėy ana sen ḫūb-girdār
erim vardur erim vardur erim var

963 dėdi ʿavret sene ʿerż eyledim men
iki dünyāda sen menim ḳızımsen

964 elin vėrdi ona hem ḳıldı iḳrār
çaḳurdı oġlını ḫātūn-ı dīndār

---

953 tatlı sözlü, yüzü açılmış gül goncası gibi güzel, mürüvvetli, hayâlı, iman ehli annesi vardı.
954 [O, Hakk'ın emrine itaat eden, daima ibadet eden, kimsesiz küçükleri himaye edip teselli edendir.]
955 [O fıtratı temiz olan kadın (gencin annesini) görünce eteğinden tutup şöyle feryat etti:
956 "Ey kadın! Allah aşkına! Muhammet Mustafa (as) izzeti için!
957 Ey ana! Gel bana şefaat et, beni bu gençten koru.
958 Sen bana gel, yar ve yaver ol, yoksa mahşer gününde senin eteğinden tutarım.
959 Bu gençten benim sığınağım sen ol. Zira senden başka umut kapım yok
960 Ey hatun! Yoksa kıyamet gününde senin elinden şikâyet edeceğimden şüphen olmasın!." dedi.]
961 Hatun: "Eğer rızan varsa onunla senin nikâhını kıyayım."dedi.
962 Kadın: "Ey güzel anne! Şunu kesin bil. Kocam vardır, kocam vardır, kocam vardır."dedi.]
963 [Kadın bu sözü duyduğunda:"Sen iki dünyada da benim kızımsın." dedi.]
964 [Dindar hatun elini ona verip ikrar kıldı. Oğlunu çağırdı:

965 dėdi oġul ėşit olgil ḫeberdār
bu ʿavret vėrdi mene çünki iḳrār

966 menim oldı ḳızım ol sene ḫᵛāher
ṭamaʿ ondan götür ėy cān-ı māder

967 emānet el emānet el emānet
utan Ḥeḳden muna ḳılma ḫeyānet

968 onın ḥālinden ol mestūre ʿavret
olurdı gėce gündüz vaḳt ü bī-vaḳt

969 ḫeber al indi ḫande gėtdi Ṣābir
gör onın başına ne geldi āḫir

970 gelüb ekmek alub Ṣābir elinde
ḳayıtdı gördi ʿavret yoḫ yėrinde

971 töker her dem gözinden eşk-i gül-gūn
sanasan Leylīden ayrıldı Mecnūn

972 çeker nāle dėyirdi ėy felek dād
meni sen ḳoymadı bir leḥẓe dil-şād

973 yıḫıldı ḫānümānım oldı tārāc **[Y₁18ᵃ]**
gedālıḳ ac u susuz ḫelḳe möḥtāc

974 meni āvāre eyledin veṭenden
hem üzildi elim gor u kefenden

975 menimle eyledün sen mekr ü ḥīle
cüdā düşdük ḳamu ḳavm ü ḳebīle

---

965 "Oğul duy ve haberdar ol. Bu kadın bana ikrar verdiği için
966 benim kızım, senin ise kızkardeşin oldu. Ey annenin canı böylece sen ona tamah etme.
967 O bize Allah'ın emanetidir. Allah'tan utan da emanete ihanet etme."dedi.]
968 [O iffetli kadın, gece gündüz ona bekçilik yapardı.]
969 [Şimdi gel Sabir'in nereye gittiğini, onun başına ne geldiğini öğren.]
970 [Sabir şehirden ekmeğini alıp döndüğünde kadının yerinde olmadığını gördü.]
971 [Mecnun'un Leyla'dan ayrıldığı gibi Sabir de yârinden ayrıldı ve gözlerinden kanlı yaşlarını döktü.]
972 [Feryat edip: "Ey felek! İnsaf! Sen benim gönlümün bir an bile mutlu olmasına iizin vermedin.
973 Evim barkım dağılıp yağmalandı. Aç ve susuz, dilenci kalıp halka muhtaç olduk.
974 Beni, vatanımdan avare ettin. Elim gor ve kefenden üzüldü.
975 Sen bana hile yapıp aldattın. Tüm ailem ve yakınlarımla ayrı düştük.

[976] ḫaçan reḥm eyledin menden ḳayırdın
ciger-güşelerim menden ayırdın

[977] menimle bėyle ḳalmışdı bir hem-dem
ne geldi başına n’ėtdin onı hem

[978] dirīġā ḫande gėtdi yār-ı ġem-ḫ^{v}ār
onın çün gėce gündüz aġlaram zār

[979] sızıllaram perīşān oldı ḥālim
menim yā Reb elimden gėtdi mālım

[980] dirīġā n’eyleyüm bī-çāre ḳaldum
ġerīb ü bī-kes ü āvāre ḳaldum

[981] gėce gündüz gezirdim men cehānı
n’ola ondan tapaydım men nişānı

[982] ḳılurdı her zamān ol zār u şīven
ḳaranḳu gėtdi çün ṣübḥ oldı rūşen

[983] baḫub gördi ki ʿavret toprak üste
yazubdur k’ey feḳīr-i dil-şikeste

[984] meni apardılar bu şehre ėy yār
ḳiraḳa gėtmemişem ol ḫeberdār

[985] çe gördi bėyle yazmış ol nigārı
gelüb bir köşede dutdı ḳerārı

[986] ḳeżārā pādişāh-ı ol vilāyet
binā ḳılmışdı bir ʿālī- ʿimāret

[987] buyurmuşdı ki ol merd-i sitemkār
ki her gün gelsün onda ḫelḳ bisyār

---

[976] Bana ne zaman rahmettin, ne zaman beni himaye ettin? Ciğer parçalarımı bile benden ayırdın.
[977] Geriye sadece benimle bir hemdemim kalmıştı. Şimdi onun başına ne geldi, ona ne yaptın?
[978] Eyvahlar olsun, dert ortağım, yârim nereye gitti. Bu yüzden gece gündüz inleyip ağlarım.
[979] Ya Rab! Benim malım elimden gitti. Halim perişan olduğu için sürekli ağlarım.
[980] Ne yapayım, çaresiz, garip, kimsesiz, avare kaldım, eyvah!
[981] Ben ondan bir iz bulabilmek için gece gündüz dünyayı gezdim.”
[982] diyerek her zaman şikâyet edip inlerdi. Karanlık gitti, sabah oldu aydınlık geldi.]
[983] [Sabir, toprak üzerine hatunun: “Ey gönlü yaralı zavallı sevgili!
[984] Başka yere gitmedim, beni bu şehre götürdüklrinden haberdar ol.”diye yazdığını gördü.]
[985] [O sevgilinin, böyle yazdığını görünce gelip bir köşede oturdu.]
[986] [Tesadüfen o vilayetin padişahı orada bir saray inşa ettirmişti.]
[987] [O zalim adam “her gün oraya çok halk gelsin.” demişti. herkes ücretsiz

988 hamu bī-müzd ü bī-kār işlesünler
gėce gündüz giriftār eylesünler

989 nėçe kimse müḳerrer eyledi şāh [Y₁18ᵇ]
kimi görseler onlar ḫᵛāh u nā-ḫᵛāh

990 aparalar kim onda ḳala bī-kār
kimin elinde ola ẕerre dīnār

991 vėrürdi rüşve özin ḳurtarurdı
kimin yoḫ aḳçesi onda ḳalurdı

992 bu ḥāle çün degil Ṣābir ḫeberdār
gelüb bir köşede oturmış aġlar

993 geh ʿavret geh oġul geh dėyer mālım
yėtişdiler ona bir nėçe ẓālim

994 nėçe aḳac ile onın başına
vurub apardılar palçuḳ işine

995 ṣabāḥ aḳşām olınca işlediler
gėce pes onları meḥbūs ėdeller

996 yoḫ idi onlara bir leḥẓe rāḥet
ḥadīṯ-i Muṣṭafādur bir revāyet

997 cehān küfr ehline olmış gülistān
velī müʾminler içün oldı zindān

998 cehān dopdolu ḫār u neşterdür
batar baġrına kim ki reḥmgerdür

999 belā vü miḥnet ü endūh u ġürbet
iżāfe oldı bu renc ü meşeḳḳet

---

988 hiçbir karşılığı olmadan çalışıp gece gündüz tutsak olsun." diye buyurmuştu.]
989 [Şah, haklı haksız kimi görse hepsinin hakkında hükmünü vermişti.]
990 [Orada işsiz veya elinde bir dinarı olan herkesin alıp götürülmesi için karar vermişti.]
991 [Kimin parası varsa rüşvet verip (bu işten) kurtulur, parası olmayan orada kalıyordu.]
992 [Sabir, bu olaydan haberi olmadığı için gelip bir köşede oturmuş
993 gah karım, gah oğlum, gah malım diye ağlardı. Bu sırada birkaç zalim gelip
994 onun başına ağaç ile vurup onu çamur işine alıp götürdüler.]
995 [Onlar o işte sabah akşam çalıştılar. Gece ise onları hapsederlerdi.]
996 [Onlara bir an bile rahatlık yoktu. Mustafa'dan (as) bir rivayet vardır:
997 "Dünya kâfir ehline gül bahçesi olmuş. Fakat müminler için zindan olmuştur."]
998 [Dünya (baştanbaşa) diken ve bıçaktır. Kim merhametliyse onun bağrına batar.]
999 [Bela, dert ve gurbet kaygısı içinde bu sıkıntı ve eziyetler daha da çoğalır.]

1000 on ile hem bėle bir merd-i miskīn
var idi dil-şikeste zār ü ġemgīn

1001 gėceler aġlar idi zār u giryān
dėdi Ṣābir ki ḳılma āh u efġān

1002 Ḥeḳe şükr eyleyüb ṣebr eyle pīşe
ki bī-dād u sitem ḳalmaz hemīşe

1003 göresen bir gün ėy yār-ı yegāne
eṣer yoḫ ẓülm-i ẓālimden nişāne

1004 besā ḥökm ü besā ẓālim sitemkār
ki ẓülminden olur menzilleri nār

1005 besā kimse ola çāh ona zindān **[Y$_1$19^a]**
çıḫub çāhdan ola menzili solṭān

1006 ḳeżārā şāh çün ol yėrde ḥāżır
ėşitdi her ne söz söyledi Ṣābir

1007 ėşidsen bir ḫeber ḫoş mö'teberdür
ki ḥeḳ söz bāṭıla oḫdan beterdür

1008 ki ḥeḳ söz ola ḥeḳḳe şehd ü şekker
gelür nā-ḥeḳḳe çün şemşīr ü ḫencer

1009 ġeżeblendi yaman tünd oldı coşdı
sanasan kim yanar odlara düşdi

1010 buyurdı ol zamān ol bī-mürüvvet
ona eylediler çoḫ çoḫ siyāset

1011 getürdiler salub bir çāha möḥkem
özi çaḳurdı dėdi ona ol dem

1000 [Gönlü dargın, inleyen ve gamlı halde bir aciz kişi vardı.On yıl boyunca
1001 geceleri sürekli inler ve ağlardı. Sabir ona:"Feryat figan etme.
1002 Hakk'a şükredip, her zaman sabret; Zira bu adaletsizlik ve eziyet sürekli olmayacak, sonunda bitecek.
1003 Ey yegâne dost! Bir gün zalimin zulmünden iz kalmayacağını göreceksin.
1004 Çok hükmeden ve eziyet eden zalimin menzilleri ateş olacaktır.
1005 Andolsun ki, kuyu kime zindan olduysa Allah onu kuyudan çıkarıp sultan makamına koymuştur."]
1006 [Tesadüfen şah o yerde bulunuyordu. Sabir'in tüm söylediği her şeyi duydu.]
1007 [Sen hoş ve muteber bir Hak sözü duysan bu Hak sözünün batıla oktan beter olduğunu bil.]
1008 [Hak söz, haklı için şekerdir, haksız için ise hançer ve klılç gibidir.]
1009 [Şah (bu sözleri Sabir'den duyduğunda) sinirlendi, coşup ateşlere düştü.]
1010 [O insafsız:"Ona çok fazla eziyet etsinler." diye buyurdu.]
1011 [Getirip o anda onu kuyuya attılar. Sonra şah kendisi onu çağırıp şöyle söyledi:

1012 burada ṣebr ḳıl tā çarḫ-ı dövrān
seni mundan çıḫarub ėde solṭān

1013 ḳuyıya saldı onı ol sitemkār
bu ḥāle olmadı hīç kim ḫeberdār

1014 ḳaranḳu yėrde çāha düşdi Ṣābir
ḳılurdı ṣebr[i] pinhān şükr[i] ẓāhir

1015 yüzin Ḥeḳḳe dutub ḳıldı ʿibādet
hemīşe ṣebr ü şükr ü fikr ü ṭāʿet

1016 velīkin bir igid ḥālinden āgāh
olub onı apardı gāh u bī-gāh

1017 ona gāhī salurdı endek ekmek
müyesser olınca bir loḳma ekmek

1018 sebeb oldı ona Allāh kerīmdür
velī bilmezdi ol bī-çāre kimdür

1019 ḳuyı içre ḥekīmāne ḳanāʿet
ḳılurdı ṣebr ü şükr ü ẕikr ü ṭāʿet

1020 var idi ol şāha bir yaḫşı ḳardaş
hamu müʾminlere miskīne yoldaş

1021 ḳeżārā çünki yoḫ teḳdīre tebdīl **[Y$_1$19^b]**
meger bundan irelü bir nėçe il

1022 nigū-rūy u nigū-ḫūy u kem-āzār
ḥökūmetden şerīʿetden ḫeberdār

1023 reʿiyyet-perver ü miskīn-nevāzī
reʿiyyet leşker ondan cümle rāżī

1012 "Felek seni buradan çıkarıp sultan edinceye kadar burada sabret." dedi
1013 ve onu kuyuya attı. Bu olaydan kimsenin haberi olmadı.]
1014 [Sabir, karanlık kuyuya düştü. Sabrını gizli, şükrünü zahir etti.]
1015 [Yüzün Hakk'a tutup her zaman sabır, şükür ve ibadet etti.]
1016 [Fakat bir genç onun halinden haberdar olup zamanlı zamansız (sürekli)
1017 bir lokma ekmek götürdü.Allah'ın Sabir'e nasip ettiği bir lokma ekmek
1018 bu yiğidin vesilesiyle (onun yaşamasına) sebep oldu.Fakat (o genç, kuyuda) olan kişinin kim olduğunu bilmedi.]
1019 [Kuyu içinde hakimane ve kanaatkar olarak sabır, şükür, zikir ve ibadet ederdi.]
1020 [O şahın çok iyi, bütün müminlere, zavallılara dost olan kardeşi vardı.]
1021 [Kaderi değiştirmek mümkün olmaz ve tesadüfen bundan birkaç sene önce
1022 güzel yüzlü, güzel huylu, eziyeti az, hükümetten, şeriattan haberdar
1023 zavallıları besleyip gönüllerini hoş tutan , tüm devlet askeri ondan razı olan,

1024 Ḫüdā-ters ehl-i inṣāf-ı nigū-kār
ki kimse görmemişdi ondan āzār

1025 müdām ondan çekerdi şāh ḳorḫu
cānında var idi yüz fikr ü ġayḳu

1026 mebādā leşker ona ola tābiʿ
ḳılalar arada solṭān[ı] żāyiʿ

1027 bu fikri eyledi çün ol hünersiz
onı öldürdi ḫelvetde ḫebersiz

1028 nihān eyledi ol topraḳa pinhān
ḫeberdār olmadı eşrāf u eʿyān

1029 görinmez oldı çün bir nėçe müddet
tefaḥḥuṣ ėtdiler erkān-ı dövlet

1030 sözi solṭān olardan çün ėşitdi
revāne eyledim teḥṣīle gėtdi

1031 ḫelāyiḳ eylediler bu gümānı
dutubdur şāh onı saḫlar nihāni

1032 bu eṣnāda ki ẓülm eyledi bī-dād
elinden küll-i ʿālem eyledi dād

1033 sebebsiz eyledi çoḫları tārāc
reʿiyyet oldı bir ekmege möḥtāc

1034 dėdi birbirine erkān-ı dövlet
ḳasem yād eyleyüben ʿahde bīʿet

1035 gelüb cemʿ oldı çün eşrāf u eʿyān
onı öldürmek içün ʿehd ü peymān

1024 içinde Allah korkusu taşıyan, insaf ehli, hiç kimsenin kendisinden eziyet görmediği.
1025 kardeşinden şah sürekli korkardı. Canında:
1026 "Sakın asker ona tabi olup sultanı arada mahvetmesin." diye canında yüzlerce korku ve tasası vardı.]
1027 [O namert kardeşini öldürmeyi düşünüp onu gizlice katletti.]
1028 [Onu gizlice gömdü ve (sarayın) ileri gelenlerin bundan haberi olmadı.]
1029 [Birkaç zaman görmedikleri için devlet erkânı iyice araştırıp onu sordular.]
1030 [Sultan bu sözü onlardan duyduğunda "ilim için gönderdim" dedi.]
1031 [Herkes "Şah onu şüphesiz gizli yerde saklıyor." diye düşündü.]
1032 [O şah, halka zulüm eylediği için tüm dünya onun elinden isyan etti.]
1033 [Sebepsiz yere çoğu kişiyi yağmaladı, bu yüzden halk bir lokma ekmeğe muhtaç kaldı.]
1034 [Bu yüzden devlet erkanı birbirine yemin edip "Ahde biat edelim." dediler.]
1035 [Ondan (şahtan) bütün askerler, devlet adamları ve memleketin tüm insanları bıktığı için

1036 olub bī-zār ondan döndi leşker
reʿiyyet memleket ona serāser

1037 ḫeberdār oldı çün eşrāf u eʿyān **[Y₁20ᵃ]**
gėce ḳaçub dutub rāh-ı beyābān

1038 ne solṭān kim ʿedāletden berīdür
onın bed-ḫᵛāh hem öz leşkeridür

1039 gėce çün ḳaçdı ol ḳurtardı cānı
buraḫdı tāc u teḫt ü ḫānümānı

1040 yıḳıldı dėdi çün eʿlā vü dānā
gerekdür bize bir solṭān-ı dānā

1041 şücāʿ ü pehlivān hem ola ʿādil
süḫan-ṭebʿ ola vü nigū-ḫeṣāʾil

1042 var idi dėdiler solṭān[a] ḳardaş
nėçe müddetdür onı görmezem fāş

1043 biri geldi dėdi ender-zamānı
bilürem ḫandedür ol nev-cevānı

1044 kim onı eylemişdi şeh giriftār
siyeh çāh içre men oldum ḫeberdār

1045 bu sözden çünki onlar oldı āgāh
dėdiler ḫandedür göstergil ol çāh

1046 çe Ṣābir ḳalmışıdı çāh içinde
hem ol gėce görür öz yuḫısunda

1047 kim onın üstine geldi peyember
çerāġ-ı dīn şefīʿ-i rūz-i meḥşer

1036 (sarayın) ileri gelenleri toplandılar ve onu öldürmek için birbirlerine söz verdiler.]
1037 [Şah, ileri gelenlerin bu amellerini öğrendi ve bir gece kaçıp sahranın yolunu tuttu.]
1038 [Adaletten uzak olan sultanın asıl kötülüğünü isteyen, onun iyiliğini istemeyen kendi askerleridir.]
1039 [Şah, o gece tacını, tahtını, evini barkını bırakıp kaçarak canını kurtardı.]
1040 [Ulular ve bilginler bir araya toplanıp "Bize bilgili bir sultan lazım.
1041 Yiğit, cesur, kelamı güçlü, güzel ahlaklı, hem de adil olmalı.
1042 Sultanın bir kardeşi var fakat ne zamandır görmüyoruz" dediler]
1043 [O anda biri gelip "O gencin nerede olduğunu biliyorum.
1044 Şah onu karanlık bir kuyu içinde hapsettiğinden haberdar oldum." dedi.]
1045 [Onlar bu haberi duyunca kuyunun nerede olduğunu sordular.]
1046 [O gece, Sabir ise kuyu içindeyken rüyasında
1047 yanına mahşer gününün şefaatçisi, dinin çerağı Peygamberimiz (as) geldi:

1048 dėdi şāh ol deḫi ġem çekme Ṣābir
senin çün rūz-i hicrān oldı āḫir

1049 ṣabāḥ olca seni teḳdīr-i Allāh
bu iḳlīme ḳılur bī-şek şehenşāh

1050 onın egnine gėydirdi çe ḫelʿet
başına ḳoydı hem bir tāc-ı dövlet

1051 çe Ṣābir yuḫusından oldı bī-dār
sevindi Ḥeḳḳe ḳıldı şükr-i bisyār

1052 ekābirler gelüb çāha revāni
müşeḫḫeṣ eylediler ol cevānı

1053 çaḳurdılar kim ėy meḥbūs-i bendī [Y₁20ᵇ]
ayaġa dur yapuş saldük kemendi

1054 dėdiler şeh sen ol iḳbāl ü beḫte
gel indi Ṣābir eglen sen bu teḫte

1055 yapuşdı çekdiler ol nīk-beḫti
ona tapşurdılar ol tāc ü teḫti

1056 yüzin gül tek görüb açub ḳabaġın
ekābirler hamu öpdi ayaġın

1057 yüzin dutdı hamu ol dem Ḫüdāya
olub meşġūl şāh içün duʿāya

1058 ki yā Reb bu cevāndur bu cevān-beḫt
ola ferḫunde muna tāc hem teḫt

1059 İlāhī gün-be-gün artsun kemāli
felek yār olsun olmasun zevāli

1048 "Sabir sen artık gam çekme, senin için ayrılık günü son buldu. Artık şah olma zamanın geldi.
1049 Allah'ın takdiri ile sabah olunca bu ülkeye şüphesiz şah olacaksın."
1050 onun eğnine kaftan giydirip, başına devlet tacı koydu.]
1051 [Sabir rüyasından uyandı. Sevinip Allah'a çok şükretti.]
1052 [Büyükler o sabah hemen kuyuya gelip o genci teşhis ettiler.]
1053 [Genci çağırıp: "Ey bağlı mahpus! Ayağa kalk attığımız ipi tut.
1054 Şimdi sen ikbal ve bahta şah ol. Ey Sabir! Şimdi bu tahta sen gel otur." dediler.]
1055 [O güzel bahtlı kemende tutundu, onu çekip kuyudan çıkardılar ve tac ve tahtı ona verdiler.]
1056 [Sabir'in yüzünün gül gibi açıldığını görüp seçkinler hepsi ayağını öptü.]
1057 [O an herkes Allah'a el açıp şah için şöyle dua etmeye başladılar:
1058 "Ya Rab! Bu yiğit daha genç olduğu için bu taht ve taç ona uğurlu gelsin.
1059 İlahi günbegün kemali artsın. Felek ona yar olsun onun zevali olmasın.

1060 bi-ḥamdi’llāh kim ol ẓālim sitemger
nigūn beḫt-i cefākār ü bed-eḫter

1061 yoḫ idi ʿedl[i] çün bī-çāre oldı
ʿeceb bu ölkeden āvāre oldı

1062 eger olmazdı ol bu yėrden iḫrāc
olurdük hamumız ekmege möḥtāc

1063 bi-ḥamdi’llah bize oldı müyesser
şehi ʿādil-ṭebīʿet dād-güster

1064 çe Ṣābir teḫte çıḫdı oldı solṭān
gedāya bī-nevāya ḳıldı eḥsān

1065 reʿiyyet-perver oldı şāh-i ʿādil
duʿā-yi ḫeyr özi çün ḳıldı ḥāṣil

1066 ḫezīne tökdi leşkerin ḳayırdı
ʿedāletden ḳılı ḳıldan ayırdı

1067 hem ėtdi bir ṭerefden resm-i rifʿet
duʿācı oldı leşker hem reʿiyyet

1068 ne yėrde var idi dervīş ü miskīn
veẓīfe eyledi onlara teʿyīn

1069 ribāṭ u medrese hem körpi bünyād **[Y$_1$21^a]**
ḳılub mescidleri meʿmūr u ābād

1070 nigū-ḫaṣlet ṭamaʿsız ehl-i inṣāf
başına and içer eʿyān u eşrāf

1071 ne yėrde var idi bed-fiʿl ü bed-kār
hamusın berṭeref ḳıldı nigūnsār

1060 [O zalim, yaratılışı cefakar, uğursuz yıldızı olan şah,
1061 adaleti olmadığı için çaresiz kalıp bu ülkeden kovuldu, çok şükür.]
1062 [Eğer bu ülkeden çıkarılmasaydı hepimiz bir lokma ekmeğe muhtaç kalırdık.]
1063 [Bize adil, adaleti gözeten şah nasip oldu, çok şükür!]
1064 [Sabir, tahta çıkıp sultan olunca dilenciye, zavallıya ihsanda bulundu.]
1065 [Adil şah, halkını gözeten olduğu için kendisi için hayır dualar aldı.]
1066 [Hazineyi doldurup, askerlerini düzene soktu. Böylece adaletten, kılı kıldan ayırdı.]
1067 [Aynı zamanda onların makamını yükseltti. Asker ve halk ona duacı oldu.]
1068 [Nerede derviş ve zavallı varsa onları göreve tayin etti.]
1069 [Kervansaray, medrese, köprü inşa ettirip camileri mamur etti.]
1070 [Güzel ahlakı, tamahsız, insaf ehli olduğu için ileri gelenler onun başına and içerdi.]
1071 [Nerede kötü amelli varsa hepsini bertaraf etti.]

ḳayırdı rūz-i dīvān ḥökm-i müṭleḳ
yėmezdi kimsenin mālın be-nā-ḥeḳ

cehāna düşdi onın yaḫşı adı
ḳılur ṣebr eyleyen ḥāṣıl murādı

burada ḳalsun uşbu neḳl-i güftār
ḳulaġ as pes ėşid bir ġeyr-i eḫbār

meger ki pādişāh ol cehl ü nā-dān
ki Ṣābir mālını ėtmişdi tālān

çıḳarmışdı onı ol memleketden
ne geldi başına gör ol cehetden

oturmışdı meger mülkinde eymen
onın üstine geldi nā-geh düşmen

berāber durdı çün ol bī-ḥemiyyet
basıldı çün ondan dönmişdi dövlet

hamu cemʿiyyeti tālāna gėtdi
götürüb ḥeremin bir yana gėtdi

er ʿavret her ikisi dil-perīşān
beyābānda gezer bī-āb u bī-nān

gezüb her yėrde ser-gerdān u güm-rāh
yėtişdi Ṣābirin şehrine ol şāh

dėdiler Ṣābire ėy ʿedl-güster
gelübdür şehre bir ʿavret ü bir er

pes ondan ėdelüm eḥvāli meʿlūm
müḳerrer eyleyelüm ona mersūm

[Kesin hüküm vererek adaleti sağlayıp divan gününü tayin etti.]
[Onun iyi adı dünyaya yayıldı. Sabreden kişi mutlaka muradına erer.]
[Şimdi bu hikaye bir yana dursun. Bir başka haberi duymuş ol.]
[Sabir'in malını yağmalayıp
memleketten çıkaran o cahil padişahın başına bak şimdi ne geldi?]
[O padişah bir gün mülkünde rahat oturduğu zamanda ansızın düşman baskın yaptı.]
[O faziletsiz, düşmanla karşı karşıya geldi ve şansı ona yar olmadığı için mağlup oldu.]
[Bütün cemiyeti talan oldu. Haremini de alıp memleketten gitti.]
[Karı koca ikisi de aç ve susuz perişan halde çölde dolaştılar.]
[O şah, her yerde başı dönmüş ve yolunu kaybetmiş halde dolaşırken Sabir'in şehrine ulaştı.]
[Sabir'e:"Ey adil olan şah! Şehire bir karı koca gelmiş.
Sonra onun hallerini bildirelim, zikredileni anlatalım.]

1084 getürdiler pes ol dem ehl-i ḫidmet
olara ḳıldılar iʿzāz ü ḥörmet

1085 temām oldı yėtişdi çünki veʿde **[Y₁21ᵇ]**
gelüben pādişāha ḳıldı secde

1086 özi çün ẓāhir oldı ḥāl-i pinhān
buyurdı ḳullara ol demde solṭān

1087 özin de ʿavretin de her ne kim var
dür ü leʿl ü cevāhir zer-i bisyār

1088 aluben ellerinden ac u möḥtāc
vilāyetden oları ḳıldı iḫrāc

1089 onı görüb vezīr ü ehl-i dīvān
be-ġāyet oldılar ḥāṭır-perīşān

1090 dėdiler pādişāh oldı sitemger
bi-ʿaynih bu deḫi oldı berāber

1091 çekersen her ne fiʿl ėtsen cezāsın
ki ḳoymaz Ḥeḳ sene onın ḳiṣāsın

1092 buyurdı der-zamān çaḳurdılar cār
ne ülkede kimin satlıḳ ḳulı var

1093 getürsinler ki solṭān müşterīdür
teġāfil eyleyen tenbīh yėridür

1094 olar kim Ṣābirin oġlānlarını
aparmışdı oların cānlarını

1084 [Hizmet ehli o anda gelip onlara ikram ve hürmette bulundular.]
1085 [O karı koca zamanı gelince padişahın huzuruna gelip secde ettiler.]
1086 [Padişah, onların kim olduğunu öğrenince kullarına:
1087 "İnci, lal, mücevher, altın her ne var ise tüm malının"İnci, lal, mücevher, altın her ne var ise tüm malının
1088 hepsini ellerinden alıp karısını da kendisini de ülkeden çıkarın." diye buyurdu.]
1089 [Divan ehli ve vezirler onu böyle görünce gönülleri sonsuz derecede perişan oldu.
1090 "Bu padişah da tıpkı diğer padişah gibi zalim oldu." dediler.]
1091 [Daima ettiğin amellerin cezasını (karşılığını) alırsın. Hak hiç bir zaman onun kısasını sende bırakmaz.]
1092 [Şah "Ülkede her kimin satılık kölesi varsa getirsin.
1093 Onlara şahın alıcı olduğu haber verilsin. Bu duyuruyu dikkate almayan herkes cezalandırılacak." diye buyurdu.
1094 [Sabir'in oğullarını, canlarını alıp götüren kişiler

1095 olar hem oldılar çünkim ḫeberdār
getürdiler oları hem be-bāzār

1096 iki oġlın tanıdı ol ciger-ḫūn
sanasan ʿāḳil iken oldı mecnūn

1097 buyurdı oġrıları seḫt ü möḥkem
dutub baġladılar hem ender-ān dem

1098 aḳac altına saldılar oları
elin vü ayaġın sındırdı vārı

1099 tökilmiş başdan ayaġa ḳızıl ḳan
duruben ḳaçdılar eftān ü ḫīzān

1100 yėne dėdi vezīr ü mīr-i leşker
ne ḥeyf oldı ki şāh oldı sitemger

1101 velīkin ḳorḫudan erkān-ı dövlet [Y122a]
ėde bilmez deḫi kimse neṣīḥet

1102 ėşid indi ne ėtdi gör ol ʿavret
ona eyler idi ḫātūn ḥimāyet

1103 ona olmışıdı dāʾim nigeh-bān
ḫeyānet ėtmeye ona ol oġlān

1104 ėşitmişdi ki ol pākīze-ʿavret
ki gelmiş pādişāh-ı bā-ʿedālet

1105 meger bir gün bilüb fürṣet hem ol zen
çıḫub ėvinden eyler āh u şīven

1095 (bu duyurudan) haberdar olup onları pazarda satmaya getirdiler.]
1096 [O ciğeri kanlı, iki oğlunu da tanıdı. Sanki akil iken deli oldu.]
1097 [O anda hırsızları sımsıkı bağlamalarını emretti.]
1098 [Onları ağaç altına salıp ellerini ayaklarını, her yerini kırdılar.]
1099 [(Onların üstlerine) baştan ayağa kızıl (kırmızı renklı) kanları döküldü. Kalkıp düşe kalka kaçtılar.]
1100 [Vezirler ve askerlerin emiri yine "Ne yazık şah zalim oldu." dediler.]
1101 [Fakat devlet erkanından hiç kimse korkusundan şaha bir söz dahi söyleyemedi.]
1102 [Şimdi o kadının (annesinin) genç ona iahnet etmesin diye himaye ettiği kadın ne yaptığın öğren.]
1103 Hatun, o genç ona ihanet etmesin diye onu her zaman gözetmiş, korumuş.]
1104 [O iffetli kadın, adaleti gözeten bir padişahın ülkeye geldiğini duymuştu.]
1105 [(Bu yüzden) bir gün o bunu fırsat bilip evinden çıkar ve şöyle feryat figan etmeye başlar:

1106 müselmānlar mene çoḫ ẓülm ü bī-dād
olubdur ḫanı solṭān eylerem dād

1107 bu ḥāle ol igid oldı ḫeberdār
dutubdur yaḫasından kibriyālar

1108 dėyer ʿavret nėçe il oldı yārān
meni ḳılmış idi ėvinde pinhān

1109 dėyir kişi ki sen mekr ėtme ʿavret
mene sen eyleme böhtān u töhmet

1110 görin yārān ki bu münkir olubdur
hevā-yi ʿėşḳle köyli dolubdur

1111 onı men dögmişem ister bu gėne
meni salub gėde bir özgesine

1112 bu ḥāle çünki āgāh oldı solṭān
ṭeleb ḳıldı oları ėtdi dīvān

1113 irelü geldi kişi dėdi ėy şāh
bu ḫātūn ʿavretimdür olgil āgāh

1114 maʿāş ėtmez menimle bī-ḥeyādur
bu gerçekdür ki ʿavret bī-vefādur

1115 çaḳurdı onı solṭān dėdi ėy zen
onınla sen nöşün nā-sāz olubsan

1116 dėdi ʿavret ki ėy solṭān-ı dergāh
degil erim menim bu ḥāşe liʾllāh

1117 erim olsaydı bu ḳurbān olurdım [Y$_1$22^b]
erim görseydim men ḳurbān olurdım

1106 "Ey Müslümanlar! Bu adam bana çok zulüm ve eziyet etmiştir. Benim şikayetimi duyacak olan sultan hani nerede?"]
1107 kibriyālar: kibrnālar Y
[O yiğit bundan haberdar oldu. Büyükleri yakasından yakalamışlar.
1108 [Kadın: "Ey dostlar! Bu adam, beni birkaç senedir evinde gizli tutuyor."dediğinde
1109 erkek: "Ey kadın! Sen hile edip de bana iftira atma.
1110 Ey dostlar! Bu kadın kâfirdir. Gönlü aşk havasıyla (arzusuyla) dolmuştur.
1111 Ben onu defalarca dövmüşüm. Fakat bu, beni bırakıp başkasına gitmek ister." dedi.]
1112 [Sultan bu olaydan haber tutunca onları sorguya çekti.]
1113 [Erkek (adam) huzura gelip: "Ey şah! Bu hatun benim eşimdir bilmiş ol.
1114 Benimle geçinmez, hayâsızdır. Bu kadının vefasız olduğu bir gerçektir." dedi.]
1115 [Sultan onu çağırıp "Ey kadın! Sen onunla niçin geçinmiyorsun?" diye sordu.]
1116 [Kadın: "Ey dergâhın sultanı! Haşa bu benim kocam değildir.
1117 ikinci mısrasında vezin kusuru vardır.

1118 temāmet ḥāl ü eḥvāl oldugun zen
serāser ʿerż-i ḥālin ḳıldı ol zen

1119 bürinmiş bürḳeʿ ol mestūre meḥbūb
görinmez ṣūreti kim tanıya ḫūb

1120 tanıdı ʿavreti solṭān boyından
sanasan tükleri çıḫdı donından

1121 ḥerem saru buyurdı gėtdi ʿavret
kişiye ḳıldılar ẓülm ü siyāset

1122 kişi mecrūḥ olub ḳanına ġelṭān
buyurdı ėtdiler meḥbūs-ı zindān

1123 bu ḥāli gördi çün eşrāf u eʿyān
dėdiler şāha yoḳdur sizde bir ḳan

1124 vėrübdür ẓülm ile ḳardaşı bāde
deḫi miḥnet nedür bundan ziyāde

1125 bu ne cevr ü sitem bu ne feġāndur
meger dövlet seninle sergerdāndur

1126 bu ne bī-dāddur bu ne siyāset
meger döndi senin çün beḫt ü dövlet

1127 dėdi men n'eylemişem ėy büzürgān
yėtürdüm kimseye āzār u nöḳṣān

1128 dėdiler ḫanı ol miskīn ü meẓlūm
bu şehre geldi ol bī-çāre meḥrūm

Eğer kocam olsaydı, onu eşim olarak kabul etseydim onun yoluna kurban olurdum."dedi.]
1118 [Kadın baştan sona bütün olan olayları şaha arz etti.]
1119 [O sevgili, peçe ile örtündüğünden yüzü görünmüyordu. Bu yüzden kocası onu tanıyamadı.]
1120 [Fakat sultan endamından eşini tanıdı. Sinirlenip tüyleri kiyafetinden çıkacak kadar kabardı.]
1121 [Şah, kadına hareme gitmesini, kişiye ise zulüm etmelerini buyurdu.]
1122 [Adamı, kendi kanında boğulana kadar dövüp yaraladılar. Sonra adamı zindana attılar.]
1123 [(Sarayın) ileri gelenleri bu olaya da şahit olduklarında şaha "Sizde hiç merhamet yok.
1124 Zulümle kardeşi mahvettin. Bundan fazla eziyet olur mu?
1125 Bu nasıl eziyet, nasıl zulüm bu ne figandır? Meğer devlet senin yüzünden perişan olmuş.
1126 Bu nasıl adaletsizlik, nasıl eziyettir? Meğer senin şansın ve talihin dönmüştür.]
1127 [Şah: "Ey büyükler! Ben ne yaptım? Kime zulüm ve eziyet etmişim?
1128 [Ona:"Hani bu şehre gelen, her şeyden mahrum kalan, çaresiz mazlum ve zavallı adam vardı.

1129 mālın sen taladı bī-çāre ḳaldı
ḳavub bu şehrden āvāre ḳaldı

1130 senin şehrine gelmiş idi mehmān
gerek sen eyleyeydi lüṭf ü eḥsān

1131 iki ḳul hem getürdiler bu şehre
yėtürmedin olara ḫeyr ü behre

1132 çeküb ḳulları sen aldın olardan
ayaġ kesdi ḫelāyiḳ bu diyārdan

1133 olara vėrmedin ḳiymet bir altun [Y$_1$23^a]
oları eyledin ālūde-yi ḫūn

1134 çekersin ẓülm ile bīgāne ʿavret
erine eyledün ẓülm ü siyāset

1135 ne ẓülm olur deḫi mundan ziyāde
ḫeyif kim yaḫşı adın gėtdi bāde

1136 dėdi solṭān olara ėy cemāʿet
ḳulaġ asın ėdim men bir ḫekāyet

1137 dėyirsiz kim meger bī-çāre ʿavret
erine eyledün ẓülm ü siyāset

1138 mene Ḥeḳ vėrdi fürṣet [hem] ḫilāfī
alub mālım ona ḳıldum telāfī

1139 hem ol ḳullar deḫi oġlānlarımdur
bedenden rūḥi şīrīn cānlarımdur

1140 ne ḳılsan çekdürür Allāh cezāsın
ḳiyāmet günine ḳoymaz ḳiṣāsın

1129 Onun malını da sen yağmalayıp elinden aldın ve onu bu şehirden kovup çıkardığın için avare kaldı.
1130 O, senin şehrine misafir gelmişti. Bu yüzden sen ona lütuf ve ihsanda bulunmalıydın.
1131 Sonra bu şehre satmak için iki köle getiren kişilere dahi hakkını vermedin.
1132 Sen, köleleri onların elinden aldın. Halk yatıklarından dolayı artık bu diyardan ayak kesti.
1133 Onlara bir altın dahi karşılık vermedin. Onları kanlarına buladın.
1134 Sana namahrem olan kadını dahi alıp kocasına zulmettin.
1135 Bundan fazla eziyet var mı? Yazık iyi adın mahvoldu." dediler]
1136 [Sultan onlara: "Ey cemaat! Şimdi ben size bir hikâye anlatayım dinleyin.
1137 Kocasına zülüm ve eziyet ettiğim kadın var diyorsunuz.
1138 Allah, bana fırsat verdi ve düşmana karşı çıkıp kendi malımı kurtardın.
1139 Aynı zamanda o köleler de kendi oğullarımdı. Bedendeki ruhum, tatlı canlarımdır.]
1140 Ne yaparsan yap Allah daim karşılığını verir. Kısasını kıyamet gününe bırakmaz.

1141 yėne ʿavret deḫi öz ʿavretimdür
yeḳīn ḥāṣıl ėdün Allāh kerīmdür

1142 ne kim çekmiş zi-evvel tā be-āḫir
ḥekāyet eyledi ol demde Ṣābir

1143 size men sirrimi çün eyledim fāş
degildüm men sizün solṭāna ḳardaş

1144 dözüb ṣebr eyledim ḳaldım arada
yėtişdim ṣebr ucından men murāda

1145 eger görse kesī āzār u nöḳṣān
eger ṣebr eylese olmaz peşīmān

1146 belāya ṣebr ḳıl şükr ėt Ḫüdāya
seni bī-şek yėtürür müddeʿāya

1147 olur teʿcīl ėden şeyṭāna tābiʿ
hamu işi olur elbette żāyiʿ

1148 sizindür meṣleḥet yoḫ iḫtiyārım
keçer nėce olursa rūzigārım

1149 olara bu sözi çün ḳıldı teʿyīn [Y1 23b]
dėdiler āferīn ṣebruna teḥsīn

1150 sene çün yār olubdur ṭāliʿ ü beḫt
sene şāyestedür hem tāc hem teḫt

1151 çe dövlet vėrdi senin tek ʿezīze
ʿināyet eylemiş Allāh bize

1152 bu dövlet gėtmesün sen tek ʿezīzden
ki sāyen olmasun kem üstimizden

1141 Şüphesiz, Allah'ın bana lütfettiği o kadın da benim eşimdir." dedi.]
1142 [Sabir onlara baştan ayağa tüm yaşadıklarını anlattı. Sonra:
1143 "Ben size sırrımı söyledim. (o zaman şunu da söyleyeyim.) Ben sizin sultanın kardeşi değilim.
1144 Bütün yaşadıklarıma sabırla karşılık verdim. Ettiğim sabırdan dolayı muradıma vardım.
1145 Eğer bir kimse eziyet ve zulüm görüyorsa ve o zaman sabrederse pişman olmaz.
1146 Belaya sabredip Allah'a şükret. Şüphesiz seni muradına yetirir. (seni davanda haklı çıkarır.)
1147 Acele eden şeytana tabi olur. Ve bu yüzden şüphesiz tüm işi mahvolur.
1148 İhtiyarım yok, karar sizindir. Ne de olsa ömrüm öyle de böyle de gelip geçer." dedi.]
1149 [Sabir onlara bunları anlattığında ona aferin dediler.Ona:
1150 "Sana tali ve baht yar olmuştur. Taht da tac da sana yakışır.
1151 Allah senin gibi bir azize devlet bahşettiği için bize inayet etmiş oldu.
1152 Gölgen üzerimizden eksik olmaması için senin gibi bir aziz daima devletin başında olsun.

1153 bu dövlet kim sene görmez revādur
onın gözine batsun mīḫ-i mestūr

1154 ġulāmük biz hamu sensen ḫüdāvend
fedā olsun yolında māl u ferzend

1155 belī bir pādişāh kim ola ʿādil
duʿā-yi ḫelḳ olur ona ḥemāʾil

1156 ne solṭān kim olursa ʿedl ü dādı
özinden ṣoñra ḳalur yaḫşı adı

1157 belī her pādişāh ola sitemger
reʿiyyet ėde nefrīn ona leşker

1158 çe Ṣābir oldı solṭān-ı cehān-beḫt
müsellem oldı ona tāc ü hem teḫt

1159 ėşit gör n'ėtdi ol merdūd-i gümrāh
ki dutub Ṣābiri salmışdı der-çāh

1160 yıġub üstine bir Ānīde leşker
gelüb Ṣābir ile ceng ėtmek ister

1161 bu hem ḳıldı ḳamu fikrin müheyyā
müḳābil durdılar çün ḳopdı ġavḳā

1162 çe ol bedbeḫtden dönmişdi dövlet
Ḥeḳ ol Ṣābire yeḳīn vėrdi fürṣet

1163 dutub götirdiler ol nābekārı
basıldı leşkeri ol demde vārı

1164 ḳaçub leşker ʿelem oldı nigūnsār
ḥezīmet oldılar basıldı serdār

1153 Bu devleti sana reva görmeyenin gözüne gizli çivi batsın
1154. Sen Hüdavendsin (padişahsın), biz de sana köleyiz. Senin yolunda malımız da, oğullarımız da feda olsun." dediler.]
1155 [Evet, bir padişah ki adildir, adaletlidir, halkın duası onun koruyucusu (muskası) olur.]
1156 [Adaleti ve insafı olan her ne ki sultan var onların kendinden sonra iyi adı kalır.]
1157 [Fakat zalim olan padişaha hem halk hem de askeri daima beddua eder.]
1158 [Sabir, talihi açık bir sultan olduğu için taç da, taht da ona nasip oldu.]
1159 [Bak, şimdi o Sabir'i kuyuya atan, yolunu kaybetmiş sefil ne yaptı?]
1160 [Ani'de asker toplayarak gelip Sabir ile cenk etmek istemiş.]
1161 [Tüm hazırlıklarını yaptı. Karşı karşıya geldiler savaş başladı.]
1162 [Şüphesiz Allah, Sabir'e fırsat verdiği için talihi o bedbahta talihi yar olmadı.]
1163 [O, işe yaramaz adamı yakalayıp götürdüler ve o anda askeri bozguna uğratıldı.]
1164 [Askerleri kaçtı, bayrağı indirildi, komutan basılıp bozguna uğratıldı.]

1165 getürdiler onı ender-müḳābil **[Y$_1$24^a]**
dėdi Ṣābir ona ėy merd-i ġāfil

1166 mene sen bil müḳerrer eyledin çāh
nėşe men ṣebr ile oldum bu gün şāh

1167 yeḳīn bil kim sene yoḫdur ḫilāṣı
ḳiyāmete kimin ḳalmış ḳiṣāṣı

1168 pes ol dem Ṣābir onı saldı çāha
tereḥḥüm ėtmedi ol rū-siyāha

1169 çeküb cevr ü cefā ḥedden ziyāde
olurdı onda tā cān vėrdi bāde

1170 çe ṣebr eyledi Ṣābir çıḫdı ez-çāh
ḳıluben şükr Ṣābir oldı şehenşāh

1171 çe ol ẓülme yėtişdi çāhe düşdi
sözi ʿibret olub efvāhe düşdi

1172 ėşiden diñleyen olma perīşān
ki ṣebr ile olur her müşkil āsān

1173 bu neḳli Beḫtiyār ėdünce itmām
yėne gün batdı oldı vaḳt-i aḳşām

1174 yėne bend eylediler Beḫtiyārı
ki danlanıca ola rūzigārı

Āmedān-i Vezīr-i Çehārüm be der Nezd-i Pādişāha*

1175 vezīrin biri geldi çār-mīn rūz
işi bed-gūlıḳdı adı Şehrūz

1165 [Onu Sabir'in huzuruna getirdiler. Sabir ona: "Ey gafil adam!
1166 Beni karanlık kuyuya atan kişinin sen olduğunu bil. Bak, bu gün ben nasıl sabrettim ve şah oldum.
1167 Şüphesiz, şimdi senin kurtuluşun olmadığını bil. Kimsenin kısası kıyamete kalmaz." dedi.]
1168 [Böylece o an Sabir o kara yüzlüye merhamet etmeyip onu kuyuya attı.]
1169 [O, kuyuda canını teslim edinceye kadar sonsuz cefalar ve eziyetler çekti.]
1170 [Sabir sabreylediği için kuyudan çıktı. Allah'a şükredip padişah oldu.]
1171 efvāhe: iḥvāye
[Cefa çektirdiği için şimdi kendisi kuyuya düştü. Sözü ibret olup dile düştü.]
1172 [Her bir işin sabırla kolay olduğunu anlayan kimse pişman olmaz.]
1173 [Bu hikâyeyi Bahtiyar tamam edince yine güneş battı akşam oldu.]
1174 [Ömür boyu azarlansın diye Bahtiyar'ı yine mahpus ettiler.]
* *Dördüncü Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması*
1175 [Dördüncü gün kötü konuşmayı kendisine meslek edinen, adı Şehruz olan vezir geldi.]

1176 şeha secde ḳılub Şehrūz-ı bedbeḫt
dėdi yoḫ pādişāhım sende ġeyret

1177 ne sözler gör keçer ḫelḳ arasında
nėşe sen saḫlayasan munı zinde

1178 meger yoḫdur senin çün dost u düşmen
utanub pür ḥeyā ėtmez misen sen

1179 dėdi nėce taʿarruż-güne sözler
ki solṭān baġrına yapuşdı közler

1180 acıḳlandı revān ḥökm ėtdi solṭān [Y$_1$24^b]
getürdiler onı eftān ü ḫīzān

1181 dėdi ėy Beḫtiyār-ı beḫt-i ḳare
bu gün olan gerek sen pāre pāre

1182 nėce ėdüm seni zindānda meḥbūs
menim çün ḳalmayubdur neng ü nāmūs

1183 senin ṣebr ile işin olmaz āsān
ölümden ġeyr yoḫ derdine dermān

Cevāb Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā*

1184 dėdi pes Beḫtiyār ėy beḫt-i āzād
hemīşe olasan sen ḫürrem ü şād

1185 ḳeżāya olmaya teḳdīre tebdīl
meni öldürmege sen ḳılma teʿcīl

1186 ger öldürsen meni ėy şāh-i dövrān
olasan ḳorḫuram āḫır peşīmān

1176 [Bedbaht Şehruz şaha secde edip:" Padişahım sende şeref yok.
1177 [Halk arasında "Sen bunu nasıl sağ bırakırsın" diye sözler geçer.
1178 Senin hiç mi dostun, düşmanın yok. Utanıp haya etmez misin?" dedi.]
1179 [Vezirin gurur kırıcı sözleri padişahın bağrına köz olup yapıştı.]
1180 [Sultan öfkelendi ve hemen onu getirmelerini emretti. Onu düşe kalka getirdiler.]
1181 [Sultan: "Ey bahtı kara olan Bahtiyar! Senın bugün parça parça olman gerek.
1182 Benim ar ve namusum kalmadı. Artık seni nasıl zindanda mahpus edeyim?
1183 Sabır senin işini kolaylaştırmaz. Ölümden başka derdine derman olacak hiçbir şey yok."dedi.]
* *Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı*
1184 [Bahtiyar:"Ey bahtı özgür olan! Her zaman mutlu ve memnun olasın.
1185 Kaderi değiştirmek olmaz. Sen beni öldürmek için acele etme.
1186 Ey zamanın şahı! Eğer beni öldürürsen sonunda pişman olacağından korkarım.

1187 nėce kim āh-ı ḥesret çekdi Behzād
peşīmān oluben eylerdi feryād

1188 dėyirdi kim peşīmānam peşīmān
velīkin yoḫ imiş bu derde dermān

1189 dėdi solṭān ona kim idi Behzād
nöşün oldı peşīmān ḳıldı feryād

Ḥekāyet-i Beḫtiyār-ı Sergüzeşt-i Şāhzāde Behzād*

1190 dėdi pes Beḫtiyār ey şāh-i beḫtlu
ne kim vardur sene bed-ḫᵛāh u bed-gū

1191 İlāhī ola bed-gūlar dil-i lāl
perīşān müżṭerib şūrīde-eḥvāl

1192 iki gözden ola ol sene bed-ḫᵛāh
hemīşe ḳala sergerdān u gümrāh

1193 ėşitmişem ne eḫbār-ı büzürgān
var idi kim meger der-şehr-i Şīrvān

1194 müʿeẓẓem pādişāh-i dād-güster **[Y₁25ᵃ]**
ḫerāc ona vėrürdi yėddi kişver

1195 beşer-ṭelʿet melek-sīret kem-āzār
cevān-merd ü cehan-gīr ü cehāndār

1196 var idi bir ḳemer-ṭelʿetlü oġli
eger görse biri ḳalmazdı ʿeḳli

1197 yoḫ idi miṣl ü mānendi cehānda
melāʾik ona müştāḳ āsimānda

1187 Bihzat nasıl ki pişman olup hasret ahı çekerek
1188 "Pişmanım! Pişmanım!" diye feryat etse de artık onun derdine derman olmadığı gibi sonunda pişman olacağından korkarım." dedi.]
1189 [Sultan ona: "Bihzat kim idi? Niçin sonunda pişman olup feryat etti? " diye sordu.]
* *Bahtiyar'ın Bihzat Hikayesini Anlatması*
1190 [Bahtiyar: "Ey talihi güzel olan şah! İlahi! Padişaha karşı kötü niyetle söz söyleyenlerin
1191 hepsinin dili lal, hali perişan, muztarıp olsun.]
1192 [Sana karşı kötü niyetli olanlar iki gözden olup daim şaşkın halde yolunu kaybetsinler.]
1193 [Büyüklerden Şirvan adında bir şehir olduğunu duymuştum.]
1194 [(Oranın padişahı) adaleti gözeten, muazzam bir padişahtır. Yedi ülke ona haraç verirdi.]
1195 [İnsan görünümlü, melek yaratılışlı, insaflı, yiğit, tüm dünyaya sahip bir padişahtır.
1196 [(O padişahın) ay yüzlü bir oğlu vardı. Onu gören kimsenin başında aklı kalmazdı.]
1197 [Cihanda benzeri yoktu. Melekler, gökyüzünde ona hasret kalmışlardı.]

1198 teṣevvürden onın pürden cemāli
nehāyetden fizūn ʿeḳl ü kemāli

1199 feṣīḥ ü ḳābil ü şīrīn zebān ol
feḳīr ü bī-nevāya mehribān ol

1200 düzetmiş bir nėçe ʿālī-ʿimāret
müheyyā dāʾim onda nāz u neʿmet

1201 buyurmış ḳullara ol ḫūb-girdār
ne yėrde bir feḳīr ü bī-nevā var

1202 getürün onları mehmān-serāya
tereḥḥüm eyleyün her bī-nevāya

1203 cehānda yaḫşı adı oldı meşhūr
gelürdi her feḳīr ü zār ü mehcūr

1204 ona bir nėçe gün olurdı mehmān
ḳılurdı hamuya iʿzāz ü eḥsān

1205 kim olaydı onunla hem-ṭebīʿet
olurdı hem-nişīn eylerdi ṣöḥbet

1206 ḳılurdı her zamānda yüz tevāżuʿ
bu resmi eylemişdi ḫelḳe şāyeʿ

1207 kim egleşüb vėrürdi nāz u neʿmet
ne kim gėder vėrür esbāb-ı ḫelʿet

1208 velī eylerdi her kimden suʾāli
görüb yüz men teki ṣāḥib-cemāli

1209 menim tek ola ḥüsn-i ḫūb u zībā
sehī-serv ü semen-bū-yı dil-ārā

1198 [Yüzü hayal edilemeyecek kadar güzel, aklı ve kemali sonsuzdu.]
1199 [Sözü fasih ve kabil, tatlı dilli, fakir ve zavallıya şefkatliydi.]
1200 [Birkaç tane saray yaptırtmış ve orada sürekli nimetler bulundurmuştu.]
1201 [O güzel ahlaklı, kullarına "Nerede fakir ve zavallı varsa
1202 onları mihmansaraya götürüp merhamet gösterin." diye buyurmuştu.]
1203 [Dünyada onun namı iyiliğiyle meşhur oldu. Duyan tüm fakir, dertli ve terk edilmişler onun
1204 yanına gelir orada misafir olurdu. Şah hepsine lütuf ve ihsanda bulunurdu.]
1205 [Onunla aynı tabiatta olan kişilerle. dost olup sohbet ederdi.]
1206 [Her zaman gösterdiği yüzlerce tevazu herkes tarafından duyulmuştu.]
1207 [Gelen her bir misafire nimetler sunar, giden her bir misafire hediyeler verirdi.]
1208 [Fakat her kesten "Benim gibi güzel ve süslü yüze,
1209 uzun selvi boylu, gönlü süsleyen birini hiç gördünüz mü? diye sorardı.]

dėyerlerdi ki ḥāşā şümme ḥāşā [Y₁25ᵇ]
sene biz görmedük mānend ü hemtā

naẓīrin yoḫ cehānda ṭaḳsen sen ṭaḳ
senin ḥüsniye Yūsif ola müştāḳ

zihī-ṣūret zihī-zībā müṣevver
teʿālā şāʾnuhu Allāhu Ekber

ḳežārā Mıṣr şehrinden bir oġlān
gelüb şehzādeye ol oldı mehmān

cevān-i nāzenīn-i ḫūb-i reʿnā
süḫan-dān-ı vecīh ü serv-i bālā

ikisi bir nėçe gün ṣerf-ı ovḳāt
ḳılub birbirine ol dem mülāḳāt

pes ol dem dėdi şehzāde ki ėy yār
mene mānend bu dünyāda kim var

misāfirsen cehānı çoḫ gezübsen
menim tek kimse dünyāda görübsen

kim ola men teki ṣāḥib-cemāli
cevābım vėr sene ḳıldım suʾāli

dėdi oġlān kim ėy nīgū-ḫeṣāʾil
senin tek görmedim ṣāḥib-şemāʾil

velīkin şāh-i Mıṣrın bir ḳızı var
güneş tār olur ol gösterse ruḫsār

cemāl-i dil-firīb-i ḥüsn-i dil-keş
ṣenūber ḳāmeti şīrīn-müşevveş

[1210] [Herkes: "Vallahi Billahi biz sana benzer birini görmedik.
[1211] Dünyada senin benzerin yoktur. Senin güzelliğine Yusuf dahi hasret.
[1212] Güzel yüzlü, güzel simalı bir gençtir. Allah'ın şanı yücedir ve Allah büyüktür." dediler.]
[1213] [Bir gün ansızın Mısır şehrinden bir genç gelip şehzadeye misafir oldu.]
[1214] [Güzel yüzlü, nazlı, uzun boylu, güzel kelam eden bir gençtir.]
[1215] [İkisi birlikte birkaç gün zaman geçirdiler. Yine bir gün bir birleriyle mülakat ettiler.]
[1216] [Şehzade o sohbette: "Ey dost! Dünyada bana benzer kim var?
[1217] Sen misafirsin, dünyayı çok dolaşmışsın. Dünyada bana benzer, benim gibi birini gördün mü?
[1218] Benim gibi cemale sahip kim var? Şimdi sorumu sordum cevabını ver." dedi.]
[1219] [Oğlan: "Ey güzel ahlaklı genç! Senin gibi güzel huylara sahip birini görmedim.]
[1220] Fakat Mısır şahının bir kızı var. Eğer cemalini gösterse Güneş kararır.
[1221] Gönlü aldatan yüzü, gönül çeken sanavber gibi boyu,

1222 muḳavves ḳaşlarıdur ṭāḳ-i miḥrāb
esīr-i mübtelā ḳılmış cehān-[tāb]

1223 kemān-ebrū semen-sīmā gül-endām
kemend-i zülf cānlar mürġine dām

1224 saçı sünbül ḳaşı yāy tīr-i müjgān
alurdı ʿişve ile nėçeler cān

1225 vefālu mehribān bir ṭurfe dildār
cehānı müṭleḳā ḳılmış giriftār

1226 ona pes ʿāşiḳ oldı ġāyibāne **[Y$_1$26^a]**
saraldı rengi döndi zeʿferāne

1227 köyilde ḳalmadı ṣebr ü ḳerārı
perīşān-müşkil oldı çünki ḥāli

1228 eşer ḳıldı ona hicrān u firḳet
töker her dem gözinden eşk-i ḥesret

1229 revān olmış gözinden eşk-i gül-gūn
başından gėtdi ʿeḳli oldı mecnūn

1230 atası oldı çün ḥālinden āgāh
dėdi ġem yėme oġul çekmegil āh

1231 vėrüm genc ü ḫezīne küll-i vārı
getürüm men senin çün ol nigārı

1232 tesellī oldı pes şehzāde Bėhzād
atası sözlerinden oldı dil-şād

1233 buyurdı der-zamān ol merd-i dānā
vezīrler ḳıldılar bir nāme inşā

1222 cehān-tāb: cehanı Y
mihrap gibi mukavves olan kaşları cihanı esir ve mübtela etmiş.]
1223 [Keman kaşlı, yasemen yüzlü, gül vücutlu, saçının kemendi canlar kuşuna tuzak olmuş.]
1224 [Saçı, sünbül, kaşı yay, kipriği ok, yaptığı naz ile birçok aşığın canını alıyordu.]
1225 [Dünyayı güzelliğine tutsak eden, vefalı, şefkatli, gönül çalan bir sevgilidir.
1226 [Böylece şehzade, onu görmeden ona âşık oldu. Rengi sararıp safrana döndü.]
1227 [Gönlünde dayanma ve direnme gücü kalmadı. Hali perişan oldu.]
1228 [Sürekli ayrılık ateşinden hasret yaşı dökmeye başladı.]
1229 [Gözlerinden kanlı yaşlar sel oldu aktı. Aklı başından gitti mecnun oldu. (deli oldu).]
1230 [Babası halinden haberdar olunca oğluna "Oğul gam yeme.
1231 Tüm hazinemi verip o sevgiliyi senin için getireyim." dedi.]
1232 [Böylece şehzade Behzat teselli buldu. Babasının sözlerinden gönlü mutlu oldu.]
1233 [O an âlim bir adam vezirlerin mektup yazılmasını söyledi. Mektupta:

1234 ki şāhā dövletin olsun ziyāde
elinde dāʾim olsun cām-ı bāde

1235 sene her kimse kim olmasa ṭābiʿ
perīşān-ḫāṭır olsun ʿömr[i] żāyiʿ

1236 cehān yekser senin fermānın olsun
yamandan Ḥeḳ senin ḳalḫanın olsun

1237 başından sāye-yi Ḥeḳ olmasun kem
olasan muttaṣıl ḫoş-nūd u ḫürrem

1238 li-hāẕā ėy ḫüdāvend-i yegāne
ümīdim var zi-lüṭf-i ḫüsrevāne

1239 kemīne ḳulı[nı] ḫürsend ü mümtāz
ḳılasan şāh-i ʿālem sen ser-efrāz

1240 ki vardur bendeye ferzend-i dil-bend
ola solṭāna ḳul solṭān ḫüdāvend

1241 ḳebūl ėdüb ona ger vėrse duḫter
fedādur uşbu ḥālde cān u hem ser

1242 cevāhir leʿl ü yāḳūt-ı ḫezīne **[Y$_1$26^b]**
esās-ı selṭenet genc ü defīne

1243 ḳebūl ger ėtmese bu sözi bizden
kerem ḳılub keçe teḳṣīrimizden

1244 besī töḥfe teberrük bārḫāne
götürüb ėlçiler oldı revāne

1245 yėtişdi Mıṣra ol ferḫunde ḳāṣid
çe meʿlūm oldı meḳṣūd u maḳāṣid

1234 "Ey şah! Devletin daim olsun. Elinde sürekli şarap kadehi olsun.
1235 Sana tabi olmayanların hali perişan, ömrü zayi olsun.
1236 Dünya baştan sona senin hükmünde, Hak kötülükler karşısında kalkanın olsun.
1237 Başından Hakk'ın gölgesi eksik olmasın. Daim hoşnut ve mutlu olasın.
1238 Ey eşsiz hudavend (padişah)! Bana şahlara layık bir lütufta bulunacağını umuyorum.
1239 Ey alemin şahı! Bu kölenin gönül bağlayan bir oğlu var.
1240 Sen bu aciz kulunu yüceltip seçkin edesin. Böylece o sana kul, sen ona sultan ol.
1241 Eğer sultan, kabul edip ona kızını verirse ona hem can hem baş
1242 hem hazinenin mücevherleri, yakutları, saltanatın temeli onun yoluna fedadır.
1243 Eğer bizden bu sözü kabul etmezse kerem edip günahımızı affetsin." yazıldı.]
1244 [Elçiler birçok hediye alıp yola koyuldular.]
1245 [O uğurlu elçi Mısır'a vardı. Oraya gelme amacı belli oldu.]

1246 ṣelāḫ-i meṣleḥet gördi ʂevābın
gerü yazdı gėne nāme cevābın

1247 eger teḳdīr ėdübdür Ḥayy-ı Bī̇çūn
suʾāli [çün] getürün yüz min altun

1248 zibercedd ü ṭilā fī̇rūze mercān
nehāyetden fizūn gelsün firāvān

1249 ḳayıtdı ėlçi çün Şī̇rvāna gėtdi
gelüben Mıṣra çün solṭāna yėtdi

1250 ʿeṭā ḳıldı şeh ona esb ü cāme
müşeḫḫeṣ oldı çün meżmūn-ı nāme

1251 ḳapusın açdı her ne var ḫezāʾin
getürdi ẓāhire cümle defāʾin

1252 var idi bir muraṣṣaʿ dürr-i meknūn
velī̇kin neḳd-i zer seksen min altun

1253 ne kim ol istemiş olmış müheyyā
yėne oġlān ḳılur feryād u ġavġā

1254 atası dėdi ėy nūr-i beṣī̇ret
meni on günden sen eyle möhlet

1255 deḫi sen ḳılma feryād u feġānı
behem yaturalım bāḳī̇ ḳalanı

1256 feġān ḳılma deḫi mundan ziyāde
oġul sen neng ü nāmı vėrme bāde

1257 velī̇kin ʿėşḳ bilmez neng ile nām
nėce olur nedür ṣebr ü ne ārām

1246 [yine üzerine düşen görevi yaparak mektubun cevabını şöyle yazdı:
1247 ikinci mısrasında vezin kusuru vardır.
"Eğer Allah'ın takdiri böyleyse karşılığında nakit altın ve yüz bin altın (para),
1248 çokca zebercet, yakut, firuze, mercan istiyorum."]
1249 [Elçi, Şirvan'a geri dönüp sultanın huzuruna geldi.]
1250 [Şah ona at ve elbiseler hediye etti. Mektubun konusunu teşhis etti.]
1251 [(Şah istenenleri öğrenince) hazinenin kapısını açıp tüm defineyi ortaya getirdi.]
1252 [Hazinede değerli gizli inciler var idi. Fakat sadece nakit seksen bin altın vardı.]
1253 [Böylece oğlan yine feryat figan ederek kavga etti.]
1254 [Babası: "Ey gözümün nuru! Sen bana on gün daha zaman ver.
1255 Artık feryat figan etme. Geri kalanı da tamamlayalım.
1256 Bundan daha fazla feryat figan etme. Oğul sen adını ve şöhretini mahvetme." dedi.]
1257 [Fakat aşk şöhretin, adın, sabrın ve rahatlığın ne olduğunu bilmez.]

1258 olur ʿāşiḳ olan bed-nām ü rüsvā **[Y$_1$27^a]**
olur ʿāşiḳ olan bed-nām ü şeydā

1259 gėne ṣebr ėtdi ol şehzāde Bėhzād
olur ʿāşiḳ olan bed-nām ü şeydā

1260 perīşān oldı onın rūzigārı
yėne ḳıldı feġān u nevḥa zārı

1261 cānında var ḫeyāl-i veṣl-i cānān
çıḫub bir gėce ol medhūş u ḥeyrān

1262 dutub deşt-i beyābān rāh u bī-rāh
gėder bī-çāre sergerdān u gümrāh

1263 çeküb cevr ü cefā ḥedden ziyāde
gezirdi ol beyābānda piyāde

1264 ḳeżārā kārvān-ı Mıṣr-ı meḫmil
açub ol yėrde ėtmişlerdi menzil

1265 velī gözlerine gėtmezdi uyḫu
çekerler oġrıdan teşvīş ü ġayḳu

1266 oların gözlerine çün görindi
ne geldi başına sen gel gör indi

1267 dutub dėdiler ėy sermest-i sālūs
bize bed-ḫ^{v}āh sen ėy düzd-i cāsūs

1268 yıḳıldı üstine onlar temāmı
bize söyle hanı düzd ü ḥarāmī

1269 ona eylediler bisyār-ı āzār
giriftār oldı miskīn onda aġlar

1258 [Âşık olanın adı kötüye çıkıp rüsva olur, aşık olanın adı kötüye çıkıp deli olur.]
1259 [O şehzade Behzat yine feryat figan ederek sabretti.
1260 Ömrü perişan oldu, sürekli feryat figan etti
1261 [Canında canana kavuşma hayali vardı. Bu yüzden bir gece baygın, hayran, çaresiz bir
1262 şekilde nereye gideceğini bilmeden sahranın yolunu tuttu.]
1263 [Haddinden fazla eziyet ve cefa çekip o çölde yayan halde dolaşıyordu.]
1264 [Tesadüfen Mısır'dan gelen kervan orada konaklamış, dinleniyorlardı.]
1265 [Fakat hırsız korkusuyla tasa ve kaygı içerisinde olduklarından gözlerine uyku girmezdi.]
1266 [(O oğlan) onların gözlerine göründüğünde şimdi bak başına ne geldi?]
1267 [Onu yakalayıp "Ey riyakâr sarhoş! Ey bize karşı kötü niyetli olan casus ve hırsız!" söyleyip
1268 onların hepsi onun başına toplanıp "Bize hırsızların, haramilerin nerede olduğunu söyle."
diye sordular.]
1269 [Ona çokca eziyet ettiler. O garip, zavallı orada tutuklu kaldığı için ağladı.]

1270 onı sālār-i kārvān ḳıldı meḥbūs
bėle apardı onı zār u meʾyūs

1271 atası oldı bu ḥāle ḫeberdār
perīşān-ḫᵛāṭir oldı zār aġlar

1272 eline aldı çün ol demde ḫāme
yėne solṭān-ı Mıṣra yazdı nāme

1273 ki ėy şāh-i cehān püşt ü penāhım
ki senden ġeyr yoḫ ümmīdgāhım

1274 menim ferzendim ol şehzāde Bėhzād [Y$_1$27^b]
bu yėrde çün degildi ḫürrem ü şād

1275 perīşān oldı onın rūzigārı
yėne ḳıldı feġān u āh u zārı

1276 hevā-yi ʿėşḳden bī-çāre oldı
bu yėrde baş alub āvāre oldı

1277 bilürem gelmiş ol sizin diyāre
olur onda onın derdine çāre

1278 be-zinhār u be-zinhār u be-zinhār
onın derdine olasız ḫeberdār

1279 bu eḥvāli ėşitdi çünki solṭān
dėdi her kim ki saḫlar onı pinhān

1280 nėçün sen eyle sergerdān u gümrāh
gezirdi yoḫdu mı bilence hem-rāh

1281 dėdi Bėhzād ona ḥālin serāser
dėdi pes ona ėy solṭān-ı server

1270 [Kervanın başkanı onu tutuklayıp feryat figan içinde götürdü.]
1271 [Gencin babası bu olaydan haber tutup perişan oldu.]
1272 [O anda eline kalem alıp yine Mısır sultanına şöyle mektup yazdı:
1273 "Ey benim sığınağım ve dayanağım olan dünya şahı! Benim senden başka ümit yerim yok.
1274 Oğlum şehzade Behzat burada mutlu mesut olmadığı için
1275 ömrü perişan haldeydi. Bu yüzden ah çekip feryat figan ederdi.
1276 Aşkın hevasından çaresiz olup bu yerden baş alıp gitti avare kaldı.
1277 Sizin diyara geldiğini biliyorum. Onun derdine orada çare vardır.
1278 Aman, aman, aman padişahım! Siz onun halinden haberdar olun."]
1279 [Sultan bu olayı duyduğunda "Onu gizli tutan kimdir?" diye sordu.]
1280 [(O kervan sahibi Behzat'a) niçin öyle şaşkın ve yolunu kaybetmiş halde geziyordun? Senin yanında yol arkadaşı dahi yoktu diye sordu.]
1281 [Behzat: "Ona baştan sona olanları söyledi. Sonra : "Ey yüce şah!

1282 ḫeṭā ḳıldım menim ʿefv ėt günāhım
bėle bilmezidim ümmīdgāhım

1283 gėne kārım ʿeṭā eyle kerem ḳıl
mene ėtme telāfī möḥterem ḳıl

1284 ayaḳından götürüb bendi fi'l-ḥāl
beşāret vėrdi ona ḳıldı ḫoş-ḥāl

1285 müʾezzīn eyleyüben ḳıldı zīnet
revān ol egnine gėydürdi ḫelʿet

1286 dur indi gėdelüm şāh isteyübdür
getürsinler mene der-dem dėyübdür

1287 getürdi pādişāhın ḫidmetine
dėdim ėy pādişāhım men kemīne

1288 bu oġlānı meger ender-beyābān
dutub dėdim budur cāsūs u düzdān

1289 elin vü ayaġın men baġlamışdım
giriftār eyleyüben saḫlamışdım

1290 ėşitdim çün münādī ḳıldı mefhūm [Y$_1$28^a]
men ondan eyledim eḥvāl-i meʿlūm

1291 müşeḫḫeṣ oldı kim dāmād-ı solṭān
getürdim pādişāhım budur oġlān

1292 şeh iʿzāz eyledi ol dem cevāna
dögüldi ṭebl ü kūs-i şādyāna

1293 hem ol ḫᵛāceye ḳıldı lüṭf-i bīsyār
görüb oġlānda ḥüsn ü şekl-i ruḫsār

1282 Ben hata ettim, günahımı affet. Ey umut yerim! Böyle olacağını düşünemezdim.
1283 Yine bana lütfedip ihsanda bulun. Benim hatamı görmezlikten gel ve beni saygıya layık gör." dedi.]
1284 [O an ayağındaki zinciri çözüp ona güzel müjdeler verdi.]
1285 [Müezzin tayin edip eğnine süslü kaftan giydirdi.]
1286 [Şah, "Bana onu getirsinler." diye buyurduğu için ona "kalk şimdi şah istediği için (onun huzuruna) gidelim." dedi.]
1287 [Padişahın huzuruna getirdiler."Ey padişahım ben aciz kulun
1288 bu oğlan sahrada gezdiğinde casus ve hırsız olacağını düşünerek onu yakaladım
1289 [Onu tutuklayıp elini ve ayağını bağlayarak hapsettim.
1290 [Tellalın sözlerini duydum ve bu olaydan böylece haberdar oldum.]
1291 [Sultanın damadı olduğunu öğrendikten sonra: "İşte aradığınız genç, onu getirdim." dedi.]
1292 [Şah, o gence lütufta bulundu. Mutluluk davulları çalındı.]
1293 [Şah, o hâceye de birçok lütufta bulundu. Gencin yüz güzelliğini görüp onu

1294 baḫub gördi begendi der-heme bāb
bilürdi onda yoḫdur ṭāḳet ü tāb

1295 buyurdı siz çalın ol ṭebl ü kūsi
müheyyā eyleyin esbāb ʿerūsi

1296 çalındı ṭebl ü kūs u nāy u żurnā
ḳamu şehr ü vilāyet oldı āgāh

1297 dėdi hem ḳāżiye uşbu ṣelāḥı
müşeḫḫeṣ ėtdiler ʿeḳd ü nikāhı

1298 belī çün āḫır oldı rūz-i hicrān
yavuḫışla n'olaydı veṣl-i cānān

1299 olur pes ʿāşiḳin şevk[i] ziyāde
yėne ol şevḳden ẕevḳi ziyāde

1300 velīkin ol gėce şehzāde Bėhzād
şüküfte-ḫāṭır ü ḫürsend ü dil-şād

1301 fe-emmā ḳalmamış ṣebr ü ḳerārı
nihān görüm dėdi şāyed nigārı

1302 bir ėvde kim olurdı ol yegāne
yıḳılmış onda ḫūbān-i zamāne

1303 perī-peyker sehī-ḳāmet ṣenemler
ḳemer-ṭelʿetlü çoḫ ḫurşīd-i menẓer

1304 ḳamu püste-dehān şīrīn şeker-leb
ḳamu lāle-ʿizār u sīb-ġebġeb

1305 meger Bėhzād gizlin çıḫdı gėce
ol ėv üstinde vardur bir derīce

1294 (damadı olması için) layık buldu. Şah, gençte dayanma ve direnme gücünün kalmadığını biliyordu.]
1295 [Davulların çalınıp düğün hazırlığının yapılmasını buyurdu.
1296 Kafiye kusuru var.
[Davullar çalındı. Ney ve zurna sesleri yükseldi. Tüm şehir ve vilayet bundan haberdar oldu.]
1297 [Kadıya bu mutlu haberi söyledi ve nikahı gerçekleştirdiler.]
1298 [Evet ayrılık günü son bulduğu için (aşık) sevgiliye kavuşsaydı ne olurdu?]
1299 [Aşığın şevki fazla ve o şevkten zevki de çoğalmış olur.]
1300 [Şehzade Behzat, o gece açılmış gonca gibi mutlu ve mesuttu.]
1301 [Fakat sabır ve sebatı kalmadığı için nigarı gizlice görsem diye düşündü.]
1302 [Zamane güzellerinin bir araya toplandığı o eşsiz güzellikte olan sevgilinin evinde
1303 peri yüzlü, uzun boylu, ay yüzlü, güneş görünüşlü sanemler vardı.]
1304 [Hepsi piste ağızlı, şirin, şeker dudak, lale yanaklı ve elma çeneli güzellerdi.]
1305 [Behzat da gece o evin üstünde olan kapıya çıkıp

1306 oradan çün neẓer ḳıldı nigāre [Y₁28ᵇ]
görüb cānān yüzini āşikāre

1307 sanasan gėtdi ondan ʿeḳl ü īmān
baḫa ḳaldı ona medhūş u ḥeyrān

1308 baḫub onı meger gördi bir ʿavret
ḳızın anasına ḳıldı işāret

1309 gör indi n'eyledi ol bed-fiʿāli
ʿeyān eylemedi bu gizlü ḥāli

1310 var idi iki uclu bir demir şīş
oda ḳoydı onı bed-fiʿl ü bed-gīş

1311 ḳızardı çün ayaġa durdı ol zen
ele aldı yėridi sūy-i revzen

1312 degil oġlān ḫeberdār uşbu ḥāle
iki gözine şīş oldı revāne

1313 yıḫıldı der-zamān şehzāde Bėhzād
çeküb neʿre ḳılub efġān u feryād

1314 ėşitdi ḫelḳ feryād u feġānı
yıḫıldı der-zamān tapşurdı cānı

1315 bu ḥāle vāḳif oldı şāh u leşker
sanasan ol zamānda ḳopdı meḥşer

1316 ḳoyub Reḥmānı çün vesvāse döndi
onın çün ṭoyı onın yāse döndi

1317 eger ḳılsaydı bir endek teḥemmül
olurdı meṭleb u meḳṣūd[i] ḥāṣil

1306 oradan gizlice sevgiliye dikkatli baktı ve canan yüzünü aşikar görünce
1307 sanki aklını da imanın da kaybetti. Ona sarhoş ve hayran bir şekilde bakakaldı.]
1308 [O anda onu bir kadın gördü. Kızın annesine işaret etti.]
1309 [Şimdi o kötü niyetli kadın bak ne yaptı. Bu gizli düşüncesini belli etmedi.]
1310 [İki ucu olan bir demir şiş vardı. Kötü ve art niyetli kadın onu ateşe koydu.]
1311 [Demir kızarınca kadın ayağa kalktı ve demiri eline alıp pencereye doğru gitti.]
1312 [Genç, bu halden habersizken bir anda iki gözüne de şiş battı.]
1313 [O an şehzade Behzat nara atıp feryat figan içinde yere düştü.]
1314 [Halk bu feryat figanı duydu. Genç, düşüp canını teslim etti.]
1315 [Şah ve askerler bu halden haberdar oldu. Sanki o anda mahşer koptu.]
1316 [Rahmanı koyup (O an Allah'ı unuttukları için) ortalıkta vesvese döndü. Onun için düğünü yasa döndü.]
1317 [Eğer Şehzade Behzat, bir azıcık tahammül etseydi amacına ulaşmış olurdu.]

1318 çe ṣebr eylemedi bī-çāre oġlān
kime n’ėtdi özine ḳıldı nöḳṣān

1319 yėterdi ṣebr ḳılsa müddeʿāya
şitāb uġratdı derd-i bī-devāya

1320 gėce oldı bu neḳl olınca teḳrīr
yėne ol Beḫtiyār boynında zencīr

1321 apardılar onı zindāna dustaḳ
onın çün yoḫ hevādār ėl ü oymaḳ

Āmeden-i Vezīr-i Pencüm be-Ḫidmet-i Pādişāh [Y$_1$29^a]*

1322 gėce keçdi yėne çün oldı ṣabāḥ
vezīr-i pencümīn feryād u ilḥāḥ

1323 gelüb dėdi ki ėy şāh-i zamāne
nėçün yaḫşılıḳ eylersen yamane

1324 biri kim Ḥeḳḳ-i neʿmet eyledi güm
sen ona nėyçün eyledin tereḥḥüm

1325 mürüvvet eylese her kim ilana
sitem eyleye meḫlūḳ-i cehāna

1326 ferāmūş eyleye kim ḥeḳḳ-i neʿmet
ʿedāletdür ona ḳılmaḳ siyāset

1327 eger bed-ḫᵛāh ola nevvāb u nāʾib
buyurmış Ḥeḳ onun ḳetlini vācib

1328 nėce sen saḫlayasan Beḫtiyārı
müḳeyyed mübtelā yoḫ iḫtiyārı

1318 [O çaresiz Behzat, sabretmediği için, hiç kimseye değil, kendisine etti.]
1319 [Eğer sabretseydi dileğine ulaşırdı. Acele etmek onu devasız derde düşmesine sebep oldu.]
1320 [Gece oldu bu hikâye de anlatıldıktan sonra yine Bahtiyar’ın boynuna zincir takıldı.]
1321 [Onu tekrar tutsak olarak zindana götürdüler. Onun için havadar bir yurdu bile yoktu.]
* *Beşinci Vezirin Padişahın Hizmetine Gelişi*
1322 [Gece geçti yine sabah oldu. Beşinci vezir feryat figan ederek
1323 gelip “Ey zamanın şahı!” diyerek söze başladı. “Niçin kötüye iyilik yaptın?
1324 Nimet hakkını inkar edene niçin merhamet ediyorsun?
1325 Yılana merhamet eden herkes dünya halkına zulmetmiş olur.
1326 Nimet hakkını unutan kimse varsa ona ceza vermek adalettendir.
1327 Eğer temsilciler kötü niyetliyse Hak onların katlini vacip kılmıştır.
1328 Sen, ihtiyarı kalmamış, mübtela ve tutuklu Bahtiyar’ı neden öldürmeyip sağ tutuyorsun?

1329 dėdi solṭān ona kim ėy serencām
bizi sen eyledin rüsvā vü bed-nām

1330 ḫelāyiḳ ṭeʿne eyler her zamānda
bizi mülzem ėderler her mekānda

1331 ḫilāṣ olmek sene bir çāre yoḫdur
sene ölümden özge çāre yoḫdur

1332 buḳum buḳum seni peyvend peyvend
kesem senden ala her kim göre pend

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā*

1333 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i ʿālem
sene tevfīḳ-i Ḥeḳ olsun demādem

1334 penāhında seni saḫlaya Yezdān
yėtişmesün sene āsīb-i dövrān

1335 sene bed-ḫᵛāh ola mecrūḥ u ḫeste
gele düşmen ḳapuya dest-beste

1336 eger şāh eylemiş ḳeṣd-i helākim **[Y₁29ᵇ]**
menim yoḫdur ölümden hīç bākim

1337 ümīdim vardur ol ḳādir Allāha
zevāl olmaya hergiz bī-günāha

1338 ki menden olmamışdur uşbu ʿişyān
mene olur onın lüṭfi nigehbān

1339 menim yoḫdur bu işde çün günāhım
Ḫüdāvend-i cehān olur penāhım

1329 [Sultan Bahtiyar'a:"Ey işin sonunda bizi rüsva edip adını kötüye çıkaran!
1330 Halk bizi her zaman kınayıp her yerde mağlup ediyor.]
1331 Senin kurtuluşun ölümdedir. Sana ölümden başka çare yoktur.
1332 Herkes senden ibret alsın diye seni büklüm büklüm liyme liyme kesmem gerek." dedi.]
* *Bahtiyar'ın Padişah'a Cevabı*
1333 [Sonra Bahtiyar: "Ey cihan şahı! Hak seni daim muvaffak etsin.
1334 Allah seni himayesinde tutsun. Zamanın belaları sana uğramasın.
1335 Sana kötü niyet besleyen, yaralı ve hasta olsun. Düşmanın kapına eli bağlı gelsin.
1336 Şah, eğer ölümüme hüküm vermişse benim ölümden hiç korkum yoktur.
1337 Allah günahı olmayana zeval yetirmediği için umudum o Kadir Allah'adır.
1338 Bu suçu ben işlemediğim için O'nun lütfu benim üzerimde olacak.
1339 Bu işte benim hiç günahım yok. Cihanın Rabb'i benim sığınağım olur.

1340 bu gün eḥvāl-i miskīn ü kemīne
bu beñzer dāstān-i Dādbīne

1341 vezīrin birisi ol ḳıza töhmet
ḳılub ol fiʿlden çekdi nedāmet

1342 vezīri uşbu töhmet vėrdi bāda
ol ʿavret ʿāḳibet ėrdi murāda

1343 dėdi solṭān nėcedür bu ḥekāyet
beyān eyle bizim çün ḳıl revāyet

Revāyet-i Nimūden-i Beḫtiyār Dādbīn Rā*

1344 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i server
yeḳīn her kim cehānda ḫeyr ister

1345 ola eymen ḳamu şerr ü belādan
velī ḳurtulmaya bed-gū belādan

1346 olur öz fiʿline her kim giriftār
bu söze şāhid uşbu neḳle güftār

1347 ėşitdim var imiş bir pādişāhı
nehāyetsiz onın genc ü sipāhi

1348 ona ḳoymuşlar idi Dādbīn ad
velī hemīşe işi ẓülm ü bī-dād

1349 var idi hem onın iki vezīri
esās-ı selṭenet hem dād-gīri

1350 birisi Rūzbeḫt aʿmāl-ı dünyā
birisi Kāridān-i kār-fermā

1340 [Bu gün bu aciz kulunun yaşadıkları "Dadbin Dastan"ına benziyor.
1341 [Vezirin biri o kıza iftira attı ve sonra yaptığından pişman oldu.]
1342 [Veziri attığı iftira mahvetti. İftira attığı kadın ise muradına erdi.]
1343 [Sultan "Bu hikâye nasıldır? Bizim için anlat." dedi.]
* *Bahtiyar'ın Dadbin Hikayesini Anlatması*
1344 [Böylece Bahtiyar: "Ey ulu şah! Şüphesiz herkes bu dünyada hayır ister.]
1345 [Herkes iftira ve beladan kurtulsun. Fakat kötü söyleyen beladan kurtulmasın.]
1346 [(İftira atanlar) kendi ettiklerine düçar olurlar. Bu söze işte bu hikâye şahittir.]
1347 [Sonsuz hazine ve askerleri olan bir padişahın olduğunu duydum.]
1348 [Ona Dadbin adını vermişler. Fakat (ismi adaleti gözeten anlamına gelse de) her zaman işi zülüm ve eziyet imiş.]
1349 [Aynı zamanda saltanatın esası ve adaleti gözeten iki veziri varmış.]
1350 [Birisi dünya idaresinde olan Ruzbaht, birisi iş buyuran Karidan.]

1351 meger ol Rūzbeḫtın bir ḳızı var [Y1 30a]
melek ḥeyrān olur gösterse ruḫsār

1352 muṭarrā zülfi sünbül ḳedd-i şimşād
ḫecil onın boyından serv-i āzād

1353 yüzi gül lebleri bal aġzı püste
ʿecāʾib nāzenīn reʿnā ḫuceste

1354 velī perdenīşin mānend-i Belḳīs
nedür hīç bilmemiş tezvīr ü telbīs

1355 ne meʿşūḳe nedür bilmez ne ʿāşiḳ
hemīşe Ḥeḳ ile köyli müvāfiḳ

1356 be-ġāyet müʾmin ü ehl-i ʿibādet
yoḫ idi özge işi ġeyr-i ṭāʿet

1357 besī perhīz-kār ü ehl-i teḳvā
ṭehāret teḳvā onınçün müheyyā

1358 alur ādābla ol dest-i namāzı
gėce gündüz ḳılurmiş vaḳt namāzı

1359 gürūh-i Fāṭime ḫātūn-i reʿnā
ṭelebkār-i riżā-yi Ḥeḳ-Teʿālā

1360 selāṭīnler ona oldı ṭelebkār
ḳılurdı dāye çün bu remzi iẓhār

1361 dėyerdi mende yoḫdur ʿiyş-māder
hevā-yi ʿiyş u ʿişret meyl-i şevher

1362 atası çün ėşitdi bu cevābı
gelen ėlçilere vėrdi cevābı

1351 [Meğer o Ruzbaht'ın melek yüzünü görse hayran kalacak güzellikte bir kızı var.]
1352 [Sünbül kokulu kıvırcık saçları, şimşir boylu olduğu için uzun selvi dahi onun boyundan utanır.]
1353 [Şaşılacak kadar yüzü gül, dudağı bal, ağzı piste, uğurlu, güzel, nazlı sevgili.]
1354 [Fakat Belkıs gibi temiz namuslu bir kız. Yalan dolan, hile,
1355 âşık ve maşuğun ne olduğunu bilmezdi. Gönlü her zaman Hak ile muvafık olmuştu.]
1356 [Son derece mümin ve ibadet ehli, ibadetten başka işi olmamış.]
1357 [Son derece nefsine hâkim, takva ehliydi.
1358 [Edeple abdestini alır, gece gündüz namaz kılarmış.]
1359 [Fatıma topluluğundan güzel bir hatun. Daim Allah'ın rızasını gözetirmiş.]
1360 [Padişahlar, sultanlar ona talip olduğunda ise annesine şöyle açıklama yapardı:
1361 "Ey anne! Bende eğlence ve içki meclisine ve evlenmeye karşı istek yoktur."]
1362 [Babası da gelen elçilere bu cevabı verirdi.]

1363 ḥüżūrında ḳamu eşrāf u eʿyān
buyurdı onlara ol demde solṭān

1364 hamu siz dāḫil olun bu ṣelāḥa
getürün ol ḳızı ʿeḳd-i nikāha

1365 ḳızın atası meclisde revānī
ėve geldi çaḳurdı der-zamānī

1366 yanına geldi ol serv ü semenber
dėdi ėy nāzenīn pākīze-duḫter

1367 melek-sīret semen-sīmā perī-zād [Y¹30ᵇ]
n'ola solṭān kim ola bize dāmād

1368 dėdi pes dāyesine ėy gül-endām
bu söze yoḫ ṣelāḥım olmazam rām

1369 menim işim hemīşe ẕikr ü ṭāʿet
onın işi hemīşe ʿiyş u ʿişret

1370 onın ṭebʿi mene olmaz müvāfiḳ
kimem men kim olam solṭāna lāyiḳ

1371 ikinci var onın ḫātūn-ı kübrā
nėçe serv ü ṣenūber ḳedd-i reʿnā

1372 mene solṭān ger eyler iltifātı
gelür ol iltifāt onlara ḳatı

1373 ḥesedden baġlayalar mene böhtān
helāk ėde meni ḳehr ile solṭān

1363 [(Bir gün) Sultan, tüm ileri gelenler onun huzurunda iken onlara şöyle buyurdu:
1364 "Herkes, hatta siz de bu mutluluğa ortak olun ve nikahlanmam için o kızı getirin."]
1365 [Kızın babası meclisten çıkıp hemen eve geldi ve o anda kızını çağırdı.]
1366 [O selvi boylu yasemin gibi olan güzel, babasının yanına geldi. Babası: "Ey temiz, saf, iffetli kızım!
1367 Melek yaratılışlı, yasemen yüzlü, peri gibi güzel huylu kızım! Sultan bize damat olsa ne olur?" diye sordu.]
1368 [O annesine "Ey gül vücutlu! Benim bu söze rızam yok. Rızam olmadığı için de boyun eymem.
1369 Zira benim işim zikir ve ibadet, onun işi ise eğlence ve içki meclisleridir.
1370 Onun mizacı bana uygun değildir. Ben, sultana layık olacak biri değilim!
1371 İkincisi onun selvi ve sanavbere benzer güzel boylu hanımı var.
1372 Sultan bana iltifatta bulunsa bu iltifat onlara ağır gelir.
1373 Hasetten bana iftira atar. Bu iftira dolayısıyla da sultan kahır içinde beni öldürür."]

1374 dėdi atasına eḥvāl[i] dāye
degil rāżī ḳızın bu müddeʿāye

1375 nėçe vėrdi atası dil-nevāzī
ġereż bu söze ḳız olmadı rāżī

1376 vezīr ėşitdi ḳızdan bu cevābı
gelüb solṭāna hem vėrdi cevābı

1377 ġeżeblendi ona ol demde solṭān
bulub fürṣet vezīr oldı girīzān

1378 buyurdı çardılar çaḳurdı cārī
getürsünler mene ol nābekārı

1379 ʿeceb sözdür dėmişler ol ferāsāt
ki ḥökm-i ḥākim ü merg-i müfācāt

1380 ėşitginen deḫi yoḫdur ʿelācı
ki zehr-i ḳātil olmaz ondan acı

1381 tapub getürdiler der-dem vezīri
başına vurdı solṭān bir ʿemūdi

1382 daḳıldı başı onın der-zamānı
yıḫıldı Ḥeḳḳe teslīm ėtdi cānı

1383 vezīri öldürüb apardı ḳızı **[Y$_1$31^a]**
zer ü māl u ġulām u hem kenīzi

1384 çe ḳız olmazdı nā-meşrūʿa rāżī
çaḳırdılar pes ol dem geldi ḳāżī

1385 pes ol dem ḥākim şerʿ-i peyember
nikāḥ ėtdi riżā aldı zi-duḫter

1374 [Anne, babasına bu sözleri söyleyerek kızının bu davada rızası olmadığını bildirdi.]
1375 [Babası ne söylediyse kızının rızasını alamadı. Kız asla bu söze razı olmadı.]
1376 [Kızın bu cevabını vezir duydu ve gelip sultana söyledi.]
1377 [Sultan bu cevabı duyduğunda öfkelenince vezir fırsat bulup oradan kaçtı.]
1378 [Sultan: "Bana o işe yaramaz, hayırsızı hemen bulup getirsinler." diye buyurdu.]
1379 [Akıllı kişilerin söylediği çok güzel bir söz var: Hakim hükmünü verir ve ölüm ansızın gelir."]
1380 [Artık duy ve bil! (Eğer hüküm verildiyse bunun başka) çaresi yoktur. Bu, katilin zehrinin dahi ondan acı olmadığı bir çaresizliktir.]
1381 [Veziri o anda bulup getirdiler. Sultan bir demirle vezirin başına vurduğu anda
1382 onun başı dağıldı ve yere düşüp canını teslim etti.]
1383 [Sultan veziri öldürüp kızını, altınlarını, mallarını, köle ve cariyesini alıp götürdü.]
1384 [Kızı nikahsız yaşamaya razı olmadığı için kadıyı çağırdılar.]
1385 [Böylece kadı, peygamber şeriatın hükmüne uygun kızın rızasını alıp nikâh yaptı.]

1386 çalındı ṭebl ü kūs u nāy u żurnā
ne kim köyli diler olmış müheyyā

1387 nėçe gün çāḳ idi şāhın dimāġı
ḫeber getürdiler geldi kim yaġı

1388 buyurdı dögdiler der-dem naḳāre
ḫeber gönderdi her şehr ü diyāre

1389 müheyyā ḳıldı fikrin oldı ʿāzim
sefer ėtmek ona çün oldı lāzım

1390 ėvin tapşurdı ol dem Kāridāne
dėdi ol maḥrem-i esrār-ı ḫāne

1391 be-zinhār u be-zinhār u be-zinhār
ḥerem eḥvāline sen ol ḫeberdār

1392 olursa kimde bėyle ʿeḳl ü idrāk
gözine kül ḳoyasan başına ḫāk

1393 zihī-bed-ḫᵛāh u bedbeḫt-selīṭe
komaci ḳuyruḳı tapşurdı ite

1394 gör indi n’eyledi ol rū-siyāhı
ḫeyālinde keçer fiʿl-i münāfī

1395 bürindi başına ʿėşḳ ıla sevdā
ḳızın ʿėşḳinde mecnūn oldı şeydā

1396 kesildi ṭāḳeti ḳalmadı tābı
köyilde ḳalmadı ṣebr ü ḳerārı

1397 başından gėtdi ʿeḳl ü hūş-i tedbīr
vücūd oldı ḫeste vü rengi teḳrīr

1386 [Davul, zurna, ney çalındı. Kimin gönlünde ne dileyi varsa yerine getirildi.]
1387 [Düşmanın geldiği (baskın yaptığı) haberini verdikleri güne kadar şahın gönlü şad idi.]
1388 [Davulların çalınması söylendi. Diyarlara haber gönderdiler.]
1389 [Sultan, sefere çıkmak gerektiği için tüm hazırlıkları tamamlayıp yola koyuldu.]
1390 [Gitmeden evini Karidan’a teslim etti. “Hanenin mahremiyetini koru.
1391 Kesinlikle harem ehlinden sorumlu olan kişi sensin.”deyip sefere çıktı.]
1392 [Kimde böyle akıl ve idrak varsa gözüne kül, başına toprak koyasın.]
1393 [Ne güzel! Başkasının kötülüğünü isteyen, sürekli doğruluktan kaçıp yalan konuşan bedbaht ev sahibi kuyruğu koruması için köpeye buyurdu.]
1394 [O kara yüzlü vezir baş şimdi ne yaptı? Hayalinden edebe aykırı düşünce geçer.]
1395 [Vezirin başına aşk ateşi düştü. Kızın aşkından Mecnun misali deli oldu.]
1396 [Takatı kesildi, gücü kalmadı.Gönlünde dayanma ve direnme gücü kalmadı.]
1397 [Aklı başından, tedbiri elden gitti. Vücudu hasta olup benzi sarardı.]

1398 ne ḫūb dėmiş bu sözi ol süḫāndān
ki ḳalmaz ʿėşḳ gizlin meşk pinhān

1399 ḳızın yanına bir mekkāre ʿavret **[Y$_1$31^b]**
revāne eyledi ol bī-seʿādet

1400 ki cānā men senin ʿėşḳinde zārem
giriftārem perīşān rūzigārem

1401 menim baġrıma hicrān derdi bir dāġ
köyil olmış senin derdine müştāḳ

1402 senin ʿėşḳinden oldum men ciger-ḫūn
nėce kim Leylīn[in] ʿėşḳinde Mecnūn

1403 sene men māʾilem el-ḳaydi şimşād
bi-ʿaynih eyle kim Şīrīn ü Ferhād

1404 menim köylim ele al ėy semenber
dutaram eteginden rūz-i meḥşer

1405 yėtürdi bu sözi mekkāre ʿavret
nihānī ol nigāra ḳıldı ḫelvet

1406 ėşitdi bu sözi ol serv-ḳāmet
pes ol delālini ḳıldı melāmet

1407 dėdi ėy bī-ḥeyā nā-rāst u nā-pāk
seni ėlçi ėdenin başına ḫāk

1408 getürdin çün ḫeber apar cevābın
ona söyle kim ėy şermende ḫāʾin

1398 [Güzel söz söyleyenler ne güzel demiş:"Aşk ve meşk işi gizli kalmaz."]
1399 [O uğursuz, kızın yanına bir hilekar kadın gönderdi.]
1400 [Kadın vezirin sözlerini şöyle iletti:"Ey can! Ben senin aşkınla inlerim. Senin aşkına tutulmuşum, bu yüzden ömrüm perişan olmuş.
1401 Ayrılık acısının derdi benim bağrımda bir yanık yarası olmuş. Gönlüm senin derdinle dolmuştur.
1402 Leyla'nın aşkından Mecnun'un ciğeri kanlar içinde kaldığı gibi benim de ciğerim senin aşkından kanla dolmuştur.
1403 Ey boyu şimşir ağacı gibi uzun olan! Ferhad'ın Şirin'e olan aşkı gibi aynı ben de sana istekliyim.
1404 Ey yasemin gibi olan sevgili! Benim gönlümü sen ele al. Yoksa mahşer günü eteğini bırakmam."]
1405 [Hilekâr kadın bu sözü o sevgiliye gizli bir yerde ulaştırdı.]
1406 [O selvi boylu, bu sözleri duyduğunda kadının böyle bir işe aracı olmasını şöyle kınadı:
1407 "Ey hayâsız ve doğru yolda bulunmayan! Seni elçi gönderenin başına toprak olsun.
1408 Mademki sen bu haberi getirdin cevabını da götür. Ona "Ey utanmaz, hain!

1409 seni dėrler ki merd-i Kāridānsen
velī neʿmet[ine] ḳılma ziyān sen

1410 seninle men nėce olam müvāfiḳ
bu sözi söylemek sene ne lāyiḳ

1411 egerçi yoḫ imiş sende deyānet
erim ėvinde men ḳılmam ḫeyānet

1412 velīkin bu ḫeber ėrür Dādbīne
ėvini tapşurub sen tek emīne

1413 köyilden zāʾil eyle bu ḫeyāli
unut elbette bu fikr-i muḥāli

1414 bu sevdānı eger terk eyleyesen
senin rāzın deḫi fāş ėtmezem men

1415 gelüb ʿavret ona yėtürdi peyġām **[Y$_1$32^a]**
dėdi seninçün ḥāṣıl olmadı kām

1416 dėdüginden vezīr oldı peşīmān
dėdi ḥālim nʾola ėşidse solṭān

1417 eger çekse menim başıma erre
kesüb yüz pāre ḳılsa ẕerre ẕerre

1418 nėce kim olmamışam pāre pāre
gerekdür bu işe tedbīr ü çāre

1419 budur kim men eyleyem ona töhmet
ki şāyed ḳurtulam ḳalam selāmet

1420 egerçi eylesem ḳılsam teġāfil
peşīmānlıḳ olur elbette ḥāṣıl

1409 Sana mert Karidan derler. Bu yüzden gel bunca nimete zarar verme.
1410 Ben seninle nasıl muvafık olayım? Bu sözü söylemek sana yakışır mı?
1411 Meğer sen dinimizin kurallarını bilmiyormuşsun. Ben kocamın evinde ona ihanet etmem.
1412 Fakat bu haber Dadbin'e ulaşır. O, senin güvenilir (biri olduğunu düşünerek) sana evini teslim etmiş.
1413 Bu yüzden gönlünden bu hayali yok et. Bu gereksiz düşünceyi mutlaka unut.
1414 Eğer sen bu sevdayı terk edersen ben de sırrını hiç kimseye söylemem."]
1415 [Kadın bu haberi vezire ulaştırıp: "Senin isteğin hâsıl olmadı." dedi.]
1416 [Vezir söylediklerinden pişman oldu. Sultan duysa halim ne olur diye düşündü.]
1417 "Eğer sultan duysa başımı kesip beni yüz parçaya bölse ben ne yaparım?
1418 Şimdi ben daha parça parça olmamışken bu işe çare düşünmeliyim.
1419 Şayet kurtulup selamete çıkmam için benim ona iftira atmam lazım.
1420 Eğer bunu yapmayıp ihmal edersem şüphesiz sonunda pişman olurum.

1421 teġāfil eylemek ṣūret bu ḥāle
menimçün eksük olmaz āh u nāle

1422 ḳızın atasını ol gün ki solṭān
yėtürdi ḳetle mālın ḳıldı tālān

1423 var idi bir ġulām-ı ḫūb-girdār
getürmişdi be-ġāret ol sitemkār

1424 ḳamu esbāb-ı meṭbeḫ ona teḥvīl
ḳılub vėrmiş idi enʿām-ı teḥṣīl

1425 pes ol nā-merd ü nā-kes bī-seʿādet
ona ol ġeyr-i ḥeḳden ḳıldı töhmet

1426 seferden Dādbīn çünki ḳayıtdı
vezīr-i Kāridān ḳarşuya gėtdi

1427 şehe secde ḳılub ėtdi duʿālar
yüküş teḥsīn ü çoḫ çoḫ merḥabālar

1428 nüzūl eyledi solṭān dutdı temkīn
vezīr-i Kāridānı gördi ġemgīn

1429 dėdi solṭān ki ėy pīr-i kühensāl
perīşānsan nėçün şūrīde-eḥvāl

1430 senin nėyçün müşevveşdür dimāġın
yüzün gülmez açılmaz hīç ḳabaġın

1431 vezīr[i] dėdi ki ėy nāib-i ferż **[Y$_1$32^b]**
ḳılam meḫfī sözüm nevvābiye ʿerż

1432 mene mānīʿ velīkin ters-i cāndur
eger ʿerż ėtmeyem deḫi yamandur

1421 Bu duruma çare bulmayıp ihmal edersem benden feryat figanlar eksik olmaz." diye düşündü.]
1422 [O zalim sultan, kızın babasını öldürüp malını yağmaladığı gün getirdikleri köleler içinde
1423 vezirin güzel bir kölesi de vardı.]
1424 Şah, tüm mutfağı ona teslim ederek lütufta bulunmuştu.]
1425 [Böylece o alçak, zavallı ve uğursuz vezir ona doğruluktan uzak iftira attı.]
1426 [Dadbin seferden döndüğünde Vezir Karidan onu karşılamak için sultanın huzuruna gitti.]
1427 [Şaha secde edip dualarla selamlayarak onu övdü.]
1428 [Şah, bir yerde konakladı ve Vezir Karidan'ı üzgün görünce:
1429 "Ey yaşlı vezir! Niçin dağınık, perişan haldesin?
1430 Sen neden telaş içindesin? Neden yüzün gülmez olmuş." diye sordu.]
1431 [Vezir: "Ey farzın vekili! Gizli sözü temsilciye arz etmeliyim.
1432 Fakat can korkusu söylememe engeldir. Ancak söylemesem daha da kötü olur.

1433 meger solṭān menimle ėde peymān
yėtürmeye mene āzār u nök̟ṣān

1434 dėyecek bir sözüm vardur nihānī
onınla k̟ıldı şeh ʿehd ü emāni

1435 vezīr ėydür kim ėy şāh-i cehāne
sefer ʿezmine çün oldı revāne

1436 mene nā-geh ẖeber vėrdi bir ʿavret
ki ėy ẖᵛāce budur der-künc-i ẖelvet

1437 ḥüżūr-i pīş ėdüb ẖātūn-i cānān
biribirine söyler rāż-i pinhān

1438 ėşitdüm bu sözi ender-nihāni
neẓer k̟ıldum tanıdum ol cevānı

1439 ol oġlāndur ki siz meṭbeẖi teḥvīl
vėrüben eylediz enʿām u teḥṣīl

1440 dėyirdi k̟ız ona kim ėy vefādār
ne çekdim men senin ucından ėy yār

1441 atam ėvinde sen menden bekāret
apardın eyledin mene ẖesāret

1442 yoẖ idi mende çün āyin-i duẖter
onınçün eylemezdim meyl-i şevher

1443 menim yolımda atam öldi nā-ḥeḳ
atadan dāyeye oldı meşek̟k̟et

1444 menimçün eyledi ol mekr-i ʿālī
ki solṭān deẖi bilmedi bu ḥāli

1433 Çünkü zarar ve kusurları ona söylemem için sultanla ben birbirimize söz verdik.
1434 Benim sana söyleyecek gizli sözüm var, dedi. Şah güvenliği için ona söz verdi.]
1435 [Vezir: "Ey cihan şahı, sen sefere gidince
1436 bir kadın bana ansızın haber verdi:"Ey hoca!
1437 O kızın sevgilisiyle buluşup birbirine sır verdiği gizli yer burasıdır.
1438 Onlardan habersiz bu sırrı duydum. Dikkatli baktım ve o genci tanıdım.
1439 Sizin mutfağı teslim ettiğiniz, birçok lütufta bulunduğunuz gençtir.
1440 Kız o gence: "Ey vefalı sevgili! Ben senin yüzünden neler çektim?
1441 Babamın evinde sen benden bekâretimi alıp bana zarar verdin.
1442 Bekaretim elimden gittiği için kocaya (evliliğe) meyletmedim.
1443 Babam, benim yolumda haksız yere öldü. Babamdan geriye anneme sadece sıkıntı kaldı.
1444 Benim için sultanın dahi bu durumdan habersiz olduğu o büyük tuzağı hazırladı.

1445 ʿezīzā sāl u māh her rūz u her şeb
menim köylimde vardur iki meṭleb

1446 biri oldur murādım nāzenīnim
gėce gündüz olasan hem-nişīnim

1447 ki senden ġeyr ile yoḫdur ḳerārım [Y$_1$33^a]
seninle şerf ėderdim rūzigārım

1448 ikinci atamı öldürdi çün şāh
alaydum ḳanını men inşāʾallāh

1449 yazuḳam ḳoyma onda ḳala ḳanım
ki senden ḥāṣil olar her murādım

1450 bu işde ėtmişem bir fikr ü tedbīr
eger sen ḳılmasan ehmāl ü teḳṣīr

1451 sene vėrrem men endek zehr-i ḳātil
nihān şāh aşına sen eyle dāḫil

1452 yėye bir loḳma cānın ėde teslīm
ḳız ona eyler idi bėyle teʿyīn

1453 dėdi oġlān kim ėy pākīze-cānān
biter bu iş menim elimden āsān

1454 bir ara ḳoydılar ḳavl ü ḳerārı
ḫeberdār eyledüm men şehriyārı

1455 bu sözi çün dėdi ol zişt-i bed-ḫū
cehān şāh gözine oldı ḳaranḳu

1456 ġeżeblendi ėşitdi bu kelāmı
siyāset birle öldürdi ġulāmı

1445 Ey sevgili! Aylar, yıllar, geceler, gündüzler her daim benim gönlümde iki muradım var.
1446 Ey nazlı sevgili! Muradımın biri, gece gündüz benim yârim (sevgilim) olman.
1447 Zira senden başkasıyla sebatım yok. Artık ömrümü seninle geçirmek isterim.
1448 İkinci muradım ise şah, babamı öldürdüğü için inşallah ondan intikamımı almamdır.
1449 Ben zavallı bir kulum. Bu yüzden benim kanımın (vebalimin) onda kalmasına izin verme. Bu iki isteğimi de sen yerine getir.
1450 Eğer bu işi sen ihmal edip hata yapmazsan ben, bir çare düşündüm.
1451 Sana azcık öldürücü zehir vereyim. Sen gizlice şahın yemeğine kat.
1452 Eğer şah, ondan bir lokma yerse canını teslim eder." diyerek böyle açıklama yaptı.]
1453 Genç ise: "Ey iffetli, saf sevgili! Bu iş benim elimde kolayca hallolur" dedi.
1454 Bir arada karar verdiler. Ben de padişahı haberdar etmiş oldum."]
1455 [O kötü niyetli çirkin, bu sözü söylediğinde cihan şahın gözlerine karanlık oldu.]
1456 [Bu kelamı duyduğunda şah öfkelendi ve köleyi binbir eziyet içinde öldürdü.]

1457 buyurdı ḫātūnı pes ol sitemkār
atalar ḳalʿa bürcinden nigūnsār

1458 dėdiler ol zamān erkān-ı dövlet
şehā bizden ḳebūl eyle neṣīḥet

1459 mürüvvet eylegil öldürme ʿavret
degil lāyiḳ olur nöḳṣān-ı sīret

1460 ṣelāḥ oldur onı bī-āb u bī-nān
aparub ḳoyalar ender-beyābān

1461 öz eli ola onın öz yaḫası
ölümden bir gümān olmaz ḫilāṣı

1462 ḳebūl eyledi şeh bu iltimāsı
ona gėydürdiler köhne libāsı

1463 apardılar onı nālān u giryān [Y$_1$33^b]
buraḫub geldiler ender-beyābān

1464 yėtişdi durmayub meḥbūb u meḳbūl
ḳılub ṭāʿet pes oldı Ḥeḳḳe meşġūl

1465 namāza durdı çün avret selāmı
kişi dėdi ki ėy yār-i girāmi

1466 ne yėrdensen gelübsen ėy perī-zād
ne kimsesen nedür söyle sene ad

1467 dėdi görse eger meni sizin şāh
olur çün ol zamān ḥālimden āgāh

1457 [O zalim, hatunu da kaleden başı aşağı atmalarını buyurdu.
1458 [Devlet erkânı o zaman "Ey şah! Bizim tavsiyemizi kabul et.
1459 Kadına merhamet et ve öldürme. O fıtratı bozuk buna layık değil.
1460 Onu aç ve susuz götürüp çöle bırakmayı tavsiye ederiz.
1461 Kendi eli kendi yakası olsun. Şüphesiz böylece ölümden kurtulmuş olamaz." dediler.]
1462 [Şah, bu ricayı kabul etti. Ona eski bir elbise giydirdiler.]
1463 [Onu ağlar ve inler bir şekilde götürüp sahraya bırakıp geldiler.]
1464 [O, sevilen ve kabul olan kadın sahraya vardığında vakit kaybetmeden Hakk'a itaat edip ibadetle meşgul olmaya başladı.]
1465 [Kadın, namaza durdu, selam verdi. Namazını bitirdiğinde bir kişi: "Ey şerefli dost! Ey peri yüzlü!
1466 Nerelisin, nerden gelmişsin, adın nedir, kimsin bize söyle? " dedi.]
1467 [Kadın: "Eğer sizin şahla görüşürsem kim olduğumu söylerim.

1468 ḫeber ger vėresen ala o solṭān
sene çoḫ eyleye enʿām u eḥsān

1469 ḳežārā pādişāh ol gün şikāre
çıḫub olurdı onda āşikāre

1470 ėşitdi bu sözi ol dem şütürbān
gėdüb solṭān saru ol dem şitābān

1471 yėtişdi dėdi ėy solṭān-ı server
burada eglenübdür bir semenber

1472 eger ḳılsan ona bir dem neẓāre
deḫi sen māʾil olmazsan şikāre

1473 ėşitdi bu sözi ondan çe solṭān
dėdi göster delīl oldı şütürbān

1474 yėtişdi şāh ona ḳıldı neẓāre
sanasan gökden ėnmiş māh-pāre

1475 nigār-ı nāzenīn-i gül-ʿizārı
kim onı görse ḳalmaz iḫtiyārı

1476 büt-i Çīn fiʾl-meşel ser-ḫeyl-i ḫūbān
ḫecil olur yüzinden māh-i tābān

1477 gül-i ḥemrāya beñzer her ayaġı
sözi dürr şehd-i şekkerdür dudaġı

1478 boyı serv ü ṣenūber ḥüsni göyçek
başından gėtdi ʿeḳli onı görçek

1479 dėdi solṭān sene men oldum ʿāşiḳ [Y$_1$33^b]
seni ʿeḳd ėdelüm şerʿe müvāfiḳ

1468 Eğer o yüce sultana haber verirsen ve sultan bundan haberdar olursa sana çok lütufta bulunur." dedi.]
1469 [Tesadüfen padişah o gün ava çıkmış ve herkes (padişahın ava çıktığından haberdar idi.]
1470 [Deveci kızdan bu haberi duyduğu an acele ile sultana doğru gitti.]
1471 [O kişi sultana yetişip: "Ey yüce sultan! Burada yasemin gibi güzel bir sevgili var.
1472 Eğer ona bir kez dikkatli bakarsan artık avlanmaktan vazgeçersin." dedi.]
1473 [Sultan bu sözü ondan duyduğunda deveciye "Delilini göster" dedi ve deveci rehber oldu.]
1474 [Şah, gelip ona baktı. Sanki gökten inen bir ay parçasıydı.]
1475 [Gül yanaklı nazlı bir sevgili. Onu gören kimsede ihtiyar kalmaz.]
1476 [Çin putu misali, güzeller topluluğunun başı, parlak ay onun güzelliğinden utanır.]
1477 [Her ayağı kırmızı güle benzer. Sözü inci, dudağı şekere benzer.]
1478 [Selvi ve yasemin boylu, güzel yüzlü sevgiliyi şah gördüğünde aklı başından gitti.]
1479 [Sultan:"Ben sana âşık oldum. Şeriata uygun nikâhıma alayım" dedi.]

1480 ḳebūl eyledi ʿavret oldı rāżī̄
buyurdı şāh der-dem geldi ḳāżī̄

1481 müvāfiḳ şerʿe ol ṣāḥib-selī̄ḳe
oḫudı şāh içün ol demde sī̇ġe

1482 teṣerrüf eyledi şāh ol nigārı
müheyyā ḳıldı onınçün ʿimārı

1483 kecāve içine eglendi ḫātūn
muraṣṣaʿ yanları o renglü altun

1484 buyurdı şāh çalındı şādyāne
neşāṭ u ẕevḳ ile oldı revāne

1485 pes ol dem oldı solṭān şehre dāḫil
murād u müddeʿāsı oldı ḥāṣil

1486 ne keçmişdi başından şerḥ ü teḳrī̄r
beyān eyledi ol solṭāna bir bir

1487 dėdi şeh olma ġemgī̄n çekmegil āh
senin dādın men allam inşāʾallāh

1488 ḳamusın burada mecrūḥ u ḫeste
getürem göresen sen dest-beste

1489 telāfī̄ eylegil nėce bilürsen
revādur onlara her cevr ḳılsan

1490 buyurdı der-zamān şāh-i cehāndār
sipāh-i cemʿ olub gelsün ne kim var

1491 nidā ḳıldı münādī̄ āşikāre
temāmet yėr yüzin dutdı sipāhe

1480 [Kadın kabul edip razı olunca şah kadıya gelmesini buyurdu.]
1481 [O zevk sahibi kadı, şeriata uygun şekilde şah için süreli bir nikah (sîga veya mut'a) yaptı.]
1482 [Şah, kocalık görevini yerine getirip o sevgili için mahfe hazır etti.]
1483 [Hatun, etrafı altın ve mücevherle işlenmiş mahfe içinde oturdu.]
1484 [Şah, düğün davullarının çalınmasını emretti ve mutluluk ve zevk içinde yola koyuldular.]
1485 [Böylece sultan muradına ulaşmış şekilde şehre girdi.]
1486 [Kadın, başından geçen her şeyi sultana anlattı.]
1487 [Şah: "Üzülüp de ah etme. Ben inşallah senin intikamını alırım.
1488 Hepsini yaralı ve hasta, eli bağlı şekilde huzuruna getiririm.
1489 İstediğin şekilde intikamını alıp onlara her şekilde eziyet etsen revadır."dedi.]
1490 [Cihan şahı: "Askerlerin hepsi toplansın." diye buyurdu.]
1491 [Münadi (sultanın bu buyruğunu) duyurdu.Yeryüzünün hepsini kaplayacak kadar askerler toplandı.]

1492 sanasan zelzele düşdi cehāne
revān ol ḳeṣd ḳıldı Dādbīne

1493 sipāh-i bī-ʿeded leşker firāvān
onın çoḫ ülkesini ḳıldı tālān

1494 dėdiler Dādbīne geldi leşker
ḫarāb oldı vilāyet ḳaçdı ėller

1495 cānına düşdi yüz endūh u ġayḳu [Y$_1$34^a]
ḳılub fikr-i tedārük çıḫdı ḳarşu

1496 yėtişdi birbire çün iki solṭān
iki yandan yėridi merd-i meydān

1497 çalındı ṭebl ü kūs u nāy u żurnā
sanasan meḥşer oldı ḳopdı ġavġā

1498 sipāhīler ḳanından doldı meydān
dilāver[ler] ḳılub ḳan içre ġelṭān

1499 sipāh-i Dādbīn meḳhūr u menkūb
basıldı ol zamānda oldı meġlūb

1500 dutuldı Dādbīn oldı giriftār
ḳamu erkān-ı dövlet her ne kim var

1501 ḫezīne her ne var meskūk u meżrūb
ḥeremde kim ki var meḳbūl-i meḥbūb

1502 apardı cümlesin solṭān be-ġāret
ḫarābe ḳıldı eyvān u ʿimāret

1503 ėdüb ḳehriyle ol ülkeni vīrān
temām esbāb-ı mālın ḳıldı tālān

1492 [Şah, Dadbin'e baskın yapınca sanki cihanda deprem oldu.]
1493 [Sayısız asker onun birçok ülkesini yağmaladı.]
1494 [Dadbin'e: "Vilayeti viran koydular. Bu yüzden insanlar kaçtı." diye haber verdiler.]
1495 [Dadbin'in canına yüzlerce korku, tasa düştü. Savunma amacıyla karşı çıktı.]
1496 [İki sultan savaş meydanında karşılaştılar. İki taraftan meydanın mertleri karşı karşıya geldiler.]
1497 [Davul, zurna, ney çalındı. Sanki kıyamet koptu, kavga çıktı.]
1498 [Meydan, askerlerin kanıyla doldu. Yiğitler kanlarında boğuldu.]
1499 [Dadbin'in ordusu bozguna uğratılmış, talihsiz ve bahtsız şekilde felakete uğradı.]
1500 [Dadbin ve tüm devlet erkanı yakalandı.]
1501 [Hazinede olan tüm sikke ve altın her ne varsa, haremde olan tüm haremde olan sevgililerin hepsini götürdüler.]
1502 [Sultan, saray ve eyvanların hepsini yağmalayıp, ganimetler elde ederek
1503 öfkesiyle o ülkeyi viran koydu.]

1504 ėdüben Dādbīn mülkini berbād
ḳayıtdı pes oradan ḫürrem ü şād

1505 vezīr ü Dādbīn mecrūḥ u ḫeste
giriftār u müḳeyyed dest-beste

1506 olub cān ḳorḫusından rengi teġyīr
elinde kündeh ü boynında zencīr

1507 çeküb getürdiler dövlet-sarāya
dėdi pes pādişāh ol meh-liḳāya

1508 eli baġlu seninçün geldi düşmen
ḳişāṣ eyle ona nėce bilürsen

1509 arada asdılar bir perde ḥāʾil
ḫırāmān geldi ol nīgū-ḫeṣāʾil

1510 ḳıluben perdeden iẓhār-i güftār
dėdi ėy nā-kes-i ẓālim sitemkār

1511 nėçün sen nā-ḥeḳ öldürdin atamı [Y$_1$34^b]
alayım indi senden intiḳāmı

1512 meni rū eyledi[n] āvāre ḳıldın
perīşān bī-nevā bī-çāre ḳıldın

1513 günāh menden ne gördin eyle teḳrīr
ėşitsünler ḳamusın şerḥ-i teḳṣīr

1514 ėşitdi bu sözi çün ol sitemger
müşeḫḫeṣ bildi kimdür ol semenber

1515 dėdi ėy meh-liḳā ḫurşīd-i ṭelʿet
ki ḥāşā görmedim senden ḫeyānet

1504 [Böylce Dadbin'in mülkü dağılınca sultan da oradan mutlu mesut geri döndü.]
1505 [Dadbin ve veziri yaralı ve hasta, eli bağlı halde yakalandı.]
1506 [Can korkusundan benzi sararmış halde elinde ve boynunda zincir
1507 padişahın sarayına getirdiler. Padişah, o ay yüzlü sevgiliye şöyle söyledi:
1508 "Düşmanı senin için eli bağlı getirdim. Nasıl istiyorsan öyle de intikamını al."]
1509 [Araya bir perde astılar. O güzel ahlaklı, salınarak yürüyen sevgili geldi.]
1510 [Perdenin arkasından kouşmaya başladı: "Ey aşağılık, insaniyeti olmayan zalim!
1511 Sen, niçin babamı haksız yere öldürdün? Şimdi senden bunun intikamını alayım.
1512 Benim yüzümü kara edip perişan, çaresiz halde avare ettin
1513 Şimdi bende ne günah gördün de bunları yaptın. Söyle herkes duysun."]
1514 [O zalim, bu sözleri duyduğunda o semenderin (sevgilinin) kim olduğunu bildi.]
1515 Ona "Ey ay yüzlü, yüzü Güneş gibi parlak olan! Ben asla senden ihanet görmedim.

1516 velī bir söz ėşitdim Kāridāndan
sene ẓülm eyledim men ol gümāndan

1517 vezīr ėydür menim yüzüm ḳaradur
dėyelüm nėce keçmiş mācerādur

1518 revān oldı sefer ʿezmine solṭān
meni yoldan çıḫardı ḥırṣ-ı şeyṭān

1519 men ona ėlçi gönderdim bir ʿavret
meni hem onı ėtmişdi melāmet

1520 ḫeber geldi mene oldum perīşān
dėdim bu sözi ger ėşide solṭān

1521 dėyer bī-şek ona ḫātūn-i dil-bend
keser solṭān meni peyvend peyvend

1522 onınçün söyledim nā-ḥeḳ be-töhmet
ölümden ḳurtulam ḳalam selāmet

1523 onı men boyadum bu reng u būye
velī düşdüm özüm ḳazan ḳuyıya

1524 vezīrin işlerin ėşitdi çün şāh
pes ol ḫātūn dėdi el-ḥamdu li'llāh

1525 ėşitdin müddeʿīden pādişāhım
menim yoḫdur bu daʿvāda günāhım

1526 ziyāde oldı şāhın ḫişm u kīni
yėtürdi ḳetle der-dem Dādbīni

1527 ḳiṣāṣın aldı ol dem ol vezīrin [Y$_1$35^a]
gözin oydı elin kesdi esīrin

1516 Fakat Karidan'dan bir söz işittim. O şüpheden dolayı sana zulmettim." dedi.]
1517 Vezir: "Benim yüzüm karadır. Bu olayın nasıl olduğunu anlatalım." dedi.]
1518 "Sultan, sefere gittiğinde şeytan beni yoldan çıkardı.
1519 Ben, bir kadını ona elçi olarak gönderdim. O, beni de kadını da bu yüzden kınadı.]
1520 Bana bu haber gelince perişan oldum ve eğer bu olayı sultan duyarsa diye düşündüm.
1521 Gönül çalan hatun, kesinlikle sultana bunu söylerse ve sultan bu sözü duyarsa beni peyvent parça parça eder.
1522 Bu yüzden ölümden kurtulayım diye haksızlık edip iftira attım.
1523 Onun bu hale gelmesine ben sebep oldum. Fakat kazdığım kuyuya kendim düştüm."]
1524 [Şah, vezirin sözlerini duydu ve böylece hatun "Elhamdülillah!
1525 Padişahım davacıdan benim bu olayda günahım olmadığını duydun." dedi.]
1526 [Şahın öfkesi ve kini çoğaldı ve Dadbin'i oracıkta öldürdü.]
1527 [O an (vezirden intikamını) alıp onun gözün oyup, elin kesti.]

1528 ayaġların vezīrin kesdi cellād
ḳılurdı nāle-yi efġān u feryād

1529 munı gören dėyirdi alın ʿibret
dėmeyün kimseye nā-ḥeḳ be-töhmet

1530 ḳazarsa her kim özge ḳeṣdine çāh
özi āḫır düşer ol çāha nā-gāh

1531 belādan ḳalmaḳ istersen selāmet
emānet ḳılma sen kimseye töhmet

1532 ziyān eyler öziçün zişt-i güm-rāh
olur öz fiʿline āḫır giriftār

1533 aparub saldılar ender-beyābān
siyāset birle teslīm ėtdi [ol] cān

1534 yėtişdi Kāridān ondan cezāya
henūz bu az idi ol nā-sezāya

1535 bu söz meşhūr idi ender-cehāna
yaman her kim sanur uġrar yamana

1536 kimin kim ḫelḳe degmez bir ziyānı
iki dünyāda görmez ol yamanı

1537 vezīr-i Kāridān tek inşāaʾllāh
yaman derde giriftār ola bed-ḫᵛāh

1538 cevān-merdi ki ḳılmışdı şefāʿet
ona başdan ayaġa vėrdi ḫelʿet

1539 ʿeṭā vü lüṭf ėdüb enʿām u eḥsān
onın eline vėrdi ḥökm ü fermān

1528 [Cellat, vezirin feryat figan içinde ayaklarını da kesti.]
1529 [Bu olaya şahit olan ve bundan ibret alan herkese "haksız yere kimseye iftira atmayın" dedi.]
1530 [Başkasının kastı için kuyu kazanlar sonunda ansızın o kuyuya kendisi düşer.]
1531 [Sen beladan kurtulup sağ kalmak istiyorsan Allah'tan kork hiç kimseye iftira atma.
1532 [Bu iftirayı atan o alçak çirkin, kendi kendine zarar verdi. Sonunda ise kendi yaptığına tutuldu.]
1533 [Böylece veziri sahraya götürüp bıraktılar. Eziyet ve cefa içerisinde orada canını teslim etti.]
1534 [Karidan, böylece cezasını buldu. Fakat o uygunsuza bu bile azdı.]
1535 [Bu söz cihanda meşhurdur: Kötülük yapan herkes sonunda kendi kötülüğüne düçar olur.]
1536 [Halka bir zararı dokunmayan kişi, iki dünyada da kötülük görmez.]
1537 [İnşallah Vezir Karidan gibi kötü niyetliler de kötü derde tutulsunlar.]
1538 [Padişah (kadına) şefaat eden o yiğide de ağırlığınca armağan verdi.]
1539 [Lütufta ve ihsanda bulunup hediyeler vererek aynı zamanda onu bir vazifeye tayin etti.]

1540 ʿināyet ėtdi mülk-i Dādbīni
onın pes dövlet oldı hem ḳerīni

1541 yamanlıḳdan olara ėtdi nöḳṣān
ol oldı yaḫşılıḳdan mīr ü solṭān

1542 öziçün ola her kim ola yaḫşı
yamana dėmezler hīç yėrde yaḫşı

1543 yamanlardan yamandan yā İlāhī [Y$_1$35^b]
Fedāyī ḫestenin ol sen penāhı

1544 ayırma yaḫşılardan ol feḳīri
ki senden ġeyr yoḫdur destgīri

1545 dėdi pes Beḫtiyār ėy pādişāhım
menim bu daʿvāda yoḫdur günāhım

1546 Ḥeḳin dergāhına ümmīd-vāram
ölüm yoḫdur mene men rāstgāram

1547 temām oldı ḥekāyet oldı aḳşām
yėne gün batdı oldı vaḳt-i aḳşām

Āmedān-i Vezīr-i Şestüm be-Nezd-i Pādişāh*

1548 seḥergeh çün görinmez oldı eḫter
güneş düşdi cehān oldı münevver

1549 birisi geldi deḫi ol vezīrin
yėtişdi ḫidmetine ol emīrin

1550 dėdi ėy pādişāh-ı heft-kişver
ėşitdüm ḫelḳ-i ʿālem bėyle söyler

1540 [Dadbin'in mülkünü ona hediye etti. Böylece talihi ona yar oldu.]
1541 [Onlara bu halel yaptıkları kötülükten gelmiş oldu. Diğeri ise yaptığı iyilikten dolayı sultanın askeri oldu.]
1542 [İyilik yapan herkes, kendisine iyilik yapmış olur. Hiçbir yerde kötüye iyi demezler.]
1543 [Ya İlahi! Kötülükten, kötülerden Hasta Fedayi'nin sığınağı sen ol.]
1544 [Bu fakiri, iyilerden ayırma, zira senden başka elinden tutanı yok.]
1545 [Bahtiyar "Ey padişahım! Bu davada benim günahım yoktur.
1546 Hakk'ın dergâhına umut bağladığım için ve doğru bir insan olduğum için (Allah beni ölümden korur.).]
1547 [Hikâye tamamlandı yine güneş battı akşam oldu.]
* *Altıncı Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması*
1548 [Sabah oldu yıldızlar kayboldu. Güneş doğdu dünya aydınlandı.]
1549 [O vezirin biri de gelip padişahın hizmetine vardı.]
1550 ["Ey yedi ülkenin padişahı! Cihan halkının şöyle söylediğini duydum:

1551 meger yoḫdur şāhın nāmūs u ʿārı
ne içün saḫlayubdur Beḫtiyārı

1552 ḳılubdur onı zindānbāne teslīm
ger olsa pādişāhdan özge her kim

1553 çekerdi başına bu demde erre
keserdi yā ki onı ẕerre ẕerre

1554 yā öldür sen bu gün ol bī-ḥeyānı
yā sen ḳetl eylegil ḫelḳ-i cehānı

1555 çe nām u neng ü ġeyret oldı berbād
ger öldürmezsen onı eyle āzād

1556 ėşitdi çün vezīrin sözlerini
ziyāde oldı şāhın ḫişm u kīni

1557 getürsinler dėdi ḳıldı işāre
ġeżeblendi dėdi ol Beḫtiyāre

1558 dėdi ėy Beḫtiyār-ı şūm u bedbeḫt [Y$_1$36^a]
edebsiz bī-ḥeyā bed-nām u ser-seḫt

1559 sene men eyledim iʿzāz ü ikrām
meni sen eyledin rüsvā vü bed-nām

1560 bu gün teḥḳīḳ bil ėy yüzi ḳare
sene yoḫdur ölümden özge çāre

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā*

1561 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i server
cehān olsun senin ḥökminde yekser

1551 "Şah Bahtiyar'ı niçin öldürmüyor? Meğer onun namus ve arı yokmuş.
1552 Onu zindancıya teslim etmiş. Eğer padişahımdan başka
1553 biri olsaydı başını kesip, onu parça parça ederdi.
1554 Bu gün ya o hayasızı, ya da cihan halkını katlet.
1555 Adın, namusun, şerefin yerle bir olduğu için onu öldüremiyorsan eğer özgür bırak.]
1556 [Vezirin sözlerini duyan şahın öfkesi ve kini yine arttı.]
1557 ["Bahtiyar'ı getisinler!" diye buyurdu ve ona öfkelenip:
1558 "Ey bedbaht, bahtsız, edepsiz, adı kötüye çıkmış ve dik kafalı, korkusuz Bahtiyar!
1559 Ben, sana lütuf ve ikramda bulundum. Sen ise benim adımı rüsva ettin
1560 Ey yüzü kara! Bu gün sana ölümden başka çare olmadığını bilmiş ol." dedi.]
* *Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı*
1561 Bahtiyar:"Ey yüce şah! Tüm cihan senin hükmünde bir olsun.

1562 ümīdim var Ḫüdāvend-i cehāna
seni uġratmasun hergiz yamana

1563 dürüst-i Ḥeḳḳe iḫlāṣ u yeḳīnim
olur āḫır seʿādet hem-nişīnim

1564 velī men bağlamışam Ḥeḳḳe ümmīd
meni Ḥeḳ eylemez meḥrūm u nevmīd

1565 meded ḳıldı yeḳīn Beḫtāzimāya
nėce yėtürdi onı müddeʿāya

1566 Ḥeḳe çün bağlamışdı ṣidḳ ile dil
onınçün oldı āsān kār-ı müşkil

1567 dėdi solṭān ona ol dem ki oġlān
ḫeber vėr bize sen Beḫtāzimādan

Revāyet Nimūden-i Beḫtiyār Ḥekāyet-i Beḫtāzimā Ra*

1568 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i ʿālem
hemīşe köylin olsun şād u ḫürrem

1569 meger bir gün ėşitdim men dil-efkār
revāyet eyledi rāvī-yi eḫbār

1570 var idi ol zamān solṭān-ı ġāfil
adı Beḫtāzimā meġrūr u cāhil

1571 hemīşe māʾil olmışdı şerāba
yėtişmezdi ḥesābı bī-ḥesāba

1572 onın lehv ü luʿub olmış medārı[Y$_1$36^b]
keçerdi ġeflet ile rūzigārı

1562 Hiçbir zaman kötülüye, yamana uğratmasın diye ümidim Allah'adır.
1563 İhlasım ve imanım doğruca Hakk'a olduğu için sonunda mutluluk bana yar oldu.
1564 Fakat ben, ümidimi Allah'a bağlamışım. Zira Allah beni kendi rahmetinden mahrum bırakıp ümitsiz etmez.
1565 Allah, şüphesiz Bahtazima'nın yardımcısı olup onu dileğine ulaştırdığı gibi benden de yardımını esirgemez.]
1566 Bahtazima, Allah'a temiz kalple ile gönül bağladığı için zor işi kolay oldu."]
1567 [O an sultan: "Genç sen bize Bahtazima'dan haber ver." dedi.]
* *Bahtiyar'ın Bahtazima Hikayesini Anlatması*
1568 [Bahtiyar şöyle anlatmaya başladı: "Ey cihan şahı! Her zaman mutlu ve memnun olasın.]
1569 [Meğer bir gün ben gönlü yaralı raviden bir hikaye duydum.]
1570 [Bir zaman gafil ve gururlu, adı Bahtazima olan mağrur ve cahil bir sultan vardı.]
1571 [Her zaman şaraba meyletmiş, (içtiği şarabın) haddi hesabı yoktu.]
1572 [Onun dönencesi oyun ve eğlence olmuş. ömrü gaflet içinde yaşardı.]

1573 özinden bī-ḫeber medhūş u ḥeyrān
reʿiyyet tefriḳa leşker perīşān

1574 oturmış ġāfil ü bī-fikr ü eymen
onın üstine geldi nā-geh düşmen

1575 elinden gėtdi onın iḫtiyārı
bıraḫdı ḳalʿa vü şehr ü ḥişārı

1576 saluben genc ü māl u ḫānümānın
ḳaçub Beḫtāzimā ḳurtardı cānın

1577 onınla var idi bir nėçe nöker
var idi serḥeddinde nėçe leşker

1578 buyurdı onlara siz ėdin ilḳār
iraḳda kim var ėdin ḫeberdār

1579 münāsib yėrde çün eglendi solṭān
yıḳıldı üstine leşker firāvān

1580 vėrürdi istimālet çün hamuya
gelüb durdı berāber ol ʿadūya

1581 yėridi her ṭerefden çün ʿelemler
biribirine çün el açdı leşker

1582 dögüşdi ġeyret ile pehlivānlar
yėridi iki yandan mevc-i ḳanlar

1583 tevekkül ėtmemişdi çün Ḫüdāya
şikest uġradı ol Beḫtāzimāya

1584 basıldı leşkeri ol dem hirāsān
libās u māl u zīnet oldı tālān

1573 [Kendinden habersiz, sarhoşluk ve şaşkınlık halde olduğu için halk dağılmış, asker perişan olmuştu.]
1574 [Tahtında gafil ve rahat otururken ansızın düşman baskın yaptı.]
1575 [Elinden ihtiyarı gitti. Bahtazima kale ve şehrini,
1576 hazine, mal ve evini barkını bırakdı ve kaçıp canını kurtardı.]
1577 [Onunla birkaç hizmetçi, sınırda da birkaç asker vardı.]
1578 [Onlara: "Siz bana itaat edin ve uzakta olan herkese haber verin." diye buyurdu.]
1579 [Böylece sultan münasip bir yerde oturdu. Etrafta çok sayıda asker toplandı.]
1580 [Herkesi savaşa davet ederek gelip düşmana karşı durdular.]
1581 [Askerler birbirine el açtığı için (yardım için) her taraftan yardım geldi.]
1582 [Pehlivanlar hünerle savaştı, iki taraftan da kan dalgası yürüdü.]
1583 [Bahtazima, Allah'a tevekkül etmediği için yine bozguna uğradı.]
1584 [O korkağın askeri o an bozguna uğratıldı, malı, mücevherleri, elbisleri ve tüm malı yağmalandı.]

1585 tereḥḥüm eylemeyen bī-nevāya
yeḳīn bil yėtmez imiş müddeʿāya

1586 öziçün kim ḳazanur āh u nefrīn
hemīşe ola ol meḥzūn u ġemgīn

1587 ayaġa düşenin ol dest-gīri
tevāżuʿ birle şād ėt her esīri

1588 girīzān oldı düşmenden nihānī [Y$_1$37^a]
bu vech ile gėne ḳurtardı cānı

1589 ḳaçub ol mülkden āvāre oldı
ġerīb u bī-kes ü bī-çāre oldı

1590 ne bir yoldaş ne bir mūnis ne bir yār
yėtişdi gördi ṭurfe şehr-i seyyār

1591 hem ol şehrin müʿeẕẕem pādişāhı
var idi leşker ü ḫeyl ü sipāhi

1592 yėriyüb dėdi ėy solṭān-ı server
n'olur kim men olum solṭāna nöker

1593 ḳebūl eyledi solṭān oldı nāʾib
müḳerrer oldı enʿām u mevācib

1594 var idi ḳābiliyyet çün ẕātında
muḳārrib oldı şāhın ḫidmetinde

1595 yüzi gülmez velī köyli açılmaz
onın eḥvālini hīç kimse bilmez

1585 [Zavallıya merhamet etmeyen kimse şüphesiz davasına erişmez.]
1586 [Mazlumun ahını alıp bedduasını kazanan kişi her daim mahzun ve üzgün olsun.]
1587 [Bu yüzden her zaman ayağa düşenin (mazlumun) yardımcısı olup her esiri tevazuyla mutlu memnun et.]
1588 [Bahtazima, düşmandan gizlice kaçarak yine böylece canını kurtardı.]
1589 [O, ülkeden kaçıp avare, garip, kimsesiz, çaresiz kaldı.]
1590 [Ne bir yoldaş, ne bir dost, ne bir yar vardı. Bir anda eşi benzeri olmayan Seyyar'ın şehre vardı.]
1591 [O şehrin aynı zamanda muazzam padişahı ve bu padişahın ordusu, bir hayli askeri vardı.]
1592 [Bahtazima, padişaha gidip: "Ey yüce şah! Ben sultana hizmetçi (kul) olsam ne olur?" diye yalvardı.]
1593 [Sultan kabul etti ve Bahtazima onun vekil olarak lütfuna ve maaşına nail oldu.]
1594 [Fıtratında kabiliyeti olduğu için şahın hizmetinde ona en yakın kimse oldu.]
1595 [Fakat, Bahtazima'nın yüzü gülmez, gönlü açılmazdı. Onun bu halini hiç kimse bilmezdi.]

1596 yoḫ idi bir zamān ṣebr ü ḳerārı
gėce aġlar idi eylerdi zārı

1597 ėşitdi birisi eḥvāl-i zārı
ḫeberdār eyledi ol şehriyārı

1598 çaḳurdı der-zamān şeh ol cevānı
dėdi söyle mene rāz-i nihāni

1599 dėdi solṭān sanursan bir gedāyam
ki men şāh-i cehān Beḫtāzimāyam

1600 degildim men ḫeberdār ėy şehenşāh
menim üstime düşmen geldi nā-gāh

1601 mene beḫt ü seʿādet olmadı yār
ki men meġlūb u ġālib oldı onlar

1602 şikest oldı mene talandı mālım
esīr oldı ḳamu ehl-i ʿiyālim

1603 dėdi Beḫtāzimā solṭāna çün rāz
yėne solṭān ona ikrām u iʿzāz

1604 ḳıluben dėdi solṭān inşāaʾllāh [Y$_1$37^b]
sipāhım her ne var seninle hem-rāh

1605 ėdüben vėrelüm ṭebl ü naḳāre
revān seni ėdüm men ol diyāre

1606 sene yoldaş ėdüm leşker temāmı
alasan düşmeninden intiḳāmı

1607 nefīr-i ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş
ḳamu Beḫtāzimāya ḳıldı yoldaş

1596 [Artık dayanma ve direnme gücü yoktu. Geceleri sürekli ağlayıp inlemekteydi.]
1597 [Birisi Bahtazima'nın bu halinden habedar olup padişaha söyledi.]
1598 [Şah, o genci çağırıp gizli sırrını kendisine söylemesini istedi.]
1599 [Bahtazima sultana: "Sen beni bir dilneci sanıyorsun. Fakat ben cihan şahı Bahtazima'yım.
1600 Ey şahlar şahı! Ansızın düşman baskın yaptı.
1601 Bana talih yar olmadı. Bu yüzden ben mağlup, onlar galip oldular.
1602 Bozguna uğradım malım yağmalandı. Bütün aile fertlerim esir oldu."dedi.]
1603 [Bahtazima sultana sırrını söylediğinde yine sultan ona lütufta bulunarak:
1604 "İnşaallah askerlerimi sana yoldaş edip
1605 savaş davullarını da verip seni o diyara göndereyim.
1606 Bütün askerlerim senin yanında olsun. Sen de düşmanından intikamını al."
1607 [Çadırları ile birlikte neferler, hizmetçiler hepsi Bahtazimaya yoldaş olup

1608 revāne ḳıldı gėtdi ol diyāre
velī olmaz imiş teḳdīre çāre

1609 ḳılur her kim ki cidd ü cehd bisyār
ne ḥāṣil olmasa dövlet eger yār

1610 eger yār olmaz ise beḫt ü ṭaliʿ
olur bī-fāʾide ol seʿyi żāyiʿ

1611 ḫeber yėtişdi çün ol nā-sezāya
müḳābil durdı ol Beḫtāzimāya

1612 savaş düşdi araya iki yandan
boyandı lāle tek yėr yüzi ḳandan

1613 pes ol dem beḫt ü ṭāliʿ gör ne ḳıldı
yėne Beḫtāzimā ol dem basıldı

1614 basıldı leşkeri oldı girīzān
özi yalḳuz ḳalub tersān u lerzān

1615 perīşān ḥāli baġrı pāre pāre
özin yėtürdi bir deryā kenāre

1616 ḳeżārā ḥāżır idi onda mellāḥ
teżarruʿ eyleyüb çoḫ ḳıldı ilḥāḥ

1617 perīşān müżṭerib cevr-i ʿadūdan
girüb keştīye ol dem keçdi sudan

1618 gemiden çıḫuben bir şehre yėtdi
teveccüh eyleyüb solṭāna gėtdi

1619 dėdi şāhā ġerīb ü bī-nevāyam
ėşitmiş olasız Beḫtāzimāyam

1608 o diyara gitti. Fakat olacağa çare yok.]
1609 [Eğer bir kişiye talih yar değilse çok çaba ve gayret göstermesine rağmen onun işi hasıl olmaz.]
1610 [Eğer (bir kişinin) bahtı açık değil ve talih ona yar olmazsa onca uğraşma ziyan olup faydasız hale gelir.]
1611 [O uygunsuza haber geldi. Savunma amacıyla Bahtazima'ya karşı durdu.]
1612 [İki taraftan savaş başladı ve yeryüzü kana boyandı.]
1613 [Fakat yine baht ve talih ne yaptı? Bahtazima yine bozguna uğradı.]
1614 [Askeri basıldı kendisi yalnız kalıp ürkek ve korkak halde kaçtı.]
1615 [Perişan halde, bağrı param parça kendini bir derya kenarında buldu.]
1616 [Tesadüfen orada bir gemici vardı. Ona ısrar edip çok yalvardı.]
1617 [Böylece düşmanın zulmünden perişan, muztarip halde gemiye bindi ve sudan geçti.]
1618 [Gemiden inip bir şehre vardı. Teveccüh edip sultana gitti:
1619 "Ey şah! Benim zavallı ve garip Bahtazima olduğunu duymuşsunuzdur." diye söze başladı.]

1620 beyān eyledi hamu sergüzeştin [Y$_1$38^a]
dėdi solṭān ona sen olma ġemgīn

1621 hemīşe sen bizimle hem-nişīnsen
ġem ü endūh u miḥnetde emīnsen

1622 şeh ona eyledi iʿzāz ü ikrām
besī lüṭf ü besī eḥsān u enʿām

1623 gėce gündüz şāh ile hemdem oldı
ḳamu sirr-İ nihāna maḥrem oldı

1624 degildi eksük ona nāz u neʿmet
yėne geldi ona iḳbāl ü dövlet

1625 ḳalub eglendi onda rūzigārı
keçerdi uşbu nevʿ ile medārı

1626 ḳeżārā bir gün eglenmişdi ol şāh
ḫeber aldı ki düşmen geldi nā-gāh

1627 ḳayırdı leşkerin oldı revāne
onı karşuladı şāh-i zamāne

1628 çalındı kerrāne cemʿ oldı leşker
ikisi birbire durdı berāber

1629 ġariv vü ġulġule düşdi cehāne
boyandı yėr yüzi ol günde ḳane

1630 müḫālif leşkerin de gelse bir er
elinde nīze vü bėlinde ḫencer

1631 süvār olmış semend-i bād-reftār
dilāver pehlivān merdāne cerrār

1620 [Tüm macerasını sultana anlattı. Sultan ona: "Bu kadar üzülme. Sen, her daim benimle dost ol.
1621 Böylece gamdan, sıkıntıdan, mihnetten yana güvende oldursun." dedi.]
1622 [Şah, ona haddinden ziyade lütufta, ihsanda bulundu.]
1623 [Şahla gece gündüz hemdem, tüm sırlarına ortak oldu.]
1624 [Ondan hiçbir nimet esirgenmedi. Böylece yine ona talihi yar oldu.]
1625 [Orada yaşamaya başladı. Bu türlü ömrü gelip geçiyordu.
1626 [Bir gün şah, tahtında otururken düşmanın ansızın baskın yaptığı haberini aldı.]
1627 [Zamanın şahı ordusunu hazırlayıp (savunma amacıyla) düşmana karşı durdu.]
1628 [Kerraneler (Davullar) çalındı askerler toplandı. İki tarafta da birbirine karşı durdu.]
1629 [Cihanda büyük kargaşa çıktı. O gün yeryüzü kana boyandı.]
1630 [Şah: "Düşman askerlerinden elinde süngü, hançer olan bir er, rüzgar gibi giden
1631 ata binmiş, sayısız kahraman, pehlivan, kendi kudretine inanan askerler gelsin!

1632 çaḳurdı er olan meydāne gelsün
müḫennes gelmesün merdāne gelsün

1633 bu gün meydān içinde ejdehālar
mene şīr ü peleng olmaz berāber

1634 bu kez vėrdi özin ḳılub sipāha
ḳamu leşker kömek eyledi şāha

1635 sınub leşker ʿelem oldı nigūnsār
ḳırıldı leşker-i düşmen ne kim var

1636 basıldı leşkeri talandı serdār [Y$_1$38^b]
kesb eyledi her kim māl-ı bisyār

1637 dėdi Beḫtāzimā ol dem ki ėy şāh
siper oldı ḳeżādan sene Allāh

1638 degil ceng eylemek serdāra lāyiḳ
bu tedbīr olmaya ʿeḳle müvāfiḳ

1639 nėce oldı nişān-İ tīr ü şemşīr
ḫilāf-i ʿeḳl idi bu reʾyi tedbīr

1640 durub bir yėrde sen dut istiḳāmet
savaş u ceng ėde leşker temāmet

1641 dėdi solṭān kim ėy yār-i vefādār
senin çün şerḥ ėdeyim bir gizlü esrār

1642 hemīşe eylerem Ḥeḳḳe tevekkül
onınçün görmezem düşvār u müşkil

1643 menim iḫlāṣıma hem bir sebebdār
seninçün neḳl ėdüm sen eyle iẓhār

1632 Er olan meydana gelsin. Namert değil mert olan gelsin!
1633 Bugün meydan içinde ejderhalar, aslan ve kaplanlar bana eş olmaz." diyerek ordunun
1634 önüne çıkıp savaş meydanının ortasında kendisi durdu. Tüm askerler de şaha yardım etti.]
1635 [Ordu bozguna uğratıldı, bayrak ayaklar altına alındı.]
1636 [Askerler basıldı, kumandan yağmalandı. Düşmanın tüm malı elde edildi.]
1637 [Bahtazima, o an: "Ey şah! Felaketlerden Allah sana siper oldu.
1638 Savaşta önde ceng etmek her komutanın işi değil. Buna akıl sıra ermez.
1639 Nasıl oldu da ok ve hançerlerin nişanı sizi bulmadı. Yapılan bu tedbir akla aykırı.
1640 Sen bir kumandan olarak yerini belirleyip askerlere yön verecek ve askerler de savaşacaktı."]
1641 [Sultan: "Ey vefalı dost! Bugün senin için gizli sırrımı anlatayım dedi.]
1642 Her zaman Hakk'a tevekkül ederim. Bu yüzden de hiçbir zorluk çekmedim.
1643 Benim bu ihlasıma bir sebep olan var. Senin için onu anlatayım.

1644 keçen illerden ėy gözim çerāġı
menim üstime geldi nā-geh yaġı

1645 var idi mende leşker bī-şümāre
onı endek görüb ėtdim neẓāre

1646 men oldum öz gücime çünki meḳrūr
basıldım ol zamān menkūb u meḳhūr

1647 daḳıldı leşkerim oldı girīzān
ʿadū esbāb-ı mālım ḳıldı tālān

1648 ḳaçub men deḫi çıḫdum bir diyāre
menim düşdi yolım bir kūhsāre

1649 çe görmişdim eyle bir rūzigārı
ḳılurdum nevḥa-yi efġān u zārı

1650 gezirdim her zamān şūrīde eḥvāl
görindi gözime nā-geh bir ebdāl

1651 be-ġāyet ḫişm-gīn heybetlü dervīş
dėdi ėy bī-nevā miskīn dervīş

1652 kimin elinden uşbu dād u bī-dād [Y$_1$39^a]
ḳılursan nāle-yi efġān u feryād

1653 ona şerḥ eyledim men çünki eḥvāl
cevāb vėrdi mene ol demde ebdāl

1654 olubsan öz gücine çünki meġrūr
seni Ḥeḳ eylemiş meġlūb u meḳhūr

1655 tevekkül ėtmiş onlar Girdigāre
vėrübdür fürṣeti Allāh olare

1644 Ey gözüm nuru! Geçen yıllarda ansızın düşman baskın yaptı.
1645 Sayısız askerlerim olduğu için onu zayıf görüp küçümsedim.
1646 Ben, kendi gücüme güvenip mağrur oldum. Bu yüzden de o anda bozguna uğratıldım, yağmalandım.
1647 Askerim dağılıp hepsi kaçtı. Düşman tüm malımı yağmaladı.
1648 Ben de kaçıp bir diyara vardım. Yolum bir dağa düştü.
1649 Başıma gelenleri, yaşadığım zorlukları düşündükçe feryat edip ağlardım.]
1650 Her zaman perişan halde dolaşırdım. Bir gün ansızın gözüme bir abdal (derviş) gözüktü.
1651 Son derece öfkeli, heybetli dervişti. Bana: "Ey zavallı derviş!
1652 Bu şikâyeti kime ediyorsun? Bu feryat figanlar niçindir?
1653 Ona tüm olayı anlattığımda abdal bana şöyle cevap verdi:
1654 "Sen kendi gücüne mağrur olduğun için Hak seni mağlup etmiş.
1655 Onlar Allah'a tevekkül ettiği için Allah da onlara bu fırsatı vermiş.

1656 ger istersen ola derdiye çāre
yėri eyle tevekkül Girdigāre

1657 Ḫüdādan iste tevfīk ü ʿināyet
ḳerīn ola sene āşüfte dövlet

1658 yėri Ḥeḳ ile sen ḳıl ʿehd ü peymān
munı dėyüb gözimden oldı pinhān

1659 pes ol günden berü ḥasbe'l-işāre
yeḳīnim baġlamışam Girdigāre

1660 olursa her kime tevfīḳ-i Ḥeḳ yār
olur āsān ona her kār-i düşvār

1661 köyil vėrüm çe men bu eʿtiḳāda
ḳayıtdum der-zamān ėrdüm murāda

1662 kime yoldaş ola tevfīḳ-i Yezdān
ona kār eylemez şemşīr-i berrān

1663 yėri sen Ḥeḳḳe baġla ṣidḳ-i iḫlāṣ
köyilden ḫālī eyle fikr-i vesvās

1664 ger istersen murādın ola ḥāṣıl
köyil baġla Ḥeḳe sen olma ġāfil

1665 dürüst olsa Ḥeḳ ile eʿtiḳādın
olur ḥāṣıl senin bī-şek murādın

1666 eṣer ḳıldı bu söz Beḫtāzimāya
teveccüh eyledi ol dem Ḫüdāya

1667 olub gūşe-nişīn meşġūl-i ṭāʿet
ḳerīn ola sene iḳbāl ü dövlet

1656 Eğer derdine çare olmasını istiyorsan yürü git Allah'a tevekkül et.
1657 Yardımı, ihsanı, lütfu Allah'tan dilersen sana güzel talih yar olur.
1658 Sen sözünü Hakk'a ver." dedi ve gözümden kayboldu.
1659 O günden bu güne onu bir işare bilip gönlümü Allah'a bağlamışım.
1660 Allah'ın yardım ettiği kimselerin her bir zor işi kolay olur.
1661 Ben de bu itikada gönül verdiğim için muradıma erdim.
1662 Allah'ın rahmeti kime yoldaş olursa ona hiçbir kılıç kar etmez.
1663 Bu yüzden yürü sen ihlasla Allah'a gönül bağla. Gönlünden vesveseyi uzaklaştır.
1664 Eğer muradının hasıl olmasını istiyorsan gafil olma gönlünü Allah'a bağla
1665 Allah'a itikadın dürüst olursa eğer şüphesiz senin de muradın hasıl olur."
1666 [Bu konuşma Bahtazima'yı etkilediği için o anda Allah'a teveccüh etti.]
1667 [İbadetle meşgul olduğu için bahtı açık, talihi ona yakın oldu.]

1668 ziyāde oldı iḫlāṣ u yeḳīni **[Y$_1$39^b]**
seʿādet oldı onın hem-nişīni

1669 ona keşf oldı esrār-ı nihāni
köyilde ḳalmadı müṭleḳ gümānı

1670 düşinde dėdiler Beḫtāzimāya
tevekkül eyledin çün sen Ḫüdāya

1671 müḳerrer eyledi Ḫeḳ sene fürṣet
sene vėrdi bu günde māl u neʿmet

1672 yėri gėt şehre sen ḳılma teġāfil
sene meṭlūb u meḳṣūd oldı ḥāṣil

1673 o demde yuḫısından oldı bīdār
Ḫeḳin dergāhına şükr ėtdi bisyār

1674 ṣabāḥ olcek durub oldı revāne
yėtişdi ez-ḳeżā çün ol mekāne

1675 meger ol gün hamu eşrāf u eʿyān
çıḫub geşte olar eylerdi seyrān

1676 olara yėtdi ḳıldı hem zebānlıḳ
tevāżuʿ eylediler mehribānlıḳ

1677 dėdiler ėy cevān-merd āşināsen
ʿeceb olmaya sen Beḫtāzimāsen

1678 dėdi belī gümān vardur be-her-ḥāl
ḳamu ḫoşnūd u şākir oldı ḫoş-ḥāl

1679 ayaġına ḳamusı düşdi bir bir
dėdiler bizde çoḫdur cürm ü teḳṣīr

1668 [İhlas ve imanı artınca mutluluk onun dostu oldu.]
1669 [Böylece gizli sırrı keşfettiği için gönlünde hiçbir zannı kalmadı.]
1670 [Bir gün rüyasında Bahtazima'ya: "Sen Allah'a tevekkül ettiğin için
1671 Allah sana mal ve mülk vererek nimetlerini esirgemeden fırsat sundu.]
1672 [Bu yüzden ihmal etme şehre git, maksadın ve matlabın hasil oldu.]
1673 [O anda Bahtazima, rüyasından uyanıp Allah'a çok şükür etti.]
1674 [Sabah olduğunda o mekâna gitmek için yola koyuldu.]
1675 [Meğer o gün tüm ileri gelenler gezintiye çıkıp seyran ederlermiş.]
1676 [Onlara yetişti ve konuşmaya başladı. Onlar da tevazuyla şefkat gösterdiler.]
1677 [Onlar "Ey genç adam! Sen bize tanıdık geliyorsun. Yoksa, sen Bahtazima msın?"diye sordular]
1678 ["Evet, bütün ihtimaller bunu gösteriyor." diye cevap verdi. Herkes hoşnut ve mutlu olup şükrettiler.]
1679 [Hepsi bir bir ayağına kapanıp bizim günahımız çoktur dediler.]

1680 ʿināyet eyleyüb ʿefv eyle ėy şāh
yüzün gördik senin el-ḥamdu li'llāh

1681 götürüb geldiler Beḫtāzimānı
gėce dāḫil olub şehre temāmı

1682 ekābirler ḳamusı ėtdi bīʿet
vezīr ü hem vekīl erkān-ı dövlet

1683 çe dutdılar gėce onın ġenīmin
sitemden ẓülmden ḫelḳ oldı emīn

1684 ḥökūmet yėtdi çün Beḫtāzimāya [Y$_1$40^a]
yeḳīninden yėtişdi müddeʿāya

1685 olursa her kişide ṣidḳ-i iḫlāṣ
ona yol bulmaya şeyṭān u vesvās

1686 menim yoḫ Ḥeḳden özge bir penāhım
tevekkül ėtmişem men pādişāhım

1687 onın dergāhına ümmīd-vāram
men āḫır bu belādan rāst-kāram

1688 **Fedāyī** sen tevekkül ḳıl Ḫüdāya
yėtersen inşāʾallāh müddeʿāya

1689 temām oldı bu destān gėtdi solṭān
mekānı Beḫtiyārın oldı zindān

Āmedān-i Vezīr-i Heftüm Be-Nezd-i Padişah*

1690 seḥer oldı güneş gösterdi ṭelʿet
vezīr-i heftümīne yėtdi nevbet

1680 [Ey şah! İnayet et bizi affeyle. Elhamdulillah yüzünü görmüş olduk." dediler.]
1681 [Bahtazima'yı alıp hepsi gece şehre geldiler.]
1682 [Büyükler, vezir, vekil, tüm devlet erkanı hepsi ona biat ettiler.]
1683 [Böylece gece onun düşmanını yakaladılar. Halk zulüm ve eziyetten kurtulup güvende oldu.]
1684 [Bahtazima'ya tekrar kendi hükümdarlığı nasip oldu. Böylece Hakk'a teslimiyeti ve doğruluğu ile davasına nail oldu.]
1685 [Herkesin ihlası temiz olursa ona şeytan ve vesvese uğramaz.]
1686 [Benim Allah'tan başka bir sığınağım yok. Padişahım, ben Allah'a tevekkül etmişim.]
1687 [Umudum O'nun dergâhınadır. Başıma gelen bu musibette ise ben doğruyum.]
1688 [Bu hikâye de tamamlandı sultan gitti. Bahtiyar'ın mekânı yine zindan oldu.]
1689 [Bu hikâye de tamamlandı sultan gitti. Bahtiyar'ın mekânı yine zindan oldu.]
* *Yedinci Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması*
1690 [Sabah oldu güneş yüzünü gösterdi. Sıra yedinci vezire geldi.]

1691 gelüben dėdi ėy solṭān-ı kāmil
gerekmez munda teḳṣīr ü teġāfil

1692 haçana ten bu bedbeḫt ola meḥbūs
meger yoḫ sende şāhā ʿār u nāmūs

1693 meni öldür ki nöḳṣān oldı sīret
Ḫüdāvendā hanı şerṭ-ı mürüvvet

1694 munı öldürmegin ʿeyn-i meṭālib
yėne solṭāna ġeyret oldı ġālib

1695 getürsinler dėyüb ḳıldı işāre
ġeżeblendi dėdi ol Beḫtiyāre

1696 kim ėy bed-eṣl ü nā-kes dūn-i merdūd
bu gün oldı sene ölmek müḳerrer

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Padişāh Rā*

1697 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i ʿālem
başından sāye-yi Ḫeḳ olmasın kem

1698 mürüvvet eyle tünd olma ḥeḳīre **[Y$_1$40^b]**
siyāset eyleme men tek feḳīre

1699 egerçi ḳulların işi ḫeṭādur
büyükler şīvesi ʿefv ü ʿeṭādur

1700 menim ʿefv eyle cürmüm ėy cevān-beḫt
nėce kim ʿefv ḳıldı şāh-i Bėhkerd

1701 ḫeṭā ḳılmışdı onın bir ġulāmı
bağışladı onın cürmin temāmı

1691 [Yedinci vezir gelip: "Ey kâmil sultan! Bunu ihmal etmen doğru değil.
1692 Ne zamana kadar bu bedbaht tutsak olarak kalacak. Ey şah! Meğer sende ar ve namus yokmuş.]
1693 Ey padişahım! Senin mertliğin nerede?! Fıtrata halel geldiği için beni öldür.
1694 Bunu öldürmen gerekiyor." dedi. Şaha yine gayret üstün geldi.]
1695 ["Getirsinler!" diye buyurdu. Bahtiyar'a öfkelenip:
1696 "Ey soysuz, sefil, alçak! Bu gün seni öldürmek için karar verdim.]
* *Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı*
1697 [Bahtiyar: "Ey cihan şahı! Allah'ın gölgesi başından eksik olmasın.
1698 İyilik et hakire öfkelenme. Benim gibi fakire eziyet etme.
1699 Eğer kulların işi hataysa büyüklerin edası da affedip bağışlamaktır.
1700 Ey bahtı güzel şah! Behkerd şahın (kulunu) affettiği gibi sen de benim günahımı affet.
1701 Onun bir kölesi hata etmiş, şah da onun tüm günahlarını affetmişti." dedi.]

1702 dėdi solṭān kim ėy bernā-yı pür-derd
ne ḳıldı ḳul nėce ʿefv ėtdi Bėhkerd

Revāyet Nimūden-i Beḫtiyār Ser-güzeşt-i Şāh-ı Bėhkerd Ra*

1703 ėşitdüm var idi bir pādişāhı
nehāyetsiz onın ḫeyl ü sipāhi

1704 süḫan-ṭebʿ ü hüner-mend ü cevān-merd
şücāʿ ü pehlivānı şāh-i Bėhkerd

1705 ḳėżārā bir gün ol şāh-ı nīgū-kār
ava çıḫdı bėyle leşker ne kim var

1706 meger bir ḳul oḫ atardı şikāra
ḳėżārā yėtdi degdi şehriyāra

1707 götürdi şāh-i Bėhkerdin ḳulaḳın
müşevveş eyledi şāhın dimāġın

1708 tökildi üstine şāhın ḳızıl ḳan
onı leşker görüben ḳıldı efġān

1709 müşeḫḫeş ėtdiler oḫda nişānı
dutub götürdiler ol nev-cevānı

1710 buyurdı şāh der-dem geldi cellād
pes oġlān yalvaruben ḳıldı feryād

1711 revā görme sitem men bī-nevāya
ki men ḳeṣd ėtmemişem pādişāha

1712 riżā-yi Ḥeḳ ʿedālet eyle müṭleḳ
yazuġam sen meni öldürme nā-ḥeḳ

1702 [Sultan: "Ey dertli genç! Kul ne yaptı ve Behkerd nasıl affetti?]
* *Bahtiyar'ın Behkerd Şah'ın Hikayesini Anlatması*
1703 [Sayısız askeri olan bir padişah olduğunu duydum.]
1704 [Güzel konuşan, hünerli, yiğit, cesur pehlivan Behkerd şah.]
1705 [Bir gün o güzel şah, tüm askerleriyle ava çıkmıştı.]
1706 [Meğer bir kul da ava çıkmış ve avlanırken ansızın attığı ok şaha değdi.]
1707 [Ok, Behkerd'in kulağına değince şahın hali perişan oldu.]
1708 [Şahın üstüne kızıl renkte kanı döküldü. Asker bunu görüp feryat figan etmeye başladı.]
1709 [Okun geldiği yönü belirleyip o genci bulup getirdiler.]
1710 [Şah, celladın gelmesini buyurunca genç şöyle feryat figan etmeye başladı:
1711 "Benim gibi bir zavallıya zulmü reva görme. Zira ben bilerek padişaha kasdetmedim.
1712 Allah rızası için adaletli ol, haksız yere beni öldürme.

1713 kerem eyle ḫeṭā ḳıldum ʿeṭā ḳıl **[Y$_1$41^a]**
meni āzād ez-behr-i Ḫüdā ḳıl

1714 fedā olsun senin yolında cānım
ger öldürsen ḳalur boynında ḳanım

1715 ʿedālet eyle şāhā olma ẓālim
bu gün refʿ eyle boynından vebālim

1716 ki solṭān gördi onın sūz-i āhın
kerem ḳılub baġışladı günāhın

1717 gel indi vāḳif ol sen bu ḫeberden
kim idi ol cevān eṣli ne yėrden

1718 vezīr imiş onın atası dėrler
elinde muttaṣıl dīvān u defter

1719 bir özge şehr özge memleketden
hemīşe dād-gīri selṭenetden

1720 velīkin ol diyārın pādişāhı
talardı peyveste ol bī-günāhı

1721 cefācu tünd-ḫū ẓālim sitemkār
ḳamu āzārda ondan mīr ü leşker

1722 ḳılurdı ona nefrīn her ne kim var
elinden cāna gelmiş şehr ü leşker

1723 tifāḳ eyledi pes eʿyān u eşrāf
ki yoḫdur pādişāhda ʿedl ü inṣāf

1724 aradan götürelüm ol emīri
yėrine neṣb ėdelüm ol vezīri

1713 Hata ettim sen kerem et bağışla. Beni Allah rızası için özgür bırak.
1714 [Canım senin yoluna feda olsun. Fakat eğer beni öldürürsen kanım (vebalim) boynunda kalır.]
1715 [Ey şah! Boynunda vebalimin kalmaması için zalim olma, adil ol.]
1716 [Sultan, onun ah ateşini gördüğü için kerem etti ve günahını bağışladı.]
1717 [Şimdi sen gel bu haberi de öğren. O genç nereliydi, aslı ne yerdendi?]
1718 [Onun babası başka bir şehir, başka bir memlekette, her daim saltanatın adaletini gözeten,
1719 sürekli elinde divan ve defter olan vezir imiş.]
1720 [Fakat o diyarın padişahı daima günahsızların malını yağmalardı.]
1721 [Zalim, öfkeli ve cefakeş olduğu için komutanlar ve askerler sürekli onun yüzünden ezieyt içindeydiler.]
1722 [Şehir halkı ve askerler, bütün herkes ona beddua eder ve onun elinden bıkmışlardır.]
1723 [Sarayın ileri gelenleri böylece birlikte "Padişahın adaleti ve insafı olmadığı için
1724 o hayırsızı öldürüp yerine bu veziri tayin etmeleri için anlaştılar."]

1725 ḳebūl eylediler bu sözi vārı
gėce öldürdiler ol nābekārı

1726 vezīr oldı onın yėrinde solṭān
ḳayırdı leşkerin çoḫ ėtdi eḥsān

1727 götürdi memleketden ẓülm ü bidʿet
ferāḳet oldı dövrinde reʿiyyet

1728 nėçe il almadı māl-ı cihātı
ferāmūş eyledi ʿiyş u neşāṭı

1729 añardı oġlānı ol āh ėderdi **[Y$_1$41^b]**
her iḳlīme ki bāzārgān gėderdi

1730 sifāriş eyler idi ona iẓhār
menim oġlumdan olasız ḫeberdār

1731 yėne çoḫ kimse ḳılmışdı revāne
ki her kim getüre ondan nişāne

1732 vėrürem ona mülk ü māl-ı bisyār
onı men ėderem leşkere serdār

1733 ḫelāyiḳ bu ḫitābı çün ėşitdi
onı istemege çoḫ kimse gėtdi

1734 tefaḥḥuṣ eyleyüb gėderdi bir merd
yolı düşdi be-şehr-i şāh-i Bėhkerd

1735 gezirdi gördi nā-geh ol cevānı
vezīrden çün ėşitmişdi nişānı

1725 [Hepsi bu anlaşmayı kabul edip bir gece o işe yaramaz, hayırsız şahı öldürdüler.]
1726 [Böylece vezir onun yerinde sultan oldu. Orduyu düzene sokup birçok ihsanda bulundu.]
1727 [Memlekette zülme son verip yeni adetler getirdi. Halk kendi zamanında zenginlik içerisinde yaşadılar.]
1728 Akkoyunlularda, çoğu kez kentlerdeki tüccar, sanatkar ve zenaatkar tarafından ödenen vergiler mâl-ı cihât/cihât-i divâni olarak adlandırılıyordu. Bkz. Seyfettin Erşahin, *Akkoyunlular*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2002, s. 248.
[Birkaç sene halktan vergi almadı, onlara içki ve eğlence meclislerini unutturdu.]
1729 [(Fakat şah) oğlunu hatırlayıp daim ah ederdi. Başka memlekete giden tacirlere
1730 "Benim oğlumdan haber getirin." diye tembihlerdi.
1731 [Yine de birçok kişi oğlundan bir iz, bir haber getirsin diye yola koyulmuşlardı.]
1732 [Şah, "(oğlumdan) haber getiren kişiye birçok mal ve mülk verir, onu ben askerlere komutan yaparım." diye söz vermişti.]
1733 [Bunu duyan halk, ondan haber getirsin diye yola koyuldular.]
1734 [Bir kişi, itina ve dikkatle hazırlanarak Behkerd şahın şehrine doğru yola koyuldu.]
1735 [(O şehirde) gezerken ansızın vezirden duyduğu özelliklere sahip o genci gördü.]

1736 ḳiyāṣ ile onı tanıdı fi’l-ḥāl
sevindi şād u şākir oldı ḫoş-ḥāl

1737 ayaġına düşüben oldı ḫendān
ona pes ol zamānda dėdi oġlān

1738 dėdi gel göreyim sen āşināsan
bizim ile haçandan āşināsan

1739 sebeb bilmem nedür ėy ehl-i himmet
menimle ḳıldın iẓhār-i meḥebbet

1740 yėtişdin ẓāhire indi seferden
ne yėrlüsen gelürsen dė ne yėrden

1741 kişi bir ḫelvete ḳıldı işāret
dėdi getürmişem sene beşāret

1742 vezīr idi atan oldı şehenşāh
seni añar ėder her günde yüz āh

1743 vėrübdür māl u neʿmet zer-i bisyār
misāfir oldılar sene ṭelebkār

1744 ḫeber vėrüb dėmişdi ol yegāne
çe ẓāhir sende gördüm ol nişāne

1745 tanıdum men seni el-ḥamdu li’llāh **[Y$_1$42^a]**
dėdi oġlān ona sen olgil āgāh

1746 menem bu şāh-i Bėhkerdin ġulāmı
nėcedür görmemişem men atamı

1747 dėdi kişi ėşid teḥḳīḳ-i doġrı
getürüb seni satmış ona oġrı

1736 [Hemen mukayese etti ve o genci tanıdı. Sevindi, mutlu olup şükretti.]
1737 [Mutluluk içerisinde onun ayağına kapandığında genç ona sordu:
1738 “Ben seni tanıyor muyum? Ne zamandan beri bizimle aşinalığın var?
1739 Ey himmet ehli! Benimle muhabbet etmenin sebebi nedir bilmiyorum?
1740 Seferden şimdi geldin. Söyle nerelisin, ne yerlisin?”]
1741 [Kişi gizli bir yer gösterip, sana müjde getirdim dedi.]
1742 [“Baban vezir idi şimdi şahlar şahı oldu. Her daim seni düşünüp, hatırlayıp yüzlerce ah eder.
1743 Baban çokça altın, mal ve nimetler vadettiği için herkes seni bulması için gönüllü oldular.
1744 Ben de şahın anlattığı özellikleri sende görmüş oldum.
1745 Elhamdulillah seni tanıdım.” dedi. Genç ona şöyle açıklama yaptı:
1746 “Behkerd şahın kölesi olan kişi ben olduğunu öğrenmiş ol. Babamı kaç zaman oldu
1747 görmedim.” dediğinde kişi ona :”Hırsız, seni getirip ona satmış.

1748 gel ėy Yūsif bu gün Yaʿḳūb-ı zāre
tereḥḥüm eyle ḳıl derdine çāre

1749 ataya ėy igid püşt ü penāh ol
otur teḫte yėrinde pādişāh ol

1750 bu sözi ondan ėşitdi çe oġlān
münāsib yėrde onı ḳıldı pinhān

1751 kesildi ṣebr ü ārām ü ḳerārı
gėce oldı o dem mindi bir atı

1752 delīl oldı kişi ardınca oġlān
gėce gündüz gėderdiler şitābān

1753 mübeddel çün vüṣāle oldı hicrān
atasın gördi oġlān şād ü ḫendān

1754 sanasan ölmiş idi geldi cānı
yėtişdi Ḫıżr-ı āb-ı zindegāni

1755 sanasan bülbül idi seyr-i gülzār
kişiye vėrdi māl u mülk-i bisyār

1756 ona çoḫ eyledi ikrām u iʿzāz
ḫelāyiḳden onı ḳıldı ser-efrāz

1757 gel indi sen ḳulaġ vėr ėy cevān-merd
nėce oldı ėşit eḥvāl-i Bėhkerd

1758 meger kim çıḫdı ol seyr-i şikāre
yeḳīn bil yoḫ imiş teḳdīre çāre

1748 Ey Yusuf! Bugün gel inleyen Yakup'a merhamet et. Onun derdine çare ol.
1749 Ey genç delikanlı! Babanın sığınağı, dayanağı ol. Babanın yerine padişah ol, tahta otur." dedi.]
1750 [Genç, bu sözleri duyduğunda gizli yerde onu sakladı.]
1751 [Gencin dayanma ve direnme gücü kalmadığından (zaman kaybetmeden) o gece ata bindi
1752 ve o kişi ona rehber oldu, peşine düşüp gece gündüz süratle gittiler.]
1753 [Kıyafetlerini ve görünümlerini değiştirerek(yola koyuldular). Ayrılık sona erdi, kavuştular. Genç babasını görüp mutlu ve mesut oldu.]
1754 [Ölü gibi olan baba, hayat suyunu bulan Hızır yetiştiği için canlandı.]
1755 [O, gül bahçesini seyreden bülbül gibiydi. Şah, (oğlunu getirdiği için) kişiye çok mal ve mülk verdi.]
1756 [Ona ikramda bulunup saygı gösterdi. Onu halktan daha üstün kıldı.]
1757 [Ey yiğit! Gel, şimdi Behkerd'in halinin nasıl olduğunu öğren.]
1758 [Bir gün o av seyrine çıkmış, fakat kesinlikle takdire çare olmayacağını bil.]

1759 yel esdi bī-nehāyet oldı ṭūfān
sanasan gėce gündüz oldı yeksān

1760 hevā oldı müḫālif tünd-i ḫīre
çıḫar gerdūn-ı dūne ḫāk-i tīre

1761 güneş dutuldı ʿālem oldı ẓülmāt [Y$_1$42^b]
pes ol leşker ḳamusı oldılar māt

1762 cehān oldı ḳaranḳu tīre-yi tār
ḳalub her kimse öz ḥālinde nā-çār

1763 baş alub gėtdi her kim bir diyāre
yėtişdi şāh bir deryā kenāre

1764 selāmet ḳurtulub ol rüsteḫīzden
gemiye oturub keçdi deñizden

1765 deñizden keçdi yėtdi kārvāne
hem oldılar olar şehre revāne

1766 kim ol ḳul olmış idi onda solṭān
refīḳ olub gėder eftān ü ḫīzān

1767 girüben şehre gėtdi sūy-i bāzār
ki aḳşām oldı onda yatdı bāzār

1768 keser ol gėce oġrı bir dükānı
ʿases gördi tanıdı ol cevānı

1769 çe bildiler ġerībdür ol cevānı
dutuben ḳolların baġladı onı

1770 revānī dutuben baġladı möḥkem
apardılar onı solṭāna der-dem

1759 [Rüzgâr esti, bir tufan oldu. Sanki gece gündüz birbirine karıştı.]
1760 [Hava (beklenmedik şekilde) bulanık ve simsiyah oldu ve kara toprak gökyüzüne yükseldi.]
1761 [Güneş tutuldu, âlem karanlık oldu. Bu duruma askerlerin hepsi şaşırdılar.]
1762 [Cihan kapkaranlık oldu. Herkes çaresizlik içinde kaldı.]
1763 [Herkes başını alıp bir tarafa, şah da bir derya kenarına gitti.]
1764 [O, kiyamet yerinden kurtulup gemiye oturup deryayı geçti.]
1765 [Denizi geçip bir kervana vardı ve şehre gitmek için yola koyuldu.]
1766 [Kervana eşlik edip o kulun sultan olduğu şehre düşe kalka gitti.]
1767 [Şehre girip pazara gitti. Akşam olunca pazarda uyudu.]
1768 [Meğerse o gece bir hırsız dükkânı soymuş. Bekçi o genci gördüğünde onun yabancı olduğunu anlamış.]
1769 [O gencin kimsesiz olduğunu anlayınca yakalayıp kollarını bağladılar.]
1770 [Hemen yakalayıp bağlayıp onu sultana götürdüler.]

1771 ki şāhā uşbu nā-kes düzd ü ṭerrār
dükān kesmiş aparmış māl-ı bī̇syār

1772 buyurdı dögdiler çoḫ çoḫ nehāyet
ona eylediler çoḫ çoḫ siyāset

1773 ḳamu barmaḳlarından aḫdı ḳanı
yavuḳ oldı bedenden çıḫdı cānı

1774 tereḥḥüm eyleyen yoḫ gördi nā-çār
ölümden yeg onınçün ḳalmadı ʿār

1775 buyurdı vurdılar Bėhkerdi bende
ayaḳında selāsil elde künde

1776 çe ol demde giriftār oldı Bėhkerd
ḳerī̇n oldı onınla miḥnet ü derd

1777 añardı çünki keçmiş rūzigārı [Y1 43a]
ḳılurdı nāle-yi efġān u zārı

1778 ne bir mūnis ne bir yoldaş ne bir yār
cānından şāh-i Bėhkerd oldı bī̇-zār

1779 meḳām oldı ona ġem-ḫāne miskī̇n
bacaya ḳondı nā-geh bir gögerçin

1780 ele bir daş alub ol ehl-i himmet
meger köyninde ḳıldı bėyle niyyet

1781 eger men daş ile vursam bu ḳuşı
ferāmūş eylerem āh u ḫürūşı

1782 olaram bī̇-gümān zindāndan āzād
ġem āḫır ola olam ḫürrem ü şād

1771 [Onlar: "Ey şah! İşte dükkandan birçok malı çalan soysuz hırsız budur.]
1772 [Sultan oğlanı dövüp ona çok fazla eziyet etmelerini buyurdu.]
1773 [Tüm parmaklarından kanı aktı, neredeyse canı bedenden çıktı.]
1774 [O çaresiz, merhamet eden bir kimsenin olmadığını anladığında ölüm onun için şerefini kaybetmekten üstün olmuştur.]
1775 [Şah, Behkerd'i tutuklayıp ayaklarına ve ellerine zincir vurulmasını buyurdu.]
1776 [Böylece Behkerd esir oldu ve mihnet ve sıkıntı ona yoldaş oldu.]
1777 [Tutuklanan Behkerd, her daim geçmiş zamanları hatırlayıp feryat figan ederdi.]
1778 [Ne bir dost ne bir arkadaş ne de bir yar vardı. Behkerd şah canından dahi bıkmıştı.]
1779 [Zavallı gam evi onun meskeni olmuştu.]
1780 [Bir gün o himmet ehli eline bir taş alıp gönlünde şöyle bir niyette bulundu:
1781 "Eğer ben bu kuşu taş ile vurabilirsem feryat figanı unutmuş olurum.
1782 Kesinlikle zindandan kurtulur, dertlerim son bulur, mutlu ve memnun olurum.

1783 görem bir vaḫ yėne ehl-i ʿiyāli
ḥökūmet selṭenet cāh u celālī

1784 eger redd ola ona degmeye daş
ġem ü endūh ola menimle yoldaş

1785 ḳalam zindān içinde zār u mehcūr
olan bed-nām ü rüsvā ḫelḳe meşhūr

1786 esīr-i mübtelā ḳalan giriftār
ola teslīm cānım āḫir-i kār

1787 ferāḳ el vėrdi gözden tökdi yaşı
bu fikr ile elinden atdı daşı

1788 ḳežā gör n'ėtdi teḳdīr-i İlāhī
ava gėderdi şehrin pādişāhı

1789 ḳežā rev ėtdi daşı degdi şāha
yıḫıldı şāh düşdi ḫāk-i rāha

1790 götürüb żerb ile şāhın ḳulaġın
pes ol dem çekdiler ḳullar çomaġın

1791 getürdiler onı boynında zencīr
dėdiler şāha mundadur bu teḳṣīr

1792 ona eylediler tenbīh ü āzār
ġerīb ü bī-nevā yoḫdur hevādār

1793 bu bedbeḫti idi kim atdı daşı [Y$_1$43^b]
dükānı kesdi apardı kumāşı

1783 Yine aile ehline, hakimiyetime, saltanat, mevki ve büyüklüğüme tekrar kavuşmuş olurum.
1784 Eğer ona taş değmezse o zaman bana gam ve tasa yoldaş olmuş olacak.
1785 Zindan içinde inler ve terkedilmiş bir şekilde kalıp adım kötüye çıkmış ve rüsva olarak bilineceğim.
1786 hep esir olarak tutuklu kalacak ve sonunda canımı teslim etmiş olacağım."]
1787 [Behkerd, ailesinden ayrı kalacağını düşünerek ağlamaya başladı. Bu düşünce ile taşı elinden attı.]
1788 Allah'ın takdiriyle bak şimdi ne oldu? O sırada şehrin padişahı ava gidiyordu.]
1789 [Elinden taşı attı ve kader sonucunda attığı taş şaha değdi. Şah toprağa düştü.]
1790 [Şahın kulağına taş sert değdiği için o anda kulları sopalarını hazırladı.]
1791 [Onu, boynunda zincir getirip suçun bunda olduğunu şaha söylediler.]
1792 [Behkerd'e çokça zulmettikleri için kimsesiz ve çaresiz halde onun nefes alacak yeri dahi yoktu.]
1793 Onlar şaha: "Taşı atan, dükanı kesip kumaşı çalan da bu bedbahttı.

1794 oḳurlıḳ eylemiş ḥedden ziyāde
vėrübdür bir ḳulaġı deḫi bāde

1795 buyurdı ḳullara şāh āşikāre
boġazından asalar onı dāre

1796 dėdi pes şāh-i Bėhkerd ėy ḫired-mend
meni öldürme nā-ḥeḳ ėy ḫüdāvend

1797 oḳurlıḳ bilmezem men bī-günāham
ki men hem bir diyārda pādişāham

1798 meger çıḫmış idim bir gün şikāre
menim onda ḳulaḳım oldı pāre

1799 atardı bir ḳulım bir ḳişşe neḫcīr
ḳulaḳım düşdi nā-geh degdiçün tīr

1800 aḳasın tanıdı ol demde oġlān
ayaġın öpdi oldı zār u giryān

1801 atası dėdi ėy oġlān bu kimdür
ṭanur mısın ve yā köylin reḥindür

1802 dėdi oġlān yeḳīn bil bu cevān-merd
menim aḳam budur ol şāh-i Bėhkerd

1803 menim tek var onın yüz min ġulāmı
cehānı dutmış onın nīk-nāmı

1804 mekān-ı ʿelm ü ḥilm ü behr-i inṣāf
mürüvvetlü ḥeyālu ehl-i inṣāf

1794 Haddinden fazla hırsızlık yapmış. Bir kulağını da bu hırsızlık yolunda kaybetmiş." dediler.]
1795 [Şah, kullara hemen alın götürün "Darağacına asın." diye emretti.]
1796 [Behkerd şah: "Ey akıllı şah! Haksız yere beni öldürme.
1797 Ben hırsızlık nedir bilmem. Günahım yok. Zira bir diyarın padişahıyım.
1798 Bir gün ava çıkmıştım. Kulağım orada parçalandı.
1799 Bir kulum, ok atarken ansızın ok kulağıma değdi ve kulağım parçalandı." diye yakarınca
1800 genç, ağasını tanıdı. Behkerd'in ayağını öpüp ağlamaya başladı.]
1801 rehīndür: raḥīmdür B
[Babası: "Ey oğul! O kimdir? Gönlün ona esir olmuştur. Yoksa onu tanıyor musun?" diye sordu.]
1802 Genç "Bu yiğidin benim ağam Behkerd olduğunu bil.
1803 Benim gibi onun da yüz bin kölesi var. İyi adı cihanı tutmuştur
1804 behr-i inṣāf: behr-i elṭāf B
Bilgili, yumuşak huylu, yiğit, hayalı ve insaflı biridir.

1805 men atdım oḫ ava ber-ḳeṣd-i neḫcīr
ḳulaġı düşdi nā-geh degdiçün tīr

1806 meni dutub götürdiler hem ol dem
menimçün rūz-i behcet oldı mātem

1807 ḳılurdım nāle-yi efġān u feryād
meni pes şāh ol dem kıldı āzād

1808 hamu teḥsīn dėdiler şehriyāre
neṣīb oldı mene ʿömr-i dü-bāre

1809 bu ḥāle çün atası oldı āgāh [Y144a]
melik Bėhkerd elinden öpdi ol şāh

1810 kerem ḳıl ḳılma bizden cürm ü teḳṣīr
velīkin yoḫ imiş teḳdīre tedbīr

1811 gėce gündüz ona envāʿ-ı ʿizzet
özi oġlı ona eylerdi ḫidmet

1812 müheyyā oldı meclis nuḳl u bāde
tevāżuʿ eyledi ḥedden ziyāde

1813 ona vėrdi firāvān māl u neʿmet
bedöv atları hem zer-beft ü ḫelʿet

1814 oṭaḳ u ḫeyme-yi ḫargāh u ferrāş
besī leşker onınla ḳıldı yoldaş

1815 revāne oldı Bėhkerd solṭān
yėne öz mülkine mesrūr u ḫendān

1805 ḳulaġı düşdi nā-geh degdigiçün tīr/ ḳulaġı düşdi şāhın ʿeceb taḳrīr B
Avlanırken ok attığımda ansızın şaha değdi, kulağı yaralandı.
1806 Beni o anda alıp götürdüler. Benim için güzel günüm yasa döndü.
1807 İnler, feryat figan içinde kaldım. Şah, bana merhamet edip beni özgür bırakınca
1808 herkes padişaha aferin dedi. Bana ise ikinci ömür nasip oldu." dedi.]
1809 [Babası, bu hale haberdar olduğunda Behkerd şahın elinden öptü ve ona:
1810 ḳılma bizden cürm ü taḳṣīr/ ḳalma bizden keçdi taḳṣīr
" Olacağa çare yokmuş bu yüzden bağışla, bizim kusurumuzu görmezlikten gel." dedi.]
1811 [Gece gündüz ona her türlü lütufta bulundular. Kendisi de, oğlu da ona hizmet etti.]
1812 [İçki meclisi kuruldu. Haddinden fazla tevazu gösterdiler.]
1813 hem/ile B
[Ona çok fazla mal ve nimet, küheylan atlar, altın sırmalı kumaştan kaftan verdiler.]
1814 [Ona çadır, ev bark, hizmetçi verip birçok askeri ona yoldaş etti.]
1815 [Behkerd sultan yine kendi ülkesine mutlu mesut bir şekilde gitti.]

1816 yaman uġramaz her kim ola yaḫşı
yamana dėmezler hīç yėrde yaḫşı

1817 mene ḳıl sen tereḥḥüm ėy ḫüdāvend
olasan behrever mānend-i Bėhkerd

1818 Ḫüdāvendā **Fedāyī** bī-nevādur
hemīşe işi teḳṣīr ü ḫeṭādur

1819 velīkin senden ister istiḳāmet
yamandan saḫla ḳıl lüṭf ü ʿināyet

1820 bu neḳl olınca oldı vaḳt-i aḳşām
pes ol āzāde beḫt-i küll-i fercām

1821 apardılar buyurdı Beḫtiyārı
müḳeyyed bī-nevā yoḫ ihtiyarı

Āmedān-i Vezīr-i Heştüm be-Nezd-i Pādişāhī*

1822 gėce keçdi gėne çün oldı ṣabāḥ
İlāhī olmaya bed-ḫᵛāh işlāḥ

1823 yıḳuluben hamu geldi vezīrler
yėne şāha şikāyet eylediler

1824 ki şāhā neng ü nāmı gėtdi bāde
gerekmez ṣebr hem mundan ziyāde

1825 nėce saḫlayasan bu nābekārı **[Y$_1$44^b]**
unutmuşsan meger nāmūs u ʿārı

1826 eger vardur senin şekk ü gümānı
dėyelüm nėce gelürsen īmānı

1816 [Bahtiyar şaha: "İyi olan bir kimseye kötülük uğramaz. Kötüye ise hiçbir yerde iyi demezler.]
1817 [Ey şah! Senin de Behkerd gibi nasipli olman için bana merhamet et." dedi]
1818 Ya Rab! Fedayi kimsesizdir.Her zaman işi hata ve günahtır.
1819 istiḳāmet: istiḫāṣe Y/ʿināyet: emāse Y
Fakat senden kötülükten korunması için yol göstererek lütuf ve inayet ister.
1820 Akıbeti iyi olan özgür şah, akşam vakti bu hikaye bitince
1821 çaresiz, tutuklu, hiçbir ihtiyarı kalmamış Bahtiyar'ı götürmelerini buyurdu.]
* *Sekizinci Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkması*
1822 [Gece geçti yine sabah oldu. İlahi kötü niyetli kimse ıslah olmasın.]
1823 [Vezirlerin hepsi toplanıp geldiler. Yine şaha şikâyet ettiler.]
1824 "Ey şah! Adın ve şöhretin yok oldu. Bundan fazla sabır göstermeye gerek yok.
1825 Bu hayırsızı nasıl tutuyorsun? Sen ar ve namusun ne olduğunu unutmuş musun?
1826 Eğer senin şüphen varsa sen nasıl bir imana sahipsin?

1827 ḳamunız görmiş[üz] hengām-ı fürṣet
ḥeremden söleşürken nėce nevbet

1828 dėmedük ḫorḫiden ḳıldük teġāfil
görüb ḳıldun özin teṣdīḳ-i ḥāṣıl

1829 ḥeḳīḳet sene ẓāhir oldı eḥvāl
nedir ḳılmaḳ deḫi teṣdīḳ-i ehmāl

1830 nėçün onı yėtürmezsen cezāya
ki ʿibret ola her bir nā-sezāya

1831 seninle hem-nişīn ü hem zebāndur
nedīm-i vaḳt-şünās ü ḳiṣṣe-ḫᵛāndur

1832 gerek ola igidlerde ḥemiyyet
bu sözlerden şāha el vėrdi ġeyret

1833 ḳaraldı bir miṣāl-i ḳīr ü ḳeṭrān
getürin Beḫtiyārı dėdi solṭān

1834 nėce eyleyelüm ṣebr u teḥemmül
getürdiler buyurdı bī-teḥemmül

1835 bu şūm u bī-ḥeyānı pāre pāre
ḳılın tā ḫelḳ ėde ona neẓāre

1836 elinde tīġ-i Mıṣrī geldi cellād
dėdi pes Beḫtiyār ėy beḫt-i āzād

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā*

1837 hemīşe dövletin pāyende olsun
sene ḫelḳān-i ʿālem bende olsun

1827 Hepiniz haremde nöbetteyken orada konuşulanları duyma fırsatı bulduk.
1828 Biz olanları gördük fakat korkudan söylemeyip görmezden geldik. Fakat sen de bütün olanlara şahit oldun.]
1829 Tüm olanlar ve hakikati bildiğin halde bu ihmali doğrulamak niçindir?
1830 Niçin layık olmayan kimselere ibret olsun diye ona ceza vermiyorsun?
1831 O, seninle dost olup sohbet ediyor. Seninle zaman harcayıp sana hikaye anlatıyor.
1832 Fakat, yiğitlerde fazilet olmalı. " dediler. Bu sözlerden şaha gayreti üstün geldi.]
1833 [Sultan kir ve katran misali karardı ve Bahtiyar'ı getirmelerini buyurdu.]
1834 [Sabredip tahammül gösterecek gücümüz kalmamış. Bahtiyar'ı getirdiler ve padişah tahammülsüz bir şekilde şöyle buyurdu:
1835 "Halkın huzurunda bu uğursuz ve hayasızı parça parça edin."
1836 [Cellad elinde Mısır çeliğinden yapılmış kılıcı ile geldi. Bahtiyar: "Ey Azadbaht!]
* *Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı*
1837 "Her zaman devletin daim olsun. Cihan halkı sana köle olsun.

1838 Ḥeḳe bir baḫ ėşitme ḳavl-i ġammāz
meni çün şāh ḳılmışdı ser-efrāz

1839 meni meʿmūr ėderdi şeh her işe
mene möḥtāc idi onlar hemīşe

1840 bu gün düşdi olara çünki fürṣet **[45ᵃ]**
vurar onlar ḥesūdden mene töhmet

1841 olar sözi menim ḥaḳḳımda böhtān
gerekdür kim ḳebūl ėtmeye solṭān

1842 ölümden ḳorḫmazam sen bilgil āgāh
velīkin ḳorḫmazam men ondan ėy şāh

1843 ölümden ger degil mümkin ḫilāṣım
menim senden ala Yezdān ḳiṣāṣım

1844 nėce kim men ėşidmişem İlanşāh
vezīrler sözine çün oldı güm-rāh

1845 Ḥeḳ ondan āḫır aldı intiḳāmı
yėtürdi ḳetle nā-ḥeḳ Būtemāmı

1846 kim idi dėdi solṭān ol İlanşāh
bize söyle olayım ondan āgāh

Ḥekāyet-i Pādişāh Sergüzeşt-i Būtemām*

1847 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i güster
penāh olsun sene Dānā-yi Dāver

1848 refīḳ olsun sene tevfīḳ-i Yezdān
senin reʾyince dönsün çarḫ-ı dövrān

1838 Cahilin sözünü duyma Hakk'ı gör. Şah, beni başı yüce ettiği için
1839 her işi bana buyurduğu için, her zaman onlar bana muhtaç oldular.
1840 Bugün fırsat onların elinde olduğu için hasetten bana iftira attılar.
1841 Onların bana iftira attıkları için sultan bu sözü kabul etmemeli.
1842 Ey şah! Benim ölümden korkmadığımı bil.Ey şah! Ancak, ben ölümden korkmuyorum
1843 fakat ölümden kurtuluşum yoksa Allah, İlanşah'ın vezirlerin sözünden zanna düşüp
1844 yolunu şaşırarak Butemam'ı haksız yere öldürdüğü için Allah sonunda ondan intikamını
1845 aldığı gibi benim de intikamımı senden alsın." dedi.]
1846 [Şah: "O İlanşah kimdir, söyle biz de ondan haberdar olalım." dedi.]
* *Butemam Sergüzeştinin Hikâyesi*
1847 [Bahtiyar: "Ey adaletli şah! Allah senin sığınağın olsun.
1848 Allah'ın yardımı daim üzerinde olsun. Felek senin emrinde dönsün.]

1849 ḥevādiṣden sene āsīb ü āzār
yėtişmesün eyā şāh-i cehāndār

1850 ėşitdüm var imiş bir merd-i dānā
süḫendān u süḫen-fehm ü tüvānā

1851 atası ḳoymış ona Būtemām ad
hemīşe şād u ḫürrem ġemden āzād

1852 var idi çoḫ onın esbāb-ı mālı
ziyāde ėtmez idi ḳīl u ḳāli

1853 velī bir ẓālim ü bī-reḥm-i solṭān
ḳamu ülkeni ol ėtmişdi tālān

1854 olub endīşe-nāk ol merd-i dervīş
çekerdi fikr ėdüb endūh u teşvīş

1855 mebādā kim onınla ol sitemkār [Y145b]
ėrişüb yėtire nöḳṣān u āzār

1856 dėdiler var ona bir şāh-i ʿādil
kerīmü'ṭ-ṭebʿ ü dāniş-mend ü ʿāḳil

1857 reʿiyyet-perver ü miskīn-nevāzī
Ḫüdā vü ḫelḳ ondan cümle rāżī

1858 sipāh-i memleket ḥālinden āgāh
cevān-i ḫeyr-ḫᵛāh adı İlanşāh

1859 yėtişdi bu ḫeber çün Būtemāma
mübāhāt eyledi uşbu kelāma

1860 götürdi her ne var esbāb-ı mālın
bėle alub gėder ehl-i ʿiyālin

1849 [Ey cihan şahı! Zarar ve ziyan sana uğramasın.]
1850 [Bir bilgili, kelam sahibi, sözde üstat ve güçlü biri var imiş diye duydum.]
1851 [Babası ona Butemam adını koymuş. Her zaman gamdan uzak, mutlu ve mesut imiş.]
1852 [Onun fazlaca malı varmış. Hiçbir zaman dedikodu yapmazmış.]
1853 [Fakat o ülkenin bir zalim, merhameti olmayan sultan bütün ülkeyi talan etmişti.]
1854 [O derviş adam, zalim şahın ona da zarar ve ziyan verme ihtimalini düşünüp
1855 noḳṣān u āzār: āzār u noḳṣān Y.
endişelenir ve telaşlanırdı.]
1856 [Ona kerem sahibi, âlim, akil ve adil bir şahın olduğunu söylediler.]
1857 [Halkını kouyan, yoksulları gözeten bir şah olduğu için Allah ve halk ondan razı olmuştur.]
1858 [Memleketin ordusunun halinden haberdar olan hayırsever gencin adı İlanşah'tır.]
1859 [Butemam söylenenleri duydu ve yaptıklarından dolayı övünüp (mutlu olup)
1860 bütün mallarını toplayıp ailesini de alıp onun ülkesine gitti.]

1861 revāne oldı gėtdi vara vara
yėtişdi ez-ḳeżā çün ol diyāra

1862 münāsib töḥfelerden bār-ḫāne
dutub götürdi ol şāh-i cehāne

1863 selām eylediler solṭāna onlar
oḫudu çoḫ ṣenā vü merḥabālar

1864 dėdi solṭān göz üste geldi teşrīf
ona yėr gösterüb pes ḳıldı teklīf

1865 çe solṭān meclisine oldı dāḫil
onın güftārına şāh oldı māʾil

1866 feṣīḥ ü ḳābil ü maṭbūʿ ü meḳbūl
hüner-mend ü süḫān-āzād meʿḳūl

1867 mülāḳāt eyledi onınla solṭān
ki ḫoşnūd oldı ondan ėtdi eḥsān

1868 zer ü sīm u yüküş emvāl-i dünyā
ne kim köyli diler olmış müheyyā

1869 dėdi solṭān mene gel hem-nişīn ol
gėce gündüz bizimle hem-ḳerīn ol

1870 gerekdür bize bir merd-i güzīde
ḫüṣūṣen bir senin tek kār-dīde

1871 bizim çün Ḥeḳ seni ėy merd-i kāmil **[Y$_1$46^a]**
yėtürdi müddeʿāmız oldı ḥāṣil

1872 dėdi pes Būtemām ėy merd-i zībā
ḳebūl-i menṣeb ėtmez merd-i dānā

1861 [Yola koyuldu, bir zaman sonra tesadüfen o şehre vardı.]
1862 [O, cihan şahına yakışır hediyelerden alıp onun huzuruna gitti.]
1863 [Onlar sultanı çokça selamlayıp övgüde bulundular.]
1864 [Sultan, teşrifin göz üste deyip ona oturmak için yer teklif etti.]
1865 [Böylece o, şahın meclisine dâhil oldu ve şah onun sözlerine hayran kaldı.]
1866 [Güzel söz söyleyen, yetenekli, güzel, hoş, hüner sahibi, özgür düşünceli, akıllı biriydi.]
1867 [Sultan, onunla karşılıklı konuşma yaptı. Zira bu konuşmadan hoşnut olup çokca altın,
1868 gümüş, her türlü dünya malından ona ihsanda bulundu. Gönlü ne istediyse hazır oldu.]
1869 [Sultan: "Gel benimle dost ol. Gece gündüz benim yanımda ol.
1870 Bize seçkin kişiler, özellikle senin gibi tecrübeli kişiler lazım.
1871 Ey kâmil insan! Hak seni bizim için gönderdi. Böylece dileğimiz gerçekleşti." dedi.]
1872 [Butemam: "Ey süslü adam! Bilgili adam, yüksek makam kabul etmez.

1873 kim ola hem-dem-i merd-i selāṭīn
beḳā eylemez ona cānı şīrīn

1874 melik ḥökmine yoḫ tedbīr ü çāre
kemīne bir ḳulam men şehriyāre

1875 eline vėrdi solṭān iḫtiyārın
ḳamu işlerde gördi eʿtibārın

1876 özine ḳıldı şāh onı muḳerreb
ona menṣūb ėtdi neṣb u menṣeb

1877 rücūʿ eylerdi her işi ona şāh
yėtürdi yėrine ber-ḥesb-i dil-ḫᵛāh

1878 var idi pādişāhın üç vezīri
müʿeyyen her birinin yoḫ naẓīri

1879 īmānsız bir nėçe ʿeyyār u mekkār
iraḳ Ḥeḳden sitemger merdüm-āzār

1880 ser-efrāz eyledi şāh Būtemāmı
ḥesedden onların telḫ oldı kāmı

1881 dėdiler birbire iş oldı müşkil
gerekmez deḫi teḳṣīr ü teġāfil

1882 aradan götürelim Būtemāmı
vü yā terk eyleyelüm bu mekānı

1883 biri dėdi budur tedbīr ü çāre
ki āvāre ola bu ol diyāre

1884 ėşitdüm şāh-i Rūmın bir ḳızı var
kim onı görse olmaz merd-i huşyār

1873 Kafiye
Çünkü sultanlara yakın olan kişilerin tatlı hayatı uzun sürmez.
1874 Fakat şahın hükmünde çare ve tedbir aranmaz. Ben padişahın aciz bir kuluyum." dedi.]
1875 [Sultan, ihtiyarını onun eline verdi. Butemam, bütün işlerde güvenilir olup şahın itibarını kazanmış oldu.]
1876 [Şah, onu kendisine yakın bilip yüksek mevkiye tayin etti.]
1877 [Gönlünün istediği gibi her işi onun ihtiyarına verdi.]
1878 [Padişahın eşi benzeri olmayan üç veziri vardı.]
1879 [Hepsi iman sahibi olmayan, hilekar, Hakk'ı bilemyen zalim olup insanlara eziyet ederdi.]
1880 [Şah, Butemam'ı başı yüce ettiği için onların hasetten kanları karardı (moralleri bozuldu).]
1881 [Birbirlerine "Bu iş zorlaştı. Artık hata ve ihmal etmeden
1882 Butemam'ı aradan götürelim(öldürelim) veya biz bu mekânı terk edelim." dediler.]
1883 [Biri "Evet, çare onun bu diyardan gönderip avare etmektir.
1884 "Rum şahının bir kızı var. Onu gören kimsenin aklı başından gider.

1885 onın āvāzesi dutmış cehānı
yüzi gül fi'l-meṣel püste dehānı

1886 her iḳlīmde müʿeẓẓem pādişāh var
ona cāndan olurlardı ṭelebkār

1887 ona her kimse kim èlçi gèderdi [Y$_1$46^b]
atası èlçiye gör kim n'èderdi

1888 çe èlçi olduḳın eylerdi meʿlūm
onın başın kesüben ḳeyṣer-i Rūm

1889 eger şāh èlçi ister Būtemāmı
aparsa ḳeyṣere ol bu peyāmı

1890 onı ḳetl eyleye ḳeyṣer gümānsız
bula yüz miḥnet ü ġemden emānsız

1891 vezīrler geldi şāhın ḥeżretine
müşerref oldılar çün ḫidmetine

1892 dèdiler her cehetden neḳl-i eḫbār
ḥadīṣ-i ḫeṭṭ u ḫāl u ḥüsn-i güftār

1893 araya saldılar onlar be-ʿamdā
eṣer eyledi solṭāna bu sevdā

1894 dèdi solṭāna bir ṣāḥib-cemāli
yoḫ onın miṣl ü mānend ü miṣāli

1895 dèdiler şāh-i Rūmın bir ḳızı var
dutulur gün eger gösterse ruḫsār

1896 boyı ṭūbā gözi nergis yüzi gül
ḳaşı yāy kiprigi oḫ saçı sünbül

1885 Onun şöhreti cihana yayılmış. Gül yüzlü, piste ağızlı bir güzeldir.
1886 Muazzam padişahlar ona aşık olup talip olurlardı.
1887 Ona elçi gidenlere babası, şöyle yapardı.
1888 Rum'un kayseri gelen kişinin elçi olduğunu bildiğinde onun başını keserdi.
1889 Eğer şah, Butemam'ın elçi olmasını isterse ve kaysere bu haberi Butemam götürürse
1890 şüphesiz ona yüzlerce mihnet ve eziyet edip amansızca katledeceğinden eminiz." dedi.]
1891 [Vezirler, şahın huzuruna gelip hizmetinde müşerref oldular.]
1892 [(Kızın) bütün yönlerinden haber verdiler. Ayva tüylerini, iri benini (yüz güzelliğini) güzel konuşmasını anlattılar.]
1893 [Onların kasıtlı olarak anlattıkları sayesinde sultan kıza aşık oldu.]
1894 [Sultana: Rum şahının eşi benzeri olmayan güzelliğe sahib bir kızı var. Güneş güzelliğini görse tutulur.
1895 Tuba boylu, nergis gözlü, gül yüzlü, yay gibi kaşı,
1896 ok gibi kipriği, sünbül kokan saçları, inci gibi dişi,

1897 dişi dürr lebleri lāʿl-i Bedaḫşān
melek görse ḳalur elbette ḥeyrān

1898 nigār-ı nāzenīn bir ʿişve-engīz
nihānī ġemzesi cellād-ı ḫūn-rīz

1899 esīr-i mübtelā ḳılmış cehānı
alur cān kim ona baḫsa nihānī

1900 dehān püste sözi beñzer nebāta
salubdur fitne ġavġā kāiʾnāta

1901 dėdiler ol ḳeder şīrīn fesāne
ki solṭān ʿāşiḳ oldı ġāʾibāne

1902 dėdi solṭān gerek ferḫunde ḳāṣid
ola ėlçi ḳıla ḥāṣil maḳāṣid

1903 işāret eylediler Būtemāme [Y1 47a]
onın adına çün yazdılar nāme

1904 çaḳurdı şāh ol dem Būtemāmı
dėdi pes ona ėy yār-i girāmi

1905 sen ėlçi ol bize ḳıl lüṭf ü imdād
bizi sen eyledin ḫoş-ḥāl ü dil-şād

1906 senin tek munda yoḫdur bir süḫendān
dėdi şāhā senindür ḥökm ü fermān

1907 temām oldı büsāṭ ü bārḫāne
pes ol dem Būtemām oldı revāne

1908 gėderdi rūz u şeb menzil be menzil
yėtişdi şehre çünki oldı dāḫil

1897 Bedahşan lali gibi dudağı olan güzeli melek görse şüphesiz hayran kalır
1898 İşvesi fazla nazlı nigarın gizli gamzesi kan saçan bir cellat gibidir.
1899 Cihanı güzelliğinin esiri altına almış, ona gizlice bakanın canını alır.
1900 Ağzı piste, sözü şekere benzer. Kâinata kavga ve fitneyi o salmış." dediler.]
1901 [Öyle güzel anlattılar ki padişah onu görmeden âşık oldu.]
1902 [Sultan: "Uğurlu ulağı ona elçi gönderip dileğimi ona ulaştırmalı." dedi.]
1903 [Herkes, Butemam'a işaret edip onun adına mektup yazdılar.]
1904 [Şah, Butemam'ı çağırıp ona: "Ey değerli dost!
1905 Bizim için sen elçi olup lütufta bulun. Bizi sen hep sevindirerek gönlümüzü mutlu ettin.
1906 Burada senin gibi kelam sahibi yok." dedi. Butemam: "Ey şah hüküm ve ferman senindir." dedi.]
1907 [Hazırlıklar tamam olunca Butemam yola koyuldu.]
1908 [Gece gündüz, diyardan diyara giderek o şehre vardı.]

müşerref oldı ʿālī-āsitāne
getürdi şāha çekdi bārḫāne

ḳebūl eyledi solṭān dėdi teḥsīn
gel eglen dėdi menzil ḳıldı teʿyīn

ḳılub secde oturdı ol süḫendān
melik ḳıldı ona elṭāf u eḥsān

nevāziş ḳıldı ona ḳeyṣer-i Rūm
ne içün geldügini ḳıldı meʿlūm

dėdi ḫoş geldün ėy merd-i süḫendān
gėdüb sen görgilen ol māh-endām

eger var ise İlanşāha lāyiḳ
onın ṭebʿine ger ola müvāfiḳ

eger bėylen ḳebūl eyler onı şāh
revāne ėdelüm seninle hem-rāh

bu gün var iḫtiyārın olma nā-dān
ne ḥāṣil soñradan olmaḳ peşīmān

buyurdı Būtemāma ḳeyṣer-i Rūm
dur indi sen ḥeḳīḳet eyle meʿlūm

revāne oldı ol dem ḫürrem ü şād
ol ėvde kim olurdı ol perī-zād

muraṣṣaʿ teḫt bir zer-beft perde [Y147b]
görür kim asılubdur ara yėrde

oturmış teḫte rūşen āfitābı
götürüb perde refʿ olmış ḥicābı

[1909] [Böylece şahın huzuru ile şereflenip ona birçok hediyeler götürdü
[1910] [Şah, Butemam'ı kabul etti, hediyelerini övdü, ona yer tayin edip davet etti.]
[1911] [O söz üstadı şaha secde etti. Padişah ona ihsan ve lütufta bulundu.]
[1912] [Rum'un kayseri ona iltifatta bulundu. Butemam ise ona niçin geldiğini açıkladı.]
[1913] [Rum'un kayseri: "Ey sözün üstadı mert! Hoşgeldin, sefa geldin. O zaman git, ay endamlıyı gör.
[1914] Eğer İlanşah'a layık ise, onun mizacına uygunsa
[1915] şah onu böyle kabul ederse onu şaha götürmen için sana yoldaş ederim.
[1916] Bugün sen ihtiyar sahibisin. Şimdi cahil olup sonradan pişman olacağın şeyi yapma."
[1917] [Rum'un kayseri Butemam'a: "Şimdi sen git, hakikatı aydınlat." diye buyurdu.]
[1918] [Butemam, o an mutlu ve mesut halde o peri gibi olan güzelin evine gitti.]
[1919] [Mücevherle süslü bir taht, arada bir altın işlemeli perde asıldığını gördü.]
[1920] [Tahtta parlak güneşe benzer bir sevgili oturmuş. Perdeyi aradan kaldırmış, hicabını kapatmamıştı.]

1921 velīkin Būtemām ol merd-i nīgū
gözin açdı baḫub ol māha doġru

1922 ne baḫdı ṣolına ol dem ne ṣaġa
gözin yumub başın saldı aşaġa

1923 dėdi ḳız ona kim ėy merdgir sen
ʿeceb olmaya kim hem lālgirsen

1924 dėdi ol nāzenīne ėy nīgū-fāl
kim olmaz pādişāhlar ėlçisi lāl

1925 mülāḳāt ėtmedi ol nāzenīne
ḳayıtdı yėne solṭān meclisine

1926 dėdi solṭān ona ėy ehl-i himmet
nėce gördün bize söyle ḥeḳīḳet

1927 dėdi pes Būtemām ol şehriyāra
göz açub baḫmadım men ol nigāra

1928 ėşitmişem ululardan neṣīḥet
mene atam deḫi ḳılmış veṣiyyet

1929 göz açub baḫma nā-maḥrem yüzine
ḳulaġ asma deḫi böhtān sözine

1930 eliyi diliyi sen saḫla zinhār
yėtürme kimseye nöḳṣān u āzār

1931 dilin dönderme sen hergiz yamana
dil ucından düşer her kim ziyāna

1932 eger göz olmasa cāsūs u infāḳ
köyil meh-rūlara olmazdı müştāḳ

1921 [Ama o mert ve iyi huylu Butemam gözün açıp ne o aya ne soluna ne sağına baktı.]
1922 [Gözünü kapatıp başını aşağı saldı.]
1923 [Kız ona: "Ey mert! Yoksa sen konuşmayı bilmiyor musun?]
1924 [Butemam, nazlı güzele: "Ey güzel amelli! Padişahların elçisi hiçbir zaman dilsiz olmaz."
1925 deyip onunla karşılıklı konuşma yapmayıp yine sultan meclisine geri döndü.]
1926 [Sultan ona: "Ey himmet ehli! Bize nasıl gördüysen hakikati söyle." dedi.]
1927 [Butemam, şaha: "Ben göz açıp o sevgiliye bakmadım
1928 Ululardan bir nasihat duymuştum. Babam bile bana nasihat etmişti.
1929 Göz açıp namahrem yüzüne bakma, sözünü bile dinleme, günahtır.
1930 Kesinlikle sen elini, dilini koru, onları kötüye kullanma, böylece kimseye zarar ve ziyan getirme.
1931 Dilini asla kötüye konuşturmaya alıştırma. Herkes dili yüzünden zarara düşer.
1932 Eğer göz, fitne yayan olmasaydı gönül ay yüzlülerin hasretini çekmezdi.

1933 elin dilin gözün her kimse saḫlar
yeḳīndür görmez ol āsīb u āzār

1934 ėşitdi bu sözi çün ondan ol şāh
dėdi teḥsīn ona yüz bāreke'llāh

1935 dėdi pes Būtemāma ḳeyṣer-i Rūm [Y$_1$48^a]
nihān sirrimi ėtdüm sene meʿlūm

1936 ḳız almaġa bize çün geldi ḳāṣid
ne idi onlara ölmek maḳāṣid

1937 olara eyler idüm bėyle teklīf
gelüb onlar mene eylerdi teʿrīf

1938 ėderlerdi çe teʿrīf ziyāde
vėrürlerdi onınçün cān bāde

1939 köyil men ġüṣṣe ile doldururdum
bu sözi söyleyeni öldürürdüm

1940 naḳāvet eyler idi mene bu derd
dėdiler kim görübdür onı bir merd

1941 eger göz açmayub görmezdi onlar
haçan toprak ile olurdı yeksān

1942 seni gördüm çe merd-i bā-deyānet
gelübsen ḫeyr işe ḳıldım icāzet

1943 bu gün vėrdüm men İlanşāha iḳrār
apar meṭlūbın [al] ėy merd-i dīndār

1944 esās-ı ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş
cehān u cemʿiyyet ü ḳul ḳarabaş

1933 Eğer bir kimse elini, dilini, gözünü korursa beladan ve eziyetten uzak kalmış olur." dedi.]
1934 [Şah, bu sözü ondan duyduğunda onu övüp ve yüzlerce "Allah mübarek etsin".dedi.]
1935 [Rum kayseri, sonra Butemam'a "Sırrımı sana söyleyeyim." dedi.
1936 "Ulak bize kız almak için geldiğinde onların ölümüne sebep ne olduğunu söyleyeyim.
1937 Onlara da böyle teklifte bulunurdum. Onlarsa gelip bana (kızım hakkında) övgülerini söylerdi.
1938 Haddinden fazla övgüde bulundukları için de canlarını alırdım.
1939 Ben gönlümü kederle doldurur, bu sözü söyleyeni öldürürdüm
1940 Bunu kendime dert edinirdim. Onu bir kişi görmüş dediklerinde,
1941 göz açıp o sevgiliyi gördükleri için toprakla bir olurlardı.
1942 Seni dindar bir mert gördüğüm için bu hayırlı iş için izin verdim.
1943 Bugün ben İlanşah'a ikrar verdim. Ey dindar mert! İstediğini al götür."]
1944 [Çadırları, otakları, çokca gümüş, altın, lal ve mücevherler verip,

1945 firāvān sīm u zer leʿl ü cevāhir
vezīr ü ḫᵛāce vü ferrāş u şāṭır

1946 kecāve içre girdi ol semenber
olara ḳoşdı hem bisyār-i leşker

1947 ḳamu erkān-ı dövletden ser-efrāz
müşerref eyledi ḫūrsend ü mümtāz

1948 çalındı ṭebl ü kūs-i şādyāne
ferāġ-ı bāl oldı hem revāne

1949 beşāret şāh-i İlanşāha geldi
özi ḳarşu çıḫub ol māha geldi

1950 bėlesince temām ol mīr ü leşker
dėdiler Būtemāma āferīnler

1951 ona vėrdi ʿinān-ı iḫtiyārı [Y₁48ᵇ]
ki keçmez onsız ol bir dem ḳerārı

1952 çe oldı Būtemāmın ḳedri efzūn
bu meʿnādan bular oldı ciger-ḫūn

1953 dėdiler istedik tedbīr ü çāre
günümiz mundan eyle oldı ḳare

1954 iki kimse var idi şāha hemdem
ki şāhdan ayrı olmaz leḥẓe bir dem

1955 olara yalvarub ḳıldılar ilḥāḥ
dėdiler bize aḫşām oldı ṣabāḥ

1956 bizimçün oldı żāyiʿ tīre ovḳāt
ne tedbīr ėdelüm biz ḳalmışıḳ māt

1945 vezir, hizmetçi ve kulları tüm görevlileri ona yoldaş etti.]
1946 [O yasemin gibi güzel sevgili, mahfe içine oturdu ve askerlerin çoğu ona yoldaş oldu.]
1947 [Butemam, böylece tüm devlet erkanından daha yüce olup, kanaatkar ve seçkin olarak şereflendirildi.]
1948 [Coşkuyla mutluluk davulları çalındı, gönül huzuru içinde yola koyuldu.]
1949 [Şahın müjdesi İlanşah'a geldi. Kendisi o ay gibi sevgiliyi karşılamaya gitti.]
1950 [Peşi sıra askerlerin komutanı da gelip Butemam'a aferin dediler.]
1951 [Şah, artık Butemam'dan bir an bile ayrı kalamadığı için ona ihtiyar dizginini verdi.]
1952 [Böylece Butemam'ın değeri arttı ve bu yüzden vezirlerin ciğeri kanla doldu.]
1953 [Biz, tedbir ve çare istedik, fakat günümüz bundan da kara oldu.]
1954 [Şaha dost, bir an bile şahtan ayrı kalmayan iki kişi vardı.]
1955 [Vezirler, onlara yalvarıp şöyle israr ettiler. "Bizim sabahımız akşam oldu.
1956 Bizim halimiz zayi ve kötü oldu. Biz nasıl bir çare bulacağımız bilmiyoruz.

1957 eger siz ḳılasız elṭāf u eḥsān
bizim içün olur bu müşkil āsān

1958 dėdi onlar kim ėy erkān-ı dövlet
buyursaz her ne ḳulluḳ cāna minnet

1959 dėdiler siz hemīşe şāha ḫidmet
ḳılursız her zamān kim ola fürṣet

1960 gelüb solṭān ėdende istirāḥet
ikiniz birbire ėdin ḥekāyet

1961 ki her kimin olursa eṣli nā-pāk
cānında ḳorḫu olmaz ola bī-bāk

1962 gör ol nā-merd ü nā-kes Būtemāmı
ki terk ėtmedi bu sevdā-yı ḫāmı

1963 ona her vaḳt müyesser ola fürṣet
ḥeremde eyler imiş ol ḫeyānet

1964 ḳamu bilür bu sözi āşikāre
dėyen yoḫdur bu sözi şehriyāre

1965 dėdi bilmez munı infāḳ-ı cāsūs
ferāḳet eyler ol rezzāḳ-ı sālūs

1966 o sā'et[de] kim ol şāh-i cehāndār
eger ki yatmış ola yoḫsa bīdār

1967 ėşidse bizden ol bu guft ü gūnı [Y$_1$49^a]
aradan götüre uşbu ʿadūnı

1968 vezīrler ėtdiler bėyle neṣīḥet
pes onlar dėdiler kim cāna minnet

1957 Eğer siz lütuf ve ihsanda bulunursanız bizim için bu zor iş kolay olur."]
1958 [Onlar: "Ey devlet erkânı! Her ne kulluk buyurursanız cana minnet." dediler.]
1959 [Onlar "Siz her fırsatta şaha hizmet ediyorsunuz.
1960 Sultan gelip istirahat ettiği zaman ikiniz de birbirinize:
1961 "Kimin aslı temiz değilse canında korku olmaz kaygısız olur.
1962 O namert zavallı Butemam'a bak. Bu yasak aşkı terk etmediği için
1963 her zaman fırsat buldukça haremde ona ihanet edermiş.
1964 Herkes bu sözü aşikâr bilir. Fakat bu sözü padişaha söyleyen yoktur.
1965 Bunu casus besleyen bilmez, o riyakar yaptıüının farkına varmadan huzur içinde olur.]
1966 Onlar, ihanet ettiği zaman gaflet uykusunda olduğu için bundan habersizdir.
1967 Bu dedikoduyu bizden duymuş olsa bu düşmanı öldürür." diye anlatın.]
1968 [Vezirler böyle konuşun dediler. Onlar da "Cana minnet" dediler.]

1969 pes ondan ṣora ḳullar birbirilen
danışuben meger ėşitdi solṭān

1970 ḳulaġına yėtişdi bu fesāne
melik düşmiş oda döndi ilane

1971 acıḳlandı ona el vėrdi ġeyret
çaḳırub dėdi kim ėy bī-ḥemiyyet

1972 ġeleṭ ėtdüm seni ḳıldum ser-efrāz
yoḫ imiş sen teki bed-fiʿl-i keçbāz

1973 sen ėy bī-eʿtibār u bī-deyānet
ḳılursan bizim ile sen ḫeyānet

1974 dėdi pes Būtemām ol dem[de] solṭān
ki şāhā ḳıl ʿedālet ile eḥsān

1975 mene ṣābit eger olsa ḫeyānet
sen eyle mene envāʿ-ı siyāset

1976 ki āḫır ḳorḫaram olan peşīmān
ḥaẕer ḳıl ėtme nā-ḥeḳ emr ü fermān

1977 ki ʿibret ola her bī-eʿtibāre
meni kes ḳıyma ḳıyma pāre pāre

1978 ḳebūl ėtmedi solṭān bu kelāmı
yėtürdi ḳetle nā-ḥeḳ Būtemāmı

1979 çe naʿşı oldı onın ġerḳe-yi ḫūn
apardı ḳullar onı ėtdi medfūn

1980 çe oldı Būtemām topraġa vāṣil
vezīrler müddeʿāsı oldı ḥāṣil

1969 [Böylece kullar birbiriyle konuşurken sultan onları duydu.]
1970 [Bu yalan sözleri duyunca sanki padişah ateşe düşen yılan gibi oldu.
1971 [Sinirlendi, şerefi şaha üstün geldi. Butemam'ı çağırıp: "Ey soysuz!
1972 Seni yüce tutarak yanlış yapmışım. Meğer senin gibi hilekar yokmuş.
1973 Sen ey itibarsız, deyanetsiz! Sen bize ihanet ettin." dedi.]
1974 [Butemam, sultan sözünü bitirince: "Ey şah! Adalet ile ihsan da bulun.
1975 Eğer ben ihanet ettiysem o zaman türlü türlü ceza ver.
1976 Zira sonunda pişman olacağından korkarım, haksız yere emir ve ferman vermekten sakın.
1977 Her itibarsıza ibret olsun diye ben parça parça kes." dedi.]
1978 [Sultan, bu kelamı kabul etmeyip haksız yere Butemam'ı katletti.]
1979 [Naşı onun kanlara garkoldu. Kullar onu götürüp defnettiler.]
1980 [Butemam toprağa defn edildiğinde vezirler davasında muvaffak oldular.]

1981 olara oldı ol dem ṭoy u bayrām
yaraları saḳaldı buldı ārām

1982 velī ġemden perīşān oldı solṭān
özi öz fiʿline oldı peşīmān

1983 meger bir gėce durdı ḳehr ü kīnden [Y$_1$49^b]
keçer ol ḳulların ḳeṣri öñinden

1984 dėdi birbirine ol iki bed-gū
oların gözine gelmezdi uyḫu

1985 yaman eyledik ol miskīne böhtān
onı nā-ḥeḳ yėre öldürdi solṭān

1986 onı nā-ḥeḳ dėdük töhmet ü böhtān
onı nā-ḥeḳ yėre öldürdi solṭān

1987 ėşitdi der-zamān çaġurdı solṭān
mene ẓāhir ėdün bu sirr-i pinhān

1988 dėdiler ḳullar ona ėy şehenşāh
vezīrler eyledi çün bizi güm-rāh

1989 bize eylediler çoḫ aḳçe teslīm
bu nevʿ ile bizi böhtān[ı] teʿlīm

1990 vezīrler oldı bāʿiṣ bu fesāda
sitem ẓülm-i ṣerīḥ ol nā-murāda

1991 ḳıluben şāh onı öldürdi nā-ḥeḳ
degildi ṣāḥib-i teḳṣīr-i müṭleḳ

1992 gümān budur bilürmiz āḫir-i kār
onın ḳanı bizi eyler giriftār

1981 [Onlar için o an düğün, bayram oldu. Yaraları iyileşip rahatlık bulmuş oldular.]
1982 [Fakat sultan gam içinde perişan oldu. Kendi yaptığına pişman oldu.]
1983 [Şah bir gece kahır ve öfke içinde uyanıp o kulların kasrı önünden geçiyormuş.]
1984 [O kötü niyetliler gözlerine uyku gitmeyip birbirleriyle şöyle konuşmaya başladılar:
1985 "O zavallıya yanlış davranıp iftira attık. Sultan onu haksız yere öldürdü.
1986 töhmet u böhtān: böhtān u töhmet Y
Ona haksız yere iftira attık ve sultan da bu iftira yüzünden haksız yere onu öldürdü."dediler.]
1987 [Sultan, onları duyup hemen çağırdı: "Bana bu sırrı hemen açıklayın." dedi.]
1988 dėdiler ḳullar ona ėy şehenşāh: dėdiler ḳullar ona kim ėy şehenşāh Y
[Kullar ona: "Ey şahlar şahı! Bizi doğru yoldan ayıran vezirler oldu.
1989 Bize çok fazla akçe verip nasıl yapmamız gerektiğini öğrettiler.
1990 Bu fesada vezirler sebep oldu. Şah, o namurada, şüphe etmeden zulüm ederek
1991 onu haksız yere öldürdü. Butemam'ın kesinlikle bu davada günahı yoktu.
1992 Kesinlikle işin sonunda onun vebalini alacağımızı biliyoruz."]

olardan bu sözi ėşitdi ol şāh
teḥemmül ėtdi tā oldı seḥergāh

ṣabāḥ oldı vezīrleri getürdi
üçin deḫi o dem ḳetle yėtürdi

durub ėve gėdüb ol ehl-i himmet
yėne ḫātūn ile ḳıldı meḥebbet

ne içün menim ile sergirānsen
nedür teḳṣīr bilmem n'eyledüm men

sir el vėrdi menim çün dė selāmet
onınçün eyledi solṭān ḥekāyet

temāmet her ne var dėdi serāser
ėşitdi bu sözi ol ḥūr-peyker

dėdi şāhā bu meʿnādan ol āgāh [Y150a]
olubsan sen bu gün el-ḥamdu li'llāh

şehā hem ẓāhir olmışdur ḥeḳīḳet
ki mende yoḫ imiş nöḳṣān-ı sīret

bu sözden oldı āzāde hem ol zen
köyilde oldı solṭān ile düşmen

ona müstevlī oldı ḫişm ile ḳehr
şāhın aşına dāḫil eyledi zehr

yėdi aşı revān tapşurdı cānı
çe öldürmişdi nā-ḥeḳ Būtemāmı

ḳalub leşker ḳılub feryād u efġān
getürüb ḳıldılar topraḳa yeksān

1993 [O şah, onlardan bu sözü duydu ve sabah oluncaya kadar tahammül etti.]
1994 [Sabah olunca vezirleri getirip o anda üçünü de katletti.]
1995 [O himmet ehli, sonra kalkıp eve gidip yine hatunuyla muhabbet etti.]
1996 [Hatun: "Ne için bana karşı öfkelisin? Benim günahım neydi, ne yaptım ben?" diye sordu.]
1997 sır: siz
[Bu, benim için bir sırr oldu. (Şimdi) bana doğruyu söyle dediğinde şah anlatmaya başladı.]
1998 [Şah, baştan sona herşeyi söyledi. Bu sözi o huri yüzlü duydu.]
1999 [Şaha: "Ey şah! Çok şükür bugün bu davanın gerçeğini öğrenmiş oldun
2000 Ey şah! Şimdi bende hiçbir hata olmadığı hakikatı sana aydın olmuştur." dedi.]
2001 [O kadın, bu davadan alnı ak çıktı. Fakat gönlünde sultan ile düşman oldu.]
2002 [Şaha karşı öfke ve kahır sahibi oldu. Şahın yemeğine zehir koydu.]
2003 [Butemam'ı haksız yere öldüren şah, yemeği yediği anda canını teslim etti.]
2004 [Askerler, feryat figan içinde şahı defnettiler.]

2005 pes ol ḫātūn hemīşe zār u meʾyūs
dėyerdi ėy dirīġā neng ü nāmūs

2006 menim töhmetlü adım gėtdi bāde
dirilik istemem mundan ziyāde

2007 peşīmānam bu dirlikden peşīmān
yanında var idi bir tīġ-i berrān

2008 ḳınından çekdi özin saldı üste
bulandı ḳanda ol mecrūḥ u ḫeste

2009 revān cān eyledi cānāne teslīm
ḫeberdār oldı ol erbāb-ı teʿẓīm

2010 getürüb ḳıldılar bā-resm-i ḳānūn
eri ḳebri yanında onı medfūn

2011 **Fedāyī** çekme sen endūh u ġayḳu
murāda yėtmeye bed-ḫᵛāh u bed-gū

2012 ḫecildür münfeʿildür her ne kim var
olur öz fiʿline āḫır giriftār

2013 ėşid solṭān kemīne Beḫtiyāram
günāhım yoḫ yeḳīn men rāst-kāram

2014 mene mümkin eger yoḫdur ḫilāṣı
sene Ḥeḳ çekdürür āḫır ḳiṣāṣı

2015 temām ėtdi sözin ol nīk-fercām **[Y₁50ᵇ]**
yėne gün batdı oldı vaḳt-i aḳşām

2016 yėne apardılar nālān u giryān
müḳeyyed oldı ender-künc-i zindān

2005 [Hatun ise sürekli inlerdi ve üzüntü içinde şöyle söylerdi:
2006 "Yazık! Benim adım iftira yüzünden mahvoldu. Bundan sonra artık yaşamak istemiyorum
2007 Böyle yaşamaktan pişmanım!" diyerek yanındaki
2008 kılıcı kınından çekip kendini o kılıcın üstüne saldı. O yaralı hasta, kendi kanına bulandı.]
2009 [O an canını canana teslim etti. Sarayın ileri gelenleri bu olaydan haberdar oldular.]
2010 [Şeriat kanununa göre onu getirip eşinin yanına defnettiler.]
2011 [Fedayi, sen tasa ve kaygı çekme kötü niyetli kişiler asla muradına ermezler.]
2012 [Böyle olanların hepsi mahcup ve utanandır.]
2013 [Sultan duy ve öğren. Ben senin aciz kulun Bahtiyar'ım. Günahım yok kesinlikle doğruyum, dürüstüm, haklıyım.]
2014 [Eğer benim bu davadan kurtulmam mümkün değilse Allah sonunda intikamımı senden alır.]
2015 [O akıbeti iyi olan, sözünü bitirdi. Yine güneş battı akşam oldu.]
2016 [Yine inleyen ve ağlayan şekilde yakalayıp götürdüler. Zindan köşesi ona mesken oldu.]

Āmedān-i Vezīr-i Nühüm Der-Nezd-i Pādişāh*

2017 yėne rūz-i nühüm cümle vezīrān
gelüben ḳıldılar feryād u efġān

2018 elinden pādişāhım dād u bī-dād
bārī sen eyle bu bedbeḫti āzād

2019 yėtürür bir veṣīle bir behāne
seninçün söyler ol her gün fesāne

2020 teġāfil birle solṭān oldı ḫāmūş
meger yoḫdur seninçün ʿeḳl ile hūş

2021 meger yoḫdur seninçün neng ü nāmūs
o bir fitne-durur rezzāḳ-ı sālūs

2022 vezīrler hamusı durdı ayaġa
yıḳıldılar ḥerem o günde bāġa

2023 pes ol dem yazdılar ḫātūna ʿerże
ki ġeyret cānımıza saldı lerze

2024 ḳılursan ʿeḳlini ḫoş ėtdi zāʾil
onı öldürmege solṭān teġāfil

2025 seni ḳıldı ʿeceb bed-nām ü rüsvā
ki bir bedbeḫt bir bed-fiʿl ü şeydā

2026 nėce kim ölmeyübdür ol cevān-merd
bize yaman dėyer ḫelḳ eylemez terk

2027 eger dilden sala eylerse ḫāmūş
ḫelāyiḳ bu sözi eyler ferāmūş

---

* *Dokuzuncu Vezirin Padiişaha Arzı*

2017 [Yine tüm vezirler dokuzuncu gün gelip feryat figan ettiler:
2018 "Padişahım elinden feryat ederim (aman)! Bari sen bu bedbahtı özgür bırak.
2019 Her defasında bir vesile, bir bahane ile her gün sana bir yalan söylüyor
2020 Sultan ihmal ederek sustu. Meğer sen akıl sahibi değilmişsin.
2021 Meğer senin ar ve namusun yokmuş. O, riyakar rızık veren, fitneci birisidir.]
2022 [Vezirler hepsi ayağa kalktılar ve harem ehlinin bahçeye toplandığı gün
2023 o hatuna bir dilekçe yazdılar: "Gayret canımıza titreme salmış.
2024 İyi bakarsan Sultan, aklını kullanmayarak onu öldürme konusunda gaflete düştü.]
2025 Bedbaht, kötü amelli bir meczup aşırı derecede senin adını kötüye çıkarıp rüsva etti.
2026 O yiğidi öldürmediği sürece halk bize kötü demekten vazgeçmez.
2027 Eğer şah, Bahtiyar'ı gözden düşürürsen halk bunu da unutmuş olur.

2028 teġāfil ėtmegil sen seʿy-i bisyār
şehā bir leḥże ḳıl teʾkīd ü tekrār

2029 dėyesen refʿ olur bizden gümānı
ki şāyed öldüre bu nā-sezānı

2030 dėmekden bu söze ḫelḳ ola ḫāmūş **[Y$_1$51^a]**
ėdeler bu sözi müṭleḳ ferāmūş

2031 bu sözden muṭṭaliʿ oldı çe ḫātūn
müşevveş-ḫāṭir oldı çün diger-gūn

2032 dīvāndan çün ḳayıtdı geldi solṭān
yanına geldi ol ḫātūn-ı giryān

2033 dėdi solṭān olubsan nėşe dil-gīr
dėdi ḫātūn kim ėy şāh-i cehāngīr

2034 deḫi yoḫ mende ṭāḳet ṣebr ü ārām
cehānda olmışam rüsvā vü bed-nām

2035 bu gün öldürmesen ger Beḫtiyārı
aradan salmasan ol nābekārı

2036 yėtürmesen dėyelüm eḥtiyācım
özimi öldürem yoḫdur ʿelācım

2037 taʿarruż-güne sözler dėdi ʿavret
yėne solṭāna ġālib oldı ġeyret

2038 acıḳlandı yėne buyurdı solṭān
getürdiler onı eftān ü ḫīzān

2039 dėdi solṭān ona ėy dūn-i bed-ter
ölüm oldı sene āḫır müḳerrer

2028 Sen, bunu ihmal etmemeye çalış. Ey şah! Bir anlık bu iş için uğraş.
2029 Bu uygunsuzu öldür ve bizden bu şüpheyi uzaklaştır.
2030 Böylece halkın diline düşmekten kurtulur ve halk kesinlikle bu olayı unutmuş olur."]
2031 [Hatun, yazılanları okuyup haberdar olunca hali perişan oldu.]
2032 [Sultan, divandan döndüğünde o ağlayan hatun yanına geldi.]
2033 [Sultan eşine: "Niye kırgınsın?" diye sordu. Hatun: "Ey cihanın şahı!
2034 Artık bende sabır, güç ve rahatlık kalmadı. Cihanda adım rüsva olmuştur.
2035 Eğer bu gün Bahtiyar'ı öldürmezsen, o hayırsızı aradan götürmezsen
2036 bu isteğimi yerine getirmezsen kendimi öldürmekten başka çarem olmayacak." dedi.]
2037 [Kadın saldırırcasını birkaç sözler söyledi. Sultana yine gayreti üstün geldi.]
2038 [Sultan yine öfkelendi ve Bahtiyar'ı düşe kalka getirdiler.]
2039 [Sultan ona: "Ey kötü alçak! Senin için ölüm hükmü verilmiştir.

2040 ḥeḳīḳetsiz ḥeyāsız bī-vefā şūm
ḥeremden eyledüm teḥḳīḳ-i meʿlūm

2041 mene eḫbār eyledi şehādet
ki sende var imiş meyl-i ḫeyānet

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh Rā*

2042 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i ʿādil
ėşitmez ḳavl-i zen kim ola ʿāḳil

2043 ḥaẕer ḳıl men ölümden çekmezem bāk
velī ʿavretde olmaz ʿeḳl ü idrāk

2044 hemīşe ʿavret eyler mekr ü ḥīle
olur her fitne ʿavretden veṣīle

2045 nėce ʿavret ki ėtdi mekr ile fend
öz oġlın vėrdi ḳetle ėy ḫüdāvend

2046 dėyer dāʾim selāmet ola cānı
deḫi ferḳ eylemez yaḫşı yamanı

2047 özi öz oġlına eyledi böhtān
haçan ʿavretde olur ʿeḳl ü īmān

2048 kim idi söyledi solṭān ol ʿavret
özi öz oġlına eyledi töhmet

Ḥekāyet Nimūden-i Beḫtiyār Sergüzeşt-i Pādişāh Rā*

2049 dėdi pes Beḫtiyār ėy ḫān u ḫāḳān
elinde dāʾim olsun ḥökm ü fermān

2040 Hakikatsiz, hayâsız, vefasız, uğursuz kişi! Haremden hakikati öğrendim.
2041 Bana, şahitler senin ihanete meyilli olduğu haberini verdiler." dedi.]
* *Bahtiyar'ın Padişaha Cevabı*
2042 [Bahtiyar: "Ey adil şah! Hiçbir zaman kadının akil olduğu duyulmamıştır.
2043 Benim ölümden korkum yoktur. Fakat kadında kesinlikle akıl ve idrak olmaz.
2044 Daima hileyi kadınlar yapar. Her fitneye kadın vesile olur.
2045 fend:ḥīle Y
Ey padişah! Nasıl kadın hile yaptı ve böylece kendi oğlunu öldürmüş oldu.
2046 Her zaman "canım sağ olsun, ben iyi olayım" düşüncesinde olduğu için iyi ile kötüyü de birbirinden ayırmadı.]
2047 [Böylece kendi kendi oğluna iftira etti. Zira kadında ne zaman akıl ve idrak olmuştur?]
2048 [Sultan: "Kendi oğluna iftira eden kadın kimdir?" diye sordu.]
* *Bahtiyar'ın Padişah Hikayesini Anlatması*
2049 [Bahtiyar: "Ey han ve hakan! Elinde daim hüküm ve ferman olsun."]

2050 var idi bir müʿeẕẕem pādişāhı
be-şehr-i Mıṣr onın teḫtgāhı

2051 ferāḳet muttaṣıl ḫoşnūd u eymen
yoḫ idi hīç ṭerefden ona düşmen

2052 ḳayırmazdı ḳoşun ol merd-i bī-bāk
mevācib vėrmeyüb eylerdi imsāk

2053 ne bir ḳānūn ne bir defter ne dīvān
reʿiyyet müżṭerib leşker perīşān

2054 var idi pādişāhın bir vezīri
hünermend ü süḫendān merd biri

2055 ḳebūl eyler ne kim söylerdi ol pīr
bu ḥāle eyledi ol pīr tedbīr

2056 gerek var ola bu solṭāna ferzend
ki şāyed ol ola mundan ḫired-mend

2057 ḥeremde var idi bir nėçe ʿavret
cemīle-yi nāmūs u ṣāḥib-ʿişmet

2058 yüzi gül-berg tek şekker dudaġı
velīkin onların olmaz uşaḳı

2059 gelüb şeh yanına ol merd-i huşyār
dėdi solṭān-ı Rūmın bir ḳızı var

2060 cemāli dil-firīb ü ḥüsni zībā **[Y$_1$52^a]**
dudaġı fi'l-meṣel gül-berg-i reʿnā

2061 sehī ḳedd ü semen-būyı semen-ber
peri-ṭelʿet ba-ʿeyn-i ḥūr-peyker

2050 [Mısır şehrinde taht ve tacı olan muazzam bir padişah vardı.]
2051 [Hiçbir düşmanı olmayan zenginlik içinde hoşnut ve rahat haldeydi.
2052 [O korkusuz, orduyu düzene sokmaz, maaşlarını vermeyip cimrilik yapardı.]
2053 [Ne bir kanun ne bir divan ne bir kural biliyordu. (Devletin kaide-kanunundan habersizdi.) Bu yüzden halk onun elinden muztarip, asker perişan oldu.]
2054 [Padişahın güzel söz söylemeyi bilen, yiğit, mert bir veziri vardı.]
2055 [Padişah, o üstat ne söylerse kabul ederdi. Bu yüzden vezir bu hale bir çare düşündü.]
2056 [Sultanın aklı başında davranması için bir oğlu olması gerekliydi.]
2057 [Haremde birkaç kadın vardı. Hepsi namus ve ismet sahibi idiler.]
2058 [Yüzü gül yaprağı, dudağı şeker gibiydi fakat hiçbiri çocuk sahibi olamıyordu.]
2059 [O akıllı kişi bir gün şahın yanına gelip: "Rum sultanının bir kızı var.
2060 Gönül aldatan yüzü, güzelliği süslü, gonca dudaklı, uzun yasemin boylu
2061 peri ve hurinin aynısı gibi çok güzel bir kızdı.]

2062 eger görse cemālin ḥūr ü ġilmān
olur pervāne tek sergeşte ḥeyrān

2063 mübārek ṭelʿet ü ferḫunde eḫter
cemāli pertevinden ḫāne enver

2064 ziyāde eyledi ovṣāf u teʿrīf
pes ondan eyledi solṭāna teklīf

2065 gerek solṭān ala ol ḥūr-zādı
Ḥeḳe baġlaya ṣidḳ-i eʿtiḳādı

2066 meger ḥāṣil ola ondan bir oġlān
ki senden ṣon ola ümmīd-i ḫelḳān

2067 bu söz oldı ḳebūl-i ṭebʿ-i solṭān
müşerref-ḫāṭir oldı şād ü ḫendān

2068 vezīr aldı ele çün ṭerḥ-i ḫāme
revān solṭān-ı Rūma yazdı nāme

2069 temām oldı meṭāʿ-ı bārḫāne
götürüb ėlçi pes oldı revāne

2070 yėtişdi ėlçi çünki ol diyāra
çekildi pīşkeşler şehriyāra

2071 ḳılub ḥörmet tevāżuʿ ḳeyṣer-i Rūm
gelübdür ne içün eyledi meʿlūm

2072 meḥebbet ėtdi çoḫ ol ḥedden efzūn
gelübdür ne içün eyledi meʿlūm

2073 meḥebbet ėtdi çoḫ ol ḥedden efzūn
cevāb-ı nāme yazdı uşbu meżmūn

2062 Eğer huri ve gılman yüzünü görse pervane gibi hayran kalıp başına dolanır.
2063 Mübarek yüzlü ve uğurlu yıldız gibi olduğundan hane yüzünün nurundan aydınlanmıştır. (hane ışığını yüzünün nurundan almıştır." söyleyerek
2064 kızı çokça övdü ve böylece sultana o peri gibi güzelle evlenip
2065 itikadını Hakk'a bağlamasını önerdi.]
2066 [Sultana:"Halkın senden ümidini kaybetmemesi için gerek ondan bir oğul evladın olsun." dedi.]
2067 [Sultan bu sözü kabul etti. Mutlu ve mesut olup şeref duydu.]
2068 [Vezir kalemi eline alıp Rum sultanına mektup yazdı.]
2069 [Tüm hazırlıklar tamamlandı ve elçi tüm hediyeleri alıp o diyara yola koyuldu.]
2070 [Elçi, o diyara vardığında padişaha armağanlar getirdi.]
2071 [Rum kayserine tevazu ve saygı gösterip ne için geldiğini bildirdi.]
2072 [Haddinden fazla muhabbet edip niçin geldiğini kaysere bildirdi.]
2073 [Haddinden fazla sohbet edip mektubun cevabında bu mazmunu yazdı:

2074 bize tersā dėyerler siz müselmān
dönüb dīnden eger ola peşīmān

2075 yaḫub muṣḥaf bėle baġlaya zünnār
sen ol tersā eger gelmez sene ʿār

2076 ḳebūl ger eyler isen bu dīn millet [Y$_1$52^b]
vėrürem ḳızımı men cāna minnet

2077 bu sözi ger kabūl ėtmez berāder
yeḳīn bil kim bu iş olmaz müyesser

2078 ḳayıtdı ėlçiler meḥzūn u ġemgīn
getürdiler şāha nāme cevābın

2079 buyurdı açdılar genc ü ḫezīne
nėçe illik mevācib her birine

2080 oluşdurdı ḳayırdı leşkerin şāh
ḳamu serḥed vilāyet oldı āgāh

2081 yıḳıldı her ṭerefden ḫelḳ bisyār
revāne oldı pes solṭān u serdār

2082 yavuḳ çün yėtdiler ol merz-i būme
ḫeber geldi revān solṭān-ı Rūme

2083 dögüldi ṭebl ü bā-kūs u naḳāre
yıḳıldı cemʿ-i tersā bī-şümāre

2084 berāber durdı tersā vü müselmān
göge yėtdi ḫürūş-i āh u efġān

2085 çe oldı yüz-be-yüz ḳaplan ile şīr
hamu elde sinān nīze vü şemşīr

2074 "Bize tersa size Müslüman derler. Pişman olup dininizden dönerseniz, size bu durum ar
2075 gelmezse mushaf yakıp bele zünnar bağlayın ve tersa olun.
2076 Böylece halkın bu dini kabul etse kızımı sana veririm.
2077 Ey birader! Eğer bu sözü kabul etmezsen bu işin olmayacağını bil."]
2078 [Elçiler, hüzünlü ve gamlı şekilde geri dönüp şaha mektubun cevabını getirdiler.]
2079 [Şah, hazinenin kapılarının açılmasını, her birine birkaç yıllık maaş verilmesini buyurdu.]
2080 [Ordusunu düzene soktu ve tüm vilayetleri, tüm ülkeyi haberdar etti.]
2081 [Her taraftan halk gelip toplandı, sultan ve komutanlar yola koyuldular.]
2082 [O baykuşlar diyarına yaklaştıklarında Rum'un sultanına onun geldiği haberi verildi.]
2083 [Davullar çalındı, sayısız Hristiyan (tersa) askerleri toplandılar.]
2084 [Böylece Tersa ve Müslüman karşı karşıya geldiklerinde feryat figanın coşkusu gökyüzüne ulaştı.]
2085 [Kaplan ile aslan karşı karşıya geldi. Hepsinin elinde süngü ve kılıcı vardı.]

2086 ġubār-ı tīreden ḫurşīd-i tābān
sanasan ebr içinde oldı nihān

2087 ḳarışdı birbire leşker temāmet
sanasan ḳopdı ġavġa-yi ḳiyāmet

2088 bulara pes açıldı çeşme-yi ḫūn
ḳızıl ḳan ile meydān oldı gül-gūn

2089 müselmān güçlü tersā oldı meġlūb
basıldı ol zamān mecrūḥ u meġlūb

2090 şeh-i Rūm oldı çün mecrūḥ u ḫeste
getürdiler müḳeyyed dest-beste

2091 şehādet getürüb oldı müselmān
neṣīb oldı ona İslām u īmān

2092 ḳızın iḳrārını çün aldı ol şāh [Y$_1$53^a]
degildi ol ḳızın ḥālinden āgāh

2093 velī ḳızdan ėşid sen bir ḥekāyet
bu meżmūn eylemiş rāvī revāyet

2094 ki mundan irelü bir nėçe iller
ḳamu erkān-ı dövlet hem bilürler

2095 meger solṭāna ḳavm idi bir oġlān
ona vėrmiş idi ḳızın[ı] solṭān

2096 riżā vėrdi nikāḥ eyledi ḳāżī
peşīmān oldı çün olmadı rāżī

2097 çe münkir oldı getürdi behāne
cevāb eyledi pes ol nev-cevāne

2086 [Parlak güneş, karanlığın tozundan (kavgadan çıkan tozdan dolayı) sanki bulut içerisinde saklandı.]
2087 [Askerlerin hepsi birbirlerine karıştı. Sanki kıyamet koptu.]
2088 [Bunlardan kan çeşmesi açıldı. Tüm meydan kırmızı kanla doldu.]
2089 [Müslüman güçlü, tersa mağlup oldu. Hepsi yaralı.şekilde kaybedip bozguna uğratıldı.]
2090 [Rum şahını yaralı ve hasta halde eli bağlı tutuklu getirdiler.]
2091 [O, şehadet getirip Müslüman olduğunda ona İslam ve iman nasip oldu.]
2092 [O şah, kızın ikrarını aldığında o kızın halinden haberdar değildi.]
2093 [Fakat şimdi sen ravinin kız hakkında anlattığı bir hikâyeyi dinle.]
2094 [Devlet erkânı hepsi bu hikâyeyi bilirler. Bundan birkaç sene önce
2095 meğer sultana akraba olan bir genç vardı. Sultan kızını ona vermişti.]
2096 [Padişah, kadı nikâhı kıydığında pişman olup bu işe rıza göstermedi.]
2097 [Bir bahane söyleyip o gence verdiği sözü inkar etti.]

2098 dimāġı ḫüşk olub oġlān mükedder
meger bir gün vüṣāl oldı müyesser

2099 bir ara geldi ikki yār cānı
sanasan gördi bülbül gülsitānı

2100 bir ara geldi ol ḳızdan bir oġlān
olardan zāʾil oldı ʿeḳl ü īmān

2101 ḳızdan gėtdi elinden iḫtiyārı
kesildi oġlānın ṣebr ü ḳerārı

2102 arada yoḫ reḳīb u seg-ṭebīʿet
müyesser veṣl-i cānān cāy-i ḫelvet

2103 cāna şehvet odı saldı ḥerāret
götürdi ḳızdan ol möhr-i bekāret

2104 uşaḳa ḳaldı ol dem duḫter-i şāh
bu ḥāle olmadı hīç kimse āgāh

2105 çe oldı ḥāmile düşdi gümāna
yėtişdi dāye ol sirr-i nihāna

2106 dėdi pes dāyeye ol sergüzeştin
dėdi pes dāye ona olma ġemgīn

2107 perīşān olma meḥzūn aġzı acı
men ona eylerem yaḫşı ʿelācı

2108 bilürdi nėce ḳıldı ona dermān [Y$_1$53^b]
onın uşaḳına olmadı nöḳṣān

2109 hemīşe dāye idi hem-nişīni
reʿiyyet eyleyen ol nāzenīni

2098 [Gencin hali fenalaştı, bu duruma üzüldü, fakat bir gün kavuşma nasip oldu.]
2099 [Bir canın iki yarısı olan gençler bir araya geldi. Sanki bülbül gül bahçesini görmüştü.]
2100 [O kızla genç bir araya gelince onlarda akıl ve iman kalmadı.]
2101 [Kızın elinden ihtiyarı gitti gencin direnme ve dayanma gücü kalmadı.]
2102 [Arada köpek huylu rakip de olmadığı için halvette canana kavuşmak nasip oldu.]
2103 [Cana şehvet ateşi hararet saldı. Genç, o kızdan bekâret mührünü götürdü.]
2104 [Böylece o şahın kızı hamile kaldı. Hiç kimse bu halden haberdar olmadı.]
2105 [Kız, hamile olduğundan şüpheye düşünce daye bu sırdan haberdar oldu.]
2106 [Kız olayları dayeye söyledi ve daye ona üzülmemesi gerektiğini şöyle açıkladı:
2107 "Sen üzülüp, kendini perişan edip mutluluğunu bozma. Ben ona güzel bir ilaç hazırlarım."]
2108 [Ona nasıl ilaç edeceğini biliyordu. Bu yüzden de çocuğuna bir kusur dokunmadı.]
2109 [Böylece her daim kızın sırdaşı dayesi oldu. Daye onu her daim himaye etti.]

2110 çe ondan ḥāmile olmışdı dāye
teselli̇̄ vėrdi ol ḥūr-liḳāye

2111 bu sirre olmadı kimse ḫeberdār
ḳeżārā çün yėtişdi veʿde-yi kār

2112 vücūda geldi ol ḳızdan bir oġlān
ne oġlān belki bir ḫurşi̇̄d-i tābān

2113 pes ol oġlānı ėtdi dāye nihān
görin ol derde nėce ėtdi dermān

2114 özi hem doḳdi bir ḳız āşikāre
dėdi budur mene tedbi̇̄r ü çāre

2115 ḳızı öldürdi der-dem ėtdi pinhān
ḳız ʿeveżin ona ḳaldı bir oġlān

2116 ḳızı yėrine oġlānı teṣerrüf
ḳıluben çekmedi āh u teeʾssüf

2117 bu mekr ile bu fitne oldı pāmāl
dėmedı kimse nėcedür bu eḥvāl

2118 onı besledi yėtürdi kemāle
boyı beñzerdi bir nevres-nihāle

2119 ḳaşı yāy kiprigi oḫ gözi cellād
gören kimse yüzün ġemden olur şād

2120 dişi dür lebleri leʿl-i Bedaḫşān
dil-i bülbül sözi yāḳūt u mercān

2121 vecī̇he ḳābil maṭbūʿ u meḳbūl
ẓerī̇f-i pāk dāniş-mend ü meʿḳūl

2110 [O huri gibi güzel hamile kaldığı için ona teselli verdi.]
2111 [Kimse bu sırrı bilmedi ve ansızın doğum anı geldi.]
2112 [O kızın bir oğlu oldu. Sanki bir parlak güneş gibi olan güzel bir çocuktu.]
2113 [Daye o çocuğu sakladı. Şimdi bu derde nasıl çare ettiğini öğrenin.]
2114 [Kendisi bir kız çocuğu doğurarak bu olaya böyle çare bulacağını düşündü.]
2115 [Kızı gizlice öldürdü ve kız yerine ona bir oğul kaldı.]
2116 [Kızı yerine oğlanı kullanıp bir an dahi yaptığından pişman olmadı.]
2117 [Bu fitne, bu hile ile (onurunu) ayaklar altına alldı. Kimse bu olayın nasıl olduğunu sormadı.]
2118 [Onu besleyip büyüttü. Gencin boyu tıpkı yeni fidan gibiydi.]
2119 [Kaşı yay, kipriği ok, gözü cellat, dişi inci, dudağı Bedehşan taşı, dili bülbül, sözü yakut ve mercan gibidir.]
2120 [Yüzünü gören gamdan kurtulup mutlu olurdu.]
2121 [Güzel, kabiliyetli, beğenilmiş, zarif, alim, akıllı.]

2122 çe adı ḫelḳ içinde oldı meşhūr
dėyerler dāye oġlı ona meşhūr

2123 çe şāh-i Rūm Mıṣra vėrdi ḳızı
onınla gėtdi dāye hem kenīzi

2124 dėdi ėy mehribān cān-sūz-ı dāye [Y1 54a]
ʿelāc eyle bu derd-i bī-devāya

2125 gėne mekr eyleyüben ḳıldı dermān
ki mekr olmaġını bilmedi solṭān

2126 teṣerrüf eyledi ol gül-ʿizārı
yoḫ idi onsızın bir dem ḳerārı

2127 egerçi onı çoḫ isterdi solṭān
velī gėtmezdi yādından ol oġlān

2128 meger bir gün ḥeremde dėdi solṭān
gerekdür bize bir pākīze oġlān

2129 vecīh ü zīrek ü ṣāḥib-seʿādet
ola hem süfreçi hem pīş-ḫidmet

2130 dėdi ḫātūn babamın bir ḳulı var
vecīh ü ḳābil ü mevzūn u hemvār

2131 dėdigi ėtdigi ṭebʿe müvāfiḳ
bu işden yoḫdur ona ġeyr lāyiḳ

2132 yaraşur ḳılasan her emre meʾmūr
dėyerler dāye oġlı ona meşhūr

2133 bu teḳrīb eyler ol ser-ḫeyl-i ḫūbān
dėdi bu sözi çün ėşitdi solṭān

2122 [Halk içinde o, "meşhur daye oğlu" diye tanındı.]
2123 [Rum'un şahı Mısır şahına kızını verdiğinde daye de onunla gitti.]
2124 [Kız: "Ey dayelerin en şefkatlisi, gönül aydınlatan! Bu devasız derde çare kıl.]
2125 [Daye yine hile ile ilaç hazırladı. Sultan bu hileden haberdar olmadı.]
2126 [Sultan, o gül yüzlüyü eşi olarak kabul etti ve sultanın onsuz bir an bile dayanma gücü yoktu.]
2127 [Sultan, bir gün haremde: "Bize pakize
2128 güzel ve çalışkan, saadet sahibi, hem sefer eden, hem öncü bir genç gerekli." dedi.]
2129 [Hatun ona: "Babamın kabiliyetli, düzgün, yalan konuşmayan
2130 ve söylediği ve yaptığı aynı olan bir kulu var.
2131 Bu işe ondan başkası layık değildir.]
2132 Her bir işi layığınca yerine getirir. Halk içinde ona "Meşhur daye oğlu" derler"dedi.]
2133 [O güzeller topluluğunun başı yine yaptığı hileleri sultana duyurdu.]

2134 yazub nāme ona gönderdi ḳāṣid
çe meʿlūm oldı meṭlūb u maḳāṣid

2135 getürüb ḳāṣid ol solṭān pesendi
görüb solṭān onı cāndan begendi

2136 buyurdı ḫidmet ol dārü'l-emāre
yėtürdi yėrine ḥesbü'l-işāre

2137 ona şāh eyledi iʿzāz ü ḥörmet
hem oldı süfreçi hem pīş-ḫidmet

2138 ḳılurdı ḫidmet ol ber-vech kim şāh
dėyerdi her dem ona bārekallāh

2139 velīkin hīç olmazdı müyesser
onı bir dem göre ol ḥūr-peyker

2140 meger bir gün ḳeżārā oldı ḫelvet **[Y$_1$54^b]**
onı görmege ḫātūn buldı fürṣet

2141 görüb ḫelvetde onı yandı cānı
bedenden şevk ile ḳaynadı ḳanı

2142 çe maḥfūẓ oldı oġlānun sözinden
ḳucub boynın onın öpdi üzinden

2143 velī dönderdi yüzin ḳaçdı oġlān
elinden ḳurtulub oldı girīzān

2144 velī bir ḫᵛāce gördi onı nā-gāh
peşīmān oldı ḫātūn eyledi āh

2145 dėdi görin ne iş geldi başıma
nėce men ʿaġu ḳatdum öz aşıma

2134 [Gence amacının ne olduğunu içeren bir mektup yazdı ve ulak mektubu götürdü.]
2135 [Ulak, genci getirdi. Sultan onu görüp takdir edip canu gönülden beğendi.]
2136 [Onu saraya getirmelerini buyurdu. Söylendiği gibi gerekeni yaptı.]
2137 [Şah, ona lütuf ve saygı göstererek onu sofracı ve öncü yaptı.]
2138 [Şah, onu yaptığı hizmetlerinden dolayı takdir ederdi.]
2139 [Fakat o peri yüzlü onu (o genci) görmek ve muradına ermek istiyordu.]
2140 [Meğer bir gün, tesadüfen genç yalnız kaldığında kadın onu görme fırsatı buldu.]
2141 [Halvette onu gördüğünde canı yandı, kanı kaynadı.]
2142 [Gençten saklanarak gizlice gencin boynunu kucaklayıp boynundan öptü.]
2143 [Fakat genç, yüzün dönderip kadının elinden kurtularak kaçtı.]
2144 [Bir hoca onu ansızın gördü. Hatun pişman olup şöyle feryat etti:
2145 "Ben kendi başıma ne işler açtım? Kendi aşıma ben, nasıl zehir kattım?

2146 bu sözi ger dėyer solṭāna iẓhār
ḳılam āsān işim olmaya düşvār

2147 gelüb solṭāna ėtdi dād u bī-dād
bu gün gör bu ġulām-ı şūḫ u şeyyād

2148 uzatdı el mene bed-ehl ü küstāḫ
onı sen eylegil sūrāḫ sūrāḫ

2149 buyurdı şāh ol dem geldi oġlān
vücūdı ġeyretinden oldı lerzān

2150 şāhā yoḫdur menim müṭleḳ günāhım
bu meʿnādan menim vardur güvāhım

2151 dėdi kimdür güvāhın dėdi ḫᵛāce
dėdi hem ḫᵛāce çe görmişdi nėce

2152 ki şāhā bī-günāhdur uşbu oġlān
revā görme ona āzār u nöḳṣān

2153 ol ʿavret eyledi oġlāna teklīf
pes oġlān vėrdi ol teṣdīḳ-i teḥḳīḳ

2154 elinden ḳurtulub oldı girīzān
bu sözi ḫᵛāceden ėşitdi solṭān

2155 acıḳlandı ġeżeblendi bu sözden
pes ol ḫātūnı solṭān saldı gözden

2156 ḫeyāl u fikr ėdüb düşdi gümāna [Y$_1$55^a]
gümāndan rengi döndi zeʿferāna

2146 Eğer hoca bu sözü sultana söylerse benim bu işi zorlaştırmadan kolaylaştırmam lazım.]
2147 [Böylece kadın sultana gelip şöyle şikayet etti:"Bugün bu riyakar ve
2148 küstah, kötü ahlaklı köle benim namusuma el uzattı. Bu yüzden sen onu sen delik deşik et."]
2149 [Şah, gencin gelmesini buyurdu. Genç geldiğinde şahın vücudu gayretinden titredi.]
2150 [Genç: "Ey şah! Benim kesinlikle günahım yoktur. Hatta bu davada benim bir şahidim de var." dedi.]
2151 [Şah "Şahidin kimdir?" diye sordu. Genç "Şahidim hocadır. Hoca bu olayın nasıl olduğuna şahit oldu." dedi.]
2152 [Hoca sultana: "Ey şah! Bu genç günahsızdır. Ona eziyet ve kusuru reva görme.
2153 O kadın, bu gence aşkını ilan etti. Gencin söyledikleri hepsi hakikattir.
2154 Genç, bu kadının elinden kurtulup kaçtı." dedi. Sultan bu sözü hocadan işitti.]
2155 [Sultan böylece duyduğu bu sözlerden dolayı sinirlenip öfkelendi. O hatunu gözünden düşürdü.]
2156 Şah, sürekli bu olayı düşünüp şüpheye düştü. Şüpheden şahın benzi sarardı.]

2157 ata ėvinde iken bu ḳız oġlān
var imiş ikisi birbiri ḫᵛāhān

2158 meger oġlān alub gelmiş gül-ābı
götürmiş ola ol ḳızdan ḥicābı

2159 dutuldı çünki dustaḳ oldı ol oġlān
müḳerrer oldı ona bend-i zindān

2160 çe meşhūr oldı ḫelḳe bu ḥekāyet
yėne ḫātūn şāha ḳıldı işāret

2161 meni uşbu ġulām-ı bed-serencām
cehānda eyledi bed-nām ü rüsvām

2162 eger vardur senin cānında ġeyret
munı öldür ki nöḳṣān oldı sīret

2163 eger sen eylesen bu işe teḳṣīr
özümi öldürem yoḫ çāre tedbīr

2164 menim nāmūsımı ol vėrdi bāde
diri ḳoyma onı mundan ziyāde

2165 dėdi ʿavret çe şāha bu kelāmı
çaḳurdı şāh pes ol dem ġulāmı

2166 dėdi ėy ḳul apar ender-nihāni
başını kesüb öldür bu cevānı

2167 dėdi ḥeyf ola bu ḫurşīd-i tābān
ola nā-ḥeḳ yėre topraḳa yeksān

2168 nėce men öldirem bu bī-günāhı
munın elbette yėrde ḳalmaz āhı

2157 Meğerse bu kız baba evindeyken birbirlerine aşık iki istekli varmış.]
2158 [Genç, gül suyunu alarak kızın bekaretini yok etmiş.]
2159 [Genç, yakalanıp tutsak olup zindana atıldı.]
2160 [Bu hikâye halk arasında meşhur olduğunda hatun yine sultana gelip:
2161 "Bu köle benim akıbetimi kötü yaptı. Cihanda adımı kötüye çıkarıp rüsva etti.]
2162 Eğer sende bir azcık şeref var ise ahāa zarar verdiği için onu öldür.
2163 Eğer sen bu işte bir hata yapacaksan kendimi öldürmekten başka çarem yok.
2164 Benim namusuma o zarar verdiği için artık onu sağ koyma." dedi.]
2165 [Kadın, bu sözü şaha söyleyince şah, köleyi çağırdı ve şöyle buyurdu:
2166 "Ey kul! Bu genci götürüp gizli yerde başını kes."]
2167 [Köle: "Bu parlak güneş yüzlü genci haksız yere öldürüp toprağa gömsem yazık olur.
2168 Ben bu günahsızı nasıl öldüreyim? Elbette bunun ahı yerde kalmaz." diye düşündü.]

münāsib yėrde onı ḳıldı pinhān
reʿiyyet eyler idi ez-dil ü cān

velī köylinde ḳaldı şāh kīne
degildi mülṭefit ol nāzenīne

bu idi muttaṣıl fikr ü ḫeyālden
n'ola olaydı bir ṣāḥib-kemālden

ḫeberdār ola ol yaḫşı yamandan [Y$_1$55^b]
çıḫaraydı meni şekk ü gümāndan

özinden bir ḫeber olsaydı teḥḳīḳ
bileydim bī-gümān ber-ḥesb ü teṣdīḳ

kim ol ʿavretdir ṣāḥib-i ḫeyānet
ḳılaydım ona īzāʿ ü ihānet

nöşün ġemnāksen ėy şāh-i ḫūbān
meger kim sende yoḫdur meyl-i solṭān

dėdi ḫātūn olum men nėce ḫürrem
meni gözden salubdur şāh-i ʿālem

özimde bilmezem hīç gūne teḳṣīr
nedür bilmem bu derde çāre tedbīr

dėdi dāye eyle sen derdin iẓhār
ona men eylerem dermān u tīmār

dėdi ḫātūn ki ėy dāye ėşid sen
dėye bilmem bu derdi kimseye men

bilürem yoḫ-durur bu derde dermān
gerek ėşidmeye bu remzi solṭān

[Onu gizli yerde saklayıp onu candan ve gönülden gözetti. (himaye etti.).]
[Fakat şahın gönlünde nazlı sevgiliye karşı kin kaldı. Ona karşı iltifat edip güler yüz göstermedi.]
[Sürekli hayalinde, fikrinde iyiden ve kötüden haberdar olmak arzusu vardı.
Her zman beni bu şüpheden kurtaran kemal sahibi biri olsaydı.]
Hakikat kendiliğinden ortaya çıksaydı hiçbir şüpheye yer kalmadan hakikati bilseydim
Böylece ihanet eden o kadına ben de eziyet ve ihanet ederdim." diye düşünürdü.]
[Bir gün daye kadına: "Ey güzellerin şahı! Niçin üzgünsün? Meğer sen sultanı sevmiyor musun?" diye sordu.]
[Hatun ona: "Cihan şahı beni gözden saldığı için ben nasıl mutlu olayım?
Günahım olmadığını bildiğim halde bu derdin çaresini bilmiyorum." dedi.]
[Daye: "Sen derdini söyle. Ben ona çare bulurum." dedi.]
[Hatun: "Ey daye! Ben bu derdi hiç kimseye söyleyemem.
Bu derde çare olmadığını biliyorum. Sultanın bu sırrı bilmemesi gerek." dedi.]

2181 dėdi pes dāye ėy ḥūr-i perī-zād
olur hem derde bir dermān u tīmār

2182 ne derdin var ise dānāya söyle
dėme nā-dāna ondan ʿibret eyle

2183 gel ėy ḫātūn ėşid menden bu gün pend
seninçün eyleyüm men yād sevgend

2184 dėmeyüm kimseye bu sirr-i rāzı
işine olayum men kār-sāzı

2185 eline muṣḥaf aldı içdi sevgend
tesellī ola ol ḫātūn-i dil-bend

2186 dėdi pes dāyeye ol ḥūr-peyker
yaman yaḫşı temām ḥālin serāser

2187 dėdi dāye ki sende yoḫdur teḳṣīr
degil ḫālī işin ez-ḥökm-i teḳdīr

2188 atan vėrmiş seni bir nev-cevāne **[Y$_1$56^a]**
müvāfiḳ şerʿe ḳānūn-i zamāne

2189 senin hem var imiş bir zevc-i māżī
seninçün eylemiş hem ʿeḳd-i ḳāżī

2190 çe ondan ḥāṣil olmışdur bu oġlān
meger bilmez midi bu ḥāli solṭān

2191 eger o bile bu rāz-i nihānī
sene teʿlīm ėdüb bir mekr-i nihānī

2192 gėce sen özi[ni] salgil yuḫuya
dilin cārī ola bu guft ü gūya

2181 [Daye: "Ey peri yüzlü her derde bir çare, bir tedbir vardır.
2182 Ne derdin varsa âlime söyle. Cahile sırrını söylemekten sakın.
2183 Ey hatun! Gel bugün nasihatımı dinle.
2184 Sırrını kimseye söylemeyeceğime dair yemin ederim. Derdini bana söyle ben sana yardımcı olayım." dedi.]
2185 [O gönül bağlayan hatun teselli olsun diye eline mushaf alıp yemin etti.]
2186 [Sonra o melek yüzlü dayeye kötü, iyi her ne varsa baştan sona söyledi.]
2187 [Daye: "Sende günah yok. Allah'ın hükmü böyleydi.
2188 Baban seni zamanın kanununa ve şeriata uygun olarak bir gence vermiş.
2189 Sen onun nikahlı eşi idin.
2190 Meğer sultan senin bir oğlun olduğunu bilmiyor mu?
2191 Sultanın bu sırrı öğrenmesi için sana bir hile öğreteceğim.
2192 Sen, gece kendini uykuya ver. Fakat bu sözlere dilin ve gönlün açık olsun.

2193 dėmişler doġrıdur doġrı egilmez
eger doġrıyla eġri doġrı gelmez

2194 dė gel sen sergüzeştin ḥāl-i ḳıṣṣe
temām ola yeḳīn endūh u ġüṣṣe

2195 çü vėrdi ḫātūna ol dem bu pendi
bu pendi dāyeden ḫātūn begendi

2196 durub solṭān yanına geldi dāye
getürüb el şürūʿ ėtdi duʿāye

2197 ki ėy şāh-i cehān solṭān-ı ʿālem
hemīşe olasan sen şād ü ḫürrem

2198 ėşitmişem ki ėy şāh-i cehān sen
be-ġāyet ḫātūn ile dil-girānsen

2199 dėdi ėy dāye ondan sergirānem
onınçün men ki ondan bed-gümānam

2200 cehānda vėrdi bāda neng ü nāmı
onın ucından öldürdüm ġulāmı

2201 yeḳīn bilmem velī düşdüm gümāne
ki bėyle imiş o keçmiş zamāne

2202 ḳıluram ol ḳeder ṣebr ü teḥemmül
bu işe tā yeḳīnem ola ḥāṣıl

2203 ne sāʿet kim yeḳīn ėdim gümānı
vurum ona bu tīġ-i dāstānı

2204 dėdi dāye kim ėy şāh-i cehāngīr **[Y$_1$56^b]**
onın [çün] ḳılmışam bir fikr ü tedbīr

2193 "Doğru doğrudur eğilmez. Gerçi doğru ile eğri bir araya gelmez." demişler. "]
2194 Bu yüzden sen hakikati söylersen kesinlikle bu korku ve keder son bulur." dedi.]
2195 [Hatuna bu öğütü söyleyince bu nasihatı hatun beğendi.]
2196 [Daye kalkıp sultanın yanına gitti. El götürüp duaya başladı:
2197 "Ey cihan şahı, âlemlerin sultanı! Her zaman mutlu ve memnun olasın.
2198 Ey cihan şahı! Hatun ile hadsiz derecede gönlün incik olduğunu duydum."]
2199 [Sultan: "Ey daye! Kadından şüphe duyduğum için sersem gibiyim.]
2200 Cihanda adım ve namusum mahvoldu. Onun yüzünden bir köleyi öldürdüm.
2201 Emin olmadığım için şüpheye düştüm. Bu şüpheyle zamanım geçiyor.
2202 Bir gün hakikatin ortaya çıkacağına inandığım için sabır gösterip tahammül gösteriyorum.]
2203 Bu şüpheden kurtulup gerçeği öğrendim zaman onu meşhur kılıçla öldüreyim." dedi.]
2204 [Daye: "Ey cihanın şahı! Ben bunun için bir tedbir düşünmüştüm."

[2205] ḳulaġ as bu sözi menden ėşid sen
gėce uyḫuda ola çünki ol zen

[2206] ḳoy onın köksine bir perr-i hüdhüd
düşinde sirr-i rāzın dėye lābüd

[2207] dėyer bī-şek temām ol sergüzeştin
ḥeḳīḳet sene ẓāhir ola yeḳīn

[2208] çıḫasan ol zamān şekk ü gümāndan
ḫeberdār olasan yaḫşı yamandan

[2209] gėce yatmış iken ol māh-ruḫsār
gözi yuḫuda emmā köyli bīdār

[2210] gelüb solṭān köyilde buġż u kīne
ḳoyub ol perri onın sīnesine

[2211] ḳulaġ asdı onın güftārına şāh
ėşitdi uyḫuda söylerdi ol māh

[2212] ne kim keçmiş başından sirr-i pinhān
dėdi bir bir onı ėşitdi solṭān

[2213] çe vėrdüm ḳetle men ferzend-i dil-bend
ki menden bed-gümān olma ḫüdāvend

[2214] onın çün ölüme vėrdüm men oġlān
ki menden bed-gümān olmaya solṭān

[2215] oġul gėtdi elimden ḳalmışam zār
ʿecāʾib miḥnete oldum giriftār

[2216] eger gėtdi oġul çekmem nedāmet
hemīşe saḳ ola solṭān selāmet

[2205] Şimdi beni dinle. Gece o kadın uykudayken
[2206] onun göğsüne bir hüdhüd kanadını koy. O kadın düşünde öğrenmek istediğin sırrı söyleyecek.
[2207] O olayların gerçeğini söylediğinde sen de hakikatı öğrenecdeksin.
[2208] O zaman şüpheden kurtulup iyinin ve kötünün ne olduğunu bileceksin."dedi.]
[2209] [O ay yüzlü sevgili. Gece uykuda fakat gönlü uyanık iken
[2210] sultanın gönlü kin ve nefret içinde gelip hüdhüd kanadını onun göğsüne koyup
[2211] onun sözlerini dinlemeye başladı. O ay gibi olan sevgilinin düşünde söylediklerin duydu:
[2212] [Kadın, başından geçen her şeyi baştan sona anlatınca sultan her şeyi dinledi.]
[2213] O: "Ben o genci sultan, benden şüphe duymasın diye öldürttüm.
[2214] Ben o genci sultan, benden şüphe duymasın diye öldürttüm.
[2215] Böylece oğlumu kaybederek çok büyük sıkıntılara düşüp ağlar kaldım.
[2216] Sultan her daim sağlıklı ve sıhhatli olursa oğlumu kaybetsem de pişman değilim. " dedi.]

2217 çaġurub ol yuḫudan ḳıldı āgāh
ėşitdi sergüzeştin çün onın şāh

2218 çe ḫᵛāb-ı meşleḥetden oldı bī̇dār
dėdi solṭān ona kim ėy vefādār

2219 ėşitdüm her ne dėdin şerḥ ü teḳrī̇r
yoḫ imiş sende müṭleḳ cürm ü teḳṣī̇r

2220 eger bu sirri sen ḳılsaydın iẓhār**[Y₁57ᵃ]**
oġul gėtmezdi hem çekmezdi āzār

2221 nedāmet çekdi solṭān oldı giryān
onı öldürmege oldı peşī̇mān

2222 ėşitdi bu sözi erkān-ı dövlet
melik onlar içün ḳıldı ḥekāyet

2223 dirī̇ġā kim elimden gėtdi fürṣet
dėyüb her dem çekerdi āh-ı ḥesret

2224 ḳamu eşrāf u eʿyān oldı ġemnāk
baş açub ḳıldılar çün yaḫalar çāk

2225 ėşitdi ol cevān çün bu ḳıṣṣeni
kim ol oġlānı saḫlardı nihāni

2226 ėve geldi revān ol pāk-ṭelʿet
ona başdan ayaġa vėrdi ḫelʿet

2227 getürdi oġlānı solṭāna derḥāl
onı solṭān görüben oldı ḫoş-ḥāl

2228 çe oġlān ġeyb iken oldı ẓāhir
başına sepdiler leʿl ü cevāhir

2217 [Şah olayları duyunca onu uyandırdı.]
2218 Kadın, uyuyor gibi göründüğü uykusundan uyanınca sultan ona: "Ey vefalı yar!
2219 Tüm anlattıklarını ve açıklamalarının hepsini duydum. Kesinlikle hiçbir hatan ve günahın olmadığını öğrendim.
2220 Eğer bu sırrı söyleseydin oğulu kaybetmezdin ve eziyet çekmezdin." dedi.]
2221 [Sultan onu öldürdüğü için pişman olup ağladı.]
2222 [Padişah, devlet erkanının bu olaydan haberdar olması için onlara anlattı:
2223 "Yazık! Elime fırsat düştü fakat kaybettim diyerek her an hasret ahı çekerdi."]
2224 [Sarayın bütün ileri gelenleri bu olaya üzülüp baş açıp yakalar yırttılar.]
2225 [O genci, gizli tutan temiz yüzlü yiğit, bu olayı duyunca
2226 hemen eve geldi. O gence kaftan verdi.]
2227 [Derhal genci sultana getirdi. Sultan onu görünce mutlu oldu.]
2228 [Genç kaybettiklerini düşünürken onu buldukları için başına mücevher saçtılar.]

2229 neşāṭ u ʿiyş ile ṭoy oldı bayrām
ferāḳet oldı onlar dutdı ārām

2230 göz açub gördi māder çünki oġlān
sücūd eyledi ḳıldı şükr-i Yezdān

2231 yüzinden öpdi ol dem ḫürrem ü şād
ḳamusı bend-i ġemden oldı āzād

2232 ḳılub enʿām u eḥsān ol şehenşāh
onı teḫte çıḫarub eyledi şāh

2233 ol oldı pādişāh-ı dād-güster
cehān oldı onın ḥökmine yek-ser

2234 ona Ḥeḳ vėrdi dövlet şevket ü şān
museḫḫer oldı ona ʿeṣr ü dövrān

2235 **Fedāyī** olasan ondan ḫeberdār
ėşitme ḳavl-i zen zinhār zinhār

2236 yeḳīn bil ʿavret eyler mekr ü telbīs **[Y$_1$57^b]**
onı bilmeye ʿāciz ḳala iblīs

2237 ümīdim var Ḫüdāvend-i cehāne
bizi uġratmaya mekr-i zenāne

2238 bu neḳli Beḫtiyār ėdince āḫir
sitāre gök yüzinde oldı ẓāhir

2239 güneş meġrib zemīnde oldı pinhān
müʾeẕẕin söyledi tekbīr ü eẕān

2240 yėne zindāncıya solṭān buyurdı
aparub yėne onı bende vurdı

2229 [Onlar mutlu olup zevk ve eğlence ile düğün, bayram yaptılar. Gönülleri ferah olup rahatlık buldular.]
2230 [Genç, göz açıp annesini görünce Allalh'a şükredip secde etti.]
2231 [O an mutlu ve mesut halde yüzünden öptü ve hepsi gam kemendinden kurtuldu.]
2232 [O şahlar şahı ona lütuf ve ihsanda bulundu. Onu tahta çıkarıp şah etti.]
2233 [O adaleti gözeten şah oldu. Cihan onun hükmü altında birleşti.]
2234 şevket ü şān: şān u şevket Y
[Allah, ona devlet, şan ve ululuk verdi. Zaman onun emrine girdi.]
2235 [Fedayi! Kadın sözüne kesinlikle itibar edilmeyeceğini öğren.]
2236 [Kadın her daim hile ve tuzak eder. Onu anlamakta İblis dahi acizdir.]
2237 [Âlemlerin Rabb'ine beni kadının hilesine uğratmayacağından umudum var.]
2238 [Bahtiyar, bu hikayeyi tamamlayınca gökyüzünde yıldızlar gözüktü.]
2239 [Güneş battı zeminde gizlendi. Müezzin tekbir getirip ezan okudu.]
2240 [Sultan yine zindancıya götürüp onu zincirle bağlamasnı buyurdu.

Āmedān-i Vezīr-i Dehüm be-Nezd-i Pādişāh*

2241 gėce oldı yėne gelüb seḥer-gāh
gelüb şāh yanına ol ḳavm-i bed-ḫᵛāh

2242 gėne eylediler feryād u efġān
ki biz de olmışük ġemden perīşān

2243 meger bėyle olur erlik ḥemiyyet
hanı nāmūs u nām u neng ü ġeyret

2244 utanduḫ şermsār olduḫ dėmekden
baş alub gėdelüm bu memleketden

2245 here bir söz dėyüb ol ḳavm-i nā-pāk
ki solṭān ḫişmgīn oldı ġeżeb-nāk

2246 getürsünler dėdi ol bī-nevānı
ki ḳetl eyleyelüm ol bī-ḥeyānı

2247 gėdüb ol dem revān ḳullar şitābān
getürdiler onı eftān ü ḫīzān

2248 dėdi ėy Beḫtiyār-ı şūm u bed-ẕāt
seninle eyledüm besdür mülāḳāt

2249 teġāfil eyledüm bir nėçe gün sen
müḳerrerdür bu gün ölmek gerek sen

Cevāb-Dāden-i Beḫtiyār Pādişāh-Rā*

2250 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i pür-kīn[Y158ᵃ]
fedā olsun yolında cān-ı şīrīn

2251 ölümüm ger senin elinde Allāh
müḳerrer eylemiş el-ḥükmü li'llāh

---

* *Onuncu Vezirin Padişahın Huzuruna Çıkışı*
2241 [Gece geçti yine sabah oldu. O kötü niyetli gafile (grup) şahın yanına gelip
2242 "Biz gamdan perişan olduk" diyerek feryat figan etmeye başladılar.]
2243 [Mertlik, şeref böyle mi olur? Senin namusun, ismin, gayretin nerede?
2244 Biz, söylemekten utandık. Artık bu memleketten başımızı alıp gidelim.
2245 [O fıtratı kirli kavim her biri bir söz söyleyip sultanı öfkelendirdiler:
2246 "O hayırsızı, hayâsızı hemen getirin katledelim." diye buyurunca
2247 kullar gidip aceleyle onu düşe kalka getirdiler.]
2248 [Sultan: "Ey fıtratı kötü olan Bahtiyar! Seninle bu kadar karşılıklı konuştuğumuz yeterli.
2249 Birkaç gün seni öldürmeyi ihmal ettim. Bugün senin ölmen gerek." dedi.]
* *Bahtiyarın Padişaha Cevabı*
2250 Bahtiyar: "Ey kinle dolu olan şah! Tatlı canım senin yoluna feda olsun.
2251 Eğer Allah benim ölümümü senin elinde karar kılmışsa elhamdülillah.

2252 eger yoḫdur mene tedbīr ü çāre
n’ola ḳurbān olam men şehriyāre

2253 eger bėyle degil teḳdīr-i Allāh
meni öldüre bilmezsen bu gün şāh

2254 nėce kim öldüre bilmedi oġlın
şehenşāh-ı diyār u ülke-yi Çīn

2255 dėdi solṭān ki şāh-ı ülke-yi Çīn
ne içün öldüre bilmedi oġlın

Ḥekāyet Pādişāh ki Peser-i Hod-Rā Helak-Nümūd*

2256 dėdi pes Beḫtiyār ėy şāh-i ḫūbān
penāhında seni saḫlaya Yezdān

2257 var idi bir müʿeẓẓem pādişāhı
diyār-ı Çīn ü Māçīn pādişāhı

2258 diyār-ı Çīni ol almış nigīne
çoḫ ona cemʿiyet genc ü ḫezīne

2259 esās-ı selṭenet esbāb-ı dünyā
ne kim köyli diler olmış müheyyā

2260 hemīşe ola ona tāc ü efser
vilāyet leşker ü dīvān ü defter

2261 cevān-merd ü kerīmü’ṭ-ṭebʿ ü ʿādil
ne kim köyli diler olmışdı ḥāṣil

2262 şücāʿ ü kāmil ü dānā ḫired-mend
velīkin yoḫ idi solṭāna ferzend

2252 Eğer bunun için çare ve tedbir yoksa padişaha canımı kurban etsem ne olur?
2253 Ey şah! Çin diyarı şahının oğlunu öldüremediği gibi ve
2254 eğer Allah’ın takdiri böyle değilse bugün sen beni öldüremezsin.” dedi.]
2255 Sultan: “Çin ülkesinin şahı oğlunu neden öldüremedi?” diye sordu.]
* *Kendi Oğlunu Öldüren Padişahın Hikayesi*
2256 [Böylece Bahtiyar: “Ey güzeller şahı! Allah seni himayesinde korusun.”]
2257 [Çin diyarının bir muazzam padişahı vardı.]
2258 [Çin ülkesi hazinesi ve cemiyeti , tüm ülkeyi hükmü altına almış.
2259 [Saltanatın esası, dünya malına sahip. Gönlünün istediğine her daim nail olmuş.]
2260 [Her zaman tac, taht, vilayet, asker, divan ve defterlere sahip olmuş.]
2261 [Adil bir yiğit olduğu için gönlünün dilediği her şeye sahip olmuş.]
2262 [Fakat cesur, kamil, akıllı olan sultanın bir erkek çocuğu yoktu.]

2263 binā eyledi mescid körpi bünyād
ġulām u hem kenīz eyledi āzād

2264 ne yėrde var idi ʿüryān u hem ac
yetīm-i müsteḥeḳ yoḫsūl u möḥtāc

2265 doyırdı onları hem ėtdi ḫeyrāt [Y$_1$58^b]
ḳılurdı ehl-i ḥeḳ ile mülāḳāt

2266 firāvān aġçe vėrdi ehl-i ḥeḳḳe
oluşdurdı yėtürdi müsteḥeḳḳe

2267 onın dövrinde var her kim reʿiyyet
muʿāf ėtmişdi olmışlar ferāḳet

2268 ola oġlı ola ḥāṣil murādı
Ḥeḳe baġlamışdı o eʿtiḳādı

2269 ḳebūl oldı Ḥeḳḳe ḫeyrāt u eḥsān
ʿināyet ḳıldı ona Ḥeḳ bir oġlān

2270 ḳemer ṭelʿetlü bir ḫurşīd-i ruḫsār
anası ḳıldı Ḥeḳḳe şükr-i bisyār

2271 getürdiler müneccim dėdi solṭān
ki ėy rūşen-revān merd-i süḫendān

2272 bu oġlān nėcedür memdūḥ u meẕmūm
ne vardur ṭāliʿinde eyle meʿlūm

2273 müneccim reml-i usṭurlāba baḫdı
ne vardur ṭāliʿinde onı gördi

2274 bu remzi ḳılmaḳ olmaz dėdi zinhār
velīkin söylerem çün oldı nā-çār

2263 [Bu yüzden mescit inşa ettirdi, köprü yaptırdı. Kölesini, cariyesini özgür bıraktı.]
2264 [Nerede çıplak ve aç, yetim, fakir ve muhtaçlar yedirip, hayır işledi
2265 sürekli Hak ehliyle mülakat etti.]
2266 [Hak ehline fazla akçe verip onları layık olduğu mertebeye ulaştırdı.]
2267 [Onun devrinde yaşayan tüm halk fakirlikten muaf olup zenginlik içinde yaşardı.]
2268 [Oğul sahibi olma arzusuna ulaşsın diye itikadını Hakk'a bağladı.]
2269 [Yaptığı hayır ve ihsanlar Hak katında kabul olunca Hak ona bir oğlan inayet etti.]
2270 [Ay yüzlü, güneş yanaklı bir erkek çocuğuydu. Annesi Hakk'a çok şükretti.]
2271 [Onun yıldız falına bakması için müneccim getirdiler. Sultan: "Ey aydınlık getiren güzel sözlü adam!
2272 Bu oğlanın kaderinde (talihinde) iyi kötü ne varsa bize söyle." dedi.]
2273 [Müneccim (yıldız falına) baktı. Talihinde ne varsa onu gördü.]
2274 ["Talihinde gördüklerimi asla söylemek olmaz. Fakat çaresiz kaldı ve anlatmaya başladı:

2275 yėtişe dėdi yėddi yaşa oġlān
ölür elbet onın elinde solṭān

2276 gerek saḫla gerek sen eyle mefhūm
bize eḥvāl[i] bėyle oldı meʿlūm

2277 ėşitdi çün müneccimden bu sözi
firāḳ el vėrdi şāha doldı gözi

2278 bu sözden düşdi çoḫ fikr ü gümāna
ne oġlāna ḳız[ub] ne ḳıydı cāna

2279 var idi bir beyābān dūr ez-rāh
meger var idi onda bir kühen çāh

2280 dutub dāye pes ol solṭān-ı server
mekānın eyledi onda müḳerrer

2281 çe gördi dāye yoḫdur çāre tedbīr [Y$_1$59^a]
vėrürdi oġlāna ol çāḫda şīr

2282 velī bir kimse teʿyīn eylemiş şāh
ḫeberdār ola ondan gāh u bī-gāh

2283 ḫeberdār olmadı kimse bu ḥāle
çe oldı oġlān onda heft-sāle

2284 var idi bir şütür ender-beyābān
gezerken ona uġradı bir aṣlan

2285 çe ḥīle ḳıldı aṣlan ḳaçdı deve
düşüb ardınca aṣlan ḳava ḳava

2286 ikisi deḫi ol dem düşdi çāha
ḳaçub gizlendi oġlān bir bucaḳa

2275 Bu oğlan yedi yaşına geldiğinde sultan onun elinde ölecek." dedi.]
2276 [Sen anlat ya da anlatma bize durumu böyle malum oldu.]
2277 [Sultan müneccimden bu sözü duyduğunda ayrılık el verdi, gözleri doldu.]
2278 [Şah, duydukları karşısında şüpheye düştü. Fakat ne çocuğa kıza bildi, ne de canına kıydı.]
2279 [Yoldan uzak bir sahrada eski bir kuyu vardı.]
2280 [O yüce sultan daye tutup oğlanın mekanını kuyuda mesken etti.]
2281 [Daye, orada (kuyuda) çaresiz kalınca oğlana sadece süt verdi.]
2282 [Fakat şah, onlardan vakitli vakitsiz (her daim) haberdar olsun diye bir kişiyi görevlendirdi.]
2283 [Bu olaydan kimsenin haberi olmadı. Oğlan orada yedi yaşına geldi.]
2284 [Bir dün çölde bir deve vardı. Gezerken bir aslan ona saldırdı.]
2285 [Aslan tuzak kurdu, deve tuzaktan kaçtı. Aslan onun peşine düşüp kovaladı.]
2286 [İkisi de o anda kuyuya düşünce çocuk kaçıp bir köşede saklandı.]

2287 deveni ʿavreti çün yırtdı aṣlan
yėmege durdı çün ol ṣīr-i ġarrān

2288 pes ol oġlāna çün Ḥeḳ vėrdi tevfīḳ
ḳaçub ol çāḫdan ḳurtuldı teḥḳīḳ

2289 yėridi durmayub ol ḳaçdı daġa
nihān ėtdi özin çekdi ḳiraġa

2290 deve istemege geldi şütürbān
deveni görmeyüb tapdı bir oġlān

2291 ne oġlān belki bir dürr-i yegāne
ki miṣl[i] yoḫ idi ender-cehāne

2292 onı çün gördi oldı şād ü ḫendān
getürdi ėvine geldi şütürbān

2293 atadan ona yaḫşı mihrbānlıḳ
ḳılur cān-sūzlıḳ hem cān-feşānlıḳ

2294 çe redd olmış imiş teḳdīr-i Allāh
bu ḥāle olmadı hīç kimse āgāh

2295 meger bir gün ḳalur solṭān müḳerrer
gėde ol ḳuyı üste bir nėçe er

2296 getüreler ona ol meh-liḳānı
getürsünler tesellī ala cānı

2297 gelüb ol ḳuyı üste muʿtemedler [Y$_1$59^b]
tefeḥḥüṣ hem tecessüs eylediler

2298 tapa bilmediler ol nev-cevānı
sümükden ġeyr yoḫ onda nişānı

2287 [O yırtıcı aslan, deveyi de dayeyi parçalayıp yedi.]
2288 [Şüphesiz Hakk'ın yardımıyla çocuk kuyudan kurtuldu.]
2289 [Durmadı, yürüdü dağa kaçtı. Kendi bir köşeye çekilip saklandı.]
2290 [Deveci, deveyi aramaya çıktı. Dağda deveyi görmeyip
2291 bütün dünyada eşi benzeri bulunmayan bir çocuk buldu.]
2292 [Deveci, onu görünce mutlu oldu, çocuğu evine getirdi.]
2293 [Ona babalık yapıp canu gönülden ona şefkat gösterdi.]
2294 [Allah'ın takdiri böyle değildi. Kuyuda olanlardan kimsenin haberi yoktu.]
2295 [Meğer bir gün sultan birkaç askerle birlikte o kuyu başına gitti.]
2296 ["O ay yüzlüyü ona getirsinler de canında teselli bulsun." diye buyurdu.]
2297 [O askerler kuyu başına gittiler. Kuyuda o çocuğu ve dayeyi iyice aradılar.]
2298 [O genci arayıp bulamadılar. Kemikten başka orada bir nişane yoktu.]

2299 yitük oldı bu eḥvāle çü solṭān
teʾessüf çeküb oldı zār u giryān

2300 perīşān oldı ol efkār u nevmīd
ṭamaʿ ondan götürdi kesdi ümmīd

2301 velī oġlān şücāʿ oldı dilāver
onınla kimse gelmezdi berāber

2302 behem yėtürdi ol bir nėçe yoldaş
celālī vü ḥarāmī oldılar fāş

2303 özine uydurub çoḫ pehlivānı
daḳıtdı handa gördi kārvānı

2304 ona eylemedi hīç kimse çāre
yėtürdiler bu sözi şehriyāre

2305 ki bend oldı şehā yollar temāmı
cehānı ser be ser dutdı ḥarāmī

2306 ḥarāmī eyledi dünyānı ġāret
ziyāde oldı nöḳṣān u ḫesāret

2307 gerekmez bu işe ehmāl ü teḳṣīr
buna ėtmek gerek bir çāre tedbīr

2308 ėşitdi bu sözi atlandı solṭān
onınla gėtdi çoḫ leşker firāvān

2309 yėtişdi onların üstine çün şāh
ṣelābetden olar pes oldı āgāh

2310 dėdi oġlān pes ol dem ėy yārānlar
bu gün ġeyret günidir pehlivānlar

2299 [Sultan olanlara ah çekip feryat figan edip ağladı.]
2300 [O umutsuz, efkarlı, perişan sultan gencin yaşamasına dair umudunu kaybetti.]
2301 [Fakat çocuk büyüdü, eşi beraberi olmayan yiğit, pehlivan bir genç oldu.]
2302 [Birkaç kişiyle arkadaşlık edip eşkıya oldu. Böylece halk arasında meşhur oldular.]
2303 [Birçok pehlivanı kendisine arkadaş edinip nerede kervan gördülerse yağmaladılar.]
2304 [Olanlara hiç kimse çare bulamayınca padişaha haber verdiler:
2305 "Ey şah! Eşkıya yolların hepsini kapatmış, dünyayı baştan sona kaplamış.
2306 Eşkıya tüm cihanı yağmaladı. Yaptıkları zarar çok fazla oldu.
2307 Bu iş ihmal ve hata istemez. Buna bir çare bulmanız gerek." dediler.]
2308 [Sultan bu haberi duyup atlandı. Onunla birçok asker geldi.]
2309 [Şah, oraya vardığında onlar, saldırıdan haberdar oldular.]
2310 [Genç: "Ey dostlar, pehlivanlar! Bugün hüner günüdür." dedi.

2311 kim olsa merd-i ender-rūz-i meydān
ḳılur elbette ol öz ḳanına ḳan

2312 zireh cevşen eline aldı şemşīr
ḥevāle oldılar bī-fikr ü tedbīr

2313 meger oġlān ḥevāle oldı şāha [Y160a]
vurub bir zeḫm möḥkem pādişāha

2314 hücūm eyledi leşker yėr yėrinden
aġır gelse yüngül ḳalmaz yėrinden

2315 pes oġrılar ḳamu mecrūh u ḫeste
giriftār oldı cümle dest-beste

2316 apardılar ḳamusın şehre dustaḳ
velī solṭān yaradan oldı nā-çāḳ

2317 çaḳurdı der-zamān geldi müneccim
dėdi yalan dėdin sen mene ol dem

2318 menim oġlum ḳuyide idi ol şīr
mene bir özge vėrdi zeḫm-i şemşīr

2319 müneccim dėdi dānā cāhil olmaz
ki teḳdīr-i İlāhī bāṭıl olmaz

2320 eger oġlın elindedür bu yare
deḫi yoḫdur ona tedbīr ü çāre

2321 eger ki ġeyridendür bu müżerret
şehā vardur sene imkān-ı ṣöḥbet

2311 Meydan gününde kişide mertlik olsa elbette ününe ün katmış olur." dedi.]
2312 [Zırh giyinip eline kılıç aldılar. Tedbir almadan cesurca saldırıya geçtiler.]
2313 [Meğer o genç sultana doğru gelip güçlü bir darbeyle yaraladı.]
2314 [Ağır geldiğinde yüngül (hafif) yerinde kalmayacağı gibi bunu gören askerler hepsi saldırıya geçti.
2315 [Tüm hırsızlar yaralı ve hasta, elibağlı tutuklandılar.]
2316 [Hepsini şehre tutsak olarak götürdüler. Fakat şah aldığı yaradan ağırlaşınca
2317 müneccimi çağırdı, müneccim geldi. Ona: "Sen bana yalan söyledin.
2318 Benim oğlum kuyudaydı. Bana bir başkasının hançer yarası değdi." dedi.]
2319 [Müneccim: "Alim, cahil olmaz. Allah'ın takdiri batıl olmaz.
2320 Eğer bu yarayı oğlun açtıysa artık bu yaraya çare yoktur.
2321 Ey şah! Eğer bu yarayı başkası açtıysa senin yaşama imkanın olacak.

2322 ḳeżā bil kim yeḳīn redd olmaz ėy şāh
yamanun gelmesün sen olgil ā[gā]h

2323 eger yėtişmeyübdür ona nöḳṣān
seni ḳetl eyleye āḫır ol oġlān

2324 müneccimden ėşitdi bu peyāmı
çaḳurdı yanına ol nev-cevānı

2325 dėdi ona mene söyle ne kimsen
atan kimdür ne yėrdür size mesken

2326 dėdi oġlān atamdur bir şütürbān
onı istediler buyurdı solṭān

2327 gel indi doġrı söyle sen ḥeḳīḳet
senin oġlun-durur bu pāk-ṭelʿet

2328 dėdi şāhā yeḳīn teḥḳīḳ-i meʿlūm
bu bir yėddi yaşında ṭıfl-ı meʿṣūm

2329 gezirdüm men deve içün bu daġda [Y$_1$60^b]
nihān gördüm oturub bir ḳiraġda

2330 getürdüm saḫladum dėdüm yetīmdür
velī bilmem onın atası kimdür

2331 yėne pes dėdi solṭān ol cevāne
ḥeḳīḳet söyle bī-ʿöẕr ü behāne

2332 ne içün gėtmiş idün sen bu daġa
nėce gizlenmiş idün bir bucaḳa

2333 dėdi oġlān kim ėy şāh-i güzīde
anam ile olurdük bir ḳuyide

2322 Ey şah! Kaderin, Allah tarafından ezelde tayin ve tespit edilmişse ve zamanında gerçekleşmesine şüphesiz hiçbir şey engel olamaz. Sana (bundan dolayı zarar gelmemesi için) haberdar ol.
2323 Eğer oğluna bir şey olmazsa sonunda o çocuk seni öldürecek." dedi.]
2324 [Şah, bu sözü müneccimden duyunca o genci yanına çağırdı.]
2325 [Ona: "Sen bana kim olduğunu, baban kimdir, nereli olduğunu söyle." dedi.]
2326 [Oğlan: "Babam devecidir." dedi. Sultan devecinin gelmesini buyurdu.]
2327 [Deveciye:"Gel, şimdi doğruyu söyle. Bu temiz yüzlü genç senin oğlun mu?" diye sordu.]
2328 [Deveci: "Ey şah! Hakikat kesin olarak böyledir: Bu daha yedi yaşında masum çocukken
2329 ben deve aramak için dağda gezerken bir köşede oturduğunu gördüm.
2330 Yetimdir diye düşünüp evime getirip himaye ettim." dedi.]
2331 [Şah bu sözleri duyunca gence: "Bize hakikati söyle.
2332 Bu dağa niçin gitmiş, bir köşeye nasıl saklanmıştın." diye sordu.]
2333 [Oğlan: "Ey seçkin(mümtaz) şah! Annem ile bir kuyuda yaşardık.

2334 nā-gāhı düşdi bir deve bir aṣlan
özimi eyledüm bir künce pinhān

2335 bilürem mene meʿlūm oldı teḥḳīḳ
ḳuyiden çıḫmaġa Ḥeḳ vėrdi tevfīḳ

2336 ḫilāṣ oldum ḳaçırdum baḫa baḫa
yėtişdüm kūh saru seng-i lālā

2337 dėdim gelür yėne ardımca aṣlan
bu ḳorḫudan men oldum onda pinhān

2338 ėşitdi şeh bu esrār-ı nihāni
yüzinden öpdi teslīm ėtdi cānı

2339 budur şehzāde teḥḳīḳ oldı meʿlūm
dėyerdi ėy dirīġā bāb-ı merḳūm

2340 ʿezā dutdı atası çün müṣībet
yıḳıldı hamusı erkān-ı dövlet

2341 ayaġın öpdiler hamusı bir bir
revā görmediler ḫidmetde teḳṣīr

2342 başına ḳoydılar hem tāc-ı ʿizzet
yıḳıldı hamusı erkān-ı dövlet

2343 atasından deḫi oldı ziyāde
murādına yėtişdi şāhzāde

2344 yeḳīn bil yoḫ imiş tedbīre çāre
nėce ḥökm ėde kimse Girdigāre

2345 menim çün yoḫısa teḳdīr-i Allāh **[Y₁61ᵃ]**
meni öldüre bilmez bī-günāh şāh

2334 Ansızın bir deve ile bir aslan kuyuya düştü. Kendimi bir köşeye sakladım.
2335 Şüphesiz Allah kuyudan kurtulmam için bana yardım etti.
2336 Kurtulup bakına bakına kaçarken bir taşlı dağa vardım.
2337 Aslanın peşimden geleceğinden korkup orada saklandım." dedi.
2338 [Şah, bu sırrı öğrendi. Gencin yüzünden öpüp canını teslim etti.]
2339 [İşte şehzadenin kim olduğu bilindi. "Feleyin yazgısı budur." diyerek feryat figan etti.]
2340 [Tüm devlet erkanı toplanıp babası için yas tuttular.]
2341 [Hepsi o gencin ayağını öptü. Ona hizmette kusur etmediler.]
2342 [Devlet erkanı hepsi toplanıp başına izzet tacı koydular.]
2343 [Babasından daha çok adil oldu. Şehzade olup muradına ulaştı.]
2344 [Tedbire çare olmadığını öğren. Allah nasıl hükmettiyse öyle olur.]
2345 [Eğer kaderime Allah ölümü yazmamışsa şah, günahsız olan beni öldüremez.]

2346 temām ėdünce ol bu dāsitānı
köynin ḳalmadı āṣār ü nişānı

2347 **Fedāyī** kimise neyleye bedḫᵛāh
çe redd olınmaz imiş teḳdīr-i Allāh

2348 yėne zindāncıya buyurdı solṭān
apardılar pes onı sūy-i zindān

Āmedān-i Vezīrān u ʿErż Pādişāh Nimūden*

2349 ṣabāḥ oldı yėne geldi vezīrler
oturdılar dīvāna cümle yekser

2350 şikāyet eylediler yėne bünyād
ki şāhā sen ėşidmezsen meger dād

2351 yüzümizde bizim hem ḳalmışıdı ḳan
ḫelāyiḳ ṭeʿnesinden bārī utan

2352 dėyer o dāsitān sen eyleren gūş
bu gün o ʿādeti eyle ferāmūş

2353 getürmesen yanına bėyle söyle
yėne tapar öziçün bir veṣīle

2354 ḳulaġ asma nėce kim eylese dād
buyur ḳetl eylesün fi'l-ḥāl cellād

2355 bu sözleri ėşitdi çünki solṭān
ona el vėrdi ġeyret ḳaynadı ḳan

2356 acıḳlandı yėne oldı ġeżeb-nāk
dėdi cellāda sen dur çest ü çālāk

2346 [Bahtiyar, bu hikayeyi tamamlayınca gönlü ferahladı.]
2347 [Fedayi! Kötü ahlaklı kimseler, ne yaparlarsa yapsınlar Allah'ın takdiri ne ise onu yaşayacaklar.]
2348 [Sultan, zindancıya Bahtiyar'ı götürmesini buyurdu ve zindancı onu götürdü.]
* *Tüm Vezirlerin Padişaha Arzı*
2349 [Sabah oldu vezirler yine geldiler ve birlikte divanda oturdular.]
2350 [Yine: "Ey şah! Meğer sen bizim feryadımızı duymuyor musun?
2351 Bizim yüzümüzde ar kalmamış. Bari halkın bizi ayıplamasından (yermesinden) utan.
2352 O, destan anlatıyor, sen onu dinliyorsun. Bugün bu alışkanlığını unut.
2353 Onu yanına getirme. Çünkü o yine kendi kurtuluşu için bir vesile bulur.
2354 O senden aman dilese de onu dinleme. Hemen cellada onu öldürmesini emret." diye şikayette bulundular.]
2355 [Sultan bu sözleri duyduğunda yine kanı kaynadı, gayret üstün geldi.]
2356 [Yine o öfkelenip cellada Bahtiyar'ı hemen öldürüleceği yere götürmesini buyurdu.

2357 apardı ḳetl-gāha Beḫtiyārı
yıḳılub onda geldi ḫelḳ vārı

2358 ḳılursan ona īzāʿ ü ihānet
ʿuḳūbet eyle envāʿ-ı siyāset

2359 pes ondan eyle onı pāre pāre
baḫub ḫelḳ-i cehān ėtsün neẓāre

2360 baş üste dėdi düşdi yola cellād
vezīrler ḳamu oldı ḫürrem ü şād

2361 aparmaḳ oldı yeḳīn ḳetl-gāha **[Y$_1$61^b]**
siyāsetler ḳılalar bī-günāha

2362 ḫeberdār oldı ḳamu şehr ü bāzār
yıḳıldı ėl ü vilāyet her ne kim var

Borden Bāḫtiyār-ı Bī-çāre -Rā Be-Ḳetlgāh ü Peydā Şoden-i Ziyād-i Harāmī*

2363 ġerīb ü bī-kes ü bī-yār ü ġem-ḫʷār
perīşān müżṭerib oldı dil-efkār

2364 ne kimse var ona ḳıla şefāʿet
ne ḫū vardur ona imkān-ı möhlet

2365 ʿelācı yoḫ riżā vėrdi ḳeżāya
köyil baġladı ṣidḳ ile Ḫüdāya

2366 belī Ḥeḳden ḳeżā olmasa nāzil
ḳeżāya kim ḳılur teḳdīr-i tebdīl

2367 Ḥeḳin teḳdīrini hīç kimse bilmez
ecel yėtmez eger Ḥeḳden üzülmez

2357 [Bahtiyar'ı katlgaha (öldürüleceği yere) götürdüler. Tüm halk hepsi toplanıp geldi.]
2358 [Sultan cellada: "Onu hor görüp ona türlü cezalar ver.
2359 Cihan halkı ondan ibret alsın diye daha sonra onu parça parça et." diye buyurdu.]
2360 baş üste dėdi düşdi yola cellād: baş üste dėdi cellād düşdi yola Y
[Cellat "Baş üstüne!" söyleyip gitti. Vezirler hepsi mutlu ve mesut oldular.]
2361 [Böylece günahsız Bahtiyar'a eziyet etmek, ceza vermek için katlgaha (öldürüleceği yere) götürmek kesinleşti.]
2362 [Bütün şehir ve pazar halkı haber tuttu.Vilayet ve kenar illerde olan her kes toplandı.]
* *Çaresiz Bahtiyar'ın İdam Sehpasına Götürülmesi ve Harami Ziyad'ın Ortaya Çıkması*
2363 [Garip, kimsesiz, dostsuz, gamlı, perişan, muzdarip, gönlü yaralı Bahtiyar'a
2364 şefaat edecek bir kimse yoktu. Ne de bir nefes alacak zamanı (imkanı) vardı.]
2365 [Çaresiz halde (başına geleceğe) rıza gösterdi. Temiz kalple Allah'a gönül bağladı.]
2366 [Eğer Allah'ın takdiri böyle değilse kimse kaderi değiştiremez.]
2367 [Hakk'ın takdirini hiç kimse bilmez. Ecel gelmediği sürece Allah'tan umut kesilmez.]

2368 mükerrer olmaya hīç kimseye merg
aḳacdan düşmez imiş vaʿde-yi berg

2369 eger Ḥeḳden yėtişe emr ü fermān
ne çāre eyleyen vardur ne dermān

2370 gel indi gör ḳeżā-yi Girdigāre
nėce ḳıldı ʿināyet Beḫtiyāre

2371 gör indi ol Ziyād olan ḥarāmī
ki saḫlamış idi ol nīk-nāmı

2372 ki tapmış Beḫtiyārı der-beyābān
getürüb ėtmiş idi onı oġlān

2373 gėce gündüz ḳılurdı āh u feryād
dėyerdi var ola yā Reb Ḫüdādād

2374 ḳeżārā ėşidüb ol Beḫtiyārı
ki solṭān ona vėrmiş iḫtiyārı

2375 ḳamulardan onı ḳılmış ser-efrāz [Y$_1$62^a]
Ziyādın murġi rūḥi ėtdi pervāz

2376 sanasan ẕevḳden od düşdi yane
onı görmek içün oldı revāne

2377 ḳeżārā gėtdi şehre ol zamānda
ḫelāyiḳ ṭeʿne eyler her zamānda

2378 düşübdür şehre bir āşūb u ġavġā
kimi aġlar kimi eyler temāşā

2379 serāsime olub dėdi ki yārān
nedür bu şūr u şer feryād u efġān

2368 [Yaprağın vadesi gelmediği sürece ağaçtan düşmediği gibi hiç kimsenin eceli gelmedikçe ölmez.]
2369 [Eğer emir ve ferman Allah'tan ise o zaman ne çare ne de derman vardır.]
2370 [Şimdi, gel Allah'ın takdirini gör. Bahtiyar'a nasıl yardım etti.]
2371 [Bahtiyar'ı sahrada bulup onu evlat edinerek himaye eden
2372 meşhur (ismi güzel) Ziyad Harami,
2373 gece gündüz hasretle "Ya Rab! Hüdadad her daim var olsun." diye feryat figan ederdi.]
2374 [Onun namını sarayda herkesten üstün kıldığını duyunca ruhu kuş olup uçtu.]
2375 [Onun namını sarayda herkesten üstün kıldığını duyunca ruhu kuş olup uçtu.]
2376 [Zevkten sanki canına ateş düştü. Onu görmek için yola koyuldu.]
2377 [Halkın her yerde ayıpladığı, kargaşa ve kavga düşen şehre, kiminin ağladığı, kiminin bu
2378 olaya seyrici olduğu zamanda şehre vardı.]
2379 [Bu olaya şaşırıp: "Dostlar! Bu kötü, acılı durum nedir? Bu feryat figanlar niçindir." diye sordu.]

dėdiler nėce kim keçmişdi eḫbār
dil-efkār u perīşān oldı aġlar

ḫeberdār oldı çün ol güni ḳara
özin yėtürdi der-dem Beḫtiyāra

özini Beḫtiyār üstine saldı
pes ol cellād elinden tīġi aldı

dėdi cellāda sen eyle mürüvvet
emāndur vėr mene bir leḥẓe möhlet

riżā-yi Ḥeḳ sen ėt bir dem müdārā
özimi yėtürüm men şehriyāra

vėrüm solṭāna onın ḫūn behāsın
ger istersen sene olmaya nefrīn

ḳebūl ėtmeye ḳıla ḳehr ü kīne
meni öldüre onın ʿeveżine

şevāba dāḫil eyle özini sen
onın ölmeni göre bilemem men

bu oġlāndur mene ferzend-i dil-bend
deḫi yoḫdur mene ferzend-i dil-bend

Ziyād ile var idi nėçe hem-rāh
gelüb solṭāna onı ḳıldı āgāh

dėdi vėrsün ona cellād möhlet
Ziyāda gel dėyüb ḳıldı işāret

[2380] [Tüm olanların hepsini ona söyleyin Harami Ziyad gönlü yarali halde perişan olup ağlamaya başladı.]
[2381] [O günü kara, bunu duyup hemen kendini Bahtiyar'ın yanına vardı.]
[2382] [Kendini Bahtiyar'ın üzerine atıp cellatın elinden hançeri aldı.]
[2383] [Cellada: "Sen insaflı davran, merhametli ol. Bana bir az zaman ver.
[2384] Hakk'ın rızası için bir an sabret. Ben padişaha gideyim.
[2385] Onun kan parasını padişaha vereyim, sen de bedduadan kurtulmuş ol.
[2386] Eğer padişah öfkelenip bunu kabul etmezse onun yerine beni öldür.
[2387] onın ölmeni göre bilemem men: onın ölmesini men göre bilmem Y
Çünkü ben onun öldüğünü görmeye dayanamam Böylece sen de kendin için sevap kazan.
[2388] Bu, gönül bağım olan oğlumdur. Bundan başka da oğlum yok." dedi.]
[2389] [Ziyad'ın yol arkadaşı olan birkaç kişi de sultanın yanına gelip onu bu durumdan haberdar etti.]
[2390] [Sultan: "Cellat ona zaman versin." deyip Ziyad'a gelmesini buyurdu.]

2391 yėtişdi çün şāha ḳıldı sücūdı **[Y1 62b]**
oḫudı çoḫ ṣenā ile vürūdi

2392 dėdi solṭān ona ėy kedḫüdā sen
bu oġlān ile nėce āşināsen

2393 dėdiler sen dėyübsen ona ferzend
oġul atasına olmaz mı mānend

2394 oġul ile olur atası bėyle
yalan dėme ḥeḳīḳet doġrı söyle

2395 dėdi şāhā menem meşhūr nāmı
Ziyād adım cehānda bir ḥarāmī

2396 menimle var idi bir nėçe yoldaş
ḳamu rind-i ḥarāmī zeyd-i ḳallāş

2397 göricek daġıdurdük kārvānı
elimizden gėden ḳurtardı cānı

2398 gözedüb kārvān çölde gezerdük
yėtişduḳ bir bulaġ üstinde gördük

2399 bir oġlān der-miyān u mişk ü ʿenber
ne oġlān sanasan ḫurşīd-i enver

2400 ḳamu zer-beft ü aṭlasdur libāsı
velī yanında yoḫ ḥāḫer anası

2401 başı üstinde var bir bedre-yi zer
men onı görcek ėy solṭān-ı server

2402 uzadub el onı yėrden götürdüm
yėtince tā refīḳler men götürdüm

2391 [Ziyad sultanın huzuruna gelip secde etti. Onu selamlayıp övdü.]
2392 [Sultan ona: "Ey kethüda! Bu oğlanı nereden tanıyorsun?
2393 "Sen onun babasısın, o da senin oğuldur. derler. Hiç oğul babaya benzemez mi?
2394 Oğul ile baba böyle mi olur? Yalan söyleme de hakikatı söyle." dedi.]
2395 [Ziyad:"Ey şah! Benim adım cihanda meşhur Ziyad Haramidir.
2396 Benimle hepsi eşkıya, kalleş Zeyd olan birkaç arkadaşım vardı.
2397 Kervanı gördüğümüz anda yağmalardık. Elimizden kurtulan sağ kalırdı.
2398 Kervan gözetip çölde gezerken birgün pınar başına varıp
2399 orada parlak güneş gibi olan bir erkek çocuğu gördük.
2400 Üzerindeki elbisesi altın sırmalı, atlas kumaştan idi. Fakat yanında ne annesi, ne kızkardeşi (ablası) vardı.
2401 Başı üzerinde altın kesesi vardı. Ey yüce şah! Ben onu görünce
2402 Elimi uzatıp onu yerden aldım.Arkadaşlar gelinceye kadar onu oradan götürdüm.

2403 yoḫ idi oġlum ėy şāh-i cehāndār
dėdim oġlum bu olsun ḳıldım iḳrār

2404 oġul dėdüm men ol zībā-liḳāye
müʿeyyen eyledüm pes ona dāye

2405 emzirdi dāye onı südden aldı
onın başına dövlet sāye saldı

2406 müḳerrer eyledüm men ona üstād
onın adını ḳoymışdum Ḫüdādād

2407 pes oldı ṣāḥib-i idrāk-i tedbīr [Y163a]
men ondan görmedüm hīç güne teḳṣīr

2408 dėdi [o ān] ḫanı ol reḫt ü cāme
ki sarmışdı ana ol bī-günāhe

2409 dėdi ḥāżır ėvimde vardur onlar
revān durma getür sen onı zinhār

2410 Ziyād oldı revān pes sūy-i ḫāne
getürdi onları behr-i nişāne

2411 neẓer ḳıldı çe şeh reḫt-i rihvete
yėtürdi ol deḫi yaḫşı yamana

2412 götürdi onları gėtdi be-ḫāne
çaḳurdı ḫātūnın feḫr-i zamāne

2413 dėdi ḫātūna ḳıl indi ḳiyāsı
getürdüm tanur mısın bu libāsı

2414 göricek ḳıldı efġān u ḫürūşi
başından gėtdi onın ʿeḳl ü hūşi

2403 Ey cihan şahı! Benim oğlum yoktu. Bu çocuk bana oğul olsun diye ona ikrar verdim.
2404 Ben o güzel yüzlüye oğul dedim. Ona bir daye tuttum.
2405 Daye onu emzirdi, besledi. Onun başına şans (devlet kuşu) gölgesini saldı.
2406 Ona üstat tutup onun da adını Hüdadad koydum.
2407 Böylece idrak sahibi oldu. Ben onda hiçbir zaman hata görmedim.]
2408 [Şah: "Annesinin ona giydirdiği (kundak yaptığı) libas nerede?" diye sordu.]
2409 [Ziyad: "Onlar hala da benim evimdedir."dedi Şah:"Hemen git onları getir." dedi.]
2410 [Ziyad eve gitti. O yıpranmış eski libası getirdi.]
2411 [Padişah o eskimiş libasa baktı ve o anda doğruyu ve yanlışı anladı.
2412 [Şah, onları alıp eve gitti. Zamanın fahri (övgüsü olan) hatunu çağırdı.]
2413 [Hatuna: "Şimdi mukayese et. Bu libası tanır mısın?]
2414 [Hatun libası gördüğünde feryat etti. Aklı başından gitti bayıldı.]

2415 getürdi hūşa solṭān ol nigārı
yėne ḳıldı feġān u āh u zārı

2416 dėdi ol reḫtdür bu ėy ḫüdāvend
kim ona çulḳadum ferzend-i dil-bend

2417 meger ol gün ki biz olduḳ giriftār
ḳaçub Kirmāna gėtduḳ bā-dil-i zār

2418 meger kim buldı Ḥeḳ vėrdi ʿināyet
vücūda geldi ol ḫurşīd-i ṭelʿet

2419 bulaġ başında düşmen ḳorḫusından
salub onı ḳaçub cān ḳorḫusından

2420 bu reḫt içinde ol ebr-i kemānı
ḳoyub gėtdük budur onın nişānı

2421 dėdi solṭān ki men düşdüm gümāna
vücūdunda deḫi gördi nişāna

2422 dėdi gördüm men ondan ėy ḫüdāvend
ayaġda barmaḳı birbire peyvend

2423 eger bėyle ise teʿyīn ü teḥḳīḳ [Y$_1$63^b]
bu sözden deḫi ḥāṣil ola teṣdīḳ

2424 getürdiler buyurdı ol cevānı
ayaḳda gördi vardur ol nişānı

2425 buyurdı açdılar ol Beḫtiyārı
yüzinden öpdi gėtdi iḫtiyārı

2415 [Sultan, o sevgiliyi kendine getirdi. Fakat kadın yine figan edip ah çekip ağladı.]
2416 ["Ey şah! Bu biz giriftar olup gönlümüz ağlar halde Kirman'a kaçıp gittiğimiz gün
2417 gönül bağlayan oğluma giydirdiğim kıyafettir.
2418 Meğer Allah yardım etti. O güneş yüzlü dünyaya geldi.
2419 Fakat biz, pınar başında düşman korkusundan onu orada bırakıp canımızı kurtarmak için kaçtık.
2420 O keman kaşlıyı bu libas içinde koyup gitmiştik ve bu kiyafet o zamandan kalan nişanedir.
2421 [Sultan, ben şüpheye düştüm. Vücudunda (onun bizim oğlumuz olduğuna dair) başka bir nişanesi var mıydı?]
2422 [Kadın: "Ey şah! Ben oğlumun ayak parmaklarının birbirine bitişik olduğunu görmüştüm." dedi.]
2423 Eğer tayin ve tahkik böyleyse onun bizim oğlumuzun olduğu hakikati ortaya çıkmalı.]
2424 [Şah, o genci getirmelerini buyurdu. Ayakta o nişanın olduğunu gördü.]
2425 [Hemen Bahtiyar'ı açmalarını söyledi. Yüzünden öptü, elinden ihtiyarı gitti.]

2426 özine geldi ol şāh-i cehāndār
dėdi ėy nāzenīn ferzend-i ġem-ḫʷār

2427 gözüm nūri menim ümmīdgāhım
yaman günimde sen püşt ü penāhım

2428 muraṣṣaʿ tāc ü hem zer-beft ü ḫelʿet
gėyindi Beḫtiyār-ı pāk-ṭelʿet

2429 anası çün oġul yüzine baḫdı
südi emceklerinden der-dem aḫdı

2430 dolandı başına öpdi gözinden
ayaḳına düşüb gėtdi özinden

2431 çe ḫātūn geldi ol demde özine
baḫardı oġlānın her dem yüzine

2432 dėdi uyḫidadur men [y]oḫsa āgāh
neẓer ḳıldı mene lüṭf ėtdi Allāh

2433 oġul veṣlinden ana oldı dil-şād
anası oldı bend-i ġemden āzād

2434 binā oldı esās-ı ʿiyş u ʿişret
sipāh-i şādumān şākir reʿiyyet

2435 naḳāre dögdiler ṭebl-i beşāret
döşendi her ne var ʿālī -ʿimāret

2436 o şehr içinde ḳırḫ gün oldı bayrām
hamuya ḳıldı şeh eḥsān u enʿām

2437 dėdi ḫātūna ol şāh-i cehāngīr
ne gördin Beḫtiyār işinde teḳṣīr

2426 [O cihanın şahı kendisine gelip: "Ey nazlı oğul ve gam ortağım!
2427 Gözüm nuru, benim umut yerim! Kötü günümde benim arkam, dayanağım sensin." dedi.]
2428 [Temzi yüzlü Bahtiyar, mücevher işlemeli tac, altın sırmalı kaftanı giyindi.]
2429 [Annesi oğlunun yüzüne baktı. Göğüslerinden sütü aktı.]
2430 [Başına dolanıp gözünden öptü. Ayağına düşüp bayıldı.]
2431 [Hatun kendine geldikçe sürekli "Bu rüya mı, yoksa gerçek mi? diye hasretle oğlunun yüzüne bakardı.
2432 Allah ona lütfetti, yardımını üzerinden eksik tutmadı.]
2433 [Oğluna kavuşan annenin gönlü mutlu olup gam zincirinden kurtuldu.]
2434 [İçki ve eğlence meclisi kuruldu. Askerler mutlu, halk şükretti.]
2435 [Mutluluk (müjde) davulları çalındı, saraya ait binaların hepsi süslendi. (döşendi).]
2436 [O şehirde kırk gün bayram oldu. Şah herkese ihsanda bulundu.]
2437 [O cihan şahı hatuna: "Neden sana tasa ve onu ayıplama üstün geldi?

2438 sene el vėrdi endūh u melāmet
onı öldürmege ḳıldın işāret

2438 Bahtiyar'ın işinde onu öldürmeğe karar verecek kadar ne hata gördün? diye sordu.]

āb su.
a.+(āb-ı deryā) 673
a.+ı+(āb u āş) 392
a.+(Ḫızır-ı āb-ı zindegān) 1754
ābād bayındır, mamur.
a. 573
a.+(meʿmūr u ābād) 1069
ac tok olmayan, yemeğe iştahı olan.
a. 2264
a.+(ac u muhtāc) 1088
a.+(ac u susuz) 973
acı 1. tatlının zıddı. 2. içilmeğe elverişli olmayan, tuzlu. 3. hoşa gitmeyen, sert, kaba. 4. kulağa kötü gelen.
a. 1380, 2107
acıḳlan- 1. sinirlenmek, hiddetlenmek, kızmak. 2. birine bağırmak, azarlamak.
a.-dı 338, 1180, 1971, 2038, 2155, 2356
ʿāciz 1. çaresiz. 2. beceriksiz, yeteneksiz.
a. 108, 2236
aç- 1. kapalı bir şeyi açık duruma getirmek. 2. örtülü şeyden örtüyü kaldırmak. 3. bir şeyden engelleri kaldırıp serbest bırakmak. 4. genişletmek. 5 herkesin yararlanacağı bir bina kurmak. 6. açıklamak, anlaşılır hale getirmek. 7. ortaya getirmek, atmak. 8. emniyet edip söylemek, sır söylemek. 9. çözmek. 10. inanıp söylemek, haber vermek, açıkça söylemek. 11. ifşa etmek, meydana çıkarmak. 12. hoşuna gitmek, işine yaramak, sevindirmek.
a.-ak 8
a.-ar 64
a.-arken 215
a.-dı 200, 222, 1251, 1587, 1921
a.-dılar 2079, 2425
a.-ılmadı 693
a.-ılmaz 1430
a.-ılmış 168
a.-ılur 866
a.-mayub 1941
a.-sın 197
a.-ub 122, 537, 927, 1056, 1264, 1927, 1929, 2224, 2230
a.-ıldı 2088
a.-ılmaz 1595
açuḳ 1. açık. 2. kapalının zıddı, kapalı, örtülü olmayan.
a. 921
ad 1. isim. 2. şöhret. 3. anılacak değer, önem.
a. 218, 304, 1348, 1466, 1851
a.+ı 3, 16, 183, 550, 880, 912, 1073, 1156, 1175, 1203, 1570, 1858, 2122
a.+ım 2006, 2395
a.+ın 1135
a.+ına 1903
a.+ını 2406
a. +lu 844
ʿādet 1. görenek, gelenek. 2. usul, tabiat, alışkanlık.
a. 17, 60
a.+i 2352
ʿādil 1. doğruluk gösteren, adalet sahibi, adaletin hükmünü yerine getiren, hakkı haklı olana veren. 2. doğru. 3. insaflı.
a. 1041, 1155, 2261
a.+(şāh-ı ʿādil) 1065, 1856, 2042
a.+(şeh-i ʿādil) 1063
ʿadū düşman, yağı.
a. 1647
a.+dan+(cevr-i ʿadū) 1617
a.+nı 1967
a.+ya 210, 1586
āferīn övgü ve beğenme bildirir, alkış, yaşa, varol.
a. 872, 1149
a.+ler 1950
āfet 1. bela, başa gelen üzücü ve korku verici hal, felaket.
a. 147
āfitāb 1. Güneş. 2. Güneş'in ışığı. 3. güzel (kadın). 4. güzel yüz.
a.+ı 1920
ʿāfiyet 1. sağlık, esenlik.
a. 615
āgāh bilgili, haberli, uyanık, haberdar.

a. 39, 86, 331, 354, 377, 556, 598, 792, 804, 1016, 1045, 1112, 1113, 1230, 1296, 1467, 1745, 1815, 1842, 1846, 1858, 1999, 2080, 2092, 2104, 2217, 2294, 2309, 2389, 2432

aġçe 1. Selçuklular ve Osmanlılar'da kullanılan gümüş sikke. 2. para, nakit. 3. eskiden kullanılmış madeni para, sikke, pul.

a. 2266

aġır 1. tartıda çok gelen ve yerinde zor kalkıp oynatılan. 2. güç, zor, çetin. 3. pek ehemmiyetli ve mesuliyetli. 4. korkulu, tehlikeli. 5. sıkıcı, sıkıntı verici.

a. 161, 769, 778, 2314

aġız hayvan ve insanda olan organ, ağız.

a.+ı+(aġzı) 1353, 2107
a.+ın+(aġzın) 537
a.+ına+(aġzına) 467, 858
a.+ında+(aġzında) 48

aġla- 1. gülmenin zıddı olan şeyi yapmak, sesli veya sessiz gözyaşı dökmek. 2. yas ve matem tutmak. 3. sızlanmak. 4. yalvararak istemek.

a.-r 422, 662, 747, 992, 1001, 1269, 1271, 1596, 2378, 2380
a.-ram 978

aġrı 1. bedenin bir yerinde duyulan sızı. 2. dünyaya gelen ilk çocuk.

a. 165

ʿaġu ağı, zehir.

a. 2146

āġūş kucak.

a.+a 237

āh 1. maddi veya manevi acı duyduğunda kullanılır. 2. pişmanlık ve esef bildirir. 3. birine acıdığında, üzüntü duyulduğunda söylenir.

a. 502, 549, 680, 768, 1230, 1487, 1729, 1742, 2144
a.+(āh-ı cān-sūz) 173
a.+(āh-ı ciġer-sūz) 594, 632
a.+(āh-ı ḥesret) 319, 679, 710, 1187, 2223
a.+(āh-ı ḥesret ü teʾessüf) 420
a.+(āh-ı nefrīn) 1586
a.+(āh u efġān) 1001
a.+(āh u feryād) 536, 2373
a.+(āh u feġān) 540, 641, 659
a.+(āh u ḫürūş) 1781
a.+(āh u nāle) 177, 1421
a.+(āh u şīven) 1105
a.+(āh u teʾessüf) 2116
a.+(āh u vavelyā vü feryād) 525
a.+(āh u vaveylā) 704
a.+(āh u zār) 699
a.+(feġān u āh u zār) 1275, 2415
a.+(ḫürūş u āh u efġān) 2084
a.+(miḥnet ü āh) 612
a.+ı 2168
a.+ın+(sūz-ı āh) 1716
a.+ına 749

aḫ- akmak. 1. bulunduğu yerden daha alçak bir yere doğru gitmek, yukarıdan aşağıya doğru düşmek. 2. sızmak, damlamak. 3. dışarı vermek.

a.-dı 237, 1773, 2429
a.-ır 202
a.-ıtdı 101

āheng uygunluk, düzen.

a. 818

āḫir- āḫır 1. son, sonraki. 2. en sonra, akıbet.

a. 539, 563, 573, 669, 884, 969, 1142, 1048, 1186, 1298, 1530, 1532, 1563, 1687, 1782, 1845, 1976, 2012, 2014, 2039, 2238, 2323
a.+(āḫir-i kār) 670, 1786, 1992
a.+da 66

aḫmaḳ pek akılsız, sersem, budala, anlayışsız.

a.+(merd-i aḫmaḳ) 411, 702

aḫşām 1.akşam: güneşin batma vakti. 2. güneşin batışı ile yatılacak vakit arasındaki zaman.

a. 112, 150, 1955

ʿāid 1. ait, ilişkin. 2. geri dönen.

a. 39

aḳa ağa, genellikle Güney Azerbaycan Bölgesi'nde yaşayan Türkler arasında kullanılır.

a.+m 1802
a.+sın 1800

aḳac ağaç.

a. 519, 994, 1098
a.+dan 2368

akçe 1. eskiden kullanılmış madeni para, sikke, pul. 2. para. 3. Selçuklular ve Osmanlılar'da kullanılan gümüş sikke.
a. 287, 1989
a.+ni 658
a.+si 991
ʿāḳibet 1. son. 2. sonuç, netice.
a. 1342
ʿāḳil aklı başında olan, aklını kullana bilen. 2. yetişkin, olgunluk yaşına ulaşmış.
a. 68, 257, 562, 809, 1096, 2042
a.+(kerimüṭṭebʿ ü dāniş-mend-i ʿāḳil) 1856
a.+(merd-i ʿāḳil) 119
aḳsır- hapşırmak.
a.-dı 468
aḳşām 1.akşam: güneşin batma vakti.
a. 544, 995, 1547, 1767
a.+(vaḳt-i aḳşām) 867, 1173, 1547, 1820, 2015
al- 1. el ile tutub götürmek, alıp yakalamak. 2. kabul etmek, verilen şeyi kabullenmek. 3. beraber götürmek. 3. tahsil etmek, edinmek, sahip olmak. 4. ele geçirmek. 5. satın almak. 6. kendisine doğru çekmek. 7. içine almak. 8. çevirmek, ihata etmek. 9. anlamak, kavramak. 10. evlenmek. 11. gidermek, izafe etmek. 12. sağlamak, elde etmek, temin etmek, istihsal etmek. 13. bir şeye hak kazanmak, sahip olmak. 14. fethetmek, zaptetmek. 15. etkisi altına almak, kendine çekmek. 16. kaplamamk, sarmak, tutmak. 17. kazanmak. 18. kaplamak, sarmak, tutmak. 19. bir şeyi veya kimseyi bir yerden veya kimseden ayırmak.
a. 146, 409, 711, 826, 969, 1406
a.-a 408, 1332, 1468, 1843, 2065, 2296
a.-an 7
a.-anlar 195
a.-aram 72
a.-asan 1606
a.-ayım 403, 1512
a.-dı 95, 120, 229, 405, 687, 767, 925, 1272, 1311, 1385, 1527, 1626, 1845, 2068, 2092, 2184, 2312, 2382, 2405
a.-dın 1132
a.-dum 772, 846, 1448
a.-ım 92
a.-ın 1529
a.-ır 167
a.-ırmış 9
a.-lam 1487
a.-madı 177, 1728
a.-maġa 1936
a.-mak 51, 61, 89, 103, 133
a.-mış 12, 54, 141, 209, 893, 2258
a.-mışdı 489
a.-sun 907
a.-uben 406, 1088
a.-ub 93, 97, 237, 448, 475, 770, 780, 970, 1138, 1276, 1763, 1780, 1860, 2158, 2244
a.-ur 255, 483, 1358, 1899
a.-urdı 408, 1224
ʿālem 1. dünya. 2. evren. 3. eğlence.
a. 337, 1761
a.+(ḫelḳ-i ʿālem) 1550
a.+(ḫelḳān-i ʿālem) 837, 1837
a.+(küll-i ʿālem) 1032
a.+(rüsvā-yı ʿālem) 125
a.+(solṭān-ı ʿālem) 43, 2197
a.+(şāh-ı ʿālem) 375, 1239, 1333, 1568, 1697, 2175
a.+de 879, 880
a.+ler 222
ʿālī yüce, ulu
a. 986, 1200, 1909, 2435
a.+(mekr-i ʿālī) 1444
āl-i cenāb 1. haysiyetini muhafaza ederek, cimrilik, alçaklık ve küçüklük gibi kötü hallere düşmeyip iyiliksever ve cömertçe davranan. 2. haysiyetli, şerefli, yüksek ruhlu, düşmanına bile iyilik edecek yaratılışta olan kimse.
a.+a 852
Allāh Allah, Tanrı.
a. 389, 584, 885, 1018, 1140, 1141, 1151, 1643, 1655, 2251, 2432
a.+(takdīr-i Allāh) 329, 382, 861, 1049, 2294, 2345, 2347, 2253,
a.+a 906, 1337
alt 1. bir nesnenin yere bakan yanı. 2. arka, geri, son. 3. gerideki kısım.
a.+ına 1098

a.+ında 519, 657
altun altın, sarı kızıl renkte, parlak ve ağır, paslanmayan, zinet eşyasında kullanılan değerli element.
a. 393, 1133, 1247, 1252, 1483
a. (neḳd ü altun) 405
ālūde bulaşmış, bulaşık.
a.+(ālūde-yi ḫūn) 343, 1133
ʿām avam, halk kesimi, sıradan insanlar.
a.+(ʿām ü hem ḫāṣ) 500
āmāde hazır.
a. 138, 198
aʿmāl emeller, işler.
a.+(āmāl-ı dünyā) 1350
āmāl emeller, istekler.
a.+e 58
ʿamdā kasıtlı olarak, bile bile.
a. 1893
āmed 1. gelme,geliş, geldi.
a. 869
āmūzkār iş öğreten, iş öğrenen.
a.+ım 279
ān kısa zaman.
a. 1097
a.+da 91
ana anne, yavru sahibi olan.
a. 173, 677, 685, 927, 957, 962, 2408, 2433
a.+dan 177
a.+ları 844
a.+m 2333
a.+nın 168
a.+nızı 627
a.+sı 952, 2270, 2429, 2433
a.+sı+(ḫāḫer ü ana) 2400
a.+sına 1308
analıḳ anne olma durumu ve sıfatı.
a. 164
anbār 1. zahire ve benzeri şeylerin konulmasına yarayan büyük sandık. 2. mal ve eşyanın konulması ve saklanması için yapılmış yer.
a. 406, 406, 413,
a.+ları 415
a.+(neḳl-i anbār) 433
ançe o ki…., o şey ki…
a. 472
and yemin etmek.
a. 410, 643, 1070
Ānī Kafkaslarda bir şehir.
a.+de 1160
añ- 1. hatıra getirmek, yadetmek.
a.-ar 1742
a.-ardı 1729, 1777
apar- 1. alıp götürmek. 2. aşırmak, çalıp çarpmak. 3. bihuş etmek, mest etmek. 4. sürüklemek, getirip çıkarmak.
a. 1408, 1943, 2166
a.-alar 990
a.-dı 475, 581, 617, 660, 713, 724, 1016, 1270, 1383, 1502, 1793, 1979, 2357
a.-dılar 492, 499, 868, 950, 984, 994, 1321, 1463, 1770, 1821, 2016, 2316, 2348
a.-dın 1441
a.-ın 344, 498
a.-mak 2361
a.-mış 333, 1771
a.-mışdı 1094
a.-sa 1889
a.-um 481, 695, 941
a.-un 545
a.-ub 428, 648, 1460, 1533, 2240
a.-urdum 698
ʿār utanma, ar, utanç vesilesi.
a. 337, 1774, 2075
a.+(ʿār u nāmūs) 274, 1692
a.+ı+(nāmūs u ʿār) 262, 347, 1551, 1825
a.+ın+(nāmūs u ʿār) 887
ara 1. iki şeyi birbirine bağlayan veya birbirinden ayıran sınır, boşluk, açıklık. 2. iki şeyi birbirinden ayıran uzaklık. 3. iki hadise arasında geçen zaman. 4. zaman aralığı, zamanca açıklık, sıra. 5. ilişki, ilgi. 6. iki şey arasında bulunan yer.7. bir arada bulunmak. 8. orta, beyn, mabeyn. 8. iç.
a. 1454, 1919, 2099, 2100
a.+da 563, 720, 758, 1026, 1144, 1510, 2102
a.+dan 1724, 1882, 1967, 2035
a.+sında 462, 1177
a.+ya 214, 1612, 1893
ara- bulmağa çalışmak.
a.-dılar 748

ārām 1. rahatlık, rahat etme, huzur. 2. durma, dinlenme. 3. kalma, bulunma. 4. cana rahatlık veren.
a. 19, 1257, 1981, 2229
a.+(ārām-ı cān) 624
a.+(ārām u ṭāḳet) 54, 633
a.+(bī-ṣebr ü ārām) 628
a.+(ṣebr ü ārām) 2034
a.+(ṣebr ü ārām ü ḳerār) 678, 1751
a.+ı+(ṣebr ü ārām ü ḳerār) 312
ard 1. arka tarafta, geride bulunan. 2. takip etmek, izlemek.
a.+ımca 2337
a.+ınca 335, 1752, 2285
arḫa 1. arka. 2. sırt 3. yardım, dayanak, himayeci.
a.+m 708
a.+sına 475
art- 1. çoğalmak, fazlalaşmak. 2. kuvvet kazanmak, şiddeti artmak.
a.-a 407
a.-ar 318
a.-sun 1059
artuḳ fazla, çok.
a. 403, 408, 840
as- asarak idam etmek. 2. dinlemek. 3. söylenilen sözün güzel olduğunu kabul edip onu uygulamak. 4. bir şeyi yüksek bir yere iliştirip sarkıtmak.
a. 1074, 2205
a.-alar 1795
a.-arsan 877
a.-dı 2211
a.-dılar 1510
a.-ın 498, 1136
a.-ma 1929, 2354
a.-ılubdur 1919
āsān kolay, zor olmayan, hafif.
a. 55, 62, 213, 611, 810, 904, 1172, 1183, 1453, 1566, 1660, 1957, 2147
āṯār izler. 1. bir kimsenin veya bir topluluğun çalışması sonucunda ortaya çıkmış olan şeyler, eserler. 2. bir düşüncenin, bir olayın doğurduğu sonuçlar, yarattığı tesirler, geride bıraktığı izler.
a.+(āṯār-i dövlet) 730
a.+(āṯār ü nişān) 2346
ʿases gece bekçisi gece devriyesi.
a. 935, 1768
āsīb 1. felaket, bela. 2. zarar, çarpışma.
a.+(āsīb-i dövrān) 1334
a.+(āsīb ü āzār) 1849, 1933
āsimān gök, sema, gökyüzü.
a.+a 199
a.+da 1197
a.+ım+(feżā vü āsimān) 209
āsitān 1. eşik. 2. kapı önü. 3. başşehir. 4. sarayın giriş kapısı.
a.+e 1909
aṣlan arslan.
a. 2284, 2285, 2285, 2287, 2334, 2337
āsūde 1. sıkıntı ve üzüntülerden uzak, dağdağasız, gailesiz, rahat, huzurlu. 2. sakin, sessiz.
a.+(renc ü āsūde) 402
āsūde-ḫāṭir gönlü ve zihni rahat.
a.+ 308
aş yemek, yiyecek.
a.+ı 101, 2003
a.+ıma 2146
a.+ına 1451, 2002
a.+ı+(āb u āş) 392
aş- 1. yüksek bir yerin üstüne çıkıp ötesine inmek. 2. bir sınırı geçmek, atlamak.
a.-ub 160
aşaġa aşağı, aşağıya, alta, alt tarafa doğru.
a. 1922
ʿāşiḳ 1. birine karşı aşırı sevgi ve ilgi duyan kimse, tutkun. 2. birbirini seven kadın ve erkekten daha çok erkeğe verilen ad.
a. 1226, 1258, 1258, 1355, 1479, 1901
a.+(ṣūret-i meʿşūḳ u āşıḳ) 323
a.+in 1299
āşikāre açık, meydanda, belli.
a. 49, 362, 371, 527, 547, 740, 911, 1306, 1469, 1491, 1795, 1964, 2114
āşinā 1. bildik, tanıdık. 2. tanıyan, bilen.
a.+san 1677, 1738, 1738, 2392
āşūb 1. kargaşalık, karışıklık. 2. fitne.
a.+(āşūb u ġavġā) 821, 2378

āşüfte 1. perişan. 2. karışık, karman çorman. 3. heyecanlı.
a. 1657
a.+(āşüfte vü zār ü perīşān) 448
at binek hayvanı.
a.+a 158
a.+dan 236
a.+ı 1751
a.+ından 404
a.+ları 1819
at- 1. bir şeyi bir hedefe doğru fırlatmak. 2. içeriden dışarıya çıkarıp uzağa bırakmak, yerini değiştirmek. 3. bırakmak, terketmek. 4. uzatmak, sunmak. 5. üstünü örten şeyi kaldırmak, fırlatmak.
a.-alar 1457
a.-aram 665
a.-ardı 1706, 1799
a.-dı 667, 1787, 1793
a.-dım 1805
a.-mış 49
a.-mışdı 746
ata baba.
a. 29, 85, 278, 279, 280, 694, 711, 746, 779, 863, 902, 1375, 2157
a.+dan 1443, 2293
a.+m 1441, 1443, 1928
a.+mdur 2326
a.+mı 1448, 1512, 1746
a.+n 27, 1742, 2183, 2325
a.+sı 47, 698, 859, 861, 1230, 1232, 1254, 1271, 1362, 1365, 1718, 1801, 1815, 1851, 1887, 2330, 2340, 2394
a.+sın 72, 1753
a.+sına 695, 1374, 2393
a.+sından 826, 2343
a.+sını 62, 1422
a.+ya 1749
a.+yam 843
āteş ateş, hararet, kızgınlık.
a. 162
atlan- ata binmek.
a.-dı 2308
aṭlas atlas kumaş, üstü ipekli altı pamuk olan kumaş.
a.+dur+(zer-beft ü aṭlas) 2400
atlu ata binmiş olan kimse, süvari.
a. 217
av 1. karada vahşi hayvan veya kuş, denizde balık vurmak veya tutmak işi. 2. avda vurulan veya tutulan vahşi hayvan, kuş veya balık. 3. ele geçen şey. 4. tuzağa düşürülen.
a. 36, 36
a.+a 719, 1705, 1788, 1805
āvāre 1. aylak, işsiz güçsüz, avare. 2. serseri. 3. başı dönen. 4. başıboş.
a. 974, 1061, 1129, 1276, 1513, 1589, 1883
a.+(ġerīb ü bī-kes ü āvāre) 980
a.+lerden 711
āvāz 1. ses, sada. 2. şöhret, ün, nam.
a.+(sāz u āvāz) 57
āvāze 1. ses. 2. ün.
a.+si 1885
avdet dönüş, geri dönüş, gidilen yerden dönme. "avdet etmek" (eylemek). evvelce bulunduğu yere veya duruma geri dönmek.
a. 154
avla- av yapmak.
a.-yan 13
ʿavret avrat, eş, kadın.
a. 97, 158, 244, 595, 679, 680, 705, 747, 750, 772, 774, 777, 902, 920, 929, 931, 938, 943, 949, 951, 952, 956, 963, 965, 968, 970, 983, 993, 1082, 1102, 1104, 1108, 1109, 1114, 1116, 1121, 1134, 1137, 1141, 1308, 1342, 1399, 1407, 1415, 1436, 1459, 1465, 1480, 1519, 2037, 2044, 2045, 2048, 2057, 2153, 2165, 2173, 2236
a.+(er ü ʿavret) 1080
a+(zişt-i ʿavret) 338
a.+de 2043, 2047
a.+den 2044
a.+e 244, 943
a.+i 955, 1120, 2287
a.+imdür 1113, 1141
a.+in 335, 703, 1087
a.+ini 771
āy Ay'ın dünya çevresinde bir dönüşüyle ölçülen zaman; kameri ve şemsi senelerin on iki bölüğünden her biri.
a.+lar 113
ayaġ-ayaḳ ayak, vücudun yürümeği sağlayan kısmı.

a. 921, 1132
a.+a 284, 586, 795, 1053, 1099, 1311, 1538, 1587, 2022, 2226
a.+da 2422, 2424
a.+dı 473
a.+ı 1469
a.+ıma 706
a.+ın 365, 859, 915, 1056, 1098, 1800, 2341
a.+ın+(elin vü ayaġ) 1289
a.+ına 1679, 1737, 2430
a.+ında 1775
a.+ından 1284
a.+ların 1528
a.+un 300

ʿayb 1. ayıp. 2. kusur. 3. utanılacak hal ve davranış. 3. utanç verici, nezaket ve terbiye dışı, uygunsuz, kötü.
a.+dan 887

aydın 1. aydınlık, ışıklı, parlak. 2. kutlu, uğurlu.
a. 88, 772

ayıl- 1. uyanmak. 2. bayılmaktan veya sarhoşluktan kurtulmak, kendine gelmek.
a.-dı 794

ayır- 1. birbirinden uzaklaştırmak, ayrı hale getirmek.
a.-dı 181, 1066
a.-dın 976
a.-ma 175, 1544

āyin- āyīn 1. adet, töre, yol, kanun. 2. içki meclisi.
a.+(āyin-i duḫter) 1442
a.+(taḳrīb-i āyīn) 306

ayrı 1. aralıklı, aralarında açıklık, mesafe olan. 2. uzak.
a. 778, 1954

ayrıl- 1. ayrı düşmek, uzak düşmek, uzaklaşmak, onu geride bırakmak. 2. bölünmek.
a.-a 174
a.-dı 971
a.-mam 174

ayru 1. aralıklı, aralarında açıklık, mesafe olan. 2. uzak.
a. 684, 688, 712

az 1. miktarı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün altında bulunan.
a. 1534
a.+mış 98

āzād 1. özgür, serbest. 2. kölelikten veya esirlikten kurtulmuş.
a. 211, 285, 595, 863, 1555, 1713, 1782, 1807, 1851, 1866, 2018, 2231, 2263, 2433
a.+(baḫt-ı āzād) 1184, 1836
a.+(serv-i āzād) 1352

Āzādbaḫt özel isim. Azadbaht.
a. 3, 207, 303
a.+a 192, 202
a.+ı 187
a.+ın 225

āzāde 1. hür, serbest. 2. her türlü bağlılıktan kurtulmuş, yakasını sıyırmış, kayıt altında olmayan. 3. uzak, uzaklaşmış.
a. 572, 1820, 2001

āzār 1. incitme, üzme, kırma. 2. hasta olmak.
a. 672, 886, 1022, 1024, 1195, 2220
a.+(āsīb ü āzār) 1849, 1933
a.+(āzār u cevr-i bī-nehāyet) 491
a.+(āzār u nöḳṣān) 1127, 1145, 1433, 1855, 2152
a.+(bisyār-ı āzār) 1269
a.+(nöḳṣān u āzār) 1930
a.+(tenbīh ü āzār) 1792
a.+da 1721

ʿāzim 1. niyet eden, kararlaştıran, kesin karar veren. 2. yönelen, giden.
a. 21, 780, 1389

bā 1. ile. 2. sahip.
b.+(bā-dil-i zār) 2417
b.+(bā-kūs u naḳāra) 2083
b.+(bā-resm-i ḳānūn) 2010
b.+(bā-şehr-i mışr) 2050
b.+(pādişāh-ı bā-ʿedālet) 1104

bāb 1. kapı, giriş yeri. 2. geçit.
b.+(bāb-ı destūr) 621
b.+(bāb-ı marḳūm) 2339

bāb layık, yakışır, tabaka.
b. 1294

baba 1. baba, çocuk sahibi. 2. ata.
b. 860
b.+yın 2130

bāc 1. vergi, harç. 2. gerek başka ülkelerden gerekse halktan alınan vergiler ile gümrük vergilerine eskiden bu ad verilirdi.

a. 167

baca 1. ocağın dumanı çekmek için damdan yukarı çıkan kısım. 2. tepe penceresi, kulübe ve damlara yukarıdan ışık vermek için açılmış delik.

b.+ya 1779

bād 1. yel, rüzgar.

b.+ya+(bād-i fenā) 372
b.+(semend-i bād-reftār) 1631
b.+(bād-i müḫālif) 420

bāda- bāde 1. puç etmek, yok etmek, mahvetmek, telef etmek. 2. hiçe çıkmak, puç olmak, telef olmak, mahvolmak, boşa çıkmak, zayi olmak, heder gitmek. 3. öldürmek.

b. 96, 876, 1124, 1135, 1169, 1256, 1342, 1794, 1824, 1938, 2006, 2164, 2200

bādā olsun; bazı kelimelerin sonuna gelerek "olsun, ola, olaydı" temennisini taşıyan cümlecikler yapar.

b. 559, 566

bāde 1. şarap, mey, içki. 2. maddi ve manevi sarhoşluk veren, kendinden geçiren, mest eden şey.

b. 117, 198
b.+(cām-ı bāde) 1234
b.+(fikr-i bāde) 3
b.+(mey ü bāde) 793
b.+(nuḳl u bāde) 1818
b.+den+(büsāṭ-i bāde) 195
b.+sin 164
b.+sinden 109

bāġ bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan.

b.+(ġönçe-yi bāġ-ı leṭāfet) 693
b.+a 2022
b.+ında 46

bağır 1. ciğer. 2. her şeyin içi veya önü. 3. göğüs. 4. yürek, gönül, kalp.

b.+(bağrı) 454, 634, 919, 1615
b.+(bağrıma) 1401
b.+(bağrımı) 620, 688
b.+(bağrına) 873, 998, 1179
b.+(bağrum) 848

bağışla- 1. karşılıksız vermek, bahşetmek, ihsan etmek. 2. cezalandırmak ve intikam almaktan vazgeçip affederek suçundan geçmek.

b. 296
b.-dı 518, 1701, 1716

bağla- 1. ip ve ona benzer şeyleri dolaştırıp birbirine iliştirmek, düğüm yapmak. 2. sarmak, sargı geçirmek. 3. bir kimseyi bir yerden ayrılmayacak duruma getirmek. 4. bir şey veya bir kimse ile diğer bir şey veya bir kimseyi manevi bir bağla birleştirmek, birbirine yaklaştırmak.

b. 1663, 1664
b.-dı 1769, 2365
b.-dılar 269, 342, 661, 868, 1097, 1770
b.-ginen 812
b.-mışam 1564, 1659
b.-mışdı 714, 1566, 2268
b.-mışdım 1289
b.+r 396
b.-ya 2065, 2075
b.-yalar 1373

bağlu 1.bağlı; ip ile başka bir araçla bir şeye, bir yere bağlanmış olan. 2. kapalı.

b. 499, 502, 866, 1509

baḫ- 1. bakmak, görmek için gözlerini yöneltmek. 2. seyretmek. 3. ilgilenmek, meşgul olmak. 4. üzerinde durmak, önem vermek.

b. 1838
b.-a 638, 1307, 2336, 2336
b.-ardı 2431
b.-dı 605, 1922, 2273, 2429
b.-ma 1929
b.-madım 1927
b.-sa 1899
b.-um 696
b.-ub 474, 501, 532, 678, 720, 858, 983, 1294, 1308, 1921, 2359

bahār 4 mevsimden bir tanesi, 21 Mart'tan 22 Haziran'a kadar süren mevsim, ilkbahar.

b.+ın 20

baḫış bakış; bakma tarzı, bakma biçimi.

b.+da 9
b.+lı 74

bāʿiṣ yol açan, sebep olan.
b. 1990
bāk 1. korku. 2. endişe, kaygı, çekinme.
b. 2043
b.+im 1336
baḳ- 1. bakmak, görmek için gözlerini yöneltmek. 2. üzerinde durmak, önem vermek.
b.-dık 1828
bāḳī geri kalan, artan.
b. 1255
bal arının yaptığı tatlı madde.
b. 1353, 1948
bālā 1. yüksek, yukarı. 2. boy, kad, kamet.
b.+(gāh zīr ü gāh bālā) 656
b.+(serv-i bālā) 568, 719, 940, 1214
bala küçük çocuk, yavru, evlat.
b.+mdan 174
bānū 1. hanım, kadın. 2. büyük hanım.
b.+(bānū-yı ḫāne) 629, 652, 934
bār 1. semere, menfaat. 2. hamile.
b.+i+(kār u bār) 370
bārān yağmur.
b. 412
b.+(yaġmur u bārān) 814
bārekallāh 1. Allah mübarek etsin, mübarek olsun. 2. beğenilen, takdir edilen bir şey karşısında kullanılan "maşallah, aferin, ne güzel" anlamında övgü sözü.
b. 281, 290, 301, 1934, 2138
bārgāh 1. saray divanı. 2. otağ. 3. izinle girilebilen yüksek makam., huzur. 4. sultan çadırı veya sarayı.
b.+a 138, 216, 900
bārḫāne 1.yük indirme yeri, yüklük. 2. yük, ağırlık, eşya.
b. 396, 1862, 1909
b.+(büsāṭ ü bārḫāne) 1907
b.+(meṭāʿ-ı bārḫāne) 576, 2069
b.+(teberrük-i bārḫāne) 1244
bārī hiç olmazsa.
b. 805, 2018, 2351
barmaḳ parmak; insanın ve bazı hayvanların el ve ayaklarının son bölümünü oluşturan eklemli uzantılardan her biri.
b.+ı 2421
b.+larından 1773
basıl- 1. ansızın hücuma uğramak, tutulmak. 2. mağlub olmak. 3. ezilmek.
b.-dı 822, 823, 1078, 1163, 1164, 1499, 1584, 1613, 1614, 1642, 2089
b.-dım 1646
baş 1. insan vücudunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının bulunduğu en üst kısmı. 2. bir şeyin en yukarısı, tepe. 3. uç. 4. (baş vermek) 1. belirmek, ortaya çıkmak, peyda olmak. 2. kendini feda etmek, ölümü göze almak. 5. bir şeyin başladığı yer, baş taraf. 6. bir şeyin veya bir yerin etrafı, çevresi, yakını, yanı. 7. kişinin kendi şahsı, zatı. 8. akıl, fikir, şuur, zihin.
b. 448, 791, 797, 1276, 1763, 2224, 2244, 2360
b.+(cān u baş) 136, 733
b.+(ecnās-ı mülk ü cān u başım) 299
b.+a 337
b.+dan 50, 284, 586, 1099, 1538, 2226
b.+ı 227, 657, 921, 1382, 2166, 2401
b.+ıma 505, 705, 1417, 2146
b.+ımın 90, 636
b.+ın 648, 839, 927, 1888, 1922
b.+ına 230, 246, 288, 383, 524, 575, 681, 704, 928, 969, 977, 994, 1050, 1070, 1076, 1266, 1381, 1392, 1395, 1409, 1553, 2228, 2342, 2405, 2430
b.+ında 3, 163, 464, 726, 797, 2419
b.+ından 193, 375, 701, 725, 857, 1229, 1237, 1397, 1478, 1486, 1697, 2212, 2414
b.+ının 142
b.+lar 822
başçılıḳ 1. elebaşı. 2. önderlik, reislik.
b. 232
başḳa 1. bilinenden gayrı. 2. bilinenlere benzemeyen, farklı. 3. –den gayrı.
b. 773, 781
başla- 1. bir işe girişmek, kalkışmak, ilk adımı atmak, bir işe girişmek. 2. tesirini göstermek. 3. bir işin halini, keyfiyetini, olayın vs.-nin ilk izlerini göstermek.

b.-dı 691

bat- 1. bir şeyin içine sokulmak, aşağıya gitmek, dalmak. 2. girmek, içerisine işlemek. 3. ufkun arkasında kaybolmak. 4. denizin dibine çökmek.

b.-an 651

b.-ancak 933

b.-ar 998

b.-dı 544, 867, 935, 1173, 1547, 2015

b.-sun 1153

bāṭil 1. anlamsız, hükümsüz. 2. doğruluk ve gerçeğe aykırı, yalan. 3. temelsiz, dayanaksız, asılsız.

b. 2319

b.+(fikr-i bāṭil) 411, 434

b.+a 1007

bāṭın 1. iç. 2. iç yüz. 3. karın.

b.+da 105

b.+ına+(baṭnına) 814

bayrām 1. bir dinde mübarek sayılan gün. 2. sevinç içinde kutalanan gün. 3. büyük sevinç, sevinç vesilesi.

b. 2229, 2435

b.+(ṭoy u bayrām) 1981

bāzār çarşı, pazar.

b. 1095, 1767

b.+(sū-yı bāzār) 482, 1767

b.+(şehr ü bāzār) 2362

bāzārgān 1. tacir, ticaret eşyası alış verişi yapan.

b. 1729

bāzirgān tüccar, tacir.

b. 564

be Farsça çekim ve yapım eki. 1. –de, -da. 2. ile. 3. –li, -lu. 4. –e, -a. 5. tekrarlanan iki kelime arasına veya tā edatından sonra getirilerek zarflar teşkil eder.

b. 247, 252, 254, 408, 418, 418, 437, 1059, 1072, 1893, 1908, 2085

b.+(be-ġāyet māldār u ṣāḥib-i zer) 391

Bedaḫşān Bedahşan. Asya'da yakutu ile ünlü eski bir kent.

b.+(lāʿl-i bedaḫşān) 579, 760, 1897, 2120

beçe çocuk, evlat, yavru.

b. 306

bed 1. kötü, fena, çirkin. 2. kötü olan şey, kötülük, fenalık.

b. 2161

bed-eḫter 1. yıldızı kötü. 2. talihsiz.

b. 1060

bedbeḫt talihsiz, kötü talihli, bahtsız, mutsuz, zavallı kimse.

b. 1692, 2025

b.+(bedbeḫt u ḫesīs ü bī-vāḳar) 552

b.+(bed-ḫvāh u bedbeḫt) 1393

b.+(şehrūz-ı bedbeḫt) 1176

b.+(şūm u bedbeḫt) 1558

b.+dan 1162

b.+ı 1793, 2018

bed-eḥl kötü emellere sahip olan kimse.

b.+(bed-eḥl-i küstāḫ) 2149

bed-eṣl 1. soysuz. 2. aslı kötü.

b.+(bed-eṣl u nā-kes) 1696

b.+(bed-eṣl u nā-pāk) 368

beden 1. vücut, cisim, ten.

b.+den 1139, 1773

bed-fiʿāl kötü davranışlı.

b.+i 1309

bed-fiʿl kötü davranışlı.

b.+(bed-fiʿl ü bed-gīş) 1310

b.+(bed-fiʿl ü bed-kār) 1071

b.+(bed-fiʿl-i keçbāz) 1972

b.+(bed-fiʿl ü şeydā) 2025

bed-gīş kötü kalpli, kötü yürekli.

b.+(bed-fiʿl ü bed-gīş) 1310

bed-gū 1. kötü sözlü. 2. iftira eden, dedikodu yapan.

b. 1345, 1984

b.+(bed-gū-yı bed-ḫvāh) 549

b.+(bed-ḫvāh u bed-gū) 910, 1190, 2011

b.+lar 1191

b.+lıkdı 1175

bed-gümān 1. kötülük düşünen, herkesin kötü durumda olmasını dileyen. 2. her işte bir kötülük gören. 2. kötü niyetli. 3. inanmayan. 4. her şeye şübhe ile yanaşan, şübhe duyan.

b. 2213, 2214

b.+am 2199

bed-ḫᵛah herkesin kötülüğünü arzu eden kimse, kimsenin iyiliğini istemeyen kişi, kötü niyetli.

b. 804, 1038, 1192, 1267, 1327, 1335, 1537, 1822, 2347
b.+(bed-gūy u bed-ẖᵛāh) 549
b.+(bed-ẖᵛāh u bedbeḫt) 1393
b.+(bed-ẖᵛāh u bed-gū) 910, 1190
b.+(bed-ẖᵛāh u bed-gū) 2011
b.+(ḳavm-i bed-ẖᵛāh) 2241
b.+(ẓülm-i bed-ẖᵛāh) 584
b.+(bed-ẖᵛah-ı ẖāin) 534
bed-ẖū kötü huylu, kötü tabiatlı, kötü alışmış, huysuz.
b.+(zişt-i bed-ẖū) 1455
b.+(tünd ü bed-ẖū) 947
bed-kār davranışları kötü olan, kötülükte bulunan.
b.+(bed-fiʿl ü bed-kār) 1071
bed-nām 1. kötü ad kazanan, kötülükle şöhret bulan. kendisinden kötülükle söz edilen. 2. rüsva olmuş.
b.+(bed-nām ü rüsvā) 704, 1258, 1785, 2025
b.+m+(bed-nām ü rüsvā) 2161
b.+(bed-nām ü şeydā) 1258
b.+(bed-nām ü serseḫt) 1558
b.+(rüsva vü bed-nām) 874, 1329, 1559, 2034
b.+(rüsvā vü bed-nām u melāmet) 276
behā kıymet, değer.
b.+(metāʿ-ı pür-behā) 394
b.+sı 407
b.+sın 485, 765, 2385
b.+ya 408
behāne 1. sebep, neden. 2. asılsız özür, sahte sebep, gerçekle ilgisi olmayan.
b. 2019, 2097
b.+(bī̇-ʿözr ü behāne) 2331
beḫr 1. deniz. 2. büyük nehir veya göl.
b. 716
beḫş bağış, ihsan, verme.
b. 32
beḫt talih; Allah tarafından ezelde belirlendiği kabul edilen kısmet ve nasip, ikbal.
b. 418, 438, 468, 525, 536, 541, 1058, 1158
b.+(beḫt-i āzād) 1184, 1836
b.+(beḫt-i seʿādet) 726, 1601
b.+(beḫt-i küll-i fercām) 1820
b.+(beḫt ü dövlet) 378, 522, 1126
b.+(beḫt ü iḳbāl) 543
b.+(beḫt ü ṭāliʿ) 697, 1610, 1613
b.+(Beḫtiyār-ı beḫt-ı ḳara) 1181
b.+(ṭāliʿ vü beḫt) 1150
b.+(ṭāliʿ vü beḫt-i siyāh) 538
b.+a+(iḳbāl ü beḫt) 674, 1054
b.+ı+(ṭāliʿ vü beḫt) 385
b.+ı+(iḳbāl ü beḫt) 605, 737
b.+ı 225, 434
b.+ım 379
b.+ımın 146
b.+lu+(şāh-i beḫt) 1190
Beḫtāzimā Bahtazima; özel isim.
b. 1570, 1576, 1603, 1613, 1643
b.+den 1567
b.+nı 1681
b.+san 1677
b.+ya 1565, 1589, 1607, 1611, 1666, 1670, 1684
b.+yam 1599, 1619
Beḫtiyār 1. Baḫtiyār; özel isim. 2 talihli, mesut, mutlu.
b. 304, 339, 375, 387, 542, 559, 566, 867, 881, 887, 1173, 1184, 1190, 1320, 1333, 1344, 1545, 1558, 1561, 1568, 1697, 1836, 1847, 2042, 2049, 2238, 2250, 2256, 2382, 2428, 2437
b.+(Beḫtiyār-ı beḫt-i ḳara) 1181
b.+(Beḫtiyār-ı şām-ı bed-ẕāt) 2248
b.+a 316, 319, 1557, 1695, 2370, 2381
b.+am 2013
b.+ı 313, 336, 342, 367, 552, 555, 878, 1174, 1328, 1551, 1821, 1833, 2035, 2357, 2372, 2374, 2425
b.+ın 347, 887, 1689
bedöv soylu Arap atı, küheylan.
b. 1819
bedre oğlak derisinden yapılmış, içi altın dolu para kesesi.
b.+(bedre-yi zer) 663, 2401
bed-ter daha kötü, beter.
b.+(dūn-i bed-ter) 2039
bed-ẕāt 1. aslı olmayan, soysuz.
b.+(behtiyār-ı şūm-ı bed-zāt) 2248
be-ġāyet çok, son derece, aşırı derecede.

b. 568, 607, 616, 893, 1089, 1356, 1423, 1651, 2198
begen- 1. iyi bulmak, benimseyip "iyi" demek, övmek. 2. seçmek. 3. tenezzül etmek, saymak.
b.-di 1294, 2135, 2185
b.-mez 553
behbūd sağlık, dirlik, iyilik, sıhhat.
b. 479, 709
behcet sevinç.
b. 1806
behem toplanmak, oluşturmak, meydana getirmek.
b. 1255, 2302
Bėhkerd Behkerd; özel isim.
b. 1702, 1776, 1815
b.+(ehvāl-i Bėhkerd) 1757
b.+(mānend-i Bėhkerd) 1817
b.+(şāh-i Bėhkerd) 1700, 1704, 1734, 1778, 1796, 1802
b.+i 1775
b.+in+(şāh-i Bėhkerd) 1707, 1746
behr için.
b.+(behr-i ḥāl) 1678
b.+(behr-i nişān) 2410
b.+(behr-i suṭān) 288
b.+(ez-behr-i Ḫüdā) 1713
b.+(ez-behr-i meʿbūd) 479
b.+(ez-behr-i tūşe) 481
b.+(ḥilm ü behr-i inṣāf) 1804
behre 1. pay, hisse. 2. nasip. 3. fayda, sonuç, semer. 4. meyva.5. kazanç, menfaat.
b. 781, 811
b.+(ḫeyr u behre) 475, 1131
behrever 1. pay sahibi, hisse sahibi. 2. nasibini almış. 3. yararlanma.
b. 1817
Behrūz Behruz; özel isim.
b. 550, 554
Bėhzād Behzad, özel isim.
b. 1187, 1189, 1232, 1259, 1274, 1281, 1300, 1305, 1313
beḳā kalıcılık, sürekli varoluş, devamlılık.
b. 1873
b.+(beḳā-yi selṭenet) 582
bekāret bakirelik.
b. 1441
b.+(möhr-i bekāret) 2103
bel 1. insan vücudunun orta kısmında gögüsle karın arasında hafifçe darlaşmış olan ve kuşak bağlanan yer.
b.+e 577, 829, 1860, 2075
b.+im 708
b.+ünde 1630
belā 1. gam, keder, tasa. 2. musibet. 3. imtihan, sınav. 4. başa dert olan, insanı çok üzen kimse veya şey.
b. 539
b.+(belā vü miḥnet) 677
b.+(belā vü miḥnet ü endūh-u ġürbet) 999
b.+(giriftār-ı belā) 832
b.+(giriftār-ı belā vü miḥnet) 843
b.+e+(belā vü miḥnet) 380
b.+dan 1345, 1531, 1687
b.+dan+(şerr ü belā) 1345
b.+ya 903, 1146
b.+ya+(derd ü belā) 539
bėle böyle, bu türlü, bunun gibi.
b. 217, 396, 631, 1270
belek kundak.
b. 178, 179
bėlesince 1.bunun gibi. böylece. 2.peşince.
b. 718, 920, 1950
belī 1. evet; sorulan soruya doğruluğunu isbat etmek için söylenir. 2. bazen teessüf yahut kinaye veya bir konuda rahatsızlığını dile getirmek için kullanılır.
b. 26, 83, 1155, 1157, 1298, 1678, 2366
belki olabilir, umulur, her ihtimale göre, muhtemelen.
b. 24, 98, 176, 781, 2112
Belḳīs Belkıs Hz. Süleyman'ın eşi. Hz. Süleyman'ın ulağı Hüdhüd aracılığıyla tanıdığı Belkıs Seb'e (Yemen) melikesi olub zenginliği ve saltanatı ile görkemli bir hayat sahibi.
b. 1354
belli açık, ortada, meydanda olan, aşikar,zahir.
b.+dür 167, 788
bend 1. bağ. 2. bağlama, bağlanma. 3. boğum, halka, mafsal.

b. 348, 348, 384, 843, 1174, 2305
b.+(bend-i ġem) 2231, 2433
b.+(bend-i zindān) 2159
b.+e 2240
b.+i 1284
b.+den+(bend-i ġem) 285
b.+i+(meḥbūs-ı bend) 1053

bend sonuna geldiği kelimelere "bağlayan, bağlanmış" anlamını katar.
b. 2184

bende 1. kul, köle. 2. bağlı, tutsak, esir. 3. bağlı dost, yakın.4. birine mensub olan, onun hizmetinde bulunan, ona tabi ve taraftar olan kimse.
b. 572, 739, 804, 837, 1775, 1837
b.+ye 1240
b.+yük 732

beñzer tabiat, nitelik, görünüş vb. bakımlardan başkasına benzeyen.
b. 10, 10, 168, 496, 1340, 1469, 1900
b.+di 2118

ber 1. üzeri. 2. üzerinde. 3. üzerine. 4. üzere, göre. 5. yan.
b.+(ber-ḥesb-i imkān) 436
b.+(ber-sū-yı ḫāne) 770
b.+(ber-ru-yi dīvār) 522
b.+(ber-ḥesb-i dil-ḫᵛāh) 1877

berāber 1. birlikte bulunan. 2. eşit, denk. 3. bir hizada olan. 4. benzer. 5. ön, karşı, ön taraf, karşı.
b. 11, 113, 179, 496, 819, 1078, 1090, 1586, 1628, 1633, 2084, 2301

berāder 1. erkek kardeş, kardeş. 2. dost. 3. hitap sözü.
b. 452, 483, 943, 2077

berāt bröve, nişan, yetki veya rütbe verildiğini bildiren ferman, belge, müsaade, izin.
b.+ı+(ḥökm ü berāt) 893

berbād 1. yele verilmiş. 2. harap olmuş, bozulmuş, mahvolmuş. 3. berbat, kötü, fena.
b. 211, 1504, 1555

berg yaprak.
b.+(vāde-yi berg) 2368

bergeşte 1. tersine dönmüş, ters yüz olmuş. 2. geri dönmüş.
b. 476, 503
b.+(ḫᵛāce-yi bergeşte-dövlet) 383

ber-ḥesb -e göre, -dığı gibi.
b.+(ber-ḥesb-i teṣdīḳ) 2172

berhem karışık, darmadağınık.
b. 58, 139, 425

ber-ḳeṣd bile bile.
b.+(ber-ḳeṣd-i neḫcīr) 1805

berrān keskin, kesici.
b.+(şemşīr-i berrān) 1662
b.+(tīġ-i berrān) 271, 948, 2007

berṭeref ortadan kaldırmak, defetmek.
b. 1071

berü 1. beri, yakın, daha yakın. 2. ayrılma halinden sonra geldiğinde "belli bir yerden ve zamandan bu yana" anlamı verir, bir işin başlangıç yerini ve zamanını gösterir.
b. 1659

berī uzak.
b.+ dür 1038

bes yeterli, kafi.
b.+dür 2248

besā 1. nice, birçok, pek çok. 2. yemin, ant içme.
b. 1004, 1004, 1005

besī 1. birçok, pek çok, fazlasıyla. 2. çokluk. 3. uzun süre.
b. 191, 257, 257, 287, 287, 287, 287, 308, 569, 569, 580, 628, 663, 730, 1244, 1357, 1622, 1622, 1820

beṣīret 1. görme gücü, sezgi, kalp gözüyle görerek bir şeyin gerçeğini kavrama, anlama, idrak etme.
b.+(nūr-i beṣīret) 1254

besle- 1. yiyecek ve içeceğini karşılamak. 2. yetiştirmek, bakmak.
b.-di 245, 2118

beşāret müjde.
b. 600, 618, 827, 1284, 1741
b.+(beşāret-i şāh) 1949
b.+(ṭebl-ı beşāret) 2435

beşer insan, insan oğlu.
b. 1195

beter 1. ziyade hayırsız ve bed olan. 2. daha kötü, çok çirkin.
b.+dür 1007

beyābān çöl, kır, sahra.
b. 1288, 1460, 1533, 2279, 2284
b.+(deşt-i beyābān) 1262

b.+(rāh-ı beyābān) 1037
b.+da 449, 1080, 1263

beyān 1. anlatma, açık söyleme. 2. deliller göstererek ispatlama.
b. 41, 386, 857, 1343, 1486, 1620
b.+a 14, 51

bėyle 1. böyle, bu türlü, bunun gibi. 2. –dan; bu tarafa, bu yana, o tarafa, o yana.
b. 17, 59, 60, 73, 79, 317, 365, 390, 397, 446, 455, 505, 587, 606, 609, 627, 635, 650, 747, 842, 844, 909, 915, 923, 977, 985, 1000, 1392, 1452, 1550, 1705, 1780, 1937, 1968, 2201, 2243, 2253, 2276, 2353, 2394, 2423
b.+n 1915

bıraḫ- 1. terk etmek, vazgeçmek.
b.-dı 1575

bī -sız, -maz.
b. 456, 1834
b.+(bī-ḫavf u ikrāh) 753
b.+(bī-ʿüzr ü behāne) 2331
b.+(merdī-yi bī-deyānet) 443
b.+ı+(bedbeḫt ü ḫesīs ü bī-vāḳar) 552

bī-āb susuz.
b.+(bī-āb u bī-nān) 932, 1080, 1460

bī-ābrū hayasız, rezil, utanmaz, şerefi olmayan.
b.+(bī-ābrū şermende-yi kevn) 879

biʿaynih ayniyle, olduğu gibi, tıpkı.
b. 1090, 1403

bī-bāk korkmayan, çekinmeyen, sakınmayan.
b. 1961
b.+(merd-i bī-bāk) 2052
b.+e 546

bī-cān cansız, ruhsuz, ölü.
b. 472

bī-çāre çaresiz, zavallı.
b. 485, 536, 540, 653, 677, 679, 835, 907, 949, 980, 1018, 1061, 1128, 1129, 1137, 1262, 1276, 1318, 1513.
b.+(ġerīb u bī-kes ü bī-çāre) 1589
b.+lerden 711

Bīçūn 1. sebep sorulmaz, Allah. 3. zatından ve efalinden sual ile sebebi aranmak caiz olmayan ve misl ü nazîri ve küfv ü şeriki bulunmayan hazret-i Bari teala şanuhu.
b.+(Ḥayy-ı Bīçūn) 1247

bī-dād 1. zulüm, işkence. 2. zalim.3. adaletsiz, kanunsuz. 4. feryat etmek. 5. isyan etmek. 6. sitem.
b. 1032, 1126
b.+(bī-dād u sitem) 1002
b.+(dād u bī-dād) 525, 536, 680, 707, 1652, 2018, 2148
b.+(ẓülm-i bī-dād) 374, 707, 841, 1106, 1348

bī-dār uyanık, uyumayan, uykusuz. 2. haberdar.
b. 1051, 1673, 1966, 2209, 2218
b.+(huşyār u bī-dār) 654

bidʿat 1. dine aykırı yeni akide, yeni adet. 2. yenilik, sonradan meydana gelen şey.
b.+(ẓülm ü bidʿat) 1727

bī-devā 1. dermansız. 2. çaresiz
b.+ya+(derd-i bī-devā) 1319, 2124

bī-dil 1. korkak. 2. nüktesiz. kalpsiz, gönülsüz, gönlü incinmiş.
b.+(bī-dil ü cān) 683

bī-deyānet 1. dinsiz, itikadsız. 2. vicdanı olmayan. 3. şerefi olmayan.
b. 446
d.+(merdī-yi bī-deyānet) 443
b.+(bī-eʿtibār u bī-deyānet) 1973

bīʿet birinin hakimiyetini kabullenme, bağlılığını sunma. İslami usule göre el sıkışma yolu ile yerine getirilir.
b. 642, 1034, 1682

bī-ʿeded sayısız.
b.+(sipāh-i bī-ʿeded) 1493

bī-eʿtibār itibarsız.
b.+(bī-eʿtibār u bī-deyānet) 1973
b.+e 1977

bī-fāide faydasız,yararsız.
b. 1610

bī-fikr düşüncesiz, kayıtsız.
b.+di 272
b.+(bī-fikr-i tedbīr) 2312
b.+(ġāfil ü bī-fikr ü eymen) 1574

bī-gāh 1. vakitsiz, geç, uygun zamanda olmayan. 2. yersiz, zamansız.
b. 753

b.+(gāh u bī-gāh) 329, 1016, 2282
bīgāne 1. kayıtsız, ilgisiz, umursamaz. 2. yabancı, garip.
b. 99, 203, 1134
b.+yem 208
bī-gümān şeksiz, şübhesiz.
b. 1782, 2172
bī-günāh günahsız, suçsuz, kabahati olmayan.
b. 2345
b.+a 517, 1337, 2361, 2408
b.+am 375, 803, 1797
b.+dur 2152
b.+ı 1720, 2168
biḥamdillāh Allah'a şükür olsun. Allah'ın yardımı ile.
b. 600, 1060, 1063
bī-ḥemiyyet hamiyetsiz, şerefi olmayan, namert.
b. 875, 1078, 1971
bī-ḥeyā arsız, hayasız, utanmaz.
b. 1409, 1558
b.+dur 1114
b.+nı 1554, 2246
b.+nı+(şūm u bī-ḥeyā) 1835
b.+sız 550
bī-ḫeber 1. habersiz, bilgisiz, gafil.
b. 1573
b.+sen 777
bī-ḥesāb hesapsız, sayısız, çok.
b.+a 1571
bī-hūş 1. şaşkın, aklı başından gitmiş, aklını yitirmiş. 2. baygın, kendinden geçmiş. 3. hafızasını kaybetmiş.
b. 701, 775, 794
biḳā' evler, saraylar.
b. 573
bī-kār 1. işsiz. 2. boş gezer, avare.
b. 990
b.+(bī-müzd ü bī-kār) 988
bī-kes kimsesiz, koruyucusuz, çaresiz.
b. 235
b.+(ġerīb bī-kes ü āvāre) 980
b.+(ġerīb ü bī-kes ü bī-yār u ġemḫᵛār) 2363
b.+(ġeyb ü bī-kes ü bī-çāre) 1589
bī-penāh masum, savunmasız.
b.+a 124
bil- 1. bir şey hakkında bilgi sahibi olmak, anlamak. 2. haberdar olmak, vakıf olmak. 3. öğrenmek. 4. tanımak, yakını olmak. 5. zannetmek, düşünmek, inanmak. 6. tanımak. 7. anlamak, gerçeğine erişmek, idrak etmek. 8. bir işin ehli olmak, o işi yapmaya alışmış bulunmak.9. kabul etmek, addetmek, saymak. 10. yardımcı fiil olarak kullanılır. 11. olumsuz şekli bazı mastarlardan sonra kullanıldığında iş ve hareketin geciktiğini, uzun süre yapılmadığını veya bir türlü olmadığını ifade eder. 12. –e zarf-fiil eki almış bir fiilin sonuna geldiği zaman bu fiilde belirtilen işi yapma gücünde olmayı ifade eder.
b. 442, 944, 962, 1166, 1167, 1560, 1585, 1758, 1802, 2077, 2236, 2322, 2344
b.-di 629, 1514
b.-diler 451, 1769
b.-e 1282, 2186
b.-eydim 2172
b.-gil 1842
b.-medi 622, 1444, 2125, 2254, 2255
b.-medim 352
b.-mediler 2298
b.-mem 592, 1739, 1996, 2176, 2178, 2201, 2330, 2387
b.-memiş 1354
b.-meye 2236
b.-mez 160, 233, 1101, 1257, 1355, 1595, 1965, 2185, 2291, 2345, 2367
b.-mezdi 1018
b.-mezdim 1282
b.-mezem 610, 1797, 2176
b.-mezsen 2253
b.-sün 118, 782
b.-ün 741
b.-üb 1105
b.-ür 251, 486, 538, 557, 1964
b.-ürdi 485, 1294, 2108
b.-ürdik 361
b.-ürem 1043, 1277, 2179, 2335
b.-ürler 2094
b.-ürmiz 1992
b.-ürsen 1489, 1509

bilence 1.bunun gibi. böylece. 2.peşince 3. yanında.
a. 1280
bīm korku
b.+in+(bīm-i zeval) 350
bī-mürüvvet mürüvvetsiz, insanlıktan nasibini almamış.
b. 668, 1010
bī-müzd parasız.
b.+(bī-müzd ü bī-kār) 988
binā 1. yapı, bina. 2. yapma, inşa etme. 3. niyet, teşebbüs. 4. başlama, giriş.
b. 986, 2263, 2434
b.+(binā-yi ceng) 217
bī-nān ekmeksiz.
b.+(bī-āb u bī-nān) 932, 1080, 1460
bī-nevā 1. çaresiz, nasipsiz, zavallı, fakir, muhtaç, sessiz.
b. 898, 1513, 1651, 1821
b.+(fakīr ü bī-nevā) 1201
b.+(ġerīb ü bī-nevā) 1792
b.+dur 1818
b.+dur+(fakīr ü bī-nevā) 465
b.+lar+(şeġīr u bī-nevā) 954
b.+nı 471, 2246
b.+ya 537, 572, 839, 1064, 1202, 1585, 1711
b.+ya+(fakīr ü bī-nevā) 1199
b.+yam+(ġerīb-i bī-nevā) 1619
bī-nehāyet sonsuz, engin, bitmez tükenmez.
b. 1759
b.+(āzār u cevr-i bī-nehāyet) 491
b.+(zer ü sīm u metāʿ-yi bī-nehāyet) 577
bir 1. sayıların en küçüğü ve ilki. 2. tek, eşsiz ve benzersiz. 3. eşit, benzer, farksız. 4. bu sayı kadar olan. 5. belirsiz sıfaft olarak herhangi bir şeyi, yeri veya kimseyi gösterir. 6. sıfat veya zarf olarak başına geldiği kelimenin anlamına göre söyleyişe kuvvet katar. 7. bir kere, bir defa. 8. ancak, yalnız, sadece.
b. 1, 1, 6, 6, 18, 19, 20, 36, 44, 48, 53, 63, 74, 91, 91, 92, 98, 104, 107, 109, 118, 140, 153, 155, 156, 156, 160, 162, 163, 166, 166, 174, 183, 214, 226, 232, 234, 244, 255, 311, 311, 320, 325, 332, 369, 381, 390, 391, 400, 409, 420, 422, 423, 424, 424, 430, 434, 438, 438, 442, 449, 450, 457, 462, 464, 474, 529, 548, 549, 567, 567, 568, 578, 590, 592, 592, 593, 596, 601, 604, 613, 623, 632, 638, 645, 675, 699, 717, 719, 720, 721, 723, 741, 757, 758, 758, 771, 773, 773, 781, 796, 805, 806, 810, 813, 821, 825, 830, 839, 842, 844, 846, 857, 857, 871, 873, 888, 889, 889, 891, 897, 900, 912, 913, 920, 922, 934, 938, 943, 949, 952, 972, 977, 985, 986, 992, 993, 996, 996, 1000, 1003, 1007, 1011, 1016, 1017, 1020, 1021, 1029, 1033, 1050, 1067, 1074, 1079, 1082, 1082, 1105, 1111, 1123, 1133, 1136, 1155, 1160, 1196, 1200, 1201, 1204, 1213, 1215, 1215, 1215, 1220, 1225, 1233, 1252, 1261, 1302, 1305, 1308, 1310, 1317, 1331, 1347, 1351, 1399, 1401, 1423, 1434, 1436, 1450, 1452, 1454, 1461, 1471, 1464, 1486, 1486, 1510, 1516, 1519, 1536, 1569, 1577, 1590, 1590, 1590, 1596, 1599, 1615, 1618, 1626, 1630, 1640, 1641, 1643, 1648, 1648, 1649, 1650, 1679, 1679, 1686, 1701, 1705, 1706, 1719, 1734, 1741, 1763, 1763, 1768, 1778, 1778, 1778, 1779, 1780, 1783, 1794, 1797, 1798, 1799, 1799, 1830, 1833, 1838, 1850, 1853, 1856, 1874, 1879, 1884, 1894, 1895, 1898, 1906, 1919, 1940, 1951, 1954, 1983, 2007, 2019, 2019, 2021, 2025, 2025, 2028, 2050, 2053, 2053, 2054, 2055, 2057, 2059, 2066, 2093, 2094, 2095, 2098, 2099, 2100, 2100, 2112, 2112, 2114, 2115, 2118, 2126, 2128, 2128, 2130, 2138, 2139, 2140, 2144, 2170, 2172, 2175, 2183, 2186, 2204, 2206, 2212, 2212, 2245, 2249, 2257, 2269, 2270, 2279, 2279, 2282, 2284, 2284, 2286, 2290, 2295, 2295, 2307, 2313, 2318, 2326, 2328, 2329, 2332, 2333, 2334, 2334, 2334, 2341, 2341, 2353, 2378, 2383, 2384, 2395, 2396, 2398, 2399, 2401
b.+in 847
b.+ini 145
b.+si 521
birbiri-biribiri iki veya daha fazla şey yahut kimsenin yerini tutar, biri öteki, yekdiğer.
b. 2157
b.+e 323, 496, 778, 1497, 1628, 1881, 1960, 2087, 2422
b.+ilen 1969

b.+ne 52, 222, 265, 495, 1034, 1437, 1587, 1984
b.+nden 676, 712, 792
bī-rāh 1. bozuk yol. 2. sapa yol.
b.+(rāh u bī-rāh) 1262
bī-reḥm acımasız, merhammetsiz.
b.+(bī-reḥm ü ġaddar) 913
b.+(ẓālim ü bī-reḥm-i solṭān) 1853
bī-reh 1. bozuk yol. 2. sapa yol.
b.+e 182
biri-birisi 1. bir kimse, herhangi bir şahıs. 2. bilinen, fakat adı söylenmeyen bir şahıs. 3. bir tanesi.
b.457, 604, 607, 608, 761, 792, 1043, 1175, 1196, 1324, 1341, 1350, 1350, 1446, 1549, 1597, 1883, 2054
b.+ine 2079
b.+inin 1878
birle ile, birlikte, beraber.
b. 432, 1456, 1533, 1587, 2020
birleş- 1. bir olmak, katılmak ve birlik sağlamak. 2. bir yere gelmek, toplanmak. 3. uyuşmak, anlaşmak. 4. ayrı şeyler olmaktan çıkıp bir olmak, bir bütün halini almak.
b.-üb 58, 137
bī-seʿādet 1. mutsuz. 2. yoldan çıkmış, azgın
b. 263, 528, 916, 1399
b.+(nā-merd ü nā-kes ü bī-seʿādet) 1425
bī-ṣebr sabırsız, sabırsızca, sabrı olmayan.
b.+(bī-ṣebr u ārām) 628
b.+(bī-ṣebr u sergerdān) 563
bister yatak, döşek.
b. 328
b.+(firāş u bister-i zerbeft ü dībā) 324
bisyār 1. çok, pek çok, birçok. 2. birçok kişi, niceleri.
b. 512, 1609, 1673
b.+(bisyār-ı āzār) 1269
b.+(bisyār-ı leşker) 1946
b.+(dürr ü lāʿl ü cövher ü zer-i bisyār) 1087
b.+(ḫelḳ-i bisyār) 987, 2081
b.+(lüṭf-i bisyār) 1293
b.+(māl-ı bisyār) 1642, 1771
b.+(māl u mülk-i bisyār) 1755
b.+(mülk ü māl-ı bisyār) 1732
b.+(seʿy-ı bisyār) 541, 2028
b.+(sūd-i bisyār) 399
b.+(şükr-i bisyār) 1051, 2270
b.+(zerr-i bisyār) 1743
bī-şek kuşkusuz, şübhesiz.
b. 363, 665, 1049, 1146, 1521, 1665, 2207
bīşüd olmak.
b. 869
bī-şümāre sayısız, çok, sayılmayacak kadar çok.
b. 1645, 2083
bit- 1. sona ermek, tamamlanmak. 2. yetişmek, çıkmak, cücermek.
b.-er 1453
b.-miş 46
bī-vaḳt vakitsiz, uygun olmayan vakitte olan.
b. 935
b.+(vaḳt ü bī-vaḳt) 545, 968
bī-vefā 1. vefasız. 2. dönek.3. sözünde, vadinde ve muhabbetinde sebatı olmayan.
b. 368, 2040
b.+dur 1114
bī-yār yarsız, dostsuz, sevgilisiz.
b.+(ġerīb ü bī-kes ü bī-yār u ġemḫʷār) 2363
biz 1. çoğul birinci şahıs zamiri. 2. içinde bulunulan, mensub olunan aile, cemiyet, millet vb.
b. 8, 266, 316, 361, 456, 716, 732, 734, 905, 909, 1154, 1210, 1956, 2242, 2417
b.+de 60, 551, 1679
b.+den 217, 616, 1243, 1458, 1816, 1967, 2029
b.+e 38, 41, 135, 192, 296, 509, 591, 593, 600, 604, 664, 772, 773, 828, 1040, 1063, 1151, 1267, 1268, 1367, 1567, 1846, 1870, 1906, 1926, 1936, 1955, 1989, 2026, 2074, 2128, 2276
b.+i 39, 133, 151, 176, 205, 206, 317, 591, 594, 786, 879, 1329, 1330, 1906, 1988, 1989, 1992, 2237
b.+im 154, 615, 907, 907, 1343, 1738, 1871, 1956, 1957, 1973, 2351

b.+imle 1621, 1869
b.+ük 271
b.+üm 598

bī-zār 1. bıkmış, usanmış, bezmiş. 2. nefret eden.
b. 1036, 1778

bī-zevāl sonu olmayan, bitimsiz, yok olmayan, kalıcı.
b.+in+(kemāl-i bī-zevāl) 838

boġaz-boḳaz boynun dış tarafı, boynun önü, gerdan.
b.+ından 498, 1795

boḳ- 1. boğmak. 2. el ile veya ip vb. ile sıkmak, darlaştırmak. 2. boğazını sıkıp nefes aldırmamak.
b.-dılar 471

boş anlamsız, bir değer taşımayan, bir işe yaramayan, beyhude, lüzumsuz, abes.
b. 99

boy 1. uzunluk. 2. yükseklik. 3. bedenin uzunluğu ve yüksekliği. 4. mesafe.
b.+ı 11, 1478, 1896, 2118
b.+ından 1120, 1352
b.+ını 159
b.+u 759

boya- 1. boya vurarak, veya boyaya batırılarak bir renk vermek. 2. renklendirmek.
b.-dum 1523

boyan- 1. boya ile renklenmek. 2. batmak, bulanmak.
b.-dı 1612, 1629

boyun 1. boyu tamamlayan organ. 2. bir şeyi üzerine alma, yüklenme.
b.+ın+(boynın) 2142
b.+ına+(boynına) 816
b.+ında+(boynında) 1320, 1507, 1714, 1791
b.+ından.(boynından) 1715

böhtān iftira, bir kimseyi yapmadığı bir şeyi yapmış olmakla itham etme.
b. 507, 513, 514, 664, 1373, 1841, 1929, 1985, 1989, 2047
b.+(böhtān u töhmet) 487, 517, 1109, 1986
b.+a 64

bölük 1. parçalara ayrılmış bir şeyin her bir parçası. 2. pay, hisse.
b. 891

bu 1. en yakınında olan kimse veya şeyi işaret yoluyla belirtir. 2. işaret zamiri olarak yerini tuttuğu en yakınındaki kimse veya şeyi gösterir.
b. 23, 24, 28, 39, 39, 41, 46, 55, 56, 67, 70, 76, 82, 83, 86, 92, 98, 98, 105, 106, 108, 134, 136, 136, 137, 140, 143, 144, 149, 150, 154, 171, 172, 175, 176, 177, 180, 196, 203, 204, 205, 208, 216, 219, 228, 230, 238, 239, 242, 262, 265, 270, 278, 279, 282, 289, 295, 304, 326, 337, 340, 346, 347, 351, 358, 359, 359, 361, 362, 363, 363, 366, 372, 375, 377, 377, 386, 443, 452, 454, 456, 457, 486, 487, 494, 495, 497, 497, 504, 528, 526, 543, 543, 544, 552, 552, 553, 553, 554, 557, 558, 585, 587, 600, 614, 618, 628, 635, 640, 645, 647, 649, 655, 656, 685, 686, 689, 691, 691, 700, 705, 716, 730, 731, 742, 751, 752, 752, 753, 754, 763, 764, 765, 772, 773, 777, 781, 782, 795, 802, 804, 808, 808, 812, 834, 842, 849, 854, 867, 895, 899, 910, 911, 914, 922, 935, 935, 947, 948, 950, 951, 955, 957, 959, 965, 984, 992, 999, 1013, 1027, 1031, 1032, 1040, 1045, 1049, 1054, 1058, 1058, 1061, 1062, 1090, 1107, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1116, 1117, 1123, 1125, 1125, 1126, 1126, 1128, 1129, 1131, 1132, 1149, 1152, 1153, 1161, 1166, 1173, 1181, 1188, 1206, 1216, 1243, 1271, 1274, 1276, 1279, 1288, 1309, 1315, 1320, 1339, 1340, 1340, 1343, 1346, 1360, 1362, 1364, 1368, 1374, 1375, 1376, 1398, 1407, 1408, 1410, 1412, 1413, 1413, 1414, 1418, 1421, 1438, 1444, 1450, 1453, 1455, 1456, 1462, 1470, 1465, 1514, 1520, 1523, 1525, 1534, 1535, 1545, 1553, 1554, 1560, 1588, 1633, 1634, 1638, 1639, 1661, 1666, 1671, 1687, 1689, 1692, 1696, 1715, 1717, 1725, 1733, 1746, 1748, 1750, 1781, 1787, 1791, 1793, 1801, 1802, 1815, 1820, 1825, 1832, 1835, 1840, 1859, 1882, 1883, 1889, 1893, 1916, 1934, 1939, 1940, 1943, 1952, 1957, 1962, 1964, 1964, 1967, 1970, 1978, 1987, 1989, 1990, 1993, 1998, 1999, 1999, 2001, 2007, 2018, 2027, 2029, 2030, 2030, 2031, 2035, 2055, 2056, 2067, 2076, 2077, 2077, 2093, 2104, 2111, 2117, 2117, 2117, 2124, 2131, 2133, 2133, 2147, 2148, 2148, 2150, 2154, 2155, 2157, 2160,

2163, 2165, 2166, 2167, 2168, 2170, 2176, 2178, 2179, 2179, 2182, 2183, 2185, 2185, 2186, 2182, 2185, 2185, 2202, 2203, 2205, 2220, 2222, 2225, 2238, 2244, 2249, 2253, 2272, 2274, 2277, 2278, 2283, 2294, 2299, 2304, 2307, 2308, 2310, 2320, 2321, 2324, 2327, 2328, 2329, 2332, 2337, 2338, 2346, 2352, 2355, 2379, 2388, 2392, 2403, 2413, 2416, 2420, 2423, 2432
b.+dur 154, 358, 660, 1288, 1291, 1419, 1436, 1802, 1883, 1992, 2114, 2339
b.+na 498, 621, 2307
b.+nda 648
b.+ndan 85, 527, 1021, 1124
b.+nı 498
bū koku.
b.+ye+(reng-i bū) 1523
b.+ı 1209, 2061
b.+(būy u nı̄gū rûy) 569
bucaḳ köşe, kenar.
b.+a 2286, 2332
būd varlık.
b.+(būd u nābūd) 309
bu'd uzaklık.
a. 401
buġż 1. hınç, kinlenme. 2. sevmeme, biri hakkında gizli ve içten içe düşmanlık besleme, nefret.
b.+(buġż u kı̄n) 2210
buḫaḳ çenealtı.
b.+ında 13
buḳda ekmek vb. yapmağa yarayan ve insanların başlıca gıda maddesi olan tahıl tanesi ve bunun bitkisi.
b. 410
buḳum bükmek.
b. 1332, 1332
bul- 1. arayarak veya aramaksızın bir şeyi elde etmek. 2. kaybolmuş bir şeyi tekrar ele geçirmek. 3. varmak, erişmek, ulaşmak. 4. kazanmak, elde etmek, kavuşmak. 5. sağlamak. 6. hak ettiği şeyle karşılaşmak.
b.-a 1890
b.-dı 1981, 2140, 2418
b.-maya 1685
b.-ub 1377
b.-unur 811
bulaġ pınar, kaynak.
b. 162, 163, 227, 230, 2398, 2419
b.+a 235
bulan- bulaşmak, batmak, kirlenmek.
b.-dı 2008
bular 1. bunlar. 2. en yakınında olan kimse veya şeyi işaret yoluyla belirtir. 3. işaret zamiri olarak yerini tuttuğu en yakınındaki kimse veya şeyi gösterir.
b. 822, 823, 926, 1952
b.+a 823, 2088
b.+dan 925
b.+ı 461
bulut denizlerden havaya kalkıp ısı ve rüzgarı ile yer değiştiren, yağmur, dolu veya kar halinde yere inen, bazen ufukları kaplayıp güneş ışıklarına bir dereceye kadar engel olan buhar.
b.+dan 49
būm baykuş.
b.+e+(merz-i būm) 2082
bunca bu kadar, bu derecede, çok.
b. 212
bunlar 1. en yakınında olan kimse veya şeyi işaret yoluyla belirtir. 2. işaret zamiri olarak yerini tuttuğu en yakınındaki kimse veya şeyi gösterir.
b. 272
bura 1. bu yer. 2. yakın yere işaret etmek için kullanılır.
b.+da 790, 848, 941, 1012, 1074, 1471, 1488
buraḫ- 1. elden atmak, tutmaz olmak, elden çıkarmak. 2. terk etmek, vaz geçmek. 3. koymak.
b.-dı 1039
b.-ub 1463
Būtemām Butemam, özel isim.
b. 1851, 1872, 1907, 1921, 1927, 1974, 1980
b.+(sergüzeşt-i Būtemām)
b.+a 1859, 1903, 1917, 1935, 1950
b.+ı 1845, 1880, 1882, 1889, 1904, 1962, 1978, 2003
b.+ın 1952
buyur- 1. emretmek, emri ve sözü geçmek. 2. amir ve hakim olmak, emri ve hükmü altında bulundurmak, idare etmek. 3. söylemek, demek.
b. 111, 2354

b.-am 371
b.-dı 186, 194, 342, 344, 356, 367, 511, 535, 555, 727, 728, 735, 795, 817, 854, 896, 913, 1010, 1086, 1092, 1097, 1121, 1122, 1233, 1295, 1363, 1378, 1388, 1457, 1480, 1484, 1490, 1578, 1710, 1772, 1775, 1795, 1821, 1834, 1917, 2038, 2079, 2136, 2154, 2240, 2326, 2348, 2424, 2425
b.-mış 30, 1201, 1327
b.-muşdı 987
b.-saz 1958
bülbül sesinin güzelliğiyle meşhur, güzel, küçük kuş.
b. 684, 1755, 2099, 2120
bünyād 1. temel. 2. asıl, esas. 3. bina, yapı.
b. 573, 692, 1069, 2263, 2350
bürin- 1. sarılmak, örtülmek. 2. yaşmak, örtünmek. 3. bir görünüşe girmek.
b.-di 1395
bürnā 1. genç 2. yiğit.
b.+(bürnā-yı pür-derd) 1702
bürḳeʿ peçe.
b. 1119
bürc 1. kale. 2. kale kulesi.
b.+inden 1457
bürün- 1. bir şeyle kaplanmak. 2. giyinmek, giymek.
b.-dü 575
b.-müş 1119
büsāṭ 1. yaygı. 2. yer. 3. sahne. 4. debdebe, tantana, meclis, temtarak. 5. sermaye.
b.+(büsāṭ-i bāde) 195
b.+(büsāṭ ü eḥtişām) 209
b.+(büsāṭ-i ṭoy) 75
b.+(büsāṭ ü bārḫāne) 1907
b.+a 203
büt 1. put 2. güzel, put kadar güzel dilber. 3. sevgili, maşuka.
b.+(büt-i çīn) 1468
bütün 1. hep, çok sayıda olanların hepsi. 2. yarım veya parça olmayan, tam.
b. 96, 404
büyü- 1. çoğalmak, miktarca fazlalaşmak 2. şiddetlenmek, kuvvetlenmek, etkisini arttırmak.
b. 407
büyük yaşı daha ileri, daha fazla olan.
b. 717, 860
b.+ler 1699
büzürgān 1. büyükler. 2. liderler. 3. ulu kişiler.
b. 1127
b.+(eḫbār-ı büzürgān) 1193
cāh makam, mevki.
c.+i+(cāh u celāl) 838, 1783
c.+in+(cāh u celālī) 350
cāhil 1. bilgisiz. 2. deneyimsiz. 3. bilmeyen.
c. 2319
c.+(meġrūr u cāhil) 1570
cām 1. şarap kabı, bardak, tas, sagar, fincan, piyale.
c.+(cām-ı bāde) 1234
c.+(şerāb-ı erġuvān u cām-ı gülgūn) 325
cāme giyecek.
c. 464
c.+(esb u cāme) 1250
c.+(reḫt u cāme) 2408
cān 1. yürek, kalp, ciğer, gönül, dil, hatır, gayret, bad, dem, ruh, nefes, hayat. 2. yaşayış, hayat. 3. güç, kuvvet, kudret. 4. ruh gibi sevgili ve kıymetli dost.
c. 7, 9, 229, 334, 611, 658, 763, 810, 1169, 1224, 1241, 1507, 1533, 1899, 1938, 2009, 2419
c.+(ārām-ı cān) 624
c.+(bī-dil ü cān) 683
c.+(cān-ı māder) 653, 966
c+(cān-ı ʿömr-i zindegānī) 767
c.+(cān-ı şīrīn) 2250
c.+(cān u baş) 136, 733
c.+(cān u dil) 589, 734
c.+(ecnās-ı mülk ü cān u başım) 299
c.+(ez-dil ü cān) 2174
c.+a 147, 761, 836, 1400, 1722, 1958, 1968, 2076, 2103, 2278
c.+da 710
c.+dan 107, 162, 174, 175 ,1886, 2135
c.+den+(cān u dil) 246
c.+dur+(ters-i cān) 1432
c.+ı 175, 229, 519, 540, 702, 762, 1039, 1314, 1382, 1588, 1754, 1773, 1873, 2003, 2099, 2141, 2296, 2338, 2397

c.+ım 600, 687, 851, 1714, 1786
c.+ımda 847
c.+ımıza 2023
c.+ımnı 2046
c.+ın 514, 1452, 1576
c.+ına 100, 649, 1496
c.+ında 875, 1025, 1261, 1961, 2162
c.+ındadur 948
c.+ından 1778
c.+lar 1223
c.+larımdur 1139
c.+larını 1094
cānān yar, dost, mahbub, sevgili.
c. 170, 687, 1306, 1453
c.+(ḫātūn-ı cānān) 1437
c.+(ḫeyāl-i veṣl-ı cānān) 1261
c.+(veṣl-ı cānān) 1298
c.+(vüṣāl-i cānān) 2102
cānāne yar, dost, mahbub, sevgili.
c. 2009
cān-feşānlıḳ canını feda eden, fedayi.
c. 191, 2293
cānib 1. yan, yön, taraf, savb, kıbel, köy, su.
c.+(cānib-i dār) 499
cān-sūz can yakan, can yakıcı, yürek yakan, acı.
c.+(āh-ı cān-sūz) 173
c.+(cān-sūz-ı dāye) 2124
cān-sūzlıḳ can yakan, can yakıcı, yürek yakan, acı.
c. 191, 2293
cār 1. nara atmak, haykırmak, ilan etmek. 2. yüksek sesle insanlara bir şey haber vermek, ilan etmek, bildirmek.
c. 1092
cārī geçen, cereyan eden, geçerli, yürürlükte.
c. 83, 1378, 2182
cāsūs 1. çaşid, gözcü, haber avlayıcısı, guşçi, mütecessis, dideban. 2. bir kimsenin veya bir durumun kötü yönleri ile bilgileri ve sırları öğrenerek haber veren.
c.+(cāsūs u düzdān) 1288
c.+(cāsūs u infāk) 1932
c.+(düzd-i cāsūs) 1267
c.+(infāḳ-ı cāsūs) 1965
cāy 1. yer, makam, mekan, mahall, mevza, çaygah, nişimen.
c.+(cāy-i ḫelvet) 2102
cefā azab, elem, işkence, siyaset. 2. üzme, eziyet etme. 3. ayrılık acısına düşürme, uzak ve soğuk durma, yakınlık göstermeme, vefasızlık. eziyet, incitme, haksızlık.
c. 148
c.+(cevr ü cefā) 1169, 1263
c.+cu 1721
c.+lar 840
c.+sı 181
c.+ya 153
c.+ya+(cevr ü cefā) 171
cefākār cafi, cair, cefa edici. 2. cefa eden, üzen. 3. cefa etmeyi iş güç edinmiş olan, inciten ve haksızlık eden.
c.+(nigūn-beḫt-i cefākār) 1060
cehān 1. dünya, yeryüzü. 2. alem, kainat. 3. ruzigar, zaman.
c. 349, 364, 477, 997, 998, 1236, 1455, 1548, 1561, 1762, 2233
c.+(cehān u cemʿiyyet) 1944
c.+(ḫelḳ-i cehān) 508, 2359
c.+(ḫudāvend-i cehān) 1339
c.+(solṭān-ı cehān) 1158
c.+(şāh-ı cehān) 43, 1273, 1599, 2197, 2198
c.+a 243, 1073, 1492, 1535, 1629, 2291
c.+a+(Ḫudāvend-i cehān) 1562, 2237
c.+a+(meḫlūḳ-ı cehān) 1325
c.+a+(şāh-ı cehān) 1435, 1862
c.+da 113, 175, 460, 514, 1197, 1203, 1211, 1344, 2034, 2161, 2200, 2395
c.+dan 204
c.+ı 847, 981, 1217, 1222, 1225, 1803, 1885, 1899, 2305
c.+ı+(ḫelḳ-i cehān) 1554
cehāndār dünyaya sahip hükümdar, padişah.
c. 74
c.+(cevān-merd ü cehāngīr ü cehāndār) 1195
c.+(şāh-ı cehāndār) 349, 493, 1490, 1849, 1966, 2403, 2426

cehāngīr 1. dünyayı ele geçiren, fatih, hükümdar. 2. çok meşhur.
c.+(cevān-merd ü cehān-gīr ü cehāndār) 1195
c.+(şāh-ı cehān-gīr) 2033, 2204, 2437
c.+(şehenşāh-ı cehān-gīr) 607
cehd 1. amel, kar, etmek, zahmet, say. 2. çalışma, çabalama.
c.+(cidd ü cehd-i bisyār) 1609
cehet 1. yön, taraf. 2. sebep, neden.
c.+den 1076, 1892
cehl bilgisizlik, cahillik.
c.+(cehl-i nā-dān) 1075
celāl büyüklük, azamet. 2. büyüklük, yücelik, ululuk.
c.+i+(cāh u celāl) 838, 1783
c.+in+(cāh u celālī) 350
c.+ün+(iḳbāl ü celāl) 388
c.+um+(izz ü celāl) 210
celālī 1. asi, zorba, isyancı. 2. çabuk parlayan, sert yaradılışlı, isyancı.
c.+(celālī vü ḥarāmī) 2302
cellād cellat, insan öldüren. 2. acımasız, merhametsiz.
c. 374, 800, 1528, 1710, 1836, 2119, 2354, 2360, 2382, 2390
c.+(cellād-ı ḫūn-rīz) 1898
c.+a 2356, 2383
cemʿ 1. toplama. 2. toplanma. 3. çoğul. 4. topluluk.
c. 500, 758, 888, 1035, 1490, 1628
c.+(cemʿ-i ġevvāṣ) 450, 714, 757
c.+(cemʿ-i tersā) 2083
cemāʿet 1. topluluk. 2. toplum.
c. 503, 506, 1136
cemāl 1. güzellik, hüsn, güzellik, yakışıklılık, letafet, nezaket, behcet, melahat.
c.+(cemāl-i dilber) 114
c.+(cemāl-i dil-firīb) 723, 1221
c.+i 7, 46, 258, 759, 1198, 1208, 1218, 1894, 2060, 2063
c.+i+(ḥüsn-i cemāl) 167
c.+in 46, 2062
c.+ine 294
c.+miş 16
cemīle yaranma.
c. 2057
cemʿiyyet 1. topluluk. 2. toplum. 3.
c. 2258
c.+(cemʿiyyet-i firāvān) 302
c.+(cemʿiyyet-i esbāb u māl)
c.+(cehān u cemʿiyyet) 1944
c.+i 1079
ceng 1. sefer, harp, döğüş, fitne. 2. cihat, savaş, kavga.
c. 818, 1160, 1638
c.+(binā-yı ceng) 217
c.+(savaş u ceng) 1640
c.+e 821
cennet 1. Cennet. 2. güzel bahçe. 3. çok güzel, iç açıcı, huzur verici yer.
c.+inde 45
cerrār sayısız, fazla, çok fazla.
c. 1631
cesāret cesurluk, yüreklilik, yiğitlik.
c. 796
cevāb 1. yanıt. 2. bir soruya karşı söylenen söz. 3. cevap niteliğindeki mektub, cevap olmak üzere yazılan mektub.
c. 597, 1653, 2097.
c.+(cevāb-ı nāme) 2073
c.+e 617
c.+ı 59, 1362, 1362, 1376, 1376
c.+ım 82, 1218
c.+ın 1246, 1408, 2078
c.+ında 128
cevāhir 1. mücevherler, değerli taşlar. 2. asıllar, özler.
c. 180, 393, 780, 1242
c.+(lāʿl ü ceāhir) 287, 663, 1945, 2228
c.+(zer ü sīm u cevāhir) 851
c.+ler 45
cevān genç, yakışıklı, körpe erkek, delikanlı.
c. 461, 939, 1717, 2225
c.+(cevān-i ḫeyr-ḫᵛāh) 1858
c.+(cevān-i ḫūb-girdār) 944
c.+ya+(cevān-ı meh-liḳā) 459
c.+(cevān-i nāzenīn) 721
c.+(cevān-i nāzenīn-i ḫūb-çehre) 945
c.+(cevān-i nāzenīn-i hūb-i reʿnā) 1214
c.+(cevān-i pāk-ṭelʿet) 938

c.+a 461, 719, 770, 852, 1292, 2331
c.+dur 1058
c.+ı 762, 767, 854, 1052, 1438, 1598, 1735, 1768, 1769, 2166, 2424
c.+ın 771

cevān-beẖt talihli, talihli genç.
c. 1058, 1700

cevān-merd 1. yiğit, babayiğit. 2. eliaçık, cömert. 3. fütüvvet ehlinden olan.
c. 474, 1677, 1757, 1802, 2026
c.+(cevān-merd ü cehān-gīr ü cehāndār) 1195
c.+(cevān-merd-i kerīmüṭṭebʿ) 2261
c.+(süẖān-ṭebʿ u hüner-mend ü cevān-merd) 1704
c.+i 1538

cevlān 1. dolaşma, gidip gelmek, deveran. 2. hareket, canlılık.
c. 820

cevr haksızlık edip incitme, eziyet, cefa, zulüm.
c. 663, 1489
c.+(āzār u cevr-i bī-nehāyet) 491
c.+(cevr-i ʿadū) 1617
c.+(cevr ü cefā) 171, 1169, 1263
c.+(cevr ü sitem) 914, 1125
c.+(zi-cevr-i ḥādiṩāt) 389
c.+(zi-cevr-i ḥādiṩāt-ı ẓülm-ı bed-ẖvāh) 584
c.+inden 485

cevşen 1. zırh, örgülü zırh. 2. muska.
c. 2312

ceyrān . güzlerinin güzelliğiyle meşhur bir geyik cinsi, ceylan, ceren.
c. 74

cezā 1. ücret, bedel, seza, sevap, mükafat, mukabele. 2. iyi veya kötü karşılık.
c. 124
c.+sın 1091, 1140
c.+ya 372, 1534, 1830

cidd gayret, ceht.
c.+(cidd ü cehd-i bisyār) 1609

ciger 1. bağır, iç. 2. sıkıntı, keder. 3. yürek, cesaret. 4. gönül.
c. 926

ciger-gūşe çok sevilen kimse, evlat, ciğerpare.
c. 684, 976

ciger-ẖūn 1. ciğeri kanlı, çok acı çeken. 2. çok acıklı. 3. dertli.
c. 700, 834, 1096, 1402, 1952

ciger-sūz 1. ciğeri yakan, acıklı. 2. ciğeri yanık, yüreği yanık.
c.+(āh-ı ciger-sūz) 594, 632

cihāt vergi.
c.+ı+(māl-ı cihāt) 1728

cins tür, nevi, çeşit.
e.+(cins-i erzān) 403

cism 1. cisim, nesne. 2. vücut, beden.
c. 174
c.+(cism ü hemtā) 495
c.+i 469

coş- 1. taşmak, çoğalıp kabarmak. 2. heyecanlanmak.
c.-dı 1009

cövher 1. mücevher, değerli taş. 2. öz, asıl.
c. 480, 481, 483, 784
c.+(dürr ü lāʿl ü cövher ü zer-i bisyār) 1087
c.+i 458

cüdā 1. ayrı. 2. ayrı kalmış, uzak düşmüş.
c. 592, 676, 975

cüdālıḳ ayrı düşme, ayrılık, firak.
c. 688

cürʿe yudum, bir yudum.
c. 325

cümle tüm, bütün, hep, tümüyle, baştanbaşa, her şey, her kes.
c. 75, 76, 127, 139, 186, 309, 317, 416, 534, 1023, 1251, 1857, 2017, 2315, 2349
c.+den 369
c.+si 132
c.+sin 1502

cür 1. tür, çeşit. 2. usul, kaide, tarz.
c. 150

cürʾet cesaret, yiğitlik, yüreklilik, korkmayarak ileri atılma.
c. 11

cürm suç, günah, kabahat, vebal, suç.
c.+(cürm ü teḳṣīr) 1679, 1816, 2219
c.+in 1701
c.+üm 1700

cüstucū arama, araştırma, arayıp sorma, sorub soruşturma.
c.+ya 565, 746
çaġ zaman, mevsim, vakit.
ç.+ında 20
çaġur- 1. bağırmak, haykırmak, yüksek sesle seslenmek. 2. gelmesini yüksek sesle söylemek, duyurmak.
ç.-dı 1987
ç.-ub 2217
çāh kuyu.
ç. 885, 886, 1005, 1044, 1045, 1046, 1159, 1166, 1530, 2279
ç.+a 517, 1011, 1014, 1052, 1168, 1171, 1530, 2286
ç.+da 2281
ç.+dan 886, 1005, 2288
çāk yırtık pırtık, paramparça.
ç. 2224
çāḳ keyfi yerinde, dertsiz, gamsız, üzüntüsü olmayan.
ç. 1387
çaḳır- 1. bağırmak, haykırmak, yüksek sesle seslenmek. 2. yüksek sesle okumak. 3. gelmesini yüksek sesle söylemek, duyurmak. 4. davet etmek.
ç.-dılar 1384
ç.-ub 1971
çaḳla- çağlamak, coşkun bir şekilde ortalığı kaplamak, coşmak.
ç.-dılar 269
çaḳur- 1. bağırmak, haykırmak, yüksek sesle seslenmek. 2. yüksek sesle okumak. 3. gelmesini yüksek sesle söylemek, duyurmak. 4. davet etmek.
ç.-dı 303, 334, 341, 345, 445, 771, 964, 1011, 1115, 1365, 1378, 1598, 1632, 1904, 2165, 2317, 2324, 2412
ç.-dılar 1053, 1092
ç.-sınlar 31
çal- 1. (kanat) çırpmak. 2. davul veya dünbelek gibi bir şeye vurub ses çıkarmak. 3. bir çalgı aletini kullanmak. 4. çırpmak, alıp götürmek, hırsızlık etmek. 9. almak, kapmak.
ç.-anlar 195
ç.-ın 1295
ç.-ındı 85, 189, 472, 1296, 1386, 1484, 1498, 1628, 1948
ç.-ınsın 75
ç.-sın 57
ç.-ub 177
çālāk 1. çevik, kıvrak. 2. çabuk hareket eden, hareketli.
ç.+(çest ü çālāk) 2356
çap- saldırmak, yağma etmek, vurmak.
ç.-ub 231
çār-mīn dördüncü.
ç. 1175
çar-söylemek.
ç.-dılar 1378
çāre 1. çare, çözüm yolu. 2. yardım. 3. yol.
ç. 107, 144, 423, 645, 1277, 1331, 1331, 1560, 1608, 1656, 1748, 1758, 2163, 2176, 2304, 2307, 2344, 2369
ç.+(dermān u çāre) 689
ç.+(rāh-ı çāre) 154
ç.+(tedbīr ü çāre) 1418, 1874, 1883, 1953, 2114, 2252, 2320
ç.+si 878
ç.+sin 142
çarḫ 1. çark. 2. felek, gökyüzü.
ç. 320
ç.+(çarḫ-ı dövrān) 558, 1012, 1848
çat- 1.kavuşmak, ulaşmak. 2. varmak; istediği yere gitmek, oraya ulaşmak. 3.birleştirme, ilmeleme. 4. tesadüf etmek, karşılaşmak, rast gelmek. 5. yaklaşmak. 6. bir şeyin zamanı gelmek. 7. hedefe varmak.
ç.-dı 89, 94, 667, 781
ç.-dıkda 235
ç.-ınca 186
ç.-mak 169
ç.-mışdı 165
ç.-ub 771
çe çünkü 1. şundan dolayı, şu sebepten, zira. 2. mademki. 3. ne zaman ki, vakta ki.
ç. 202, 249, 307, 336, 379, 411, 438, 446, 601, 603, 629, 634, 724, 728, 767, 911, 985, 1046, 1050, 1051, 1064, 1151, 1158, 1162, 1170, 1171, 1245, 1318, 1384, 1411, 1465, 1555, 1649, 1661, 1683, 1699, 1744, 1750, 1769, 1776, 1865, 1888, 1938, 1942, 1952, 1979, 1980, 2003, 2031, 2085, 2097, 2105, 2110, 2122, 2123, 2127, 2134, 2142,

2160, 2165, 2185, 2213, 2218, 2228, 2281, 2283, 2285, 2294, 2347, 2411, 2431
çehre 1. yüz, surat. 2. görünüş.
ç.+(cevān-i nāzenīn-i ḫūb çehre) 945
çek- 1. bir ucundan tutub uzatmak. 2. kendine doğru çekmek. 3. bir şeyi olduğu yerden çekip çıkarmak. 4. kuyudan çıkarmak. 5. gönül almak. 6. ah, of, oh gibi ünlemlerle söylemek, demek. 7. duymak, hissetmek. 8. –e tabi tutmak. 9. kullanmak üzere çıkarıp eine almak, kullanmaya dvranmak. 10. devamlı üzüntü ve sıkıntı içinde bulunmak, sıkıntısını çekmek. 11. vurmak, atmak. 12. sürüklemek.
ç.-di 173, 383, 549, 632, 1187, 1341, 1909, 2008, 2221, 2289
ç.-diler 535, 1055, 1790
ç.-dim 1440
ç.-dürdi 2014
ç.-dürür 1140
ç.-er 420, 972
ç.-erdi 678, 679, 1025, 1553, 1854, 2223
ç.-erdiler 319
ç.-erdük 594
ç.-erler 1265
ç.-ersen 1091
ç.-ersin 670, 671, 1134
ç.-ilmiş 10
ç.-me 428, 1048, 2011
ç.-medi 2116
ç.-megil 1230, 1487
ç.-meli 150
ç.-mem 148, 2216
ç.-meyelüm 734
ç.-mez 131
ç.-mezdi 2220
ç.-mezem 2043
ç.-miş 322, 323, 1142
ç.-mişem 840
ç.-se 295, 1417
ç.-sün 796
ç.-üb 165, 499, 775, 795, 920, 1132, 1169, 1263, 1313, 1508, 2299
ç.-übdür 816
çekıl- 1. uzaklaşmak, bırakıp gitmek, bir şeye karışmamak. 2. gerilemek, geriye doğru dönmek, gelinen yola doğru gitmek. 3. uzaklaşmak, ortadan kalkmak.
ç. 69
ç.-di 2070
çemen-zār çimenlik, çayırlık.
ç.+a 22
çend 1. kaç. 2. birkaç. 3. bir süre.
ç. 748
ç.+(ʿibret-i çend) 364
ç.+(müddet-i çend) 429
çendān 1. o kadar, o denli. 2. katı, misli. 3. niçe, bir niçe, bisyar, besi.
ç. 554
çerāġ 1. mum. 2. çıra. 3. kandil. 4. sirac.
ç.+(çerāg-ı dīn) 1047
ç.+ün+(çerāġ-ı dövlet) 298
ç.+ı 146, 1644
çeşme pınar, memba.
ç.+(çeşme-yi ḫūn) 2088
çetin ağır, sakil, giran, düşvar, güç.
ç.+dir 51
çıḫ- 1. içeriden dışarıya varmak, bulunduğu yeri terk etmek. 2. yükselmek, yukarı doğru gitmek. 3. meydana gelmek, görünmek. 4. doğmak, tulu etmek. 5. verilmek. 6. geçmek. 7. sona ermek. 8. yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek, tırmanmak. 9. ulaşmak, erişmek, varmak. 10. ayrılmak. 11. gitmek.
ç.-ar 1760
ç.-asan 2208
ç.-dı 423, 1064, 1120, 1170, 1305, 1496, 1705, 1758, 1773
ç.-dum 1648
ç.-maga 2335
ç.-maz 156
ç.-mış 49, 1798
ç.-mışdı 35, 719
ç.-uben 413, 919, 1618
ç.-ub 145, 870, 886, 1005, 1105, 1261, 1469, 1675, 1949
çıḫar- 1. dışarı atmak. 2. göstermek, meydana veya birinin önüne koymak. 3. yükseltmek, yukarıya iletmek, kaldırmak.
ç.-dı 447, 717, 1518, 2171
ç.-dılar 918

ç.-ub 885, 1012, 2232
çıḳ- 1. içeriden dışarıya varmak, bulunduğu yeri terk etmek. 2. meydana gelmek, görünmek.
ç.-ar 811
çıḳar- dışarı atmak.
ç.-mışdı 1076
Çīn Asya kıtasının doğu kısmında yer alan ülke, Çin.
ç.+(büt-i Çīn) 1468
ç.+(diyār-ı Çīn ü maçīn-i pādişāh) 2257
ç.+(şāh-ı ülke-yi Çīn) 2255
ç.+(şehenşāh-ı diyār-ı ülke-yi Çīn) 2254
ç.+i+(diyār-ı Çīn) 2258
çiyin omuz.
ç.+inde+(çiyninde) 467
çoḫ 1. sayısı fazla olan, sayıca bol. 2. fazla, gerekli ölçüyü aşan. 3. çok vakit, uzun süre, epey zaman. 4. büyük bir kısım, büyük bir parça. 5. (mesafe için) uzun.
ç. 8, 20, 207, 236, 305, 307, 392, 394, 396, 443, 489, 518, 539, 541, 554, 571, 585, 590, 590, 614, 623, 646, 671, 681, 730, 783, 890, 890, 896, 912, 1010, 1010, 1106, 1217, 1303, 1427, 1427, 1468, 1493, 1616, 1726, 1731, 1733, 1756, 1772, 1772, 1772, 1852, 1863, 1989, 2072, 2073, 2127, 2258, 2278, 2303, 2308, 2391
ç.+dan 361
ç.+dandı 164
ç.+dur 1679
ç.+ları 1033
çoḫlu sayıca, miktarca fazla. çok, çok fazla.
ç. 223, 780
çomaġ çomak, değnek, başı iri ve yuvarlak değnek.
ç.+ın 1790
çöl 1. kumluk ve susuz ova. 2. tarla. 3. dışarı, eşik.
ç.+de 2398
ç.+leri 36
çūb 1. tahta parçası. 2. odun.
ç.+(çūb-pāre) 717
çulḳa- kaplamak, sarmak.
ç.-dum 2416
çü 1. gibi. 2. mademki. 3. için.
ç. 263, 273, 461, 514, 2185, 2299
çün 1. gibi. 2. mademki. 3. için. 4. nasıl. 5. çünkü. 6. –ınca, -ince
ç. 4, 14, 37, 94, 112, 135, 154, 155, 222, 222, 235, 248, 271, 276, 277, 286, 326, 327, 328, 337, 340, 356, 359, 362, 363, 378, 400, 411, 412, 430, 432, 444, 445, 450, 454, 454, 459, 461, 466, 479, 499, 503, 509, 522, 543, 544, 547, 561, 565, 576, 591, 598, 598, 628, 629, 677, 680, 691, 702, 713, 726, 729, 737, 746, 749, 756, 756, 757, 758, 769, 791, 814, 817, 834, 834, 845, 853, 859, 861, 869, 895, 901, 917, 918, 939, 955, 956, 956, 978, 982, 992, 1006, 1008, 1027, 1029, 1030, 1035, 1037, 1039, 1040, 1048, 1061, 1065, 1078, 1078, 1086, 1123, 1126, 1143, 1149, 1150, 1161, 1178, 1182, 1230, 1249, 1249, 1250, 1266, 1272, 1274, 1290, 1298, 1306, 1311, 1316, 1316, 1321, 1322, 1339, 1343, 1357, 1360, 1362, 1389, 1408, 1415, 1421, 1435, 1442, 1442, 1444, 1448, 1455, 1465, 1467, 1482, 1497, 1509, 1514, 1522, 1524, 1532, 1542, 1548, 1556, 1566, 1566, 1579, 1586, 1587, 1587, 1589, 1586, 1594, 1603, 1611, 1641, 1642, 1643, 1670, 1674, 1684, 1733, 1735, 1753, 1774, 1805, 1806, 1815, 1822, 1838, 1844, 1859, 1861, 1871, 1891, 1903, 1934, 1936, 1938, 1956, 1988, 1997, 1997, 2019, 2020, 2021, 2031, 2032, 2068, 2082, 2090, 2092, 2096, 2111, 2133, 2182, 2184, 2199, 2214, 2217, 2224, 2225, 2274, 2277, 2287, 2287, 2288, 2292, 2309, 2340, 2345, 2381, 2391, 2429
çünki 1. çünkü, mademki. 2. zira. 3. gibi. 4. ne vakit, ne vakta ki.
ç. 47, 52, 77, 241, 366, 423, 469, 490, 496, 574, 618, 815, 816, 827, 830, 965, 1021, 1045, 1085, 1095, 1112, 1227, 1279, 1426, 1646, 1653, 1654, 1777, 1840, 1908, 2070, 2159, 2205, 2230, 2359
çürü-çeşitli dış sebeplerin veya mikropların etkisiyle kimyevi değişikliğe uğrayıp bozulmak, dağılmak.
ç-üb 414
çüst çabuk hareket eden, çevik.
c.+(çüst ü çālāk) 2356

da-de ilgi kurduğu kelimeyi anlam bakımından güçlendren, dikkati üzerine çekerek belirten veya onu sonraki unsurlara bağlayan, "dahi, bile, esasen, fakat, artık, aynen, üstelik, ise, o kadar, pek, hatta" vb. manalara gelir.

d. 6, 16, 24, 35, 93, 96, 111, 154, 777, 1087, 1087, 1630, 2242

dād 1. adalet, insaf. 2. şikayet, feryat, nale, figan. 3. intikam, kin. 4. sızlanma. 5. armağan, bahşiş, ihsan, sadakat. 6. kanun.

d. 152, 972, 1032, 2350, 2354

d.+(dād u bī-dād) 525, 536, 680, 707, 1652, 2018, 2148

d.+(ẓülm ü bī-dād) 841, 1106

d.+ı 955

d.+ı+(ʿādl ü dād) 1156

d.+ın 1487

d.+ımizi 907

Dādbīn Dadbin, özel isim.

d. 1348, 1426, 1500, 1504

d.+(sipāh-i Dādbīn) 1499

d.+(vezīr ü Dādbīn) 1506

d.+e 1412, 1492, 1494

d.+e+(dāstān-i dādbīn) 1340

d.+i 1521

d.+i+(mülk-i dādbīn) 1540

dāden vermek.

b40.cevāb.(cevāb-dāden-i Beḫtiyār),
b60.cevāb.(cevāb-dāden-i pādişāh)
b83.cevāb.(cevāb-dāden-i Beḫtiyār),
b94.cevāb.(cevāb-dāden-i Beḫtiyār),
b110.cevāb.(cevāb-dāden-i Beḫtiyār),
b119.cevāb.(cevāb-dāden-i Beḫtiyār),
b129.cevāb.(cevāb-dāden-i Beḫtiyār),
b143.cevāb.(cevāb-dāden-i Beḫtiyār),
b158.cevāb.(cevāb dāden-i Beḫtiyār)

dād-gīr 1. adaletli, adil. 2. hakim.

d.+i 871, 1349, 1719

dād-güster 1. adaleti yayan, adaletli, adil. 2. Tanrı. 3. yargıç.

d.1063

d.+(pādişāh-ı dād-güster) 727, 1194, 2233

dād-ḫᵛāh adalet isteyen, adalet dileyen.

d.+em 376

dāġ 1. kızgın demirle vücuda vurulan damga, işaret, nişan. 2. aşk, elem, keder, üzüntü.

d. 848, 1401

daġ çevresindeki araziye göre büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak veya kaya kütlesi.

d.+a 2289, 2332

d.+da 2329

d.+dan 160

daġıd- 1. bölmek, zor kullanarak veya ikna ederek toplu halden çıkarmak, dağılmasını sağlamak. 2. varlığına son vermek, düzenini bozub yıkmak.

d.-urdük 2397

daha 1. miktar veya zaman ilavesini anlatır. 2. başka, fazla, artık, bundan sonra. 3. sıfatların başına gelerek derece ve üstünlük bildirir.

d. 66

dāḫil 1. içeri giren. 2. iç, içeri, içinde.

d. 937, 1451, 1485, 1681, 1865, 1908, 2002, 2387

dā'im 1. devam eden, devam üzere olan, kesintiye uğramayan, sürekli. 2. her zaman, sürekli olarak.

d. 106, 275, 1103, 1200, 1234, 2046, 2049

daḳıl- 1. saçılmak, birbirinden uzaklaşmak. 2. bölünüp paylaştırılmak, bölük bölük veya ayrı ayrı verilmek. 3. uzaklaşmak, açılmak. 4. kırılıp parçalara ayrılmak, parçaları ayrı ayrı düşmek. 5. birlik ve beraberliği kaybolmak. 6. düzeni ve tertibi bozulmak.

d.-dı 469, 1382, 1647

daḳıt- 1. bölmek, zor kullanarak veya ikna ederek toplu halden çıkarmak, dağılmasını sağlamak. 2. varlığına son vermek, düzenini bozub yıkmak.

d.-dı 2303

dal- 1. aşağıya varmak, batmak, toprak, su vb. içine sokulmak. 2. uykuya varmak. 3. derin bir fikir ve düşünceye varıp o düşünceden başka her şeyden habersiz olmak. 4. bir işle uğraşmak. 5. kendini düşünce ve duygularına kaptırıp çevresini farketmeyecek hale gelmek, dalgın bir durum almak.

d.-mış 84, 141
d.-ub 204
d.-ubsan 205
dalġa 1. deniz suyunun veya "göl suyu gibi" başka bir suyun, rüzgarın tesiriyle oynayıp sallanması, köpürmesi. 2. belli bir süre içinde görülen tesir, yayılma ve tesir altına alma. 3. gizli yapılan iş.
d.+sı 141
dām tuzak.
d. 1223
dām yırtıcı olmayan haşere.
d.+(ded ü dām) 755
dāmād 1. damat, güveyi; bir aileye göre kızları veya kızları gibi olan bir yakınları ile evlenmiş olan erkek.
d. 1367
d.+(dāmād-ı solṭān) 1291
d.+ın 87
dāmān etek, zeyl, kenar.
d. 948
dānā 1. okumuş, alim, çok iyi bilen, bilgin.
d. 2319
d.+(eʿlā vü dānā) 1040
d.+(dānā-yı dāver) 1847
d.+(merd-i dānā) 1233, 1850, 1872
d.+(solṭān-ı dānā) 1040
d.+(şücāʿ vü kāmil ü dānā) 2262
d.+ya 2176
dāne 1. tane. 2. adet, miktar, tane.
d. 761, 761
d.+ler 579
danış- konuşmak, sözle ifade etmek bildirmek, anlatmak, söylemek, nakletmek.
d.-uban 1969
dāniş bilgili, ilim sahibi kimse, bilgin.
d.+(ehl-i dāniş) 255
dāniş-mend bilgili, ilim sahibi kimse, bilgin.
d.+(dāniş-mend ü māʿḳul) 2121
d.+(kerīmüṭṭebʿ ü dāniş-mend ü ʿaḳīl) 1856
danla paylamak, azarlamak, kınamak.
d. 1174
dār güçlükerle dolu, sıkıntılı.
d. 337
dār idama mahkum olanların asıldığı darağacı.
d.+(cānib-i dār) 499
d.+a 1795
darü'l-emāre hükumet konağı.
d. 2136
dāstān din, aşk, fazilet ve milli kahramanlık maceralarını anlatan büyük manzum hikaye.
d. 2352
d.+(dāstān-i dādbīn) 1340
d.+ı 888, 2346
d.+ı+(tīġ-i dāstān) 2203
daş taş; yeryüzünün sertleşmiş ve katılaşmış tabakalarında bulunan çok sert cisim.
d. 528, 749, 1780, 1781, 1784
d.+(daş u toprāḳ) 681, 928
d.+ı 1787, 1789, 1793
d.+lar 835
datlu 1. şeker tadında olan, içinde şeker bulunan, tadı hoş olan. 2. cana yakın, sevimli.
d. 101, 761
daʿvā 1. dava, hak arama. 2. mesele. 3. iddia. 4. anlaşmazlık, mücadele. 5. hakkını elde etmek veya korunmasını sağlamak veya anlaşılmazlığın çözümü için yapılan mahkeme.
d.+da 351, 802, 899, 1525, 1545
davar 1. inek, özellikle koyun ve keçi gibi hayvanların ortak adı. 2. inek, özellikle koyun ve keçi sürüsü.
d.+i+(māl u davar) 891
Dāver en adil ve insaflı olan Cenabıhak, Allah.
d.+(dānā-yı dāver) 1847
dayan- durmak, beklemek.
d.-dı 53, 774
dāye 1. sütanne, sütnine. 2. dadı, bakıcı.
d. 244, 1360, 1374, 2105, 2106, 2109, 2110, 2113, 2122, 2123, 2132, 2177, 2178, 2175, 2182, 2196, 2199, 2204, 2280, 2281, 2404, 2405
d.+(cān-sūz-ı dāye) 2124
d.+den 2185
d.+sine 1368
d.+ye 1443, 2106, 2186

dė- 1. duygu ve düşüncelerini sözle söylemek, anlatmak. 2. ifade etmek. 3. nakletmek, rivayet etmek. 4. anlam taşımak, bir anlama gelmek. 5. istemek. 6. sanmak, zannetmek.
d. 1740, 2184
d.-di 86, 90, 94, 103, 123, 129, 146, 169, 173, 185, 192, 205, 207, 212, 265, 274, 278, 281, 283, 289, 289, 290, 290, 294, 296, 298, 304, 305, 306, 333, 337, 349, 375, 385, 387, 401, 426, 428, 442, 444, 445, 475, 481, 482, 484, 485, 486, 489, 493, 497, 504, 533, 537, 542, 545, 551, 554, 556, 557, 559, 566, 587, 606, 619, 635, 636, 642, 645, 647, 652, 664, 665, 704, 725, 750, 751, 763, 765, 767, 772, 777, 786, 802, 807, 808, 828, 855, 860, 873, 874, 881, 886, 887, 897, 902, 929, 934, 940, 943, 947, 961, 963, 965, 1001, 1011, 1034, 1040, 1043, 1048, 1100, 1113, 1115, 1116, 1127, 1136, 1165, 1176, 1179, 1181, 1184, 1189, 1190, 1216, 1219, 1230, 1254, 1279, 1281, 1281, 1297, 1301, 1323, 1329, 1333, 1343, 1344, 1366, 1368, 1374, 1390, 1409, 1415, 1416, 1429, 1431, 1453, 1455, 1465, 1467, 1471, 1465, 1479, 1487, 1508, 1511, 1515, 1524, 1545, 1550, 1557, 1557, 1558, 1561, 1567, 1568, 1592, 1598, 1599, 1603, 1600, 1619, 1620, 1643, 1641, 1651, 1678, 1691, 1695, 1697, 1702, 1737, 1738, 1741, 1745, 1747, 1796, 1801, 1802, 1833, 1836, 1846, 1847, 1864, 1869, 1872, 1883, 1894, 1902, 1904, 1906, 1910, 1910, 1913, 1923, 1924, 1926, 1927, 1934, 1935, 1958, 1965, 1971, 1974, 1984, 1998, 1999, 2033, 2033, 2037, 2039, 2042, 2049, 2059, 2106, 2106, 2114, 2124, 2128, 2130, 2133, 2146, 2151, 2151, 2165, 2166, 2167, 2175, 2177, 2178, 2175, 2186, 2182, 2199, 2204, 2212, 2218, 2246, 2248, 2250, 2255, 2256, 2271, 2274, 2275, 2310, 2317, 2319, 2325, 2326, 2328, 2331, 2333, 2356, 2360, 2379, 2383, 2390, 2392, 2395, 2408, 2409, 2413, 2416, 2421, 2426, 2432, 2437
d.-digi 2131
d.-digünden 1416
d.-diler 316, 452, 455, 456, 457, 459, 465, 471, 489, 715, 732, 764, 798, 831, 1042, 1045, 1054, 1082, 1090, 1123, 1128, 1149, 1267, 1458, 1494, 1670, 1677, 1679, 1791, 1808, 1856, 1881, 1892, 1895, 1901, 1940, 1950, 1953, 1955, 1959, 1968, 1988, 2380, 2393
d.-dim 1287, 1288, 1520
d.-din 2219, 2317
d.-dük 1986
d.-düm 605, 612, 804, 2330, 2337, 2403, 2404
d.-me 517, 2176, 2394
d.-medük 1828
d.-mekden 2030, 2244
d.-mekdür 557
d.-meyüm 2183
d.-meyün 1529
d.-mezdi 549
d.-mezem 864
d.-mezler 1542, 1816
d.-mezsen 348
d.-miş 25, 60, 140, 1398
d.-mişdi 1744
d.-mişler 335, 1379, 2183
d.-r 993
d.-rler 1718
d.-se 2147
d.-üm 354
d.-ye 338, 2178, 2206
d.-yecek 1434
d.-yeler 372
d.-yiller 265
d.-yelüm 1517, 1826, 2036
d.-yen 1964
d.-yer 733, 745, 1108, 1521, 2046, 2207, 2352
d.-yerdi 256, 682, 1361, 2005, 2138, 2339, 2373
d.-yerler 65, 756, 833, 1409, 2074, 2122, 2132
d.-yerlerdi 1210
d.-yesen 2029
d.-yin 194, 196
d.-yindi 2151
d.-yipdür 1286
d.-yir 689, 1109, 2026
d.-yerdi 972, 1188, 1440, 1529
d.-yirsen 832
d.-yirsiz 1137
d.-yüm 429
d.-yüb 179, 1695, 1658, 2223, 2245, 2390

d.-yübsen 2393
defāin defineler, gömüler.
d. 1251
defīne 1. mal koydukları yer, hazine. 2. değerli mal.
d.+(genc ü defīne) 1242
defter 1. defter. 2. tomar.
d. 2053
d.+(dīvān u defter) 1718, 2260
d.+(ṣāḥib-i dīvān ü hem defter) 310
deg- 1. dokunmak, temas etmek. 2. çarpmak, rast gelmek, isabet etmek. 3. ulaşmak, varmak. 4. yetişmek. 5. tesir etmek 6. dokunmak, ilişmek. 7. erişmek, isabet etmek.
d.-di 1706, 1789, 1799, 1805
d.-mesün 796
d.-meye 1784
d.-mez 1536
degil 1. olumsuzluk anlamı veren kelimedir. 2. bulunduğu cümlede bir hususu ret, diğerini veya diğerlerini kabul ve ispat eden bir bağlaç gibi kullanılır.
d. 123, 212, 810, 943, 1116, 1312, 1374, 1459, 1638, 1843, 2182, 2253
d.+di 1274, 1624, 1991, 2092, 2169
d.+dim 845, 1600
d.+düm 1143
d.+dür 25, 25
d.+em 944
d.+ken 142
dehān ağız.
d. 1304, 1900
d.+ı 12, 1885
d.+ından 469, 472
deḫi 1. "hem, bile, da, de, fazla olarak, üstelik, daha, bile, bundan başka, aynı zamanda, başka, diğer, daha çok, henüz, hala, bundan sonra, artık, yine" anlamlarına gelen kuvvetlendirme sözü. 2. eskiden bağlama edatı gibi "ve" anlamı ile ve cümlenin başında da kullanılırdı.
d. 262, 269, 331, 337, 401, 428, 551, 610, 626, 631, 676, 696, 712, 734, 810, 880, 905, 907, 921, 931, 933, 944, 1048, 1090, 1101, 1124, 1135, 1139, 1141, 1255, 1256, 1364, 1380, 1414, 1432, 1444, 1464, 1549, 1648, 1794, 1829, 1881, 1928, 1929, 1994, 2034, 2046, 2286, 2320, 2343, 2388, 2411, 2421, 2423
dehüm onuncu.
d.+(āmedān-i vezīr-i dehüm)
deḳīḳe zaman ölçüsü olarak bir saatin bölündüğü altmış parçadan her biri.
d. 118
delāl yol gösterme, kılavuzluk, rehberlik, aracılık.
d.+ini 1408
deli 1. aklı gitmiş, akılsız, divane, ahmak, şeyda. 2. aşüfte, mecnun.
d. 706
delīl yol gösteren, kılavuz, rehber.
d. 1465, 1752
dem 1. an, zaman. 2. söz, laf.
d. 27, 31, 53, 79, 91, 139, 145, 163, 184, 198, 235, 247, 268, 278, 286, 290, 292, 294, 311, 434, 441, 470, 485, 496, 500, 501, 522, 533, 544, 551, 575, 592, 596, 630, 638, 659, 661, 675, 678, 727, 766, 771, 778, 821, 868, 878, 935, 971, 1011, 1057, 1084, 1097, 1159, 1168, 1215, 1216, 1228, 1292, 1384, 1385, 1390, 1470, 1470, 1464, 1485, 1527, 1567, 1584, 1613, 1613, 1617, 1643, 1666, 1751, 1790, 1806, 1807, 1904, 1907, 1918, 1922, 1951, 1954, 1974, 1981, 1994, 2023, 2104, 2126, 2138, 2139, 2154, 2165, 2185, 2223, 2231, 2247, 2286, 2310, 2317, 2384, 2431
d.+de 137, 283, 294, 327, 344, 405, 449, 484, 629, 690, 769, 807, 1086, 1142, 1163, 1272, 1363, 1377, 1481, 1553, 1653, 1673, 1776, 1800, 2431
d.+inde 120
d.+ler 115, 115
demādem her an, her zaman, sürekli, sık sık.
d. 945, 1333
demir 1. demir. 2. çıpa. 3. bir şeyin demirden yapılan ve belli bir işe yarayan parçası.
d. 1310
deñiz 1. bahr, kulzum, derya, ümman. 2. yeryüzünün tuzlu su ile kaplı yerleri. 3. bu su kütlesinin belli bir yerdeki parçası.
d.+den 1764, 1765

der 1. içinde, de, da. 2. kez, defa. 3. hakkında, ilişkin.
d. 448, 1193, 1233, 2327, 2372
d.+(der-künc-i ḫelvet) 1436
d.+(der-miyān u mişk-i ʿenber) 2399
d.+(der-nezd-i pādişāh)
der-dem anında, o an, hemen, derhal.
d. 335, 341, 643, 724, 800, 862, 862, 913, 1286, 1381, 1388, 1480, 1526, 1710, 1770, 2115, 2381, 2429
der-zamān hemen, şimdi, o anda.
d. 1092, 1313, 1314, 1490, 1598, 1661, 1987, 2317
d.+ī 1365, 1382
derbār saray, padişah sarayı.
d. 44
derd 1. dert, keder, acı, ağrı, sızı, sıkıntı, zorluk, üzüntü.
d. 229, 474, 687, 756, 1940
d.+(bernā-yı pür-derd) 1702
d.+(derd-i bī-devā) 414, 1319, 2124
d.+(derd-i övlād) 226
d.+(derd-i hicrān) 170
d.+(derd-i ser) 864
d.+(derd ü belā) 539
d.+(derd ü ġem) 710
d.+(miḥnet ü derd) 1776
d.+e 208, 228, 358, 526, 558, 645, 686, 689, 697, 1188, 1537, 2113, 2176, 2179, 2175
d.+i 1401, 2178
d.+imin 110
d.+in 2177, 2176
d.+ine 15, 1183, 1277, 1278, 1401, 1748
d.+iye 1656
derd-mend dertli, acılı, hasta.
d.+e 572
dergāh 1. dergah, tekke. 2. saray. 3. huzur, kat. 4. eşik. 5. kapı. 6. kapı önü. 7. Tanrı katı.
d.+(dergāh-ı ḥeḳḳ) 574
d.+(meḳbūl-i dergāh) 591, 608
d.+(merdūd-ı dergāh) 556
d.+(solṭān-ı dergāh) 1116
d.+ına 1546, 1673, 1687
derḥāl hemen, o anda.
d. 140, 795, 2227
derhem 1. karışık, karmakarışık. 2. ıstıraplı, perişan. 4. incinme.
d. 1294
derīce 1. pencere. 2. oyma kapı, kapı içinde açılan küçük kapı.
d. 1305
dermān 1. ilaç, şifa, deva. 2. çare, hal yolu, çıkış yolu. 3. güç, kuvvet, takat.
d. 228, 229, 358, 558, 686, 687, 1183, 1188, 2108, 2113, 2125, 2179, 2175, 2369
d.+(dermān u çāre) 689
d.+(dermān u tīmār) 2177
d.+ı 110
dervīş 1. Hak yolunda yürüyüp nefsini ıslah eden, varlık iddiasından geçip Allah'ın birliğini bütün kainatta görerek kendini Hakk'a ve onun yarattıklarına adayan kimse, derviş. 2. yoksul.
d. 1651, 1651
d.+(dervīş-i miskīn) 1068
d.+(merd-i dervīş) 1854
deryā deniz, bahr.
d. 418, 457, 645, 651, 699, 717, 753, 853, 1615, 1763
d.+(āb-ı deryā) 673
d.+(eḥvāl-i deryā) 856
d.+(mevc-i deryā) 713
d.+da 457
d.+dan 456
d.+nı 646, 655
d.+nın 609
d.+ya 10, 421, 449, 457, 610, 665, 667, 754, 757, 846
d.+yı 860
dest el.
d.+(dest-i düşmen) 211
d.+(dest-i peder) 92
destān din, aşk, fazilet ve milli kahramanlık maceralarını anlatan büyük manzum hikaye.
d. 1689
dest-beste 1. el bağlamış. 2. eli bağlı. 3 yenik.
d. 1335, 1488, 1506, 2090, 2315
dest-gīr elinden tutan, yardımcı, muhafız, koruyucu.
d.+i 501, 1544, 1587

dest-namāz abdest.
d.+ı 1358
destūr 1. izin, müsaade, ruhsat. 2. izin verin geçelim, müsaade edin.
d.+(bāb-ı destūr) 621
deşt 1. bozkır, çöl, kır, ova. 2. ıssız yer.
d.+(deşt-i beyābān) 1262
devā 1. ilaç. 2. çare, tedbir. 3. derman.
d.+sız 110, 526, 697, 949
d.+(derd-i bī-devā) 414, 1319, 2124
deve yük taşıyan, binilen, eti yenen büyük hayvan. Arabistan, Kuzey Afrika, Türkistan, İran çöllerinde bulunur.
d. 2285, 2290, 2329, 2334
d.+ni 2287, 2290
de'vet 1. çağrı, davet. 2. dua.
d. 24, 47, 121, 187, 216, 783
deyānet 1. din. 2. dindarlık.
d. 577, 1411, 1942
dırnaḳ parmak uçlarının üst kısmını örten boynuzsu tabaka.
d. 681, 928
dībā 1.renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir çeşit ipek kumaş. 2. çiçekli.
d.+(firāş u bister-i zerbeft ü dībā) 324
d.+(sīm u zer ü zerbeft-i dībā) 580
dīdār yüz, güzel yüz, çehre.
d.+(dīdār-ı ḫūbān) 192
dīde göz
d.+(nūr-i dīde) 14
diger-gūn 1. hali perişan. 2. başaşağı, ıztıraplı.
d. 340, 343, 635, 834, 2031
diḳḳet 1. incelik, ufaklık. 2. inceden inceye düşünme veya bakma. 3. değer verme, üzerinde durma, titizlik göstererek çalışma.
d. 236
dil 1. gönül, yürek, kalp.
d. 19, 1080, 1209, 1566, 2363
d.+(cān u dil) 589
d.+(dil-i ʿuşşāḳ) 200
d.+(dil ü cān) 2174
d.+den 2027
d.+den+(cān u dil) 246, 734
dil. 1. tat duymaya, yutmaya, sesleri çıkarmaya yarayan organımız. 2. düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan ögeler ve kurallardan faydalanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü sistem, lisan.
d.122, 1931, 2120
d.+(dil-i lāl) 1191
d.+i 64
d.+i+(el ü dil) 1930
d.+im 108
d.+in 1933, 2182
dil-ārā 1. gönül alan, gönül kapan, gönül okşayan, gönlü dinlendiren. 2. sevgili.
d. 1209, 940
dilāver yiğit, yürekli, cüretli, gayretli, gönüllü, kahraman.
d. 267, 1499, 2301
d.+(dilāver ü pehlivān) 1631
d.+ler 820
dil-bend 1. gönül bağlayan, gönül bağlayıcı. 2. çocuk için söylenir; sevimli, değerli, aziz evlat. 3.ciğerköşe.
d.+(ḫātūn-ı dil-bend) 1521, 2184
d.+(ferzend-i dil-bend) 241, 282, 1240, 2213, 2388, 2388, 2416
d.+(ferzendān-i dil-bend) 748
dilber 1. gönlü alıp götüren sevgili. 2. gönül çalan. 3. Türk, yar, dost, canan.
d. 7, 56
d.+e+(cemāl-i dilber) 114
dildār birinin gönlünü almış, gönlü kendine bağlamış sevgili.
d. 1225
d.+ım+(enīs ü mūnis-i dildār) 56
dile- 1. bir şeyin gerçekleşmesini veya olmasını istemek, temenni etmek, arzu etmek. 2. bir şeye erişmeyi istemek, arzu etmek, talep etmek.
d.-r 1386, 1868, 2259, 2261
d.-rsen 133
dil-efkār gönlü yaralı olan, aşık.
d. 125, 676, 922, 1569, 2380
d.+(dil-efkār u ḥezīn) 932
d.+(merd-i dil-efkār) 419
d.+ı 695
dil-firīb gönül aldatan, gönül avutan, cazibeli, alımlı.

d.+(cemāl-i dil-firīb) 723, 1221
dil-gīr 1. acıyan, dertli. dertnak, zahmet çeken. 2. kırgın, gücenmiş, darılmış, gücenik 3. usanmış, bıkmış.
d. 2033
d.+ansen 2198
dil-ḫᵛāh murat, gönlün arzu ettiği, isteği, gönül dileği, arzu edilen.
d.+(ḥesb-i dil-ḫᵛāh) 1877
dil-keş gönül çekici, gönül cezbedici.
d.+(ḥüsn-i dil-keş) 1221
dil-nevāzī 1. gönül okşayan, hoş, latif. 2. teselli veren.
d. 1375
dil-rübā gönül kapan, herkesi kendisine bağlayan, aşık olunan güzel.
d.+(vecih-i dil-rubā) 258
dil-şād 1. güler yüzlü, şen, şuh, hürrem. 2. gönlü hoş, sevinmiş.
d. 595, 972, 1232, 2433
d.+(ḫoş-ḥāl ü dil-şād) 1906
d.+(ḫürsend ü dil-şād) 1300
dil-şikeste 1. gönlü kırık, hüzünlü. 2. ümitsiz.
d. 422, 675
d.+(feḳīr-i dil-şikeste) 983
dimāġ 1. beyin. 2. akıl, şuur.
d.+ı 480, 1387, 2098
d.+ın 1430, 1707
dīn iman, İslam. Allah'a inanma ve bağlanma.
d. 2076
d.+(çerāġ-ı dīn) 1047
d.+(pādişāh-ı dīn-i dünyā) 619
d.+den 2074
dīnār 1. eski zamanın çeyrek lirası değerinde bulunan bir nevi altın parası.
d. 990
d.+(zer ü dīnār) 766
dīndār Müslüman, Allah'a inanmış ve bağlanmış kimse.
d.+(ḫātūn-ı dīndār) 964
d.+(merd-i dīndār) 1943
diñle- 1. işitmek üzere kulak vermek. 2. kulak asmak, söz, nasihat dinlemek.
d.-yen 1172
diri canlı, yaşamakta olan kimse, sağ.
d. 2164
d.+ni 810
dirilik diri olma durumu, diri durumda bulunma.
d.+lik 2006
d.+likden 2007
dirīġā 1. ah, vah, vay, hay. 2. yazık, eyvahlar olsun.
d. 274, 551, 697, 898, 978, 980, 2005, 2223, 2339
diş üst ve alt çene kemikleri üzerinde karşılıklı sıralanmış olan beyazımtrak parçalardan her biri.
d.+i 259, 760, 1897, 2120
dīvān 1. büyük meclis. 2. kaza. 3. mahkeme. 4. devler. 5. cinler.
d. 1112, 2053
d.+(dīvān u sorġu) 947
d.+(dīvān u defter) 1718, 2260
d.+(dīvān u insān) 561
d.+(māl-ı dīvān) 892
d.+(rūz-i dīvān) 1072
d.+(ṣāḥib-i dīvān ü hem defter) 310
d.+(vezīr ü ehl-i dīvān) 1089
d.+(ehl-i dīvān) 728
d.+a 2349
d.+dan 2032
dīvār duvar. 2. gerek binanın yüzünü örmek, gerekse içini bölmelere ayırmak veya bir yeri çevirmek için taş, tuğla veya kerpiçten yapılmış set. 2. iki şeyi birbirinden ayıran engel.
d. 524
d.+(ber-rū-yı dīvār) 522
d.+ı 530
diyār 1. memleket, ülke. 2. yabancı haneler, evler.
d.+(diyār-ı çīn) 2258
d.+(diyār-ı çīn ü māçīn-i pādişāh) 2257
d.+(şehenşāh-ın diyār-ı ülke-yi çīn) 2254
d.+a 154, 184, 640, 919, 1277, 1605, 1608, 1648, 1763, 1861, 1883, 2070
d.+da 1797
d.+dan 1132
d.+a+(şehr-i diyār) 830, 1388
d.+ı 150
d.+ın 116, 718, 1720

dizil- sıralanmak, sıraya koymak, bir sıra oluşturmak.
d.-di 188
doḳ- 1. dünyaya gelmek. 2. veya gönlünde birdenbire belirmek, sanih olmak.
d.-di 100, 2114
b.12 d.-ulması
doġrı 1. hak ölçülerinin, ahlak kurallarının, yasanın gerektirdiği şekilde davranan, namuslu, dürüst, güvenilir. 2. sadakat. 3. eğri olmayan, düz, bir uçtan bir uca aynı yön ve yol üzere giden. 4. yalan ve yanlış olmayan, gerçeğe uygun, gerçek. 5. hak ve hukuka riayet ederek, olması gerektiği gibi dürüst bir şekilde, doğrulukla.
d. 138, 145, 190, 346, 348, 463, 489, 497, 674, 2183, 2183, 2183, 2327, 2394
d.+(teḥḳīḳ-i doġrı) 1747
d.+dur 360, 2183
d.+sını 354
doġru –e yönelmiş olarak, -e karşı, -e müteviccihen.
d. 1921
doḫın- 1. incitmek, sataşmak, rahat bırakmamak. 2. işlemek, tesir etmek. 3. hüzün ve keder vermek, içe döndürmek.
d.-dı 94
dol- 1. boş kap vb. içine bir şey konub boşluktan kurtulmak, dolu hale gelmek. 2. bir duygu insanın içini, gönlünü vb. kaplamak, sarmak. 3. tamam olmak, tamamlanmak. 4. boş yeri kalmamak.
d.-dı 821, 1499, 2277
d.-ubdur 1110
doldur- bir duygu insanın içini, gönlünü vb. kaplamak, sarmak.
d.-urdum 1939
dolan- dönerek, devretmek.
d.-dı 2430
dolu 1. içine bir şeyler konmuş olan, boş olmayan. 2. içi boş olmayan, som.
d. 157, 392, 657
don 1. her türlü giyecek. 2. belden aşağı giyilen ve bacakları örten içlik, şalvar, tuman.
d.+ından 1120
donluḳ elbise, kaftan parası.
m.+(müzd-i donluḳ) 435
dopdolu büsbütün dolu, tamamen dolu.
d. 919, 998
dost 1. sevilen kimse.2. birini riyasız ve samimi duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse.
d.+(dost u düşmen) 1178
doyır- 1. aç birini tok hale getirmek, yedirip açlığını gidermek. 2. geçindirmek, beslemek.
d.-dı 2265
dög- 1. vurmak. 2. çarpmak. 3. birinin canını acıtmak maksadıyla üst üste vurmak, dayak atmak.
d.-diler 1388, 2435, 1772
d.-er 528
d.-erdi 524
d.-ildi 2083
d.-mişem 1111
d.-üldi 736, 740, 1292
d.-üb 662, 915
dögüş 1. dövüşme. 2. savaş.
d.+de 218
dögüş- 1. birbiriyle kavga etmek veya tutuşub kapışmak. 2. çatışmaya girmek.
d.-di 1588
dök- 1. saçmak, serpmek, koymak. 2. akıtmak. 3. dışarı atmak. 4. bir işi yapma veya bir konuyu işleme, anlatma tavrında değişiklik yapmak.
d.-di 893
d.-ildi 223
dönder- 1. bir tarafa doğru yöneltmek, çevirmek. 2. geriye çevirmek. 3. ... durumuna getirmek, –e benzer durumuna sokmak, -e çevirmek.
d.-di 2143
d.-me 1931
dön- 1. kendi ekseni üzerinde veya bir merkez etrafında dolaşmak, hareket etmek. 2. geri gelmek. 3. değişmek. 4. caymak, sözünü ve ahdini tutmamak. 5. birini terk edip, onun tarafını tutmaktan vazgeçmek. 6. benzer hal almak, ...gibi olmak, benzemek, andırmak. 7. rivayet, söz, havadis, dedikodu) çok kimse tarafından söylenir olmak, yaygın duruma gelmek.

d.-di 77, 101, 319, 327, 378, 379, 415, 505, 543, 554, 824, 1036, 1126, 1226, 1316, 1316, 1970, 2156
d.-ermiş 18
d.-mek 58, 468
d.-mişdi 1078, 1162
d.-sün 1848
d.-üb 91, 806, 2074
d.-übdür 434, 504
döşen- 1. serilmek, yayılmak.
d.-di 2435
dövlet 1. uğur, mutluluk, saadet, ikbal, nasip, baht, talih. 2. devlet. 3. ululuk, büyüklük, büyük rütbe, büyük mevki ve makam.
d. 4, 296, 299, 319, 327, 345, 387, 399, 404, 418, 445, 476, 503, 505, 542, 543, 611, 619, 726, 1078, 1125, 1151, 1152, 1153, 1162, 1508, 1540, 1609, 1657, 2234, 2405
d.+(āsār-ı dövlet) 730
d.+(beḫt ü dövlet) 378, 522, 1126
d.+(ḫᵛāce-yi bergeşte-dövlet) 383
d.+ün+(çerāġ-ı dövlet) 298
d.+(dövlet-i yār) 613
d.+(erkān-ı dövlet) 735, 743, 1029, 1034, 1101, 1458, 1500, 1682, 1958, 2094, 2222, 2340, 2342
d.+(iḳbāl-i dövlet) 307, 1624, 1667
d.+(māl u dövlet) 783
d.+(tāc-ı dövlet) 1050
d.+den+(erkān-ı dövlet) 1947
d.+e 126
d.+e+(tāc u dövlet) 134
d.+i 466, 528
d.+im 210
d.+in 559, 566, 582, 837, 1234, 1837
d.+üm 504
dövletlü 1. nimet ve mutluluğa ermiş ulu kimse. 2. vezir, müşir gibi büyük rütbe sahiplerine verilen unvan.
d. 849
dövr zaman.
d.+inde 1727, 2267
dövrān 1. dünya, felek, zaman, 2. talih, kader 3. devir.
d.+(asīb-i dövrān) 1334
d.+(be-nezd-i pādişāh-ı ʿeṣr u dövrān) 492
d.+(çarḫ-ı dövrān) 558, 1012, 1848.
d.+(eyyām-ı dövrān) 317
d.+(ġulām-ı pādişāh-ı ʿeṣr ü dövrān) 892
d.+(merd-i dövrān) 87
d.+(ʿömr-i dövrān) 2234
d.+(rüsvā-yı dövrān) 95
d.+(şāh-ı dövrān) 2, 542, 1186
döz- sabretmek, katlanmak.
d. 951
d.-ek 153
d.-üb 171, 1144
duʿā 1. şükr. 2. Allah'a yalvarma, niyaz, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme.
d. 104
d.+(duʿā-yi ḫelḳ) 1155
d.+(duʿā-yı ḫeyr) 82, 1065
d.+lar 581, 1427
d.+ya 1057, 2196
duʿācı 1. biri için Allah'a dua eden kimse. 2. Divan-ı hümayunda dua etmekle görevli kimse.
d. 1067
duʿā-gū dua eden, duacı.
d. 734
dud kurt, böcek.
d.+(ded ü dām) 755
dudaġ şefeh, şefe, leb.
d.+ı 1469, 2058, 2060
duḫter kız çocuk, kerime.
d. 1241, 1366, 1385
d.+(āyin-i duḫter) 1442
d.+(duḫter-i şāh) 2104
d.+den 8
duman 1. ateşten kalkan siyah hava, tütün. 2. havadaki sis, pus.
d. 209
dūn 1. aşağı, aşağılık. 2. altta, aşağıda.
d.+(dūn-i bed-ter) 2039
d.+(dūn-i merdūd) 1696
d.+(dūn-ı nā-pāk) 368
d.+e (gerdūn-ı dūn) 1760
dūr uzak.
d. 189, 442, 2279

dur- 1. oynamamak, hareket etmemek, kımıldamamak, hareketsiz bir halde bulunmak. 2. hareketi kesmek. 3. beklemek, sabretmek. 4. hareketsiz kalmak. 5. sebat etmek, devam etmek. 6. –ıp ve –a –e gibi eklerle yapılmış zarf-fiillerden sonra yardımcı fiil olarak devamlılık bildirir. 7. kalkmak, ayak üste kalmak. 8. ayağa kalkmak, yerinden kalkmak, oturduğu yerden kalkmak.

d. 334, 1053, 1286, 1917, 2356

d.-dı 221, 819, 1078, 1311, 1465, 1586, 1611, 1628, 1983, 2022, 2287

d.-dılar 267, 1161, 2084

d.-di 630

d.-ma 2409

d.-mayub 1464, 2289

d.-uban 1099

d.-un 816

d.-ub 451, 797, 1640, 1674, 1995, 2196

d.-ur 2021, 2173

dustaḳ 1. hapis olunmuş yahut hapishanede olan.

d. 848, 1321, 2159, 2316

dut- 1. elde bulundurmak, el ile yakalamak, yakalamak. 2. el dokundurmak. 3. sahip ve maliki olmak, idaresi altına almak. 4. hürmet etmek, bir şeyi uygulayıp gereğini yapmak. 5. bırakmamak, zaptetmek, hakkından gelmek, hapsetmek. 6. saklamak. 7. uymak, uygun olmak. 8. tesirini göstermek. 9. dönmek, bir işe doğru, bir semte doğru yönelmek. 10. edinmek. 11. doldurmak, istila etmek, duyulacak veya görülecek şekilde etrafı kaplamak. 12. karşısına getirmek, yaklaştırıp göstermek. 13. ....olarak görmek. 14. ...olarak görmek.

d. 840, 946, 1640

d.-alum 906

d.-ar 280

d.-aram 958, 1406

d.-dı 327, 340, 791, 985, 1057, 1428, 1491, 2229, 2305, 2340

d.-dılar 496, 1683

d.-ma 206

d.-mak 230

t.-mazsa 19

d.-mış 1803, 1885

d.-uban 471, 491, 955, 1769, 1770

d.-uldı 1761

d.-ulur 1895

d.-ub 102, 139, 182, 402, 661, 1015, 1037, 1097, 1159, 1163, 1262, 1267, 1288, 1709, 1806, 1862, 2280

d.-ubdur 1031, 1107

dutul- 1. tutuk duruma gelmek. 2. yakalanmak. 3. alıkonmak, durdurulmak.

d.-dı 817, 1500, 2159

duy- 1. işitmek. 2. beş duyudan biri ile tesir almak, anlamak, kavramak. 3. hissetmek.

d.-madı 2117

duyġu 1. işitme, duyma. 2. his. 3. herhangi bir şeyin insanın iç dünyasında uyandırdığı tesir, bıraktığı iz.

d. 52

duz 1. suda eriyen, kokusuz, dili yakan bir tada sahip madde. 2. tat, lezzet.

d. 550, 556

dü-bār iki kez.

d.+e+(ʿömr-i dü-bār) 1808

dükān-dükkān içinde öteberi satılan oda, yer.

d. 1771

d.+ı 1768, 1793

dünyā 1. yerküre. 2. alem 3. herkes.

d. 870

d.+(aʿmāl-ı dünyā) 1350

d.+(emvāl-i dünyā) 1868

d.+(esbāb-ı dünyā) 2259

d.+(māl-ı dünyā) 425, 923

d.+(mülk-i dünyā) 70

d.+(pādişāh-ı dīn-i dünyā) 619

d.+da 275, 909, 963, 1216, 1217, 1536

d.+nı 2306

d.+ya 166

dürli 1. çeşit. 2. birkaç cins ve çeşidi olan şey.

d. 103, 784

dürr inci.

d. 259, 760, 1897, 2120

d.+(dürr-i ġelṭān) 45, 458, 814

d.+(dürr-i meknūn) 1252
d.+(dürr-i şeh-vār) 493
d.+(dürr-i şehd ü şeker) 1469
d.+(dürr-i zībā) 457
d.+(dürr ü elmās u yākūt) 784
d.+(dürr ü gövher) 12, 179
d.+(dürr ü lāl ü cövher ü zer-i bisyār) 1087
d.+(dürr ü yākūt) 238
d.+i 470
d.+idir 553
d.+ler 469
d.+lerin 467

dürüst 1. doğru, doğruluktan ayrılmayan. 2. tam. 3. düzgün, doğru, hatasız.
d. 368, 1563, 1665

düş 1. rüya. 2. hayal.
d.+inde 1670, 2206

düş- 1. inmek. 2. yukarıdan aşağıya birdenbire ve iradesi dışında inmek. 3. yürürken veya dururken yıkılıp yere yatmak. 4. devrilmek. 5. uğramak, isabet etmek, tutulmak. 8. tesadüf etmek. 9. bulunmak. 10. payına, hissesine isabet etmek. 11. hızı azalmak. 12. yansımak, aksetmek. 13. alışmak, mübtela olmak. 14. yarı yardımcı fiil durumunda birleşik fiiller yapar.
d.-di 22, 100, 355, 473, 565, 578, 644, 676, 712, 713, 746, 762, 829, 836, 1009, 1014, 1073, 1171, 1171, 1492, 1496, 1548, 1612, 1629, 1648, 1679, 1734, 1789, 1799, 1805, 1840, 2105, 2156, 2278, 2286, 2334, 2360, 2376
d.-dik 975
d.-düm 1523, 2201
d.-ende 654
d.-enin 1587
d.-er 517, 814, 1530, 1931
d.-erdi 227
d.-mez 2368
d.-miş 1970
d.-ende 403
d.-se 153
d.-üben 1737
d.-üb 143, 236, 400, 627, 649, 684, 830, 2285, 2430
d.-übdür 2378

düşmen 1. hasım, yağı. 2. birbirleriyle savaş halinde bulunan devletler ve bunların halkı. 3. aralarında silahlı çatışmaya varacak derecede anlaşmazlık bulunan taraflardan her biri.
d. 64, 807, 818, 823, 1077, 1335, 1509, 1574, 1600, 1626, 2001, 2051, 2419
d.+(dost u düşmen) 1178
d.+(leşker-i düşmen) 224, 1641
d.+(sipāh-i düşmen) 818
d.+(dest-i düşmen) 211
d.+den 1588
d.+i 119
d.+in 583
d.+inden 1606

düşnām 1. sövme, sövüp sayma. 2. kötü söz, tan.
d.+(nefrīn ü düşnām) 912

düşün- 1. bir konu üzerinde akıl yürütmek, zihin yormak. 2. uzun uzadıya incelemek. 3. hatıra gelmek, hatırlamak, düşünerek bulmak. 4. efkarlanmak, sıkıntı çekmek. 5. hayalinde canlandırmak, aklından geçirmek. 6. görüş sahibi olmak.
d.-di 72, 116, 144

düşvār güç, zor, müşkül.
d. 2147
d.+(düşvār u müşkil) 1642
d.+(kār-i düşvār) 62, 1660

düyyüm ikinci.
d.+(āmedān-i-vezīr-i-düyyüm)

düz- sıralamak, sıraya koymak, bir sıra oluşturmak.
d.-erdi 246

düz 1. doğru.2. doğru, namuslu, vicdanlı, hile yapmayan. 3. düzgün.
d. 25, 528

düzd hırsız.
d.+(düzd-i cāsūs) 1267
d.+(düzd-i ẓālım) 490
d.+(düzd ü ḥarāmī) 1268
d.+(düzd ü ṭerrār) 1771

düzdān hırsızlar.
d. 473
d.+(cāsūs-ı düzdān) 1288
d.+(ez-ters-i düzdān) 657

düzet- yapmak, vücuda getirmek, hazırlamak.
d.-di 573
d.-miş 1200
ʿebā 1. kaba yün kumaş. 2. aba.
a.+sın 178
ebdāl derviş, kalender, gezgin derviş. "Dünyaya yüz çevirip Allah'a bağlanmış olanlar." Bir şeye akıl yormaz kalender-meşreb ve derviş adam.
e. 1650, 1653
ebr bulut.
e. 2086
e.+(ebr-i kemān) 2420
ebrū kaş.
e. 1223
ʿecā'ib tuhaf, çok acayip, çok garip, hayret uyandıran, daha veya çok şaşırtıcı.
e. 580, 871, 1353, 2215
e.+(ahvāl-i ʿecāʾib) 614
ʿeceb 1. acaba. 2. acayiplik, gariplik, ilginç, tuhaf, amma da. 3. çok garip, çok acayip. 4. daha veya çok şaşırtıcı. 4. hayret. 5. bak, ne güzel!
e. 277, 567, 1061, 1379, 1677, 1923, 2025
ecel yaşamın son anları, ömrün son demi.
e. 2367
ʿEcem 1. Arap olmayan. 2.İranlı, Acem.
e. 2
ecnās cinsler, türler, çeşitler, soylar.
e. 394
e.+(ecnās-ı fāḫir) 287
e.+(ecnās-ı mülk ü cān u başım) 299
e.+(ecnās-ı emvāl-i ʿimāret) 416
edā 1. yerine getirme. 2. üslub, tarz, tavır.
e. 104, 506
ʿedālet 1. hakka riayetkarlık, hak tanırlık, haklılık, doğruluk. 2. insaf, mürüvvet.
e. 1712, 1715, 1974
e.+(pādişāh-ı bā-ʿedālet) 1104
e.+den 1038, 1066
e.+dür 1326
edālı nazlı, cilveli.
e.7
edeb 1. terbiye, nezaket, zariflik. 2. utanç, haya ve hicap duygusu.
e.+le 1358
edebsiz 1. edep ve terbiyesi olmayan, utanmaz, terbiyesiz, hayasız, biedep. 2. şirret, başa çıkılması, zor, kötü kimse.
e. 368, 1558
ʿedl 1. doğruluk. 2. hakkı yerine getirme hak gözetme, tarafsız hüküm. 3. eşitlik, denk olma, bir olma.
e.1061, 1082
e.+(ʿedl ü dād) 1156
e.+(ʿedl u inṣāf) 1723
efġān feryat, figan, bağırma, haykırma.
e. 524, 833, 1708, 2414
e.+(āh u efġān) 502, 1001
e.+(efġān u feryād) 682, 1313
e.+(feryād u efġān) 496, 666, 2004, 2017, 2242, 2379
e.+(ḫürūş-i āh u efġān) 2084
e.+(nāle-yi efġān u feryād) 1528, 1652, 1807
e.+(nāle-yi efġān u zār) 1777
e.+(nevḥā-yi efġān u zār) 1649
efkār 1. fikirler, düşünceler. 2. hüzünlenme. 3. niyet. 4. endişe, tasa.
e. 886, 2363
e.+(efkār u nevmīd) 2300
e.+(efkār u perīşān) 2380
e.+ını 42
efsāne masal, asılsız hikaye, hurafat.
e. 99
efser taç, başlık.
e.+(tāc u efser) 2260
efsūs yazık, vah vah, yazık, eyvah.
e.+(ḫeyf u efsūs) 274, 551
eftān 1. düşen. 2. düşerek.
e.+(eftān ü ḫīzān) 932, 1099, 1180, 1766, 2038, 2247
ʿefv 1.suçunu bağışlama. 2. özür dileme.
e. 1282, 1680, 1700, 1700, 1702
e.+(ʿefv ü ʿeṭā) 1699
efvāh ağızlar.
e.+e 1171
efzūn çok, kesir, vafir, fazla.
e. 395, 1952, 2072, 2073
eger şart cümlelerinin başına getirilir.

e. 19, 62, 66, 91, 133, 317, 348, 354, 354, 436, 483, 515, 527, 564, 611, 765, 961, 1062, 1145, 1145, 1196, 1247, 1317, 1327, 1336, 1411, 1414, 1417, 1432, 1450, 1467, 1464, 1609, 1610, 1699, 1781, 1784, 1826, 1889, 1895, 1914, 1915, 1932, 1941, 1957, 1966, 1975, 2014, 2027, 2062, 2074, 2075, 2127, 2162, 2163, 2186, 2216, 2220, 2252, 2253, 2320, 2321, 2323, 2367, 2369, 2423

egerçi 1. her ne kadar, ...ise de, gerçi. 2. nasıl ki, ...olduğu , ...yaptığı gibi.
e. 808, 1420

egil- 1. meyletmek. 2. sitayiş etmek, secde etmek, baş eymek.
e.-mez 2183

egin 1. sırt, arka. 2. vücudun baş dışında diğer hissesi. 3. kıyafet, üst-baş.
e.+inde+(egninde) 462
e.+ine+(egnine) 464, 1050, 1285

eglen- 1. durmak, beklemek, kalmak, oyalanma. 2. katlanmak 3. oturmak, ikamet etmek.
e. 429, 936, 1054, 1910
e.-di 830, 1483, 1579, 1625
e.-diler 749
e.-meyesen 642
e.-mişdi 1626
e.-üb 267
e.-übdür 1471
e.-übsen 941

egleş- oturmak, yaşamak, ikamet etmek.
e.-üb 1207

eġniyā zenginler.
e.+ler 188

eġri 1. bir tarafa doğru bükülen, çarpık, doğru olmayan. 2. söz ve hareketlerinde doğru ve kararlı olmayan. 3. doğru olmayan, yalan söz.
e. 2193, 2193

eḥāṭe bir şeyin etrafını çevirme, çevreleme, kuşatma, sarma.
a. 203, 793

eḫbār haber verme, bildirme, ortada dönen söylentiler.
i. 27, 1074, 2041, 2380
i.+(eḫbār-ı büzürgān) 1193
i.+(eḫbār-i şeḥādet) 506
e.+(neḳl ü eḫbār) 251, 1892
e.+(rāvī-yi eḫbār) 1569

ʿehd 1. söz verme. 2. and, yemin.
e.+(ʿehd ü emān) 1434
e.+(ʿehd ü peymān) 1658
e.+e 1034
e.+i 1035

eḥkām 1. hükümler, kanunlar, emirler, buyruklar. 2. yıldızlardan ve muhtelif alametlerden çıkarılan anlamlar ve varılan sonuçlar.
e. 606

ehl 1. eş, karı kocadan her biri. 2. sahip. 3. bir yerde yerleşik. 4. aile. 5. ev. 6. halk.
e.+(ehl-i dāniş) 255
e.+(ehl-i ḥeḳḳ) 2265, 2266
e.+(ehl-i ḫāne) 639
e.+(ehl-i himmet) 1739, 1780, 1926, 1995
e.+(ehl-i ḫidmet) 1084
e.+(ehl-i idrak) 249
e.+(ehl-i īmān) 953
e.+(ehl-i inṣāf) 1024, 1070, 1804
e.+(ehl-i ʿiyāl) 897, 1602, 1783, 1860
e.+(ehl-i meşreb) 253
e.+(ehl-i sarāy) 798
e.+(ehl-i zamān) 877
e.+(merd-i ʿezīz ü ehl-i himmet) 284
e.+(müʾmīn ü ehl-i ʿibādet) 1356
e.+(perhiz-gār u ehl-i teḳvā) 1357
e.+(vezīr ü ehl-i dīvān) 356, 1089
e.+(ehl-i dīvān) 728
e.+i+(ehl-i kemāl) 254
e.+i 77
e.+ine 364, 373, 997

ehmāl 1. üstüne düşeni zamanında yapmama, gereken ilgiyi göstermeme, önem vermeyip kendi haline bırakma. 2. sorumsuzluk.
e.+(teṣdīḳ-i ehmāl) 1829
e.+(ehmāl ü teḳṣīr) 1450, 2307
e.+(teḳṣīr ü ehmāl) 631

eḥsān 1. iyilik etme.2. bağış, bağışlama. 3. verilen, bağışlanan şey. 4. lütuf, iyilik.
e. 1064, 1726, 1867, 1974
e.+(elṭāf u eḥsān) 849, 1911, 1957
e.+(ez-rū-yi eḥsān) 303
e.+(ḫeyrāt u eḥsān) 2269
e.+(eḥsān u enʿām) 1622, 2436

e.+(enʿām u eḥsān) 302, 1468, 1539, 2232
e.+(iʿzāz u eḥsān) 1204
e.+(lüṭf u eḥsān) 1130
eḥsen 1. çok, daha, en, pek güzel. 2. takdir etme, övme, alkışlama. 3. aferin.
a.+(teḥsīn ü eḥsen) 256
eḫter yıldız.
a. 721, 1548, 2063
eḥtirām saygı, hürmet, tazim.
e.+dan 108
eḥtişām 1. insanı etkisi altına alan gösterişli görünüş, debdebe, görkem. 2. zengin ve gösterişli yaşama, tantana.
i.+ım+(büsāṭ-i ihtişām) 209
eḥtiyāc 1. muhtaçlık, yokluk, yoksulluk. 2. gereklilik. 3. çaresiz kalıp isteme.
i.+ım 2036
eḥvāl haller, durumlar.
a. 386, 950, 1191, 1374, 1429, 1650, 1653, 1829, 2117, 2276
e.+(eḥvāl-i ʿacāʿib) 614
e.+(eḥvāl-i behkerd) 1757
e.+(eḥvāl-i deryā) 856
e.+(eḥvāl-i meʿlūm) 1083, 1290
e.+(eḥvāl-i miskīn) 1340
e.+(eḥvāl-i zār) 1597
e.+(ḥāl ü eḥvāl) 4, 1118
e.+(ḥāl ü eḥvāl-i selāmet) 593
e.+(eḥvāl-i temāmı) 1279
e.+e 2299
e.+i 529
e.+ime 543
e.+imiz 615
e.+in 725
e.+ine 1391
e.+ini 1595
eḥtiyāt 1. olabilecek şeyleri hesaba katarak tedbirli ve ölçülü davranma, sakınma. 2. savaş sırasında her an savaşa girebilecek şekilde hazır bulundurulan askeri birlik.
e.+ı 266
ejdehā 1. çok kuvvetli, iri, heybetli, korku nedir bilmeyen kişi; pehlivan.
e.+lar 1633
ekābir 1. büyükler, ileri gelenller. 2. zenginler, varlıklılar.
e.+ler 1052, 1056, 1682
ekber 1. en büyük, daha büyük, pek büyük.
e. 1212
ʿeḳd 1. bağlama, düğümleme. 2. nikah. 3. tertip etme.
e. 83, 84, 1479
e.+(ʿeḳd-i kāżī) 2184
e.+(ʿeḳd-i nikāh) 961, 1297, 1364
e.+(meclis-i ʿeḳd ü nikāh) 78
ʿeḳl akıl. 1. düşünme, anlama, kavrama ve davranışlarını ayarlama melekesi. 2. hafıza, hatır. 3. fikir, düşünce.
e. 701, 858, 2020
e.+(ʿeḳl u ḫūş) 1397, 2414
e.+(ʿeḳl u idrāk) 1392, 2043
e.+(ʿeḳl u īmān) 1307, 2047, 2100
e.+(ʿeḳl ü kemāl) 167, 246, 1198
e.+(ʿeḳl-ı nöḳṣān) 438
e.+(ḫilāf-i ʿeḳl) 1639
e.+i+(ʿeḳl ü iḫtiyār) 336
e.+a 455, 1638
e.+i 335, 725, 1196, 1229, 1478
e.+im 856
e.+ini 50, 2024
ekmek 1. ekmek; buğday, arpa, çavdar vb. gibi tahıl cinsinden olan şeylerin unundan yapılan hamurun ateşte, fırında veya tepside pişmişi.
e. 556, 970, 1017, 1017
e.+e+(ekmege) 1033, 1062
eksük eksik. 2. kıtlık. 3. taksir. 4. kusur. 5. noksan. 6. azlık.
e. 616, 1421, 1624
el 1. insanın tutmak, iş görmek, asılmak gibi işlerde kullandığı iki organın her biri. 2. girme, karışma. 3. irade, otorite, güç. 3. tasarruf, sahiplik. 4. iş. 5. cömert, eli açık. 6. müsrif. 7. çalmak, çırpmak, alkışlamak. 8. el koymak, dokundurmak, basmak. 9. bir şeye sahip olmayan. 10. birlik, iş ortaklığı. 11. vuracak olmak, vurmaya kalkışmak. 12. dua etmek. 13. tutulmak, ele geçirmek. 14. kullanılmasına imkan doğmak. 15. cesaret etmek.
e. 222, 338, 581, 739, 739, 915, 1587, 1787, 1832, 1971, 1997, 2149, 2196, 2277, 2355, 2402, 2438
e.+de 271, 797, 1775, 2085

e.+den 209, 229, 229, 687, 687
e.+e 120, 748, 1311, 1406, 1780, 2068
e.+i 353, 499, 502, 1461, 1509
e.+i+(eli vü dil) 1930
e.+im 974
e.+imde 625, 805
e.+imden 123, 382, 684, 698, 840, 979, 1453, 2215, 2223
e.+imizden 2397
e.+in 964, 1098, 1527, 1933
e.+in+(elin vü ayaġ) 1289
e.+inde 374, 490, 521, 662, 970, 990, 1234, 1507, 1630, 1718, 1836, 2049, 2251, 2275
e.+indedür 2320
e.+inden 83, 125, 286, 292, 384, 525, 536, 623, 670, 841, 897, 908, 960, 1032, 1575, 1652, 1722, 1787, 1815, 2018, 2101, 2143, 2154, 2382
e.+ine 520, 893, 1272, 1539, 1875, 2184
e.+iyle 738, 949
e.-lerinden 1088

el Arapça belirtme eki. bir ismin anlamını belirtmeye ve sınırlamaya yarar. isimlerin başına gelerek onlara yeni anlamlar katmak suretiyle meydana getirdiği kelime gücündeki söyleyişlerde görülür.
e. 967, 967,
e.+i 1403

ėl halk, ahali, başkaları, herkes.
e.+ler 1494

ėl ülke, yurt, memleket, diyar.
e.+(ėl ü oymak) 933, 1321
e.+(ėl ü vilāyet) 2362

eʿlā 1. daha yüksek, en yüksek, pek yüce. 2. çok şerefli, pek yüce, aziz. 3. daha yüksek, daha mükemmel.
e. 614
e.+(ʿarş-ı eʿlā) 130
e.+(eʿlā vü dānā) 1040

el-ān şimdi, şu anda.
e. 66, 75

ʿelāc 1. bir hastalığı, bir yarayı vb. iyi etmek üzere içilmek, herhangi bir yolla vücuda verilmek veya dışarıdan sürülmek suretiyle kullanılan maddelere verilen isim. 2. çare, deva, tedbir.
e. 2124
e.+ı 1380, 2107, 2365
e.+ım 2036

elbet 1. mutlaka, şübhesiz, muhakkak. 2. eninde, sonunda.
e. 105, 154, 213, 214, 271, 2275

elbette 1. mutlaka, kesinlikle, şübhesiz, muhakkak. 2. tabii ki. 3. eninde sonunda.
e. 103, 261, 594, 833, 935, 1147, 1413, 1420, 1897, 2168, 2311

ėlçi 1. bir memleket veya devlet tarafından diğerine gönderilen ve orada kendi devletini temsil eden kimse. 2. herhangi bir konuda anlaşmayı sağlamak üzere karşı tarafa gönderilen kimse, aracı. 3. Peygamber.
e. 18, 63, 69, 1249, 1409, 1519, 1887, 1888, 1889, 1902, 1906, 2069, 2070
e.+ler 1244, 2078
e.+lere 1362
e.+si 1924
e.+ye 1887

ele- 1. etmek, yapmak, kılmak, işlenir hale getirmek. 2. işlemek, yapmak.
e.-yim 528

ʿelem 1. işaret, alamet, nişan, sembol. 2. sancak, bayrak.
e. 224, 1164, 1641
e.+ler 222, 1587

elḥamdülillāh Allah'a hamd olsun, şükürler olsun.
e. 363, 591, 615, 768, 861, 1524, 1680, 1745, 1999

elḥükmlillāh hüküm Allah'ın.
e. 382, 2251

ʿelm 1. bilme, biliş. 2. evrenin ve olayların bir bölümünü deneye ve gerçeklere dayanarak inceleyen ve bunlara ait yasaları çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, bilim. 3. belli bir konuya ait bilgilerin bütünü. 4. okumakla elde edilen nazari bilgi.
i. 282
i.+(mekān-ı ʿelm) 1804

elmās 1. elmas; çok kıymetli, değerli taş.
e. 394

e.+(dürr ü elmās u yāḳūt) 784
elṭāf lütuflar, iyilikler.
e.+(elṭāf u eḥsān) 849, 1911, 1957
emān 1. sığınmak ve yardım istemek için kullanılır. 2. bağışlanma isteği için kullanılır. 3. rica ve yalvarma bildirir. 3. güvenilirlik bildirir. 4. emin olma, korkusuzluk, emniyet. 5. yardım isteme, dileme. 6. güçlük, zorluk. 7. endiişe, telaş, korku.
e.+dur 2383
e.+ı 286
e.+ı+(ʿehd ü emān) 1434
e.+sız 173, 1890
emānet güvenilir bir kimseye saklaması veya birine teslim etmesi için bırakılan şey veya kimse, vedia.
e. 967, 967, 967, 1531
emcek meme, göğüs.
e.+lerinden 2429
emek zahmet, eziyet.
e. 369
emīn 1. güvenilir, inanılır, herhangi bir konuda tereddüt ve şübhesi olmayan, kesin olarak kanaat getirmiş bulunan. 2. güvenilir yer. 3. güvenlik içinde olan, tehlikeden uzak, emniyetli.
e. 1683
e.+e 1412
e.+sen 1621
e.+e+(merd-i emīn) 314
emīr 1. bir kavim veya memleketin başı, boy. 2. büyük bir aileye mensub, soylu, asil kimse. 3. bey, emirlik lideri. 4. komutan. 5. hükümdar, padişah.
e. 21, 46, 120
e.+(emīr-i leşker) 19
e.+e 17, 86
e.+i 63, 1724
e.+in 7, 14, 26, 29, 94, 100, 127, 128, 271, 1549
emmā zıt ve aykırı hüküm ifade eden iki cümleyi birbirne bağlar, ama.
e. 2209
emr 1. buyurma, buyruk, ferman. 2. yüksek bir makamdan bir iş hakkındaki buyruğu ihtiva eden resmi yazı.
e. 23, 219, 916
e.+(emr ü fermān) 185, 542, 1976, 2369
e.+(mūṭīʿ-yi emr-i-ḥeḳ) 954
e.+e 76, 2132
e.+in 104, 173
e.+ine 133
ʿemūd değnek, sopa.
e.+i 1381
emvāl mallar, mülkler.
e.+(ecnās-ı emvāl-i ʿimāret) 416
e.+(emvāl-i dünyā) 1868
emzir- süt vermek.
e.-di 245, 2405
ėn- inmek; aşağıya doğru gelmek.
e.-diler 457
e.-miş 1466
enʿām 1. lütuf ve ihsanda bulunma, iyilik etme. 2. lütuf, ihsan.
i.+(eḥsān u enʿām) 1622, 2436
i.+(enʿām u ḫelʿet) 439
i.+(enʿām-ı teḥṣīl) 1424, 1439
i.+(enʿām u eḥsān) 302, 1468, 1539, 2232
i.+(enʿām u mevācib) 432, 1593
ʿenber 1. amber 2. güzel koku. 3. Hint denizinin bazı sahillerinde yaşayan adabalığının midesinden çıkardığı güzel kokulu siyah bir madde.
e.+(mişk-i ʿenber) 2399
encām 1. son. 2. yapma, yerine getirme. 3. bitirme.
e. 19
e.+e 33
endām 1. boy, pos. 2. vücut.
e.+(māh-endām) 1913
e.+(serv-i gül-endām) 597
endek 1. az, bir az. 2. küçük.
e. 521, 1017, 1317, 1451, 1645.
ender 1. içinde, -da, -de. 2. hakkında.
e. 188, 854, 855, 1043, 1097, 1165, 1288, 1438, 1460, 1463, 1533, 1535, 2016, 2166, 2284, 2291
e.+(merd-i ender) 2311
endīşe-nāk kaygılı, endişeli.
e. 1854
endūh 1. gönül darlığı, dert, kaygı, hüzün, gam, keder.
e.+(belā vü miḥnet ü endūh u ġurbet) 999

e.+(endūh u ġayḳu) 477, 734, 1496, 2011
e.+(endūh u ġuṣṣe) 2184
e.+(endūh u melāmet) 428, 2438
e.+(endūh u miḥnet) 710
e.+(endūh u teşvīş) 1854
e.+(ġem ü endūh) 1784
e.+(ġem ü endūh u miḥnet) 1621
engīz sonuna geldiği kelimelere "hareket getiren, koparan, karıştıran" anlamı katarak birleşik sıfatlar yapar.
e.1898
enīs 1. yakın dost. 2. sevgili.
e.+(enīs ü mūnis-i dildār) 56
envāʿ türler, çeşitler.
e.+(envāʿ-ı siyāset) 491, 1975, 2358
e.+(envāʿ-yi ʿizzet) 1817
enver en aydın, en parlak, en nurlu, çok nurlu.
e. 2063
e.+(ḫurşīd-i enver) 759, 870, 2399
er 1. erkek. 2. yiğit. 3. eş, koca. 4. rütbesi olmayan nefer.
e. 158, 747, 943, 1082, 1630, 1632, 2295
e.+(er ü ʿavret) 1080
e.+i 2010
e.+im 962, 962, 962, 1116, 1117, 1117, 1411
e.+ine 597, 1134, 1137
e.+üm 944
ėr- 1. yetişmek, ulaşmak. 2. kavuşmak.3. gelmek, gelip çatmak, erişmek.
e.-di 751, 1342
e.-düm 1661
e.-mez 254
e.-ür 1412
erbāb 1. sahipler. 2. ehil.
e.+(erbāb-ı teʿẓīm) 2009
eren 1. yiğit, er, erkek. Hakk'a yakın olan ve velilik derecesine ulaşanlar.
e.+ler 119
e.+lerden 1
erġuvān 1. eflatun ile kırmızı arası morumsu pembe renkte, çok güzel çiçekler açan süs ağacı. 2. bu ağacın çiçeğinin rengi, erguvan rengi.
e.+(şerāb-ı erġuvān u cām-ı gülgūn) 325
ėriş- 1. yetişmek, ulaşmak. 2. (bir haber) ulaşmak.
e.-üb 1855
erkān 1. esaslar, asıllar. 2. önderler.
e.+(erkān-ı dövlet) 735, 743, 1029, 1034, 1101, 1458, 1500, 1682, 1947, 1958, 2094, 2222, 2340, 2342
erre testere, bıçkı., kesici alet.
e. 1417, 1553
erlik mertlik, yiğitlik.
e. 2243
ʿerīże bir arzu veya ricayı ifade eden mektub, yazılı müracaat.
e. 18
ʿerş 1. çardak, çatı, kubbe. 2 feleklerin en üstündeki felek, en üst gök, dokuzuncu gök. 3. göğün en yüksek katı, alem tasavvurunda en yüksek nokta.
e.+(ʿerş-i eʿlā) 130
e.+e 199
ʿerūs gelin.
e. 1295
ėrüş- 1. yetişmek, ulaşmak. 2. uzanıp tutmak, eli veya boyu yetişmek. 3. (bir haber) ulaşmak.
e.-en 2271
erzān 1. ucuz. 2. layık, değer.
e. 486
e.+(cins-i erzān) 403
ʿerż 1. sunuş, sunma, takdim. 2. söyleme. 3. gösterme. 4. bir büyük kişinin önüne koyma, sunma. 5. büyük bir kişiye anlatma. 6. bir iş hakkında resmi kağıtların padişaha takdimi.
a. 453, 510, 529, 626, 963, 1431, 1432
e.+(ʿerż-i ḥāl) 1118
e.+(ʿerż-i ḫidmet) 509
e.+(ʿerż-i irādet) 135
e.+im 537
e.+imi 111
ʿerże bir arzu veya ricayı ifade eden mektub, yazılı müracaat.
e. 836, 854, 900
e.+ni 852
erziş değer, kıymet, baha.
e.+in 485

es- (hava) oynamak, (yel) hareket etmek, yer değiştirmek.
e.-di 420, 1759
e.-miş 48
esās ev eşyası, mefruşat, döşeme.
e. 1944
esās 1.asıl. 2. temel. 3. kök.
e.+(esās-ı ʿıyş u ʿişret) 2434
e.+(esās-ı selṭenet) 1242, 1349, 2259
esb at.
e.+(esb u câme) 1250
esbāb 1. sebepler. 2. bağlar, vasıtalar.
e.+(esbāb-ı ʿerūs) 1295
e.+(esbāb-ı dünyā) 2259
e.+(esbāb-ı ḫelʿet) 1207
e.+(esbāb-ı meṭbeḫ) 1424
e.+(esbāb-ı māye) 244, 827
e.+ı+(esbāb u māl) 1503, 1647, 1852, 1860
e.+(esbāb-ı ʿiyāl) 829
e.+(esbāb-ı ʿiyş) 324
e.+(cemʿiyyet-i esbāb u māl)
e.+ım+(māl u esbāb) 850
e.+ını 630
eṣer 1.iz, nişan, işaret, bir şeyin varlığını gösteren belirti, alamet. 2. bir davranış, fikir veya olayın doğurduğu sonuç, yarattığı tesir, geride bıraktığı iz.
e. 261, 293, 474, 1003, 1228, 1666, 1893
esīr 1. tutsak, esir. 2. kul, köle. 3. aşık, tutkun, vurgun.
e. 1602
e.+(esīr ü mübtelā) 1222, 1786, 1899
e.+i 1587
e.+in 1527
eṣl 1. asıl 2. kök 3. soy.
e.+i 249, 1717, 1961
eṣlā asla, hiçbir zaman, kesinlikle.
e. 130, 160
eṣnā bir işin yapıldığı veya olduğu zaman, sıra, an.
a.+da 1032
ʿeṣr asır, zaman, devir, çağ.
e.+(be-nezd-i pādişāh-ı ʿeṣr ü dövrān) 492
e.+(ġulām-ı pādişāh-ı ʿeṣr ü dövrān) 892
esrār sırlar, gizler, herkese açık olmayan gizlilikler.
e. 1641
e.+(esrār-ı nihān) 1669, 2338
e.+(esrār-ı meżmūn) 252
e.+(maḥrem-i esrār-ı ḫāne) 1390
e.+ına 15
estaġfirullāh "Allah'tan af ve marifet dilerim" anlamında dua sözü.
e. 281
eşʿār şiirler, manzum sözler.
n.+(neḳl ü eşʿār-ı mevzūn) 252
ėşid- 1. duymak. 2. haber almak. 3. dinlemek.
e. 745, 1074, 1102, 2013, 2093, 2178, 2182, 2205
e.-e 1520
e.-en 1172
e.-mezsen 2350
e.-meye 2179
e.-mişem 1844
e.-üb 496, 656, 691, 2374
e.-se 1416, 1967
e.-sen 1007
ėşit- 1. duymak. 2. haber almak. 3. dinlemek.
e. 537, 744, 965, 1159, 1747, 1757
e.-di 366, 427, 444, 532, 618, 649, 700, 815, 834, 853, 910, 1006, 1030, 1279, 1314, 1362, 1376, 1408, 1456, 1470, 1465, 1514, 1524, 1556, 1597, 1733, 1750, 1934, 1969, 1987, 1993, 1998, 2133, 2154, 2211, 2212, 2217, 2222, 2225, 2277, 2308, 2324, 2338, 2355
e.-dim 1, 567, 930, 1290, 1347, 1516, 1569
e.-din 1525
e.-düm 842, 1438, 1550, 1703, 1850, 1884, 2219
e.-ginen 1380
e.-me 1838, 2235
e.-mege 1733
e.-mez 2042
e.-miş 1619
e.-mişdi 1104, 1735
e.-mişem 390, 888, 902, 1193, 1928, 2198

e.-sünler 1513
eşk göz yaşı.
e.+(eşk-i gül-gūn) 971, 1229
e.+(eşk-i ḥesret) 293, 633, 1228
ʿėşḳ sevgi.
ı. 1257, 1398
ı.+(hevā-yi ʿėşḳ)dan 1276
ı.+den 53, 54
ı.+in 147
ı.+inde 1400, 1402
ı.+inden 1395, 1402
ı.+iyle 73
ı.+le 1395
ı.+le+(hevā-yi ʿėşḳ) 1110
eşrāf seçkinler, ileri gelenler, şerefli, itibarlı kişiler.
e.+(eʿyān u eşrāf) 127, 1070, 1723
e.+(eşrāf u eʿyān) 137, 731, 739, 1028, 1035, 1037, 1123, 1363, 1675, 2224
e.+(eşrāf u eʿyān u vezīrān) 315
ėt- 1. eylemek, yapmak, kılmak, işlenir hale getirmek. 2. işlemek, yapmak. 3. bir fiil veya harekette bulunmak. 4. toplamak, tutmak, varmak. 5. değmek, kıymetinde olmak.
e. 72, 105, 176, 642, 1146, 1282, 1587, 2384
e.-di 23, 73, 102, 121, 121, 126, 128, 137, 145, 180, 181, 199, 212, 216, 219, 236, 358, 408, 429, 439, 443, 466, 500, 529, 535, 536, 591, 595, 622, 628, 643, 738, 815, 823, 886, 930, 1067, 1102, 1112, 1136, 1180, 1259, 1382, 1385, 1427, 1533, 1540, 1541, 1673, 1682, 1702, 1726, 1789, 1867, 1876, 1979, 1993, 2015, 2024, 2045, 2072, 2073, 2113, 2113, 2115, 2148, 2196, 2203, 2265, 2289, 2338, 2375, 2432
e.-digi 2131
e.-diler 159, 728, 793, 896, 1029, 1122, 1297, 1709, 1968
e.-dim 68, 1645
e.-dügi 885
e.-düm 124, 436, 509, 707, 1643, 1935, 1972
e.-e+(ede) 291, 333, 435, 531, 923, 1012, 1101, 1157, 1373, 1433, 1452, 1640, 1835, 2344
e.-ek+(ėdek) 135, 154
e.-eler+(ėdeler) 2030
e.-elüm+(ėdelüm) 163, 546, 655, 755, 905, 936, 1083, 1479, 1724, 1915, 1956
e.-en+(ėden) 563, 1147
e.-ende+(ėdende) 441, 1960
e.-enin+(ėdenin) 1409
e.-enler+(ėdenler) 141, 231
e.-er+(ėder) 251, 280, 773, 1742
e.-erdi+(ėderdi) 232, 312, 433, 525, 1729, 1839
e.-erdim+(ėderdim) 1447
e.-erem+(ėderem) 1732
e.-erken+(ėderken) 115
e.-erler+(ėderler) 151, 1330
e.-erlerdi+(ėderlerdi) 1938
e.-eyim+(ėdeyim) 1641
e.-eyin+(ėdeyin) 1960
e.-ilsin+(ėdilsin) 32
e.-in+(ėdin) 555, 1578, 1578
e.-ince+(ėdince) 867, 2238
e.-irdüm+(ėdirdüm) 126
e.-me 69, 146, 172, 213, 670, 755, 1109, 1283, 1976
e.-medi 1168, 1925, 1962, 1978
e.-mege 803
e.-megil 2028
e.-mek 55, 58, 433, 1160, 1389, 2307
e.-meli 76
e.-mem 401
e.-memişdi 1589
e.-memişem 803, 1711
e.-mese 1243
e.-meye 1103, 1841, 2386
e.-meyem 1432
e.-meyübdür 353
e.-mez 18, 119, 1114, 1178, 1852, 1872, 2077
e.-mezem 1414
e.-miş 27, 59, 74, 178, 203, 1655
e.-mişdi 1075, 1519, 1853, 2267, 2372
e.-mişdiler 1264
e.-mişdir 97
e.-mişem 1450, 1686
e.-sen 66, 790, 1091
e.-sün 28, 63, 86, 138, 2359
e.-üban+(ėdüban) 1504, 1605
e.-üm+(ėdüm) 92, 695, 707, 754, 961, 1182, 1605, 1606

e.-ün+(ėdün) 187, 594, 1141, 1987
e.-ünce+(ėdünce) 1173, 2346
e.-üb+(ėdüb) 50, 79, 95, 150, 184, 294, 360, 524, 747, 783, 792, 1241, 1437, 1503, 1539, 1854, 2156, 2186
e.-übdür+(ėdübdür) 606, 1247
e.-ürmiş+(ėdürmiş) 798
ʿeṭā 1. bağış, ihsan. 2. bahşiş, lütuf.
e. 604, 1250, 1283, 1713
e.+(ʿeṭā vü lüṭf) 1539
e.+dur+(ʿefv ü ʿeṭā) 1699
eteg 1. etek. 2. yalvarmak.
e.+inden 955, 958, 1406
eʿtibār 1. saygı görme, saygı gösterme, değer verme, kendine değer verilme. 2. önem verme, önem verilme, dikkate alma, dikkate alınma. 3. hatırı sayılır olma durumu, şeref, haysiyet.
e.+ın 1875
eʿtiḳād 1. inanma, kalben tasdik ederek inanma. 2. bir dinin, bir mezhebin ibadet ve muamelat dışındaki inanç kısmı. 3. inanılan düşünce, inanç.
e.+a 812, 1661
e.+ı 2268
e.+ı+(ṣidḳ-ı eʿtiḳād) 2065
e.+ın 1665
ʿeṭr güzel koku.
ı.+ini 197
eṭrāf 1. taraflar, yanlar, yönler. 2. çevre.
e.+a 197
e.+ı 141
ėv 1. ev; ikamet edilen yer, mesken, hane. 2.şehzadelerin veya sultanların oturduğu daire.
e. 1305
e.+de 330, 331, 402, 1302, 1918
e.+e 428, 590, 1365, 1995, 2226
e.+i 527
e.+imde 2409
e.+in 1390
e.+inde 63, 121, 1108, 1411, 1441, 2157
e.+inden 1105
e.+ine 623, 2292
e.+ini 1412
eʿvān yardımcılar.
e.+(eʿvān ü leşker) 727
ʿeveż karşılık, bir şeyin yerini tutabilen.
e.+ine 2115, 2386
evvel 1. önce. 2. ilk, birinci. 3. başlangıçta, evvela, ilk önce.
e. 8, 1142
evżaʿ durumlar, duruşlar, haller, vaziyetler.
e. 794
ėy 1. ey, hey. 2. hitap edilen kimsenin dikkatini çekmek veya anlamı güçlendirmek için kullanılır.
e. 38, 43, 80, 80, 87, 88, 90, 106, 129, 146, 170, 207, 282, 290, 296, 300, 304, 334, 338, 348, 375, 387, 429, 442, 444, 445, 452, 483, 493, 508, 533, 542, 556, 559, 566, 598, 619, 624, 636, 639, 647, 664, 687, 705, 731, 732, 763, 764, 767, 786, 802, 831, 874, 875, 879, 881, 882, 887, 902, 934, 940, 943, 944, 948, 956, 957, 962, 966, 972, 984, 1003, 1053, 1082, 1113, 1115, 1116, 1127, 1136, 1165, 1181, 1184, 1186, 1216, 1219, 1238, 1254, 1267, 1267, 1273, 1281, 1287, 1323, 1329, 1333, 1344, 1366, 1368, 1406, 1409, 1408, 1429, 1431, 1435, 1436, 1440, 1440, 1453, 1465, 1466, 1471, 1511, 1515, 1545, 1550, 1558, 1560, 1561, 1568, 1592, 1600, 1638, 1641, 1644, 1651, 1677, 1680, 1691, 1696, 1697, 1700, 1702, 1739, 1748, 1749, 1757, 1796, 1796, 1801, 1817, 1836, 1842, 1847, 1871, 1872, 1904, 1913, 1923, 1924, 1926, 1943, 1958, 1971, 1973, 1988, 2005, 2033, 2039, 2042, 2045, 2049, 2124, 2166, 2174, 2178, 2175, 2182, 2197, 2198, 2199, 2204, 2218, 2248, 2250, 2256, 2322, 2333, 2339, 2392, 2401, 2403, 2416, 2422, 2426
eyā 1. şaşırma, sorma, ümit ve soru ile birlikte istek ve ümit ifade eder. 2. hey.
e. 1849
ʿeyān açık, apaçık, belli, ortada.
e. 41, 950, 1309
eʿyān 1.bir şehrin ileri gelenleri, eşraf. 2. Osmanlı Devleti'nde şehir ve kasabalarda halk tarafından seçilen, vergilerin, masrafların dağıtılması ve toplanması gibi hususlarda kadılar ve valilere karşı halkın vekili durumunda olan kimse. (bu anlamda tekil kullanılır.)
e. 75
e.+(eʿyān u eşrāf) 127, 1070, 1723

e.+(eʿyān u mülāzim) 21
e.+(eşrāf u eʿyān) 137, 731, 739, 1028 1035, 1037, 1123, 1363, 1675, 2224
e.+(eşrāf u eʿyān u vezīrān) 315

ėyit- 1. cevap vermek. 2. işittirmek, duyurmak.
e.+dür 1435, 1517

eyle öyle.
e. 269, 293, 382, 447, 744, 946, 1280, 1403, 1649, 1953

eyle- 1. eylemek, yapmak, kılmak, işlenir hale getirmek. 2. işlemek, yapmak. 3. bir fiil veya harekette bulunmak. 4. toplamak, tutmak, varmak. 5. değmek, kıymetinde olmak.
e. 38, 39, 41, 41, 63, 102, 169, 170, 172, 206, 386, 431, 459, 546, 929, 929, 931, 942, 1002, 1254, 1283, 1343, 1413, 1451, 1458, 1509, 1513, 1555, 1643, 1656, 1663, 1680, 1698, 1700, 1712, 1713, 1715, 1715, 1748, 1917, 1975, 2018, 2124, 2177, 2176, 2272, 2276, 2352, 2358, 2359, 2383, 2387
e.-di 285, 305, 410, 427, 434, 438, 446, 447, 462, 472, 496, 514, 518, 565, 571, 572, 585, 596, 634, 659, 680, 724, 744, 831, 857, 862, 885, 894, 916, 989, 1027, 1028, 1032, 1032, 1033, 1068, 1142, 1170, 1292, 1324, 1399, 1428, 1444, 1462, 1480, 1482, 1486, 1513, 1569, 1593, 1597, 1620, 1622, 1634, 1642, 1666, 1671, 1707, 1723, 1728, 1756, 1818, 1859, 1867, 1880, 1893, 1910, 1947, 1988, 1997, 2002, 2009, 2041, 2047, 2048, 2055, 2064, 2064, 2071, 2072, 2096, 2097, 2126, 2137, 2144, 2153, 2161, 2230, 2232, 2263, 2263, 2280, 2306, 2314
e.-diler 242, 342, 510, 512, 824, 924, 995, 1010, 1031, 1052, 1174, 1269, 1676, 1725, 1772, 1792, 1823, 1863, 1903, 1989, 2242, 2297, 2350
e.-dim 352, 431, 626, 705, 963, 1030, 1143, 1144, 1290, 1516, 1559, 1653
e.-din 879, 974, 976, 1133, 1166, 1324, 1329, 1441, 1559, 1670, 1906
e.-diz 1439
e.-dük 1985
e.-düm 640, 1454, 2040, 2248, 2249, 2334, 2404, 2406
e.-dün 277, 975, 1134, 1137
e.-gil 281, 346, 1459, 1489, 1554, 2149
e.-me 616, 807, 875, 1109, 1698
e.-medi 666, 1309, 1318, 2304
e.-mek 883, 883, 1421, 1638
e.-mekdür 904
e.-meye 673
e.-meyen 562, 1585
e.-mez 276, 1564, 1662, 1873, 2026, 2046
e.-mezler 266
e.-mezdim 1442
e.-miş 711, 761, 1151, 1336, 1654, 1794, 1920, 2093, 2184, 2251, 2282
e.-mişdi 1044, 1206
e.-mişdir 47
e.-mişler 450
e.-r 108, 234, 261, 317, 562, 648, 708, 892, 1105, 1330, 1372, 1532, 1730, 1915, 1937, 1963, 1965, 1992, 2027, 2044, 2055, 2076, 2133, 2174, 2236, 2377, 2378
e.-rdi 227, 245, 263, 502, 690, 692, 700, 701, 821, 927, 1102, 1187, 1205, 1208, 1452, 1596, 1675, 1817, 1877, 1888, 1937, 1940, 2052
e.-rem 125, 437, 729, 841, 960, 1106, 1642, 1781, 2107, 2177
e.-ren 1323, 2352
e.-rse 2027
e.-se 1145, 1325, 2354
e.-sem 1420
e.-sen 2163
e.-seydi 564
e.-sün 685, 2354
e.-sünler 371, 988
e.-yan 1774
e.-ye 849, 1325, 1326, 1468, 1890, 2323
e.-yelüm 752, 1083, 1834, 1882, 2246
e.-yem 107, 880, 1419
e.-yen 275, 557, 1073, 1093, 2109, 2369
e.-yesen 1414
e.-yeydi 1130
e.-yeyüm 2182
e.-yin 344, 1295
e.-yüben 326, 715, 1034, 1285, 1289, 2125

e.-yüm 416, 942
e.-yün 1202
e.-yüb 302, 533, 663, 682, 1002, 1616, 1618, 1680, 1734

eymen 1. en uğurlu. 2. en hayırlı, en iyi. 3. en şanslı. 4. güven içinde.
e. 264, 1077, 1345
e.+(ġāfil ü bī-fikr ü eymen) 1574
e.+(ḫoşnūd u eymen) 2051

ʿeyn 1. birbirinin eşi, ayırt edilmeyecek kadar benzeri, tıpkısı. 2. değişmeyen.
e.+(ba-ʿeyn-i ḥūr-i peyker) 2061
e.+(ʿeyn-i ḥeḳīḳet) 60
e.+(ʿeyn-i meṭālib) 1694

eyvān 1. ayvan, eyvan, kemerli salon. 2. köşk, konak, saray. 3. çardak.
e.+(eyvān u ʿimāret) 1502

eyyām 1. günler. 2. zaman, devir.
e.+(eyyām-ı dövrān) 317

ʿeyyār 1. düzenbaz, dolandırıcı, hilekar, serseri. 2. kurnaz.
e.+(ʿeyyār u mekkār) 1879

Eyyūb sabrı ile Doğu edebiyatında konu edilen peygamber, Eyüp peygamber.
e. 930

ez –den, -dan çekim eki.
e. 155, 158, 348, 384, 401, 442, 560, 1170, 2174, 2279
e.+(ez-behr-i meʿbūd) 479
e.+(ez-behr-i tūşe) 481
e.+(ez-behr-i ḫüdā) 1713
e.+(ez-ḥökm-i teḳdīr) 2182
e.+(ez-rū-yi eḥsān) 303
e.+(ez-rū-yi inṣāf) 484
e.+(ez-ters-i düzdān) 657

ʿezā 1. matem, yas. 2. ölü için ilk gün yapılan tören. 3. taziye.
e. 2340

eʿżā vücudu meydana getiren parçalar, organlar.
e.+sı 476

ʿeẕāb 1. azap, işkence, eziyet. 2. büyük sıkıntı, eziyet, şiddetli üzüntü.
e.+ından 161

eẕān ezan, müslümanlara namaz vaktini bildirmek ve namaza çağırmak için müezzin tarafından minareden yüksek sesle yapılan davet.
e.+(tekbīr ü eẕān) 2239

ez-ḳeżā tesadüfen, rastlantı eseri.
e. 1674, 1861

ʿezīz 1. değerli, ,tibarlı, saygıdeğer, sayın. 2. sevgili. 3. Mısır azizi. 4. üstün gelen. 6. mutlak güç sahibi.
e. 187, 191
e.+e 1445
e.+den 1152
e.+e 1151
e.+im 169
e.+(merd-i ʿezīz ü ehl-i himmet) 284

ʿezm 1. niyet eden, kararlaştıran, kesin karar veren. 2. yönelen, giden.
e.+ine 47, 576, 1435, 1518

fāḫir iltifat edilecek nitelikte, şaşaalı, ihtişamlı.
f.+(ecnās-ı fāḫir) 287

fānūs fener, bir ışık kaynağının etrafına geçirilen cam mahfaza.
f. 775

fāş 1. ortaya çıkarma, ifşa etme. 2. ortaya çıkarma, ifşa olma. 3. ortaya çıkmış, ifşa olmuş.
f. 346, 1042, 1143, 1414, 2302

Fāṭime Fatıma; Hz. Muhammed'in (as) kızı.
f.+(gürūh-ı Fāṭime) 1359

fe-emmā kaldı ki, fakat, ona gelince.
f. 1301

fedā 1. uğruna gözden çıkarma. 2. kurban etme.
f. 300, 1154, 1714, 2250
f.+dur 1241

Fedāyī Fedayi; özel isim.
f. 541, 865, 1543, 1688, 1818, 2011, 2235, 2347

feġān 1. feryat, bağırma, çığlık. 2. elaman, aman.
f. 1256, 1260
f.+(feġān u āh u zār) 1275, 2415
f.+(feġān u nevḥa) 700
f.+dur 1125
f.+ı+(āh u feġān) 540, 659
f.+ı+(feryād u feġān) 1255, 1314
f.+ı+(nāle vü zār u feġān) 519
f.+lar+(āh u feġān) 641

fehm anlama, anlayış, idrak.

f.+(süḫendān u süḫān-fehm ü tüvān) 1850

feḫr 1. övünme, kıvanma, iftihar. 2. kıvanç.

f.+(feḫr-i zamān) 2412

feḳet ancak, ama, yalnız.

f. 116

feḳīr 1. yoksul, eli boş, bir muhtaç. 2. zavallı. 3. derviş.

f. 983

f.+(feḳīr ü zār u mehcūr) 1203

f.+(feḳīr ü bī-nevā) 465, 1199, 1201

f.+e 572, 916, 1698

f.+i 501, 1544

felek 1. gökyüzü, sema. 2. kader, talih. 3. dünya, alem.

f. 320, 327, 398, 485, 688, 821, 972, 1059, 2222

f.+den 350

fenā 1. yokluk. 2. yok olma, yok oluş. 3. kötü.

b.+ya+(bād-i fenā) 372

f.+ya 414, 415, 539

ferāġ dinlenme, rahat etme, gürültüden uzak huzur içinde olma, huzur, rahatlık.

f. (feraġ-ı bāl) 1948

ferāḳet- ferāġet 1. vazgeçme, bırakma, elini çekme. 2. dinlenme. 3. zenginlik.

f. 402, 1727, 1965, 2051, 2229, 2267

ferāmūş unutmak, hatırdan çıkarmak.

f. 226, 701, 1326, 1728, 1781, 2027, 2030, 2352

ferāsāt-ferāset derhal anlama, çabuk seziş, zihin uyanıklığı.

f. 307, 1379

ferāz yükseklik.

f. 328

fercām son, akibet, encam.

f.+(küll-i fercām) 1820

Ferhād Doğu edebiyatında işlenen Ferhat ile Şirin hikayelerinin erkek kahramanı.

f.+(şīrīn ü ferhād) 1403

ferḫunde 1. kutlu, uğurlu. 2. mutlu.

f. 80, 598, 721, 828, 1058, 1245, 1902

f.+(ṭelʿet u ferḫunde) 2063

ferḳ 1. başkalık, ayrılık. 2. ayırma, ayırt etme.

f. 266, 610, 2046

fermān buyruk, buyuruk, emir, hüküm.

f. 73, 743

f.+(emr ü fermān) 185, 542, 1976, 2369

f.+(ḥökm ü fermān) 26, 1539, 1906, 2049

f.+ı 1236

ferrāş 1. döşemeci, süpürücü, temizlikçi. 2. yatak, kilim gibi şeyleri yayan kimse.

f.+(ġulām-ı ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 397

f.+(ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 1944

f.+(nefir-i ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 1607

f.+(oṭaḳ u ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 1820

f.+(ferrāş u şāṭer) 1945

ferş 1. yayma, serme, döşeme. 2. Kilim, halı, yaygı, seccade, şilte vb. yere döşenen şey.

f. 328

feryād 1. şikayetçi. 2. imdat isteme, yardım isteme. 3. bağırma, feryat. 4. yakınma, sızlanma, şikayet.

f. 360, 422, 682, 800, 1187, 1189, 1259, 1710

f.+(āh u feryād) 536, 2373

f.+(āh u vaveylā vü feryād) 525

f.+(efġān u feryād) 682, 1313

f.+(feryād u efġān) 496, 666, 2004, 2017, 2242, 2379

f.+(feryād u feġān) 1255, 1314

f.+(feryād u ġavġā) 1253

f.+(feryād u ilḥāḥ) 1322

f.+(nāle vü efġān u feryād) 1528, 1652, 1807

ferż 1. Tanrı'nın kesin emri. 2. zorunlu, gerekli, zaruri 3. sayma, tasavvur etme.

f.+(nāibe-yi ferż) 1431

ferzend 1. evlat, çocuk. 2. oğul.

f. 241, 570, 729, 843, 2056, 2262, 2393

f.+(ferzend-i dil-bend) 241, 282, 1240, 2213, 2388, 2388, 2416

f.+(ferzend u esbāb-ı ʿiyāl) 829

f.+(ferzend-i ġem-ḫᵛār) 2426
f.+(övlād u ferzend) 300
f.+(hicrān-ı ferzend) 637
f.+(māl u ferzend) 1154
f.+(māl u mülk ü ferzend) 384
f.+(müştāḳ-ı ferzend) 589
f.+an+(ferzendān-i dil-bend) 748
f.+im 1274
f.+ine 280

fesād 1. kabahat, yaramazlık, yaramaz iş. 2. kötülük. 3. fitne.
f.+(fesād ü fitne) 5, 131
f.+a 1990

feṣāḥet 1. ifadede, kelimelrin her birinin ve bu kelimelerden meydana gelen cümlelerin lafız, mana, ahenk ve kurallara uygunluk bakımından yerinde, düzgün ve doğru olması durumu. 2. fasihlik, dilde düzgünlük.
f.+de 548

fesāne efsane, masal, yalan.
f. 877, 1901, 1970, 2019

feṣīḥ 1. açık ve güzel konuşan, fesahat sahibi.
f.+(feṣīḥ u ḳābil u maṭbūʿ vü meḳbūl) 1866
f.+(feṣīḥ u ḳābil ü şīrīn) 1199

fevt kaçırma, elden çıkarma, kaybetme.
f. 172

feżā gök, gökyüzü.
f.+(feżā-yi āsimān) 209

firḳet ayrılık, ayrılış.
f. 685, 693
f.+(hicrān u firḳet) 620, 1228
f.+den 23, 676, 751, 926

fikr 1. düşünce. 2. zihin, akıl. 3. anlayış, kavrayış, akıl erdirme. 4. görüş. 5. oy. 6. niyet.
f. 466, 729, 803, 890, 1787, 1854, 2156
f.+(fikr-i bāde) 3
f.+(fikr-i bāṭıl) 411, 433
f.+(fikr-i övlād) 234
f.+(fikr-i iḳbāl) 4
f.+(fikr-i tedārük) 1496
f.+(fikr-i vāsvās) 1663
f.+(fikr ü ġayḳu) 1025
f.+(fikr ü gümān) 2278
f.+(fikr ü ḫeyāl) 2170
f.+(fikr ü hem çoḫ şükr ü ṣebrı) 890
f.+i+(fikr-i muḥāl) 1413
f.+(fikr ü tedbīr) 805, 1450, 2204
f.+(ṣebr u şükr ü fikr ü ṭāʿet) 1015
f.+e 204, 205
f.+i 227, 1027
f.+in 578, 936, 1161, 1389
f.+üm 172

fiʿl olub gerçekleşmiş iş, yapılıp gerçekleşmiş hareket veya davranış, kasıtlı kasıtsız her türlü iş, amel.
f. 353, 1091
f.+(fiʿl-i keçbāz) 1972
f.+(fiʿl-i münāfi) 1394
f.+(fiʿl-i şeyṭān) 904
f.+den 1341
f.+inden 441, 564, 669
f.+ine 512, 516, 801, 1346, 1532, 1982, 2012

fi'l-ḥāl derhal, hemen, şu anda, şimdi.
f. 631, 1284, 1736, 2354

fi'l-meşel mesela, diyelim ki., örneğin, adeta.
f. 1468, 1885, 2060

firāvān bol, çok, bereketli.
f. 221, 302, 408, 412, 824, 1248, 1493, 1579, 1819, 1945, 2266, 2308

firīb 1. aldatma. 2. aldatan.
f. 2060

firāḳ ayrılık, ayrılış.
f. 621,1787, 2277
f.+(fırāḳ-ı hicr) 623
f.+(fırāḳ-ı nār-ı hicrān) 228, 686
f.+a 951

firāş yatak, döşek, yaygı.
f.+(firāş u bister-i zerbeft ü dībā) 324

fīrūze firuze taşı, turkuaz renkli değerli taş.
f. 394, 579, 1248

fitne 1. bozgunculuk, nifak, ara bozma. 2. karışıklık.
f. 2021, 2044, 2117
f.+(fitne vü ġavġā) 1900
f.+nin+(fesād ü fitne) 5
f.+ye+(fesād ü fitne) 131

fizūn fazla çok, çok fazla.
f. 440, 838, 1198, 1248

fürṣet yerinde, uygun zaman ve durum, faydalanılacak sıra, elden kaçırılmayacak faydalı vakit ve durum.
f. 89, 142, 153, 1105, 1138, 1162, 1377, 1671, 1840, 1959, 1963, 2140, 2223
f.+(hengâm-ı fürṣet) 1827
f.+ı 172, 1655
fürūş satıcı, satan.
f.+a 481
ġāfil 1. ihmal eden, ilerisini iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın, tembel. 2. olanlardan ve gerçeklerden habersiz olan, gaflet içinde bulunan.
g. 142, 270, 653, 1664
g.+(ġāfil ü bī-fikr ü eymen) 1574
g.+(merdūd-i ġāfil) 1165
g.+(solṭān-ı ġāfil) 1570
ġāfile 1. birlikte yolculuk edenlerin meydana getirdiği topluluk. 2. topluluk, grub, güruh.
ġ. 263, 268, 286
ġālib 1. üstün gelen, yenen. 2. daha kuvvetli, üstün, baskın.
g. 671, 1601, 1694, 2037
ġammāz 1. birine iftira ederek zarar veren, münafık. 2. fitneci, kovucu, fitneci.
g.+(ḳavl-i ġammāz) 1838
ġāret yağma, talan, çalıp alma.
g. 263, 896, 1502, 2306
ġarrān kükreyen, gürleyen.
g.+(şīr-i ġarrān) 271, 2287
ġariv feryat, çığlık.
g.+(gariv vü ġulġule) 1629
ġavġā 1. kavga. 2. savaş. 3. karmaşa.
g. 1161, 1498
g.+(āşūb u ġavġā) 821, 2378
g.+(feryād u ġavġā) 1253
g.+(fitne vü ġavġā) 1900
g.+(ġavġā-yi ḳıyāmet) 2087
ġāyet çok, pek, pek çok, son derece.
g. 246, 254
g.+(be-ġāyet māldār u ṣāḥib-i zer)391
ġāyibāne gizlice, gizli gizli, giyaben.
g. 1226, 1901
ġayḳu 1. kaygı, özen, itina. 2. üzüntü.
g. 709, 712, 910
g.+(endūh u ġayḳu) 477, 734, 1496, 2011
g.+(fikr ü ġayḳu) 1025
g.+(teşvīş ü ġayḳu) 1265
ġebġeb çene altı.
g. 1304
ġeddār çok acımasız, merhametsiz, haksız yere davranan, zalim, insafsız.
g. 175
g.+(bī-reḥm ü ġeddār) 913
ġefilden bir anda, beklenilmeden, habersiz, tesadüfen.
k. 138
ġeflet 1. gafillik, boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik, ihtiyatsızlık. 2. ihmal.
g. 3, 120, 1572
h.+(ḫᵛāb-ı ġeflet) 327, 333
ġeleṭ 1. yanlış, hata. 2. hatalı, kusurlu.
g. 803, 1972
ġelle topraktan alınan ürün, zahire.
g. 441
ġelṭān 1. yuvarlanan, yuvarlanıcı. 2. bulanan, boyanmış, batmış, bulaşmış,
g. 502, 1122, 1499
g.+(dürr-i ġelṭān) 45,458, 461, 814
ġem tasa, keder, üzüntü, iç darlığı.
g. 213, 1048, 1230, 1782
g.+(derd ü ġem) 710
g.+(ġem ü endūh) 1784
g.+(ġem ü endūh u miḥnet) 1621
g.+(ġem ü ġüṣṣa) 203
g.+den 211, 595, 723, 1851, 1982, 2119, 2242
g.+dan+(bend-i ġem) 2231, 2433
g.+den+(miḥnet ü ġem) 1890
g.+lı 499
ġem-dīde gam görmüş, kederli, tasalı.
g. 624
ġemgīn üzgün, gamlı.
g. 23, 71, 227, 649, 931, 1428, 1487, 1620, 2106
g.+(meḥzūn u ġemgīn) 1586, 2078
g.+(zār ü ġemgīn) 675, 1000
ġem-güsār üzüntüyü uzaklaştıran, dert ortağı, teselli veren.
g.+ı 954
ġem-ḫāne dert evi, üzüntü evi, dertli gönül.

g.+(ġem-ḫāne-yi miskīn) 1779
ġem-ḫᵛār 1. gamlanan, üzgün. 2. dert ortağı.
g. 175, 672, 769
g.+(ferzend-i ġem-ḫᵛār) 2426
g.+(ġerīb ü bī-kes ü bī-yār ü ġem-ḫᵛār) 2363
g.+(yār-i ġem-ḫᵛār) 978
ġem-nāk üzgün, gamlı, tasalı.
g. 2224
g.+sen 2174
ġemze 1. süzgün bakış. 2. yanak ve çene çukuru.
g. 942
g.+si 1898
ġenīm 1. düşman, düşman kesilme, düşman olma. 2. cezalanmak, cezalandırılmak.
g.+in 1683
ġereż 1. gaye, maksat, amaç. 2. kin, gizli düşmanlık.
g. 1375
g.+i 397
ġerīb 1. kimsesiz, zavallı, biçare. 2. gurbette bulunan. 3. dokunaklı.
g.+(ġerīb ü bī-kes ü āvāre) 980
g.+(ġerīb ü bī-kes ü bī-yār u ġem-ḫᵛār) 2363
g.+(ġerīb ü bī-nevā) 1619, 1792
g.+dür 1769
ġerḳ 1. suya batma. 2. batma, batırma. 3. boğulma, boğma.
g. 421, 610, 673
ġerḳe 1. batmış, dalmış, boğulmuş., garkolmuş.
g.+(ġerḳe-yi ḫūn) 1979
ġevvāṣ dalgıç, inci ve sünger bulmak veya denize düşen bir şeyi çıkarmak için suya dalan, denizin dibine inen kimse.
g. 320
g.+(cemʿ-i ġevvāṣ) 450, 500, 714, 757
g.+dan 846
g.+lar 457
ġeyb 1. gizli, göze görünmeyen. 2. belirsiz, bilinmeyen, kayıp.
g. 2228
ġeyr 1. ayrı, başka, özge, diğer. 2. yabancı, bildik, tanıdık olmayan.
g. 155, 260, 570, 959, 1074, 1183, 1273, 1447, 1544, 2131, 2298
g.+(ġeyr-i ġiṣṣe) 357
g.+(ġeyr-i Ḥeḳ) 1425
g.+(ġeyr-i ṭāʿet) 890, 1356
g.+(ġeyr-i mümkin) 786
ġeyri başka, özge, başkaları.
g.dendür 2321
ġeyret 1. gayret, çabalama. 2. savunma duygusu. 3. şeref, haysiyet korumak. 4. sabır, metanet; bir bela ve felaket karşısında mert şekilde durmak. 5. hararet, istek. 6. haysiyet, izzetinefis.
g. 223, 338, 875, 1176, 1588, 1694, 1832, 1971, 2023, 2037, 2162, 2310, 2355
g.+(nām u neng ü ġeyret) 1555
g.+(neng ü ġeyret) 2243
g.+den 355
g.+inden 366, 554, 2154
ġeżeblen- öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek.
g.-di 947, 1009, 1377, 1456, 1557, 1695, 2155
ġeżeb-nāk kızgın, öfkeli.
g. 444, 470, 533, 2245, 2356
ġezellik sonbahar.
g. 407, 410
ġilmān 1. yeniyetmeler, gençler, bıyığı yeni terlemiş delikanlılar. 2. köleler. 3. uşaklar.
g.+(ḥūr ü ġilmān) 45, 2062
ġönçe tomurcuk, açılmamış çiçek.
g.+(ġönçe-yi bāġ-ı leṭāfet) 693
g.+(ġönçe-yi ḥemrā) 168
m.+(mānend-i ġönçe) 259
ġulām 1. delikanlı, genç olan. 2. köle, kul, esir, bende.
g.+ı 296, 421
g.+(ġulām-ı ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 397
ġürbet yabancı bir memleket, yabancı yer, vatan dışı. 2. gariplik.
g.+(belā vü miḥnet ü endūh u ġürbet) 999
ġüṣṣe keder, kaygı, tasa.
ġ. 1939
ġ.+(ġeyr-ı ġüṣṣe) 357
ġ.+(endūh u ġüṣṣe) 2184
ġ.+(ġem ü ġüṣṣe) 203

gāh 1. zaman, vakit bildirir. 2. yer bildirir. 3. ara sıra, kimi zaman, bazı zaman, bazen.
g.+(gāh u bī-gāh) 329, 753, 1016, 2282
g.+(gāh zīr ü gāh bālā) 656, 656
gec kararlaştırılmış zamandan sonra.
g. 142
gėce 1. yirmi dört saatlik günün karanlık kısmı.
g. 214, 311, 355, 412, 422, 519, 594, 608, 618, 652, 768, 833, 846, 918, 968, 978, 981, 988, 995, 1037, 1039, 1046, 1261, 1300, 1305, 1320, 1322, 1358, 1446, 1596, 1623, 1681, 1683, 1725, 1751, 1752, 1759, 1768, 1817, 1822, 1983, 2182, 2205, 2209, 2241, 2373
g.+ler 117, 1001
geçbāz oyunda hile yapan, hileci.
g.+(fiʿl-i geçbāz) 1972
gėd- yok olmak, eser kalmamak.
g.-irdi 264
g.-übdür 876
gedā 1.dilenci, yoksul. 2. hizmetçi.
g. 395, 908
g.+dur+(miskīn ü gedā) 465
g.+ya 514, 518, 1064
g.+yam 1599
gedālıḳ dilencilik, yoksulluk.
g. 973
geh 1. zaman bildirir. 2. yer bildirir. 3. ara sıra, kimi zaman, bazı zaman.
g. 993, 993, 993
gel- 1. beriye doğru hareket etmek. 2. geri dönmek. 3. girmek, başlamak, olmak. 4. yetişmek, varmak. 5. dokunmak, rast gelmek, isabet etmek. 6. uymak, uygun ve yerinde olmak. 7. bulunmak. 8. görünmek, sanmak. 9. uğramak. 10. kabul etmek, uygun bularak hak vermek. 11. mümkün olmak, olabilmek, uymak. 12. ziyarete, misafirliğe gitmek. 13. varlığını devam ettirmek. 14. belli ve beklenilen bir zamana ulaşmak. 15. takip etmek, peşinden gitmek. 16. doğmak. 17. düşmek, vurmak. 18. uygun olmak, uygun düşmek. 19. ortaya çıkmak, başlamak. 20. birlikte gitmek. 21. yönelme halinde bazı isimlerle birleşik fiiller yapar. 22. getirilmek, gönderilmek. 23. koku, ses vb. ilgili şeyler için duyulmak.
g. 38, 39, 41, 82, 83, 102, 281, 346, 429, 431, 647, 674, 705, 826, 941, 956, 957, 1054, 1266, 1717, 1738, 1748, 1757, 1869, 1910, 2182, 2184, 2327, 2370, 2390
g.-di 122, 122, 190, 198, 198, 284, 303, 326, 332, 374, 433, 476, 496, 505, 674, 702, 735, 800, 835, 859, 969, 977, 1043, 1047, 1076, 1077, 1113, 1128, 1175, 1266, 1365, 1366, 1384, 1387, 1480, 1494, 1509, 1510, 1520, 1549, 1574, 1600, 1624, 1626, 1644, 1710, 1754, 1823, 1836, 1864, 1891, 1936, 1949, 1949, 2032, 2032, 2082, 2099, 2100, 2112, 2146, 2154, 2196, 2226, 2290, 2292, 2317, 2349, 2357, 2418, 2426, 2431
g.-digin 670
g.-diler 1463, 1681
g.-dügini 1912
g.-dün 1913
g.-e 804, 1335
g.-eler 640
g.-en 148, 1362
g.-er 214
g.-erdim 185
g.-esen 642
g.-eydi 341
g.-ince 776
g.-mesen 948
g.-mesün 196, 1632, 2322
g.-mez 14, 641, 2075, 2183
g.-mezdi 1984, 2301
g.-miş 42, 1104, 1277, 1722, 2158
g.-mişdi 845, 1130
g.-se 1630, 2314
g.-sün 35, 75, 194, 196, 196, 214, 356, 727, 987, 1248, 1490, 1632, 1632
g.-üben 341, 1085, 1249, 1691, 2017
g.-ün 627
g.-üb 27, 166, 182, 221, 235, 328, 330, 408, 449, 549, 749, 781, 798, 825, 826, 970, 985, 992, 1035, 1052, 1160, 1213, 1323, 1376, 1415, 1586, 1937, 1960, 2059, 2148, 2210, 2241, 2241, 2297, 2389
g.-übdür 333, 1082, 2071, 2072
g.-übsen 1466, 1942

g.-ür 382, 455, 609, 945, 1008, 1372, 2337
g.-ürdi 406, 632, 1203
g.-ürsen 1740, 1826
gemi su üzerinde gitmeye ve yol almaya yarayan büyük tekne.
g. 654
g.+de 141
g.+den 1618
g.+ni 754
g.+ye 418, 646, 655, 1764
genc hazine, define
g.+(genc ü ḫezīne) 314, 1231, 2079, 2258
g.+(genc ü māl u ḫānümān) 1576
g.+(genc ü sipāh) 1347
g.+(genc ü defīne) 1242
gėne yine.
g. 332, 480, 614, 623, 729, 867, 901, 1111, 1246, 1259, 1283, 1588, 1822, 2125, 2242
ger eğer.
g. 72, 147, 419, 435, 526, 637, 809, 958, 1186, 1241, 1243, 1372, 1468, 1520, 1552, 1555, 1656, 1664, 1714, 1843, 1914, 2035, 2076, 2077, 2147, 2251, 2385
gerçek 1. doğru. 2. sahte olmayan, hakiki, halis.
g.+dür 1114
gerdūn 1. dönücü, dönen, devreden. 2. felek, dünya, sema.
g. 1760
gerek 1. lazım, yarar, olması ve yapılmasında fayda, olmaması ve yapılmamasında mahzur bulunan. 2. yakışır, layık.
g. 61, 70, 136, 418, 903, 1130, 1181, 1832, 1902, 2056, 2065, 2179, 2249, 2276, 2276, 2307
g.+di 144
g.+dür 1040, 1418, 1841, 1870, 2128
g.+mez 1691, 1824, 1881, 2307
gerü-geri 1. geri. 2. art, arka. 3. bir şeyin sonra gelen kısmı, son. 4. arkaya doğru hareket, dönüş.
g. 58, 901, 1246
g.+de 267
gėt- 1. yakından uzağa varmak. 2. bir yerden ayrılıp uzaklaşmak. 3. kaçmak, bırakıp ayrılmak. 4. yok olmak, kaybolmak. 5. ulaşmak, varmak, çıkmak. 6. yürümek. 7. geçmek, bitmek. 8. yol almak, yürümek.
g. 900, 1672
g.-di 93, 95, 96, 123, 145, 182, 220, 229, 229, 292, 328, 336, 343, 384, 414, 415, 449, 463, 473, 482, 677, 684, 687, 687, 691, 699, 701, 725, 834, 858, 897, 938, 945, 951, 969, 978, 979, 982, 1030, 1079, 1079, 1121, 1135, 1229, 1249, 1307, 1397, 1426, 1478, 1575, 1608, 1618, 1689, 1733, 1763, 1767, 1824, 1861, 2006, 2101, 2123, 2215, 2216, 2223, 2308, 2377, 2412, 2414, 2425, 2430
g.-diler 159, 770, 919
g.-duk 2417
g.-e+(gėde) 622, 908, 1111, 2295
g.-ek+(gėdek) 151
g.-elüm+(gedelüm) 936, 1286, 2244
g.-en+(gėden) 2397
g.-er+(gėder) 397, 417, 448, 926, 1207, 1262, 1766, 1860
g.-erdi+(gėderdi) 312, 1729, 1734, 1788, 1887, 1908
g.-erdiler+(gėderdiler) 1752
g.-erken+(gėderken) 922
g.-erler+(gėderler) 656
g.-erlerdi+(gėderlerdi) 920
g.-eydi+(gėdeydi) 910
g.-in+(gėdin) 187
g.-medi 226
g.-mek 29
g.-mekdedir 41
g.-memişem 984
g.-mesün 1152
g.-mezdi 1265, 2127, 2220
g.-mişdi 702
g.-mişdün 2332
g.-sün 23, 63, 86, 138, 214
g.-üb+(gedüb) 169, 209, 1913, 1995, 2247
getür- 1. uzak yerden yakına taşımak, ulaştırmak. 2. nakletmek, söylemek, ileri sürmek. 3. koymak. 4. uydurmak, tatbik etmek. 5. değiştirmek, çevirmek, döndürmek. 6. gerekmek, meydana

gelmesine ve ortaya çıkmasına sebep olmak. 7. elde etmek, peydahlamak, uğramak, düşmek. 8. bir mevkiye tayin etmek veya seçmek. 9. bazı kelimelerle birleşik fiil yapar.
g.-di 288, 457, 631, 1251, 1287, 1994, 2097, 2227, 2292, 2409, 2410, 2415
g.-diler 367, 458, 855, 878, 1011, 1084, 1095, 1131, 1165, 1180, 1381, 1387, 1508, 1791, 1834, 1909, 2038, 2078, 2090, 2247, 2271, 2424
g.-dim 1291
g.-din 1408
g.-düm 2330, 2413
g.-e 1731
g.-eler 2296
g.-üben 437
g.-ürem 1488
g.-ürdi 396, 399
g.-ün 854, 1202, 1364
g.-mesen 2353
g.-mişdi 1423
g.-mişem 1741
g.-sek 456
g.-ürsin 915
g.-sinler 1093, 1286, 1378, 1557, 1695, 2246, 2296
g.-üm 1231
g.-in 1247, 1833
g.-üb 658, 659, 1747, 2004, 2010, 2091, 2135, 2196, 2372
geşte 1. dönmüş, dolaşmış. 2. gezmiş.
k. 1675
gėydür- (giyecek) başka birinin vücuduna kendi eliyle geçirmek.
g.-dirdi 1050
g.-dürdi 1285
g.-dürdiler 1462
gėy- bir giyeceği bedenine geçirmek.
g.-übdür 464
gėyin- 1.çamaşır, elbise vb.ni üstüne alıp bedeni örtmek, kendi üzerine giymek.
g.-di 2428
gez- 1. yürümek, dolaşmak. 2. dolaşıp eğlenmek. 3. her tarafı gezip incelemek, bakmak.
g.-di 1280
g.-düm 847
g.-er 1080
g.-erdük 2398
g.-erken 36, 2284
g.-idüm 981
g.-in 653
g.-irdi 1735
g.-irdim 1650, 2329
g.-üm 753
g.-üb 1081
g.-übsen 1217
g.-ürdi 1263
gir- 1. içeri varmak. 2. gelmek. 3. ele geçmek, tutulmak.
g.-di 1946
g.-medi 748
g.-mez 156
g.-üben 1767
g.-üm 753
g.-üb 655, 1617
gīr 1. tutan. 2. yakalayan. 3. alan. 4. fetheden, ele geçiren. 5. yayılan, dağılan. 6. dövüş, kavga. 7. savaş.
g. 1923
girāmi aziz, muhterem, saygın, ulu.
g.+(yār-i girāmi) 296, 1904
girdār 1. meşguliyet, iş. 2. adet, tarz.
g. 194, 944, 962, 1201, 1423
Girdigār Tanrı, Allah.
g.+e 1655, 1656, 1659, 2344
g.+e+(ḳeżā-yi Girdigār) 2370
giriftār 1. tutulmuş, yakalanmış, esir. 2. düşkün, uğramış, tutkun.
g. 74, 380, 385, 499, 516, 526, 557, 613, 662, 697, 801, 817, 988, 1044, 1225, 1269, 1289, 1346, 1500, 1506, 1532, 1537, 1776, 1786, 1992, 2012, 2215, 2315, 2417
g.+(giriftār-ı belā) 832
g.+(giriftār-ı bela vü miḥnet) 843
g.+(giriftār-ı müḳeyyed) 273
g.+em 1400
girīzān kaçan, firar eden.
g. 1377, 1588, 1614, 1647, 2143, 2154
giryān ağlayan, ağlayarak.
g. 2221
g.+(ḫātūn-ı giryān) 2032
g.+(nālān u giryān) 492, 720, 1463, 2016
g.+(zār u giryān) 683, 1001, 1800, 2299

gizlen-. saklanmak.
g.-di 2286
g.-en 118
g.-miş 2332
gizlin 1. gizli, saklı. 2. gizlice.
g. 741, 1305, 1398
gizlü 1. gizli, saklanmış, saklı, görünmez, aşikar olmayan. 2. bilinmeyen. 3. anlaşılmayan.
g. 122, 155, 156, 1309, 1641
gor kabir, mezar.
g.+(gor u kefen) 974
gögerçin güvercin; ehli, yabani pek çok cinsi bulunan, güzelliği ve etinin lezzeti ile meşhur, bazıları çok gösterişli kuş.
g. 1779
gök sema, felek, gökyüzü.
g. 2238
g.+den 215, 413, 1466
g.+e 2084
g.+lerde 547
gönder- 1. yollamak, salmak. 2. yolcu etmek. 3. gitmesini sağlamak veya gimesine yol açmak.
g.-di 184, 1388, 2134
g.-dim 1519
gör- 1. görme duyusunu kullanarak bir şeyin şeklini, dış görünüşünü hissetmek. 2. görme duyusuna sahip olmak. 3. anlamak. 4. bir şeyi etraflıca düşünmek, bulmak, bir şeyin hakkında hüküm vermek. 5. rast gelmek, tesadüf etmek, buluşmak. 6. yerine getirmek, yapmak. 8. uğramak, karşılaşmak. 9. erişmek, kavuşmak. 10. denemek, tecrübe etmek, geçirmek. 11. hazırlamak. 12. düşünmek, gereğini yapmak, bulmak. 13. şahit olmak. 16. yaşamak, geçirmek. 14. gönül gözüyle bilmek, sezmek, hissetmek. 15. emir kipinde hayret ve şaşkınlık bildirir.
g. 98, 329, 336, 644, 705, 969, 1076, 1102, 1159, 1177, 1266, 1309, 1394, 1613, 1788, 1887, 1962, 2148, 2370, 2371
g.-cek 2401
g.-çek 1478
g.-di 37, 273, 291, 307, 424, 446, 450, 474, 480, 521, 529, 532, 703, 720, 757, 762, 779, 781, 886, 955, 970, 983, 985, 1123, 1246, 1294, 1308, 1428, 1590, 1716, 1735, 1753, 1768, 1774, 1875, 2099, 2144, 2230, 2273, 2281, 2292, 2303, 2421, 2424
g.-dik 1680
g.-diler 464, 501
g.-dim 490, 1744
g.-din 946, 1513, 2437
g.-dük 2398
g.-düm 1942, 2329, 2422
g.-dün 1926
g.-e 233, 909, 1332, 2139, 2387.
g.-ecek 2397, 2414
g.-em 1783
g.-en 256, 723, 1529, 2119
g.-ende 458
g.-enden 756
g.-er 280
g.-ersen 133
g.-esen 1003, 1488
g.-eyim 1738
g.-gilen 1913
g.-in 1110, 2113, 2146
g.-ince 53, 238, 774
g.-indi 1650
g.-inmez 547, 1029, 1119, 1548
g.-me 839, 1711, 2152
g.-mediler 933, 2341
g.-medim 1219
g.-medük 1210
g.-medüm 1515, 2407
g.-mege 2140
g.-mek 149, 2376
g.-mem 750
g.-memişdi 1024
g.-memişem 639, 1746
g.-mese 311
g.-mesin 286
g.-meyen 295
g.-meyüb 2290
g.-mez 1153, 1536, 1933
g.-mezdi 398, 1941
g.-mezem 1042, 1642
g.-miş 1827
g.-mişdi 442, 2151
g.-mişdim 1649
g.-se 1145, 1196, 1467, 1467, 1884, 1897, 2062
g.-seler 989
g.-seydim 1117

g.-üban 466, 578
g.-üben 1708, 2227
g.-ülsin 30
g.-üm 475, 1301
g.-ünüb 527
g.-üb 120, 245, 484, 795, 1056, 1089, 1208, 1293, 1306, 1645, 1828, 2135, 2141
g.-übdür 1940
g.-übsen 1217
g.-ür 332, 1046, 1919

görin- 1. görme duyusu ile varlığı seçilmek. 2. gözle görülebilir halde olmak. 3. sanılmak, benzemek gibi gelmek. 4. belirmek, ortaya çıkmak. 5. mevcut ve hazır olmak, meydanda olmak.
g.-di 1266
g.-ür 730

görüş 1. görünüş. 2. iki veya birkaç kişinin kararlaştırılmış zamanda ve yerde tayin ettikleri görüşme.
g. 19
g.-de 16

görüş- 1. iki veya daha fazla kişi birbiri görmek, buluşmak.
g.-üb 17

göster- 1. görülmesni sağlamak, görülmesine sebep olmak. 2. çıkarmak, görülmesine imkan vermek, takdim etmek. 3. işaret etmek, delil olmak. 4. ayırmak, belli etmek. 5. meydana koymak, saklamak.
g. 1465
g.-di 1690
g.-gil 1045
g.-se 1220, 1351, 1895
g.-üb 586, 1864

gösteriş ne yapmak, nasıl davranma hususunda emir, talimat, izahat.
g. 33

götür- 1. yakından uzağa taşımak, nakletmek. 2. koparıp almak, yok etmek, alıp gitmek. 3. kaldırmak. 4. almak; içine sığdırmak. 5. eline almak, aline alıp kaldırmak. 6. üzerinde taşımak, yanında bulundurmak. 7. beraberinde bulundurmak, onunla beraber gitmek. 8. sağlamak, temin etmek. 9. öldürmek. 10. gidermek, izafe etmek, ortadan kaldırmak, bertaraf etmek.
g. 839, 966
g.-di 243, 528, 576, 577, 581, 590, 829, 951, 1707, 1727, 1860, 1862, 2103, 2300, 2412
g.-diler 470, 1163, 1709, 1806
g.-düm 2402, 2402
g.-e 1967
g.-elim 1724, 1882
g.-miş 2158
g.-ün 627
g.-üb 467, 496, 667, 936, 1079, 1244, 1284, 1681, 1790, 1920, 2069

gövde vücut, beden.
g.+ler 822

gövher 1. elmas. 2. değerli taş. 3. bir şeyin aslı, esası.
g. 452, 716, 784
g.+(dürr ü gövher) 12, 179
g.+(leʿl-i gövher) 250
g.+dür 716

göyçek güzel.
g. 1478

göz 1. görme organı. 2. görmek. 3. bakış. 4. ele alış tarzı, görüş, bakış açısı.
g. 52, 1864, 1927, 1929, 1932, 1941, 2230
g.+de 3
g.+den 703, 1192, 1787, 1933, 2155, 2175
g.+i 74, 291, 722, 760, 1896, 2119, 2209, 2277
g.+im 1644
g.+imden 1658
g.+ime 1650
g.+in 88, 772, 1527, 1921, 1922
g.+inden 167, 293, 633, 971, 1228, 1229, 2430
g.+ine 618, 1153, 1312, 1392, 1455, 1984
g.+leri 10, 235
g.+lerinde 168
g.+lerinden 101, 237, 237
g.+lerine 477, 535, 1265, 1266
g.+üm 641, 2427

gözed- gözetlemek, beklemek, bakmak, ummak.
g.-üb 2398

gözel 1. ayıpsız, kusursuz. 2. göze iyi görünen.
g.+dir 788
g.+ler 9, 45, 80, 201
gözle- arzu ile beklemek, intizar etmek.
g.-r 27
güne tür, nevi, çeşit, tarz.
g. 394, 672, 1179, 2176, 2407.
güş 1. kulak. 2. dinleme, işitme.
g. 67, 127, 2352
güşe köşe.
g.+lerim 684, 976
güşe-nişīn dünyadan elini çekip ibadetle uğraşan.
g.1667
güc 1. güç, kuvvet. 2. sahip olduğu kuvvet ve önemin verdiği yaptırma ve yönlendirebilme hassası, nüfuz, kudret.
g.+ime 1646
g.+ine 1654
g.+lü 2089
gücli 1.kuvvetli, zorlu. 2. tesiri büyük ve şiddetli olan.
g. 822
güftār söz.
g. 64, 1346
g.+(ḥadīṣ u ḫaṭṭ u ḫāl u ḥüsn-i güftār) 1892
g.+(iẓhār-ı güftār) 1511
g.+(neḳl-ı güftār) 1074
g.+ına 1865, 2211
güftügū 1. söz. 2. dedikodu.
g.+nı 1967
g.+ya 2182
gül küçük ve dikenli bir ağaçta olub şeklinin ve kokusunun güzelliğiyle meşhur ve şairler arasında bülbülün aşık olduğu çiçek olarak dilden dile dolaşır.
g. 7, 12, 16, 46, 1056, 1353, 1885, 1896, 2126
g.+ı+(nigār-ı nāzenīn-i gül-ʿizār) 1467
g.+(gül-i ḥemrā) 1469
g.+(serv-i gül-endām) 597
g.+den+(reyḥān u gül) 246
g.+dür 44
g.+inden 684
gül- sevinmek, eğlenmek, cümbüş etmek.
g.-mez 1430, 1595
gül-āb gül suyu.
g.+ı 2158
gül-berg gül yaprağı.
g. 2058
g.+(gül-berg-i ḫendān) 722, 953
g+(gül-berg-i lāle) 248
g.+(gül-berg-i nesrīn) 596
g.+(gül-berg-i reʿnā) 713, 2060
gülcemāl 1. gül yüzlü. 2. bayan ismi.
g. 24, 28
g.+e 32, 88, 144
g.+e+(vüṣāl-i gülcemāl) 114
g.+i 22, 79, 95, 181
g.+im 123
g.+in 164
g.+miş 16
gül-endām . narin yapılı, boyu posu ile güle benzeyen, gül beden.
g. 569, 940, 1223, 1368
gül-gūn gül renkli, pembe.
g. 2088
g.+(eşk-i gül-gūn) 971, 1229
g.+(şerāb-ı erġuvān u cām-ı gülgūn) 325
gülistān gül bahçesi.
g. 21, 997
g.+ı 2099
gülzār gül bahçesi.
g. 44
g.+(seyr-i gülzār) 1755
güm kayıp, kaybolmuş.
g. 880, 1324
gümān 1.zan, şübhe. 2. sanma, sezme, ihtimal. 3. ümit, istek, arzu.
g. 1461, 1678, 1992
g.+a 2105, 2156, 2201
g.+a+(fikr ü gümān) 2278
g.+da 745
g.+dan 1516, 2156
g.+dan+(şekk ü gümān) 2171, 2208
g.+ı 417, 1031, 1669, 2029, 2203
g.+ı+(şekk ü gümān) 1826
g.+ız 1890
gümrāh yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış.

g. 1844, 1988
g.+(merdūd-ı gümrāh) 1159
g.+(sergerdān u gümrāh) 1081, 1192, 1262, 1280
g.+(zişt-i gümrāh) 1532
gümüş kıymetli süs eşyası imaline yarayan, kendine has beyaz renkte olan metal element.
g. 393
gün 1. dünyanın kendi ekseni etrafında bir kere dönmesi ile geçen yirmi dört saatlik süre. 2. yirmi dört saatlik günün aydınlık kısmıdır. 3. zaman, devir. 4. hoş geçirilen zaman, rahat. 5. vakit, zaman. 6. hal. 7. Güneş.
g. 19, 25, 30, 35, 182, 227, 304, 331, 363, 397, 479, 543, 544, 651, 705, 742, 825, 842, 867, 897, 933, 935, 960, 987, 1003, 1059, 1059, 1105, 1166, 1173, 1181, 1204, 1215, 1340, 1387, 1422, 1469, 1547, 1554, 1560, 1569, 1626, 1633, 1675, 1696, 1705, 1715, 1748, 1798, 1840, 1895, 1916, 1943, 1999, 2015, 2019, 2035, 2098, 2128, 2140, 2148, 2182, 2249, 2249, 2253, 2295, 2310, 2352, 2417, 2436
g.+de 406, 587, 909, 1629, 1671, 1742, 2022
g.+den 318, 1254, 1659
g+e 318
g.+i 793, 2381
g.+idir 2310
g.+im 25
g.+imde 2427
g.+imüzden 910
g.+inde 376
g.+ine 1140
g.+ler 113
g.+lerini 692
g.+ümiz 1953
günāh Allah'ın emirlerine aykırı olarak görülen iş, dini suç.
g. 347, 1513
g.+ı 507
g.+ım 351, 375, 538, 802, 1282, 1339, 1525, 1545, 2013, 2150
g.+ın 899, 1716
g.+ından 286
gündüz günün aydınlık olan yani güneşle aydınlanan kısmı.
g. 25, 311, 412, 519, 594, 608, 618, 768, 833, 968, 978, 981, 988, 1358, 1446, 1623, 1752, 1759, 1817, 1869, 2373
güneş 1. içinde yaşadığımız yeryüzü ile diğer gezegenlerin tabi oldukları yıldız, gün.
g. 49, 77, 112, 215, 1220, 1548, 1690, 1761, 2239
g.+den 161, 167
günüz gündüz; günün aydınlık olan yani güneşle aydınlanan kısmı.
g.+ler 117
gürūh topluluk, cemaat, bölük.
g.+(gürūh-ı Fāṭime) 1359
güster 1. yayan, dağıtan. 2. yayma, dağıtma. 3. döşeyen.
g. 1063, 1082, 1194
g.+(şāh-ı güster) 387, 1847
güvāh tanık, şahit.
g.+ım 351, 2150
g.+ın 2151
g.+i 782, 798
güzeşt geçme, geçiş.
g. 453
güzīde 1. seçmiş, seçilmiş, seçkin. 2. ölçülü, tartılı.
g. 369
g.+(ḫired-mend-i güzīde) 764
g.+(merd-i güzīde) 1870
g.+(şāh-ı güzīde) 2333
ḫᵛāb 1.uyku, rüya 2. düş.
h.+(ḫᵛāb-ı ġeflet) 327, 333
h.+(ḫᵛāb-ı ʿişret) 794
h.+(ḫᵛāb-ı meṣleḥet) 2218
ḫᵛāce 1. efendi, sahip. 2. tüccar.
h. 273, 281, 288, 289, 298, 400, 427, 435, 438, 442, 444, 618, 622, 632, 635, 644, 657, 751, 762, 767, 770, 776, 857, 1436, 2144, 2151
h.+(ḫᵛāce-yi bergeşte-dövlet) 383
h.+(vezīr ü ḫᵛāce vü ferrāş u şāṭer) 1945
h.+den 2154
h.+ye 278, 1293, 2151
haçan ne vakit, ne zaman.
h. 976, 1941, 2047
h.+a 1692
h.+dan 1738
ḫādim hizmet eden, yardımcı olan.

h. 23, 156
ḥadīṯ 1. Hz. Muhammed'in sözleri. 2. yeni, taze.
h.+(ḥadīṯ-i muṣṭafā) 996
h.+(ḥadīṯ ü ḫaṭṭ u ḫāl u ḥüsn ü güftār) 1892
hādiṯāt hadiseler, olaylar.
h.+(zi-cevr-i hādiṯāt) 389, 584
ḫᵛāh isteme , isteyiş.
h.+(ḫᵛāh u nā-ḫᵛāh) 989
ḫᵛāhān istekli.
h. 2157
ḫᵛāher kız kardeş.
h. 966
h.+(ḫᵛāher ü ana) 2400
ḫᵛāhiş istek, arzu, dilek.
h.+i 93
ḥā'il bir şeyin önünü kapayan, ileriyi görmeye engel. olan şey, mania.
h. 1510
ḫā'in 1. ihanet eden, sadakat göstermeyen, güveni kötüye kullanan. 2. eziyet etmekten, karşısındakini üzmekten, zarar vermekten hoşlanan.
h. 445, 1408
h.+(bed-ḫᵛāh-ı ḫā'in) 534
ḫāk toprak.
h. 1392, 1409
h.+(ḫāk-ı rāh) 1789
h.+e+(ḫāk-ı tīr) 1760
ḫāḳān Türklerde ve Moğollarda hükümdarlara verilen unvan.
h.+(ḫāḳān-ı meġrūr) 2
h.+(ḫān u ḫāḳān) 2049
ḥākim 1. hükmeden, buyruğunu yürüten, hakimiyet kurmuş olan. 2. baskın durumda olan, diğerlerinden daha başta gelen.
h. 185, 1385
h.+(ḥökm-i ḥākim ü merg-i müfācāt) 1379
ḥaḳḳımda- ḥaḳḳında ilişkin.
h. 1841
h. 65
ḫāl vücuttaki küçük esmer benek, ben.
h.+(ḥadīṯ ü ḫaṭṭ u ḫāl u ḥüsn ü güftār) 1892
h.+ı 13
h.+(ḫāl-ı mişkīn) 761
ḥāl 1. bir şeyin içinde bulunduğu ve niteliklerin bütünü, durum. 2. davranış, tutum, tavır. 3. geçmiş ile gelecek arasındaki içinde bulunulan, yaşanmakta olan zaman. 4. güç, kuvvet, takat, mecal.
h. 449, 1284
h.+(behr-i ḥāl) 1678
h.+(ḥāl-i ḳiṣṣe) 357, 2184
h.+(ḥāl-i pinhān) 1086
h.+(ḥāl ü eḥvāl) 4, 1118
h.+(ḥāl ü eḥvāl ü selāmet) 593
h.+de 1241
h.+dur 452, 504
h.+e 204, 238, 340, 364, 526, 685, 804, 807, 992, 1013, 1107, 1112, 1271, 1312, 1315, 1421, 1735, 1815, 2055, 2104, 2283, 2294
h.+i 102, 116, 359, 361, 795, 908, 1123, 1227, 1309, 1444, 1615, 2182, 2185
h.+im 660, 751, 806, 979, 1416
h.+imden 1467
h.+ime 805
h.+in 426, 427, 635, 788, 901, 1281
h.+in+(ʿerż-i ḥāl) 1118
h.+inde 1762
h.+inden 968, 1016, 1230, 1858, 2092
h.+iniz 594
h.+inle 205
h.+iyle 922
ḫālī haberli, haberdar.
h. 92, 1663
ḫālī boş.
h. 1663
ḫām boş, abes, gerçekleşmesi imaknı olmayan.
h.+ı+(sevdā-yı hām) 1962
ḫāme kalem.
h. 1272
h.+(ṭerḥ-ı ḫāme) 2068
ḥāmile gebe.
h. 575, 2105, 2110
hamu her kes, hepsi.
h. 15, 61, 78, 84, 451, 495, 508, 574, 732, 735, 826, 829, 866, 884, 988, 1020, 1056, 1057, 1079, 1147, 1154, 1364, 1620, 1675, 1808, 1823, 2085
h.+mız 1062

h.+sı 496, 758, 864, 2022, 2340, 2341, 2342
h.+sın 520, 1071
h.+ya 1204, 1586, 2436
ḫāmūş susmuş, sessiz.
h. 127, 775, 2020, 2027, 2030
h.+(sākit ü ḫāmūş) 67
ḫān 1. Türklerde hakana bağlı bağlı devlet başkanlarına veya mutakil beyliklerin başkanlarına verilen isim, emir.
h.+(ḫān u ḫāḳān) 2049
handa nerede, nereye.
h. 2303
ḫande- ḫᵛande nerede, nereye.
h. 801, 927, 969, 978
h.+dür 1043, 1045
ḫāne ev.
h. 594, 2063, 2412
h.+(bānū-yı ḫāne) 629, 652, 934
h.+(ber-sūy-i ḫāne) 770
h.+(ehl-i ḫāne) 639
h.+(maḥrem-i esrār-ı ḫāne) 1390
h.+(sū-yı ḫāne) 243, 2410
h.+ye 326
ḫanı 1. nerede, ne oldu. 2. yerine getirilmeyen bir vaatten bahsedilirken sözün başına getirildiğinde sitem ifade eder.
h. 1106, 1128, 2408
hanı nerede, ne oldu.
h. 426, 471, 1268, 1693, 2243,
hansı hangi.
h. 40
ḫānümān ev bark, yuva, aile.
h.+(tāc u taht u ḫānümān) 1039
h.+ım 973
h.+ın 514
h.+ın+(genc ü māl u ḫānümān) 1576
ḫār diken.
h.+(hār u neşter) 998
hara nere, nereye
h.+a 40, 214
ḫarāb- ḫarābe 1. yıkık dökük, yıkılmaya yüz tutmuş, viran. 2. kötü durumda, bitik, perişan.
h. 1494
h.1502
ḫarāmī haydut, yolkesen, hırsız.
h. 232, 236, 262, 265, 272, 2305, 2306, 2371, 2395
h.+(celālī vü ḫarāmī) 2302
h.+(düzd ü ḫarāmī) 1268
h.+(rind ü ḫarāmī) 2396
h.+ler 268
haray yardım, imdat.
h.+a 214
ḫārgāh büyük çadır, otağ.
h. 39
h.+(ġulām-ı ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 397
h.+(ḫeyme vü hārgāh u ferrāş) 1944
h.+(nefir-i ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş)
1607
h.+(oṭaḳ u ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 1820
ḫār-vār eşek yükü.
h. 406
ḫāṣ 1. özel, has. 2. hükümdara özgü. 3. yakın kişiler.
h.+(ʿām ü hem ḫāṣ) 500
h.(ḫelvet-i ḫāṣ) 320
h.+(mecmā-yi hᵛās) 450
Ḥasan özel isim, erkek ismi.
h. 569
ḫāṣil 1. husule gelen, olan, meydana çıkan. 2. ortaya çıkan semere, netice.
h. 225, 236, 357, 411, 430, 434, 541, 884, 937, 1065, 1073, 1141, 1317, 1415, 1420, 1449, 1485, 1609, 1664, 1665, 1672, 1828, 1871, 1902, 1916, 1980, 2066, 2185, 2202, 2261, 2268, 2423
ḫaṣlet yaratılıştan gelen özellik, huy, mizaç, tabiat.
h. 261, 1070
h.+ini 771
ḫāşā asla, katiyyen, hiçbir zaman, Allah göstermesin, uzak olsun.
h. 1210, 1210, 1515
ḫāşelillāh Allah göstermesin, asla.
h. 1116
ḫāṭir. düşünme, akılda tutma, zihin, hafıza. 2. gönül, duygu, his. 3. bir kimsenin biri üzerindeki saygılı etkisi, itibar.

h. 583, 1089, 1235, 1300, 2031, 2067
h.+ük 616
ḫātūn- ḫᵛātūn 1. kadın. 2. eş, zevce.
h. 332, 340, 348, 700, 960, 961, 1102, 1113, 1483, 1521, 1524, 1995, 2005, 2031, 2033, 2130, 2140, 2144, 2160, 2175, 2178, 2182, 2184, 2185, 2198, 2431
h.+(ḫātūn-ı cānān) 1437
h.+(ḫātūn-ı dīndār) 964
h.+(ḫātūn-ı giryān) 2032
h.+(ḫātūn-ı kübrā) 1371
h.+(ḫātūn-ı reʿnā) 630, 1359
h.+(solṭān u ḫātūn) 329
h.+a 338, 2023, 2185, 2413, 2437
h.+ı 1457, 2155
h.+ın 2412
h.+ıyla 331
ḫavf korku.
h.+(ḫavf-i ikrāh) 389
hāy ses taklidi; başına geldiği kelime veya cümlenin anlamını kuvvetlendirir.
h.+ı 661
haydūt silahlı soygun yapan, dağlarda, kırlarda yol kesen kimse.
h. 661
Ḥayy Tanrı'nın sıfatlarından biri.
h.+(ḥayy-ı bīçün) 1247
ḥaẕer 1. sakınma, çekinme. 2. sakın, çekin, kork.
h. 1976, 2043
ḥāẕır 1. bir işi yapmak için gerekli her türlü şeyini tamamlamış olan. 2. belli bir işi yapacak veya belli bir işe yarayacak duruma getirilmiş olan. 3. bir yerde mevcut olan, bizzat bulunan, huzurda, göz önünde bulunan. 4. şimdiki, şimdi var olan.
h. 79, 132, 186, 218, 219, 220, 555, 728, 805, 1006, 1616, 2409
h.+am 107, 148
ḥāẕırla- 1. (yapılacak işi) uygun duruma sokmak, istenildiği zaman faydalanılmak üzere hazır etmek, hazır hale getirmek.
h.-sınlar 31
ḥāẕırlıḳ hazır olmak için gerekli şeyleri yapma yapma işi, hazırlama.
h.+ı 33
ḫeber 1. olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dair orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz. 2. biri vasıtasıyla bir kimseye bir hususu bildirmek.
h. 144, 184, 186, 690, 711, 826, 831, 906, 969, 1007, 1387, 1388, 1408, 1412, 1436, 1468, 1520, 1567, 1611, 1626, 1744, 1859, 2082, 2172
h.+den 92, 143, 1717
h.+siz 97, 792, 1027
h.+sizdir 204
ḫeberdār haberi olan, haberli, vakıf.
h. 62, 206, 272, 526, 594, 647, 654, 745, 746, 845, 895, 960, 965, 984, 992, 1013, 1022, 1028, 1037, 1044, 1095, 1107, 1271, 1278, 1312, 1391, 1454, 1578, 1597, 1600, 1730, 2009, 2111, 2171, 2208, 2235, 2282, 2283, 2362, 2381
ḫeberleş- karşılıklı haber alıp vermek.
h.-di 725
ḥedd 1. sınır. 2. derece, mertebe. 3. gerçek değer.
h.+en 251, 365, 395, 1169, 1263, 1794, 1818, 2072, 2073
ḫecil utanmış, utancından yüzü kızarmış, mahçub olmuş.
h. 722, 1352, 1468
h.+dür 275, 2012
heft yedi.
h. 248, 2283
h.+(pādişāh-ı heft-kişver) 1550
heftüm yedinci.
h.+(āmedan-i vezīr-i heftüm)
heftümīn yedinci.
h.+e+(vezīr-i heftümīn) 1690
ḥeḳḳ-ḥeḳ 1. Allah, Hüda. 2. doğru, gerçek. 3. hisse, pay.
h. 241, 437, 538, 604, 672, 673, 744, 823, 907, 1007, 1008, 1091, 1138, 1162, 1236, 1327, 1333, 1355, 1564, 1654, 1658, 1665, 1671, 1845, 1871, 2014, 2234, 2269, 2288, 2335, 2418
h.+a 502, 595, 714, 931, 1002, 1015, 1051, 1382, 1464, 1563, 1564, 1566, 1642, 1663, 1664, 1838, 2065, 2268, 2269, 2270
h.+(ḥeḳḳ-ı neʿmet) 1324, 1326
h.+(ehl-i ḥeḳḳ) 2265, 2266

h.+a+(dergāh-ı ḥeḳḳ) 574
h.+(muṭīʿ-yi emr-i ḥeḳ) 954
h.+(riżā-yi ḥeḳ) 1712, 2384
h.+(riżā-yi ḥeḳ-teʿālā) 1359
h.+(sāye-yi ḥeḳ) 193, 1237, 1697
h.+(tevfīḳ-i ḥeḳ) 1660
h.+dan 475, 664, 967, 1686, 1879, 2366, 2367, 2369
h.+dār 437
h.+ın 644, 929, 1546, 1673, 2367
h.+dan+(ġeyr-i ḥeḳ) 1425
h.+dur 351, 556

Ḥeḳ-Teʿālā Allah, Tanrı.
h. 207, 881
h.+dur 899

ḥeḳāret küçük düşürme, horlama.
h. 398

ḥekāyet 1. hikaye; bir olayı sırasıyla anlatma işi.
h. 1, 360, 390, 427, 567, 744, 1136, 1142, 1343, 1547, 1960, 1997, 2093, 2160, 2222

ḥeḳīḳet 1. asıl olan durum ve şekil, gerçek, asıl. 2. var olan, gerçekleşmiş bulunan, fikir, tasavvur veya hayal olmayıp fiili olarak var olan şey, vakıa. 3. doğru olan şey. 4. vefalı olma durumu.
h. 135, 509, 900, 1829, 1917, 1926, 2000, 2207, 2327, 2331, 2394
h.+(ʿeyn-i ḥeḳīḳet) 60
h.+den 99
h.+siz 2040

ḥekimāne hikmet sahibi, hakim olana yakışacak suretle.
h. 1019

ḥeḳīr 1. değersiz, itibarsız, küçük. 2. eskiden bir kimsenin kendisi için kullandığı tevazu sözü, bendeniz, kulunuz.
h.+e 1698

helāk ölme, mahvolma, yok olma.
h. 1373,
h.+im+(ḳasd-i helāk) 1336

helāl 1. dinin yasaklamadığı şey. 2. nikahlı eş.
h. 490

ḫelāyiḳ insanlar.
h. 61, 741, 1031, 1132, 1330, 1733, 2027, 2351, 2377
h.+dan 831, 1756

hele 1. inkar cümlelerinde beklenilen işin zamanında olmadığını, gecikmiş olduğunu bildirir. 2. bir de, ilave, üstelik. 3. nihayet, sonunda, akıbet. 4. her şeyden önce.
h. 98, 142

ḫelʿet 1. kaftan. 2. mükafat, bahşiş, armağan.
h. 284, 586, 735, 1050, 1285, 1538, 2226.
h.+(esbāb-ı ḫelʿet) 1207
h.+(enʿām u ḫelʿet) 440
h.+(zer-beft-i ḫelʿet) 1819, 2427

ḫelḳ 1. bir milleti meydana getiren insan topluluğu. 2. aynı yerde bulunan kimseler. 3. kalabalık, güruh. 4. insanlar, yaratılmış olanlar.
h. 367, 987, 1177, 1314, 1683, 1835, 2026, 2030, 2122, 2357
h.+(duʿā-yi ḫelḳ) 1155
h.+(ḫelḳ-i ʿālem) 1550
h.+(ḫelḳ-i bisyār) 2081
h.+(ḫelḳ-i cehān) 508, 1554, 2359
h.+(ḫüdā vü ḫelḳ) 1857
h.+e 973, 1206, 1536, 1785, 2160
h.+ün 371

ḫelḳān halklar, insanlar.
h. 408, 496, 2066
h.+(ḫelḳān-i ʿālem) 837, 1837

ḥelvā un veya unlu maddelerle şeker ve yağdan yapılan, muhtelif şekil ve çeşitleri olan tatlı.
h. 813

ḫelvet 1. yalnız kalma, tenha kalma, tenhaya çekilme, tenhalık. 2. tenha yer. 3. gözlerden uzak olacak şekilde bir yerde birileriyle baş başa kalma. 4. gizli.
h. 121, 145, 158, 326, 330, 830, 1407, 2140
h.+(cāy-i ḫelvet) 2102
h.+(ḫelvet-i ḫāṣ) 320
h.+(ḫelvetgāh-i şāh) 377
h.+(der-künc-i ḫelvet) 1436
h.+de 1027, 2141
h.+e 1741

ḫem eğri.

h. 521
hem 1. iki veya daha çok şeyin, bilhassa birbirine zıt olan şeylerin birlikte bulunduklarını göstermek için tekrar edilerek kullanılır. 2. bir de, zaten şurası da var ki anlamına gelir. 3. birden fazla şeyin birlikte bulunduğunu veya birden fazla işin birlikte yapıldığını gösterir.
h. 14, 90, 121, 157, 173, 191, 231, 261, 262, 299, 310, 353, 421, 421, 438, 495, 587, 608, 612, 612, 613, 613, 640, 657, 692, 703, 726, 728, 730, 738, 740, 747, 779, 828, 844, 890, 897, 915, 964, 974, 977, 1000, 1038, 1041, 1046, 1050, 1058, 1067, 1067, 1069, 1095, 1095, 1097, 1105, 1131, 1139, 1150, 1150, 1158, 1161, 1205, 1241, 1293, 1297, 1349, 1349, 1376, 1519, 1540, 1591, 1643, 1682, 1765, 1797, 1806, 1819, 1824, 1869, 1923, 1946, 1948, 2000, 2001, 2094, 2114, 2123, 2129, 2129, 2137, 2137, 2175, 2184, 2184, 2220, 2263, 2264, 2265, 2293, 2297, 2342, 2351, 2428
h.+(ʿām ü hem hās) 500
h.+(ṣāḥib-i dīvān ü hem defter) 310
h.+(zer ü māl u ġulām u hem kenīz) 1383
ḥemā'il 1. muska. 2. sağ omuzdan sol kalçaya kadar uzanıp ucuna kılıç takılan kayış.
h. 1155
hemān 1. hemen, derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden.
h. 31, 220, 232, 260, 356, 630, 657, 778, 781
hemdem birlikte bulunan, samimi, canciğer arkadaş, dost.
h. 253, 311, 592, 790, 977, 1623, 1873, 1954
h.+(hemdem-i şāh) 612
h.+i 117
hemīşe daima, her zaman.
h. 43, 234, 282, 319, 396, 559, 566, 570, 583, 608, 1002, 1002, 1015, 1184, 1192, 1348, 1355, 1369, 1369, 1568, 1571, 1586, 1621, 1642, 1719, 1818, 1837, 1839, 1851, 1959, 2005, 2044, 2109, 2197, 2216, 2260
ḥemiyyet onur ve haysiyet.
h. 1832, 2243
ḥeml gebelik.
h.+ e+(vāż-i ḥeml) 165
h.+(bār-i ḥeml) 603
ḥemle 1. ileriye doğru atılma, atılış. 2. düşmana karşı yapılan saldırış, saldırma, hücum.
h. 138
hem-nişīn beraber oturub kalkan, teklifsiz arkadaş.
h. 1205, 1869
h.+(hem-nişīn ü hem-zebān) 1831
h.+i 1668, 2109
h.+im 587, 1446, 1563
h.+sen 1621
ḥemrā kırmızı, kızıl.
h.+ye+(gül-i ḥemrā) 168, 1469
hem-rāh yoldaş, yol arkadaşı.
h.263, 770, 1280, 1600, 1915, 2389
hem-sāz 1. uygun, uygunluk. 2. arkadaş, arkadaşlık.
h. 115
hem-ser erkek ve kadın eşlerden her biri.
h. 88
hemtā benzer, taydaş, denk.
h. 1210
h.+(cism ü hemtā) 495
hemvār düzgün, muntazam, uygun.
h.+(vecīh ü ḳābil ü mevzūn u hemvār) 2130
hemyān para kesesi.
h. 657
hem-zebān 1. aynı dili konuşan. 2. aynı düşüncede olan.
h.+dur+(hem-nişīn ü hem-zebān) 1831
h.+lık 1676
ḫencer 1. kamadan küçük, ucu eğri ve sivri, iki yanı keskin bıçak; hançer.
h. 1630
h.+(şemşīr ü ḫencer) 1008
ḫendān gülen, şen.
h. 1737
h.+(gül-berg-i ḫendān) 722, 953
h.+(mesrūr u ḫendān) 1815
h.+(şād ü ḫendān) 334, 1753, 2067, 2292

hengām 1. zaman, vakit. 2. hay küy, kılü kal.
h.+(hengām-ı fürşet) 1827
henüz 1. daha şimdi, yeni. 2. (olumsuz cümlelerde) daha, hala, şimdiye kadar.
h. 1534
her 1. önüne geldiği ismin tamamını bildirir, birer birer olarak, hepsi. 2. önüne geldiği tekil kelime için cümlede verilen hüküm olumsuzsa, bu hükmün aynı cinsten olan şeylerin hepsi için değil ancak bazısı için geçerli olduğunu belirtir.
h. 9, 30, 62, 103, 118, 148, 149, 150, 153, 171, 180, 194, 222, 223, 226, 227, 252, 255, 256, 260, 272, 309, 322, 330, 361, 365, 381, 394, 417, 516, 457, 461, 496, 517, 541, 546, 562, 588, 594, 594, 604, 632, 672, 678, 679, 690, 692, 769, 773, 809, 809, 811, 812, 903, 904, 971, 982, 987, 1006, 1080, 1081, 1087, 1091, 1157, 1172, 1202, 1203, 1206, 1208, 1228, 1235, 1251, 1279, 1325, 1330, 1332, 1344, 1346, 1388, 1445, 1445, 1449, 1469, 1489, 1500, 1501, 1530, 1535, 1542, 1552, 1587, 1587, 1600, 1609, 1642, 1650, 1660, 1660, 1685, 1722, 1731, 1742, 1762, 1763, 1816, 1830, 1839, 1860, 1877, 1878, 1886, 1887, 1892, 1931, 1933, 1958, 1959, 1963, 1977, 1998, 2012, 2019, 2044, 2079, 2081, 2132, 2138, 2219, 2223, 2267, 2362, 2377, 2431, 2435
ḫerāc 1. Müslüman olmayan tebaadan ve sahibi Müslüman olmayan araziden alınan vergi. 2. zor kullanarak zorbalıkla alınan para.
h. 1194
ḥerāret 1. sıcaklık. 2. susuzluk. 3. coşkunluk, şevk, ateşlilik.
h. 54, 2103
h.+li 161
here her biri, her kes.
h. 2245
ḥerem 1. herkesin girmesine izin verilmeyen, saygı gösterilmesi gereken yer. 2. Müslüman saray, konak ve evlerinde yabancı erkeklerin giremediği, yalnız kadınlara mahsus yer. 3. eş, zevce.
h. 340, 527, 530, 1121, 1391, 2022
h.+de 1501, 1963, 2057, 2128
h.+den 1827, 2040
h.+in 1079
h.+le 336
heresi her biri ayrı ayrılıkta.
h. 675, 699
ḫerīdār alıcı, müşteri.
h. 482
hergiz asla, katiyyen, hiçbir zaman, hiçbir vakit, hiçbir şekilde.
h. 1337, 1562, 1931
ḥesāb 1. sayı, sayma, sayı ile ilgili. 2. tahmin. 3. bir işi başarmak için alınan tedbirlerin tamamı.
h. 1571
ḫesāret hasarlar, zarar ve ziyanlar.
h. 796, 896, 1441
h.+(nöḳṣān u ḫesāret) 2306
ḫeṣā'il hasletler, huylar, güzel huylar.
h. 1041, 1219, 1510
ḥesb gereğince, sebebiyle, göre, cihetiyle.
h.+(ber-ḥesb-i imkān) 436
h.+(ḥesb-i dil-ḫvāh) 1877
ḥesbü'l-işāre işaret gereği.
h. 1659, 2136
ḥesed kıskançlık, çekememezlik.
h.+den 315, 1373, 1880
ḫesīs 1. cimri, pinti. 2. alçak, değersiz, kıymetsiz, insanı küçülten.
h.+(bedbeḫt ü ḫesīs ü bī-vāḳar) 552
h.+ün 407
ḥesret 1. ayrı kalınan veya elden kaçırılan bir şeye karşı duyullan istek, tekrar görme ve kavuşma arzusu, özleyiş, özlem. 2. özlenen şey veya kimse.
h. 96, 847, 925
h.+(āh-ı ḥesret) 319, 679, 710, 1187, 2223
h.+(āh-ı ḥesret ü te'essüf) 420
h.+(eşk-i ḥesret) 293, 633, 1228
h.+den 778
h.+i 570
ḫeste sağlığı bozuk olan, sıhhati yerinde olmayan kimse.
h. 18, 161, 1397

h.+(mecrūḥ u ḫeste) 477, 1335, 1488, 1506, 2008, 2090, 2315
h.+nın 1543

ḥesūd hasetçi, kıskanç, çekemeyen.
h.+den 1840

ḫeṭā 1. aslına uygun olmayan, doğru olmayan, yanlış, yanlışlık. 2. kusurlu davranış, kabahat. 3. istemeyerek ve bilmeyerek yapılan kusur, bir kasıt olmadan yapılan yanlışlık. 4. günah.
h. 1282, 1701, 1713
h.+dur 513, 1699
h.+dur+(teḳṣīr ü ḫeṭā) 1818

ḫeṭer tehlike, güvensizlik.
h. 160
h.+den+(şerr ü ḫeṭer) 143

ḫetm bitirme, sona erdirme, tamamlama.
h.+(ḫetm-i itmām) 544

ḫeṭ 1. çizgi. 2.satır. 3. yazı. 4. ayvatüyü.
h. 949
h.+(ḥadīṣ ü ḫeṭṭ u ḫāl u ḥüsn ü güftār) 1892

hevā 1. istek, arzu, heves, meyil. 2. aşk, sevgi, tutsak. 3. arzu, iptila. 4. hava.
h. 407, 1760
h.+(hevā-yi ʿėşḳ) 1110, 1276
h.+(hevā-yi ʿıyş u ʿişret) 1361

hevādār açık mekanlı.
h. 1321, 1792

ḥevādiṣ 1. ilgiyle karşılaşan haber. 2. olub biten vakalar, hadiseler, olaylar.
h.+den 1849

ḥevāle bir şeyi birine veya bir yere doğru savurma, yöneltme.
h. 271, 2312, 2313

hey bir şeyin daim, arası kesilmeden veya tez tez tekrarlandığını veya çok devam ettiğini bildirir.
h. 159

ḥeyā 1. utanma, sıkılma, utanç. 2. ar, namus, edep.
h. 1178
h.+(ḥeyā vü ʿismet) 81

ḫeyāl 1. aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey. 2. bir kişi, olay veya nesnenin zihinde canlanan, biçimlenen sureti. 3. geçmişte yaşanmış bir şeyi zihinde canlandırma, hatırlama. 4. tasavvur etme.
h. 2156
h.+(ḫeyāl-i veṣl-ı cānān) 1261
h.+den+(fikr ü ḫeyāl) 2170
h.+e 400
h.+i 23, 361, 571, 575, 752, 797, 1413
h.+im 123, 806
h.+inde 1394

ḥeyālu ismetli, abırlı, namuslu, utancak.
h.953, 1804

ḫeyānet 1. sonuna kadar bağlı olması gereken bir şeye karşı kendisinden beklenen sadakatı göstermeme, güveni kötüye kullanma, ihmal ve hilekarlık göstererek sözünü ve ahdini tutmama, ihanet eden. 2. karşısındakine eziyet eden, sözünde durmayan, vefasız.
h. 126, 141, 443, 967, 1103, 1411, 1515, 1963, 1973, 1975
h.+(meyl-i ḫeyānet) 2041
h.+(ṣāḥib-i ḫeyānet) 2173

ḫeyāsız 1. utanma duygusu olmayan, utanmaz, arlanmaz. 2. edep ve ahlak kurallarına aykırı.
h. 368, 2040

heybetlü heybetli, görünüşü korku ile karışık bir saygı uyandıran, böyle bir duygu uyandıracak büyüklük ve görünüşte olan.
h. 1651

ḫeyf eyvah, yazık, heyhat.
h. 369, 1100, 1135, 2167
h.+(ḫeyf u efsūs) 274, 551

ḫeyl 1. atlı asker, süvari. 2. güruh, taife, topluluk.
h.+(ḫeyl ü sipāhī) 718, 1703
h.+(leşker ü ḫeyl ü sipāhī) 1591
h.+(ser-ḫeyl-i ḫūbān) 1468, 2133

ḫeylī oldukça, fazla, çokça, epey.
h. 153, 160, 169, 436, 786

ḫeyme çadır.
h.+(ġulām-ı ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 397
h.+(ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 1944
h.+(nefir-i ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 1607

h.+(oṭaḳ u ḫeyme vü ḫārgāh u ferrāş) 1820
ḫeyr iyilik, iyi, faydalı, yararlı iş.
h. 149, 549, 797, 1344, 1942
h.+(duʿā-yı ḫeyr) 82, 1065
h.+(ḫeyr ü behre) 475, 1131
ḫeyrān 1. bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, takdir eden. 2. şaşkın, şaşırıp kalmış kimse.
h. 9, 204, 273, 294, 326, 458, 507, 725, 786, 1351, 1897, 2062
h.+(māt u ḥeyrān) 84, 114, 794
h.+(medḫūş u ḥeyrān) 473, 1261, 1307, 1573
ḫeyrāt 1. iyilikler, hayırlı işler. 2. sırf hayır maksadıyla herkesin faydalanması için yapılan cami, köprü, sebil, çeşme vb.
h. 2265
h.+(ḫeyrāt u eḥsān) 2269
ḫeyret şaşırma, şaşırıp kalma, şaşkınlık.
h.+(meṭlūb-ı ḥeyret) 322
ḫeyr-ḫᵛāh iyiliksever.
h. 409
h.+(cevān-i ḫeyr-ḫᵛāh) 1858
ḫezā'in hazine.
h. 534, 1251
ḫezīmet bozgun, mağlubiyet.
h. 1164
ḫezīn 1. hüzünlü, kederli, mahzun, gamlı. 2. hüzün veren, acıklı.
h.+(dil-efkār ü ḥezīn) 932
ḫezīne 1. toplu halde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. madde değeri yüksek şeylerin bütünü. 2. bunların saklandığı yer. 3. devlet malı, devlet parası ve bunların saklandığı yer.
h. 1501
h.+(genc ü ḫezīne) 314, 1231, 2079, 2258
h.+(kilīd ü ḳıfl u ṣandıḳ u ḫezīne) 520
h.+(yāḳūt-ı ḫezīne) 1242
h.+m 210
h.+ye 1066
ḫezīnedār bir hazineyi korumak ve yönetmekte görevli kimse.
h. 313, 530
h.+(ḫezīnedār-ı solṭān) 519
ḥeżret 1. saygı söstermek üzere büyüklere verilen unvan. 2. huzur.
h.+ine 1891
h.+(ḥeżret-i şāh) 363
hezerān binlerce, bin kere.
h. 699
ḫırāmān salına salına, naz ile, eda ile yürüyen.
h. 1510
Ḫızır Hızır; abıhayat içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, kul sıkıştığında imdadına yetiştiğine inanınlan, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre veli olan zat.
h.+(ḫızr-ı āb-ı zindegān) 1754
ḫired-mend akıllı, anlayışlı.
h. 257, 282, 429, 589, 732, 1796, 2056, 2262
h.+(ḫired-mend-i güzīde) 764
h.+(merd-i ḫired-mend) 889
ḫirīde satın alınmış.
h.+(ġulām-ı zer-hirīde) 764
ḫirīdār alıcı, müşteri.
h. 766, 786
ḫirş 1. öfke, kızgınlık. 2. azgınlık. 3. sonu gelmeyen arzu, istek.
h.+(ḫirṣ-i şeyṭān) 671, 1518
ḫişm öfke, kızgınlık, gazap.
h. 2002
h.+(ḫişm u kīn) 1526, 1556
ḫişm-gīn öfkeli, kızgın, hışımlı.
h. 1651, 2245
ḥicāb 1. utanma, sıkılma, mahcubiyet. 2. perde, örtü, engel, hail.
h.+ı 1920, 2158
hicr ayrılık.
h.+(firāk-ı hicr) 623
h.+inden 848
hicrān 1. ayrılık, ayrılık acısı. 2. insanın içinde yer eden, unutulmaz, onulmaz, dinmez acı.
h. 1401, 1753
h.+(derd-i hicrān) 170
h.+(deryā-yi hicrān) 860
h.+(firāḳ-ı nār-ı hicrān) 228, 686
h.+(hicrān-ı ferzend) 637
h.+(hicrān u firḳet) 620, 1228
h.+(rāz-i hicrān) 1048, 1298

ḥīç 1. olumsuz cümlelerde ve soru cümlelerinde anlamı kuvvetlendirir, katiyen, asla. 2. yok olan veya yok denilecek kadar az olan.
h. 160, 228, 266, 353, 358, 362, 514, 558, 621, 631, 672, 686, 796, 847, 890, 933, 1013, 1336, 1354, 1430, 1542, 1595, 1816, 2051, 2104, 2139, 2176, 2294, 2304, 2367, 2368, 2407
h.+em 107
ḫidmet hizmet, bir kimsenin yapmakla sorumlu tutulduğu iş, kendisine verilen görev. 2. birinin işini görme.
h. 89, 126, 180, 306, 519, 773, 1817, 1959, 2136, 2137, 2138
h.+(ʿerż-i ḫidmet) 509
h.+(be-ḫidmet-i pādişāh)
h.+(ehl-i ḫidmet) 1084
h.+(pīş-i ḫidmet) 305
h.+de 2341
h.+inde 1594
h.+ine 29, 94, 1287, 1549, 1891
h.+lerin 129
ḫilāf 1. ters, aykırı. 2. zıt olma, karşı olma, aykırılık, zıddiyet. 3. yalan.
h.+(ḫilaf-i ʿeḳl) 1639
h.+i 1138
hilāhil zehir.
h.+(zehr-i hilāhil) 637
ḫilāṣ kurtulma, kurtuluş.
h. 143, 1331, 2014, 2336
h.+ı 1167, 1461
h.+ım 1843
ḥīle bir kşmseyi aldatmak, kandırmak ve yanıltmak amacıyla yapılan tertip, düzen.
h. 2285
h.+(mekr ü ḥīle) 975, 2044, 2045
ḥilm 1. insanın tabiatında olan yavaşlık, yumuşaklık. 2. sakin 3. sabırlı insan.
h.+(ḥilm ü behr-i inṣāf) 1804
ḫimāyet koruma, esirgeme, sahip çıkma.
h. 957, 1102
himmet 1. yardım, ihsan. 2. çalışma, gayret etmek. 3. manen büyük kimselerin, ermişlerin dilediklerini yerine getiren manevi gücü, manevi yardımı, lütfu.
h.+(ehl-i himmet) 1739, 1780, 1926, 1995
h.+(merd-i ʿezīz ü ehl-i himmet) 284
ḫişāl hasletler, huylar, güzel huylar.
h.+i 95
h.+in 788
ḥiṣār kale, etraflı istihkamlı kale, bent, sağlam sarp yer.
h.+ı+(ḳalʿa vü şehr ü ḥiṣār) 1575
ḫīre 1. şaşkın, başı dönmüş. 2. inatçı, gözüpek, cesur.
h.+(tünd-i ḫīre) 1760
ḫirmen harman.
v.+(vaḳt-i ḫirmen) 433
h.+im 431
ḫiṭāb 1. sözü veya yazıyı bir kimsye yöneltme, tevcih etme. 2. söz söylemek, söz yöneltmek.
h.+ı 59, 1733
h.+ım 82
ḫīzān kalkan, sıçrayan.
h.+(eftān u ḫīzān) 932, 1099, 1180, 1766, 2038, 2247
ḫorḫi korku.
h.+den 1828
ḫoş duyguları okşayan, zevk veren, beğenilen, güzel, iyi, latif.
h. 16, 20, 24, 92, 95, 256, 260, 284, 301, 615, 1007, 1284, 1913, 2024
h.+(ḫoş-nevīs ü ḫoş-ḳelemzen) 256
h.+dur 192
ḫoş-gū tatlı dilli.
h.+(merd-i ḫoş-gū) 786
ḫoş-ḥāl durumu iyi, mesut, bahtiyar, memnun.
h. 1678, 1736, 2227
h.+(ḫoş-ḥāl ü dil-şād) 1906
h.+(ḫoş-ḥāl ü ḫoşnūd) 715
h.+(ḫoşnūd u ḫoş-ḥāl) 826
ḫoşnūd bir kimseden veya bir halden memnun durumda olan, razı.
h. 186, 308, 309, 1867
h.+(ḫoşnūd u eymen) 2051
h.+(ḫoşnūd u ḫoş-ḥāl) 715, 826
h.+(ḫoş-ḥāl ü ḫoşnūd) 715
h.+(ḫoşnūd u ḫürrem) 606, 1237
h.+(ḫoşnūd u şākir) 1678

h.+(ḫürrem ü ḫoşnūd u ḫürsend) 570
ḥökm 1. hakimiyet. 2. önem, kuvvet, geçerlilik. 3. tesir, nüfuz, kudret. 4. emir, buyruk. 5. divan-ı hümayundan padişah adına çıkan karar.
h. 1004, 1180, 2344
h.+(ez-ḥökm-i teḳdīr) 2182
h.+(ḥökm-i berāt) 893
h.+(ḥökm-i ḥākim) 1379
h.+(ḥökm-i müṭleḳ) 1072
h.+(ḥökm ü fermān) 26, 1539, 1906, 2049
h.+inde 1561
h.+ine 1874, 2233
h.+ü 271
h.+ün 111
ḥökūmet 1. bir memleketi idare eden vekiller heyeti. 2. devlet.
h. 134, 1684
h.+(ḥökūmet ü selṭenet) 1783
h.+den 1022
ḥökümdār hüküm sahibi, padişah, şah.
h.+ı 120
ḥörmet 1. şeref, kıymet, değer. 2. sayma, değer verme.
h. 151, 190, 428, 586, 2071
h.+(iʿzāz u ḥörmet) 305, 518, 1084, 2137
h.+i 956
h.+in 785
h.+sizlik 98
ḫū nefes.
h. 2364
ḫūb güzel.
h. 194, 328, 944, 962, 1119, 1198, 1398, 1423
h.+(cevān-i nāzenīn-ı ḫūb çehre) 945
h.+(cevān-i nāzenīn-i ḫūb-i reʿnā) 1214
h.+(ḥüsn-i ḫūb u zībā) 1209
ḫūbān güzeller.
h.+(dīdār-ı ḫūbān) 192
h.+(ḫūbān-ı zamān) 1302
h.+(ser-ḫeyl-i ḫūbān) 1468, 2133
h.+(şāh-ı ḫūbān) 2174, 2256
ḫuceste uğurlu, hayırlı.
h. 1353
ḫūn kan.
h. 2385
h.+(ālūde-yi ḫūn) 343, 1133
h.+(çeşme-yi ḫūn) 2088
h.+(ġerḳe-yi ḫūn) 1979
ḫūn-hᵛār kana susamış, kan döken, zalim, gaddar.
h. 922
ḫūn-rīz kan dökücü, zalim.
h.+(cellād-ı ḫūn-rīz) 1898
ḥūr 1. huri, cennet kızı, çok güzel kız veya kadın.
h.+(ḥūr ü ġilmān) 45, 2062
h.+(ḥūr-i perī-zād) 2175
h.+(ḥūr-peyker) 1998, 2061, 2139, 2186
h.+ı+(ḥūr-zād) 2065
ḫurcūn içine eşya konan, özellikle uzun yolculuklarda kullanılan, meşin veya çadır bezinden büyük heybe.
h. 157
ḥūr-liḳā peri yüzlü, güzel.
h.+ya 2110
ḫurşīd Güneş.
h. 289
h.+(ḫurşīd-i enver) 759, 870, 2399
h.+(ḫurşīd-i menẓer) 721, 1303
h.+(ḫurşīd-i ruḫsār) 2270
h.+(hurşīd-i tābān) 604, 869, 2086, 2112, 2167
h.+(ḫurşīd-i ṭelʿet) 1515, 2418
hūş akıl, şuur.
h. 2020
h.+(ʿeḳl ü hūş) 1397
h.+a 776, 2415
h.+i 691
h.+i+(ʿeḳl ü hūş) 2414
hūşyār 1. aklı başında olan, sarhoş olmayan. 2. akıllı, uyanık.
h.+(huşyār u bī-dār) 654
h.+(merd-i huşyār) 6, 38, 128, 647, 1884, 2059
hūy huy, karakter.
h.+ı 261, 661, 1022
hücūm saldırma, saldırış, akın etme.
h. 894, 2314
h.+a 219
ḥücre dışarısıyla ilgisi mümkün mertebe az olan küçük oda, odacık.

h.+ler 392
Ḫüdā Huda, Allah, Tanrı.
h. 603, 905, 1024
h.+(ez-behr-i ḫüdā) 1713
h.+(ḫüdā vü ḫelḳ) 1857
h.+dan 1657
h.+nun 956
h.+ya 839, 1057, 1146, 1589, 1666, 1670, 1688, 2365
Ḫüdādād Hüdadad; erkek ismi.
h. 239, 248, 278, 285, 2373, 2406
Hüdāvend 1. efendi, sahip, hükümdar. 2. Allah.
h. 300, 606, 639, 732, 1154, 1240, 1796, 1817, 2045, 2213, 2416, 2422
h.+(hüdāvend-i cehān) 1339, 1562, 2237
h.+(hüdāvend-i yegāne) 1238
h.+a 351, 1693, 1818
hüdhüd 1. çavuş kuşu, ibibik. 2. Hazret-i Süleyman ile Saba Melikesi Belkıs arasında haber götürüb getiren kuş.
h.+(per-i hüdhüd) 2206
ḫülāṣa sözün kısası, sonuç olarak.
h. 33
hüner 1. marifet, bilme. 2. ustalık.
h.+siz 1027
h.+(ṣāḥib-i hüner) 255
hüner-mend hüner sahibi, usta.
h.+(hüner-mend ü süḫān) 1866
h.+(süḫān-ṭebʿ u hüner-mend ü civan-merd) 1704
h.+(hüner-mend ü süḫāndān u merd) 2054
hüner-ver hünerli, marifet ve ihtisas sahibi.
h. 152
ḫürd 1. küçük, ufak. 2. kırık, parça.
h. 708
ḫürde-bīn 1. titiz. 2. ince görüşlü. 3. ileri görüşlü.
h. 871
ḫürrem sevinçli, şen, gönül açıcı.
h. 2175
h.+(ḫoşnūd u ḫürrem) 606, 1237
h.+(ḫürrem ü ḫoşnūd u ḫürsend) 570
h.+(ḫürrem ü şād) 332, 1184, 1274, 1504, 1782, 1918, 2231, 2360
h.+(şād u hürrem) 43, 193, 349, 521, 638, 778, 824, 1568, 1851, 2197
ḫürsend kanaatkar, tok gözlü, kısmetine razı olan.
h.+(ḫürsend ü dil-şād) 1300
h.+(ḫürsend ü mümtāz) 1239, 1947
h.+(ḫürrem ü ḫoşnūd u ḫürsend) 570
ḫürūş coşma, gürültü, telaş.
h.+(ḫürūş-ı āh u efġān) 2084
h.+(ḫürūş-i nāle-yi yüz) 682
h.+i 691, 2414
h.+ı+(āh u ḫürūş) 1781
ḫüsn 1. güzellik. 2. güzel, iyi.
h. 295
h.+(hadis ü ḫatt u ḫāl u hüsn-i güftār) 1892
h.+(ḥüsn-i cemāl) 167
h.+(ḥüsn-i dil-keş) 1221
h.+(ḥüsn-i ḫūb u zībā) 1209
h.+i+(ḥüsn ü kemāl) 258
h.+(ḥüsn-i zībā) 7, 813
h.+(ḥüsn ü ṣūret) 277
h.+(ḥüsn ü şekl-i ruḫsār) 1293
h.+i 1478, 2060
h.+i+(kemāl ü ḥüsn) 14
h.+inden 722
h.+ine 9, 36, 74, 80
h.+iye 1211
ḫüsrevāne padişahlara yakışır şekilde.
h.+(lutf-i hüsrevāne) 1238
ḫüṣūṣen hususi olarak, özellikle.
h. 1870
ḫüşk kaba, soğuk, feyizsiz, ruhsuz.
h. 2098
ḥüżūr 1.önemli bir makamın veya kişinin var olduğu, bulunduğu yer, o makam veya şahsın önü, katı, yanı. 2. hazır bulunma, var olma.
h. 1437
h.+(ḥüżūr-i şāh) 783
h.+(ḥüżūr-ı ʿiyş u ʿişret) 330
h.+a 42, 855
h.+ında 1363
ʿibādet insanın tek Allahlı dinlerde Allah'a, diğer din ve inanışlarda ise inanıp bağlandığı kudrete kulluğunu

göstermek üzere yaptığı hareketler, tapma, tapınma.
i. 1015
i.+(müʾmin ü ehl-i ʿibādet) 1356
iblīs şeytan.
i. 2236
ibn oğul.
i.+(ibn-i solṭān) 2
ʿibret bir olaydan çıkarılan göz açıcı, uyarıcı ders.
i. 1171, 1529, 1830, 1977, 2176
i.+(ʿibret-i çend) 364
i.+(pend-i ʿibret) 373, 546
icāze izin, müsaade, ruhsat.
i. 91
icāzet izin, müsaade, ruhsat.
i. 643, 1942
icrāʾ bir şeyi fiil haline getirme, yapma, yürütme, uygulama.
i.+ye 93, 132, 220, 271
iç 1. bir şeyin kendi sınırları arasında kalan kısmı, dahil. 2. insan veya nesnelerin meydana getirdiği topluluklarda ara. 3. kendinden önce gelen kelimenin taşıdığı anlamın bütünüyle hakim olduğunu, bir yer veya kimseyi tamamen kapladığını anlatır.
i.+ine 1483
i.+re 34, 179, 502, 790, 1019, 1044, 1499, 1946
iç- 1. bir sıvıyı ağzına alıp yutmak. 2. yemin etmek.
i.-di 410, 643, 2184
i.-en 325
i.-er 1070
i.-miş 164
içinde 1. insan veya nesnelerin meydana getirdiği topluluklarda ara. 2. kendinden önce gelen kelimenin taşıdığı anlamın bütünüyle hakim olduğunu, bir yer veya kimseyi tamamen kapladığını anlatır. 3. bir şeyin içinde olmak. 4. bir şeyin kendi sınırları içinde kalan kısmı, dahil.
i.+ 44, 44, 45, 371, 419, 716, 888, 935, 1046, 1633, 1785, 2086, 2122, 2420, 2436
i.+n 885
içün 1. sebep bildirir, sebebiyle, - den ötürü, -den dolayı. 2. amaç bildirir, maksadıyla, amacıyla. 3. –e ayrılmış, -e özgü, -e has, -e mahsus. 4. –e. göre. 5. hakkında. 6. adına. 7. uğruna, yoluna, yararına. 8. süre belirtir.
i. 29, 29, 36, 89, 103, 143, 165, 201, 213, 217, 229, 320, 885, 997, 1035, 1057, 1481, 1551, 1912, 1957, 1996, 2071, 2072, 2222, 2255, 2329, 2332, 2353, 2376
idbār talihin insana yüz çevirmesi, ters dönmesi, talihsizlik, bahtsızlık.
i.+(kemal ü zevāl ü iḳbāl ü idbār) 380
idrāk 1. anlama yeteneği, akıl erdirme, anlayış.
i.+(ʿeḳl ü idrāk) 1392, 2043
i.+(ehl-i idrak) 249
i.+(ṣāḥib-i idrāk ü tedbīr) 2407
iftirāʾ bir kimseye aslı olmayan bir suç yükleme, bir kabahat yakıştırma.
i.+lar 65
iġāṣe yardım etmek.
i. 1821
igid 1. yiğit, yürekli, gözü pek, kahraman. 2. delikanlı, genç adam.
i. 260, 479, 832, 842, 1016, 1107, 1749
i+e 894
i.+in 952
i.+lerde 1832
ihānet hor ve hakir görme.
i.+(īzāʿ vü ihānet) 2173, 2358
iḫlāṣ 1. halis, temiz, doğru sevgi. 2. gönülden gelen dostluk, samimiyet, doğruluk, bağlılık.
i. 283, 757
i.+(iḫlāṣ u yeḳīn) 1563, 1668
i.+(ṣidḳ-ı iḫlāṣ) 714, 1663, 1685
i.+ıma 1643
iḫrāc 1. dışarıya çıkarma, dışarıya atma. 2. ilişkisini kesme, çıkarma.
i. 914, 1062, 1088
iḫṭār 1. hatırlatma. 2. dikkat çekme, uyarma.
i. 128
iḫtiyār 1. kendi arzu ve isteği ile hareket etme. 2. seçme, tercih etme. 3. katlanma, kabul etme, razı olma. 4. kendi isteğiyle

hareket etme, iradesini kullanma. 5. güç, kuvvet, takat.

i.+ı 120, 292, 313, 316, 742, 878, 1328, 1467, 1575, 1821, 2101, 2374, 2425

i.+ı+(ʿeḳl ü iḫtiyār) 336

i.+ı+(ʿinān u iḫtiyār) 370, 1951

i.+ım 279, 588, 625, 1148

i.+ın 1875, 1916

iḳbāl 1. talih ve baht açıklığı, saadet. 2. parlak ve yüksek mevkii. 3. istek, arzu. 4. yüzünü döndürme, birine, bir şeye meyletme, teveccüh etme.

i.+(beḫt ü iḳbāl) 543

i.+(fikr-i iḳbāl) 4

i.+ün+(iḳbāl ü celāl) 388

i.+(iḳbāl ü dövlet) 1624, 1667

i.+(iḳbal ü beḫt) 605, 674, 737, 1054

i.+(kemal ü zevāl ü iḳbāl ü idbār) 380

iken 1. olduğu halde. 2. olduğu zaman.

i. 70, 142, 797, 1096, 2157, 2209, 2228

iki birden sonra gelen sayı, birden bir fazla olan.

i. 52, 157, 275, 463, 480, 483, 565, 627, 631, 650, 656, 660, 674, 693, 698, 791, 819, 920, 925, 943, 963, 1096, 1131, 1192, 1310, 1312, 1349, 1445, 1497, 1497, 1536, 1588, 1612, 1954, 1984

i.+den 495

i.+niz 1960

i.+si 467, 610, 676, 712, 747, 844, 1080, 1215, 1628, 2157, 2286

i.+sin 494, 846

i.+sinin 712

ikinci iki sayısının sıra sıfatı, sırada yeri birinciden sonra gelen.

i. 1371, 1448

ikki birden sonra gelen sayı, birden bir fazla olan.

i. 604, 2099

iḳlīm memleket, ülke, kıta, diyar.

i.+de 1886

i.+e 1049, 1729

ikrāh. iğrenme, tiksinme.

i.+(bī-ḫavf u ikrāh) 753

i.+(ḫavf-ı ikrāh) 389

i.+(teşvīş ü ikrāh) 598

ikrām 1. hürmet etme, saygı gösterme. 2. bir şeyi armağan, hediye olarak verme. 3. ağırlama.

i.+(ikrām u iʿzāz) 942, 1603, 1756

i.+(iʿzāz ü ikrām) 1559, 1622

iḳrār 1. saklamayıp söyleme, itiraf etme. 2. kabul etme, tasdik etme. 3. bildirme, söyleme. 4. kararlaştırma.

i. 431, 512, 964, 965, 1943, 2403

i.+e 122

i.+ını 2092

il. dünyanın güneş çevresinde tam bir devir yapması için geçen zaman, sene, sal.

i. 247, 408, 408, 589, 622, 1021, 1108, 1728

i.+di 694

i.+dür 639

i.+ler 2094

i.+lerden 1644

illik üzerinden ... yıl geçmiş.

i. 2079

ilāhī 1. Allah. 2. ey benim Allah'ım anlamında Allah'a hitap sözü.

i. 801, 1059, 1191, 1543, 1822

i.+(teḳdīr-i ilāhī) 1788, 2319

iʿlām bildirme, anlatma.

i. 597, 628

ilan 1. yılan. 2. sinsi ve hain kimse.

i.+a 1325, 1970

İlanşāh özel isim, erkek ismi.

i. 1844, 1846, 1858

i.+a 1914, 1943, 1949

ʿelāve 1. ek, ekleme, katma, katılma, eklenme. 2. arttırma.

i. 6

ile 1. bitiştirme, vasıta ve alet anlatmak içindir. 2. birliktelik, bir arada olma anlatılır. 3. tarz, nitelik, biçim anlatılır. 4. bağlama edatı olarak anlatılır.

i. 17, 66, 95, 105, 115, 115, 151, 151, 157, 158, 159, 190, 190, 190, 213, 223, 253, 260, 261, 283, 295, 311, 393, 528, 528, 579, 717, 758, 793, 811, 813, 814, 818, 864, 866, 866, 904, 923, 930, 937, 994, 1000, 1160, 1166, 1172, 1183, 1224, 1257, 1355, 1373, 1447, 1572, 1588, 1658, 1665, 1736, 1738, 1781, 1787, 1790, 1939, 1973, 1974, 1989, 1995, 1996, 2001, 2002, 2020, 2085,

2088, 2117, 2183, 2198, 2229, 2265, 2333, 2365, 2389, 2391, 2392, 2394
i.+dür 82
ilen 1. bitiştirme, vasıta ve alet anlatmak içindir. 2. birliktelik, bir arada olma anlatılır. 3. tarz, nitelik, biçim anlatılır. 4. bağlama edatı olarak anlatılır.
i. 811, 812
ilḥaḥ 1. üstüne düşme, zorlama. 2. israr etme, direnme.
i. 690, 1616, 1955
i.+(feryād u ilḥaḥ) 1322
ilḳār söz verme, ahd, vaad, vefa.
i. 1578
iltifāt 1. bir kimseye gönlünü alacak şekilde davranma, güler yüz gösterme, hatrını sorma, ilgilenme, teveccüh. 2. bir şeye arzu duyma, alaka gösterme, onunla ilgilenme, rağbet gösterme. 3. yüzünü çevirip bakma, başını döndürme.
i. 1372
i.+ı 1372
iltimās yapılmasını isteme, ricaetme.
i.+ı 1462
ʿimāme sarık, fesin, arakıyenin ve tacın üstüne sarılan sarık.
i. 464
īmān 1. Allah'a inanma, dini inanç. 2. kuvvetli inanç.
i. 669
i.+(ʿeḳl ü īmān) 1307, 2047, 2100
i.+(ehl-i īmān) 953
i.+(islām u īmān) 2091
i.+ı 1826
i.+sız 1879
ʿimār şenlendirme, bayındır hale getirme.
i.+ı 1482
ʿimāret büyük, güzel bina; mülk, dikili.
i. 986, 1200, 2435
i.+(ecnās-ı emvāl-i ʿimāret) 416
i.+(eyvān u ʿimāret) 1502
imdād tehlikeli veya çaresiz durumda olan birine yapılan yardım.
i. 772
i.+(lüṭf u imdād) 1906
imiş olma, edilme, kılınma anlatan "imek" fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı.
i. 15, 15, 750, 874, 1347, 1585, 1608, 1718, 1758, 1816, 1850, 1963, 2041, 2157, 2184, 2201, 2219, 2294, 2347, 2368
imkān 1. olabilecek durumda bulunma, mümkün olma, olabilirlik. 2. faydalanılabilecek, kullanılabilecek uuygun şart.
i. 201, 865
i.+(ber-ḥesb-i imkān) 436
i.+(imkān-ı ṣöḥbet) 2321
i.+(imkān u möhlet) 2364
imsāk cimrilik.
i. 2052
imtināʿ 1.çekinme, kaçınma, geri durma. 2. gerçekleşmesi mümkün olmama, mümteni olma, imkansızlık.
i. 108
ʿinān dizgin.
i.+(ʿinān-ı iḫtiyār) 370, 1951
ʿināyet 1. lütuf, ihsan, iyilik. 2. gayret, dikkat.
i. 616, 744, 1151, 1540, 1680, 2269, 2370, 2418
i.+(tevfīk ü ʿināyet) 1657
incu 1. istiridye cinsinden deniz hayvanlarının içinden çıkarılan ve süs eşyası olarak kullanılan, küçük, yuvarlak, sert, sedefli tane, inci. 2. kıymetli, güzel, zarif, az bulunur şeyler için kullanılır. 3. çok güzel konuşmak, anlamlı ve güzel sözler söylemek.
i. 786
indi-imdi içinde bulunduğumuz zamanda, şu anda.
i. 281, 329, 346, 429, 528, 708, 711, 765, 941, 945, 969, 1054, 1102, 1266, 1286, 1309, 1394, 1512, 1717, 1740, 1757, 1917, 2327, 2370, 2371, 2413
infāḳ 1. nafakasını verme, besleme, geçindirme, yedirip içirme. 2. malını harcama, sarfetme.
i.+(cāsūs u infāḳ) 1932
i.+(infāḳ u cāsūs) 1965
inkār kabul ve tasdik etmeme, tanımama.
i. 346
inṣāf hakka ve adalete uygun davranış, nefse değil vicdana uyarak adaletle hareket etme, merhametli davranma.

i.+(ʿedl u inṣāf) 1723
i.+(ehl-i inṣāf) 1024, 1070, 1804
i.+(ez-rū-yi inṣāf) 484
i.+(ḥilm ü behr-i inṣāf) 1804

insān adam, insan, kişi.
i.+(dīvān u insān) 561

inşāʾ yapma, yapılma, kurma, kurulma.
i. 1233

inşāʾallāh Allah isterse, Allah nasipetti ise.
i. 1448, 1487, 1537, 1600, 1688

intiḳām öç alma, yapılan kötülüğe gereken karşılığı verip acısını çıkarma.
i.+ı 1512, 1606, 1845

intiẓār 1. bekleme, bekleyiş. 2. gözlenme, gözlenilme.
i.+ı 678

irāde 1. bir şeyi yapıp yapmama hususunda karar verebilme ve bunu uygulama gücü. 2. isteme, istek, dilek. 3. buyruk.
i. 217
i.+m 56, 789

irādet 1. irade. 2. gönle hakim olan, istek, arzu.
i. 47
i.+(ʿerż-i irādet) 135

iraġ- iraḳ uzak.
ı. 1879
ı.+da 1578
ı.+dan 703

irelü 1. bir yerin veya bir şeyin arka kabul edilen kısmına göre önde bulunan taraf, ön taraf. 2. öne doğru. 3. geçmişte, geçmiş zamanda, önceleri.
i. 334, 1021, 1113, 2094

irsāl gönderme, yollama.
i. 590

irşād 1. doğru yolu gösterme. 2. manen aydınlatma, hak yolunu gösterme, gafletten uyandırma, uyarma.
i. 255
i.+(taʿlīm-i irşād) 280

İslām Allah'ın Kur'an ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, Müslümanlık.
i.+(islām u īmān) 2091

işlāḥ 1. iyi bir hale koyma, iyileştirme, düzeltme. 2. iyi, hoş.
i. 1822

ʿişmet 1. masumluk, günahsızlık, temizlik. 2. haramdan, namusa dokunur hallerden çekinme.
i.+(ṣāḥib-i ʿişmet) 2057
i.+in+(ḥeyā vü ʿişmet) 81

iste- 1. bir şeye karşı istek duymak, o şeyi arzulamak, arzu etmek. 2. bir şeyin yapılmasını veya kendine verilmesini dilemek, talep etmek. 3. gelmesini dilemek, görmek arzusunu bildirmek, aramak, çağırmak. 4. evlenme dileğinde bulunmak. 5. gerekli kılmak, icap ettirmek.
i. 1657
i.-diler 2326
i.-dik 716, 1953
i.-mege 845, 2290
i.-mem 2006
i.-miş 1253
i.-r 663, 1111, 1160, 1344, 1531, 1819, 1889
i.-rdi 2127
i.-rem 620
i.-rsem 70
i.-rsen 297, 1656, 1664, 2385
i.-yesen 515
i.-yübdür 1286

istiṭāʿet kudret, güç, takat, güç yetme.
i. 402

istiġāṯe yardım isteme, imdat talep etme.
i. 1819

istiḳāmet bir şeyin hareket çizgisi, hareketin yöneldiği semt, taraf.
i. 230, 1640

istimālet teselli etme, vaatlerle avutma.
i. 1586

istirāḥet dinlenme.
i. 163, 1960

ʿişyān 1. karşı gelme, itaatsızlık etme, baş kaldırma. 2. kanun ve nizama karşı ayaklanma.
i. 1338

iş 1. bir maksatla yapılan faaliyet, çalışma, amel. 2. geçinmek için para karşılığı yapılan çalışma. 3. meslek. 4. yerine getirilmesi gereken husus, ihtiyaç, maslahat. 6. amel, hareket.

i. 1453, 1881, 2146
i.+de 255, 279, 282, 375, 562, 588, 809, 1339, 1450
i.+den 811, 2131
i.+e 430, 1418, 1942, 2163, 2202, 2307
i.+i 278, 709, 833, 1147, 1175, 1356, 1369, 1699, 1818, 1839, 1877, 2077
i.+idür 883, 883
i.+im 768, 1369, 2147
i.+imde 769
i.+in 946, 1183, 2182
i.+inde 2437
i+inden 309
i.+ine 994, 2183
i.+lerde 1875
i.+lerin 1524
i.+lerine 35

işāre 1. bir şeyi, anlatılmak istenen bir manayı el, parmak, kaş, göz, baş ile gösterme. 2. bir şeyin var olduğunu, meydana çıktığını gösteren belirti, alamet, emare. 3. bir şey üzerine dikkat çekme, belli bir hususu belirtme, gösterme.
i. 37, 1557, 1695

işāret 1. bir şeyi, anlatılmak istenen bir manayı el, parmak, kaş, göz, baş ile gösterme. 2. bir şeyin var olduğunu, meydana çıktığını gösteren belirti, alamet, emare. 3. bir şey üzerine dikkat çekme, belli bir hususu belirtme, gösterme.
i. 600, 1308, 1741, 1903, 2160, 2390, 2438

işiḳlı aydınlık, aydınlanmış.
ı. 30

işle- 1. üzerine emek sarfetmek. 2. yapmak. 5. durağan halden hareketli duruma geçmek, hareket halinde olub kendinden beklenen işi yapmak, çalışmak.
i.-diler 995
i.-sünler 988

ʿişret 1. içki içme, içki.
i.+333
i.+(esās-ı ʿiyş u ʿişret) 2434
i.+(hevā-yı ʿiyş u ʿişret) 1361
i.+(ḥüżūr-ı ʿiyş u ʿişret) 330
i.+(ʿiyş u ʿişret) 24, 1369
i.+(meşgūl-i ʿişret) 3
i.+den+(hvāb-ı ʿişret) 794
i.+e+(ʿiyş u ʿişret) 208

ʿişve güzelin gönül çekici ve şuh hali, cilvesi, naz ve edası.
i. 1224, 1898
i.+(ʿişve vü nāz) 942

it 1. köpek. 2. aşağılık, adi, serseri.
i.+e 1393

itmām bitirme, tamamlama.
i. 867
i.+(ḫetm-i itmām) 544
i.+e 33, 220

ittifāḳ 1. fikir birliğine varma, uyuşma, anlaşmaya varma. 2. birlikte hareket etme üzere sözleşme.
t. 1723

itür- kendini kaybetmek.
i.-di 853

ʿiyāl 1. bir kişinin bakmakla mükellef olduğu kimsenin mükellef şekli. 2. Eş, zevce. 3. aile.
i.+i 575
i.+im+(ehl-i ʿiyāl) 1602
i.+i+(ehl-i ʿiyāl) 897, 1783
i.+in+(ehl-i ʿiyāl) 1860
i.+in+(ferzend u esbāb-ı ʿiyāl) 829

iye bir şeyi üzerinde sahipliği olan kimse, sahip, malik.
i.+si 636, 854

ʿiyş 1. yaşama, yaşayış. 2. hayatın zevkini çıkarma, yiyip içme, zevk u safa.
ı.+(esās-ı ʿiyş u ʿişret) 2434
ı.+(esbāb-ı ʿiyş) 324
ı.+(hevā-yı ʿiyş u ʿişret) 1361
i.+(ḥüżūr-ı ʿiyş u ʿişret) 330
ı.+(ʿiyş u ʿişret) 24, 208, 1369
ı.+(ʿiyş-ı māder) 1361
ı.+(ʿiyş u neşāṭ) 793, 1728
ı.+(neşāṭ u ʿiyş) 201, 2229

īzāʿ sıkıntıya sokma, eziyet verme, eziyet etme.
i.+(īzāʿ vü ihānet) 2173, 2358

iżāfe 1. maletme, bağlama, nispet etme. 2. ekleme, katma, ilave etme.
i. 999

ʿizār yanak.

i.1304
g.+ı+(nigār-ı nāzenīn-i gül-ʿizār) 1467
iʿzāz ağırlama, ikram etme, saygı gösterme.
i. 1292
i.+(ikrām u iʿzāz) 942, 1603, 1756
i.+(iʿzāz ü ḥörmet) 305, 518, 1084, 2137
i.+(iʿzāz ü eḥsān) 1204
i.+(iʿzāz ü ikrām) 1559, 1622
iẓhār açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, aşikar etme.
i. 38, 346, 437, 1360, 1643, 1730, 2147, 2177, 2220
i.+(iẓhār-ı güftār) 1511
i.+(iẓhār-ı meḥebbet) 1739
i.+e 122
izle- 1. arkasından gitmek, takip etmek. 2. bir şeyin izi üzerinde yürümek, izini sürmek.
i.-yen 118
ʿizz 1. değer. 2. yücelik. 3. şeref. 5. güç.
i.+(ʿizz ü celāl) 210
ʿizzet 1. hürmet, saygı, ikram. 2. kıymet, itibar, büyüklük, yücelik. 3. şeref, mertebe ve rütbe yüksekliği.
i. 190, 440, 1817
i.+(tāc-ı ʿizzet) 2342
i.+i 956
i.+ine 94
jinde yırtık, eski, yamalı hırka.
j. 462
ḳabaġ-ḳabaḳ alın
k.+ın 1056, 1430
k.+larun 667
ḳābil yetenekli, kabiliyetli, istidatlı.
k. 249, 2121
k.+(feṣīḥ u ḳābil u maṭbūʿ vü meḳbūl) 1866
k.+(feṣīḥ ü ḳābil ü şīrīn) 1199
k.+(vecīh ü ḳābil ü mevzūn u hemvār) 2130
ḳābiliyyet 1. anlama, anlayış, kabul edebilirlik, alabilirlik. 2. istidat, yetenek.
k. 1594
ḳaç- 1. birinden veya bir şeyden kurtulmak için süratle uzaklaşmak. 2. gizlice ayrılmak, firar etmek. 3. gitmek, sığınmak. 4. yanındakilere sezdirmeden uzaklaşmak, savuşmak, gizlice sıvışmak. 5. bulunduğu yerden beklenilenden önce ayrılmak, gitmek. 6. kaybolmak.
k.-arken 215
k.-dı 340, 1039, 1494, 2143, 2285, 2289
k.-dılar 1099
k.-ırdum 2336
k.-ub 1037, 1164, 1576, 1589, 1648, 2286, 2288, 2417, 2419
ḳaçır- elden gitmesine sebep olmak, kaçmaması için gerekeni yapmamak, kaybetmek.
k.-ma 83
ḳādir "tam ve mutlak kudret sahibi olan, istediğini dilediği gibi yapmaya gücü yeten" anlamında esma-i hüsnadan Allah'ın en güzel isimlerindendır.
k. 906, 1337
kāinät 1. var olan şeylerin cümlesi, hepsi. 2. dünya, alem.
k.+a 1900
kāl söz, laf.
k.+dur+(ḳiyl u ḳāl) 149
k.+i+(ḳīl u ḳāl) 359, 1852
ḳal- 1. (olduğu yerde ve olduğu halde) durmak. 2. (bir süre bir yerde) yaşamak, oturmak. 3. (hareket halindeki bir şey) olduğu yerde durmak, yoluna devam etmemek. 4. beklemek, bekletilmek. 5. (bir yerde) olmak veya bulunmak. 6. var olmaya devam etmek, bitmeden sürmek, sürüp gitmek. 6. vakit geçirmek, eğleşmek. 7. (dünden bugüne veya miras, yadigar, pay vb. olarak) birinden diğerine geçmek, intikal etmek. 7. yanında bulunmak, refakat etmek. 8. ……durumun gelmek, ……durumda kalmak.
k.-a 105, 535, 610, 990, 1192, 1449, 2236
k.-am 1419, 1522, 1785
k.-armış 9
k.-arsan 790
k.-asız 653

k.-dı 273, 326, 422, 467, 589, 621, 622, 628, 794, 925, 926, 938, 949, 1129, 1129, 1307, 2104, 2115, 2169
k.-dık 898
k.-dım 1144
k.-dum 980, 980
k.-ınca 211
k.-lan 1786
k.-ma 176
k.-madı 292, 337, 551, 626, 917, 1227, 1396, 1396, 1669, 1774, 2346
k.-mak 1531
k.-mamış 54, 633, 1301
k.-masun 582
k.-mayubdur 1182
k.-maz 1002, 1398, 1467, 2168, 2314
k.-mazdı 1196
k.-mış 203, 480, 847, 1167
k.-mışam 2215
k.-mışdı 977, 1046, 2351
k.-mışık 1956
k.-sun 907, 1074
k.-ub 1614
k.-ub 108, 685, 1625, 1762, 2004
k.-ubdur 501, 641, 720
k.-ur 563, 710, 1156, 1714, 1897, 2295
k.-urdı 458, 991
k.-urdım 1807
ḳalʿa kale, hisar.
k. 221, 1457
k.+(kalʿa vü şehr ü ḥiṣār) 1575
ḳalan kalmış.
k.+ı 471, 1255
ḳalḫ- oturur veya yatar durumdan çıkarak ayakları üzerinde doğrulmak, ayak üstü durmak.
k.-dı 795
ḳalḫan 1. eski savaşlarda savaşçının kılıç, kargı, mızrak ve ok darbelerine karşı kendini korumak için sol elinde tutarak kullandığı siper. 2. arkasına sığınılacak şey, siper.
k.+ın 1236
ḳallāş sözünde durmaz, iki yüzlü, dönek, hilekar.
k.+(zeyd ü ḳallāş) 2396
kām arzu, meram, maksat.
k. 1415
k.+ı 1880
ḳāmet boy, endam.
k. 1303
k.+i 1221
ḳamış buğdaygillerden, sulak yerlerde yetişen, çeşitli türleri olan, içi boş, yüzü boğumlu bitki.
k.+dan 811
kāmil 1. noksansız, tam, bütün. 2. olgunluk yaşında olan. 3. ilim, fazilet ve hüner sahibi, manevi meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş.
k. 257
k.+(kāmil-i vālā) 2262
k.+(merd-i kāmil) 1871
k.+(solṭān-ı kāmil) 1691
k.+(şāh-ı kāmil) 882
ḳamu 1. bir memleketteki halkın bütünü. 2. bütün, hep. 3. herkes.
k. 208, 271, 299, 300, 307, 314, 315, 324, 360, 415, 421, 456, 457, 520, 578, 708, 718, 975, 1161, 1296, 1304, 1304, 1345, 1363, 1424, 1500, 1602, 1607, 1623, 1634, 1678, 1721, 1773, 1853, 1875, 1947, 1964, 2080, 2094, 2224, 2315, 2360, 2362, 2396, 2400
k.+lardan 2375
k.+nız 1827
k.+sı 715, 1679, 1682, 1761, 2231
k.+sın 417, 1488, 1513, 2316
ḳan 1. plazma ve kan yuvarlarından meydana gelen ve damarların içinde dolaşarak vücut dokularını besleyen kırmızı renkli sıvı. 2. soy, nesil, ırk.
k. 202, 472, 502, 919, 1099, 1123, 1499, 1708, 2088, 2311, 2351, 2355
k.+a 1629
k.+da 2008
k.+dan 1612
k.+ı 291, 1773, 1992, 2141
k.+ım 1449, 1714
k.+ına 1122, 2311
k.+ından 820, 1499
k.+ını 1448
k.+lar 223
k.+lar+(mevc-i ḳan) 1588
ḳanad uçmayı sağlayan açılır, kapanır bir çift organ.

k. 57
k.+lı 28
ḳanāʿet kısmete razı olma, bir şeyi yeter görüp fazlasını istememe.
k. 1019
ḳanlu kana bulaşmış.
k. 101
ḳānūn bir toplumda uyulması gereken yazılı hukuk kuralı, usul, nizam.
k. 2053
k.+(ba-resm-i ḳānūn) 2010
k.+(ḳānūn-i zamān) 2183
ḳaplan kedigillerden, Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, sarımtırak kahverenkli postu kendine has şekilli siyah çizgilerle kaplı, karnı beyaz, kuyruğu halka halka, çok kuvvetli, iri, çevik, yırtıcı hayvan.
k. 2085
ḳapu 1.bir yere girilip çıkılırken içinden geçilen yer. 2. giriş ve çıkışı sağlamak için bir yere yerleştirilen, tahta yahut demirden iki veya tek kanatlı açılır kapanır düzen. 3. makam, huzur.
k. 866
k.+dan 156
k.+sın 1251
k.+ya 1335
kār 1. iş güç, iş. 2. kazanç.
k. 1024, 1662
k.+(āḫir-i kār) 670, 1992
k.+(kār-ı müşkil) 1566
k.+(kār-i düşvār) 62, 1660
k.+(şāh-ı nīgū-kār) 1705
k.+(vāde-yi kār) 2111
k+ı+(kār u bār) 370
k.+dan 413, 872
k.+ım 1283
ḳara 1. siyah. 2. kötü. 3. iftira.
k. 688, 1560, 1953, 2381
k.+(Beḫtiyār-ı beḫt-i ḳara) 1181
k.+dur 513, 1517
ḳarabaş hizmetçi kadın, kız.
k. 1944
ḳaral- 1. siyah olmak, rengi koyulaşıp siyahlaşmak. 2. aydınlığı azalmak, karanlık olmak. 3. kederli bir durum almak, gamlı ve tasalı hale gelmek.
k.-dı 1833
ḳaranḳu 1. karanlık, ışıklı olmama durumu, ışıksız. 2. endişe verici, şübheli.
k. 477, 982, 1014, 1455, 1762
ḳaranlıḳ 1. ışıklı olmama durumu. 2. ışıksız yer.
k. 215
ḳarannu 1. ışıklı olmama durumu. 2. ışıksız yer.
k. 337
ḳardaş 1. kardeş; aynı anne babadan doğmuş veya yalnız anneleri veya babaları aynı olan kimselerin birbirine göre durumu. 2. aynı anne babadan doğmuşçasına yakın tutulan kimse.
k. 627, 789, 791, 791, 795, 844, 946, 1020, 1042, 1143
k.+ı 861, 1124
k.+ıdır 782
k.+ını 863
kār-dīde deneyimli, iş tecrübesi olan.
k. 1870
kār-fermā iş veren, iş buyuran.
k. 1350
kārḫʷāne iş yeri, imalathane, atölye, fabrika.
k. 396
Kāridān Karidan; özel isim, erkek ismi.
k. 1534
k.+(Kāridān-i kār-fermā) 1350
k.+(vezīr-i Kāridān) 42, 59, 71, 128, 1426, 1537
k.+a 1390
k.+dan 1516
k.+sen 1409
k.+a+(vezīr-i Kāridān) 89
k.+ı 37
k.+ı+(vezīr-i Kāridān) 1428
kār-sāz 1. iş yapan, becerikli. 2. işleri yoluna koyan. 3. uygun.
i.+ı 2183
ḳarşu 1. bir şey, yer veya bir kimsenin yüz tarafının ilerisi. 2. yol, deniz, göl, nehir vb.şeylere ayrılan iki yakanın bulunulan yere göre diğer tarafı. 3. ön, kat, huzur. 4. karşılık olarak, mukabil. 5. ...hakkında, ...için, ...hususunda . 5. direnmek, boyun eğmemek.
k. 52, 100, 1496, 1949
k.+nda 132

k.+sına 303
k.+ya 1426
ḳarşula- 1. karşı çıkmak, istikbal etmek. 2. (gelen bir şey veya hadiseye) hazırlık yapmak.
k.-dı 1627
ḳarış- 1.birbiri içinde dağılmak, birleşmek. 2. düzeni, tertibi bozulmak, karmakarışık olmak. 3. belirsiz ve seçilmez hale gelmek.
k.-dı 2087
Ḳārūn İsrailoğulları zamanında zenginliğiyle ün salmış, sonra da malı ile birlikte helak olmuş
k. 395
kārvān kervan, kafile.
k. 286, 2398
k.+(kārvān-ı mışr-ı meḥmil) 1264
k.+(sālār-ı kārvān) 1270
k.+(kārvān-ı şehr-i Kirmān) 264
k.+a 40, 268, 1765
k.+ı 31, 37, 231, 2303, 2397
ḳasem yemin, ant.
k. 410, 643, 1034
ḳāṣid postacı, haberci, tatar, ulak.
k. 184, 617, 827, 828, 1245, 1902, 1936, 2134, 2135
k.+i 26
ḳaş gözlerin üzerinde yer alan kısa ve gür tüylü bölge.
k.+ı 760, 1224, 1896, 2119
k.+lar 10
k.+larıdur 1222
k.+ların 667
ḳat-(bir şeyi bir şeyin içine, üstüne veya yanına miktar veya niteliğini değiştirecek bir şey) koymak, ilave etmek, eklemek. 2. karıştırmak, koymak.
k.-dum 2146
ḳaṭar dizi, sıra.
k.+(ḳaṭar-i leşker) 189
ḳatı fazla, katı, pek çok.
k. 1372
ḳātil öldüren, öldürücü.
k.+(zehr-i ḳātil) 1380, 1451
ḳav- 1. uzaklaşmasını, gitmesini sert bir şekilde söylemek, yanından defetmek. 2. bir yerden sürüp çıkarmak.
k.-a 2285, 2285
k.-ub 918, 1129
ḳavl 1. söz, kelam. 2. sözleşme, anlaşma. 3. bir sözle bildirilen fikir, düşünce, hüküm.
k.+(ḳavl-i ġammāz) 1838
k.+(ḳavl-i zen) 2042, 2235
k.+(ḳavl ü ḳerār) 1454
ḳavm 1. insan topluluğu. 2. aynı soydan gelen, dil, töre ve kültürleri ortak insan topluluğu. 3. cemaat. 4. halk.
k. 2095
k.+(ḳavm-i bed-hvāh) 2241
k.+(ḳavm-i nā-pāk) 2245
k.+(ḳavm ü ḳebīle) 975
ḳavuş- (başka bir yerde olan, hasreti çekilen bir kimseyi) tekrar bulmak ve görmek, bir araya gelip buluşmak. 2. elde etmek, yokluğu duyulan şeye erişmek.
k.-dı 778
kāyda davranışlara yön veren ve uyulması önceden kabul edilen esaslardan her biri, usul, kural.
k. 69
ḳāyet son derece.
k. 8556
ḳayır- 1. ilgilenip korumak, gözetmek, himaye etmek. 2. üzülmek, tasalanmak, endişe etmek. 3. imal etmek, hazırlamak. 4. bina etmek, kurmak, dikmek. 5. yapmak. 6. iş görmek, bir işle meşgul olmak.
k.-dı 1066, 1072, 1627, 1726, 2080
k.-dın 976
k.-mazdı 2052
ḳayıt- geri dönmek.
k.-dı 970, 1249, 1426, 1504, 1925, 2032, 2078
k.-dım 1661
k.-mak 76
ḳayna- bir şeyin çok güçlü, şiddetli, coşkun tezahürünü ifade eder.
k.-dı 291, 2141
ḳaz- 1. toprağı herhangi bir şeyle yarıp eşerek yerinden çıkarmak. 2. toprağı eşip çıkarmak suretiyle meydana getirmek. 3. oymak.
k.-an 1523
k.-arsa 1530

k.-dığı 517

ḳazan- 1. el emeği veya ticaret yoluyla kendine kar sağlamak. 2. çalışma ile elde etmek. 3. edinmek, elde etmek.

k.-dı 785

k.-mış 218

k.-ur 1586

kāżī İslam hukukuyla yönetilen devletlerde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü davayı halletmek üzere devlet tarafından tayin edilen memur.

k. 79, 1384, 1480, 2096

k.+(ʿaḳd-i kāżī) 2184

k.+ye 1297

ḳebā' 1. giysi. 2. cübbe, aba, kaftan.

k.+sın 178

ḳebīle aynı soydan gelen ve bir başkanın yönetiminde yaşayan topluluk, boy, kabile.

k.+(ḳavm u ḳebīle) 975

ḳebr kabir, mezar.

k.+i 2010

ḳebūl 1.bir şeye isteyerek veya istemeyerek peki deme, razı olma, muvafakat verme. 2. bir işi veya ziyaret için gelenleri yanına, huzuruna alma. 3. doğru ve yerinde olduğunu hükme bağlama, tasdik etme. 4. benimseme, kendine maletme.

k. 18, 170, 242, 429, 431, 574, 666, 732, 790, 929, 1241, 1243, 1458, 1462, 1480, 1593, 1725, 1841, 1872, 1910, 1915, 1978, 2055, 2067, 2076, 2077, 2269, 2386.

k.+e 148, 791

kecāve tahtırevan, mahve.

k. 32, 34, 49, 1483, 1946

keç- 1. yürüyerek yol almak, bir yerden başka bir yere gitmek. 2. yer değiştirmek, gitmek, taşınmak. 3. girmek. 4. bitmek. 5. bırakmak, terk etmek, vazgeçmek. 6. affetmek. 7. tesirli ve itibarlı olmak, tesir etmek, dinlenmek, kabul edilir olmak. 8. iyi olmak, savuşmak. 9. yaşanmış olmak. 10. zaman harcamak, geride bırakmak. 11. mal olmak, kaydedilmek. 12. devam etmek, olmak.

k.-di 226, 603, 646, 791, 859, 1322, 1617, 1764, 1765, 1822

k.-dügin 857

k.-e 24, 1243

k.-elüm 655

k.-em 107

k.-er 113, 286, 1148, 1177, 1394, 1983

k.-erdi 891, 1572, 1625

k.-mez 1951

k.-miş 164, 593, 2212

k.-mişdi 1486, 2380

k.-mişdür 651

k.-sin 187

k.-üb 160

keçen 1. bundan önceki, öten, sonuncu. 2. geçmiş, geçip gitmiş, vaktiyle olmuş.

k. 25, 692, 709, 1644

keçmiş bitmiş, sona ermiş, geride kalmış.

k. 1517, 1777, 2201

ḳeder 1. bir şeyin, kıyaslandığı diğer bir şey ölçüsünde, derecesinde veya büyüklüğünde olduğunu anlatır. 2. ölçüde, derecede. 3. geçmiş zaman isim-fiilinden sonra geldiğinde "gibi" anlamı taşır.

k. 909, 1901, 2202

ḳedd boy.

k. 2061

k.+(ḳedd-i reʿnā) 1371

k.+(ḳedd-i şimşād) 723, 1352

ḳedeḥ 1. bardak, küçük bardak, içki bardağı. 2. peymane.

k.+ler 197

kedḫüda 1. büyük devlet adamlarının, zenginlerin işlerini gören kimse, kahya. 2. sanat ve meslek erbabının işlerine bakmak üzere esnaf arasından seçilip hükumetçe tayin edilen kimse.

k. 2392

ḳedr 1. değer, kıymet. 2. itibar, hürmet, saygı. 3. rütbe, derece. 4. miktar, kemiyet.

k.+(ḳedr ü ḳıymet) 461

k.+i 124, 170, 1952

ḳehr 1. insanın içine işleyen derin üzüntü, sıkıntı, keder. 2. galip gelme,

ezme, perişan etme, mehv ve helak etme.

k. 533, 1373, 2002

k.+(ḳehr ü kīn) 1983, 2386

k.+ıyla 1503

ḳehramān 1. savaşta yiğitlik ve cesaret göstererek korkusuzca dövüşen kimse, yiğit, bahadır. 2. mukaddes bildiği şey uğruna büyük fedakarlıklara katlanan, gayretli, gözü pek, cesur kimse.

k.+lar 218

kefen gömülmek için hazırlanan bir müslüman ölüsünün kabre konmak üzere yıkandıktan sonra sarıldığı bez, kefen.

k.+den+(gor u kefen) 974

kehrübā 1. açık sarıdan kızıla kadar çeşitli renklerde veya siyah renkte, yarı şeffaf, kolay kırılan, bir yere sürüldüğü zaman hafif maddeleri kendine çekebilen, sigara ağızlığı, tespih, bıçak sapı ve ufak tefek süs eşyaları yapımında kullanılan fosilleşmiş reçine saman kapan. 2. bu maddeden yapılmış.

k. 784

k.+ya 415

kelām 1. söz, lakırdı. 2. söz, ibare, fıkra. 3. söyleyiş, nutuk.

k.+a 1859

k.+dan 108

k.+ı 242, 1456, 1978, 2165

ḳelb iman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların, anlayış, duyuş, seziş yeteneklerinin kaynağı olduğu kabul edilen, insanın manevi varlığının merkezi, gönül.

k.+(ḳelb-i zār) 211

k.+i 71

k.+le+(riżā-yi ḳelb) 82

k.+lerde 52

ḳelem-zen "kalem vuran" yazıcı, katip.

k.+(ḫoş-nevīs ü ḫoş-ḳelemzen) 256

kem 1. az, eksik, noksan. 2. fena, kötü; bozuk.

k. 193, 335, 375, 528, 1022, 1152, 1195, 1697, 1237

kemāl 1. olgunluk, yetkinlik, tamlık, eksiksizlik. 2. en yüksek değer, mükemmellik; değer, baha.

k.+(ʿeḳl ü kemāl) 167

k.+(kemāl ü bī-zevāl) 838

k.+(kemāl-i ḥüsn) 14

k.+(kemāl-i sürʿet) 159

k.+(kemāl-i şevḳ) 34

k.+(kemal ü zevāl ü iḳbāl ü idbār) 380

k.+den 2170

k.+e 379, 2118

k.+i 318, 400, 1059

k.+inin 318

k.+ün 381, 388

k.+i+(ʿeḳl ü kemāl) 1198

k.+i+(ehl-i kemāl) 254

k.+i+(ḥüsn ü kemāl) 258

kemān 1. yay. 2. eğri, kavisli, yay gibi ince.

k. 10, 1223

k.+(ebr-i kemān) 2420

kemān çene altına dayanıp sol kol üzerine yatırılarak sağ eldeki yayla çalınan dört telli çalgı.

k.+ın 200

kemend 1. uzaktaki bir kimseyi veya şeyi çekip yakına getirmek için atılan ucu ilmikli ip. 2. eskiden idamlarda kullanılan ilmikli yağlı kayış. 3. (divan edebiyatında) sevgilinin saç kıvrımı. 4. tuzak.

k.+(kemend-i zülf) 1223

k.+i 1053

ḳemer ay, mah.

k. 1196, 1303, 2270

kemīn 1. pusu. 2. pusuya yatmış olan.

k.+de 118

k.+den 270

kemīne. 1. çok az, eksik, en küçük, rütbesiz. 2. zavallı. 3. ben, bendeniz.

k. 1239, 1287, 1340, 1874, 2013

kemter çok değersiz, çok aşağı, pek iitibarsız, en hakir.

k. 111

kenār 1. bir şeyin bitiş kısm, bitiş yeri, uçta kalan kısmı. 2. merkezden uzak olan yer, uç, köşe, yan. 4. (isim tamlamasının ikinci ögesi olarak)

bahsedilen şeyin yakınındaki yer, yan. 5. kıyı, sahil.

k.+a 49, 423, 645, 699, 717, 830, 1615, 1763

kend 1. halkı daha çok ziraatla uğraşan, kır düzenindeki konutlardan, ahır, ağıl, tarla, çayır vb.nden meydana gelen, cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi malları ortak olan yerleşme birimi. 2. şehir.

k. 889

k.+e 896

k.+i 896

ḳend şeker, şeker kamışı.

k. 637

kenīz cariye.

k. 2263

k.+i+(zer ü māl u ġulām u hem-kenīz) 1383

k.+i 2123

k.+üñ 572

kerāmet 1. kerem, bağış. 2. ikram, ağırlama.

k.+de 152

kerrāne tunç veya gümüş borudan yapılan nefesli bir çalgı.

k. 1628

ḳerār 1. rahat, huzur, dinlenme, aram. 2. bir iş veya mesele hakkında verilen kesin hüküm. 3. bir yerde veya bir halde durma, sebat üzre kalma, sakin olma.

k.+ı 985, 1951, 2126

k.+ı+(ṣebr ü ārām ü ḳerār) 678, 1751

k.+ı+(ṣebr ü ārām ü ḳerār) 312

k.+ı+(ṣebr ü ḳerār) 292,n917, 1227, 1301, 1396, 1596, 2101

k.+ı+(ṭāḳet ü ṣebr ü ḳerār) 555

k.+ım 1447

k.+ım+(ṣebr ü ḳerār) 588, 625

k.+ı+(ḳavl ü ḳerār) 1454

kerem 1. asalet, asillik, soyluluk. 2. cömertlik, elaçıklığı, lütuf, bağış, bahşiş.

k. 620, 1243, 1283, 1713, 1716, 1816

kerīm 1. kerem sahibi, cömert, alicenap. 2. ulu, büyük, şerefli, aziz. 3. "vadini yerine getiren, çok verici, lütuf ve ihsanı bol, kendine sığınanı geri çevirmeyen" anlamında esma-i hüsnadan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

k.+dür 1018, 1141

kerīmüṭṭebʿ cömert tabiatlı, iyiliksever.

k.+(kerīmüṭṭebʿ ü dāniş-mend ü ʿāḳil) 1856

k.+(ceivān-merd ü kerīmüṭṭebʿ) 2261

ḳerīn 1. yakın, karib, benzer. 2. yakın olan insanlar. 3. arkadaş. 4. padişah mabeyincisi. 5. elde eden, kavuşan, ulaşan. 6. beraberinde olan, birlikte olan.

k. 1657, 1667, 1776

k.+i 1540

kes kimse, kişi, şahıs.

k. 214

kes- 1. (bıçak, makas, balta vb.) ikiye ayırmak. 2. yarmak. 3. bulunduğu yerden ayırmak, çıkarmak. 4. öldürmek, katletmek. 5. parçalara ayırmak, bölmek, doğramak. 6. kesin olarak sona erdirmek, bitirmek. 7. çalmak, hırsızlık yapmak.

k. 1977

k.-di 1132, 1527, 1528, 1793, 2300

k.-eler 648

k.-em 1332

k.-er 1521, 1768

k.erem 348

k.-erdi 1553

k.-esen 364

k.-miş 48, 1771

k.-üben 1888

k.-üb 1417, 2166

kesb 1. kazanma, çalışarak kazanma. 2. kazanç.

k. 824, 1642

ḳeṣd 1. niyet, istek, amaç, gaye. 2. birine karşı bilerek kötü davranma, kötü niyet.

k. 761, 803, 1492, 1711

k.+(ḳeṣd-i helāk) 1336

k.+ine 1530

kesī 1. bir kişi. 2. biri. 3. hiç kimse.

k. 1145

kesil- 1.kesici vb.aletle ikiye ayrılmak. 2. bulunduğu yerden ayrılmak, çıkarılmak. 3. başı gövdesinden ayrılmak suretiyle öldürülmek. 4. parçalara ayrılmak, bölünmek,

doğranmak. 5. kesin olarak sona erdirilmek, bitirilmek.
k.-di 625, 678, 822, 1396, 1751, 2101
k.-miş 878
ḳeṣr köşk, küçük saray.
k.+i 1983
keşf tanınmayan veya bilinmeyen bir şeyi anlama, tanıma, öğrenme, ne olduğunu anlayıp bilme.
k. 1669
keşik sıra, nöbet, gece nöbeti.
k. 796
keştī gemi.
k. 652
k.+(mellāḥ-ı keştī) 646
k.+ye 753, 1617
ḳetl öldürme, öldürülme.
k. 798, 1554, 1890, 2246, 2323, 2354
k.+e 272, 1422, 1526, 1845, 1978, 1994, 2045, 2213
k.+ini 1327
ḳetl-gāh öldürme yeri.
k.+a 2357, 2361
ḳeṭrān odun, petrol vb.nın damıtılmasından elde edilen, koyu, yapışkan, rengi kahverengi ile siyah arasında değişen, keskin is kokulu, suda erimediği için sürüldüğü yeri suya ve rutubete karşı koruyan, birçok organik maddenin imalinde kullanılan madde, zift.
k. 1833
ḳeṭre damla.
k. 813
kevn 1. olma, vuku bulma, ortaya çıkma. 2. varlık, vücut, mevcudiyet.
k.+(bī-ʿabr u şermende-yi kevn) 879
k'ey hitap edilen kimsenin dikkatini çekmek veya anlamı güçlendirmek için kullanılır, ey.
k. 983
keyf 1. sağlık, huzur, afiyet. 2. ferahlık, rahatlık, huzur duygusu, gönül açıklığı. 3. arzu, heves, istek. 4. zevk, haz, neşe.
k.+e 141
ḳeyṣer Roma ve Bizans imparatorlarına verilen ad.
k. 1890
k.+(ḳeyṣer-i rūm) 1888, 1912, 1917, 1935, 2071
k.+e 1889
kez defa, kere, sefer.
k. 452, 614, 723, 1634
ḳeżā 1. İlahi takdir, Tanrı'nın ezelden takdir ettiği şeylerin meydana gelmesi.
k. 1788, 2322, 2366
k.+(ḳeżā-yi Girdigār) 2370
k.+nın 35
k.+ya 423, 903, 1185, 2365, 2366
ḳeżā bedbaht olay, felaket.
k. 1789
k.+dan 1638
ḳeżārā 1. kaza ile, istemeyerek. 2. rastgele, tesadüfen.
k. 164, 264, 319, 420, 441, 468, 496, 500, 522, 529, 650, 718, 933, 986, 1006, 1021, 1213, 1264, 1469, 1616, 1626, 1705, 1706, 2111, 2140, 2374, 2377
ḳiblegāh 1. sığınılan, baş vurulan yer.2. padişahlara seslenirken hitap olarak kullanılır.
k.+ım 90
ḳıfıl kapıyı kapatmak için anahtarla açılıp kapanan alet; kilit.
k.+(kilīd ü ḳıfl u ṣandıḳ-ı ḫezīne) 520
ḳıl insan ve hayvan vücudunda biten sertçe ve kalınca tüy.
k.+dan 1066
k.+ı 1066
ḳıl- 1. etmek, eylemek, yapmak. 2. eda etmek, yerine getirmek.
k. 35, 104, 104, 142, 282, 620, 674, 839, 865, 900, 905, 957, 1012, 1146, 1283, 1283, 1343, 1658, 1688, 1713, 1713, 1748, 1816, 1817, 1819, 1906, 1974, 1976, 2028, 2043, 2413
k.-a 809, 1902, 2364, 2386
k.-alar 1026, 2361
k.-alum 136, 733
k.-am 339, 339, 1431, 2147
k.-ardı 525, 2138
k.-armış 4
k.-asan 1239, 2132

k.-asız 1957
k.-aydı 362
k.-aydım 2173
k.-ayum 487
k.-dı 37, 78, 238, 284, 288, 293, 301, 308, 313, 359, 360, 411, 428, 453, 474, 528, 573, 573, 581, 585, 586, 590, 597, 603, 604, 617, 622, 630, 668, 688, 698, 740, 779, 800, 818, 884, 911, 939, 955, 964, 1015, 1051, 1064, 1065, 1071, 1085, 1088, 1112, 1118, 1149, 1161, 1189, 1228, 1250, 1260, 1270, 1275, 1284, 1285, 1290, 1293, 1306, 1308, 1318, 1389, 1407, 1408, 1422, 1425, 1434, 1466, 1482, 1491, 1492, 1493, 1502, 1503, 1557, 1565, 1607, 1608, 1613, 1616, 1647, 1666, 1676, 1695, 1700, 1702, 1708, 1710, 1741, 1750, 1756, 1780, 1807, 1820, 1864, 1876, 1910, 1911, 1912, 1912, 1995, 2025, 2108, 2125, 2160, 2174, 2217, 2222, 2230, 2269, 2270, 2285, 2370, 2389, 2390, 2391, 2411, 2414, 2415, 2432, 2436
k.-dılar 359, 511, 666, 818, 916, 1084, 1121, 1233, 1955, 2004, 2010, 2017, 2224
k.-dım 1218, 1942, 2403
k.-dın 1513, 1513, 1739, 1828, 2438
k.-dük 1828
k.-dum 369, 752, 1138, 1282, 1438, 1713, 1972
k.-dun 600, 603
k.-ın 1835
k.-ma 664, 841, 967, 1001, 1185, 1255, 1256, 1409, 1531, 1672, 1816
k.-madı 631
k.-mak 171, 531, 1326, 1829, 2274
k.-mam 880, 1411
k.-masan 64, 1450
k.-mazdı 362
k.-mazsa 17
k.-mış 47, 331, 425, 580, 902, 1222, 1225, 1899, 1928, 2375
k.-mışam 2204
k.-mışdı 986, 1108, 1538, 1701, 1731, 1838
k.-sa 260, 527, 1319, 1417
k.-sam 1420
k.-san 62, 1140, 1464, 1489
k.-saydı 1317
k.-saydın 2220
k.-sun 419
k.-sunlar 914
k.-uban 285, 302, 440, 1170, 1511, 1600, 1991, 2116
k.-ullardı 330
k.-ub 50, 192, 283, 306, 689, 771, 785, 786, 805, 820, 863, 914, 1069, 1176, 1215, 1243, 1313, 1341, 1424, 1427, 1464, 1496, 1499, 1634, 1716, 1911, 2004, 2071, 2232
k.-ubdur 507, 531, 591, 842, 1552
k.-ur 422, 491, 1049, 1073, 1253, 1358, 1609, 2293, 2311
k.-uram 401, 2202
k.-urdı 398, 519, 519, 536, 540, 692, 709, 982, 1014, 1019, 1204, 1206, 1259, 1360, 1528, 1722, 1777, 2265, 2373
k.-urdık 361
k.-urdım 1649, 1807
k.-ursan 1652, 1973, 2024, 2358
k.-ursız 1959
ḳılāde 1. gerdanlık (hayvanların boynuna bağlanan zincir, ip) 2. hamayil.
ḳın çakı, bıçak, kılıç vb. kesici aletlerin kılıfı.
k.+ından 2008
ḳıraġ-ḳıraḳ 1. bir şeyin bitiş kısm, bitiş yeri, uçta kalan kısmı. 2. merkezden uzak olan yer, uç, köşe, yan. 4. (isim tamlamasının ikinci ögesi olarak) bahsedilen şeyin yakınındaki yer, yan. 5. kıyı, sahil.
k.+a 659, 713, 984, 2289
k.+da 2329
k.+ına 651
ḳırān 1. yakınlaşma, bir araya gelme. 2. iki yıldızın aynı burçta birleşmesi.
k.+ı 609
ḳırḳ kırk sayısı, otuz dokuzdan sonra, kırk birden önce gelen sayı.
k. 2435
ḳırıl- yokedilmek, telef olmak, helak olmak, çok sayıda ölmek.
k.-dı 224, 1641
ḳiṣṣe 1. kısa hikaye, ibretli hikaye, fıkra, rivayet. 2. vaka, macera, sergüzeşt.
k. 454, 543, 1799
k.+(ḥāl-i kıssā) 357, 2184

k.+dan 39, 86
k.+nı 2225
ḳiṣṣe-ḫᵛān kıssa söyleyen kimse, hikaye anlatan.
k.+dur+(vaḳt-şināṣ ü ḳiṣṣe-ḫᵛān) 1831
k.+ı 888
ḳış 22 Aralık'ta başlayıp 21 Mart'ta sona eren, sonbahar ile ilkbahar arasındaki yılın en soğuk mevsimi.
k. 412
ḳıy- içi sızlamadan öldürmek, canına kastetmek.
k.-dı 2278
ḳīl söz, kelam.
k.+(ḳīl u ḳāl) 149, 359, 1852
ḳıyma kıymak işi, kıyılmış.
k. 1977, 1977
ḳız 1. dişi cinsten olan evlat. 2. dişi cinsten çocuk yaşta kimse. 3. evlenmeye aday dişi insan.
k. 9, 17, 53, 72, 80, 80, 1375, 1384, 1440, 1452, 1923, 1936, 2114, 2115, 2157, 2278
k.+a 27, 63, 1341
k.+dan 1376, 2093, 2100, 2101, 2103, 2112, 2158
k.+ı 15, 1220, 1351, 1364, 1383, 1884, 1895, 2059, 2115, 2116, 2123
k.+ım 25, 966
k.+ımı 2076
k.+ımsan 963
k.+ın 73, 1308, 1365, 1374, 1395, 1399, 1422, 2092, 2092, 2095
k.+ının 7
ḳızar- 1. rengi kırmızı olmak, kırmızıya yakın bir renk almak. 2. kızgın yağ içinde veya ateş karşısında pişmek.
k.-dı 1311
ḳızıl 1. parlak kırmızı renk. 2. bu renkte olan.
k. 502, 1099, 1708, 2088
ki 1. kim. 2. diye, -dığını 3. çünkü.
k. 1, 9, 22, 23, 24, 27, 30, 32, 43, 44, 83, 87, 88, 100, 107, 165, 180, 274, 296, 310, 338, 341, 352, 353, 356, 360, 362, 365, 377, 390, 401, 407, 410, 461, 493, 493, 504, 508, 509, 516, 519, 530, 533, 546, 546, 554, 556, 562, 562, 563, 582, 588, 598, 603, 604, 606, 612, 620, 624, 624, 632, 648, 687, 695, 716, 741, 750, 754, 758, 773, 781, 782, 796, 794, 808, 811, 812, 837, 842, 849, 856, 865, 866, 873, 879, 883, 885, 886, 898, 899, 901, 902, 903, 904, 904, 912, 913, 930, 934, 937, 946, 959, 983, 987, 987, 998, 1001, 1002, 1004, 1007, 1008, 1024, 1032, 1058, 1075, 1075, 1091, 1093, 1100, 1104, 1104, 1109, 1110, 1114, 1116, 1152, 1159, 1172, 1174, 1179, 1210, 1216, 1234, 1240, 1273, 1273, 1279, 1323, 1338, 1379, 1380, 1398, 1400, 1409, 1419, 1422, 1429, 1431, 1436, 1439, 1444, 1447, 1449, 1465, 1501, 1515, 1538, 1544, 1553, 1567, 1599, 1601, 1609, 1626, 1638, 1693, 1711, 1716, 1723, 1729, 1731, 1767, 1771, 1797, 1824, 1830, 1867, 1883, 1901, 1951, 1954, 1961, 1962, 1966, 1974, 1976, 1977, 2000, 2023, 2025, 2029, 2041, 2045, 2056, 2066, 2094, 2125, 2152, 2162, 2178, 2182, 2197, 2198, 2199, 2201, 2213, 2214, 2242, 2245, 2246, 2255, 2271, 2291, 2291, 2305, 2319, 2321, 2350, 2371, 2372, 2374, 2379, 2408, 2417
kibriyā büyüklük, ululuk, azamet.
k.+lar 1107
kilīd anahtar, düğme vb. bir parça ile işleyen kapatma aleti.
k. 521, 521
k.+(kilīd ü ḳıfl-ı ṣandıḳ u azīne) 520
k.+i 522, 528.
kim 1. ki. 2. diye, -dığını 3. Çünkü.
k. 55, 90, 118, 224, 255, 267, 269, 272, 295, 298, 309, 332, 348, 357, 399, 405, 425, 472, 513, 545, 548, 556, 558, 622, 636, 640, 664, 666, 673, 745, 756, 763, 832, 877, 884, 886, 891, 906, 922, 923, 990, 998, 1009, 1038, 1044, 1047, 1053, 1060, 1094, 1095, 1119, 1135, 1137, 1142, 1155, 1156, 1167, 1187, 1188, 1193, 1219, 1253, 1291, 1302, 1326, 1329, 1367, 1370, 1386, 1387, 1402, 1403, 1408, 1418, 1419, 1435, 1440, 1453, 1536, 1586, 1592, 1642, 1641, 1696, 1700, 1702, 1758, 1766, 1793, 1841, 1844, 1855, 1868, 1873, 1887, 1918, 1919, 1923, 1924, 1940, 1958, 1959, 1966, 1968, 1971, 1988, 2026, 2033, 2042, 2055, 2077, 2138, 2173, 2174, 2203, 2204, 2212, 2218, 2223,

2254, 2259, 2261, 2322, 2333, 2354, 2380, 2416, 2418
kim 1. her kimse, her hangi bir şahıs. 2. soru zamiri. 3. belgisiz zamir.
k. 108, 194, 253, 451, 648, 704, 812, 886, 903, 1013, 1087, 1189, 1190, 1205, 1207, 1207, 1216, 1218, 1235, 1279, 1325, 1332, 1344, 1346, 1467, 1490, 1500, 1501, 1530, 1535, 1542, 1552, 1578, 1609, 1641, 1705, 1722, 1731, 1763, 1816, 1884, 1887, 1899, 1931, 2012, 2225, 2267, 2311, 2362, 2366
k.+de 1392
k.+.den 1208
k.+.dür 385, 1514
k.+di 1717, 1846, 2048
k.+dü 1018, 1801, 2151, 2325, 2330
k.+e 39, 357, 515, 541, 672, 673, 690, 707, 733, 1318, 1660, 1662
k.+em 1370
k.+i 989, 2378, 2378
k.+in 637, 990, 991, 1092, 1167, 1536, 1652, 1961
k.+sen 277, 2325
kimi gibi, benzer.
k. 28, 385, 684
kimi 1. bahsedilen kimse veya şeylerden yalnız bir kısmını kastetmek için tekrar edilerek kullanılır. 2. bazı.
k. 322, 322
kimse 1. herhangi bir kişi, kim olduğu belirtilmeyen şahıs. 2. hiçbir şahıs, hiçbir insan.
k. 260, 269, 276, 282, 286, 362, 442, 517, 553, 596, 638, 865, 989, 1005, 1024, 1101, 1153, 1217, 1235, 1595, 1731, 1733, 1762, 1887, 1933, 1954, 2104, 2111, 2117, 2119, 2282, 2283, 2294, 2301, 2304, 2344, 2347, 2364, 2367
k.+de 461
k.+nin 1072
k.+sen 1466
k.+ye 254, 1127, 1529, 1531, 1930, 2178, 2183, 2368
kīn gizli düşmanlık, garazlık.
k. 71
k.+den+(ḳehr u kīn) 1983
k.+e 2169
k.+e+(buġż u kīn) 2210
k.+e+(ḳehr u kīn) 2386
k.+i+(ḫişm u kīn) 1526, 1556
kiprig göz kapağının kenarlarında sıralanmış olan kıllar ve bu kıllardan her biri.
k.+i 1896, 2119
ḳīr katran, zift.
k. 1833
kirām 1. soydan gelenler, soyu temizler, şerefliler. 2. cömertler, eli açıklar.
k.+ı+(yār-ı kirām) 1465
Kirmān İran'da bir şehir, Kirman.
k. 151, 182, 183, 204
k.+(şāh-ı kirmān) 192, 219
k.+(şeh-i kirmān) 212, 216
k.+(kārvān-ı şehr-i Kirmān) 264
k.+a 169, 2417
ḳiṣāṣ 1. eski hukukta katil ve yaralama suçlarını işleyen bir kimseyi bu fiilleri aynen kendisine uygulamak suretiyle cezalandırma, misilleme yapma. 2. yapılan kötülüğe aynen karşılık vermek.
k. 89, 103, 133, 1509, 2014
k.+ı 1167
k.+ım 72, 1843
k.+ın 1091, 1140, 1527
ḳismet 1. takdir edilmiş olan şey, nasip. 2. evlilik konusunda talih, baht.
k. 180, 195, 210
kişi 1. insan, kimse, şahıs. 2. erkek.
k. 456, 494, 497, 809, 895, 912, 951, 1109, 1113, 1122, 1465, 1741, 1747, 1752
k.+de 669, 1685
k.+nün 415
k.+ye 438, 709, 1121, 1755
kişver memleket, ülke.
k. 1194
k.+(pādişāh-ı heft-kişver) 1550
kitābet 1. yazı yazma, kaleme alma. 2. bir şeyi düzgün ve kurallara uygun şekilde kaleme alma.
k. 593, 597, 623
ḳiyāmet 1. dünyanın sonu, bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman. 2. büyük sıkıntı, bela. 3. yaygara.
k. 960, 1140
k.+(ġavġā-yi ḳiyāmet) 2087

k.+(rūz-i ḳiyāmet) 373
k.+e 1167

kiyāṣ 1. bir şeyi diğer bir şeye göre değerlendirme, başka bir şeye benzeterek hakkında hüküm verme, karşılaştırma, mukayese etme. 2. bir sayma, denk tutma.
k. 1736
k.+ı 2413

ḳiymet 1. bir şeyin taşıdığı maddi varlığa göre tespit edilen karşılık, hakkında biçilen değer. 2. bir şey veya kimsenin taşıdığı üstün nitelik, yüksek vasıf ve meziyet.
k. 297, 409, 487, 766, 1133
k.+(ḳedr ü ḳiymet) 461
k.+ini 486

ḳiymetlü manevi değeri yüksek olan, değerli.
k. 786

ḳol insanın omuzundan parmak uçlarına kadar olan organı.
k. 197
k.+ların 1769
k.+larına 267
k.+larında 238

koma sade ev, dahma, dahal.
k.+cı 1393

ḳon- uçmasına son verip bir yerde durmak.
k.-dı 1779

ḳop-1. harekete geçmek, kalkmak. 6. zahir olmak, duyulmak. 2. (gürültü veya tehlikeli bir olay) birdenbire patlak vermek, ortaya çıkmak, birden başlamak.
k.-dı 200, 661, 821, 1161, 1315, 1498, 2087

ḳora olgunlaşmamış ekşi ve ham üzüm.
k. 813

ḳorḫ- 1. korkuya kapılmak, korku duymak, ürkmek. 2. bir şeyi yapmaya cesaret edememek. 3. endişe etmek, kaygı duymak, tasalanmak. 4. çekinmek, saygı duymak.
k.-ar 466
k.-aram 1976
k.-dum 706
k.-ma 899
k.-mazam 1842, 1842
k.-uram 1186
k.-usından 658

ḳorḫu 1. bir tehlike veya tehlike ihtimali karşısında duyulan ürkütücü duygu. 2. kaygı, üzüntü, endişe.
k. 160, 649, 1025, 1961
k.+dan 1101, 2337
k.+sından 1507, 2419, 2419

ḳoş- 1. bir şeyle görevlendirilmek, bir işte kullanmak. 2. birlikte, beraber göndermek, yanına yol arkadaşı etmek.
k.-dı 1946

ḳoşun 1. yan yana durmuş asker dizisi, saf. 2. harbi kuvvetleri veya onların bir hissesi.
k. 6, 129, 138, 220, 2052

ḳoy- 1. bir yere bırakmak, bir yerde yerleştirmek. 2. katmak. 3. vermek. 4. uyulması gereken kuralları belirlemek, vazetmek. 5. bırakmak, terketmek. 6. izin vermek, serbest bırakmak, ellememek.
k. 57, 86, 179, 180, 354, 2206
k.-alar 1460
k.-asan 1392
k.-dı 522, 1050, 1310
k.-dılar 1454, 2342
k.-dum 304
k.-dın 131
k.-ma 1449, 2164
k.-madı 972
k.-maya 365
k.-maz 1091, 1140
k.-mış 1851
k.-mışdum 2406
k.-mışlar 872
k.-mış 657
k.-muşlar 1348
k.-uban 739
k.-ub 96, 179, 1316, 2210

köç- taşınmak.
k.-diler 817
k.-üben 736

köhlen küheylan, at.
k. 157

köhne eskilmiş, yıpranmış, eski.
k. 462, 464, 1462

köks göğüs.

k.+ine 2206
kölge 1. gölge. 2. koruma, himaye, sahip çıkma.
k.+si 90
kömek yardım etmek.
k. 1634
köñül 1. gönül; insanın duygularının merkezi, yüreğin manevi yönü. 2. duygu, his, tesir. 3. muhabbet, şefkat, sevgi. 4. aşk, alaka. . 5. istek, arzu, heves, meyil. 6. hoşnutluk, uygunluk.
k. 469, 499, 812
k.+de 292, 570, 633, 668
k.+lin 372
k.+inde+(köñlinde) 571, 637, 712
körpe bebek, yeni doğan çocuk.
k.+ye 178
körpi bir suyun üzerinden öte tarafa geçmek için yapılan ahşap, kâgir, taş, demir körpü.
k. 573, 1069, 2263
köşe 1. uç, kenar, uzak yer. 2. kısım, yer veya yan.
k.+de 985, 992
köyil 1. gönül; insanın duygularının merkezi, yüreğin manevi yönü. 2. duygu, his, tesir. 3. muhabbet, şefkat, seevgi. 4. aşk, alaka. 5. istek, arzu, heves, meyil. 6. hoşnutluk, uygunluk. 7. cesaret, atılganlık. 8. kibir, gurur. 9. ahlak, tabiat. 10. hatır.
k. 1401, 1661, 1664, 1932, 1939, 2365
k.+de 1227, 2210
k.+i+(köyli) 1110, 1355, 1386, 1595, 1868, 2209, 2259, 2261
k.+ide+(köylide) 1396, 1669, 2001
k.+iden+(köyliden) 1413, 1663
k.+im+(köylim) 1406
k.+imde+(köylimde) 1445
k.+in+(köylin) 1568, 1801
k.+inde+(köylinde) 2169
köyn 1. gönül; insanın duygularının merkezi, yüreğin manevi yönü. 2. duygu, his, tesir. 3. muhabbet, şefkat, sevgi. 4. aşk, alaka. 5. istek, arzu, heves, meyil. 6. hoşnutluk, uygunluk. 7. cesaret, atılganlık. 8. kibir, gurur. 9. ahlak, tabiat. 10. hatır.
k.+in 2346
k.+inde+(köyninde) 1780
köz 1. kızıl ateş parçası, kor. 2. yanıp geçmiş kor, ateş parçaları ile dolu sıcak kül.
k.+ler 873, 1179
ḳuc- kucaklamak; kollarının arasına almak.
k.-ub 2142
kūh dağ.
k. 2336
kūhsār dağlık arazi, dağlık bölge.
k.+a 1648
ḳul 1. Allah tarafından yaratılmış olan insan, abd. 2. başka ülkelerden esir olarak alınan köle ve cariye. 3. hizmet için para ile satın alınmış insan, hürriyetine sahip olmayıp başkasının hükmü altında olan kimse.
k. 1131, 1240, 1702, 1706, 1766, 1944, 2166
k.+am 1874
k.+ı 1092, 1239, 2130
k.+lar 341, 1139, 1790, 1969, 1979, 1988, 2247
k.+lara 194, 1086, 1201, 1795
k.+ları 1132
k.+ların 1699, 1983
k.+um 299, 1799
k+undur 290
ḳulluḳ hizmet, hizmetçilik.
k. 1958
ḳulaġ-ḳulaḳ işitme organı.
k. 877, 1074, 1136, 1757, 1929, 2205, 2211, 2354
k.+dan 703
k.+ı 1794, 1805
k.+ın 1707, 1790
k.+ına 1970
k.+um 1798, 1799
ḳuldur eşkıya, haydut.
k. 238
k.+lara 232
ḳumāş ipek, yün, pamuk vb. malzemeden dokunmuş her türlü dokuma.
k.+a 417
k.+ı 392, 421, 1793
k.+ım 299

ḳur- hazırlamak.
k.-ub 121
ḳurbān bir amaç uğruna kendini feda eden veya feda edilen kimse.
k. 136, 733, 851, 1117, 1117, 2252
ḳurtar- 1. kurtulmasını sağlamak; bir canlıyı bir tehlikeden, mahvolmaktan, helak olmaktan uzaklaştırmak, halas etmek. 2. etkisinden uzaklaştırmak.
k.-dı 1039, 1576, 1588, 2397
k.-dılar 611
k.-urdı 991
ḳurtul- 1.sıyrılmak, uzaklaşmak, selamete çıkmak, halas olmak. 2. çıkmak, ayrılmak.
k.-am 1419, 1522
k.-du 2288
k.-maya 1345
k.-ub 1764, 2143, 2154
ḳurul-1. hazırlanmak. 2 ortaya konulmak, oluşturulmak, tesis edilmek. 3. yapılmak, inşa edilmek. 4. bir araya getirilmek, toplanmak, teşkil edilmek.
k.-dı 78, 198
k.-madı 384
kūs kös, büyük davul.
k. 740
k.+(bā-kūs u naḳāra) 2083
k.+(ṭebl u kūs) 85, 736
k.+(ṭebl u kūs-ı şādyāna) 1292, 1948
k.+(ṭebl u kūs nāy u şeypūr) 189
k.+(ṭebl u kūs u nāy u zurnā) 1296,1386, 1498
k.+i+(ṭebl u kūs) 1295
ḳuş 1. yumurtlayan omurgalılardan gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı, vücudu tüylerle kaplı, uçucu hayvanların ortak adı.
k. 28
k.+ı 1781
ḳuyı 1. su tabakasına varılıncaya kadar daire şeklinde kazılıp çevresine duvar örülen ve içindeki su kova veya tulumba ile alınan derin çukur, kuyu. 2. belli bir maksatla kazılmış.
k. 1019, 2295, 2297
k.+da 2318, 2333
k.+dan 2335
k.+ya 1013, 1523
ḳuyruḳ 1. birinin yanından hiç ayrılmayan, hep onun peşinde olan kimse. 2. yaltaklanmak.
k.+ı 1393
kübrā daha büyük.
k.+(ḫātūn-ı kübrā) 1371
küçüg küçük, yaşı daha az olan.
k. 744, 795
k.+in 713
küfr 1. kafirlik, Allah'ı inkar etmek. 2. dinsizlik. 3. nankörlük. 4. örtme, gizleme.
k. 997
kühen eski, köhne.
k. 2279
kühensāl yaşlı.
k.+(pīr-i kühensāl) 1429
kül yanan şeylerden artakalan toz halindeki madde.
k. 705, 1392
külek rüzgar.
k. 48
küll 1. bütün, tüm. 2. her. 3. hiçbir.
k. 313, 120
k.+(küll-i fercām) 1820
k.+(küll-i ʿālem) 1032
k.+(küll-i vār) 1231
küllī 1. bütün, genel. 2. çok. 3. tümel. 4. tamamen.
k. 742
künc köşe, bucak.
k.+(der-künc-i ḫelvet) 1436
k.+(künc-i zindān) 2016
k.+e 2334
künde. tutsakların ayağına bağlanan ayak bağı, köstek, bukağı.
k. 1507, 1775
küstāḫ küstah, haddini bilmez, saygısız, utanmaz.
k. 530
k.+(bed-ehl-i küstāḫ) 2149
ḳüşūr 1. eksiklik, noksan. 2. yersiz davranış, suç, kabahat.
k. 206
lābüd zorunlu, gerekli.
l. 903, 2206
lāciverd koyu mavi renkte kıymetli taş.
l.+ler+(lāciverd ü zerendūd) 321

laḫta kan pıhtısı.
l. 202, 202
lāl 1. dilsiz. 2. konuşmadan, sessiz, sakin bir şekilde.
l. 1924
l.+(dil-i lāl) 1191
l.+sen 1923
lāʿl 1. lal taşı. 2. kırmızı, al. 3. kırmızı boya.
l.+(dürr ü lāʿl ü cövher ü zerr-i bisyār) 1087
l.+(lāʿl-i bedahşān) 579, 760, 1897, 2120
l.+(lāʿl ü cevāhir) 287, 663, 1945, 2228
l.+(leʿl-i gövher) 250
l.+(lāʿl ü mercān) 851
l.+(lāʿl ü yāḳūt) 1242
l.+(zibercedd ü leʿl ü yāḳūt) 393
lālā parlak, parıltılı.
l.+(seng-i lālā) 2336
lāle 1. lale. 2. gelincık.çiçeği.
l. 1304, 1612
l.+den 12
l+(gül-berg-i lāle) 248
lap sözlerin önüne gelerek, manasını güçlendirir.
l. 373
lāu'bālī kayıtsız, vurdumduymaz, saygısız.
l. 68
lāyiḳ 1. liyakatlı, yaraşır, uygun, münasip. 2. nitelikleriyle bir şeye hak kazanacak seviyede olan, bir şeyi hak edecek nitelikte olan.
l. 134, 191, 455, 1370, 1410, 1459, 1638, 1914, 2131
l.+dı 130
lāzım 1. gerekli, lüzumu. 2. gerekçe.
l. 67, 103, 212, 1389
l.+dı 89
l.+dur 498
leb dudak.
l. 247, 1304
l.+leri 259, 760, 1353, 1897, 2120
lefẓ 1. gerek anlamlı olsun (kelime), gerek anlamı başka kelimelerle ortaya çıksın, ağızdan çıkan veya yazılan söz. 2. anlamı değil lafzı kastedilen söyleyişler hakkında kullanılır.
l.+i 251
lehv yararsız iş, zaman öldüren oyun, eğlence vb.
l.+(lehv u lūʿb) 1572
leḥẓe zamanın göz açıp kapayıncaya kadar geçen en kısa parçası, an.
l. 311, 592, 972, 996, 1954, 2028, 2383
lerzān 1. titrek, titreyen. 2. titreyerek.
l. 366, 2154
l.+(tersān u lerzān) 1614
lerze titreme.
l. 836, 2023
leş ceset.
l.+ini 754
leşker 1. ordu. 2. asker.
l. 221, 222, 310, 819, 1023, 1026, 1036, 1067, 1157, 1160, 1164, 1494, 1573, 1577, 1587, 1606, 1628, 1634, 1640, 1645, 1705, 1708, 1761, 1820, 1946, 2004, 2053, 2087, 2308, 2314
l.+(āʿvān-ı leşker) 727
l.+(emīr-i leşker) 19
l.+(ḳaṭār-ı leşker) 189
l.+(leşker-i ʿālem) 1641
l.+(leşker-i düşmen) 224, 1641
l.+(leşker ü ḫeyl-i sipāh) 1591
l.+(mīr-i leşker) 88
l.+(mīr ü leşker) 1721, 1950
l.+(şāh u leşker) 1315
l.+(şehr ü leşker) 1722
l.+(vezīr ü mīr-i leşker) 1100
l.+(vilāyet ü leşker) 2260
l.+e 1732
l.+i 1163, 1584, 1614, 1642
l.+idür 1038
l.+im 1647
l.+in 1066, 1627, 1630, 1726, 2080
leṭāfet 1. zariflik, hoşluk. 2. güzellik. 3. yumuşaklık. 4. naziklik, nezaket.
l.+(ġönçe-yi bāġ-ı leṭāfet) 693
Leylī Leyla ile Mecnun hikayesinin kadın kahramanı.
l.+den 971
l.+n 1402
libās 1. giysi. 2. örtü.
l.+(libās u māl u zīnet) 1584

l.+ı 1462, 2400, 2413
l.+ın+(reḫt-ı libās) 689
li-haẕā bunun için, bundan dolayı.
l. 1238
liḳā yüz.
l.+ya 2404
loḳma 1. bir defada ağıza götürülen yiyecek parçası, bir seferde yutulacak miktardaki yiyecek. 2. yemek.
l. 1017, 1452
Loḳmān Lokman Hekim. kıymetli sözleri ve hikayeleriyle ün salmış bir hakim olan efsanevi şahsın ismi.
l.+ı 110
lūʿb oyun, eğlence.
l.+(lahv u lūʿb) 1572
lüṭf 1. iyilik, iyi davranış. 2. güzellik. 3. incelik, yumuşaklık.
l. 591, 1622, 2432
l.+(ʿeṭā vü lüṭf) 1539
l.+(lüṭf-i bisyār) 1293
l.+(lüṭf u mehribān) 585
l.+(lüṭf u emās) 1819
l.+(lüṭf u eḥsān) 1130
l.+(lüṭf u imdād) 1906
l.+(lüṭf u tereḥḥüm) 880
l.+ı 1338
mā o şey ki.
m. 409
maʿāş 1. dirlik. 2. hayat 3. geçim.
m. 1114
mācerā baştan geçenler, yaşanan olaylar, vuku bulan hal ve olay.
m.+dur 1517
m.+sı 8
m.+sın 453
Māçīn Güney Çin.
m.+(diyār-ı çīn ü māçīn-i pādişāh) 2257
māder anne, ana.
m. 2230
m.+(cān-ı māder) 653, 966
m.+(ʿiyş u māder) 1361
māh 1. ay. 2. ay yüzlü sevgili, güzel yüzlü genç.
m. 2211
m.+(māh-ı endām) 1913
m.+(māh-menẓer) 168
m.+(māh-ruḫsār) 2209
m.+(māh ı tābān) 84, 166, 722, 1468
m.+(māh-i zamān) 34
m.+(sāl u māh) 1445
m.+a 1921, 1949
maḥfūẓ 1. saklanmış, gizlenmiş. 2. dış etkilere, tehlikelere karşı korunmuş.
m. 253, 2142
māhī 1. bir ay. 2. ayda, bir ayda, aylık.
m. 560
maḫlūʿ tahtından indirilmiş.
m. 136
meḥmil 1. mahfe, deve üzerine konulan iki kişinin bineği, tahtırevan. 2. Hac kafilesiyle her yıl Haremeyn'e gönderilen hediyeler.
m.+(kārvān-ı mıṣr-ı meḥmil) 1264
māh-pāre 1. ay parçası. 2. yüzü güzel.
m. 13, 1466
maḥrem 1. haram, şeriatın yasak ettiği şey. 2. nikah düşmeyen, şeriatçe evlenilmesi yasak edilen şey. 3. şeriatçe, kadının kendisinden kaçmadığı (erkek). 4. biriyle içli dışlı, samimi olan. 5. gizli olan, herkese söylenmeyen. 6. herkesçe bilinmemesi icabeten.
m. 1623
m.+(maḥrem-i esrār-ı ḫāne) 1390
m.+(maḥrem-i şāh) 608
māʾil 1. bir yana, bir tarafa doğru eğilmiş, meyletmiş. 2. bir şeye yatkınlığı, yeteneği olan. 3. istekli, hevesli, arzulu.
m. 858, 1464, 1571, 1865
m.+em 1403
maḳāl söz, lakırdı.
m.+in 788
maḳāṣid maksatlar, niyetler.
m. 828, 1902, 1936
m.+(meḳṣūd u maḳāṣid) 1245
m.+(meṭlūb u maḳāṣid) 2134
māl 1. bir kimsenin veya kurumun mülkiyetinde bulunan, taşınır, taşınmaz her çeşit değerli ve gerekli şey, mülk, irat, varlık, servet. 2. kar sağlamak maksadıyla alınıp satılan şeyler, ticari malı.
m. 590, 898
m.+(cemʿiyyet-i esbāb u māl) 426

m.+(genc ü māl u ḫānümān) 1576
m.+(libās u māl u zīnet) 1584
m.+(māl-ı bisyār) 1642, 1771
m.+(māl-ı cihāt) 1728
m.+(māl-ı dīvān) 892
m.+(māl-ı dünyā) 425, 923
m.+(māl u davar) 891
m.+(māl u dövlet) 783
m.+(māl u esbāb) 850
m.+(māl u ferzend) 1154
m.+ı+(māl u mülk) 395
m.+(māl u mülk-i bisyār) 1755
m.+(māl u mülk ü ferzend) 384
m.+(māl u neʿmet) 461, 518, 1671, 1743, 1819
m.+(māl ü matāh) 786
m.+(mülk ü māl-ı bisyār) 1732
m.+(zer ü māl u ġulām u hem kenīz) 1383
m.+a 270
m.+ı 897
m.+ı+(esbāb u māl) 1852
m.+ı+(mülk ü māl) 571, 908
m.+ım 299, 490, 660, 665, 979, 993, 1138, 1602
m.+ım+(esbāb-ı māl) 1647
m.+ımı 489
m.+ın 829, 901, 1129, 1422
m.+ın+(esbāb-ı māl) 1503, 1860
m.+ını 648, 1072, 1075
m.+ım+(mülk ü mal) 210
m.+undan 443

māl-dār mal sahibi, varlıklı, zengin.
m. 568
m.+(be-ġāyet māldār u ṣāḥib-i zer)391

mānīʿ 1. engel. 2. engel olan. 3. özür.
m. 1432

mānend 1. eşsiz, emsalsiz 2. benzer, eş, misil, nazir.
m. 1210, 1216, 1354, 2393
m.+(mānend-i Behkerd) 1817
m.+(mānend-i ġönçe) 259
m.+(miṯl-i mānend ü miṯāl) 1894
m.+(miṯl ü mānend) 1197
m.+i 44

māt 1. hayret içinde olan, şaşıran. 2. muhatabına cevap veremez hale gelip tartışmada yenik duruma düşmek.
m. 1761, 1956
m.+(māt u ḥeyrān) 84, 114, 794
m.+(māt u mebhūt) 238

matāh mal, eşya.
m.+ın 785
m.+ın+(māl ü matāh) 786

mātem 1. hüzün, keder ve müsibet zamanındaki ağlayış, yas; yaslı, kederli bulunma.
m. 1806

meḫfī gizli, saklı.
m. 123, 1431

meḫlūḳ halk olunmuş, yaratılmış.
m. (meḫlūḳ-i cehāne) 1325

meḥrūm1. bahtsız, nasipsiz. 2. istediğini, dilediğini elde edemeyen, yoksun.
m. 234, 835, 1128
m.+(meḥrūm u meġmūm) 749
m.+(meḥrūm u nevmīd) 1564

meḥṣūl buğdy, arpa, tütün, meyve vb. topraktan elde edilen şey, ürün.
m.433, 438

meḥşer 1. haşrolunacak, toplanılacak yer; kıyamette ölülerin dirilip toplanacakları yer.
m. 376, 1315, 1498
m.+(rūz-i meḥşer) 819, 841, 958, 1406
m.+(şefīʿ-yi rūz-i meḥşer) 1047

meḥv 1. yok etme, varlığına son verme. 2. yok olma, harap olma.
m.+(meḥv u nābūd) 50

meḥż sırf, ancak, yalnız, tek, bunun için de.
m. 513

meḥzūn üzüntülü, kederli, gamlı.
m. 2107
m.+(meḥzūn u ġemgīn) 1586, 2078

meḳām 1. durulacak yer, durak, mekan, mahal.
m. 1779

meḳbūl 1. kabul edilen, reddedilmeyen. 2. geçerli, muteber. 3. beğenilen, hoşa giden, hoş.

m.+(feṣīḥ u ḳābil u maṭbūʿ vü meḳbūl) 1866
m.+(meḥbūb u meḳbūl) 1464
m.+(meḳbūl-i dergāh) 591, 608
m.+(meḳbūl u meḥbūb) 1501
m.+(maṭbūʿ vü meḳbūl) 2121

meḳhūr 1. yenilgiye, bozguna uğramış, mağlub olmuş. 2. mahvolmuş, bitmiş, tükenmiş. 3. çok üzülmüş, üzgün, perişan.
m.+(meḳhūr u menkūb) 1499
m.+(menkūb u meḳhūr) 583, 1646

meḳrūr 1. gururlu, kibirli. 2. aldanmış. 3. bir şeye güvenen. 4. böbürlenen.
m. 1646

meḳṣed istenilen, kastedilen şey, niyet, amaç, gaye.
m. 40
m.+ına 780
m.+ıyla 789

meḳṣūd 1. söylenilmek, belirtmek istenilen, kastedilen. 2. istenilen şey, amaç, gaye, maksat.
m. 411, 866, 1672
m.+(meḳṣūd u meṭlūb) 624
m.+(meḳṣūd u maḳāṣıd) 1245
m.+(meṭleb u meḳṣūd) 1317
m.+(menzil-gāh-ı meḳṣūd) 321
m.+a 182

meʿḳūl 1. akla uygun, akla yatgın gelen, mantıklı. 2. mantıklı. 3. söylenilen söz.
m. 438, 1866
m.+(dāniş-mend ü meʿḳūl) 2121

meʿlūm 1. bilinen, belli. 2. etken, faili bilinen ve belli olan.
m. 454, 468, 831, 901, 1245, 1888, 1912, 1917, 1935, 2071, 2072, 2134, 2272, 2276, 2335, 2339
m.+(eḥvāl-i meʿlūm) 1083, 1290
m.+(meʿlūm-i meşhūr) 442
m.+(teḥḳīḳ-i meʿlūm) 2040, 2328

meʿmūr bayındır durumuna gelmiş.
m. 1839, 2132
m.+(meʿmūr u ābād) 1069

meʿmūre mamur yer, şehir.
m. 889

meʿnā 1. mana, anlam. 2. konu, husus.
m.+dan 377, 895, 1952, 1999, 2150

menṣeb yüksek vazife, yüksek makam.
m. 1872
m.+(neṣb u menṣeb) 1876

menẓer 1. görünen yer. 2. görünüş.3. yüz, çehre.
m. 328
m.+(ḫurşīd-i menẓer) 721, 1303
m.+(māh-ı menẓer) 168

merīż hasta.
m.+e 18

meṣleḥet 1. iyi olan ve iyiliğe yol açan, hayır getiren, fayda sağlayan şey. 2. iş, husus, mesele. 3. dirlik, düzenlik. 4. teklif, gösteriş, tavsiye.
m. 55, 1148
m.+(ṣelāḥ-i meṣleḥet) 1246
m.+dan+(ḫᵛāb-ı meṣleḥet) 2218
m.+dur 172

meʿṣūm suç ve günah işlemesi düşünülemeyecek kadar küçük olan çocuk, sabi.
m.+(ṭıfl u māsum) 2328

meʿşūḳ aşkla sevilen, aşık olunan kadın.
m.+(ṣūret-i meʿşūḳ u āşıḳ) 323

meʿşūḳe aşkla sevilen, aşık olunan kadın.
m. 1355

meṭbeḫ yemek pişirilen yer, mutfak.
m.+(esbāb-ı meṭbeḫ) 1424
m.+ı 1439

metbūʿ güzel, hoş, latif.
m.+(feṣīḥ u ḳābil u maṭbūʿ vü meḳbūl) 1866
m.+(meṭbūʿ u meḳbūl) 2121

metleb istenilen, talep edilen şey, istek, meram, matlub.
m. 1445
m.+(meṭleb u meḳṣūd) 1317
m.+a 230
m.+ı 38

meṭlūb istenilen, aranılan, istek ve arzu duyulan, talep edilen şey.
m. 828, 937, 1672
m.+(meṭlūb-ı ḥeyret) 322
m.+(meḳṣūd u meṭlūb) 624
m.+(meṭlūb u maḳāsid) 213
m.+ı 122, 884
m.+ın 1943

māye 1. maya. 2. asıl, esas, öz. 3. sermaye. 4. para. 5. güç.
m. 459
m.+(esbāb-ı māye) 244, 827
m.+(māye-yi pūl) 430
meżbūṭ 1. zabtolunmuş, ele geçirilmiş. 2. sağlam.
m. 661
m.+(meżbūṭ u muhkem) 868
māżī 1.geçmiş, geçen. 2. geride kalmış, geçmiş zaman.
m.+(zevc-i māżī) 2184
meẓlūm 1. haksızlığa uğramış, zulüm görmüş. 2. hüzünlü, mahzun.
m.+(miskīn ü meẓlūm) 831, 1128
meżmūn 1. kastedilen asıl mana, anlam, kavram, meal, mefhum. 2. içerik.
m. 2073, 2093
m.+(meżmūn-ı nāme) 1250
m.+(esrār-ı meżmūn) 252
m.+ın 629
meżrūb damgalanmış, basılmış, sikke, para.
m.+(meskūb u makrūb) 1501
mebādā olmaya ki, olmasın, sakın, zinhar.
m. 653, 1026, 1855
mebhūt 1. hayran.2. şaşkın, şaşırmış.
m.+(māt u mebhūt) 50, 238
meblaġ akçe miktarı, akçe, para.
m. 487
meʿbūd 1. ibadet edilen, tapınılan. 2. Tanrı.
m. 186
m.+(ez-behr-i meʿbūd) 479
m.+(şükr-i meʿbūd) 715
m.+(teḳdīr-i meʿbūd) 447
meclis 1. oturulacak, toplanılacak yer. 2. görüşülecek bir mesele için bir araya gelmiş insan topluluğu. 3. düğün, eğlence, yas vb. bunun gibi yerlerde toplananlar.
m. 121, 793, 1818
m.+(meclis-i ʿeḳd ü nikāḥ) 78
m.+(meclis-i mey) 198
m.+de 79, 305, 592, 1365
m.+e 196
m.+ine 1865, 1925
mecmaʿ 1.toplanan yer, toplantı yeri. 2. kavuşma, birleşme yeri, kavuşma noktası.
m.+(mecmaʿ-ı ḫᵛāṣ) 450
mecmūʿ 1. bir araya getirilmiş, toplanmış, cemedilmiş.
m. 500
mecnūn 1. çıldırmış, deli, divane. 2. aşk yüzünden aklı başından gitmiş, kara sevdaya tutulmuş. 3. Leyla ile Mecnun hikayelerinin erkek kahramanı Kays.
m. 971, 1096, 1229, 1395, 1402
m.+(mest ü mecnun) 325
mecrūḥ yaralanmış, yaralı.
m. 1122
m.+(mecrūḥ u ḫeste) 477, 1335, 1488, 1506, 2008, 2090, 2315
m.+(mecrūḥ u meġlūb) 2089
m.+(mecrūḥ u melāmet) 476
meġlūb yenik, yenilmiş.
m. 1499, 1601, 2089
m.+(meġlūb u meḳhūr) 1654
m.+(mecrūḥ u meġlūb) 2089
meġmūm 1. gamlı, kederli. 2. bulutlu.
m.+(meḥrūm u meġmūm) 749
meġrib 1. batı. 2. akşam.3. güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön, taraf.
m. 2239
meġrūr 1. gururlu, kibirli. 2. aldanmış. 3. bir şeye güvenen. 4. böbürlenen.
m. 1654
m.+(ḫāḳān-ı meġrūr) 2
m.+(meġrūr u cāhil) 1570
m.+(merd-i meġrūr) 129
meḥbūb 1. sevilen. 2. sevgili. 3. erkek sevgili.
m. 1119
m.+(meḥbūb u meḳbūl) 1464
m.+(meḳbūl u meḥbūb) 1501
meḥbūs 1. hapsedilmiş, kapatılmış. 2. hapishane.
m. 344, 832, 995, 1182, 1270, 1692
m.+(meḥbūs-ı bend) 1053
m.+(meḥbūs-ı zindān) 842, 1122
medārī 1. yörünge. 2. araç, vasıta, vesile. 3. yardımcı. 4. dönence.
m. 1572, 1625

meded 1. yardım, imdat, nusret. 2. yardım et, imdat eyle, yetiş.
m. 1565
medfūn defnolunmuş, gömülmüş.
m. 1979, 2010
med-ḫᵛānlıḳ övmek, methetmek.
m. 585
medhūş ürkmüş, şaşkınlık ve korku içinde kalmış, dehşete düşmüş.
m.+(medhūş u ḥeyrān) 473, 1261, 1307, 1573
medrese ders okutulan, İslam dininin koyduğu esaslara uygun olarak eğitim, öğretim yapılan yer, mektep.
m. 1069
mefhūm 1. fehmolunmuş, anlaşılmış. 2. sözden çıkarılan mana., mazmun.
m. 1290, 2276
meftūn 1. fitneye düşmüş, sihirlenmiş. 2. gönül vermiş, tutkun, vurgun. 3. hayran olmuş, şaşkın.
m. 116
m.+du 114
meger 1. oysa ki, halbuki. 2. ancak, yalnız, fakat, şu kadar ki, illa.
m. 206, 274, 295, 318, 329, 331, 347, 382, 390, 391, 419, 422, 447, 568, 652, 654, 657, 745, 752, 777, 875, 888, 947, 1021, 1075, 1077, 1105, 1125, 1126, 1137, 1178, 1193, 1288, 1305, 1308, 1351, 1433, 1551, 1569, 1675, 1692, 1706, 1758, 1780, 1798, 1825, 1969, 1983, 2020, 2021, 2066, 2095, 2098, 2128, 2140, 2158, 2174, 2185, 2243, 2279, 2295, 2313, 2350, 2417, 2418
mehcūr 1. uzaklaşmış, uzakta kalmış, ayrı düşmüş. 2. bırakılmış, unutulmuş, terkedilmiş.
m.+(zār ü mehcūr) 621, 1785.
m.+(feḳīr ü zār ü mehcūr) 1203
meḥebbet 1. sevgi. 2. aşk, sevda.
m. 51, 236, 237, 293, 1995, 2072, 2073
m.+(iẓhār-ı meḥebbet) 1739
Meḥemmed övülmeye değer olan, en güzel huylara sahip kimse. Peygamberimizin adıdır.
m. 956
meh-liḳā 1. yüzü ay gibi olan, ay yüzlü güzel kadın. 2. güzel yüzlü sevgili.
m. 1515
m.+nı 2296
m.+ya 345, 1508
m.+ya+(cevān-i meh-likā) 459
mehmān konuk, misafir.
m. 151, 153, 185, 1130, 1204, 1213
m.+a 187, 191
mehmān-nevāzlıḳ konukseverlik, konuk ağırlayan.
m.+da 206
mehmān-serāy konuk evi, misafirhane, mihmanhane.
m.+a 1202
mehribān şefkatli, muhabbetli, güler yüzlü, samimi, hoş reftar.
m. 1199, 1225, 2124
mehribānlıḳ şefkat göstermek, güler yüzlü olmak.
m. 191, 1676, 2293
m.+(lüṭf ü mehribānlıḳ) 585
meh-rū ay yüzlü.
m.+lardan 1932
mekān 1. er, mahal. 2. durulan, oturulan yer, ev, mesken, ikametgah.
m.+a 934, 1674
m.+da 20, 171, 773, 1330
m.+ı 1689, 1882
m.+ı+(mekān-ı ʿelm) 1804
m.+ın 2280
mekkār çok hile yapan, hilekar, düzenbaz.
m.+(ʿeyyār u mekkār) 1879
mekkāre hilekar, düzenbaz.
m. 1399, 1407
meknūn saklanıp korunan, saklı, gizli.
m.+(dürr-i meknūn) 1252
mekr hile, düzen, aldatma.
m. 1109, 2117, 2125, 2125
m.+(mekr-i ʿālī) 1444
m.+(mekr-i nihānī) 2186
m.+(mekr-i zenān) 2237
m.+(mekr ü ḥīle) 975, 2044, 2045
m.+(mekr ü telbīs) 2236
mekteb herhangi bir derecede öğrenim görecek olanların toplu olarak devam ettikleri öğretim kurumu, okul.
m. 247
melāl 1. hüzün, keder. 2. usanma, bıkma, usanç, melalet. 3. sıkıntı.

m.+e 144
m.+i 254, 381, 752
m.+im 751
m.+in 635
melāmet azarlama, kınama, yerme, ayıplama, serzeniş.
m. 1408, 1519
m.+(endūḥ u melāmet) 428, 2438
m.+(mecrūḥ u melāmet) 476
m.+(rüsvā vü bed-nām u melāmet) 276
melāik melekler.
m. 1197
melek 1. Allah'ın, halleri diğer canlılara benzemeyecek şekilde nurdan yarattığı varlıklar. 2. yüzü ve huyu pek güzel, çok temiz olan kimse.
m. 721, 1351, 1367, 1897
m.+(ṭelʿet-ı melek sīret) 1195
melik hükümdar, padişah, hakan.
m. 1815, 1874, 1911, 1970
mellāḥ denizci, gemici, kaptan.
m. 647, 690, 1616
m.+(mellāh-i keştī.) 646
memdūḥ 1. övülmüş, methedilmiş. 2. övgüye, methe değer.
m.+(memdūḥ u meẕmūm) 2272
memleket 1. bir devletin, bir hükümdarın yönetimi altında bulunan yer, ülke. 2. il, şehir, kasaba, belde, yöre. 3. bir kimsenin doğub büyüdüğü yer.
m. 1036
m.+(sipāh-i memleket) 1858
m.+den 918, 1076, 1719, 1727, 2244
memnūn 1. sevinen, sevinç duyan, mutlu, mesrur 2. hoşnut olan, razı.
m. 456
men ben, birinci şahıs.
m. 107, 107, 109, 109, 111, 124, 125, 148, 174, 185, 193, 208, 208, 241, 304, 339, 339, 348, 352, 352, 357, 377, 390, 401, 401, 402, 403, 429, 430, 436, 475, 481, 487, 487, 494, 513, 528, 526, 534, 546, 601, 639, 645, 665, 665, 694, 695, 696, 697, 698, 704, 705, 705, 706, 707, 729, 772, 803, 839, 842, 843, 845, 927, 936, 941, 942, 944, 961, 963, 981, 981, 1044, 1111, 1117, 1127, 1136, 1143, 1143, 1144, 1166, 1208, 1218, 1231, 1287, 1289, 1290, 1370, 1400, 1402, 1403, 1410, 1411, 1414, 1419, 1440, 1448, 1451, 1454, 1479, 1487, 1516, 1519, 1523, 1546, 1559, 1564, 1569, 1592, 1599, 1599, 1600, 1601, 1605, 1646, 1648, 1653, 1661, 1686, 1687, 1698, 1711, 1711 1732, 1745, 1746, 1781, 1797, 1797, 1805, 1842, 1844, 1869, 1874, 1927, 1939, 1943, 1996, 2013, 2043, 2076, 2107, 2146, 2168, 2175, 2177, 2178, 2182, 2183, 2199, 2213, 2214, 2252, 2329, 2337, 2384, 2387, 2401, 2402, 2404, 2406, 2407, 2421,
m.+de 483, 493, 626, 729, 1442, 1645, 2000, 2034
m.+den 378, 379, 494, 505, 603, 976, 976, 1338, 1441, 1513, 2182, 2205, 2213, 2214
m.+e 69, 70, 126, 147, 175, 241, 278, 282, 346, 353, 378, 534, 594, 603, 620, 641, 731, 751, 763, 769, 790, 816, 841, 843, 849, 850, 861, 942, 957, 957, 958, 965, 1106, 1109, 1138, 1166, 1216, 1283, 1286, 1338, 1370, 1372, 1373, 1378, 1432, 1433, 1436, 1441, 1520, 1546, 1598, 1601, 1602, 1633, 1653, 1808, 1817, 1839, 1840, 1928, 1937, 1940, 1975, 1975, 1987, 2014, 2041, 2114, 2149, 2252, 2317, 2318, 2325, 2335, 2383, 2388, 2388, 2432
m.+em 383, 624, 860, 1746, 2395
m.+i 74, 102, 358, 539, 539, 686, 687, 688, 699, 807, 845, 946, 950, 972, 974, 984, 1108, 1111, 1185, 1186, 1254, 1373, 1467, 1513, 1518, 1519, 1521, 1559, 1564, 1693, 1712, 1713, 1796, 1806, 1807, 1838, 1839, 1977, 2161, 2171, 2175, 2253, 2345, 2386
m.+im 279, 279, 337, 351, 537, 538, 543, 588, 683, 683, 729, 756, 769, 802, 806, 959, 963, 966, 979, 1116, 1182, 1209, 1217, 1274, 1282, 1336, 1339, 1369, 1401, 1406, 1417, 1421, 1443, 1444, 1445, 1453, 1517, 1525, 1545, 1600, 1643, 1644, 1648, 1686, 1700, 1730, 1798, 1802, 1803, 1806, 1841, 1843, 1996, 1997, 2006, 2150, 2150, 2164, 2318, 2345, 2427
m.+imle 353, 435, 642, 948, 975, 977, 1114, 1433, 1739, 1784, 2396

menʿ 1. engelleme, önleme, mani olma, izin vermeme, bırakmama, durdurma, alıkoyma. 2. engel olunma, alıkoyulma.
m. 849
menkūb 1. felaket uğramış, talihsiz, bahtsız, düşkün, bedbaht. 2. gözden düşmüş, mevki ve itibarını kaybetmiş.
m.+(maḳhur u menkūb) 1499
m.+(menkūb u maḳhur) 583, 1646
menṣūb bir kimse, bir görüş ile ilgisi, bağlı bulunan, ilgili, ait, -den olan, -e bağlı.
m. 1876
menzil 1. yollardaki konak yeri, 2. ev. 3. bir günlük yol, konak. 4. mesafe.
m. 1264, 1908, 1908, 1910
m.+(menzil-gāh-ı meḳṣūd) 321
m.+i 1005
m.+idür 377
m.+leri 1004
merātib mertebeler, rütbeler, dereceler.
m. 614
mercān 1. ılık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen, kırmızı renkli, kalker iskeletli hayvan. 2. bu iskeletten elde edilen ve süs eşyalarının yapımında kullanılan kırmızı madde.
m. 579
m.+(fīrūze vü mercān) 1248
m.+(lāʿl ü mercān) 851
m.+(yāḳūt u mercān) 2120
merd 1. yiğit, cesur, bahadır, kahraman. 2. güvenilir, sözünün eri, mürüvvetli, hamiyetli. 3. adam.
m. 1409, 1734, 1923, 1940, 1942
m.+(merd-i ʿezīz ü ehl-i himmet) 284
m.+(hüner-mend ü süḫāndan ü merd) 2054
m.+(merd-i aḥmaḳ) 411, 702
m.+(merd-i ʿāḳil) 119
m.+(merd-i bī-bāk) 2052
m.+(merdī-yi bī-deyānet) 443
m.+(merd-i dānā) 1233, 1850, 1872
m.+(merd-i dervīş) 1854
m.+(merd-i dövrān) 87
m.+(merd-i dil-efkār) 419
m.+(merd-i dīndār) 1943
m.+e+(merd-i emīn) 314
m.+(merd-i ender) 2311
m.+(merd-i güzīde) 1870
m.+(merd-i ḫired-mend) 889
m.+(merd-i ḫoş-gū) 786
m.+(merd-i huşyār) 6, 38, 128, 647, 1884, 2059
m.+(merd-i kāmil) 1871
m.+(merd-i meġrūr) 129
m.+(merd-i meydān) 219, 1497
m.+(merd-i miskīn) 649, 1000
m.+(merd-i mükerrem) 424
m.+(merd-i müselmān) 664
m.+(merd-i nām) 232
m.+(merd-i nīgū) 1921
m.+(merd-i ṣābir) 884
m.+(merd-i ṣabūr) 855
m.+(merd-i selāṭīn) 1873
m.+(merd-i sitemkār) 987
m.+(merd-i süḫāndān) 1913, 2271
m.+(merd-i tüvān) 568
m.+(merd-i tüvānger) 391
m.+(merd-i zībā) 1872
merdāne mert bir insana yakışır tarzda, mertçe, yiğitçe.
m. 1631, 1632
merdūd 1. kovulmuş, defedilmiş. 2. geri çevrilmiş, kabul edilmemiş, makbul sayılmamış.
m. 447
m.+(dūn-i merdūd) 1696
m.+(merdūd-i gümrāh) 1159
m.+(merdūd u nā-pāk) 444, 533
m.+(merdūd-i dergāh) 556
m.+(merdūd-i ġāfil) 1165
m.+(merdūd-i nā-dān) 666
merdüm 1. insan, adam. 2. halk.
m. 500
merdümāzār insanları inciten, halka eziyet ve zulmeden.
m. 516, 1879
merg ölüm, vefat, mevt.
m. 2368
m.+(ḥökm-i ḥākim ü merg-i müfācāt) 1379

merḥabā 1. günaydın, hoş geldiniz. 2. ahsen, aferin.
m. 828
m.+lar 1427
m.+lar+(sena vü merhabā) 1863
merḳūm 1. yazılmış. 2. yukarıda adı geçen, anılan, zikredilen.
m.+(bāb-ı merḳūm) 2339
mersūm 1. yazılmış, çizilmiş, resmedilmiş. 2. bir yazıda "daha önce yazılan, adı geçen, anılan" anlamında kullanılır. 3. alışılmış, gelenek haline gelmiş.
m. 1083
merz 1. yer, toprak, zemin. 2. sınır, hudut.
m.+(merz-i būm) 2082
mescid secde edilecek, namaz kılınacak, ibadet edilecek yer; cami.
m. 573, 2263
m.+leri 1069
meṣel örnek, benzer, misal.
m. 1468
mesken oturulan, ikamet edilen yer, ev, konut, ikametgah.
m. 2325
m.+i 886
meskūk üzerine damga basılmış, sikke vurulmuş, damgalanmış, para haline getirilmiş.
m.+(meskūk u meżrūb) 1501
mesned 1.isnadedilen, dayanılan şey. 2. rütbe, derece, paye, makam.
m. 130
m.+ine 134
mesrūr sevinçli, memnun, mesut.
m.+(mesrūr u ḫendān) 1815
mest 1. sarhoş; içkinin etkisinden dolayı kendisinden geçmiş kimse. 2. aşk, sevgi, zevk vb. bir duygudan dolayı aklı başından gitmiş.
m. 73, 117
m.+(mest ü mecnun) 325
mestūr örtülü, kapalı, gizli.
m.+(mıḫ-ı mestūr) 1153
mestūre dinen yabancı sayılan erkeklerin yanına örtülü çıkan kadın.
m. 968, 1119
meşeḳḳet güçlük, zorluk, sıkıntı, zahmetli.
m. 1443
m.+(renc ü meşeḳḳet) 378, 920, 999
meşgul-meşḳūl bir şeyle uğraşan, bir iş yapmakta olan.
m. 270, 430, 825, 1057, 1464, 1667
m.+(meşġūl-i ʿişret) 3
meşhūr 1. herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli. 2. ünlü, şöhretli kimse.
m. 129, 1203, 1535, 1785, 2122, 2122, 2132, 2160, 2395
m.+(meʿlūm-i meşhūr) 442
meşk öğrenmek için yapılan ders, talim, çalıştırma, alıştırma.
m. 1398
meşreb 1. bir kimsenin yaratılışında bulunan huy, yaratılış, tabiat, mizaç, karakter. 2. davranış biçimi, yaşayış tarzı, gidiş, yol, meslek.
m.+(ehl-i meşreb) 253
metāʿ 1. satılacak mal, eşya. 2. sermaye, elde bulunan varlık.
m.421
m.+(metāʿ-ı bārḫāne) 576, 2069
m.+(metāʿ-ı pür-behā) 394
m.+(zer ü sīm u metāʿ-ı bī-nehāyet) 577
meṭālib istenen şeyler, istekler, talepler.
m.+(ʿeyn-i meṭālib) 1694
mevācib maaşlar, aylıklar.
m. 2052, 2079
m.+(enʿām u mevācib) 432, 1593
mevc dalga.
m. 717
m.+(mevc-i deryā) 713
m.+(mevc-i ḳan) 1588
mevzūn 1. ağırlığı ölçülmüş, tartılmış. 2. biçimli, düzgün, ahenkli, orantılı. 3. vezinle yazılmış, vezinli, ölçülü.
m.+(vecīh ü ḳābil ü mevzūn u hemvār) 2130
m.+(neḳl ü eşʿār-ı mevzūn) 252
mey şarap, bade.
m.+(meclis-i mey) 198
m.+(mey ü bāde) 793

meydān 1. geniş, açık, düz yer, alan. 2. yarışma veya karşılaşma yeri.
m. 201, 820, 1499, 1633, 2088
m.+(merd-i meydān) 219, 1497
m.+(rūz-ı meydān) 2311
m.+a 1632
m.+da 820
meyl bir kimse veya şeye diğerlerinden fazla eğilim, sevgi, istek ve ilgi gösterme, temayül.
m.+(meyl-i ḫeyānet) 2041
m.+(meyl-i solṭān) 2174
m.+(meyl-i şevher) 1361, 1442
m.+ince 64
meyūs ümidi kalmamış, ümitsizliğe düşmüş, ümitsiz, karamsar, üzgün.
m.+(zār u meyūs) 344, 1270, 2005
meẕmūm 1. kötülenmiş, ayıplanmış, kınanmış. 2. ayıp, kötü.
m.+(memdūh u meẕmūm) 2272
mı-mi-mü soru eki.
m. 85, 211, 228, 358, 683, 683, 686, 2393
m.+sın 1801, 2413
m. 28
m.+di 2185
m.+sin 557, 1178
m. 30
mıḫ çivi, büyükçe çivi.
m.+(mıḫ-ı mestūr) 1153
Mışır 1. ülke. 2. şehir. 3. Kahire. 4. Mısır.
m. 1213
m.+(bā-şehr-i mışır) 2050
m.+(kārvān-ı mışr-ı meḥmil) 1264
m.+a 1245, 1249, 2123
m.+a+(solṭān-ı mışır) 1272
m.+i+(tīġ-i mışır) 1836
m.+ın+(şāh-ı mışr) 1220
miḥnet 1. sıkıntı, zorluk, eziyet, zahmet, meşakkat. 2. üzüntü, dert, elem, keder, gam, ıztırap. 3. bela, afet, musibet.
m. 297, 383, 1124
m.+e+(belā vü miḥnet) 380
m.+(belā vü miḥnet ü endūh u ġürbet) 999
m.+(endūh u miḥnet) 710
m.+(giriftār-ı belā vü miḥnet) 843
m.+(miḥnet ü āh) 612
m.+(miḥnet ü derd) 1776
m.+(miḥnet ü ġem) 1890
m.+de+(ġem ü endūh u miḥnet) 1621
m.+e 2215
m.+e+(belā vü miḥnet) 677
miḥrāb 1. cami, mescit gibi ibadet yerlerinde kıble duvarında bulunan, cemaatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden bir az yüksek, girintili yer. 2. sevgilinin kaşları.
m. 1222
mīl mil, şiş.
m. 535
millet 1. din, mezhep. 2. bir dinde veya mezhepte bulunanların topu. 3. sınıf, topluluk.
m. 2076
m.+den 4
min bin rakamı.
m. 44, 106, 1247, 1252, 1803
min- 1. binmek. 2. hayvanın üstüne çıkmak.
m.-di 1751
minnet 1. yapılan iyiliğe, bir iyilik yapana karşı kendini borçlu görme. 2. görülen iyiliğe karşı teşekkürde bulunma. 3. yapılan iyiliği başa kakma. 4. şükür, teşekkür etme.
m. 1958, 1968, 2076
minvāl tarz, yol, suret, şekil.
m. 140, 795
mīr baş, başkan, reis, amir, emir, bey.
m.+(mīr-i leşker) 88
m.+(mīr ü solṭān) 1541
m.+(mīr ü leşker) 1721, 1950
m.+(vezīr ü mīr-i leşker) 1100
mirvārī inci.
m. 784
misāfir 1. görüşme, ziyaret vb. amaçlarla birinin evine veya bir yere gelen ve geçici olarak kalan kimse, konuk, mihman.
m. 1743
m.+sen 1217
miṣāl örnek, nimune.
m.+i+(miṣl-i mānend ü miṣāl) 1894
miṣilsiz eşsiz, benzersiz.

m. 190

miskīn aciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz. 2. miskil.

m. 334, 485, 511, 1269, 1651

m.+(dervīş-i miskīn) 1068

m.+(ġem-ḫāne-yi miskīn) 1779

m.+(merd-i miskīn) 649, 1000

m.+(miskīn ü gedā) 465

m.+(miskīn ü meẓlūm) 831, 1128

m.+(miskīn ü möḥtāc) 898

m.+(raʿīyyet-perver ü miskīn-nevāzī) 1857

m.+(raʿīyyet-perver ü miskīn-nevāzī) 1023

m.+e 1020, 1985

m.+lerin 508

m.+in 510

miṣl eş, benzer, manend.

m. 2291

m.+(miṣl ü mānend ü miṣāl) 1894

m.+(miṣl ü mānend) 257, 1197

m. .+(miṣl-i Ziyād) 262

m.+in 233

mıṣrī Mısır çeliğinden yapılmış kılıç.

m. 374

mişk Asya dağlarında yaşayan bir ceylan cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde.

m.+(mişk ü ʿenber) 2399

miyān 1. orta. 2. meyan, ara, aralık.

m.+(der-miyān u mişk ü ʿenber) 2399

mişkīn mis kokulu, miskli.

m.+(ḫāl-i mişkīn) 761

möḥkem 1. dayanıklı, güçlü duruma getirilmiş, sağlamlaştırılmış, sağlam, kuvvetli, metin. 2. iyice, adamakıllı, sağlam.

m. 410, 528, 528, 643, 816, 1011, 1770, 2313

m.+(meżbūṭ u möḥkem) 868

m.+(seḫt u möḥkem) 1097

möḥtāc 1. ihtiyacı olan, kendisine bir şey lazım olan, bir eksiği olub onu tamamlamak isteyen. 2. yoksul, fakir.

m. 310, 973, 1033, 1062, 1839

m.+(ac u möḥtāc) 1088

m.+(miskīn ü möḥtāc) 898

m.+(yoḫsul u möḥtāc) 914, 2264

möhlet bir işin yapılması için verilen zaman; bir işi belli bir zaman için geri bırakma.

m. 1254, 2383, 2390

m.+(imkān-ı möhlet) 2364

möhr damga, mühür.

m.+(möhr-i bekāret) 2103

m.+(nigīn ü möhr-i solṭān) 738

möḥterem saygı gösterilen, saygıya layık olan, saygı değer.

m. 1283

möʿteber 1. saygı gören, hatırı sayılır, saygın, itibarlı. 2. inanılır, güvenilir. 3. üstün ve değerli kabul edilen, makbul.

m. 578, 889

m.+dür 1007

mu bu; yakını işaret etmek için kullanılır.

m.+na 241, 487, 487, 546, 967, 1058

m.+na 808

m.+nda 429, 936, 1691, 1906

m.+ndadır 1791

m.+ndan 365, 716, 864, 876, 921, 1012, 1135, 1256, 1824, 1953, 2006, 2056, 2094, 2164

m.+nı 617, 846, 876, 1177, 1529, 1658, 1694, 1965, 2162

m.+nın 318, 2168

muʿāf 1. affolunmuş, bağışlanmış. 2. ayrı tutulmuş.

m. 2267

mufavvaż yapılması ısmarlanmış.

m. 370

muḥāl olanaksız, imkansız.

m.+dur 149

m.+i 1413

müḫālif 1. muhalefet eden, aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan. 2. birinin düşüncesine zıt düşüncede olan.

m. 1630, 1760

m.+(bād-i müḫālif) 420

muḫalled sürekli, kalıcı, ebedi.

m. 582

muḥarrir yazıya geçiren, yazan, yazıcı, katip.

m. 256

muḳerreb yakın duruma getiren, yaklaştıran, yakınlaştıran.
m. 1594, 1876
muḳavves 1. yay gibi eğri. 2. kavisli, bükülmüş, kemerli.
m. 1222
müḳeyyed 1. bir şarta veya şartlara bağlı olan, şartlı. 2. ayağından zincirle bağlanmış, prangaya vurulmuş.
m. 1328, 1506, 1821, 2016, 2090
m.+(giriftār-ı müḳeyyed) 273
mūm 1. bal mumu, mum. 2. yumuşak.
m. 454, 749, 835
mūnis 1. ünsiyetli, alışılan, yadırganmaz, alışılmış. 2. cana yakın, sevimli.
m. 1590, 1778
m.+(enīs ü mūnis-i dildār) 56
munlar bunlar, işaret zamiri.
m. 925
m.+ı 481
m.+ın 471
murād 1. arzu, istek, dilek. 2. maksat, meram.
m.+(murād u müddeʿā) 1485
m.+a 81, 563, 812, 864, 1144, 1342, 1661, 2011
m.+a+(veṣl-ı murād) 96
m.+ı 1073, 2268
m.+ım 1446, 1449
m.+ın 1664, 1665
m.+ına 2343
muraṣṣaʿ kıymetli taşlarla bezenmiş.
m. 579, 1252, 1483, 1919, 2428
murġ kuş.
m.+(murġ-i şāhbāz) 57, 91
m.+i 2375
m.+ine 1223
murġ-zār kuşu çok olan yer, kuş yatağı, kuş cenneti.
m.+a 825
musaḫḫar 1. ele geçirilmiş, zaptedilmiş. 2. boyun eğdirilmiş, emir ve itaat altına alınmış.
m. 2234
muṣḥaf 1. sayfalandırılmış. 2. Kuran-i Kerim.
m. 2075, 2184
müṣevver 1. resimli. 2. tasarlanmış.
m. 323, 1212
Muṣṭafā 1. seçilmiş, seçkin. 2. Peygamberimizin adlarından biri.
m.+dur+(ḥadīṯ-i muṣṭafā) 996
m.+nun 956
muştuluḳ 1. müjde. 2. iyi ve muştulu haber getirene verilen armağan, bahşiş, müjdelik.
m. 92
muṭarrā 1. taze, körpe, taravetli. 2. göz alıcı.
m. 1352
muʿtemed inanılır, güvenilir, emin, itimada şayan.
m.+ler 2297
muṭīʿ 1. uyan, itaat eden, boyun eğen, tabi olan.
m. 561
m.+(muṭīʿ-yi emr-i ḥeḳ) 954
muṭṭaliʿ haberdar, bilgilenmiş.
m. 2031
muttaṣıl 1. sürekli, aralıksız, durmaksızın. 2. bitişen, kavuşan, bağlanan.
m. 571, 592, 1237, 1718, 2051, 2170
müṭevvel 1. uzun, geniş, etraflı, kapsamlı.
m. 567
müṭleḳ 1. bırakılmış. 2. kesinlikle, kayıtsız, şartsız. 3. kesin. 4. salt, yalnız.
m. 136, 150, 538, 701, 702, 1669, 1712, 1991, 2030, 2150, 2219
m.+(ḥökm-i müṭleḳ) 1072
müṭleḳā 1. bırakılmış. 2. kesinlikle. 3. kesinlikle, ne olursa olsun.
m. 625, 1225
müṣībet 1. felaket, bela. 2. uğursuz.
m. 2340
müvāfiḳ uygun, münasip.
m. 61, 134, 323, 455, 1355, 1370, 1410, 1479, 1481, 1638, 1914, 2131, 2183
müżṭer zorlanmış, zorunda kalmış, mecbur olmuş, güçlük çekerek.
m. 653
müżṭerib ızdıraplı, sıkıntı, acı çeken, rahatsız.
m. 320, 477, 1191, 1617, 2053, 2363

mübāhāt övünme.
m. 1859
mübārek 1. çok saygı değer, hürmete layık, muhterem. 2. hayırlı, uğurlu, kutlu, mukaddes.
m. 87, 106, 106, 106, 2063
mübārek-bād hayırlı olsun, kutlu olsun.
m.+lık 104
mübeddel başka bir şekle konulmuş, değiştirilmiş, tebdil ve tağyir edilmiş.
m. 1753
mübtelā bir derde, bir hastalığa tutulmuş, düşkün. 2. aşık, tutkun.
m. 501, 1328
m.+(esīr-i mübtelā) 1222, 1786, 1899
müdām 1. devamlı, sürekli. 2. devamlı olarak, ara vermeden, her zaman, daima.
m. 387, 619, 1025
müdārā 1. dostça geçim, yüze gülme. 2. yubanma.
m. 2384.
müddeʿā 1. iddia edilen, ısrarla savunulan husus, görüş, maksat, fikir. 2. dava sebebi, dava konusu olan mesele.
m. 362
m.+mız 1871
m.+sı+(murād u müddeʿā) 1485
m.+sı 407, 1980
m.+ya 1146, 1319, 1374, 1565, 1585, 1684, 1688
müddeʿī istek ve iddiasında inatla direnen, iddiacı., davacı.
m.+den 1525
müddet 1. zaman, vakit, süre. 2. bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman bölümü, süre.
m. 153, 748, 1029
m.+(müddet-i çend) 429
m.+dür 1042
müdebbir tedbirli, uzakgören.
m. 872
müẖennes kalleş, korkak, alçak, namert.
m. 1632
müẖbir haber veren, haber ulaştıran.
m. 63
müʿeyyen 1. belli, belirli. 2. kararlaştırılmış
m. 550, 1878, 2404
müʿeẓẓem 1. çok büyük, çok iri. 2. büyüklüğü şübhe götürmeyen, yüce, ulu.
m. 889, 934, 1194, 1591, 1886, 2050, 2257
m.+(şehr-i müʿeẓẓem) 424
müʾezzin ezan okumakla görevli kimse.
m. 2239
müfeṣṣel ayrıntılara girilerek geniş biçimde, ayrıntılı, tafsilatlı.
m. 8
müḳābil 1. karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan. 2. bir şeye karşı, bir şeye karşılık yapan. 3. karşılık. 4. karşılığında.
m. 1161, 1165, 1611.
müḳerrer 1. kararlaşmış. 2. şübhesiz, sağlam. 3. anlatılmış, bildirilmiş.
m. 387, 560, 989, 1083, 1166, 1593, 1671, 1696, 2039, 2159, 2251, 2280, 2295, 2368, 2406
m.+dür 2249
müfācāt ansızın gelişme, erişme, aniden olma.
m.+(ḥökm-i ḥākim ü merg-i müfācāt) 1379
müġennī sazende, çalgıcı, şarkıcı.
m.+ler 198
müheyyā hazır, amade.
m. 70, 75, 288, 324, 392, 580, 619, 630, 1161, 1200, 1253, 1295, 1357, 1386, 1389, 1482, 1818, 1868, 2259
müjde-gānī müjdelik, müjde bahşişi.
m. 601
müjgān kirpik, kirpikler.
m.+(tīr-i müjgān) 760, 1224
mükedder 1. kederli, üzgün. 2. bulanık. 3. tekdir edilmiş, azarlanmış, paylanmış.
m. 2098
mükerrem saygı değer, hürmete layık, yüce, aziz, muhterem.
m.+(merd-i mükerrem) 424
mükerrer tekrar edilmiş, tekrarlanmış.
m. 251
mülāḳāt 1. karşılıklı konuşma. 2. görüş, görüşme.
m. 260, 1215, 1867, 1925, 2248, 2265

mülāzım teğmen, yaver.
m.+(eʿyān u mülāzım) 21
mülk 1. gayrımenkul mal varlığı, mülk. 2. ülke, yurt. 3. hükümdarlık, hükümranlık, saltanat.
m. 211, 213
m.+(ecnās-ı mülk ü cān u başım) 299
m.+(māl u mülk-i bisyār) 1755
m.+(māl u mülk ü ferzend) 384
m.+(mülk-i dādbīn) 1540
m.+(mülk-i dünyā) 70
m.+(mülk ü māl) 210, 571, 908
m.+(mülk ü māl-ı bisyār) 1732
m.+ı+(māl u mülk) 395
m.+den 1589
m.+in 152, 782
m.+ine 1815
m.+inde 2, 1077
m.+ini 1504
mülṭefit 1. ilgi ve güler yüz gösteren. 2. dikkate alan, önem veren.
m. 2169
mülzem 1. ilzam edilen, baskın çıkarak susturulan, bir bahiste susturucu. 2. mağlıp edilen. 3. bir işte ifşa olunmuş.
m. 1330
mü'min iman etmiş, İslam dinine inanmış, İslam, Müslüman.
m.+(mü'min ü ehl-i ʿibādet) 1356
m.+ler 997
m.+lere 1020
mümkin olabilir, olan, kabil.
m. 174, 334, 1843, 2014
m.+(ġeyr-i mümkin) 786
mümtāz 1. seçilmiş, seçkin. 2. imtiyazlı.
m.+(ḫürsend ü mümtāz) 1239, 1947
münādī 1. bir haberi yüksek sesle duyuran, ilan eden kimse. 2. çağıran, davet eden kimse, davetçi.
m. 740, 1290, 1491
münāfī zıt, aykırı.
m.+i+(fiʿl-i münāfī) 1394
münāsib 1. uygun, yerinde. 2. yararlı, layık.
m. 323, 1579, 1750, 1862, 2174
müneccim 1. yıldızların durum ve hareketlerinden geleceğe ait hükümler çıkaran kimse, astrolog. 2. gök bilimci, astronom.
m. 605, 2271, 2273, 2317, 2319
m.+den 2277, 2324
münaḳḳaş 1. nakışlı, süslü, resimli. 2. işlenmiş, nakşedilmiş. 3. nakışlı, işlemeli kumaş.
m. 321
münevver aydınlatılmış, aydınlık, ışıklı, nurlu.
m. 298, 870, 1548
m.+di 379
münezzeh eksiklik, noksanlık, kötülük vb.nden arındırılmış olan.
m. 887
münfeʿil utanmış, utanan.
m.+dür 248, 275, 2012
münʿim zengin.
m. 569
münkir reddeden, kabul ve itiraf etmeyen, imansız.
m. 1110, 2097
mürüvvet 1. yiğitlik, mertlik. 2. insaniyet. 3. cömertlik, iyiliksever.
m. 1325, 1459, 1698, 2383
m.+(şerṭ-ı mürüvvet) 1693
m.+siz 669
mürüvvetlü mürüvvet sahibi, mert, cömert, lutufkar.
m. 474, 953, 1804
müsellaḥ silahlanmış, silahlı.
m. 271, 939
müsellem 1. verilmiş, teslim edilmiş. 2. doğruluğu, gerçekliği ispatlanmış, herkes tarafından kabul edilmiş, şübhe götürmez, inkar edilmez.
m. 560, 1158
müselmān İslam dinini kabul eden ve bu dinden olan kimse.
m. 2074, 2089, 2091
m.+(merd-i müselmān) 664
m.+(tersā vü müselmān) 2084
m.+lar 660, 1106
müstaġraḳ batmış, dalmış, içine gömülmüş, garkolmuş.
m. 860
müsteḥeḳ 1. hak etmiş, layık. 2. bir kimsenin layık olduğu, hak ettiği ceza veya mükafat.

m.+dür 808
m.+(yetīm-i müsteḥeḳ) 2264
m.+e 574, 2266
m.+sin 372
müstaʿid 1. Bir işi veya bir şeyi yapabilme yeteneğine sahip olma, kabiliyetli. 2. Öğrenmeye, anlamaya yeteneği olan, zeki, akıllı, istidatlı.
m. 254
müstevlī 1. istila eden, ele geçiren, idaresi altına alan. 2. yayılan, her tarafı kaplayan.
m. 2002
müşeḫḫeṣ 1. teşhis edilmiş, tanınmış, nevi ve cinsi anlaşılmış.
m. 432, 1052, 1250, 1291, 1297, 1514, 1709
müşerref şeref kazanmış, şereflenmiş, şerefli.
m. 1891, 1909, 1947, 2067
müşevveş düzensiz, karışık, karmakarışık.
m. 469, 1221, 1707, 2031
m.+dür 1430
müşkil 1. güç, zor, çetin. 2. engel, güçlük, zorluk.
m. 55, 169, 170, 213, 904, 1172, 1227, 1881, 1957
m.+(düşvār u müşkil) 1642
m.+(kār-ı müşkil) 1566
m.+dür 173
müştāḳ şiddetle arzu eden, özleyen, hasretini çeken, gönülden isteyen.
m. 694, 1197, 1211, 1401, 1932
m.+(müştāḳ-ı ferzend) 589
müşterī satın alan kimse, satıcı.
m.+dür 1093
m.+ye 403
müyesser 1. kolaylıkla olan, kolaylıkla yapılan. 2. nasip olan.
m. 542, 559, 566, 611, 1017, 1063, 1963, 2077, 2098, 2102, 2139
müżerret 1. zarar. 2. zarar verme.
m. 2321
müzd 1. ücret 2. karşılık, bedel.
m.+(müzd-i donluḳ) 435
m.+ini 438
m.+üm 436
nabāt şeker.
n.+a 1900
nābekār 1. işsiz. 2. işe yaramaz. 3. hayırsız.
n.+ı 1163, 1378, 1725, 1825, 2035
nābūd 1. yok. 2. yok olmuş. 3. müflis, perişan.
n.+(būd u nābūd) 309
n.+(meḥv u nābūd) 50
n.+(nābūd u nāc̄īz) 755
nāçīz 1. hiç derecesinde olan, azacık. 2. değersiz, önemsiz.
n.+(nābūd u nāçīz) 755
nā-çāḳ zayıf, hasta.
n. 2316
nā-çār 1.çaresiz. 2. zorunlu, mecbur. 3. zavallı, perişan.
n. 1762, 1774, 2274
nā-dān 1. cahil, bilmez, bilgisiz. 2. sert ve gönül kırıcı, kaba.
n. 1916
n.+(cehl ü nā-dān) 1075
n.+(merdūd-i nā-dān) 666
n.+(şerrāf-ı nā-dān) 486
n.+a 2176
nā-gāh 1. zamansız, vakitsiz. 2. ansızın, birdenbire, nagehan.
n. 804, 895, 1530, 1600, 1626, 2144
n.+ı 2334
nā-geh 1. zamansız, vakitsiz. 2. ansızın, birdenbire, nagehan.
n. 22, 632, 903, 1077, 1436, 1574, 1644, 1650, 1735, 1779, 1799, 1805
nā-gehān 1. zamansız, vakitsiz. 2. ansızın, birdenbire.
n. 468
naġıl masal.
n. 30
nā-ḥeḳ-ḫᵛān şarkı okuyan, türkü söyleyen.
n.+lar 195
nā-ḫᵛāh istemeyerek, istemeden.
n.+(ḫᵛāh u nā-ḫᵛāh) 989
nā-ḥeḳ 1. hakka ve adalete uymayan, haksız. 2. boş, beyhude, abes.
n. 1072, 1443, 1512, 1522, 1529, 1712, 1796, 1845, 1976, 1978, 1985, 1986, 1986, 1991, 2003, 2167
n.+e 1008
nā-ḫoş hasta.

n.+am 109
nā'il muradına erişen, kavuşan.
n. 225
naḳāre 1. davul. 2. dümbelek, çifte nara.
n. 740, 1388, 2435
n.+(ba-kūs u naḳāre) 2083
n.+(ṭebl u nakāre) 1605
nakāvet temizlik, paklık.
n. 1940
nā-kes 1. insaniyetsiz, aşağılık, soysuz. 2. hasis, cimri.
n. 1771
n.+(bed-eṣl ü nā-kes) 1696
n.+(nā-kes-i ẓālim) 1511
n.+(nā-merd ü nā-kes) 1962
n.+(nā-merd ü nā-kes ü bī-seʿādet) 1425
nālān inleyen.
n.+(nālān u giryān) 492, 720, 1463, 2016
nāle inleme, inilti.
n. 200, 540, 972
n.+(āh u nāle) 1421
n.+(ḫürūş u nāle-yi yüz) 682
n.+(nāle-yi efġān u feryād) 1528, 1652, 1807
n.+(nāle-yi efġān u zār) 1777
n.+(nāle-yi zār u feryād) 1259
n.+(nāle-yi zār u feġān) 519
n.+den+(āh u nāle) 177
n.+sinden 835
nām 1. isim, ad. 2. ün, şöhret, şan.
n. 569, 872, 876, 912, 1803, 1257
n.+(nām u neng ü ġeyret) 1555
n.+(nāmūs u nām) 2243
n.+ı 2395
n.+ı+(merd-i nām) 232
n.+ı+(neng ü nām) 1256, 1824, 2200
nā-maḥrem 1. mahrem olmayan. 2. nikah düşmeyen. 3. yabancı.
n. 1929
namāz namaz, ibadet.
n.+a 1465
n.+ı namāz 1358
nāme mektub, yazı.
n. 86, 104, 112, 590, 595, 617, 640, 827, 1233, 1246, 1272, 1903, 2068, 2078, 2134
n.+(cevāb-ı nāme) 2073
n.+(meżmūn-ı nāme) 1250
n.+de 87, 98
n.+ni 93, 628
nā-merd namert, soysuz, alçak. 2. korkak.
n.+(nā-merd ü nā-kes) 1962
n.+(nā-merd ü nā-kes) 1425
nā-meşrūʿ dince uygun olmayan.
n.+ 1384
nā-murād muradına, isteğine erişmemiş.
n.+a 1990
nāmūs 1. kanun, nizam. 2. ar, edep, haya, ırz. 3. temizlik, doğruluk.
n. 2057
n.+(ʿār u nāmūs) 274, 1692
n.+(nāmūs u ʿār) 347, 887, 1551, 1825
n.+(nāmūs u nām) 2243
n.+(neng ü nāmūs) 551, 1182, 2005, 2021
n.+ı+(nāmūs u ʿār) 262
n.+ımı 2164
nān ekmek.
n.+(nān u nemek) 557
nā-pāk temiz olmayan, pis, kirli.
n. 1961
n.+(bed-eṣl ü nā-pāk) 368
n.+(dūn-ı nā-pāk) 368
n.+(ḳavm-i nā-pāk) 2245
n.+(merdūd u nā-pāk) 444
n.+(nā-rast u nā-pāk) 1409
nār ateş, od.
n. 1004
n.+(firāḳ-ı nār-ı hicrān) 686, 228
nā-rast 1. doğru olmayan, eğri. 2. dürüst olmayan.
n.+(nā-rast u nā-pāk) 1409
nā-sāz 1. uyumsuz, uygunsuz.
n. 1115
nā-sezā 1. layık olmayan, yaraşmayan, yakışık almayan. 2. küfür, uygunsuz söz. 3. alçak. 4. kötü iş.
n.+lar 65
n.+nı 2029
n.+ya 1534, 1611, 1830
nāʿş ölü, naaş.
n.+i 1979

nā-tevān kuvvetsiz, güçsüz,zayıf.
n. 951
nāy kamıştan yapılan nefesli saz, ney.
n.+(ṭebl u kūs u nāy u şeypūr) 189
n.+(ṭebl u kūs u nāy u żurnā) 1296, 1386, 1498
nā'ib 1. vekil. 2. kadı vekili.
n. 1327, 1593
n.+(nā'ibe-yi ferż) 1431
nāz 1. cilve, işve. 2. övünme, şişinme. 3. okşama. 4. nimet, bolluk. 5. güzellik.
n.+('işve-yi nāz) 942
n.+(nāz u ne'met) 1200, 1207, 1624
nāzende nazlı, nazlanan.
n. 166, 196
nāzenīn 1. nazlı. 2. zarif, ince yapılı, narin. 3. aziz, sevgili.
n. 940, 1353, 1366, 2426
n.+(cevān-i nāzenīn) 721
n.+(cevān-i nāzenīn-i ḫūb-çehre) 945
n.+(cevān-i nāzenīn-i ḫūb-i re'nā) 1214
n.+(nigār-ı nāzenīn) 596, 1898
n.+(nigār-ı nāzenīn-i gül-'izār) 1467
n.+e 1924, 1925, 2169
n.+i 2109
n.+im 1446
n.+in 36
nāzil 1. inen. 2. Allah tarafından gönderilen.
n. 2366
nāẓır 1. bakan, nazar eden. 2. bir işin yönetimine memur olan kimse.
n. 132, 156, 308
naẓīr benzer, eş gibi.
n.+i 257, 548, 1878
n.+in 1211
nazlı naz eden, edalı, cilveli.
n. 123, 170
ne 1. hangi şey. 2. bir şey, herhangi bir şey. 3. hangi. 4. nasıl. 5. niçin. 6. bazı kelimelerle kullanıldığında onların gereksizliğini ve yokluğunu bildirir. 7. bazı kelimelerle kullanıldığında bunlara aşırılık kavramı katar ve kelimenin anlamına göre şaşma, yakınma, memnuniyet, beğenme, takdir vb. ifade eder.
n. 4, 4, 11, 18, 18, 55, 67, 70, 85, 98, 107, 118, 124, 132, 134, 140, 156, 156, 156, 166, 170, 174, 194, 224, 257, 263, 267, 269, 272, 289, 297, 309, 314, 381, 382, 383, 383, 405, 416, 417, 418, 419, 429, 452, 456, 484, 498, 504, 513, 541, 557, 593, 696, 708, 716, 763, 782, 877, 969, 977, 1006, 1038, 1068, 1071, 1076, 1087, 1091, 1092, 1100, 1102, 1125, 1125, 1126, 1126, 1135, 1140, 1142, 1156, 1177, 1190, 1193, 1201, 1207, 1251, 1253, 1257, 1266, 1355, 1355, 1386, 1398, 1410, 1440, 1466, 1466, 1486, 1490, 1500, 1501, 1513, 1551, 1590, 1590, 1590, 1600, 1609, 1613, 1641, 1702, 1705, 1717, 1722, 1740, 1740, 1778, 1778, 1778, 1829, 1860, 1868, 1912, 1916, 1922, 1922, 1936, 1956, 1958, 1996, 1998, 2012, 2053, 2053, 2053, 2055, 2071, 2072, 2112, 2146, 2176, 2203, 2212, 2219, 2255, 2259, 2261, 2264, 2272, 2273, 2278, 2278, 2291, 2325, 2325, 2332, 2362, 2364, 2364, 2369, 2369, 2399, 2408, 2435, 2437
n.+dür 40, 69, 69, 102, 111, 116, 160, 921, 1124, 1257, 1354, 1355, 1466, 1739, 1996, 2176, 2379
necāt kurtulma, kurtuluş, halas.
n.+(necāt-i 'ömr) 110
nėce 1. nasıl. 2. hangi. 3. çok, pek çok. 4. ne vakte kadar, daha ne kadar.
n. 52, 333, 386, 399, 426, 605, 622, 644, 666, 685, 696, 729, 884, 886, 916, 930, 946, 1148, 1179, 1182, 1187, 1257, 1328, 1402, 1410, 1418, 1489, 1509, 1517, 1565, 1639, 1700, 1702, 1757, 1825, 1826, 1827, 1834, 1844, 1926, 2026, 2045, 2108, 2113, 2146, 2151, 2168, 2175, 2254, 2332, 2344, 2354, 2370, 2380, 2392
n.+durur 386
n.+dür 329, 594, 856, 1343, 1746, 2117, 2272
nėçe 1. ne kadar, ne miktarda. 2. kaç.
n. 247, 406, 452, 479, 553, 579, 589, 825, 873, 913, 922, 989, 993, 994, 1021, 1029, 1042, 1108, 1200, 1204, 1215, 1371, 1375, 1387, 1577, 1577, 1728, 1879, 2057, 2079, 2094, 2249, 2295, 2302, 2389, 2396

n.+ler 1224
nedāmet pişman olma, pişmanlık, hayıflanma.
n. 131, 148, 212, 1341, 2216, 2221
n'ėdelüm 1. ne yapalım, ne edelim. 2. çaresizlik.
n. 316, 750, 898
neden 1. ne sebepten, niçin. 2. sebep.
n. 203
n.+dür 635
n'ėder ne yapar.
n. 927, 1887
nedīm 1. sohbet arkadaşı, meclislerde birlikte bulunulan, sohbet edilen kimse. 2. büyük bir zatı hoş sözler, fıkralar ve hikayelerle eğlendiren kimse, müsahip.
n. 1831
nefer kişi, kimse, fert, şahıs.
n.+in 1722
nefʿ fayda, çıkar, kar, menfaat.
n.+i 404
nefīr topluluk, cemaat.
n.+(nefir-i ẖeyme vü ẖārgāh-ı ferrāş) 1607
nefret 1. tiksinme, iğrenme. 2. derin ikrah, kin duygusu.
n. 100, 105
nefrīn lanet okuma, beddua etme, ilenme.
n. 1157, 2385
n.+(āh u nefrīn) 1586
n.+(nefrīn ü düşnām) 912
neẖcīr 1. av hayvanı, av. 2. avlak, avlanma yeri.
n. 1799
n.+(ber-ḳeṣd-i neẖcīr) 1805
neḳd 1. metal para. 2. nakit. 3. peşin para.
n. (neḳd ü altun) 405
n.+ü 1252
neḳl 1. nakleden, taşıyan. 2. iletken. 3. anlatan.
n. 359, 1320, 1643, 1820
n.+(neḳl-i anbār) 433
n.+(neḳl-i güftār) 1074
n.+(neḳl ü eẖbār) 251, 1892
n.+(neḳl ü eşʿār-ı mevzūn) 252
n.+e 1346
n.+i 867, 1173, 2238
neḳş desen, nakış, resim.
n.+(neḳş-i süleymān) 561
nemek tuz.
n.+dür+(nān u nemek) 557
neng 1. ün, şan, şöhret. 2. ar, utanma, utanç, ayıp.
n. 1257
n.+(nām u neng ü ġeyret) 1555
n.+(neng ü ġeyret) 2243
n.+(neng ü nām) 1256, 1824, 2200
n.+(neng ü nāmūs) 551, 1182, 2005, 2021
nergis 1. nergis. 2. sevgilinin baygın bakışlı gözleri.
n. 722, 760, 1896
neʿre nara, yüksek sesle bağırma.
n. 775, 1313
neṣb atama, tayin.
n. 1724
n.+(neṣb u menṣeb) 1876
neṣīb 1. pay, hisse. 2. birinin elde edebildiği şey. 3. Allah'ın kısmet ettiği.
n. 378, 477, 641, 1808, 2091
neṣīḥet doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler için söylenen söz, öğüt, pend.
n. 69, 212, 409, 929, 1101, 1458, 1928, 1968
n.+le 59
nesne hiçbir şey.
n.+miz 455
nesrīn yaban gülü, mısır gülü, Van gülü.
n.+(gül-berg-i nesrīn) 596
neşāṭ sevinç, neşe, sürur.
n.+(neşāṭ u ʿiyş) 201, 2229
n.+(neşāṭ u ẕevḳ) 115, 1484
n.+e+(ʿiyş u neşāṭ) 793
n.+ı+(ʿiyş u neşāṭ) 1728
neşāṭ-efzā neşe veren, sevinç arttıran.
n. 601
neşāṭ-engīz neşe veren.
n. 321
nėşe nasıl, ne gibi.
n. 635, 886, 886, 941, 1166, 1177, 2033
neşter hekim bıçağı.
n.+dür+(ẖār u neşter) 998
n'ėtdi ne yaptı.
n. 977, 1159, 1318, 1788

nevʿ 1. tür, çeşit, nevi. 2. bir az, bir derece.
n.+a 216, 554, 585, 1989
n.+le 1625
nev 1. yeni. 2. körpe, taze.
n. 46
nevāzī okşama, gönül alma, iltifat etme.
n. 1857
n.+(raʿīyyet-perver ü miskīnn nevāzī) 1023
nevāziş okşama, gönül alma, iltifat etme.
n. 1912
n.+ler 285, 439
nevbet nöbet, sıra.
n. 1690, 1827
nev-cevān 1. delikanlı, genç. 2. taze.
n.+e 2097, 2183
n.+ı 1043, 1709, 2298, 2324
nevḥa ölünün arkasından sesle ağlama, matemle feryat etme.
n. 682, 691, 692, 1260
n.+(feġān u nevḥa) 700
n.+(nevḥa-yi efġān u zār) 1649
nevʿi bu tür, çeşit.
n. 219
nevīs yazmak fiili.
n.+(ḫoş-nevīs ü ḫoş-ḳelemzen) 256
nevmīd ümitsiz.
n.+(efkār u nevmīd) 2300
n.+(meḥrūm u nevmīd) 1564
nevres yeni yetişen, yeni biten.
n. 2118
nevvāb naiplik yapan, vekalet eden.
n.+(nevvāb u nāib) 1327
n.+iye 1431
nėyçün-nėçün bir şeyin sebebini, nedenini sormak amacıyla "neden, hangi sebeple" anlamında soru zarfı.
n. 205, 527, 1280, 1323, 1324, 1429, 1430, 1512, 1830
neyle- ne yapmak, ne etmek.
n.-di 1309, 1394
n.-düm 705, 1996
n.-mişem 1127
n.-ye 2347
n.-yem 504, 505, 927
n.-yüm 645, 980
nezd yan, kat, huzur.
n.+(be-nezd-i pādişāh-ı ʿeṣr ü dövrān) 492
neẓer 1. bakma, göz atma. 2. düşünme. 3. göz değme. 4. yan bakış. 5. iltifat.
n. 202, 674, 839, 1306, 1438, 2411, 2432
neẓr adak, adama.
n.+in 574
neẓāre 1. izleyici, seyrici. 2. gözetme, nezaret etme. 3. seyretme.
n. 35, 527, 531, 634, 724, 926, 939, 1464, 1466, 1645, 1835, 2359
neẓāret bakma, bakış, etrafı görme, seyir.
n. 308
nidā seslenme, çağırma, bağırma.
n. 284, 740, 1491
nigār 1. resim, nakış. 2. resim gibi sevgili.
n.+(nigār-ı nāzenīn) 596, 1898
n.+(nigār-ı nāzenīn-i gül-ʿizār) 1467
n.+e 1306, 1407, 1927
n.+ı 342, 985, 1231, 1301, 1482, 2415
nigeh-bān 1. koruyucu, gözcü, bekçi. 2. bakan.
n. 1103, 1338
nigīn 1. yüzük. 2. yüzük şeklinde mühür, mühür.
n.+(nigīn ü möhr-i solṭān) 738
n.+(nigīn ü tāc u teḫt) 742
n.+e 2258
n.+in 561
nīgū iyi, hoş, güzel.
n. 569, 872, 1022, 1022, 1024, 1041, 1070, 1219, 1510
n.+(merd-i nīgū) 1921
n.+(şāh-ı nīgū-kār) 1705
nīgū-faʾl iyi bahtlı
n. 1924
nigūn-beḫt talihsiz.
n.+(nigūn-beḫt-i cefākār) 1060
nigūnsār baş aşağı, ters. 2. mağlub edilmiş, felakete uğramış. 3. devrilmiş.
n. 224, 385, 466, 505, 1071, 1164, 1457, 1641
nihāl 1. fidan. 2. sevgilinin boyu.
n.+e 2118

n.+in 46

nihān 1. gizli, saklı. 2. görünmeyen, gözden uzak. 3. sır. 4. gizlice.

n. 42, 206, 462, 1028, 1301, 1451, 1935, 2086, 2113, 2289, 2329

n.+a+(sirr-ı nihān) 1623, 2115

nihānī 1. gizlilik. 2. gizlice. 3. gizli saklı.

n. 494, 659, 847, 1031, 1407, 1434, 1438, 1588, 1898, 1899, 2166, 2225

n.+(esrār-i nihānī) 1669, 2338

n.+(mekr-i nihānī) 2186

n.+(rāz-ı nihānī) 1598, 2186

nehāyet 1. son. 2. uç. 3. son derece. 4. sonunda.

n. 131, 163, 165, 172, 230, 1772

n.+den 1198, 1248

n.+siz 1347, 1703

nikāḥ kanuni evlenme töreni, evlenme.

n. 1385, 2096

n.+a+(ʿaḳd-i nikāḥ) 1364

n.+ı+(ʿakd-i nikāḥ) 1297

n.+ı+(meclis-i ʿaḳd-i nikāḥ) 78

n.+ın+(ʿaḳd-i nikāḥ) 961

nīk-beḫt iyi talihli, talihi, bahtı açık.

n.+i 1055

nīk-fercām sonu hayırlı olan, ömrü hayırlı biten.

n. 874, 2015

nīk-nām iyi adlı, iyi ün kazanmış, adı iyilikle anılan.

n.+ı 1803, 2371

neʿmet 1. bağış, bolluk, iyilik. 2. ekmek, yiyecek. 3. mutluluk.

n. 1324

n.+(ḫeḳḳ-i neʿmet) 1326

n.+(māl u neʿmet) 461, 518, 1671, 1743, 1819

n.+(nāz u neʿmet) 1200, 1207, 1624

n.+e 1409

n.+i 392

nişān 1. nişan, iz, belirti. 2. işaret. 3. yara izi. 4. amaç, hedef, vurulması istenen nokta.

n.+(nişān-ı tīr ü şemşīr) 1639

n.+a+(behr-i nişān) 2410

n.+e 51, 603, 677, 1003, 1744

n.+ı 12, 497, 532, 609, 981, 1709, 1731, 1735, 2298, 2420, 2424

n.+ı+(āṣār ü nişān) 2346

niyyet niyet, meram, kurma.

n. 1780

nīze kargı, mızrak, süngü.

n. 1630

n.+(senān-ı nīze vü şemşīr) 2085

nüzūl inmek.

n. 1428

nöḳṣān 1. eksiklik, azalma, azlık. 2. eksik, kusurlu. 3. yokluk.

n. 515, 1318, 1541, 1693, 2108, 2162, 2323

a.+(ʿeḳl-i nöḳṣān) 438

n.+(āzār u nöḳṣān) 1127, 1145, 1433, 1855, 2152

n.+(nöḳṣān-ı sīret) 1459, 2000

n.+(nöḳṣān u āzār) 1930

n.+(nöḳṣān u ḫesāret) 2306

n'ola- n'oldı- n'olur 1. ne güzel, ne ola, belki, hatta, olsun, baş üstüne, gözüm üste. 2. ne oldu.

n. 489, 593, 776, 981, 1367, 1416, 1592, 2170, 2252

n.-ubdur 504

n'olaydı ne olaydı, Allah versin, kaşki.

n. 1298

nöker hizmetçi.

n. 1577, 1592

nöşün niçin.

n. 527, 564, 1115, 1189, 2174

nuḳl çerez, meze.

n.+(nuḳl u bāde) 1818

nüḳre 1. külçe halinde gümüş. 2. gümüş para.

n. 314

nūr 1. aydınlık, parlaklık, parıltı. 2. saygı uyandıran bir yüz.

n.+(nūr-i beṣīret) 1254

n.+(nūr-i dīde) 14

n.+i 77, 215, 2427

nuṭḳ söz, konuşma, kelam.

n.+u 220

nühüm dokuzuncu.

n.+(rūz-i nühüm) 2017

nümāyān görünen, meydanda olan, ayan, aşikar.

n. 162, 183

o 1. teklik üçüncü şahsı gösterir. 2. iki veya ikiden çok şeyden, daha önce söz

edileni gösterir. 3. o kimse ki, her kim. 3. işaret zamiri olarak yerini tuttuğu en uzaktaki kimse veya şeyi gösterir. 4. sıfat; uzakta olan kimse veya şeyi gösterir.

o. 5, 9, 15, 15, 29, 29, 32, 35, 44, 55, 73, 79, 94, 122, 134, 137, 152, 155, 156, 198, 231, 247, 247, 344, 470, 510, 524, 609, 693, 700, 800, 832, 917, 1468, 1483, 1673, 1751, 1994, 2021, 2022, 2186, 2201, 2268, 2352, 2352, 2436

o.+dur 100

o.+na 105, 153, 178, 180, 212, 261, 263, 276, 281, 284, 293, 297, 301, 304, 305, 306, 308, 310, 313, 352, 399, 409, 419, 424, 427, 446, 451, 452, 458, 463, 470, 474, 477, 491, 503, 507, 512, 518, 533, 558, 585, 586, 586, 612, 613, 614, 634, 643, 647, 672, 690, 694, 724, 726, 738, 739, 742, 743, 744, 779, 783, 796, 802, 827, 831, 843, 872, 897, 901, 905, 922, 939, 943, 964, 993, 1005, 1010, 1011, 1017, 1018, 1026, 1036, 1055, 1083, 1102, 1103, 1103, 1138, 1155, 1157, 1158, 1165, 1189, 1194, 1197, 1204, 1226, 1228, 1241, 1250, 1269, 1281, 1281, 1284, 1307, 1324, 1326, 1329, 1348, 1360, 1377, 1389, 1408, 1415, 1419, 1424, 1425, 1440, 1452, 1462, 1464, 1466, 1509, 1519, 1521, 1538, 1567, 1603, 1620, 1622, 1624, 1624, 1653, 1660, 1662, 1669, 1685, 1722, 1730, 1732, 1737, 1745, 1747, 1756, 1772, 1779, 1784, 1792, 1817, 1817, 1819, 1835, 1851, 1856, 1864, 1873, 1876, 1877, 1886, 1887, 1899, 1904, 1911, 1912, 1915, 1923, 1926, 1934, 1951, 1963, 1971, 1988, 2002, 2039, 2051, 2091, 2095, 2106, 2107, 2108, 2115, 2122, 2131, 2132, 2134, 2137, 2138, 2152, 2159, 2173, 2177, 2203, 2218, 2226, 2234, 2234, 2258, 2260, 2269, 2284, 2293, 2296, 2304, 2320, 2323, 2325, 2355, 2358, 2364, 2364, 2374, 2390, 2392, 2393, 2404, 2406, 2416

o.+nda 253, 269, 307, 324, 325, 332, 393, 405, 425, 589, 646, 853, 889, 893, 894, 896, 987, 990, 991, 1169, 1200, 1269, 1277, 1294, 1302, 1449, 1469, 1616, 1625, 1766, 1767, 1798, 2279, 2280, 2283, 2298, 2337, 2357

o.+ndan 81, 117, 255, 280, 357, 403, 404, 438, 439, 531, 776, 907, 966, 981, 1023, 1024, 1025, 1036, 1078, 1083, 1290, 1307, 1380, 1465, 1534, 1721, 1731, 1750, 1842, 1845, 1846, 1857, 1867, 1934, 1969, 2064, 2066, 2110, 2176, 2185, 2199, 2199, 2235, 2282, 2300, 2359, 2407, 2422

o.+nı 61, 86, 92, 118, 132, 203, 227, 228, 229, 243, 246, 247, 271, 273, 307, 311, 327, 333, 352, 442, 446, 473, 479, 484, 492, 494, 531, 610, 612, 673, 714, 724, 855, 868, 885, 909, 914, 951, 977, 1013, 1016, 1027, 1031, 1035, 1042, 1044, 1076, 1089, 1111, 1115, 1165, 1168, 1180, 1270, 1270, 1279, 1308, 1310, 1321, 1460, 1463, 1467, 1478, 1519, 1523, 1552, 1553, 1555, 1565, 1627, 1645, 1708, 1732, 1733, 1736, 1750, 1756, 1769, 1770, 1791, 1795, 1830, 1876, 1884, 1890, 1915, 1940, 1979, 1985, 1986, 1986, 1991, 2010, 2024, 2038, 2118, 2127, 2135, 2139, 2140, 2141, 2144, 2149, 2164, 2174, 2212, 2221, 2227, 2232, 2236, 2240, 2247, 2273, 2292, 2326, 2348, 2359, 2372, 2375, 2376, 2389, 2401, 2402, 2405, 2409, 2419, 2438

o.+nın 44, 233, 309, 335, 353, 381, 395, 438, 461, 462, 462, 466, 472, 514, 520, 548, 565, 618, 662, 722, 726, 737, 782, 844, 848, 851, 886, 917, 918, 968, 969, 978, 994, 1038, 1047, 1050, 1073, 1077, 1091, 1153, 1198, 1260, 1275, 1277, 1278, 1316, 1316, 1321, 1338, 1347, 1349, 1352, 1357, 1369, 1370, 1371, 1382, 1442, 1461, 1482, 1493, 1522, 1539, 1540, 1566, 1572, 1574, 1575, 1595, 1642, 1668, 1683, 1687, 1701, 1701, 1703, 1716, 1718, 1726, 1774, 1803, 1803, 1852, 1865, 1885, 1888, 1894, 1903, 1914, 1938, 1979, 1992, 1997, 2050, 2108, 2142, 2199, 2200, 2204, 2206, 2210, 2211, 2214, 2217, 2233, 2267, 2275, 2330, 2385, 2386, 2387, 2405, 2406, 2414

o.+nınla 58, 261, 312, 425, 592, 961, 1115, 1205, 1434, 1577, 1776, 1820, 1855, 1867, 2123, 2301, 2308

o.+nsız 25, 1951

o.+nsızın 2126

o.+nun 411, 1327

od ateş.

o. 2376

o.+a 372, 554, 762, 1310, 1970

o+ı 2103

o.+ına 621, 685, 925
o.+lara 53, 355, 774, 1009
oğlān 1. erkek çocuk, uşak, erkek evlat. 2. sakalı, bıyığı çıkmamış genç erkek.
o. 166, 166, 273, 283, 288, 303, 326, 604, 717, 720, 725, 743, 758, 763, 802, 816, 817, 860, 1103, 1213, 1219, 1253, 1291, 1312, 1318, 1453, 1567, 1710, 1737, 1745, 1750, 1752, 1753, 1800, 1801, 1802, 2066, 2095, 2098, 2100, 2112, 2112, 2115, 2127, 2128, 2143, 2154, 2152, 2153, 2157, 2158, 2159, 2185, 2214, 2228, 2230, 2269, 2272, 2275, 2283, 2286, 2290, 2291, 2301, 2310, 2313, 2323, 2326, 2333, 2372, 2392, 2399, 2399
o.+a 244, 737, 766, 2153, 2278, 2281, 2288
o.+da 1293
o.+dan 730, 744, 957, 959
o.+dur 764, 1439, 2388
o.+ı 301, 774, 1288, 1729, 2113, 2116, 2225, 2227
o.+ın 826, 2101, 2431
o.+lar 863
o.+lara 652
o.+larımdur 1139
o.+larına 924
o.+larını 1094
o+un 2142
oğrı-oğru hırsız.
o. 275, 463, 489, 497, 647, 660, 1747, 1768
o.+dan 1265
o.+lar 470, 923, 2315
o.+ları 1097
oğrılıḳ1. başkasına ait olan bir şeyi çalma işi, sirkat. 2. bir şeyi çalmak suretiyle işlenen suç.
o. 275
oğul erkek evlat.
o. 227, 280, 571, 638, 639, 731, 915, 965, 993, 1230, 1256, 1817, 2215, 2216, 2220, 2393, 2394, 2404, 2429, 2433
o.+da 779
o.+ı+(oğlı) 650, 741, 920, 1196, 2122, 2132, 2268
o.+ın+(oğlın) 565, 631, 1096, 2045, 2254, 2255, 2320
o.+ına+(oğlına) 2047, 2048
o.+ındur+(oğlundur) 2327
o.+ını+(oğlını) 964
o.+um+(oğlum) 733, 2318, 2403, 2403
o.+umdan+(oğlumdan) 1730
oğurla- çalmak, hırsızlık yapmak.
o.-mışdı 494
oḫ ucu sivri demirden, arkası tüy biçiminde ince ve kısa bir değnekten oluşan ve yayla atılan mermi.
o. 1706, 1805, 1896, 2119
o.+da 1709
o.+dan 1007
oḫu- 1. söylemek, demek. 2. anlatmak.
o.-dı 1481, 2391
o.-dılar 852
o.-du 1863
o.-dısa 247
o.-rdı 252, 888
oḳurlıḳ hırsızlık yapmak, çalmak.
o. 1794, 1797
ol 1. teklik üçüncü şahsı gösterir. 2. iki veya ikiden çok şeyden, daha önce söz edileni gösterir. 3. o kimse ki, her kim. 3. işaret zamiri olarak yerini tuttuğu en uzaktaki kimse veya şeyi gösterir. 4. sıfat; uzakta olan kimse veya şeyi gösterir.
o. 8, 13, 27, 34, 37, 40, 128, 139, 145, 180, 184, 184, 194, 202, 235, 244, 244, 245, 249, 262, 268, 278, 278, 283, 284, 286, 290, 292, 294, 294, 303, 314, 327, 328, 330, 331, 331, 342, 343, 345, 350, 354, 355, 383, 385, 400, 405, 406, 407, 419, 420, 431, 434, 438, 441, 441, 448, 449, 459, 461, 468, 470, 471, 473, 476, 479, 484, 485, 485, 496, 500, 501, 501, 506, 511, 507, 507, 511, 519, 522, 528, 528, 530, 532, 533, 536, 537, 540, 540, 544, 549, 551, 564, 575, 577, 581, 587, 589, 590, 596, 597, 597, 606, 607, 611, 613, 617, 629, 630, 649, 650, 650, 656, 657, 659, 661, 666, 668 669, 674, 675, 677, 679, 680, 690, 695, 700, 702, 711, 713, 717, 718, 727, 727, 737, 744, 745, 762, 766, 767, 770, 785, 796, 807, 821, 821, 827, 830, 834, 835, 836, 838, 843, 848, 852, 855, 857, 860, 868, 873, 877, 878, 886, 886, 893, 894, 895, 896, 906, 906, 907, 909, 911, 913, 916, 918, 922, 931, 939, 947, 949, 951, 952, 955, 960, 966, 968, 982,

985, 987, 1006, 1010, 1010, 1011, 1013, 1018, 1020, 1027, 1028, 1039, 1043, 1045, 1046, 1052, 1055, 1055, 1057, 1060, 1062, 1075, 1076, 1076, 1078, 1081, 1084, 1086, 1096, 1102, 1103, 1104, 1105, 1107, 1118, 1119, 1128, 1128, 1139, 1142, 1159, 1162, 1162, 1163, 1163, 1168, 1168, 1171, 1192, 1199, 1199, 1201, 1213, 1215, 1216, 1220, 1231, 1233, 1245, 1253, 1259, 1261, 1263, 1264, 1272, 1274, 1277, 1285, 1292, 1293, 1295, 1299, 1300, 1302, 1305, 1309, 1311, 1315, 1320, 1337, 1341, 1341, 1342, 1351, 1358, 1363, 1364, 1366, 1372, 1377, 1378, 1379, 1384, 1385, 1390, 1394, 1398, 1399, 1407, 1408, 1408, 1422, 1423, 1425, 1425, 1438, 1439, 1444, 1455, 1457, 1458, 1467, 1469, 1470, 1470, 1481, 1481, 1482, 1485, 1486, 1492, 1499, 1503, 1508, 1510, 1514, 1514, 1516, 1524, 1527, 1530, 1534, 1536, 1541, 1543, 1544, 1549, 1549, 1554, 1557, 1567, 1570, 1586, 1589, 1584, 1586, 1589, 1591, 1597, 1598, 1605, 1608, 1610, 1611, 1611, 1613, 1613, 1617, 1626, 1629, 1638, 1646, 1653, 1659, 1666, 1674, 1675, 1695, 1705, 1709, 1717, 1720, 1720, 1724, 1724, 1725, 1729, 1735, 1744, 1744, 1758, 1761, 1764, 1766, 1768, 1768, 1769, 1776, 1780, 1790, 1800, 1802, 1806, 1807, 1815, 1820, 1846, 1853, 1854, 1855, 1861, 1862, 1869, 1869, 1883, 1889, 1901, 1904, 1907, 1911, 1913, 1918, 1918, 1918, 1921, 1921, 1922, 1924, 1925, 1927, 1927, 1933, 1934, 1946, 1949, 1950, 1951, 1962, 1963, 1965, 1966, 1966, 1967, 1974, 1981, 1983, 1984, 1985, 1990, 1993, 1995, 1998, 1999, 2001, 2005, 2008, 2009, 2015, 2019, 2023, 2026, 2032, 2035, 2048, 2052, 2055, 2055, 2056, 2059, 2065, 2070, 2072, 2073, 2075, 2082, 2089, 2092, 2092, 2097, 2100, 2103, 2104, 2105, 2106, 2109, 2110, 2112, 2113, 2113, 2126, 2127, 2133, 2135, 2136, 2138, 2139, 2154, 2153, 2153, 2155, 2158, 2164, 2165, 2169, 2171, 2173, 2184, 2186, 2185, 2202, 2205, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2217, 2225, 2225, 2226, 2231, 2232, 2233, 2241, 2245, 2246, 2246, 2247, 2258, 2280, 2281, 2286, 2287, 2288, 2288, 2289, 2295, 2296, 2297, 2298, 2300, 2302, 2310, 2311, 2317, 2318, 2323, 2324, 2331, 2346, 2371, 2371, 2374, 2377, 2381, 2382, 2404, 2408, 2408, 2411, 2415, 2416, 2417, 2418, 2420, 2424, 2424, 2425, 2426, 2431, 2437

o.+(pādişāh-ı ol vilāyet) 986

o.+dur 1446, 1460

o.+nı 245

ol- 1. bir halden bir hale geçmek, yeni bir durum kazanmak. 2. birlikte kullanıldığı isme fiil anlamı kazandırır ve olma, kılınma, bir şekilden başka bir şekle girme bildirir. 3. Türkçe fiillerin bazı birleşik çekimlerini yapmak üzere yardımcı fiil olarak kullanılır. 4. var ve mevcut durumda bulunmak. 5. meydana gelmek, gerçekleşmek. 6. uygun bulunmak, yakışmak. 7. yapmak, imal veya icra olunmak. 8. ermek, yetişmek, olgunlaşmak, kemal bulmak. 9. gelmek, vaki olmak, meydana çıkmak, zuhur etmek. 10. zamanı gelmek, çatmak. 11. bir şeyi elde etmek, edinmek. 12. hazır duruma gelmek, hazırlanmak. 13. geçmek, tamamlanmak. 14. sürdürmek, yürütmek, devam ettirmek. 15. bir şey birinin mülkiyetine geçmek. 16. bildirme eki –dır, dir yerine kullanılır. 17. kaybetmek, elinden kaçırmak. 16. bir şeye yol açmak. 17. (ne ile birlikte kullanıldığında) ne gibi bir ilginin bulunduğunu sormak veya hiçbir ilgisi olmayacağını göstermek için kullanılır.

o. 69, 305, 431, 647, 745, 959, 984, 1048, 1054, 1390, 1391, 1587, 1717, 1749, 1749, 1869, 1869, 1906

o.-a 61, 88, 136, 176, 228, 295, 330, 338, 340, 358, 364, 373, 407, 418, 437, 444, 456, 526, 546, 560, 561, 592, 605, 611, 614, 638, 671, 683, 683, 686, 704, 716, 805, 809, 901, 908, 960, 990, 1005, 1005, 1008, 1026, 1041, 1041, 1058, 1155, 1157, 1174, 1191, 1192, 1209, 1211, 1218, 1240, 1327, 1335, 1345, 1367, 1461, 1537, 1542, 1542, 1586, 1656, 1657, 1662, 1664, 1667, 1692, 1782, 1784, 1784, 1786, 1816, 1830, 1832, 1873, 1883, 1902, 1914, 1959, 1961, 1963, 1966, 1977, 2030, 2042, 2046, 2056, 2056, 2066, 2066, 2074, 2129, 2158, 2167, 2167, 2171,

2184, 2182, 2184, 2202, 2205, 2207, 2216, 2260, 2268, 2268, 2282, 2373, 2423
o.-alum 734
o.-am 1370, 1410, 1782, 2252
o.-an 109, 131, 140, 530, 562, 854, 860, 1181, 1258, 1258, 1632, 1785, 1976, 2371
o.-ar 18, 62, 85, 211, 213, 261, 335, 1449, 1841
o.-aram 1782
o.-arsan 769, 769, 790
o.-asan 43, 282, 349, 534, 1184, 1186, 1237, 1446, 1817, 2197, 2208, 2235
o.-asız 654, 1278, 1619, 1730
o.-aydı 1205, 2170
o.-ayduk 909
o.-ayım 334, 937, 1846
o.-ayum 2183
o.-ca 1049
o.-cek 937, 1674
o.-dı 21, 22, 23, 87, 88, 112, 138, 139, 158, 158, 162, 165, 183, 186, 188, 189, 216, 224, 225, 226, 236, 239, 244, 248, 249, 262, 268, 270, 273, 285, 286, 293, 301, 309, 310, 336, 343, 345, 355, 356, 366, 378, 385, 400, 404, 412, 426, 432, 432, 438, 438, 441, 454, 454, 461, 463, 463, 468, 469, 472, 479, 480, 482, 497, 497, 505, 512, 516, 519, 532, 533, 544, 545, 547, 574, 575, 576, 595, 595, 603, 618, 634, 635, 641, 644, 644, 649, 660, 677, 680, 701, 703, 708, 725, 739, 743, 746, 749, 751, 757, 766, 775, 775, 780, 780, 783, 791, 794, 798, 801, 806, 815, 817, 819, 834, 836, 856, 858, 858, 862, 867, 870, 870, 884, 886, 886, 895, 898, 917, 918, 926, 931, 935, 966, 973, 979, 982, 997, 999, 1009, 1018, 1029, 1033, 1035, 1037, 1045, 1048, 1051, 1061, 1061, 1063, 1064, 1065, 1067, 1085, 1086, 1090, 1090, 1096, 1100, 1100, 1107, 1108, 1112, 1158, 1158, 1164, 1170, 1173, 1189, 1203, 1213, 1226, 1227, 1229, 1230, 1232, 1232, 1244, 1245, 1250, 1260, 1269, 1271, 1271, 1275, 1276, 1276, 1291, 1296, 1298, 1312, 1315, 1320, 1322, 1360, 1377, 1389, 1389, 1395, 1397, 1416, 1435, 1443, 1455, 1464, 1465, 1480, 1484, 1485, 1485, 1494, 1498, 1499, 1500, 1518, 1526, 1540, 1541, 1547, 1547, 1547, 1548, 1548, 1555, 1556, 1566, 1584, 1588, 1589, 1589, 1593, 1593, 1594, 1601, 1602, 1602, 1614, 1623, 1623, 1627, 1628, 1641, 1638, 1639, 1647, 1658, 1668, 1668, 1669, 1672, 1673, 1674, 1678, 1683, 1689, 1689, 1690, 1693, 1694, 1696, 1726, 1727, 1736, 1737, 1742, 1751, 1752, 1753, 1757, 1759, 1759, 1760, 1761, 1762, 1767, 1773, 1776, 1776, 1778, 1779, 1798, 1800, 1806, 1808, 1815, 1818, 1820, 1822, 1829, 1844, 1861, 1865, 1865, 1867, 1871, 1880, 1881, 1901, 1907, 1907, 1908, 1909, 1918, 1948, 1952, 1952, 1953, 1955, 1956, 1956, 1979, 1980, 1980, 1981, 1982, 1982, 1990, 1993, 1994, 2001, 2001, 2002, 2009, 2015, 2016, 2020, 2031, 2031, 2037, 2039, 2067, 2067, 2069, 2069, 2080, 2081, 2085, 2086, 2088, 2089, 2090, 2091, 2091, 2096, 2097, 2098, 2100, 2105, 2117, 2122, 2134, 2137, 2140, 2142, 2143, 2144, 2154, 2154, 2159, 2159, 2160, 2162, 2218, 2221, 2221, 2224, 2227, 2228, 2229, 2229, 2231, 2233, 2233, 2234, 2238, 2239, 2241, 2245, 2269, 2274, 2276, 2283, 2292, 2299, 2299, 2300, 2301, 2305, 2306, 2309, 2313, 2315, 2316, 2335, 2339, 2343, 2349, 2356, 2360, 2361, 2362, 2363, 2376, 2380, 2381, 2407, 2410, 2433, 2433, 2434, 2436
o.-dılar 242, 271, 315, 470, 662, 715, 736, 747, 825, 863, 1089, 1095, 1164, 1743, 1761, 1765, 1891, 2302, 2312
o.-dım 193
o.-dın 776
o.-dugun 1118
o.-duh 2244
o.-duk 732, 2417
o.-dukca 865
o.-dukın 1888
o.-dukını 451
o.-dum 283, 380, 697, 706, 1044, 1166, 1402, 1479, 1520, 1646, 2215, 2336, 2337
o.-gil 331, 556, 598, 957, 965, 1113, 1745, 2322
o.-gilen 606
o.-ınca 26, 544, 679, 804, 995, 1017, 1320, 1820
o.-ınmaz 558, 2347
o.-lam 526

o.-ma 142, 175, 213, 745, 931, 1172, 1487, 1620, 1664, 1698, 1715, 1916, 1923, 2106, 2107, 2213
o.-madı 327, 411, 522, 697, 1013, 1028, 1375, 1415, 1601, 2096, 2104, 2108, 2111, 2283, 2294
o.-madıgını 2125
o.-mak 143, 708, 709, 789, 789, 1916
o.-mamaksa 786
o.-mamışam 397, 1418
o.-mamış 445
o.-mamışdur 1338
o.-masa 1235, 1609, 1932, 2366
o.-masan 958
o.-masın 193, 1697
o.-masun 350, 375, 388, 419, 882, 1059, 1152, 1237
o.-maya 541, 804, 1185, 1337, 1638, 1677, 1822, 2147, 2214, 2368, 2385
o.-mayın 653
o.-maz 357, 669, 709, 865, 882, 1145, 1183, 1370, 1380, 1421, 1461, 1608, 1610, 1633, 1884, 1924, 1954, 1961, 2043, 2058, 2077, 2274, 2319, 2319, 2322, 2393
o.-mazam 1368
o.-mazdı 19, 1062, 1384, 1932, 2139
o.-mazsan 66, 1464
o.-mınca 410
o.-mış 17, 28, 34, 51, 161, 363, 466, 477, 477, 521, 633, 939, 997, 1229, 1253, 1386, 1401, 1572, 1631, 1868, 2034, 2259, 2294
o.-mışdı 73, 1103, 1571, 1766, 2110, 2261
o.-mışdır 135
o.-mışdur 509, 2000, 2185
o.-mub 792
o.-mışam 840
o.-mışlar 2267
o.-mışük 2242
o.-sa 39, 170, 253, 260, 271, 672, 673, 1552, 1665, 1975, 2311
o.-saydı 1117, 2172
o.-sun 11, 55, 56, 56, 70, 75, 83, 106, 175, 179, 180, 186, 218, 219, 298, 300, 350, 387, 388, 388, 430, 545, 561, 582, 583, 619, 731, 837, 837, 838, 838, 881, 908, 950, 1059, 1154, 1234, 1234, 1235, 1236, 1236, 1333, 1561, 1568, 1714, 1837, 1837, 1847, 1848, 2049, 2250, 2403
o.-uban 1187
o.-um 1592, 2175
o.-un 1364
o.-ınsun 24
o.-ub 36, 41, 116, 117, 125, 127, 135, 153, 204, 210, 220, 225, 252, 263, 270, 294, 308, 402, 477, 500, 524, 770, 822, 823, 1016, 1036, 1057, 1122, 1171, 1490, 1507, 1667, 1681, 1766, 1854, 2098, 2379
o.-ubdur 758, 833, 848, 848, 1106, 1110, 1110, 1150
o.-ubsan 1115, 1654, 1999, 2033
o.-ur 217, 253, 276, 386, 404, 509, 562, 608, 610, 612, 613, 613, 637, 652, 669, 723, 729, 756, 756, 813, 813, 814, 904, 937, 1004, 1135, 1147, 1147, 1155, 1172, 1220, 1257, 1258, 1258, 1277, 1299, 1338, 1339, 1346, 1351, 1420, 1459, 1467, 1468, 1532, 1563, 1610, 1660, 1665, 1957, 2012, 2029, 2044, 2047, 2062, 2119, 2175, 2243, 2394
o.-urdı 564, 835, 968, 1169, 1204, 1205, 1302, 1317, 1469, 1918, 1941
o.-urdım 1117, 1117
o.-urdük 1062, 2333
o.-urlardı 1886
o.-ursa 731, 733, 1148, 1156, 1392, 1660, 1685, 1961
o.-uşdurdı 2080, 2266

olar onlar.
o. 272, 341, 461, 677, 758, 923, 932, 1094, 1095, 1675, 1765, 2309
o.+a 359, 453, 629, 640, 674, 693, 694, 735, 766, 1084, 1131, 1133, 1136, 1149, 1541, 1676, 1840, 1937, 1946, 1955, 1981
o.+dan 892, 1030, 1132, 1993, 2100
o.+ı 695, 748, 755, 1088, 1095, 1098, 1112, 1133
o.+ın 454, 749, 924, 1094, 1266, 1984

on dokuzdan sonra gelen sayı olub onlu sayıların ilkidir.
o. 5, 179, 182, 456, 458, 461, 493, 622, 639, 694, 1000, 1254

onlar üçüncü çokluk şahis zamiri.

o. 265, 270, 341, 640, 641, 651, 662, 664, 676, 778, 822, 823, 824, 826, 845, 925, 926, 989, 1045, 1268, 1601, 1655, 1839, 1840, 1863, 1893, 1937, 1941, 1958, 1968, 2222, 2229, 2409
o.+a 454, 763, 996, 1068, 1363, 1372, 1489, 1578, 1655, 1936
o.+da 267
o.+dan 663, 688, 845
o.+ı 267, 466, 661, 662, 667, 694, 746, 995, 1202, 2265, 2410, 2412
o.+ın 609, 754, 1880, 2058, 2309
o.+la 891

ora yerin uzunluğunu işaret etmek içindir, o yer.
o. 696
o.+da 714, 762
o.+dan 473, 817, 824, 938, 1306, 1504

ordu 1. asker 2. bir devletin kara askerlerinin memleket durumuna göre bölünmüş olduğu kısımların her biri.
o. 224

oṭaḳ hükümdarların vb. büyüklere mahsus geniş, yüksek etekli ve süslü çadır, büyük hayme.
o.+(oṭaḳ-ı ḫeyme vü ḫargāh u ferrāş) 1820
o.+lardan 145

otur-1. bir yere yerleşmek, kuut etmek. 2. geçmek, orada (bir mevkide) yer almak.
o. 1749
o.-dı 418, 743, 1911
o.-dılar 2349
o.-mış 450, 992, 1574, 1920
o.-mışdı 1077
o.-ub 646, 675, 1764, 2329

ovḳāt 1. vakit, zaman. 2. ruh hali.
o. 1956
o.+(ṣerf-ı ovḳat) 1215

ovṣāf özellikler, vasıflar.
e.+(ovṣāf u teʿrīf) 2064

oy- 1. kazımak. 2. bir şeyi girintili kesip çıkarmak.
o.-dı 1527

oyan- uykudan kalkmak, uyanmak.
o.-ub 658

oymaḳ ulusun bölünmüş olduğu kısımların her biri, kabile.
o.+(ėl ü oymaḳ) 933, 1321

oyna- bir musiki parçasına uyarak ahenkli hareketler yapmak, raksetmek.
o.-sın 197
o.-yanlar 195

öl- yaşamaz olmak, can vermek, hayatı sona ermek, göçmek, vefat etmek.
ö.-di 895, 1443
ö.-dür 354, 807, 1554, 1693, 2162, 2166
ö.-dürdi 1027, 1448, 1456, 1985, 1986, 1991, 2115
ö.-dürdiler 1725
ö.-dürdüm 2200
ö.-dürdin 1512
ö.-düre 2029, 2253, 2254, 2255, 2345, 2386
ö.-dürem 2036
ö.-direyim 2168
ö.-dürginen 552, 876
ö.-dürme 1459, 1712, 1796
ö.-dürmege 1185, 2024, 2221, 2438
ö.-dürmegin 1694
ö.-dürmek 810, 1035
ö.-dürmesen 2035
ö.-dürmezsen 1555
ö.-dürmişdi 2003
ö.-dürrem 2163
ö.-dürsen 1186, 1714
ö.-dürürdüm 1939
ö.-dürüb 1383
ö.-dürür 833
ö.-e 610
ö.-ersem 174
ö.-ince 385
ö.-mek 1331, 1696, 1936, 2249
ö.-mesini 2387
ö.-mese 553
ö.-meye 808
ö.-meyübdür 2026
ö.-mişdi 1754
ö.-ür 2275

öli hayatı sona ermiş bulunan, artık yaşamayan; ölmüş.
ö. 756
ö.+ye 810

ölüm vefat, ecel, hayatın sona ermesi.
ö. 1546, 2039
ö.+den 840, 1183, 1331, 1336, 1461, 1522, 1560, 1774, 1842, 1843, 2043
ö.+e 2214
ö.+üm 2251
ʿömr 1. yaşayış, yaşama, hayat. 2. yaşama süresi.
ö. 207, 1235
ö.+(ʿömr-i dövrān) 2234
ö.+(ʿömr-i dü-bāre) 1808
ö.+(ʿömr-i zindegānī) 291, 601, 767
ö.+ümün+(necāt-i ʿömr) 110
ö.+i 384, 423
öñ 1. yüze gelen taraf, ileri. 2. gelecek zaman. 3. ileri taraf, geçen taraf, diğerlerine göre bakılan veya gidilen yönde olan. 3. bir yolun gidilecek olan uzaklığı, mesafe.
ö.+ümiz 464
ö.+inden 1983
öp- sevgi ve saygısını göstermek üzere dudaklarını bir şeye değdirmek.
ö.-di 237, 1056, 1800, 1815, 2142, 2231, 2338, 2425, 2430
ö.-diler 2341
öt- geçmek, geçip gitmek, gelip geçmek.
ö.-er 113
övlād 1. çocuk, evlat. 2. soy, kuşak.
e. 239
e.+(derd-i övlād) 226
e.+(fikr-i övlād) 234
e.+(övlād u ferzend) 300
e.+dan 234
e.+dır 777
e.+ını 97
öz bir şeyin kendi manevi varlığı, zatı, kendisi.
ö. 63, 74, 133, 174, 270, 486, 512, 516, 517, 705, 706, 738, 782, 785, 801, 805, 815, 1038, 1046, 1141, 1346, 1461, 1461, 1532, 1646, 1654, 1762, 1815, 1982, 2012, 2045, 2047, 2048, 2146, 2311, 2353
ö.+i 2, 363, 414, 422, 459, 512, 516, 628, 668, 756, 801, 815, 1011, 1065, 1086, 1530, 1532, 1542, 1586, 1614, 1817, 1949, 1982, 2047, 2048, 2114, 2182
ö.+im 705, 752
ö.+imde 2176
ö.+ime 707, 752
ö.+imi 2036, 2334, 2384
ö.+in 991, 1087, 1615, 1634, 1828, 2008, 2289, 2381
ö.+inden 343, 834, 858, 1156, 1573, 2172, 2430
ö.+ine 97, 476, 486, 668, 702, 835, 859, 1318, 1876, 2303, 2426, 2431
ö.+ini 701, 853, 2382, 2387
ö.+iñ 671
ö.+üm 706, 707, 1523
ö.+ümi 2163
ö.+ün 374
ö.+üve 374
özge 1. başka, diğer. 2. bambaşka, bilinen gibi değil. 3. yabancı.
ö. 400, 806, 919, 1331, 1356, 1530, 1552, 1560, 1686, 1719, 1719, 2318
ö.+sine 1111
ʿözr 1. yanlış, hatalı bir davranışın elde olmadan veya mecbur kalındığı için yapıldığını bildirmek için öne sürülen sebep, mazeret. 2. kusur, nokan, eksiklik.
b.+(bī-ʿözr ü behāne) 2331
pā-bend 1. 1. ayakbağı. 2. köstek. 3. mani, engel.
p. 582
pābūs 1. ayak öpen. 2. ayak öpme töreni.
p. 832
pādişāh büyük hükümdar, melik, hakan.
p. 511, 532, 743, 1075, 1090, 1155, 1157, 1469, 1508, 1749, 1886
p.+(ġulām-ı pādişāh-ı ʿeṣr ü dövrān) 892
p.+(pādişāh-ı bā-ʿedālet) 1104
p.+(pādişāh-ı dād-güster) 727, 1194, 2233
p.+(pādişāh-ı dīn-i dünyā) 619
p.+(pādişāh-ı heft-kişver) 1550
p.+(pādişāh-ı ol vilāyet) 986
p.+(pādişāh-i nīk-fercām) 874
p.+a 124, 537, 581, 836, 900, 906, 1085, 1711, 2313.
p.+am 1797
p.+da 1723

p.+ı 78, 152, 718, 782, 798, 1347, 1591, 1720, 1788, 2050, 2257
p.+ı+(diyār-ı çīn ü māçīn-i pādişāh) 2257
p.+ım 90, 636, 802, 1176, 1287, 1291, 1525, 1545, 1686, 2018
p.+ımdan 1552
p.+ın 125, 181, 548, 785, 871, 1287, 1878, 2054
p.+lar 1924
pāk 1.temiz. 2. lekesiz, ayıp ve noksanı olmayan, gizli düşmanlık ve hileden uzak, hilesiz. 3. mübarek, mukaddes, aziz.
p. 249, 470, 948, 952, 2121
p.+(merdūd-ı nā-pāk) 533
p.+(pāk-ı ṭelʿet) 938, 2327, 2427
p.+(zāde-yi pāk) 249
pākize 1. temiz, pislikten arınmış, saf. 2. lekesiz, saf, doğru, hilesiz.
p. 720, 902, 1104, 1366, 1453, 2128
pāk-zād temiz asıllı.
p.+ı 245, 365, 955
palçuḳ çamur.
p. 528, 994
pāmāl ayak altında kalmış, çiğnenmiş.
p. 2117
pāre bir parça, yarım, bir şeyin yarısı.
p. 339, 339, 371, 371, 531, 531, 634, 634, 689, 689, 919, 926, 926, 1181, 1181, 1417, 1418, 1418, 1615, 1615, 1798, 1835, 1835, 1977, 1977, 2359, 2359
p.+(çūb-pāre) 717
parlaḳ. 1. parlayan, parıldayan, ışık saçan. 2. ışıklı, aydınlanmış. 3. şeffaf, berrak, saf.
p. 146
pāyende devamlı, sürekli, daim, payidar.
p. 837, 1837
pāyteḫt başkent.
p.+a 76
peder baba, ata.
p.+den+(dest-i peder) 92
p.+sen 777
pehlivān 1. güreşçi. 2. cesur, yiğit, kahraman.
p.+(dilāver ü pehlivān) 1631
p.+ı 2303
p.+ı+(şücāʿ vü pehlivān) 1041, 1704
p.+(şücaʿ ü pehlivān ü şīr-pence) 259
p.+lar 218, 223, 270, 1588, 2310
pej-mürde 1. eski püskü, yırtık. 2. dağınık. 3. süflü, perişan.
p. 71
peleng panter.
p.+(şīr ü peleng) 1633
pelīd pis, murdar, alçak kimse.
p.+e 369
penāh 1. sığınma. 2. sığınacak yer.
p. 1847,
p.+a 124
p.+(püşt u penāh) 1749
p.+ı 1543
p.+ı+(püşt u penāh) 508
p.+ım 176, 959, 1339, 1686
p.+ım+(püşt u penāh) 1273, 2427
p.+ın 881, 899
p.+ında 389, 584, 1334, 2256
pence yırtıcı hayvanların ön ayaklarının, parmak uçlarında sivri ve aşağıya doğru kıvrık tırnaklar bulunan iç kısmı.
ş.+(şücaʿ ü pehlivān ü şīr-pence) 259
pencüm beşinci.
p.+in+(vezir-i pencüm) 1322
pend öğüt, nasihat.
p. 177, 1332, 2182
p.+(pend-i ʿibret) 373, 546
p.+i 2185, 2185
per kanat.
p.+(per-i hüdhüd) 2206
perde 1. kapı ve pencereye asılan örtü. 2. bir yeri ayırmak ve görünmesine engel olmak için asılan örtü, ihram. 3. iki yeri birbirinden ayıran.
p. 1510, 1919, 1920
p.+den 1511
p.+si 215
p.+sin 49
perdenişīn hayalı, iffetli.
p. 1354
perhīz-kār günah etmekten korkan, haram ve yasak olan şeylerden kaçınan, bunlara karşı kendini tutan.

p.+(perhīz-kār ü ehl-i teḳvā) 1357
perī pek güzel olduğu farzedilen bir cin tayfası ve bilhassa bunların dişi olanı. 2. güzel kız.
p. 1303, 2061, 2210
perīşān 1. dağınık, dağılmış. 2. karışık, karışmış. 3. üzgün, kederli.
p. 213, 449, 477, 660, 751, 776, 806, 836, 840, 908, 979, 1080, 1089, 1172, 1191, 1227, 1235, 1260, 1275, 1400, 1513, 1520, 1573, 1615, 1617, 1982, 2053, 2107, 2242, 2300, 2363
p.+(āşüfte-yi zār ü perīşān) 448
p.+(efkār u perīşān) 2380
p+(zār ü perīşān) 315, 358
p.+san 1429
perīşān-ḫᵛāṭır gönlü perişan, dalgın, düşünceli.
p. 583, 1235, 1271
p.+ik 616
perī-zād peri kadar güzel.
p. 332, 1367, 1466, 1918
p.+(hūr-i perī-zād) 2175
pertev 1. ışık. 2. parlaklık.
p.+inden 2063
pervāne 1. ışığın etrafında dönen kanatlı böcek. 2. kelebek. 3. aşık.
p. 2062
p.+yem 208
pervāz 1. uçma, uçuş. 2. uçan.
p. 28, 115, 199, 698, 2375
perver besleyen, yetiştiren, eğiten.
p. 152, 2291
pes 1. öyleyse, şu halde. 2. sonra. 3. yeter, kafi.
p. 268, 281, 284, 286, 303, 313, 332, 345, 375, 387, 404, 435, 438, 441, 448, 463, 470, 479, 496, 511, 536, 542, 544, 559, 566, 575, 586, 596, 597, 659, 661, 671, 675, 727, 766, 821, 855, 878, 881, 887, 894, 943, 995, 1074, 1083, 1084, 1168, 1184, 1190, 1216, 1226, 1232, 1281, 1299, 1333, 1344, 1368, 1384, 1385, 1408, 1425, 1457, 1464, 1485, 1504, 1508, 1524, 1540, 1545, 1561, 1568, 1613, 1659, 1697, 1703, 1710, 1723, 1737, 1761, 1790, 1796, 1807, 1820, 1836, 1847, 1864, 1872, 1904, 1907, 1927, 1935, 1968, 1969, 1974, 2005, 2023, 2042, 2049, 2064, 2069, 2081, 2088, 2097, 2106, 2106, 2113, 2153, 2155, 2165, 2175, 2186, 2250, 2256, 2280, 2288, 2309, 2310, 2315, 2331, 2348, 2359, 2382, 2404, 2407, 2410
pesend beğenme, beğenmiş, seçme, takdir.
p. 137
p.+i 2135
peşīmān yaptığına üzülüp hayıflanan, esef eden, nadim.
p. 66, 283, 441, 562, 564, 669, 671, 708, 709, 815, 865, 1145, 1186, 1187, 1188, 1189, 1416, 1916, 1976, 1982, 2007, 2074, 2096, 2144, 2221
p.+am 1188, 2007
peşīmānlıḳ yaptığı iş veya davranışın sonucunu beğenmeyip hayıflanma, pişman olma, nedamet.
p. 670, 1420
peyām haber.
p.+ı 1889, 2324
peyember Peygameber, resul, Tanrı elçisi.
p. 1047
p.+(şerʿ-i peyember) 1385
peyġām haber, peyam.
p. 1415
peyker yüz, surat, çehre.
p. 1303
p.+(ḥūr-peyker) 1998, 2061, 2139, 2186
peymān ant, yemin.
p. 1035, 1433
p.+(ʿehd ü peymān) 1658
peyvend 1. ulaşma, erişme. 2. bağ, ilgi, münasebet, rabıta.
p. 348, 348, 364, 364, 1332, 1332, 1521, 1521, 2422
peyveste daima, bir düziye, muttasıl.
p. 1720
pinhān gizli.
p. 436, 438, 441, 911, 1014, 1028, 1108, 1279, 1398, 1658, 1750, 2115, 2174, 2239, 2334, 2337
p.+(ḥāl-i pinhān) 1086
p.+(rāz-ı pinhān) 1437
p.+(sirr-ı pinhān) 1987, 2212

pīr 1. yaşlı, ihtiyar kimse. 2. bir tarikatın kurucusu. 3. bir mesleğin kurucusu. 4. önder, rehber.
p. 2055
p.+(pīr-i kuhensāl) 1429
p.+i+(üstād-ı pīr) 5
pīş ön, ön taraf.
p. 1437, 2129, 2137
p.+(pīş-i ḫidmet) 305
p.+(pīş-i solṭān) 869
pīşkeş hediye, armağan.
p. 581
p.+dür 289
p.+ler 2070
pīşvā önder, başkan, reis.
p.+ler 188
pīş-vāze seferden gelen birini karşılama.
p. 188
piyāde 1. yaya savaşan asker sınıfı. 2. bu sınıftan olan asker. 3. yaya.
p. 22, 217, 404, 921, 1263
pul eskiden kullanılan küçük madeni para, kuruşun küsuratından biri.
p.+456
p.+(māye-yi pūl) 430
pür dolu.
p. 71, 393, 1178, 2250
p.+(bernā-yı pür-derd) 1702
p.+(metāʿ-ı pür-behā) 394
p.+den 1198
püste 1. fıstık. 2. ağız, sevgilinin ağzı.
p. 1304, 1353, 1885, 1900
püşt arka, sırt.
p.+(püşt ü penāh) 508, 1273, 1749, 2427
rāh 1. yol. 2. usul, tarz, sistem.
r. 155
r.+(rāh-ı beyābān) 1037
r.+(rāh-i çāre) 154
r.+(rāh u bī-rāh) 1262
r.+a+(ḫak-i rāh) 1789
r.+ın 155
r.+i 158
rāḥet 1. üzüntüsüz ve sıkıntısız olma durumu, huzur. 2. sıkıntı vermeyen, dinlendiren, yorgunluk ve tedirginlik vermeyen. 3. üzüntüsü, sıkıntısı olmayan.
r. 165, 511, 996
rām boyun eğen, itaatkar.
r. 1368
rast-kār doğru iş gören, işi doğru olan.
r.+am 1546, 1687, 2013
rāvī rivayet eden, anlatan, nakleden kimse.
r. 1, 390, 745, 2093
r.+(rāvī-yi aḫbar) 1569
r.+lerden 567
rāz gizlenen şey, sir.
r. 1603
r.+(rāz-ı nihān) 1598, 2186
r.+(rāz-ı pinhān) 1437
r.+ı+(sirr-ı rāz) 2183
r.+ın 1414
r.+ın+(sirr-ı rāz) 2206
rāżī rıza gösteren, kabul eden, boyun eğen.
r. 61, 242, 1023, 1374, 1375, 1384, 1480, 1857, 2096
Rāzıḳ rızık veren, Allah.
r.+dur 905
Reb Allah.
r. 908, 979, 1058, 2373
redd 1. geri döndürme, döndürülme, geri çevirme, çevrilme; kabul etmeme, kabul edilmeme. 2. tanımama, inkar etme.
r. 69, 1784, 2294, 2322, 2347
refʿ 1. ortadan kaldırma, hükümsüz kılma, feshetme, lağvetme. 2. giderme, giderilme, kaldırma, kaldırılma.
r. 438, 752, 1715, 1920, 2029
refīḳ 1. arkadaş, yol, arkadaşı, yoldaş. 2. ortak, şerik.
r. 1766, 1848
r.+ler 2402
reftār 1. gidiş, yürüyüş. 2. birisine, bir kişiye karşı gösterilen münasibet, davranış.
r. 64, 66, 172, 266
r.+(semend-i bād-reftār) 1631
reḥin esir, tutsak.
r.+dür 1801
reḥīm .çok merhametli.
r. 668
reḥm 1. merhamet, acıma. 2. çok merhametli kimse.
r. 976, 998

Reḥmān dünyada her canlıya, mümin, kafir ayırtetmeksizin herkese merhamet eden Allah.
r. 883
r.+ı 1316
reḫt giysi, elbise.
r. 2416, 2420
r.+(reḫt u libās) 689
r.+(reḫt u câme) 2408
r.+(raht u rihvet) 2411
reḫt-hᵛāb yatak.
r.+e 794
reʿiyyet bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk.
r. 310, 894, 1033, 1036, 1067, 1157, 1573, 1727, 2053, 2109, 2174, 2267, 2434
reʿiyyet-perver tebasına, halkına iyi bakan. (hükümdar)
r. 1023, 1065
r.+(reʿiyyet-perver ü miskīn) 1857
r.+(reʿiyyet-perver ü miskīn-nevāzī) 1023
reḳīb 1. gözeten, görüp gözeten, gözetleyici. 2. bir sevgilinin aşıklarından her biri, rakip.
r. 2102
reḳṣ dans, oyun.
r.+ine 201
reml remil, nokta ve çizgilerle bakarak kahinlik etmek.
r.+(reml-i usṭurlāb) 2273
r.+(reml-i usṭurlāb) 605
remz 1. remz, sembol, rumuz, işaret. 2. işaretle anlatma. 3. üstü örtülü söyleme, imalı konuşma.
r.+i 362, 1360, 2179, 2274
reʿnā güzel, hoş.
r. 656, 1353
r.+(cevān-i nāzenīn-i ḫūb-i reʿnā) 1214
r.+(gül-berg-i reʿnā) 713, 2060
r.+(ḫātūn-i reʿnā) 630, 1359
r.+(ḳedd-i reʿnā) 1371
renc 1. çaba, zahmet, sıkıntı, meşakkat. 2. ağrı,sızı. 3. azap.
r.+(renc ü āsūde) 402
r.+(renc ü meşeḳḳet) 378, 920, 999
rencūr 1. hasta. 2. incinmiş.
r.+(zār u rencūr) 583
reng 1. renk. 2. biçim, şekil. 3. leke. 4. hava.
r.+(reng u bū) 1523
r.+i 415, 1226, 1397, 1507, 2156
r.+lu 1483
resm 1. adet, töre. 2. işaret, iz. 3. yöntem, tarz.
r.+(ba-resm-i ḳānūn) 2010
r.+(resm-i rifʿat) 1067
r.+i 1206
reşādet doğru yolda gitme, Allah yolunda gitme.
r.+de 233
rev giden, yürüyen.
r. 1789
revā uygun, layık, yakışık alır, yaraşır.
r. 839, 943, 1711, 2152, 2341
r.+dur 266, 295, 364, 391, 531, 1153, 1489
revān 1. giden. 2. ruh. 3. akıcı. 4. geçen, geçerli. 5. akan.
r. 63, 158, 188, 283, 293, 528, 540, 629, 633, 754, 818, 836, 1180, 1229, 1285, 1492, 1518, 1605, 2003, 2009, 2068, 2082, 2226, 2247, 2271, 2409, 2410
revāne 1. yola koyulan, yollanan, giden. 2. gönderme.
r. 34, 40, 184, 268, 286, 345, 461, 463, 482, 576, 617, 640, 644, 652, 736, 757, 862, 1030, 1244, 1312, 1399, 1435, 1484, 1608, 1627, 1674, 1765, 1731, 1815, 1861, 1907, 1918, 1948, 2069, 2081, 2376
revānī derhal, hemen.
r. 532, 1052, 1365, 1770
revāyet 1. bir haberi, söz veya olayı nakletme, anlatma. 2. nakledilen haber veya söz. 3. halk arasında söylenen söz, söylenti. 4. hadis. Hz. Peygamberin hadislerin vb. haberlerin senetli olarak bir sonraki nesle nakli.
r. 1, 567, 996, 1343, 1569, 2093
revzen pencere.
r.+(sūy-i revzen) 1311
reʾy 1. görüş, kanaat. 2. oy. 3. fikir. 4. arzu, meyil, istek. 5. çare, tedbir.
r.+i 1639
r.+ince 1848

reyḥān fesleğen.
r.+den+(reyḥān u gül) 246
rezzāḳ rızık veren.
s.+(rezzāḳ-ı sālūs) 2021
s.+(rezzāḳ-ı sālūs) 1965
riżā 1. razılık, hoşnutluk. 2. kendi isteği.
r. 432, 735, 903, 1385, 2096, 2365
r.+(riżā-yi ḥeḳ) 1712, 2384
r.+(riżā-yi Ḥeḳ-Teʿālā) 1359
r.+(riżā-yi ḳelb) 82
r.+(riżā-yi ʿaḳd) 84
ribāṭ 1. kervansaray, konak. 2. tekke, hankah.
r. 1069
riʿāyet 1. uyma. 2. saygı gösterme, sayma. 3. ağırlama.
r. 76
rifʿat 1. yükseliş, yükseklik. 2. büyük rütbe.
r.+(resm-i rifʿat) 1067
rind 1. kayıtsız, laubali. 2. hilekar, açıkgöz.
r.+(rind ü ḥarāmī) 2396
rū- rūy 1. yüz, çehre. 2. üstü. 3. üzeri.
r. 569, 1022, 1168, 1513
r.+(ez-rū-yi eḥsān) 303
r.+(ez-rū-yi inṣāf) 484
rūḥ can, ruh.
r.+i 1139, 2375
ruḫsār yanak, yüz.
r. 1220, 1351, 1895, 2209
r.+(ḫurşīd-i ruḫsār) 2270
r.+(ḥüsn ü şekl-i ruḫsār) 1293
r.+(ruḫsār-i yār) 116
Rūm 1. Anadolu. 2. Bizans.
r.+(ḳeyṣer-i rūm) 1888, 1912, 1917, 1935, 2071
r.+(şāh-ı rūm) 2123
r.+(şeh-i rūm) 2090
r.+a+(solṭān-ı rūm) 2068, 2082
r.+ın+(solṭān-ı rūm) 2059
r.+ın+(şāh-ı rūm) 1884, 1895
rū-siyāh yüzü kara, ayıplı.
r.+am 803
r.+ı 1394
rūşen 1. parlak, aydın, aydınlık. 2. aşikar, meydanda.
r. 982, 1920
r.+(rūz-i rūşen) 918
rūz gün, gündüz.
r. 632, 1175, 1445
r.+(rūz-i behcet) 1806
r.+(rūz-i ḳiyāmet) 373
r.+(rūz-ı meydān) 2311
r.+(rūz-i dīvān) 1072
r.+(rūz-i hicrān) 1048, 1298
r.+(rūz-i meḥşer) 819, 841, 958, 1406
r.+(rūz-i nühüm) 2017
r.+(rūz-i rūşen) 918
r.+(rūz u şeb) 1908
r.+(şefīʿ-yi rūz-i mahşer) 1047
Rūzbeḫt özel isim, erkek ismi. Ruzbaht.
r. 1350
r.+ın 1351
rūzigār 1. devir, zaman, vakit. 2. yel. 3. dünya. 4 felek.
r.+em 1400
r.+ı 312, 891, 917, 1174, 1260, 1275, 1572, 1625, 1649, 1777
r.+ım 1148, 1447
rücuʿ başvurmak.
r. 1877
rüsteḫīz mahşer, kiyamet.
r.+den 1764
rüsvā rezil.
r. 879
r.+(bed-nām ü rüsvā) 704, 1258, 1785, 2025
r.+(rüsvā vü bed-nām) 874, 1329, 1559, 2034
r.+(rüsvā vü bed-nām u melāmet) 276
r.+(rüsvā-yi ʿālem) 125
r.+(rüsvā-yi dövrān) 95
r.+(bed-nām ü rüsvām) 2161
rüşd 1. doğru yolu bulma, doğru yolda gitme. 2. doğru düşünecek, doğruyu bilecek, ayırt edecek seviyede olma, olgunluk, kemal. 3. büluğa erme, baliğ olma, erginlik.
r. 249
rüḫṣet izin, müsaade.
r. 620, 626
rüşve rüşvet, yetkisini kötüye kullanarak para sızdırma.
r. 991

ṣabāḥ günün başlangıcı, gündüzün ilk saatleri.
s. 679, 870, 937, 995, 1049, 1322, 1674, 1822, 1955, 1994, 2349
ṣābir 1. sabreden, sabırlı. 2. erkek ismi.
s. 902, 912, 929, 934, 938, 950, 969, 970, 992, 1001, 1006, 1014, 1046, 1048, 1051, 1054, 1064, 1075, 1142, 1158, 1160, 1165, 1168, 1170, 1170
s.+(merd-i ṣābir) 884
s.+e 1082, 1162
s.+i 1159
s.+in 897, 1081, 1094
ṣābit kanıtlanmış, ispat edilmiş, kesin.
s. 1975
ṣabūr sabrı çok olan, çok sabırlı.
s.+a+(merd-i ṣabūr) 855
saç başı kaplayan kıllar, zülüf.
s.+ı 11, 1224, 1896
s.+ın 681, 928
saç-1. ortalığa dağıtmak, etrafa serpmek, dökmek. 2. yaymak, dağıtmak.
s.-ar 46
s.-armış 12
s.-sın 197
ṣad yüz sayısı.
s. 828
ṣādiḳ 1. doğru, gerçek dost. 2. doğru sözlü. 3. bağlı, yürekten bağlı.
s. 133, 140
s.+(ṣübḥ-i ṣādiḳ) 547
ṣādir 1. çıkan, zahir olan. 2. verilen, ilan olunan, yayınlanan.
s. 26, 73, 217, 271
sāʿet 1. saat. 2. vakit, zaman. 3. muayyen vakit.
s. 73, 76, 165, 1966, 2203
s.+(vaḳt-i sāʿet) 603
saç-1. ortalığa dağıtmak, etrafa serpmek, dökmek. 2. yaymak, dağıtmak.
s.-ar 46
s.-armış 12
s.-sın 197
ṣad yüz sayısı.
s. 828
ṣaf .1. sıra, dizi. 2. sıraya girmiş asker.
s. 188, 188
ṣaġ taraf, yön.
s.+a 1922
sāġer içki kadehi.
s.+le 117
ṣāḥib 1. (isim tamlamasının ikinci öğesi olarak) bahsedilen şey kendisinde bulunan, o vasfı haiz olan kimse. 5. himaye eden, koruyucu, hami.
s. 307, 577, 1208, 1218, 1219, 1481, 1894, 2129, 2170, 2173
s.+(be-ġāyet māldār u ṣāḥib-i zer)391
s.+(ṣāḥib-i dīvān ü hem defter) 310
s.+(ṣāḥib-i hüner) 255
s.+(ṣāḥib-i idrāk ü tedbīr) 2407
s.+(ṣāḥib-i ʿismet) 2057
s.+(ṣāḥib-i teḳṣīr) 1991
s.+(ṣāḥib-i temkīn ü tedbīr) 607
saḫla-saḳla 1. bir şeyi elinde vs. tutmak. 2. hareketi durdurmak. 3. gitmesine, ireli hareket etmesine mani olmak. 4. sahip olmak. 5. yaşamak için lazım olan vesaitle temin etmek. 6. muhafaza etmek, korumak. 7. gizlemek, saklamak, örtmek, görünmesine mani olmak. 8. beklemek gözetmek, korumak.
s. 671, 1819, 1930, 2276
s.-dı 479
s.-dum 2330
s.-ma 876
s.-mışdı 2371
s.-mışdım 1289
s.-r 1031, 1279, 1933
s.-rdı 2225
s.-saḳ 266
s.-sun 389, 584
s.-ya 1334, 2256
s.-yasan 1177, 1328, 1825
s.-yun 545
s.-yubdur 1551
sāʿī çalışan, gayret eden.
s. 1610
saḳ sağ, yaşayan, canlı, diri.
s. 694, 2216
saḳal-iyileşmek, sağlığını tekrar kazanmak, sağlığı geri gelmek.
s.-dı 1981
ṣāḳī 1. içki meclislerinde içki dağıtan kimse. 2. su dağıtan kimse.
s. 197

sākit ses çıkarmayan, konuşmayan, susan, sessiz.

s.+(sākit ü ḫāmūş) 67

sāl yıl, sene.

s.+(sāl u māh) 1445

sal-1. bir şeyi yüksek yerden aşağı atmak, bırakmak. 2. elinden bırakmak, düşürmek. 3. koymak, bırakmak, atmak. 4. derhal göndermek. 5. yaymak, sermek, uzatmak. 6. ileriye sürmek, açmak, çıkarmak. 7. göndermek, yollamak. 8. güç bir duruma düşürmek, uğratmak, düçar olmak. 9. vermek, düşürmek, koymak. 10. gitmeye mecbur etmek, zorla göndermek, sürmek. 11. koyvermek, bırakmak, atmak.

s.-a 2027

s.-dı 202, 467, 558, 565, 681, 688, 699, 928, 1013, 1168, 1922, 2008, 2023, 2103, 2155, 2382, 2405

s.-dılar 1098, 1533, 1893

s.-dum 846

s.-dük 1053

s.-gil 2182

s.-ın 2186

s.-masan 2035

s.-mış 659

s.-mışdı 162, 1159

s.-sın 139

s.-uban 1576

s.-ub 65, 297, 473, 1011, 1111, 2419

s.-ubdur 1900, 2175

s.-ubsan 205

s.-urdı 1017

sālār baş, başkan, reis.

s.+(sālār-ı kārvān) 1270

sāle yıllık, senelik.

s. 248, 2283

sālūs ikiyüzlü, riyakar, ikiyüzlülük, riyakarlık.

s. 1267

s.+(rezzāḳ-ı sālūs) 2021

s.+(rezzāḳ-ı sālūs) 1965

san- 1. zannetmek. 2. kesin olarak bilnmediği bir şey hakkında tahmine dayanarak hüküm vermek, zan ve kıyasla hükmetmek, tahmin etmek. 3. ...olduğunu düşünmek, addetmek, farzetmek.

s. 202, 472

s.-asan 53, 101, 166, 291, 336, 550, 634, 702, 706, 759, 762, 775, 819, 853, 971, 1009, 1096, 1120, 1307, 1315, 1466, 1492, 1498, 1754, 1755, 1759, 2086, 2087, 2099, 2376, 2399

s.-dum 352

s.-madı 262

s.-ub 68

s.-ur 1535

s.-ursan 1599

ṣanduḳ içine saklanması istenen şeyler konan, dört köşe şeklinde ev eşyası.

s.+(kilīd ü ḳıfl u ṣanduḳ u ḫezīne) 520

s.+ları 393

sanki anlatılan şeyin gerçekte var olmadığını, fakat öyle sanıldığını gösterir, sözüm ona, sözde, güya.

s. 162, 454

sar- bir şeyi üzerine başka bir şey dolayarak onunla kaplamak, sargı, örtü vb. şeylerin içine almak, örtmek.

s.-ımış 178 lmak, sarıya dönüşmek. 2. (heyecan, korku, hastalık, açlık vb. sebeplerden yüzünün rengi) solmak.

s.-dı 1226

sarāy 1. hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük ve gösterişli bina. 2. büyük konak, kah, kasr.

s.-mışdı 2408

saral- 1. rengi sarı o

s. 790

s.+(ehl-i sarāy) 798

s.+(sarāy-i şāh) 185

s.+(sarāy u teḫt u tāc) 225

s.+a 145, 190, 194, 345, 1508

s.+da 5, 155

s.+dan 57

sārbān deveci, deve sürücüsü, şütürban, sarvan.

s.+ı 31

saru yön, taraf.

s. 352, 530, 1121, 1470, 2336

s.+ya 818
sat- 1. bir şeyi bir bedel karşılığında başkasına devretmek. 2. (bir malı) ticaret amacıyla satmak, (o malın) ticaretini yapmak.
s. 459
s.-a 850
s.-aram 483
s.-arsaz 765
s.-ayım 403, 481
s.-mam 410
s.-mış 1747
s.-mışdılar 452
s.-uben 409, 416, 417
s.-un 405, 767, 846
satılıḳ satılmasına karar verilen, satışa çıkarılan.
s. 1092
sataş-rast gelmek, rastlaşmak, karşılaşmak.
s.-dı 235
savāş 1. devletler arasında cereyan eden silahlı çarpışma, cenk, harp, muharebe. 2. kavga, mücadele.
s. 1612
s.+(savāş u ceng) 1640
savur- atmak suretiyle çevreye saçmak, öteye beriye yayılacak şekilde dağıtmak.
s.-dı 681
s.-urdı 928
sāye 1. gölge. 2. yardım etmek, destek olmak suretiyle koruyub gözetme, himaye.
s. 2405
s.+(sāye-yi ḥeḳ) 193, 375, 1237, 1697
s.+n 1152
sāz 1. her çeşit musiki aletine verilen isim, çalgı. 2. çeşitli musiki aletleri çalanlardan ve okuyuculardan ibaret topluluk, çalgı takımı. 3. böyle bir topluluk tarafından icra edilen musiki.
s.+(āvāz-ı saz) 57
sāzende ut, keman, tambur vb. musiki aleti çalan kimse, saz sanatçısı, mutrip.
s. 196
seʿādet mutlu olma, mutlu mesut yaşama, mutluluk, bahtiyarlık.
s. 80, 109, 147, 1563, 1668, 2129
s.+(beḫt ü seʿādet) 726, 1601
sebeb 1. neden. 2. bahane. 3. alaka, ilgi. 4. vasıta. 5. alet.
s. 776, 1018, 1739
s.+siz 1033
sebebdār sebep sahibi.
s. 1643
ṣebr 1. sabır, dayanma gücü, katlanma. 2. nefsine hakim olma, kendini tutma.
s. 66, 213, 562, 562, 563, 564, 685, 811, 811, 812, 813, 814, 864, 865, 866, 866, 884, 885, 891, 904, 929, 930, 930, 931, 937, 1002, 1012, 1014, 1073, 1144, 1144, 1145, 1146, 1166, 1170, 1172, 1183, 1257, 1259, 1318, 1319, 1824
s.+(ṣebr ü ārām) 2034
s.+(ṣebr ü ārām ü ḳerār) 678, 1751
s.+ı+(ṣebr ü ārām u ḳerār) 312
s.+(ṣebr ü ḳerār) 292, 588, 625, 917, 1227, 1301, 1396, 1596, 2101
s.+(ṣebr ü şükr ü fikr ü ṭāʿet) 1015
s.+(ṣebr ü şükr ü ẕikr ü ṭāʿet) 1019
s.+(ṣebr ü teḥemmül) 809, 882, 905, 1834, 2202
s.+(ṣebr ü ṭāḳet) 626
s.+(ṭāḳet ü sebr ü ḳerār) 555
s.+(ṣebr ü yaġmā) 856
s.+den 865
s.+i+(şükr ü ṣebr) 890
s.+üne 1149
secd namazda alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere dayamaktan ibaret ibadet vaziyeti.
s. 2230
secde namazda alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere dayamaktan ibaret ibadet vaziyeti.
s. 1085, 1176, 1427, 1911
sedā 1. ses, avaz. 2. yanki, aksiseda.
s.+(sedā-yi ʿud) 199
ṣedāḳet dostluk, vefalılık, içten bağlılık; doğruluk, yürek doğruluğu.
s. 789
ṣedef sedef, inci kabuğu.
s. 814
sefer 1. yolculuk, seyahat. 2. savaş için yapılan yolculuk, savaşa gidiş ve yapılan savaş.

s. 33, 150, 603, 630, 1389, 1435, 1518
s.+ci 2129
s.+den 40, 781, 1426, 1740
s.dür 402

seg köpek.
s. 2102

ṣeġīr 1. küçük, ufak. 2. büluğa ermemiş, ergenlik çağına gelmemiş, veli veya vasiye muhtaç çocuk.
s.+(ṣagīr ü bī-nevā) 954

seḫāvet cömertlik, el açıklığı.
s.+de 152

seḥer tan yerinin ağarmasından biraz önceki zaman veya şafağın sökmek üzere olduğu vakit.
s. 214, 356, 547, 1690

seḥer-gāh seher zamanı, seher vakti.
s. 355, 545, 1993, 2241
s.+(vakt-i seher-gāh) 680

seḥer-geh seher zamanı, seher vakti.
s. 869, 1548

ṣeḥrā kır, ova, çöl.
s. 160
s.+da 176, 231

sehī doğru, düzgün, fidan gibi.
s. 1209, 1303, 2061

sehl kolay.
s. 756

seḫt güçlü, kuvvetli, muhkem, sağlam.
s.+(seḫt u möḥkem) 1097

sekkiz sekiz rakamı, yediden sonra, dokuzdan önce gelen sayının adı.
s. 495
s.+in 467

seksen seksen rakamı, yetmiş dokuzdan sonra gelen sayının adı.
s. 1252

ṣelābet 1. kalabalık. 2. heybet.
s.+den 2309

ṣelāḥ 1. iyi duruma gelme, düzelme, iyileşme, iyi olma. 2. doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dinin yasakladığı şeylerden kaçınma. 3. barış, rahatlık ve huzur içinde olma, sulh. 4. yetki.
s. 731, 1460
s.+(ṣelāḥ-i meşleḥet) 1246
s.+a 1364
s.+ı 1297
s.+ım 1368
s.+ın 961

selām 1. selam, esenleme. 2. selam, merhaba.
s. 1863
s.+ı 451, 1465

selāmet 1. esenlik. 2. kurtulma. 3. eminlik, güvenirlilik.
s. 615, 1419, 1522, 1531, 1764, 1997, 2046, 2216
s.+(ḥāl ü eḥvāl u selāmet) 593

selāsil zincirler.
s. 1775

selāṭīn sultanlar.
s.+(merd-i selāṭīn) 1873
s.+ler 1360

selīḳa güzel konuşma ve yazma yeteneği ile ilgili. 2. yeteneğe dayanan.
s. 1481

selīṭe ağzı bozuk kadın.
s. 1393

selṭenet 1. hükümdarlık, sultanlık. 2. bolluk, zenginlik. 3. hakimiyet, güç.
s. 2259
s.+(beḳā-yi selṭenet) 582
s.+(esās-ı selṭenet) 1242, 1349
s.+(ḥökūmet ü selṭenet) 1783
s.+dan 1719

semā gökyüzü, feza, asiman.
s.+da 57, 112
s.+ya 215

semāvī gökyüzü ile ilgili.
s. 10

semen yasemin.
s. 569, 940, 1223, 1367, 2061
s.+(serv ü semen) 1209

semenber yasemin gibi beyaz göğüslü.
s. 650, 1406, 1471, 1514, 1946, 2061
s.+(serv ü semenber) 1366

semend 1. kula at. 2. güzel, süratli ve çevik at.
s.+(semend-i bād-reftār) 1631

semender ateşte yanmadığına inanılan ve ağzından alevler saçan, büyük masal hayvanı.
s. 157

semersiz verimsiz, neticesiz, faydasız.

s. 97
semt yan, taraf, cihet, canip.
s.+e 21, 40
sen tekil ikinci şahıs.
s. 38, 41, 41, 43, 68, 104, 104, 282, 282, 305, 354, 369, 409, 431, 482, 483, 534, 535, 587, 594, 603, 606, 616, 642, 664, 670, 674, 763, 777, 777, 807, 840, 841, 876, 879, 900, 900, 936, 942, 946, 958, 959, 962, 963, 972, 975, 1054, 1054, 1109, 1109, 1115, 1129, 1130, 1132, 1151, 1152, 1166, 1177, 1178, 1181, 1184, 1185, 1186, 1211, 1239, 1254, 1255, 1256, 1266, 1267, 1280, 1324, 1328, 1329, 1391, 1409, 1412, 1441, 1450, 1451, 1464, 1488, 1512, 1531, 1543, 1554, 1554, 1559, 1567, 1620, 1621, 1640, 1643, 1658, 1663, 1664, 1670, 1672, 1677, 1688, 1712, 1717, 1738, 1745, 1757, 1817, 1842, 1906, 1906, 1913, 1917, 1923, 1930, 1931, 1972, 1973, 1973, 1975, 1999, 2011, 2018, 2028, 2075, 2093, 2149, 2163, 2177, 2178, 2182, 2184, 2197, 2198, 2205, 2220, 2249, 2276, 2317, 2322, 2327, 2332, 2350, 2352, 2356, 2383, 2384, 2387, 2392, 2393, 2393, 2409, 2427
s.+ce 39
s.+de 274, 277, 750, 1176, 1411, 1692, 1744, 2041, 2174, 2182, 2219
s.+den 72, 97, 594, 959, 1273, 1332, 1447, 1449, 1512, 1515, 1544, 1819, 1843, 2066
s.+e 62, 98, 103, 106, 130, 131, 214, 304, 370, 376, 386, 387, 431, 455, 464, 489, 504, 534, 535, 542, 560, 561, 588, 601, 603, 611, 619, 671, 768, 776, 777, 837, 877, 880, 942, 950, 963, 966, 1091, 1150, 1150, 1153, 1167, 1190, 1192, 1210, 1218, 1235, 1331, 1331, 1333, 1334, 1335, 1403, 1410, 1451, 1466, 1468, 1479, 1516, 1559, 1560, 1606, 1638, 1657, 1667, 1671, 1671, 1672, 1696, 1741, 1743, 1829, 1837, 1847, 1848, 1849, 1935, 2014, 2039, 2075, 2186, 2207, 2321, 2385, 2438
s.+i 27, 68, 96, 348, 369, 371, 389, 430, 553, 558, 584, 941, 1012, 1049, 1146, 1182, 1332, 1334, 1409, 1409, 1479, 1562, 1605, 1654, 1742, 1745, 1747, 1871, 1942, 1972, 2025, 2183, 2256, 2323
s.+in 130, 147, 874, 875, 880, 881, 899, 901, 948, 1048, 1126, 1130, 1178, 1183, 1211, 1219, 1231, 1236, 1236, 1400, 1401, 1402, 1414, 1415, 1430, 1440, 1487, 1509, 1561, 1641, 1643, 1665, 1680, 1714, 1826, 1848, 1870, 1906, 2019, 2020, 2021, 2162, 2182, 2184, 2184, 2251, 2327
s.+indür 1906
s.+inle 334, 789, 1125, 1410, 1447, 1600, 1831, 1915, 2248
s.+le 81
s.+sen 110, 110, 134, 352, 587, 732, 1154
s.+siz 588, 616
s.+ün 347, 430, 443, 445
s.+ündür 347
şenā övme, övüş, medih.
s. 2391
s.+(şenā vü merḥāba) 1863
sen'et 1. sanat, ustalık; hüner, marifet. 2. bir şeyi güzel yapmak, bir şeyin güzel, beğenilir olması için uygulanan kurallar.
s.+(şevḳ ü sen'et) 779
ṣenem 1. put. 2. çok güzel kimse, dilber.
s.+ler 1303
seng taş.
s.+(seng-i lālā) 2336
ṣenūber 1. çam fıstığı ağacı. 2. sevgilinin boyu.
s. 1221
s.+(serv ü ṣenūber) 11, 650, 759, 1371, 1478
ṣerf 1. harcama, masraf etme. 2. bir şeyi bir işte kullanma, o yolda harcama. 3. para bozma.
s. 312, 793, 1447
s.+(ṣerf-ı evḳat) 1215
serḫoş içkinin etkisinden kendini bilmez, kendine hakim olmaz duruma gelmiş, mest. 2. bir şeyden kendini kaptıracak derecede mutluluk duyan.
s.+(şāh-ı serḫoş) 794
s.+am 109
ṣerrāf 1. sarfeden. 2. anlayan, değer veren. 3. sarraf.
s. 484, 493, 507, 514
s.+(ṣerrāf-ı nā-dān) 486
s.+a 482, 511

s.+ın 497
ṣerīḥ 1. açık, net, aşikar, belli. 2. saf, halis.
s. 1990
seʿy çaba, çalışma, gayret.
s. 434, 418
s.+(seʿy-i bisyār) 541, 2028
sinān süngü.
s.2085
sep-1. (sağa sola, öteye beriye dağılacak şekilde) saçmak, atmak, dökmek. 2. belli bir yere dağılacak şekilde atmak, azar azar saçmak.
s.-di 550
s.-diler 2228
ser 1. baş. 2. başkan, önder, reis. 3. baş, başlangıç. 4. doruk, zirve.
s. 1241
s.+(derd-i ser) 864
s.+(ser-ḫeyl-i ḫūbān) 1468, 2133
ser-efrāz 1. başını kaldıran, yücelere, yükseklere uzanan. 2. bir topluluğun başı, en ileride geleni. 3. başı yüce, başı yukarıda olan, onurlu, şerefli. 4. başkalarından seçilen. 5. gururlu.
s. 28, 1239, 1756, 1838, 1880, 1947, 1972, 2375
serāser baştan başa, tümüyle.
s. 113, 343, 510, 1036, 1118, 1281, 1998, 2186
serāsime 1. sersem, şaşkın. 2. sersem bir şekilde, şaşkın.
s. 341, 658, 2379
serbāz korkusuz, cesur, yiğit, serdengeçti.
s. 156
ser-be-ser baştan başa.
s. 2305
serd soğuk.
s. 756
serdār 1. kumandan, başkumandan. 2. bir topluluğun başı, en ileride geleni.
s. 6, 1164, 1642
s.+(solṭān u serdār) 2081
s.+a 1638
serefkende başı önde, başı eğik, boynu büyük.
s. 739
serencām 1. bir işin sonu. 2. başına gelen. 3. vaka. 4. hüküm, emir, gösteriş.
s. 112, 150, 872, 1329, 2161
sergerdān 1. başı dönen, sersem, şaşkın. 2. perişan.
s.+(bī-ṣebr ü sergerdān) 563
s.+(sergerdān u gümrāh) 1081, 1192, 1262, 1280
s.+dur 1125
sergerde 1. baş, başkan, reis. 2. haydutluk, serserilik vb. işlerde elebaşı durumunda olan kimse.
s.+si 6, 129
s.+siyle 270
sergeşte başı dönmüş, kafası karışmış.
s. 507, 2062
sergirān 1. sarhoş. 2. somurtan, öfkeli.
s.+em 2199
s.+sen 1996
sergüzeşt macera, serüven.
s.+in 453, 510, 1620, 2106, 2184, 2207, 2217
serḥedd sınır boyu, hudut.
s.+(serḥedd-i vilāyet) 2080
s.+inde 1577
serkār 1. bir işi yöneten ve kontrol eden makam 2. bir işin başında bulunan kimse, kahya.
s. 431, 433, 443
sermest sarhoş.
s. 1267
serseḫt 1. dik kafalı. 2. korkusuz.
s.+(bed-nām u serseḫt) 1558
serserī aylak, ötede beride başı boş gezen.
s.+sen 68
serv 1. selvi. 2. sevgilinin boyu.
s. 1408
s.+(serv-i āzād) 1352
s.+(serv-i bālā) 568, 719, 940, 1214
s.+(serv-i gül-endām) 597
s.+(serv ü semen) 1209
s.+(serv ü ṣenūber) 11, 650, 759, 1371, 1478
s.+(serv ü semenber) 1366
s.+de 11
server önder, lider, baş.
s. 801, 1732

s.+(solṭān-ı server) 298, 1281, 1471, 1592, 2280, 2401
s.+(şāh-ı server) 559, 566, 1344, 1561

sev 1. sevgi duymak, gönlünde bir muhabbet beslemek. 2. aşık olmak, gönül vermek. 3. çok hoşuna gitmek, beğenmek, hoşlanmak.
s.+erdi 246

şevāb 1. Allah tarafından mükafatlandırılan hareket. 2. hayırlı hareket, hayır işleme.
s.+a 2387
s.+ın 1246

sevdā 1. kuvvetli sevgi, aşk, muhabbet. 2. kara sevda. 3. aşırı istek, tutku, arzu, heves.
s. 401, 425, 575, 792, 1395, 1893
s.+(sevdā-yı ḫām) 1962
s.+dan 149
s.+nı 1414

sevgend yemin, ant, kasem.
s. 2182, 2184

sevin- sevinç duymak, memnu ve hoşnut olmak.
s.-di 1051, 1736
s.-digine 243

seyāḥet gezi, yolculuk.
s. 47

seyd-mānend av gibi.
s. 177

seyr 1. yürüyüş, yürüme, gidiş. 2. gezip dolaşma, gezme, gezinme, teferrüç, tenezzüh. 3. yolculuk, sefer. 4. bir şeyi zevk alarak gözle takip etme, bakma, izleme, temaşa. 5. görülmeye, seyredilmeye değer şey, eğlence.
s. 141
s.+(seyr-i gülzār) 1755
s.+(seyr-i şikār) 1758
s.+(seyr u temāşā) 719
s.+e+(seyre) 24

seyrān gezip dolaşma, gezme, gezinti. 2. bakıp seyretme, temaşa.
s. 1675

seyyār gezip dolaşan, gezen, belli bir yeri olmayan.
s.+(şehr-i seyyār) 1590

seyyüm üçüncü.
s.+(vezir-i seyyüm) 869

sezāvār layık olan, layık, seza.
s. 445

ṣidḳ 1. doğruluk, gerçeklik. 2. iç, yürek temizliği, saflık. 3. içten, yürekten bağlanma, bağlılık, sadakat.
s. 2365
s.+(ṣidḳ-i iḫlāṣ) 714, 1663, 1685
s.+(ṣidḳ-i eʿtiḳād) 2065
s.+le 1566

sıḳ (bir husus) bir şeye uygun düşmek, yakışmak, kabul edilebilir olmak.
s.+mazdı 243

sın-1. kırılmak, parçalanmak. 2. yenilmek, bozguna uğramak. 3. incinmek, üzülmek, rencide olmak.
s.-dı 708
s.-ub 224, 1641

sındır- 1.sakatlamak. 2. mahvetmek, yok etmek, dağıtmak. 3. incitmek, üzmek, rencide etmek.
s.-dı 1098
s.-ın 915

sirdaş 1. sır saklayan. 2. birbirinin sırrını bilen.
s. 15, 789

sirr gizli tutulan, kimseye söylenmeyen.
s.+(sirr-i nihān) 1623, 2105
s.+(sirr-i pinhān) 1987, 2212
s.+(sirr-i rāz) 2183, 2206
s.+e 2111
s.+i 41, 346, 2220
s.+imi 1143, 1935

sızılla-1. hafiften ve derinden ağrımak, sancımak. 2. sızlanmak, yakınmak.
s.-ram 979

sīb elma.
s.+(lāle ʿizār u sīb ġebġeb) 1304

sifāriş sipariş, ısmarlama.
s. 1730

sīġe geçici evlilik.
s. 1481

sīm 1. gümüş. 2. ipek veya ipek üzerine madeni ince tel sarılarak yapılan ve işlemelerde kullanılan bir iplik çeşidi. 3. gümüşe benzeyen, gümüş taklidi sırma veya maden.
s. 157, 590
s.+(sīm u zer) 1945

s.+(sīm u zer ü zerbeft-i dībā) 580
s.+(zer ü sīm u cevāhir) 851
s.+(zer ü sīm u metāʿ-yi bī-nehāyet) 577
s.+(zer ü sīm u yüküş) 1868
sīmā yüz, çehre.
s. 721, 940, 1223, 1367
sīne 1. göğüs, bağır, sadr. 2. gönül, kalp, yürek. 3. iç, derinlik.
s.+sine 2210
sipāh asker, ordu.
s. 1490, 2434
s.+(sipāh-i bī-edeb) 1493
s.+(sipāh-i Dādbīn) 1499
s.+(sipāh-i düşmen) 818
s.+(sipāh-i memleket) 1858
s.+a 1491, 1634
sipāhī timar sahibi, süvari asker.
s. 1703
s.+(leşker-i ḫeyl ü sipāhī) 1591
s.+(genc ü sipāhī) 1347
s.+(ḫeyl ü sipāhī) 718
s.+ım 1600
s.+ler 820, 1499
siper 1. kalkan. 2. korunmak, gizlenmek maksadıyla arkasına, altına veya içine sığınalacak, saklanılacak şey.
s. 1638
sīret bir kimsenin içi, hali, tavrı, ahlakı.
s. 952, 1367, 1693, 2162
s.+(nöḳṣān-ı sīret) 1459, 2000
s.+(ṭelʿet-ı melek-sīret) 1195
s.+(terk-i sīret) 277
Sīstān İran'da bir şehir.
s.264
s.+a 286
sitāre yıldız.
s. 13, 547, 2238
sitem 1. zulüm, haksızlık. 2. eziyet. 3. çıkışma.
s. 839, 1325, 1711
s.+(bī-dād u sitem) 1002
s.+(cevr ü sitem) 914, 1125
s.+(sitem ü ẓülm) 1990
s.+den 1683
sitemger zulmeden, haksızlık eden, zalim.
s. 1090, 1100, 1157, 1514
s.+(ẓālim ü sitem-ger) 1060
sitemkār sitem eden, haksızlık eden, zalim.
s. 913, 1004, 1013, 1423, 1457, 1511, 1721, 1855, 1879
s.+(merd-i sitem-kār) 987
siyāh 1. kara. 2. kötü, meşum.
s.+a 1168, 1394
s.+ım+(ṭālʿi vü beḫt-i siyāh) 538
siyāset 1. ceza, cezalandırma, özellikle idam cezası. 2. yol, yöntem. 3. hile.
s. 491, 546, 1010, 1126, 1326, 1456, 1533, 1698, 1772, 1975, 2358
s.+(tedbīr ü siyāset) 511
t.+(tenbīh ü siyāset) 511
s.+(ẓülm ü siyāset) 916, 1121, 1134, 1137
s.+ler 339, 2361
siyeh 1. kara. 2. kötü, meşum.
s. 1044
siz çoğul ikinci şahıs.
s. 624, 627, 653, 654, 741, 1295, 1364, 1439, 1578, 1957, 1959, 1997, 2074
s.+de 1123
s.+den 123
s.+e 207, 731, 1143, 2325
s.+i 665
s.+in 1277, 1467
s.+indür 1148
s.+ün 1143
ṣöḥbet 1. konuşma, hasbiahl.. 2. arkadaşlık. 3. söz, laf.
s. 8, 17, 122, 216, 791, 921, 1205
s.+(imkān-ı ṣöḥbet) 2321
s.+in 48, 788
ṣol 1. kalbin bulunduğu taraf. 2. taraf, yön.
s.+ına 1922
ṣon 1. içinde bulunulan vakte en yakın geçmiş zaman yahut bu zamanda yapılmış veya meydana gelmiş olan. 2. ondan sonrası veya başkası olmayan, onunla nihayet bulan. 3. en arkada, en geride bulunan. 4. gelecek, akıbet.
s. 2066
ṣoñra 1. içinde bulunulan veya bahsedilen anın daha ilerisindeki bir zamanda. 2. –nın ardından, ….arkasından. 3. buna ek olarak, dahası. 4. ….gün, ….hafta vb. zaman ifade eden

kelimelere eklenerek belirtilen kadar zamanın geçtiğini veya geçeceğini anlatır. 5. bir şeyin arkadan gelecek kısmı veya zamanı, devamı, gerisi, alt tarafı yahut ilerisi.
s. 182, 445, 734, 1156
s.+dan 1916
ṣora –nın ardından, ….arkasından.
s. 1969
ṣor-1. soru yönelterek bilgi istemek, sual etmek. 2. (bir şeyin hesabını bir kimseden) istemek. 3. aramak.
s.-armış 4
s.-dı 776
s.-mış 55
s.-ub 794
ṣoraġ aramak, sormak, sorarak öğrenme.
s.+ı 146
sorġu 1. sormak veya soruşturmak işi, istintak. 2. araştırma, soruşturma veya sorgulama amacıyla sorulan soru, sual.
s.+(dīvān-ı sorġu) 947
ṣoruş- 1. soru yönelterek bilgi istemek, sual etmek. 2. (bir şeyin hesabını bir kimseden) istemek. 3. aramak.
s.-dı 183
sög-1. sövmek. 2. kötü söz söylemek.
s.-üb 662, 915
sökül-sökme işine konu olmak.
s.-di 413
sön- (yanan, parlayan şeyin) artık yanmaz, parlamaz olmak, ışığını veya yakıcılığını kaybetmek.
s.-di 77, 112, 775
söyle-söle 1. sözle bildirmek. 2. (bir fikri, hususu) ileriye sürmek, ortaya koymak. 3. konuşmak. 4. bir şeyin yapılmasını sözle istemek, ısmarlamak. 5. önceden bildirmek, tahmin etmek. 5. uyarmak, ikaz etmek. 6. anlatmak.
s. 83, 205, 346, 489, 504, 856, 1268, 1408, 1466, 1598, 1846, 1926, 2176, 2325, 2327, 2331, 2353, 2394
s.-di 38, 163, 345, 912, 1006, 2048, 2239
s.-diler 183
s.-dim 513, 1522
s.-gil 484, 856
s.-me 515
s.-mek 1410
s.-miş 67
s.-mişdir 1
s.-mişler 119
s.-r 65, 877, 877, 1437, 1550, 2019
s.-rdi 2055, 2211
s.-rem 2274
s.-rsen 132
s.-şirken 1827
s.-yeni 1939
s.-yelüm 357
s.-yüm 241
söz kelime, kelam, kavil, lakırdı.
s. 808, 1006, 1007, 1008, 1516, 1535, 1666, 2067, 2245
s.+den 28, 108, 526, 1045, 2001, 2031, 2155, 2278, 2423
s.+dür 1379
s.+e 242, 370, 1346, 1368, 1375, 2030
s.+i 60, 553, 649, 656, 691, 759, 834, 910, 911, 911, 953, 1030, 1149, 1171, 1243, 1398, 1407, 1408, 1410, 1438, 1455, 1470, 1465, 1469, 1514, 1520, 1725, 1750, 1841, 1900, 1934, 1939, 1964, 1964, 1993, 1998, 2027, 2030, 2077, 2120, 2133, 2147, 2154, 2205, 2222, 2277, 2304, 2308
s.+in 2015
s.+inden 254, 788, 2142
s.+ine 600, 1844, 1929
s.+ini 445, 853
s.+ler 99, 99, 544, 873, 1177, 1179, 2037
s.+lerden 1832
s.+lere 67
s.+leri 366, 700, 2355
s.+lerin 786
s.+lerinden 1232
s.+lerine 127
s.+lerini 1556
s.+üm 170, 513, 790, 1431, 1434
s.+üni 853
sözsüz şübhesiz.
s. 271
su 1.su. 2. yaş, yaşlık, nemlik. 3. dalga, talas, mevc.
s. 413, 688
s.+dan 813, 1617

s.+ya 565, 746
sū-sūy taraf, yön, cihet.
s.+(sūy-i bāzār) 482, 1767
s.+(sūy-i ḫāne) 243, 2410
s.+(sūy-i revzen) 1311
s.+(sūy-i zindān) 862, 2348
sū'āl 1. sorulan şey, soru. 2. sorma, soruşturma. 3. istemek. 4. istenen, istenilen.
s.+i 68, 79, 102, 1208, 1218, 1247
ṣübḥ 1. sabah vakti, sabah. 2. tan yerinn ağardığı zaman, tan vakti, fecir.
s. 982
s.+(ṣübḥ-i ṣādiḳ) 547
sūd fayda, kar.
s. 708, 709
s.+(sūd-i bisyār) 399
solṭān. hükümdar, padişah.
s. 2, 35, 55, 73, 86, 87, 88, 94, 114, 126, 136, 143, 163, 169, 221, 289, 294, 333, 356, 366, 497, 506, 531, 545, 549, 554, 556, 634, 642, 724, 728, 731, 733, 794, 808, 815, 817, 824, 833, 842, 849, 853, 855, 858, 873, 891, 1005, 1012, 1026, 1030, 1038, 1042, 1064, 1086, 1093, 1106, 1112, 1115, 1120, 1136, 1156, 1179, 1180, 1189, 1240, 1279, 1329, 1343, 1363, 1367, 1372, 1373, 1377, 1381, 1416, 1422, 1428, 1429, 1433, 1444, 1468, 1470, 1465, 1479, 1485, 1497, 1502, 1518, 1520, 1521, 1567, 1579, 1593, 1599, 1603, 1600, 1620, 1641, 1689, 1702, 1716, 1726, 1766, 1815, 1833, 1841, 1846, 1864, 1865, 1867, 1869, 1875, 1901, 1902, 1910, 1925, 1926, 1960, 1969, 1974, 1978, 1982, 1985, 1986, 1987, 1997, 2001, 2013, 2020, 2024, 2032, 2033, 2038, 2039, 2048, 2065, 2095, 2125, 2127, 2128, 2133, 2135, 2135, 2154, 2155, 2179, 2185, 2196, 2210, 2212, 2214, 2216, 2218, 2221, 2227, 2240, 2245, 2255, 2271, 2275, 2295, 2299, 2308, 2316, 2326, 2331, 2348, 2355, 2374, 2392, 2415, 2421
s.+(behr-i suṭān) 288
s.+(dāmād-ı solṭān) 1291
s.+(ḫezīnedār-ı solṭān) 519
s.+(ibn-i solṭān) 2
s.+(meyl-i solṭān) 2174
s.+(mīr ü solṭān) 1541
s.+(nigīn ü möhr-i solṭān) 738
s.+(pīş-i solṭān) 869
s.+(solṭān-ı ʿālem) 43, 2197
s.+(solṭān-ı cehān-beḫt) 1158
s.+(solṭān-ı dānā) 1040
s.+(solṭān-ı dergāh) 1116
s.+(solṭān-ı ġāfil) 1570
s.+(solṭān u ḫātūn) 329
s.+(solṭān-ı kāmil) 1691
s.+(solṭān-ı Mıṣr) 1272
s.+(solṭān-ı Rūm) 2059, 2068, 2082
s.+(solṭān-ı server) 298, 1281, 1471, 1592, 2280, 2401
s.+(solṭān u serdār) 2081
s.+(ṭebʿ-ı solṭān) 2067
s.+(ẓālim ü bī-reḥm-i solṭān) 1853
s.+a 90, 93, 636, 873, 1143, 1240, 1249, 1370, 1376, 1486, 1592, 1603, 1618, 1694, 1770, 1863, 1893, 1894, 2037, 2056, 2064, 2095, 2147, 2148, 2227, 2262, 2385, 2389
s.+ın 5
sūrāḫ delik.
s. 524, 530, 2149, 2149
ṣūret 1. yüz, çehre, görünüş. 2. çare, tedbir.
s. 1212, 1421
s.+(ḥüsn ü ṣūret) 277
s.+(teṣvīr-i ṣūret) 322
s.+(ṣūret-i meʿşūḳ u āşıḳ) 323
s.+i 16, 1119
susuz 1. suyu bulunmayan 2. suya, su içmeye ihtiyacı olan, susamış.
s.+(ac u susuz) 973
sūz 1. yanma, tutuşma; ateş, sıcaklık. 2. dert, ıztırap, acı.
s.+(sūz-ı āh) 1716
sücūd secde etme, secde.
s. 862
s.+ı 2391
süd doğumdan sonra belli bir süre besleyebilmeleri için kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularına verdikleri sıvı.
s.+den 2405
s.+i 2429

süfreçi saray ve konaklarda sofra ve yemek hizmetiyle görevli olan kimse, sofracı.
s. 2137
süḫān söz, lakırdı, kelam.
s. 1041
s.+(hüner-mend ü süḫān-āzād) 1866
s.+(süḫāndān u süḫān-ṭebʿ u süḫān-ver) 250
s.+(süḫān-ṭebʿ u hüner-mend ü cevān-merd) 1704
süḫāndān söz söylemeyi bilen, düzgün ve güzel söz söyleyen.
s. 1398, 1906, 1911
s.+(hüner-mend ü süḫāndān u merd) 2054
s.+(süḫāndān u süḫān fehm ü tüvān) 1850
s.+(merd-i süḫāndān) 1913, 2271
s.+(süḫāndān-ı vecīh ü serv-i bālā) 1214
s.+(süḫāndān u süḫān fehm ü tüvān) 1850
s.+(süḫāndān u süḫān-ṭebʿ u süḫān-ver) 250
Süleymān Süleyman Petgamber.
s.+(neḳş-ı süleymān) 561
şümme Vallahi billahi.
s. 1210
sümük kemik.
s.+den 2298
sünbül 1. sümbül. 2. saç kıvrımı, zülüf.
s. 11, 1224, 1352, 1896
sür-. devam etmek.
s.-dü 418
s.-üb 645
sürʿet çabukluluk, hızlılık, hız.
s.+le 32, 151
s.+(kemāl-i sürʿet) 159
sürt- bir şeyi başka bir şeyin üzerine bastırıp hiç kaldırmadan öne, arkaya, sağa sola veya herhangi bir yere doğru hareket ettirmek.
s.-di 859
süvār ata binmiş, binici.
s. 158, 1631
s.+e 939
şād sevinçli, memnun, mesrur.
ş. 85, 187, 285, 723, 824, 863, 1587, 2119
ş.+(ḫürrem ü şād) 332, 1184, 1274, 1504, 1782, 1918, 2231, 2360
ş.+(şād ü ḫendān) 334, 1753, 2067, 2292
ş.+(şād u ḫürrem) 43, 193, 349, 521, 638, 778, 824, 1568, 1851, 2197
ş.+(şād u şākir) 1736
ş.+lıḳdur 381
ş.+ı 245
şādumān sevinçli, şad, mesrur.
ş.2434
şādyāne sevinçli, mutlu.
ş. 1484
ş.+(ṭebl u kūs-ı şadyane) 85, 736, 1292, 1948
şafiyillah
ş. 1212
şāh padişah, hükümdar.
ş. 109, 155, 177, 202, 290, 301, 307, 320, 331, 335, 340, 355, 520, 591, 621, 643, 735, 738, 742, 792, 800, 885, 886, 895, 989, 1006, 1025, 1031, 1048, 1054, 1057, 1081, 1100, 1113, 1166, 1286, 1336, 1448, 1451, 1455, 1467, 1466, 1480, 1481, 1482, 1484, 1524, 1626, 1638, 1680, 1710, 1763, 1789, 1795, 1807, 1815, 1838, 1842, 1865, 1876, 1877, 1880, 1889, 1904, 1915, 1934, 1991, 1993, 2080, 2092, 2137, 2138, 2154, 2165, 2169, 2211, 2217, 2232, 2241, 2253, 2282, 2309, 2322, 2345
ş.+(beşāret-i şāh) 1949
ş.+(duḫter-i şāh) 2104
ş.+(ḫelvetgāh-i şāh) 377
ş.+(ḥeżret-i şāh) 363
ş.+(hemdem-i şāh) 612
ş.+(maḥrem-i şāh) 608
ş.+(şāh-i ʿādil) 1065, 1856, 2042
ş.+(şāh-i ʿālem) 375, 1239, 1333, 1568, 1697, 2175
ş.+(şāh-i beḫtlu) 1190
ş.+(şāh-i behkerd) 1700, 1704, 1707, 1734, 1746, 1778, 1796, 1802
ş.+(şāh-i cehān) 43, 1273, 1435, 1599, 1862, 2197, 2198
ş.+(şāh-i cehāndār) 349, 493, 1490, 1849, 1966, 2403, 2426

ş.+(şāh-i cehān-gīr) 2033, 2204, 2437
ş.+(şāh-i dövrān) 2, 542, 1186
ş.+(şāh-i güzīde) 2333
ş.+(şāh-i ḫūbān) 2174, 2256
ş.+(şāh-i kāmil) 882
ş.+(şāh-i kirmān) 192, 219
ş.+(şāh-i güster) 387, 1847
ş.+(şāh-i mıṣr) 1220
ş.+(şāh-i nīgū-kār) 1705
ş.+(şāh-i pür-gīn) 2250
ş.+(şāh-i rūm) 1884, 1895, 2123
ş+(şāh-i serḫoş) 794
ş.+(şāh-i server) 559, 566, 1344, 1561
ş.+(şāh-i ülke-yi çīn) 2255
ş.+(şah-i vālā) 207, 881
ş.+(şāh-i zamāne) 1323, 1627
ş.+(şāh u leşker) 1315
ş.+a 71, 100, 104, 140, 186, 270, 274, 290, 360, 510, 529, 530, 552, 581, 582, 796, 803, 832, 842, 841, 857, 882, 912, 1020, 1123, 1176, 1234, 1427, 1458, 1619, 1623, 1634, 1692, 1715, 1771, 1789, 1791, 1823, 1824, 1832, 1906, 1909, 1954, 1959, 1974, 1999, 2000, 2028, 2078, 2150, 2152, 2160, 2165, 2277, 2305, 2313, 2321, 2328, 2350, 2391, 2395
ş.+a+(ḥüżūr-ı şāh) 783
ş.+a+(sarāy-ı şāh) 185
ş.+dan 61, 133, 1954
ş.+ı 50, 53, 139, 162
ş.+ım 106, 140, 176
ş.+ımız 81
ş.+ın 60, 529, 550, 741, 1387, 1526, 1551, 1556, 1594, 1707, 1708, 1790, 1891, 2002

şāhī şahlara yakışır.
ş.+(tāc u teḫt-ı şāhī) 560

şāhid şahit, tanık.
ş. 1346

şaḫṣ kimse, kişi.
ş. 140
ş.+ı 180

şāhzāde şehzade, şah oğlu, hükümdar, padişah oğlu.
ş. 2343

şākir şükreden kimse, şükredici.
ş. 2434
ş.+(ḫoşnūd u şākir) 1678
ş.+(şād u şākir) 1736

şān 1. ün, şöhret, itibar. 2. azamet, büyüklük, ululuk.
ş.+(şān u şevket) 730, 2234

şāṭır padişahın maiyetinde bulunan merasim ve alaylarda peykler gibi atının yanında yürüyen görevliler.
ş.1945

şāye yayılmış, dillerde gezen, söz-sohbet.
ş. 1206

şāyed 1. şart bildirir, eğer. 2. ihtimal bildirir, belki, ola ki, muhtemelen.
ş. 655, 695, 754, 901, 1301, 1419, 2029, 2056

şāyeste layık, yaraşır, uygun, şayan.
ş.+dür 1150

şeb gece.
ş. 1445
ş.+(rūz u şeb) 1908
ş.+(şeb-i tār) 651

şefā'et 1. bağışlanma. 2. bir suçun bağışlanması veya bir isteğin yerine getirilmesi için aracı olma.
ş. 276, 603, 957, 1538, 2364

şefī' 1. şefaatçi. bir kimsenin affa uğraması için aracılık eden kimse. 2. bir mülk üzerinde şüf'a hakkına sahip olan kimse.
ş.+(şefī'-yi rūz-i meḥşer) 1047

şeh padişah, hükümdar, sultan.
ş. 311, 336, 585, 632, 737, 1044, 1250, 1292, 1434, 1462, 1487, 1598, 1622, 1839, 2059, 2338, 2411, 2436
ş.+(dürr-i şehvār) 493
ş.+(şeh-i 'ādil) 1063
ş.+(şeh-i kirmān) 212, 216
ş.+(şeh-i rūm) 2090
ş.+e 626
ş.+i 204
ş.+im 91
ş.+in 65, 220

şehādet 1. şahitlik, şahitlik etme, tanıklık. 2. bir şeyin doğruluğuna inanma. 3. delalet, alamet, işaret. 4. kelime-yi şahadet. 5. şehitlik, şehit olma.
ş. 2041, 2091
ş.+(eḫbār-ı şehādet) 506

şehbāz- şāhbāz 1. iri ve beyaz doğan cinsi. 2. yiğit, gösterişli ve şanlı kimse.
ş. 698
ş.+(murġ-ı şāhbāz) 57
ş.+a+(murġ-ı şehbāz) 91
şehd bal.
ş.+(dürr-i şehd ü şeker) 1469
ş.+(şehd ü şeker) 1008
şehenşāh şahlar şahı, padişahlar padişahı.
ş. 290, 311, 354, 738, 1049, 1170, 1600, 1742, 1988, 2232
ş.+(şehenşah-ı cehān-gīr) 607
ş.+(şehenşāh-ı diyār-ı ülke-yi çīn) 2254
şehnāz musikinin en eski makamlarından biri.
ş.+(şūr u şehnāz) 199
şehr şehir, büyük belde, büyük kent, il.
ş. 183, 934, 935, 1719, 2436
ş+(ba-şehr-i şāh-ı Bėhkerd) 1734
ş.+(bā-şehr-i mışr) 2050
ş.+(ḳalʿa vü şehr ü ḥişār) 1575
ş.+(kārvān-ı şehr-i Kirmān) 264
ş.+(şehr-i eşrāf) 1722
ş.+(şehr-i seyyār) 1590
ş.+(şehr-i şīrvān) 1193
ş.+(şehr ü bāzār) 2362
ş.+(şehr ü diyār) 830, 1388
e.+(şehr ü leşker) 1722
ş.+(şehr ü vilāyet) 1296
ş.+den 20, 447, 1129
ş.+e 23, 26, 77, 398, 475, 578, 736, 781, 936, 937, 941, 945, 950, 951, 984, 1082, 1128, 1131, 1485, 1618, 1672, 1681, 1765, 1767, 1908, 2316, 2377, 2378
ş.+iden 189, 398
ş.+in 1591, 1788
ş.+inden 1213
ş.+ine 264, 1081, 1130
şehriyār hükümdar, padişah.
ş.+a 184, 316, 724, 911, 1706, 1808, 1874, 1927, 1964, 2070, 2252, 2304, 2384
ş.+ı 1454, 1597
şehrūz 1. özel isim., erkek ismi, Şehruz.
ş. 1175
ş.+(şehrūz-ı bedbeḫt) 1176
şehvet 1. aşırı istek. 2. nefis.
ş. 2103
şehzāde şehzade, şah oğlu, hükümdar, padişah oğlu.
ş. 1216, 1232, 1259, 1274, 1300, 1313, 2339
ş.+ye 1213
şeker şeker kamışı, şeker pancarı vb. bitkilerin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan madde.
ş. 247, 759, 811, 953, 1304, 2058
ş.+(şehd ü şeker) 1008
ş.+dür+(dürr ü şehd ü şeker) 1469
şekk kuşku, şübhe.
ş.+(şekk ü gümān) 1826, 2171, 2208
ş.+e 205
şekl dış görünüş, dış çizgiler, biçim.
ş.+(ḥüsn ü şekl-i ruḫsār) 1293
şelāle çağlayan.
ş. 200
şemʿ mum.
ş. 758
şemā'il 1. huylar, tabiatlar. 2. bir kimsenin dış görünüşü.
ş. 1219
şemşīr kılıç.
ş. 795, 797, 805, 816, 2312
ş.+(nişān-ı tīr ü şemşīr) 1639
ş.+(nīze vü şemşīr) 2085
ş.+(şemşīr-i berrān) 1662
ş.+(şemşīr ü ḫencer) 1008
ş. (zeḫm-ı şemşīr) 2318
şen 1. hoş görünüm. 2. sevinçli, şad.
ş. 20
şerʿ 1. şeriat. 2. kanun.
ş.+(şerʿ-i peyember) 1385
ş.+a 61, 1479, 1481, 2183
şerāb içki, bade, mey.
ş.+(şerāb-ı erġuvān u cām-ı gülgūn) 325
ş.+a 1571
ş.+ın 197, 794
şerṭ koşul.
ş. 105
ş.+(şerṭ-ı mürüvvet) 1693
şerāfet 1. şerefli olma, şereflilik. 2. soyluluk, asilzadelik.
ş. 148

şerāret şerirlik, ahlak bozukluğu, kötülük, fenalık.
ş. 100
şerḥ 1. açıklama. 2. açık anlatma, izah.
ş. 427, 1641, 1653
ş.+(şerḥ-i teḳdīr) 2219
ş.+(şerḥ-i teḳṣīr) 1513
ş.+(şerḥ ü teḳrīr) 857, 1486
şerḥiyyet açıklama.
ş.+in 453, 510
şerī'et 1. doğru yol. 2. Allah'ın emri. 3. ayet, hadis ve icma-i ümmet esaslarına dayanan din kaideleri.
ş. 69
ş.+den 1022
şermende 1. utangaç. 2. utanılacak bir iş yapmış, mahçub duruma düşmüş olan.
ş. 80, 1408
ş.+(şermende-yi kevn) 879
şermsār utangaç, utanç içinde.
ş. 2244
ş.+am 696
şerr 1. kötülük, fenalık. 2. kötü.
ş.+(şerr ü belā) 1345
ş.+(şerr ü ḫeṭer) 143
ş.+(şūr u şer) 2379
ş.+e 65
şevher erkek eş, koca, zevc.
ş.+(meyl-i şevher) 1361, 1442
şevḳ 1. şiddetli arzu, istek, aşırı heves. 2. sevinç, neşe, keyif.
ş. 1299, 2141
ş.+(şevḳ ü sen'et) 779
ş.+den 1299
ş.+(kemāl ü şevḳ) 34
şevket büyüklük, ululuk, heybet, haşmet.
ş. 190
ş.+(şān u şevket) 730, 2234
şey söz, olay, iş, husus, madde, eşya vb. yerine kullanılan belirsiz kelime.
ş.+de 438
şeydā aşktan aklını kaybetmiş, divane, düşkün, şaşkın.
ş. 1395
ş.+(bed-fi'l ü şeydā) 2025
ş.+(bed-nām ü şeydā) 1258
şeypūr basit nefesli bir saz.
ş.+(ṭebl u kūs u nāy u şeypūr) 189
şeyṭān 1. şeytan, iblis. 2. bu varlığın devamı olarak insanda bulunan ve ona musallat olub doğru yoldan uzaklaştıran, daima fenalığa, isyana teşvik eden kötü kuvvet.
ş. 883
ş.+(fi'l-i şeyṭān) 904
ş.+(ḥirṣ-i şeyṭān) 671, 1518
ş.+(şeyṭān u vasvās) 1685
ş.+a 1147
şeyyād riyakar.
ş.+(şūḫ u şeyyād) 2148
şiddet 1. sertlik, katılılık. 2. fazlalık. 3. sıklılık. 4. inandırma, sözle yola getirme yerine kaba kuvvet kullanma.
ş.+(ẓülm ü şiddet) 668
ş.+le 48
şikār 1. av. 2. avlanan hayvan.
ş. 77
ş.+a 35, 825, 1469, 1464, 1706, 1798
ş.+a+(seyr-i şikār) 1758
ş.+ı 58, 83
şikāyet sızlanma, yanıkma, yakınma.
ş. 360, 623, 960, 1823, 2350.
şikest. savaşta mağlub etmek.
ş. 1589, 1602
şikeste 1. kırık, kırılmış. 2. mağlub olmuş, bozulmuş, hezimete uğramış. 3. kırılmış, kırgın, incinmiş.
ş. 477, 1000
şimāl yön, taraf, kuzey.
ş.+dan 48
şimşād 1. şimşir ağacı. 2. dilberin boyu.
ş. 304, 1352, 1403
ş.+(ḳedd-i şimşād) 723
şinās tanıyan, bilen, uzman.
ş.+(vakt-şinās ü kıssa-hān) 1831
şīr 1. aslan. 2. cesur, yiğit, kahraman kimse.
ş. 2085, 2318
ş.+(şīr-i ġarrān) 271, 2287
ş.+(şīr ü peleng) 1633
ş.+(şüca' ü pehlivān ü şīr-pence) 259
şīr süt.
ş. 2281

şīrīn 1. tatlı. 2. sevimli, cana yakın. 3. Ferhat ile Şirin, Hüsrev ile Şirin hikayelerindeki bayan kahraman.
ş. 567, 600, 788, 851, 1139, 1221, 1304, 1873, 1901
ş.+(cān-ı şīrīn) 2250
ş.+(feṣīḥ ü ḳābil ü şīrīn) 1199
ş.+(şīrīn ü ferhād) 1403
Şīrvān Azerbaycan ve İran'da bulunan bir şehir.
ş.+(şehr-i şīrvān) 1193
ş.+a 1249
şīş silah gibi kullanılan ucu sivri çubuk.
ş. 1310, 1312
şitāb çabukluk, acele.
ş. 565, 622, 1319
şitābān acele eden, koşan, çabuk olan, seğirten.
ş. 26, 1470, 1752, 2247
şīve tarz, üsul, tavır.
ş.+si 1699
şīven feryat, figan, nale, yüksekten ağlama, matem, yas.
ş. 823, 927
ş.+(āh u şīven) 1105
ş.+(zār u şīven) 982
şūḫ 1. oynak, neşeli, 2. serbest tavırlı. 3. neşeli sevgili.
ş.+(şūḫ u şeyyād) 2148
şūm uğursuz, şom.
ş. 468, 2040
ş.+(Beḫtiyār-ı şūm u bed-zāt) 2248
ş.+(şūm u bedbeḫt) 1558
ş.+(şūm u bī-ḥeyā) 1835
şūr musikinin en eski makamlarından biri.
ş.+(şūr u şehnāz) 199
şūr 1. coşku, heyecan. 2. gürültü patırtı, şamata.
ş.+(şūr u şer) 2379
şūrīde 1. karışık, dağınık, perişan. 2. aşık, sevdalı, kara sevdalı.
ş. 1191, 1429, 1650
şübhe kuşku, vesvese, kuruntu.
ş. 130
şücāʿ cesur, yiğit.
ş. 2262, 2301
ş.+(şücaʿ ü pehlivān) 1041, 1704
ş.+(şücaʿ ü pehlivān ü şīr-pence) 259
şücāʿet cesurluk, yiğitlik.
ş.+de 233
şükr 1. minnet ifadesi, teşekkür. 2. verdiği nimetler için Allah'a karşı duyulan minnet.
ş. 595, 931, 1002, 1014, 1146, 1170, 1673
ş.+(ṣebr u şükr ü fikr ü ṭāʿet) 1015
ş.+(ṣebr u şükr ü ẕikr ü tāʿat) 1019
ş.+(şükr-i bisyār) 1051, 2270
ş.+(şükr-i meʿbūd) 715
ş.+(şükr-i yezdān) 862, 2230
ş.+(şükr ü ṣebr) 890
şükrillāh Allah'a şükürler olsun.
ş. 615
şükufte-ḫᵛāṭır gönlü açılmış, ferahlamış.
ş. 638, 1300
şürūʿ başlama.
ş. 2196
şütür deve.
ş. 2284
şütürbān deveci.
ş. 1470, 1465, 2290, 2292, 2326,
tā 1. –e kadar, değin. 2. –dikçe. 3. –den beri.
t. 349, 355, 373, 519, 531, 544, 560, 654, 804, 930, 1012, 1142, 1169, 1835, 1993, 2202, 2402
taʿarruż saldırı, saldırma sataşma, ilişme, takılma, tecavüz etme.
t. 1179, 2037
taassüf kederlenme, acıma, hayıflanma, keder hissi.
t. 2299
ṭāʿet 1. ibadet. 2. itaat. 3. baş üstüne.
t. 890, 1464, 1667
t.+(ġeyr-i ṭāʿet) 1356
t.+(ṣebr u şükr ü ẕikr ü ṭāʿet) 1019
t.+(ṣebr u şükr ü fikr ü ṭāʿet) 1015
t.+(ẕikr ü ṭāʿet) 1369
t.+ı 954
tāb güç, kuvvet, tahammül.
t.+(ṭāḳet ü ṭāb) 1294
tabaḳ içine bir şeyler konulan yayvan kap.
t.+la 288

tābān parlak, parlayan.
t.+(ḫurşīd-i tābān) 604, 869, 2086, 2112, 2167
t.+(māh-ı tābān) 84, 166, 722, 1468
tābiʿ 1. peşinden giden, uyan, bağlı. 2. boyun eğen. 3. emir altında bulunan.
t. 70, 1026, 1147, 1235
t.+dür 270
tāc hükümdarların başlarına giydikleri cevahirli başlık; taç.
t. 1058, 1150, 1158, 2428
t.+(nigīn ü tāc u taht) 742
t.+(tāc-ı dövlet) 1050
t.+(tāc-ı ʿizzet) 2342
t.+(tāc u dövlet) 134
t.+(tāc u efser) 2260
t.+(tāc u teḫt) 737, 1055
t.+(tāc u teḫt-ı şāh) 560
t.+(tāc u teḫt u ḫānümān) 1039
t.+e+(sarāy u teḫt u tāc) 225
tācir ticaretle uğraşan.
t. 780, 783, 792, 800
tāḫıl buğday, arpa, yulaf, mısır, çavdar vb. taneli bitkilerin ortak adı.
t. 405, 406, 409
t.+dan 436
t.+ı 414
taḫta kalınca ve uzun biçilmiş düz ağaç parçası.
t. 422, 674, 675
ṭaḳ biricik, yegane, eşi olmayan.
t. 1211, 1222
t.+sen 1211
ṭāḳet güç, kuvvet.
t. 2034
t.+(ārām ü ṭāḳet) 54, 633
t.+(ṣebr u ṭāḳet) 626
t.+(ṭāḳet ü ṣebr ü ḳerār) 555
t.+(ṭāḳet ü tāb) 1294
t.+ı 1396
tala-garet etmek, talan etmek, yağmalamak.
t.-dı 1129
t.-rdı 1720
tālān yağma, talan, çapul.
t. 231, 1075, 1422, 1493, 1503, 1584, 1647, 1853
t.+(tālān u yaġmā) 923
t.+a 1079
tālān- garet etmek, talan etmek, yağmalamak
t.-dı 1602, 1642
ṭālīʿ 1. doğan,tulu eden. 2. baht, talih.
t. 598, 806
t.+(beḫt u ṭālīʿ) 697, 1610, 1613
t.+(ṭālīʿ vü beḫt) 1150
t.+(ṭālīʿ vü beḫt-i siyāh) 538
t.+ı+(ṭālīʿ vü beḫt) 385
t.+m 379
t.+nde 2272, 2273
ṭālib isteyen, talep eden, istekli olan kimse.
t. 322, 432
tanı- 1. kim veya ne olduğunu hatırlamak, evvelce görülen veya bilinen bir kimse veya bir şey olduğunu anlamak. 2. görmüş ve bilmiş olmak, aşinası olmak. 3. (bir kimse veya bir şey hakkında) özelliklerini bilerek tam bilgi sahibi olmak, ne, kim, nasıl olduğunu anlamak. 4. bilip ayırmak, ayırt etmek.
t.-dı 703, 1096, 1120, 1736, 1768, 1800
t.-dum 1438, 1745
t.-ya 1119
t.-yub 426
tanu-1. kim veya ne olduğunu hatırlamak, evvelce görülen veya bilinen bir kimse veya bir şey olduğunu anlamak. 2. görmüş ve bilmiş olmak, aşinası olmak. 3. (bir kimse veya bir şey hakkında) özelliklerini bilerek tam bilgi sahibi olmak, ne, kim, nasıl olduğunu anlamak. 4. bilip ayırmak, ayırt etmek.
t.-r 1801, 2413
tap-1. bulmak. 2. elde etmek. 3. görmek, hissetmek.
t.-a 2298
t.-ar 2353
t.-arsam 72
t.-dı 112, 291, 714, 930, 931, 2290
t.-aydım 981
t.-dum 494, 846
t.-madum 847
t.-mak 36
t.-mış 2372
t.-sun 144

t.-um 754
t.-ub 1381
tapşur- 1. hevale etmek, vermek, ulaştırmak, yetiştirmek. 2. emanet etmek, teslim etmek. 3. ölmek.
t.-dı 314, 519, 540, 1314, 1390, 1393, 2003
t.-dılar 1055
t.-dum 534
t.-ub 1412
tār karanlık.
t. 1220
t.+(şeb-i tār) 651
t.+(tīre-yi tār) 1762
tārāc yağma, çapul.
t. 898, 973, 1033
ṭamaʿ aç gözlülük, tamah.
t. 924, 966, 2300
t.+sız 1070
ṭamaʿkār tamah eden, mal, para vb. aşırı derecede istek duyan kimse, aç gözlü.
t. 445
tārik karanlık.
t. 30
Tāt Türk olmayanlar. genellikle Arap ve Farslar için kullanılmıştır.
t.+ı+(Türk ü Tāt) 266, 893
tavṣīf 1. vasıflandırma, nitelenedirme. 2. ilim, bilgi.
t.+(teʿrīf ü tavṣīf) 785
tāze 1. taze, körpe. 2. genç. 3. yorulmamış, yıpranmamış.
t. 304
t.+(tāze-yi ter) 480
ṭebʿ huy, mizaç, karakter, yaratılış.
t. 1041
t.+(süḫāndān u süḫān-ṭebʿ u süḫān-ver) 250
t.+(süḫān ṭebʿ u hüner-mend ü cevān-merd) 1704
t.+(ṭebʿ-ı solṭān) 2067
t.+a 2131
t.+i 1370, 1396
t.+ine 1914
ṭebīʿet huy, yaratılış.
t. 1063, 1205, 2102
ṭebīb doktor, tabip.
t.+i 109
ṭebl davul.
t. 75, 740, 2083
t.+(ṭebl-i beşāret) 2435
t.+(ṭebl ü kūs) 85, 736, 1295
t.+(ṭebl ü kūs-i şādyāne) 1292, 1948
t.+(ṭebl ü kūs ü nāy u şeypūr) 189
t.+(ṭebl ü kūs ü nāy u żurnā) 1296, 1386, 1498
t.+(ṭebl ü naḳāra) 1605
teʿcīl 1. acele ettirme. 2. acele acele.
t. 169, 622, 815, 883, 904, 1147, 1185
teġyīr 1. başkalaştırma, deyiştirme. 2. bozma, harap olma.
t. 1397, 1507
teḥemmül 1. dayanma, dayanma gücü, katlanma. 2. kaldırma. 3. üstlenme, yüklenme.
t. 883, 1317, 1834, 1993
t.+(ṣebr ü teḥemmül) 809, 882, 905, 1834, 2202
ṭehāret. temizlik, paklık.
t. 1357
teḥḳīḳ 1.araştırma, gerçeği arama. 2. ortaya çıkarma.
t. 532, 1560, 2172, 2288, 2335, 2339
t.+(teḥḳīḳ-i doġrı) 1747
t.+(teḥḳīḳ-i meʿlūm) 2040, 2328
t.+(teḥḳīḳ-i teʿyīn) 741
t.+(teṣdīḳ-i teḥḳīḳ) 2153
t.+(teʿyīn ü teḥḳīḳ) 2423
teḥṣīl 1. toplama. 2. ilim öğrenmek için okuma, öğrenim. 3. ele geçirme, kazanma, hasil etme.
t.+(enʿām u teḥṣīl) 1424, 1439
t.+e 1030
teḥsīn 1. takdir etme, övme, alkışlama. 2. aferin.
t. 290, 294, 301, 306, 1149, 1427, 1808, 1910, 1934
t.+(teḥsīn ü eḥsen) 256
teḫt taht, hükümdar koltuğu.
t. 1058, 1150, 1158, 1919
t.+(sarāy u teḫt u tāc) 225
t.+(tāc u teḫt-ı şāhī) 560
t.+(tāc u teḫt u ḫānümān) 1039
t.+a 743, 1054, 1064, 1749, 1920, 2232
t.+ı 797

t.+ı+(nigīn ü tāc u teḫt) 742
t.+ı+(tāc u teḫt) 737, 1055

teḫtgāh hükümdar tahtının bulunduğu yer, başşehir, payitaht.
t.+ı 2050

teḥvīl 1. dönüştürme, çevirme. 2. değişme.
t. 1424, 1439

teḳdīm sunma.
t. 783

teḳdīr 1. beğenme, değer biçme, değer verme; verilme. 2. (değerini, ehemmiyetini, lüzumunu) anlama. 3. ezelde Allah'ın olmasını istediği şeyler.
t. 1247
t.+(ez-ḥökm-i teḳdīr) 2182
t.+(şerḥ-i teḳdīr) 2219
t.+(teḳdīr-i Allāh) 329, 382, 861, 1049, 2253, 2294, 2345, 2347
t.+(teḳdīr-i ilāhi) 1788, 2319
t.+(teḳdīr-i meʿbūd) 447
t.+(teḳdīr-i tebdil) 2366
t.+e 423, 750, 1021, 1185, 1608, 1758, 1816
t.+ine 929
t.+ini 644, 2367

teḳrīb 1. tahmin. 2. bahane, vesile.
t. 2133
t.+(taḳrīb-i āyīn) 306

teḳrīr sözle anlatma, ifade ve beyan etme, anlatış.
t. 1320, 1513
t.+(şerḥ ü teḳrīr) 857

teḳṣīr 1. kusur etme. 2. kabahat, suç, günah.
t. 750, 797, 1791, 1996, 2163, 2176, 2182, 2341, 2407, 2437
t.+(cürm ü teḳṣīr) 1679, 1816, 2219
t.+(ehmāl-i teḳṣīr) 1450, 2307
t.+(ṣāḥib-i teḳṣīr) 1991
t.+(şerḥ-i teḳṣīr) 1513
t.+(teḳṣīr u ehmāl) 631
t.+(teḳṣīr ü ḫeṭā) 1818
t.+(teḳṣīr ü teġāfil) 1691, 1881
t.+imizden 1243

teḳvā Allah'tan korkma, Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma.
t.+(perhīzkār ü ehl-i teḳvā) 1357

ṭelʿet yüz, çehre, güzel yüz.
t. 938, 1195, 1690, 2061, 2226, 2327, 2327, 2428
t.+(ḫurşīd-i ṭelʿet) 1515, 2418
t.+(ṭelʿet u ferḫunde) 2063
t.+lu 1196, 1303, 2270

ṭeleb 1. isteme, dileme, arzu etme. 2. istek, dilek.
t. 892, 1112

ṭelebkār 1. istekli, arzulu. 2. istekli. 3. önemli konularda ciddiyyet isteyen, her şeye ciddiyetle yanaşan.
t. 747, 1359, 1360, 1743, 1886

teʿlīm 1. öğretme, belletme. 2. ders verme, okutma.
t. 1989, 2186
t.+(taʿlīm-i irşād) 280
t.+i 779

temām 1. bütünlüğü bozacak bir eksiği olmayan, bütün. 2. olması gerektiği gibi, doğru. 3. bitmiş, tamamlanmış. 3. tam olarak, eksiksiz.
t. 438, 476, 603, 1085, 1173, 1503, 1547, 1689, 1907, 1950, 2015, 2069, 2186, 2184, 2207, 2346
t.+a 111
t.+ı 242, 265, 421, 451, 529, 765, 850, 1268, 1606, 1681, 1701, 2305

temāmen tam olarak, bütünüyle.
t. 77, 99, 218

temāmet 1. tamam olma, tam olma, tamlık. 2. tamamıyla.
t. 427, 1118, 1491, 1640, 1998, 2087

teʿne kınama, ayıplama, kötüleme.
t. 1330, 2377
t.+sından 2351

ṭeref 1. cihet, yön. 2. yöre, yer, bölge.
t. 322
t.+da 149
t.+dan 222, 223, 496, 650, 1067, 1587, 2051, 2081

ṭerḥ 1. yazı yazılacak sayfaların zeminine yaldızla yapılan süsleme. 2. resmetme.
t.+(ṭerḥ-ı ḫāme) 2068

ṭerrār yankesici.
t.+(düzd ü tarrār) 1771

teṣeddüḳ sadaka olarak verme, verilme.

t. 571
teṣerrüf 1. sahip olma. 2. bir "zevce" muamelesinde bulunma.
t. 1482, 2116, 2126
teṣevvür 1. zihinde şekillendirme, kurma. 2. istek, arzu.
t.+den 1198
teṣvīr 1. resmini yapma, resmi yapılma. 2. Resim.
t.+(teṣvīr-i ṣūret) 322
teṣdīḳ 1. doğrulama, gerçek olduğunu söyleme. 2. onaylama.
t. 1829, 2423
t.+(ber-ḥesb ü teṣdīḳ) 2172
t.+(teṣdīḳ-i teḥḳīḳ) 2153
teʿyīn ayırma, belli etme.
t. 596, 1068, 1149, 1452, 1910, 2282
t.+(teḥḳīḳ ü teʿyīn) 741
t.+(teʿyīn ü teḥḳīḳ) 2423
ṭeyy 1. geçme, üzerinden geçme.
t. 159, 655, 695
teʿẓīm hürmet etme, saygı gösterme, büyük sayıldığını belli edecek şekilde güzel muamelede bulunma.
t.(erbab-ı teʿẓīm) 2009
teżarruʿ kendini alçaltarak yalvarma.
t. 1616
Teālā yüce olsun.
t. 673, 1212
t.+(rıża-yı ḥak teālā) 1359
tebdīl 1. değitirme, değiştirilme, başka şekle sokma. 2. kiyafet değiştirerek halkın arasında gezme. 3. kiyafet değiştirerek halkın arasında gezen, gizlil işleri araştıran kimse.
t. 1021, 1185
t.+(teḳrīr i tebdīl) 2366
teberrük uğur sayma, mübarek sayma.
t.+(teberrük-i bārḫāne) 1244
tebrīk kutlama.
t. 78
tecessüs 1. yoklama, araştırma, araştırılma. 2. bir şeyin iç yüzünü araştırıp sırrını çözmeye çalışma; gözetleme.
t. 2297
techīz donatma, donatım.
t.+(tekfīn ü techīz) 755
tedārük 1. edinme, sağlama, hazır etme, hazır bulundurma, araştırıp elde etme. 2. hazırlık.
t. 30
t.+(fikr-i tedārük) 1496
tedbīr bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çare.
t. 102, 103, 139, 750, 1397, 1638, 1639, 1816, 1956, 2055, 2163, 2176, 2281, 2307
t.+(bī-fikr-i tedbīr) 2312
t.+(fikr ü tedbīr) 805, 1450, 2204
t.+(ṣāḥib-i idrāk ü tedbīr) 2407
t.+(ṣāḥib-i temkīn ü tedbīr) 607
t.+(tedbīr ü çāre) 1418, 1874, 1883, 1953, 2114, 2252, 2320
t.+(tedbīr-i siyāset) 511
t.+e 2344
t.+i 137
t.+ine 130
tefaḥḥuṣ iyice, etraflıca araştırma.
t. 1029, 1734, 2294
teʾessüf üzülme, esef etme.
t. 295
t.+(āh u teessüf) 2116
t.+(āh-ı ḥesret ü teʾessüf) 420
teʿṣīr 1. etkileme. 2. işleme, dokunma. 3. üzme. 4. işaret koyma, iz koyma.
t.+inden 794
tefrīḳa 1. ayrılık2. bozuşma, ara açılması, nifak.
t.+e 1573
teġāfil anlamazlıktan, bilmezlikten gelme, bilmiyor görünme, kendini gafil gösterme.
t. 119, 807, 875, 1093, 1420, 1421, 1672, 1828, 2020, 2024, 2028, 2249
t.+(teḳṣīr ü teġāfil) 1691, 1881
tek gibi.
t. 16, 369, 537, 683, 683, 704, 874, 907, 1056, 1151, 1152, 1209, 1217, 1219, 1412, 1537, 1612, 1698, 1803, 1870, 1906, 2058, 2062
tekbīr "Allahu ekber" deme,tekbir getirme.
t.+(tekbīr ü ezan) 2239
tekfīn kefenlenme.
t.+(tekfīn ü techīz) 755
teki gibi.

t. 1208, 1218, 1972
teʾkīd daha önce yazılmış veya söylenmiş bir şeyi tekrar hatırlatma, bir daha bildirme.
t.+(tekīd ü tekrār) 2028
teklīf 1. öneri. 2. vergi. 3. samimilikten uzak davranış. 3. önerge.
t. 1864, 1937, 2064, 2153
tekrār 1. yineleme. 2. yine, bir kez daha.
t.+ 251
t.+(tekīd ü tekrār) 2028
tel tar, kemançe gibi müzik aletlerinin simi.
t.+lerinden 200
telāfī kaybolan, ziyan olan bir şeyin karşılanması, yerine getirilmesi, yerinin doldurulması.
t. 1138, 1283, 1489
telāş kaygı, tasa.
t. 146
telbīs 1. aybını, kusrunu gizleme. 2. doğrucu görünerek aldatma, gerçeği başka türlü gösterme, oyun, hile.
t.+(mekr ü telbīs) 2236
t.+(tezvīr ü telīs) 1354
telḫ acı.
t. 1880
temāşā 1. bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme. 2. zevkle seyredilen, görünüş.
t. 326, 495, 821, 2378
t.+(seyr u temāşā) 719
.t.+ya 367
temennā arzu, istek.
t. 401
temkīn ihtiyatlı ve tedbirli olma, ağırbaşlı ve düşünceli davranma.
t. 931, 1428
t.+(ṣāḥib-i temkīn ü tedbīr) 607
temṣīl 1. benzetme. 2. taklit etme. 3. örnek olarak getirilen söz. 4. özümleme. 5. mesela.
t. 535
ten –…dek, vakit zaman.
t. 1692
tenbīh 1. uyarı, uyarma, tembih. 2. uyandırma.
t. 535, 1093
t.+(tenbīh ü āzār) 1792
t.+(tenbīh ü siyāset) 511
tenhā yalnız, tek başına.
t. 196
ter 1. taze. 2. ıslak, yaş.
t.+(taze-yi ter) 480
ter sonuna geldiği kelimeleri "çok, pek çok, daha çok" anlamı katarak pekiştirir.
t. 716
tereddüd 1. kararsızlık. 2. gidip gelme.
t. 541, 747
tereḥḥüm acıma, merhamet etme.
t. 1168, 1202, 1324, 1585, 1748, 1774, 1817
t.+(lüṭf u tereḥḥüm) 880
terk 1. bırakma. 2. bırakılma. 3. boşama. 4. ihmal.
t. 150, 171, 176, 1414, 1882, 1962, 2026
t.+(terk-i sīret) 277
terle- utanmak, sıkılmak, korkmak.
t.-r 469
teʿrīf 1. bir şey veya kavramı, ne olduğunu ve ne olmadığını gösterecek şekilde temel unsurlarını, özelliklerini belirterek eksiksiz olarak tanıtma, tanımlama. 2. beğenip övmek.
t. 771, 1937, 1938
t.+(ovṣāf u taʿrīf) 2064
t.+(taʿrīf ü tavsīf) 785
ters korku.
t. 1024
t.+(ez-ters-i düzdān) 657
t.+(ters-i cān) 1432
tersā hıristiyan.
t. 2074, 2075, 2089
t.+(cemʿ-i tersā) 2083
t.+(tersā vü müselmān) 2084
tersān korkan.
t.+(tersān u lerzān) 1614
tesellī avutma, avundurma.
t. 465, 1232, 2110, 2184, 2296
teslīm 1. emaneti yerine verme. 2.bir şey veya birini götürüp birine verme. 3. ölmek, canını, ruhunu teslim etmek.
t. 514, 1382, 1452, 1533, 1552, 1786, 1989, 2009, 2338
teşbīhbenzetme, benzetilme.
t.+(teşbīh-i timṣāl) 386

teşekkür iyilik karşılığı memnuniyetini ifade etme.
t. 105
teşrīf 1. şereflendirme, gelme. 2. gitme.
t. 1864
teşvīş 1. karıştırma, karmakarışık etme. 2. telaş, heyacan.
t. 768
t.+(endūh u teşvīş) 1854
t.+(teşvīş ü ġayku) 1265
t.+(teşvīş ü ikrāh) 598
t.+e 143
tevāżuʿ alçak gönüllülük, kibirli olmama, gösterişsiz olmak.
t. 1206, 1587, 1676, 1818, 2071
teveccüh 1. çevrilme, yönelme, doğrulama. 2. bir yere doğru hareket etme.
t. 352, 1618, 1666
tevekkül işi Allah'a bırakıp, kadere razı olma.
t. 905, 1589, 1642, 1655, 1656, 1670, 1686, 1688
tevfīk 1. Allah'ın yardımı, Allah'ın, kulunun fiilinin irade ve rızasına uygun işler yapmaya muvaffak kılması. 2. uzlaştırma. 3. başarı.
t. 2288, 2335
t.+(tevfīk-i hak) 1333, 1660
t.+(tevfīk ü ʿināyet) 1657
t.+(tevfīk-i Yezdan) 1662, 1848
tez 1. çabuk geçen, süratli. 2. çabuk, hemen.
t. 642
tezrek çabuk, hemen.
t. 665
tezvīr 1. yalan söyleme, yalan dolan. 2. ara bozuculuk, dedikoduculuk.
t. 103
t.+(tezvīr ü telbīs) 1354
ṭıfl küçük çocuk.
t. 175, 239
t.+(ṭıfl u maʿsūm) 2328
t.+a 180
t.+ı 177, 925
ticāret 1. kazanç elde edebilmek için yapılan mal ve ürün alım satımı. 2. böyle bir alım satımdan elde edilen kar.
t. 398, 401, 416, 576, 779, 780
tīg kılıç.
t.+(tīg-i berrān) 271, 948, 2007
t.+(tīg-i dāstān) 2203
t.+(tīg-i mıṣrī) 374, 1836
t.+i 2382
ṭilā altın.
t. 314
t.+(zeberced ü ṭilā) 1248
tīmār yara bakımı, hasta bakımı.
t.+(dermān u tīmār) 2177, 2175
timṣāl örnek.
t. 543
t.+(teşbīh-i timṣāl) 386
ṭīnet yaratılış, maya, fıtrat, hilkat.
t. 261
tīr 1. ok. 2. sevgilinin kirpiği. 3. kader.
t. 1799, 1805
t.+(nişān-ı tīr-i şemşīr) 1639
t.+(tīr-i müjgān) 1224
t.+(tīr-i müjgān) 760
t.+ine 51
tīre 1. karanlık. 2. koyu. 3. bulanık. 4. dargın.
t. 917, 1956
t.+(hāk-ı tīre) 1760
t.+(tīre-yi tār) 1762
t.+den 2086
tirme yün veya ipekten dokuma nakışlı değerli şal, kumaş.
t. 178
tīşe 1. keser, kazma. 2. balta. 3. külünk.
t. 706
titre- 1. hızlı hızlı hareketlerle sürekli kımıldamak. 2. korkmak, korkuya kapılmak.
t.-yüb 774
toḫın-1. incitmek, sataşmak, rahat bırakmamak. 2. işlemek, tesir etmek. 3. hüzün ve keder vermek, içe döndürmek, içlendirmek.
t.-sa 147
toprāḳ- toprāġ 1. yer kabuğunun üzerini kaplayan çürümüş organik maddelerden ve kütle kısmlarından oluşan canlıların yaşamasına elverişli kısmı. 2. arazi, tarla.
t. 949, 983
t.+(daş u toprāḳ) 681, 928
t.+a 317, 1028, 1980, 2004, 2167

t.+ına 300
t.+la 1941

ṭoy ziyafet, toplu yemek, şölen, düğün yemeği.
t. 106
t.+(bisāt-i ṭoy) 75
t.+(ṭoy u bayrām) 1981
t.+ı 1316, 2229

töḥfe armağan, hediye.
t. 287, 1244
t.+ler 580
t.+lerden 1862

töhmet 1. kesin olarak ispat edilmediği halde birine suç yükleme, suçlama, suçlanma. 2. suç, kabahat.
t. 505, 1341, 1342, 1419, 1425, 1522, 1529, 1531, 1840, 2048
t.+(böhtān u töhmet) 487, 517, 1109, 1986
t.+e 613

töhmetlü töhmet altında bulundurulan, suçlanan, müttehem. 2. suçlu, kabahatli.
t. 2006

tök- 1. düşürmek. 2. saçmak, serpmek. 4. akıtmak.
t.-di 1066, 1787
t.-er 971, 1228

tökül-tökil-1. akıtmak. 2. saçılmak, serpilmek, etrafa yayılmak. 3. dik durmayıp kendini aşağıya doğru bırakmak. 4. akmak 5. birçok kimse bir yere gitmek, orada yığılıp toplanmak.
t.-di 268, 413, 822, 1708
t.-miş 1099
t.-ürdü 250

tövbe işlediği bir hatadan, suç veya günahtan pişmanlık duyub bir daha yapmamaya karar verme.
t. 282, 283

tūbā 1. Cennet'te Sidre'de bulunduğu inanılan ve geniş gölge salan ağaç. 2. mutluluk, güzellik.
t. 1896

ṭūfān fırtına, kasırga, tufan.
t. 1759

tuġyān 1. taşkın. 2. taşkınlık, azgınlık.
t. 181

ṭurfe yepyeni şey, görülmedik şey, tuhaf.
t. 1225, 1590

tūşe azık, yol harçlığı.
t.+(ez-behr-i tūşe) 481

tutuş- 1. alevlenmeye, yanmaya başlamak, alev almak. 2. alev almış gibi olmak.
t.-du 52

tük insanlarda ve hayvanlarda deri üzerinde bulunan çok ince kıl, tüy.
t.+leri 1120

tüken-1. bitmek, hiç kalmamak. 2. gücü kalmamak.
t.-di 555
t.-mez 553, 710

tünd sert, şiddetli, haşin.
t. 1009, 1698
t. (tünd-i ḫīre) 1760
t.+(tünd ü bed-hū) 947

tünd-ḫū sert huylu, huysuz.
t. 1721

Türk ana yurdu Orta Asya olan, buradan çeşitli yönlere yayılarak büyük devletler kuran, Türkçe'nin değişik lehçeleriyle konuşan millet ve bu milletten olan kimse.
t.+(Türk ü Tat) 266, 893

tüvān güç, kuvvet, takat.
t.+a+(merd-i tüvān) 568
t.+a+(süḫan-dān u süḫan fehm ü tüvān) 1850

tüvānger zengin, paralı, kudretli kimse.
t.+(merd-i tüvānger) 391

uc 1. bir nesnenin genellikle sivri olan bitim noktası. 2. kenar, yan.
u.+lu 1310

uc sebebiyle, yüzünden.
u.+ından 1144, 1440, 1931, 2200

ucal- 1. değer kazanmak, değerli duruma getirmek, yücelmek. 2. etraftan duyulacak ölçüde yüksek duruma gelmek.
u.-dı 199
u.-sın 57

'ud teknesi yarım armudu andıran, dilim adı verilen 17 ile 27 ahşap şeridin birbirine yapıştırılmasından meydana gelen, göğsü ladinden, perdesiz, kısa saplı, beşi çift, biri tek on bir telli, mızraplı çalgı.

u.+(sedā-yı ʿud) 199
ufuḳ yeryüzünün yerle birleşmiş gibi göründüğü yer; ufuk.
u.+da 77
uġra- başına gelmek, düçar olmak, maruz kalmak.
u.-dı 414, 424, 922, 1589, 2284
u.-dum 379, 768
u.-maz 1816
u.-r 1535
u.-sa 903
uġrat- 1. bir yere gitmesine, yolunun oradan geçmesine sebep olmak, uğramasına yol açmak. 2. başına kötü bir şey gelmesine, hoş olmayan bir şeyle karşılaşmasına sebep olmak.
u.-tdı 539, 1319
u.-tmasun 1562
u.-tmaya 2237
ʿuḳūbet 1. ceza. 2. eziyet, işkence.
u. 512, 2358
uldız ışıklı ve sabit bir nokta halinde görülen gök cisimlerinden her biri, yıldız.
u.+ı 80
ulu 1. çok üstün niteliklere sahip, çok büyük, yüce. 2. bir topluluğun maddi ve manevi büyüğü, saygı duyulacak niteliklere sahip kimse.
u.+lardan 1928
unut- 1. aklında kalmamak, iradesi dışında hatırından çıkmak. 2. bir şeyi dalgınlıkla bir yerde bırakmak. 3. yaptığı veya söylemesi gerektiği halde dalgınlık veya ilgisizlik sebebiyle üstünde durmadan geçmek. 4. yaptığı bir şeyi zamanla artık yapamaz olmak, bir duyguyu eskisi gibi tadamaz olmak. 5. affetmek niyetiyle iradesini kullanarak aklından çıkarmak.
u. 946, 1413
u.-maz 119
u.-muşsan 1825
usṭurlāb usturlap, yıldız ölçüm aleti.
u.+a+(reml-i usṭurlāb) 605
u.+la+(reml-i usṭurlāb) 2273
uşaḳ-uşaġ çocuk.
u.+a 235, 2104
u.+ı 171, 2058
u.+ın 915
u.+ına 2108
u.+la 179
uşbu işte bu, işte bundan dolayı.
u. 76, 242, 289, 360, 465, 490, 850, 910, 1074, 1241, 1297, 1312, 1338, 1342, 1346, 1625, 1652, 1771, 1859, 1967, 2073, 2152, 2161
ʿuşşāḳ aşıklar.
u.+e+(dil-i ʿuşşāḳ) 200
utan- 1. kusurlu duruma düşmekten veya kendini öyle görmekten ileri gelen bir eziklik duygusuna kapılmak, gülünç olduğu veya küçük düştüğü için üzüntü duymak, mahcub olmak. 2. böyle bir duruma düşme korkusuyla rahat hareket edememek, sıkılmak. 3. (saygı, edep, çekinme vb. duyguların etkisiyle) ölçülü hareket etmek, bir şeyi yapmaktan kaçınmak, çekinmek, haya etmek.
u. 664, 967, 2351
u.-duh 2244
u.-ub 1178
uydur-. uymasını sağlamak, uygun düşürmek, ayarlayıp denk getirmek.
u.-ub 2303
uzad- ileriye doğru yöneltmek.
u.-ub 2402
uzaḳ 1. arada çok mesafe bulunan, uzun sürede gidilebilen, ırak. 2. arada çok zaman bulunan, zaman bakımından çok geride veya ileride olan. 3. bulunulan yere göre ötede olan, uzak yer. 4. (-den) bir şeye karşı ilgisi olmayan.
u. 99, 655
u.+da 20
u.+dan 37, 183
uzat- ileriye doğru yöneltmek.
u.-dı 2149
uzun iki ucu arasında kendi ölçülerine göre fazla mesafe olan.
u. 159
ü-u "ve" bağlacının nazımda sessiz harfle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu.
u. 299, 568, 569, 1212, 1257, 1260, 1278, 1278, 1350, 1391, 1391, 1507, 1601, 1622, 1946, 2102, 2263, 2264

ü. 156, 1004, 1682, 2060, 2061
üç ikiden sonra, dörtten önce gelen sayının adı.
ü. 1878
ü.+in 1994
ülke 1. bir devletin hakimiyeti altında bulunan toprakların bütünü. 2.memleket, diyar, el.
ü.+(şāh-ı ülke-yi çīn) 2255
ü.+(şehenşāh-ı diyār-ı ülke-yi çīn) 2254
ü.+de 1092
ü.+den 914, 1061
ü.+ni 1503, 1853
ü.+sini 1493
ümmīd-gāh umut yeri.
ü.+ı 508
ü.+ım 636, 959, 1273, 1282, 2427
ümmīd-ümīd 1. umut, arzu edilen, olması istenen bir şeyin gerçekleşebileceği ihtimalinin verdiği rahatlatıcı, ferahlatıcı duygu, olması istenen bir şeye duyulan beklenti.
ü. 2066, 2300
ü.+im 849, 1238, 1337, 1562, 2237
ümmīd-vār umutlu.
ü.+am 1546, 1687
ürek kalp, yürek.
ü.+de 54
ü.+den 173, 202, 226
ü.+ler 13
üryān çıplak.
ü. 2264
üst 1. bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi. 2. vücut, gövde, beden. 3. üzerine.
ü.+e 422, 675, 739, 949, 983, 1864, 2008, 2295, 2297, 2360
ü.+ime 1600, 1644
ü.+inde 1305, 2398, 2401
ü.+ine 221, 431, 1047, 1077, 1160, 1268, 1574, 1579, 1708, 2309, 2382
ü.+imizden 1152
üstād 1. herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sahibi olan, üstün bir yeri, tam vukufu bulunan kimse. 2. hoca, öğretmen.
ü. 255, 2406
ü.+(üstād-ı pīr) 5
üzre üstüne, üstünde, üzerinde.
ü. 162,
üzül- kesilmek, kopmak, ayrılmak.
ü.-di 974
ü.-mez 2367
vācib 1. yapılması gerekli olan, terkedilmesi caiz olmayan husus. 2. dini bakımdan farzdan sonra gelen ve yapılması zaruri, terki caiz olmayan ilahi emir.
v. 135, 509, 509, 1327
vā'de 1. bir iş için önceden belirtilen zaman. 2. ecel.
v. 331, 1085
v.+(vā'de-yi berg) 2368
v.+(vā'de-yi kār) 2111
vaḫ. 1. zaman. 2. devir. 3. belirlenmiş zaman, belirli zaman. 4. bir işin olageldiği, yapılageldiği saat, gün veya mevsim.
v. 1783
vāḳar haysiyet ve şeref sahibi olmak, haysiyetli, şerefli.
b.+ı+(bedbeḫt ü ḫesīs ü bī-vaḳār) 552
vāḳif bilici, bilen, haberdar ve agah olan kimse.
v. 252, 1315, 1717
vaḳt-vaḫt 1. zaman. 2. devir. 3. belirlenmiş zaman, belirli zaman. 4. bir işin olageldiği, yapılageldiği saat, gün veya mevsim.
v. 330, 1358, 1963
v.+(vaḳt-i aḳşām) 867, 1173, 1547, 1820, 2015
v.+(vaḳt-i bī-gāh) 545
v.+(vaḳt-i ḫirmen) 433
v.+(vaḳt-i sā'et) 603
v.+(vaḳt-i seher-gāh) 680
v.+(vaḳt ü bī-vaḳt) 968
v.+(vakt-şināş ü kıssa-hān) 1831
v.+ı 187
v.+i 164, 651
vālā yüce, ulu, yüksek.
v.+(şāh-ı vālā) 207, 881
var 1. kainatta veya düşüncede bulunan, mevcut olan. 2. sahip olunan şeylerin bütünü, mal, servet. 3. varlık.

v. 56, 118, 118, 142, 155, 194, 206, 224, 228, 231, 267, 272, 309, 314, 320, 349, 358, 381, 391, 392, 399, 405, 416, 423, 425, 462, 493, 548, 568, 603, 637, 646, 647, 683, 683, 686, 726, 741, 758, 789, 801, 809, 844, 849, 871, 889, 891, 935, 944, 952, 962, 1000, 1020, 1025, 1042, 1068, 1071, 1087, 1092, 1193, 1196, 1201, 1216, 1220, 1238, 1251, 1252, 1261, 1310, 1347, 1349, 1351, 1371, 1423, 1490, 1500, 1501, 1501, 1562, 1570, 1577, 1577, 1578, 1591, 1594, 1600, 1641, 1645, 1703, 1705, 1722, 1803, 1850, 1852, 1856, 1860, 1878, 1884, 1886, 1895, 1914, 1916, 1954, 1998, 2007, 2012, 2041, 2050, 2054, 2056, 2057, 2059, 2130, 2136, 2157, 2176, 2184, 2237, 2257, 2264, 2267, 2279, 2279, 2284, 2362, 2364, 2373, 2389, 2396, 2401, 2435

v.+dı 21, 265

v.+dur 60, 277, 483, 495, 609, 912, 961, 962, 962, 1190, 1240, 1305, 1337, 1434, 1445, 1678, 1826, 2150, 2162, 2272, 2273, 2321, 2364, 2369, 2409, 2424

v.+ı 1098, 1163, 2357

v.+sa 516

v.+san 482

vār yaraşır anlamına gelen son ek.

v.+(dürr-i şeh-vār) 493

var- 1. ulaşmak, vasıl olmak. 2. erişmek.

v.-a 1861, 1861

v.-am 696, 927

v.+sın 913

v.-ub 506, 578, 707

vārı hepsi.

v. 367, 742, 1725

v.+(küll-i vārı) 1231

varlıġ 1. var olma durumu, var edilmiş olma. 2. var olmuş olan şey.

v.+ından 155

varlu zengin.

v. 569

varṭa 1. uçurum, kuyu gibi derin yer, çukur. 2. tehlikeli durum.

v.+dan 611

veṣf 1. bir kimse veya şeyin taşıdığı hal, sıfat, nitelik. 2. nitelikleri sayarak tarif etmek.

v.+ini 51

vāṣil 1. ulaşan, erişen. 2. kavuşan.

v. 1980

vāveylā 1. çığlık, feryat, yaygara. 2. yazık, eyvah.

v.+(āh u vāveylā) 704

v.+(āh u vaveylā vü feryād) 525

vaż‘ doğum yapma, çocuk doğurma.

v.+(vaz‘-i ḥeml) 165

veẓīfe 1. görev, bir kimsenin yapmak zorunda bulunduğu iş. 2. yapılması, birine havale edilen iş.

v. 1068

ve ve bağlacı.

v. 15, 23, 81, 209, 354, 437, 525, 538, 569, 677, 721, 828, 843, 874, 999, 1040, 1041, 1041, 1150, 1289, 1329, 1539, 1559, 1607, 1630, 1704, 1857, 1863, 1882, 1900, 1930, 1944, 2034, 2084, 2085, 2173, 2358

vebāl 1. şiddet, ağırlık, azap. 2. günah.

v.+im 1715

vech 1. yüz, çehre. 2. tarz, biçim, yol. 3. sebep, vesile.

v. 2138

v.+le 1588

vecīh 1. güzel. 2. uygun, layık, münasip.

v.+(vecih-i dil-rubā) 258

v.+(vecīh ü kābil ü mevzūn u hemvār) 2130

v.+(vecīh ü zirek) 2129

v.+(sühān-dān-ı vecīh ü serv-i bālā) 1214

v.+e 2121

vefālu sevgisine, dostluğuna bağlı olan, vefası olan kimse, vefakar.

v. 1225

vefādār vefalı, dostluğunda ve sevgisinde sebat eden, dostluğuna bağlı olan.

v. 1440, 2218

v.+(yār-ı vefādār) 1641

vekīl bir kimsenin şahsına vekaleten işlerini görmek üzere yerine bıraktığı ve bu hususta bir belge ile yetki verdiği kimse.

v. 1682

v.+(vezīr ü hem vekil ü ehl-i dīvān) 728

v.+i 121

v.+im 587

velī ama, fakat, lakin, şöyle ki.
v. 124, 126, 234, 260, 277, 361, 362, 378, 455, 594, 613, 625, 710, 813, 997, 1018, 1208, 1265, 1345, 1348, 1354, 1409, 1516, 1523, 1564, 1595, 1608, 1853, 1982, 2043, 2093, 2127, 2143, 2144, 2169, 2201, 2282, 2301, 2316, 2330, 2400
velīkin lakin, ama, fakat, velakin.
v. 60, 64, 71, 139, 146, 149, 302, 490, 538, 589, 609, 672, 680, 786, 809, 810, 1016, 1101, 1188, 1220, 1252, 1257, 1300, 1412, 1432, 1720, 1816, 1819, 1842, 1921, 1931, 2058, 2139, 2262, 2274
vėr- 1. iletmek, eriştirmek. 2. bırakmak, bağışlamak. 3. ödemek, tediye etmek. 4. satmak. 5. (kendisine ait bir şeyi başka birine) bırakmak, onun istifadesine sunmak. 6. biriyle evlendirmek. 7. kazandırmak. 8. (fikir, haber, emir, öğüt) bildirmek. 9. (bir hali bir kimse veya yerde) hakim kılmak, hasıl etmek. 10. yaymak, çıkarmak. 11. katmak. 12. harcamak, sarfetmek. 13. ikram etmek. 14. maruz bırakmak. 15. koymak, izafe etmek. 16. maruz bırakmak. 17. teslim etmek.
v. 82, 465, 620, 1218, 1567, 1757, 2383
v.-di 79, 84, 124, 247, 284, 302, 308, 338, 438, 514, 520, 539, 586, 617, 643, 690, 735, 737, 742, 766, 797, 823, 827, 964, 965, 1138, 1151, 1162, 1169, 1284, 1342, 1362, 1375, 1376, 1436, 1538, 1539, 1634, 1653, 1671, 1755, 1787, 1819, 1832, 1875, 1951, 1971, 1997, 2045, 2096, 2110, 2123, 2153, 2164, 2185, 2200, 2226, 2234, 2266, 2277, 2288, 2318, 2335, 2355, 2365, 2418, 2438
v.-diler 127, 451, 461
v.-düm 239, 369, 370, 588, 1943, 2213, 2214
v.-e 436, 901
v.-elüm 601, 765, 850, 1605
v.-erse 185
v.-eyim 297
v.-ildi 201, 201
v.-ince 487
v.-me 1256
v.-medi 621, 626
v.-medin 1133
v.-mek 144, 230, 810, 903
v.-merem 67
v.-meye 436
v.-meyüb 2052
v.-mez 486
v.-miş 42, 59, 147, 2183, 2374
v.-mişdi 1424, 2095
v.-rem 1451
v.-se 91, 1241
v.-sen 1468
v.-sün 207, 906, 2390
v.-üben 301, 1439
v.-üm 484, 1231, 1661, 2203, 2385
v.-ün 665
v.-üb 244, 313, 405, 738, 1744
v.-übdür 278, 316, 1124, 1655, 1743, 1794
v.-ür 612, 1207
v.-ürdi 991, 1194, 1207, 1586, 2281
v.-ürem 1732, 2076
v.-ürlerdi 1938
verme vermek işi.
v.+sidür 241
veşīle 1. sebep, bahane. 2. fırsat, elverişli durum.
v. 2019, 2044, 2353
veşiyet bir kimsenin sözlü veya yazılı olarak bildirdiği, ölümünden sonra arkasından yapılmasını istediği şey.
v. 902, 1928
veṣl 1. ulaşma, birleşme. 2. sevdiğine kavuşma, vuslat.
v.+(heyāl-i veṣl-i cānān) 1261
v.+(veṣl-i cānān) 1298
v.+(veṣl-ı murād) 96
v.+(veṣl-ı yār) 113
v.+ına 29
v.+ından 2433
vesvās 1. şeytan. 2. vesvese veren.
v.+(fikr-i vesvās) 1663
v.+(şeytān u vesvās) 1685
vesvāse nefsin gönüle getirdiği boş, faydasız ve huzursuzluk verici şeyler, vehim, kuruntu, şübhe, işkil.
v. 1316
-veş gibi.
v.+dür 289
veṭen yurt, memleket.

v.+den 974
veyā bağlaç, cümlede bildirilen hususun sayılan birden fazla şey için aynı zamanda söz konusu olduğu durumlarda bunların arasına getirilir.
v. 1882
vezīr "valilik, vekillik" gibi yüksek rütbelerde bulunan "paşa" ünvanını taşıyan kimse.
v. 1376, 1377, 1416, 1431, 1435, 1517, 1682, 1718, 1726, 1742, 2068
v.+(eşrāf u eʿyān u vezīrān) 315
v.+(vezīr ü dādbīn) 1506
v.+(vezīr-i heftümin) 1690
v.+(vezīr-i kārdān) 42, 59, 71, 89, 128, 1426, 1428, 1537
v.+(vezīr-i pencüm) 1322
v.+(vezīr-i seyyüm) 869
v.+(vezīr ü hāce-i ferrāş u şāter) 1945
v.+(vezīr ü ehl-i dīvān) 356, 1089
v.+(vezīr ü hem vekīl ü ehl-i dīvān) 728
v.+(vezīr ü mīr-i leşker) 1100
v.+an 137, 2017
v.+den 55, 1735
v.+e 38, 67, 102
v.+i 5, 121, 548, 871, 1342, 1349, 1381, 1383, 1724, 1878, 2054
v.+in 48, 93, 1175, 1341, 1524, 1527, 1528, 1549, 1556
v.+ler 8, 132, 216, 1233, 1823, 1844, 1891, 1968, 1980, 1988, 1990, 2022, 2349, 2360
v.+lerden 6
v.+leri 1994
vicdān insanın içindeki iyi ile kötüyü ayırdeden duygu.
v.+la 126
vilāyet diyar, ülke, memleket.
v. 1494
v.+(ėl ü vilāyet) 2362
v.+(pādişāh-ı ol vilāyet) 986
v.+(serḥedd-i vilāyet) 2080
v.+(şehr ü vilāyet) 1296
v.+(vilāyet ü leşker) 2260
v.+den 1088
vīrān yıkık, yıkılmış, harap.
v. 1503
vur-1. hızla indirmek, hızla çarpmak. 2. kesmek, yarmak. 3. uygulamak, basmak. 4…..ile hesaplaşmak. 5. darbe indirmek, yaralamak. 6. baskın yapmak, hücum edip savaşmak. 7. kötü tesir etmek, zarar vermek, dokunmak.
v.-ar 1840
v.-dı 1381, 2240
v.-dılar 1775
v.-dum 706
v.-sam 1781
v.-ub 704, 994, 2313
v.-un 816
v.-um 2203
vuruş- 1. birbirine vurmak, çarpışmak. 2. savaşmak, mücadele etmek.
v.-dı 223
vücūd 1. insan veya hayvan gövdesi, beden. 2. var olma, bulunma. 3. varlık.
v. 1397
v.+a 2112, 2418
v.+ı 54, 343, 366, 774, 2154
v.+unda 2420
vüṣāl sevdiğine kavuşma, vuslat.
v. 2098
v.+(vüṣāl-i cānān) 2102
v.+(vüṣāl-i gülcemāl) 114
v.+e 32, 1753
vürūd geliş.
v.+inden 193
vürūd dua.
d.+i 2391
yā 1. iki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar. 2. fakat, ama. 3. yahut. 4. peki.
y. 85, 347, 610, 648, 773, 1553, 1554, 1554, 1801, 2373
yā ey, hey.
908, 979, 1058, 1543, 2373
yād 1. anma, hatırlama. 2. hatır. 3. hatıra.
y. 278, 280, 410, 643, 692, 1034, 2182
y.+a 22, 227
y.+ından 2127
yaġı düşman, hasım.
y. 1387, 1644
yaġmā 1. zor kullanarak karşısına çıkan şeyleri alıp kaçma, çapul, talan. 2. akıncıların düşman topraklarına

yaptıkları baskında topladıkları ganimet.
y. 856
y.+(tālān u yaġmā) 923
yaġmur atmosferdeki su baharının yoğunlaşması sonucu yeryüzüne damlalar halinde düşen su.
y.+(yaġmur u bārān) 412, 814
yaḫ- 1. yanmasını sağlamak, tutuşturmak. 2. ateşe vermek, ateşle yok etmek. 3. çok fazla ıztırap vermek.
y.-dı 228, 620, 686
y.-ub 372, 2075
yaḫa giyeceklerin boynun etrafına gelen kısmı ve bu kısma eklenen türlü biçimdeki parça.
y.+lar 2224
y.+sı 1461
y.+sından 1107
yaḫşı 1. beğenilen, iyi, güzel. 2. yeteri kadar. 3. zararsız, selamert. 4. razılık bildirir, rıza bildirir.
y. 934, 952, 1020, 1073, 1135, 1156, 1203, 1542, 1542, 1816, 1816, 2046, 2107, 2171, 2186, 2208, 2293, 2411
y.+lardan 1544
yaḫşılıḳ iyilik, iyilik yapmak.
y. 1323
y.+dan 1541
yaḳ- (yağmur, kar ve dolu) gökten yere düşmek.
y.-ar 412
y.-dı 412
yaḳış atmosferdeki su baharının yoğunlaşması sonucu yeryüzüne damlalar halinde düşen su.
y.+dan 413
yeḳīn 1. bir şeyi şübhesiz olarak tam ve doğru şekilde bilme. 2. kesin ve sağlam bilgi. 3. herhangi bir delile bağlı olmaksızın sadece iman kuvvetiyle aşikar olarak görme, müşahede ederek bilme.
y. 72, 944, 962, 1141, 1162, 1167, 1344, 1565, 1585, 1758, 1802, 2013, 2077, 2184, 2201, 2203, 2207, 2236, 2322, 2328, 2344, 2361
y.+dür 1933
y.+em 2202
y.+i+(iḫlāṣ u yeḳīn) 1668
y.+im 1659
y.+im+(iḫlāṣ u yeḳīn) 1563
y.+inden 1684
Yaʿḳūb Hz Yusuf'un babası, Hz. İshak'ın oğlu olan Yakub Peygamber.
y. 624, 930
y.+(Yaʿḳūb-ı zār) 1748
yāḳūt 1. en meşhuru kırmızı renklisi olan, pembe, erguvan, sadece elmasın çizebildiği çok değerli taş. 2. bu taştan yapılmış.
y. 579
y.+(dürr ü elmas u yāḳūt) 784
y.+(dürr ü yāḳūt) 238
y.+(lāʿl ü yāḳūt) 1242
y.+(yāḳūt u mercān) 2120
y.+(zibercedd ü leʿl ü yāḳūt) 393
yalan 1. aldatmak maksadıyla bilerek söylenen gerçeğe aykırı, asılsız söz. 2. asılsız, uydurma, gerçek tarafı olmayan.
y. 99, 2317, 2394
yalın çıplak, üryan.
y. 921
yalḳuz 1. yalnız, yanında başka birisi bulınmayan. 2. tek başına.
y. 941, 944, 1614
yalvar- birinden bir şey isterken yumuşak ve acındırıcı bir tavır takılmak, saygılı bir ısrarla istediğini söylemek.
y.-uben 800, 1710
y.-ub 1955
y.-ur 502
yamān 1. kötü 2. merhameti olmayan, insafsız. 3. etkiyi çoğaltmak için bazen "çok", "haddinden fazla", "şiddetli" vb. anlamlarında kullanılıyor.
y. 882, 1009, 1535, 1537, 1816, 1985, 2026, 2186, 2427
y.+a 1535, 1542, 1562, 1816, 1931
y.+dan 1236, 1543, 1819, 2171, 2208
y.+dur 1432
y.+e 1323, 1931, 2411
y.+ı 1536, 2046
y.+ın 882
y.+lardan 1543
y.+un 2322
yamānlıḳ kötülük.

y.+dan 1541

yan 1. taraf, yön, cihet. 2. yakın, civar. 3. birlikte olma ifade etme. 4. kat, nezd, huzur.

y.+a 1079
y.+da 516
y.+dan 819, 1497, 1588, 1612
y.+ına 506, 549, 632, 698, 1366, 1399, 2032, 2059, 2196, 2241, 2324, 2353
y.+ında 21, 221, 395, 2007, 2010, 2400
y.+ları 1483
y.+larına 924

yan- 1. ısı ve ışık yayarak yok olmak, kül haline gelmek. 2. tutuşmak, alev almak. 2. parlamak, parıldamak. 3. perişan olmak, çaresiz kalmak, büyük zarar görmek. 4. çok ıztırap çekmek, büyük bir acı içinde olmak, çok üzülmek. 5. çok güçlü ve derin bir aşkla sevmek, aşk ateşine düşmek. 6. esef etmek, hayıflanmak, acınmak.

y. 687
y.-a 685, 685
y.-an 208
y.-ar 355, 762, 1009
y.-ardı 229
y.-dı 53, 774, 2141
y.-mış+(hal-ı yan) 13
y.-ub 925

yañaġ yüzün kulak, göz, şakak, burun ve çene arasında kalan iki yan tarafından her biri.

y.+ı 12

yapuş- 1. ayrılmayacak şekilde tutunub kalmak. 2. rahatsız edici şekilde peşini bırakmamak, musallat olmak.

y. 1053
y.-dı 873, 1055, 1179

yār 1. sevgili. 2. dost. 3. bildik, tanıdık. 4. yardımcı.

y. 115, 327, 398, 399, 419, 541, 673, 697, 726, 737, 769, 984, 1059, 1150, 1216, 1440, 1590, 1601, 1609, 1610, 1660, 1778, 2099
y.+(dövlet-i yār) 613
y.+(yār-i ġem-ḫᵛār) 978
y.+(yār-ı girāmi) 1465, 1904
y.+(yār-ı vefadār) 1641
y.+(yār-ı yegāne) 1003
y.+(yār ü yāver) 958
y.+e+(vasl-ı yār) 113
y.+im 56
y.+in+(ruhsār-ı yār) 116

yara 1. bir dış etkiyle, bir hastalık veya arıza sebebiyle vücutta meydana gelen kesik, yarık veya çiban. 2. üzüntü, acı, dert.

y. 2320
y.+dan 2316
y.+lardan 895
y.+ları 1981

yārān dostlar.

y. 1108, 1110, 2379
y.+lar 2310

yaraş- uymak, uygun düşmek, yakışmak.

y.-ur 2132

yās ölüm veya çok büyük bir felaketten duyulan acı ve bu acıyı belirtmek üzere yapılan şeyler, matem.

y.+e 1316

yaş gözyaşı.

y.+ı 101, 237, 1787

yaş 1. doğuştan itibaren geçen ve yıl birimiyle ölçülen zaman. 2. hayatın çeşitli dönemlerinden her biri.

y.+a 2275
y.+ında 2328

yat- 1. boylu boyunca uzanmak. 2. uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek. 3. uyumak. 4. gaflette olmak, habersiz olmak.

y.-ar 648
y.-dı 328, 1767
y.-mış 332, 1966, 2209
y.-mışsan 140

yatur- ödenmesi gereken bir parayı ilgili yere teslim etmek.

y.-alım 1255

yāver yardım eden, yardımcı.

y.+(yār ü yāver) 958

yavru 1. çok küçük yaşta olan. 2. evlat, çocuk.

y.+sından 181

yavuḫışla-yakınlaşmak.

y. 1298

yavuḳ yakın.

y. 400, 1773, 2082

yāy iki ucu arasında bir kiriş gerili olan, eğri, esnek ok atma aleti, kavis.

y. 1896

y.+(tīr-i müjgān) 760

y.+e 10

y.+ı 1224, 2119

yaz- 1. yazıya geçirmek, yazı ile anlatmak. 3. yazı ile bildirmek, mektub vb. ile haber vermek.

y. 106

y.-asız 593

y.-dı 597, 617, 623, 836, 949, 1246, 1272, 2068, 2073

y.-dılar 1903, 2023

y.-mış 98, 985

y.-ub 104, 590, 628, 900, 2134

y.-ubdur 983

yazıl- 1. yazmak işi yapmak. 2. yazıya geçirilmek.

y.-dı 87, 112

yazuġ sakin, sessiz, aciz kimse.

y.+am 1712

yazuḳ sakin, sessiz, aciz kimse.

y.+am 1449

yė- 1. karnını doyurmak. 2. kendisine yasaklanan ve hakkı olmayan bir şeyi almak, kabul etmek. 3. perişan etmek, mahvetmek, harcamak.

y.-di 2003

y.-me 1230

y.-mezdi 1072

y.-se 637

y.-ye 1452

yėddi yedi rakamı.

y. 1194, 2275, 2328

yeg daha iyi, daha üstün.

y. 1774

yegāne 1. tek, biricik. 2. eşsiz.

y. 14, 233, 639, 1302, 1744, 2291

y.+(ḫüdāvend-i yegāne) 1238

y.+(yār-ı yegāne) 1003

yeherlen- atı eğerlemek.

y.-di 157

yek tek, bir.

y.-ter 716

yeksān 1. aynı seviyede, düz. 2. büsbütün dağıtmak, yerle bir etmek.

y. 317, 1759, 1941, 2004, 2167

yekser 1. bir baştan bir başa. 2. hep beraber, birlikte.

y. 267, 1236, 1561, 2233, 2349

yėl rüzgar.

y. 1759

yėmeg yenmek için yiyecek, aş.

y.+e 2287

yėne 1. bir daha, tekrar, yine. 2. öyle de olsa, buna rağmen.

y. 154, 296, 351, 355, 437, 642, 691, 730, 848, 850, 863, 866, 866, 868, 870, 1100, 1141, 1173, 1174, 1253, 1260, 1272, 1275, 1299, 1320, 1322, 1547, 1603, 1613, 1624, 1694, 1731, 1783, 1815, 1823, 1925, 1995, 2015, 2016, 2017, 2037, 2038, 2160, 2240, 2240, 2241, 2331, 2337, 2348, 2349, 2350, 2353, 2356, 2415

ye'nī sözün kısası, senin anlayacağın.

y. 30

yėniden tekrar, yeni baştan, bir daha, gene.

y. 791

yėr 1. bir nesne veya kimsenin kapladığı yahut kaplayabileceği boşluk, bulunduğu mahal. 2. mevki, mahal, mekan. 3. yaşanılan, oturulan şehir, kasaba, mahalle veya toprak. 4. taraf, bölge, ülke. 5. toprak, arazi. 6. bir şeyden kalan iz, nişan. 7. durum, konum, mevki.

y. 586, 1491, 1612, 1629, 1864, 2314

y.+de 230, 265, 647, 773, 917, 947, 1006, 1014, 1068, 1071, 1081, 1201, 1264, 1274, 1276, 1542, 1579, 1640, 1750, 1816, 1919, 2168, 2174, 2264, 2408

y.+den 413, 1062, 1717, 1740, 2402

y.+densen 1466

y.+dür 2325

y.+e 1985, 1986, 2167

y.+idür 1093

y.+inde 50, 480, 970, 1726, 1749

y.+inden 2314, 2314

y.+ine 1724, 1877, 2116, 2136

yėriş yürüme tarzı, yürümek eylemi.

y.-işde 16

yėri- 1. yürümek. adım atarak ilerlemek. 2. yayan olarak gitmek. 3. yol almak, mesafe katetmek.
y. 946, 1656, 1658, 1663, 1672
y.-di 222, 334, 1311, 1497, 1587, 1588, 2289
y.-diler 932
y.-rken 468
y.-yüb 485, 1592
yėrit-bir şeyin içine girmeye mecbur etmek, dahil etmek.
y.-di 2287
yėrlü bulunduğu ülke ve bölgede doğub büyüyen, ataları da oralı olan.
y.+dür 763
y.+sen 1740
yėt- gelmek, geçmek, varmak, ulaşmak.
y.-di 93, 182, 220, 335, 449, 629, 693, 807, 864, 1249, 1618, 1676, 1684, 1690, 1706, 1765, 2084
y.-di 272, 341
y.-diler 2082
y.-er 563, 812
y.-erdi 1319
y.-ersen 1688
y.-ince 2402
y.-mek 29, 58
y.-meye 515, 2011
y.-meyübdür 353
y.-mez 1585, 2367
y.-miş 33, 33, 437
y.-üb 22
yetīm 1. babası ölmüş çocuk. 2. eşsiz, tek, yekta.
y.+(yetīm-i müsteḥaḳ) 2264
y.+dür 2330
y.+im 587
yėtir-1. ulaştırmak, erişmek. 2. büyütüb yetiştirmek, besleyip büyütmek.
y.-di 690
y.-e 1855
yėtiş- 1. ulaşmak, vasıl olmak. 2. dokunmak.
y.-di 286, 309, 424, 433, 450, 474, 578, 595, 645, 651, 719, 757, 763, 830, 852, 894, 896, 938, 939, 1081, 1085, 1171, 1245, 1464, 1471, 1466, 1497, 1534, 1549, 1590, 1611, 1674, 1684, 1754, 1763, 1859, 1861, 1908, 1970, 2070, 2105, 2111, 2309, 2343, 2391
y.-diler 503, 825, 924, 933, 993
y.-dim 1144
y.-din 1740
y.-duk 2398
y.-düm 2336
y.-e 2275, 2369
y.-mesün 1334, 1849
y.-meye 672
y.-meyübdür 2323
y.-mezdi 1571
y.-miş 436
y.-sin 32, 81
yėtür- 1. ulaştırmak, erişmek. 2. büyütüp yetiştirmek, besleyip büyütmek.
y.-di 574, 827, 852, 861, 911, 1407, 1415, 1422, 1526, 1565, 1615, 1845, 1871, 1877, 1978, 1994, 2118, 2136, 2266, 2302, 2381, 2411
y.-diler 2304
y.-düm 111, 1127
y.-me 1930
y.-medin 1131
y.-medüm 694
y.-mesen 2036
y.-meye 1433
y.-mezsen 1830
y.-üm 2384
y.-ür 1146, 2019
yėyecek yenecek şey, azık, mekulat.
y. 936
Yezdān Allah.
y. 1334, 1843, 2256
y.+(şükr-i Yezdān) 862, 2230
y.+(tevfīḳ-i Yezdān) 1662, 1848
yıġ-yıḳ toplamak.
y.-dı 406
y.-ub 433, 1160
yıḫ- devirmek, parçalamak.
y.-ub 667
yıḫıl- 1. parçalanıp dağılmak. 2. düşmek. 3. gücü kalmayıp olduğu yere düşüvermek, yığılmak. 4. harap olmak, mahvolmak, perişan olmak.
y.-dı 775, 794, 973, 1313, 1314, 1382, 1789
yıḳıl-yığılmak, toplanmak.

y.-dı 221, 367, 1040, 1268, 1579, 2081, 2083, 2340, 2342, 2362
y.-dılar 2022
y.-mış 1302
y.-ub 2357

yıḳul- yığılmak, toplanmak.
y.-uban 1823

yitük kaybolmuş, kayıp, zayi.
y. 2299

yoḫ 1. bulunmayan, mevcut olmayan. 2. mevcut olmama, bulunmama. 3. yokluk, adem. 4. yasak, memnu. 5. hayır.
y. 44, 113, 130, 269, 375, 423, 455, 461, 501, 538, 548, 558, 570, 588, 668, 689, 702, 750, 782, 806, 879, 878, 890, 923, 947, 959, 970, 991, 996, 1003, 1021, 1061, 1148, 1176, 1183, 1197, 1211, 1273, 1321, 1328, 1356, 1368, 1442, 1596, 1686, 1692, 1758, 1774, 1816, 1821, 1874, 1878, 1894, 1972, 2000, 2013, 2034, 2051, 2102, 2126, 2163, 2219, 2262, 2291, 2298, 2365, 2344, 2400, 2403
y.+du 257, 1280
y.+dur 274, 279, 318, 347, 351, 381, 461, 464, 507, 598, 625, 729, 802, 875, 899, 1167, 1178, 1294, 1331, 1331, 1336, 1339, 1361, 1380, 1447, 1525, 1544, 1545, 1546, 1551, 1560, 1723, 1792, 1906, 1964, 2014, 2020, 2021, 2036, 2131, 2150, 2174, 2179, 2182, 2252, 2281, 2320, 2388
y.+mış 1411
y.+muş 1188

yoḫsa 1. merak, tereddüt, ümit vb. duyguları, ve düşünülen ihtimallerin dışındaki başka bir ihtimali belirtmek için kullanılır, acaba. 2. ters bir ihtimal anlatır, aksi takdirde.
y. 25, 665, 1966, 2345, 2432

yoḫsul fakir, maddi durumu iyi olmayan.
y.+(yoḫsul u möḥtāc) 914, 2264

yoḳ 1. bulunmayan, mevcut olmayan. 2. mevcut olmama, bulunmama.
y.+dur 1123

yol 1. bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer, tarik, rah. 2. bir amaca ulaşmak için başvurulan çare, vasıta. 3. tutum, davranış biçimi. 4. usul, tarz, sistem. 5. bir şeye ulaşmak için takip edilen seyir. 6. amaç, maksat. 7. kez, defa. 8. uğrunda, için, namına.
y. 162, 215, 464, 472, 573, 770, 1685
y.+a 31, 158, 463, 578, 627, 644, 654, 829, 2360
y.+da 136, 641
y.+dan 1518
y.+ı 200, 527, 655, 1734
y.+ım 1648
y.+ımda 1443
y.+ın 182
y.+ında 107, 147, 733, 851, 1154, 1714, 2250
y.+ını 340
y.+ından 176
y.+ıya 946
y.+lar 159, 161, 2305

yoldaş 1. yol arkadaşı. 2. arkadaş, dost.
y. 15, 397, 463, 627, 844, 1020, 1590, 1606, 1607, 1662, 1778, 1784, 1820, 2302, 2396

yolkesen eşkıya, harami.
k.+ler 231

yon- kuvvetle çekip koparmak, yerinden çıkarmak.
y.-dı 681, 928

yorıl- 1. sarfettiği çaba sonucu yorgunluk duymak, yorgun duruma gelmek. 2. yaşadığı olaylardan dolayı bezginlik duymak.
y.-mış 161

yuḫı 1. uyku. 2. sükunet hali, hareketsizlik, durgunluk.
y.+dadur 2432
y.+sından 1673
y.+ya 328

yuḫu 1. uyku. 2. sükunet hali, hareketsizlik, durgunluk.
y. 648, 1265, 1984
y.+da 2205, 2209, 2211
y.+dan 2217
y.+sından 658, 1051
y.+sunda 1046
y.+ya 2182

yum- kapatmak.
y.-ub 1922

Yūsif İsrailoğullarından Hz. Yakub'un oğlu Yusuf Peygamber.
y. 295, 624, 930, 1211, 1748
yük bir insan veya taşıtın taşıdığı şeylerin bütünü.
y.+i 157
yüküş çok, ziyade.
y. 440, 663, 1427
y.+(zer ü sim u yüküş) 1868
yüngül hafif, kolay.
y. 2314
yüreg 1. kalp. 2. insanın bütün duygularının kaynağı ve manevi varlığının merkezi, gönül.
y.+i 919
yüz yüz rakamı.
y. 297, 361, 679, 692, 710, 761, 1025, 1206, 1247, 1417, 1496, 1742, 1803, 1890, 1934
y.+(ḫürūş u nāle-yi yüz) 682
yüz 1. surat, çehre, sima. 2. yüzey, satıh.
y. 102, 612, 1208, 2085, 2085
y.+i 722, 870, 953, 1353, 1560, 1595, 1612, 1629, 1885, 1896, 2058
y+im 513
y.+imüz 906
y.+in 723, 1015, 1056, 1057, 1430, 1491, 2143
y.+inde 2238
y.+inden 248, 753, 1468, 2142, 2231, 2338, 2425
y.+ine 638, 681, 696, 859, 928, 1929, 2429, 2430
y.+ini 1306
y.+nen 696
y.+üm 1517
y.+ümüzde 2351
y.+ün 1680, 2119
y.+ünde 761
y.+ünden 250, 2425
zād şey.
z. 226
zād doğan, doğmuş, doğma.
z.+ı+(ḫūr-zād) 2065
zāde doğmuş olan kimse, çocuk, yavru.
z.+(zāde-yi pāk) 249
zeʿferān safran.
z.+e 1226, 2156
ẓāhir 1. ortaya çıkan, görünen. 2. açık, ortada, aşikar. 3. elbette. 4. sanırım, galiba. 5. dış yüz, görünüm.
z. 135, 270, 614, 819, 1014, 1086, 1744, 1829, 1987, 2000, 2207, 2228, 2238
z.+(ahvāl-i ẓāhir) 950
z.+de 105
z.+e 1251, 1740
ẓālim 1. zulum eden, haksızlık eden.2. acımasız, merhametsiz.
z. 913, 993, 1004, 1715, 1721, 1853
z.+(düzd-i ẓālim) 490
z.+(nā-kes-i ẓālim) 1511
z.+(ẓālim ü sitemger) 1060
z.+den+(ẓülm-i ẓālim) 1003
zamān 1. vakit. 2. içinde bulunulan devir, yaşanmakta olan vakit.
z. 226, 590, 594, 679, 692, 982, 1010, 1458, 1467, 1570, 1596, 1646, 1650, 1959, 2089, 2208
z.+da 20, 171, 361, 745, 773, 1206, 1315, 1330, 1382, 1499, 1737, 2377, 2377
z.+ı 854, 859, 1043, 1382
zamāne 1. şimdiki zaman. 2. felek.
z.+ 233, 2201
z.+(ḳānūn-i zamāne) 2183
z.+(ehl-i zamāne) 877
z.+(feḫr-i zamāne) 2412
z.+(ḫūbān-ı zamāne) 1302
z.+(māh-i zamāne) 34
z.+(şāh-i zamāne) 1323, 1627
zār 1. ağlayan, inleyen. 2. ağlama, inleme. 3. zayıf, dermansız.
z. 125, 524, 978, 1271, 2215
z.+(āşüfte-yi zār ü perīşān) 448
z.+(bā-dil-i zār) 2417
z.+(feḳīr-i zār-i mehcūr) 1203
z.+(nāle-yi zār u figān) 519
z.+(zār u ġemgīn) 675, 1000
z.+(zār u giryān) 683, 1001, 1800, 2299
z.+(zār u mehcūr) 621, 1785
z.+(zār u meʾyūs) 344, 1270, 2005
z+(zār ü perīşān) 315, 358
z.+(zār u rencūr) 583
z.+(zār u şīven) 982
z.+e+(āh u zār) 699
z.+e+(yaʿkūb-ı zār) 1748
z.+em 1400

z.+ī 1596
z.+ī+(eḥvāl-i zār) 1597
z.+ı+(feġān u āh u zār) 1275, 2415
z.+ı+(nāle-yi efġān u zār) 1777
z.+ım+(ḳelb-i zār) 211
z.+ı+(nāle-yi zār) 1259
z.+ı+(nevḥa-yi efġān u zār) 1649
zārī ağlama, inleme.
z. 1260
ẕāt 1. asıl, öz. 2. kendi. 3. saygın kişi. 4. kişi.
z. 234, 260
z.+ında 1594
zā'il. devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan, ortadan kalkan.
z. 86, 1413, 2024, 2100
żāyiʿ 1. kaybolan. 2. kayıp. 3. zarar.
z. 1026, 1147,1235, 1610, 1956
zebān dil, lisan, konuşma.
z. 1199
z.+dur 1831
zebānlıḳ akıcı ve düzgün konuşmayı bilen.
z. 1676
zebūnluḳ zebun, güçsüz, zayıf, aciz olma durumu.
z. 436
zeḫm yara.
z. 2313
z.+(zeḫm-ı żerbet) 894
z. (zeḫm-ı şemşīr) 2318
z.+ına 550
zeḥmet 1. sıkıntı, eziyet. 2. zor. 3. yorgunluk.
z.+lerin 96
zehr ölüme sebep olan madde, ağu, zehir.
z. 2002
z.+(zehr-i hilāhil) 637
z.+(zehr-i ḳatil) 1380, 1451
z.+e 101
żeʿīfe zayıf, güçsüz.
z. 952
zelzele deprem, yer sarsıntısı.
z. 1492
zemīn 1. yer, mahal.2. yeryüzü.
z.+de 2239
z.+e 151
zen kadın, eş, hanım.
z. 1105, 1115, 1118, 1118, 1311, 2001, 2205
z.+(ḳavl-i zen) 2042, 2235
zenān kadınlar.
z.+e+(mekr-i zenān) 2237
zencīr 1. birbirine geçmiş madeni halkalardan meydana gelen bağ. 2. eskiden suçluların, delilerin eline, ayağına vurulan demirden bağ.
z. 816, 1320, 1507, 1791
z.+(zencīr ü zindān) 498
zengīn malı ve parası fazla olan, varlıklı.
z. 786
żenn 1. gerçeğini bilmeden ihtimal üzerine hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, sanı.2. şübhe, kuruntu, işkil.
z.+imce 129
zer 1. altın. 2. altın para. 3. altından yapılmış.
z. 157
z.+(be-ġāyet māldār u ṣāḥib-i zer) 391
z.+(bedre-yi zer) 663, 2401
z.+(dürr ü lāʿl ü cövher ü zer-i bisyār) 1087
z.+(ġulām-ı zer-ḫirīde) 764
z.+(sīm u zer) 1945
z.+(sīm u zer ü zerbeft-i dībā) 580
z.+(zerr-i bisyār) 1743
z.+(zerr ü dīnār) 766
z.+(zer ü māl u ġulām u hem kenīz) 1383
z.+(zer ü sīm u cevāhir) 851
z.+(zer ü sīm u metā-yi bī-nehāyet) 577
z.+(zer ü sīm u yüküş) 1868
zerbeft sırmalı kumaş.
z. 1919
z.+(firāş u bister-i zerbeft ü dībā) 324
z.+(sīm u zer ü zerbeft-i dībā) 580
z.+(zerbeft ü aṭlas) 2400
z.+(zerbeft ü ḫelʿet) 1819, 2428
żerb 1. çarpma, darp. 2. güçlü ve şiddetli etki.
z. 1790
z.+ıyla 524
żerbet 1. çarpma, darp. 2. güçlü ve şiddetli etki.
z.+(zeḫm-ı żerbet) 894

z.+den 524
zerendūd ezilmiş varak altının zer mürekkep haline getirilerek beyaz veya renkli kağıda fırçayla sürülmesiyle hazırlanmış hat vb.
l.+ler+(lāciverd ü zerendūd) 321
ẕerīf 1. tavrı ve edası hoş olan, hoşa giden. 2. ince, nazik, şık.
z. 2121
ẕerre çok küçük parçacık, azıcık.
z. 990, 1417, 1417, 1553, 1553
zerrīn 1. altından. 2. altın sarısı. 3. parlak. 4. altın işlemeli.
z. 178
zevāl 1. yok olma, yok edilme., ortadan kalkma. 2. bozulma. 3. batma
z.+(kemal ü zevāl ü iḳbāl ü idbār) 380
z. 1337
z.+e 379, 400
z.+i 318, 381, 1059
z.+ün 388
z.+in+(bīm-i zeval) 350
zevc koca, eş.
z.+(zevc-i māżī) 2184
ẕevḳ 1. zevk, eğlence. 2. keyif alma, haz duyma, hoşlanma.
z.+(neşāṭ u ẕevk) 115
z.+den 2376
z.+i 1299
z.+iyle+(neşāṭ u ẕevḳ) 1484
zeyd 1. fazlalık. 2. erkek ismi.
z.+(zeyd ü ḳallāş) 2396
zi –den, -dan, -den dolayı.
z. 603, 1142, 1385
z.+(zi-cevr-i ḥādiṣāt) 389, 584
z.+(lüṭf-i ḫusrevāne) 1238
zībā 1. güzel. 2. süslü.
z. 7, 1212, 2060, 2404
z.+(dürr-i zībā) 457
z.+(ḥüsn-i ḫūb u zībā) 1209
z.+(ḥüsn-i zībā) 813
z.+(merd-i zībā) 1872
ziberced zebercet taşı, fıstık yeşili renginde süs taşı.
z.+(zibercedd ü leʿl ü yāḳūt) 393
z.+(ziberced ü ṭilā) 1248
zihī ne güzel, ne hoş, ne iyi.
z. 1212, 1212, 1393
ẕikr 1. anma, dile getirme. 2. anılma, dile getirilme. 3. bildime. 4. bildirilme.
z.+(ṣebr u şükr ü ẕikr ü ṭāʿet) 1019
z.+(ẕikr ü ṭāʿet) 1369
zindān 1. hapishane. 2. karanlık, çok karanlık yer.
z. 997, 1005, 1689, 1785
z.+(bend-i zindān) 2159
z.+(künc-i zindān) 2016
z.+(meḥbūs-ı zindān) 842, 1122
z.+(sūy-i zindān) 862, 2348
z.+(zencīr ü zindān) 498
z.+a 139, 344, 832, 868, 1321
z.+da 1182
z.+dan 863, 1782
zindānbān zindan bekçisi.
z.+e 1552
zindāncı zindan bekçisi.
z.+ya 2240, 2348
zinde 1. canlı, diri. 2. dinç.
z. 909, 1177
zindegānī 1. yaşam, hayat. 2. yaşantı, canlılık. 3. geçim.
z.+(ḫıżr-ı āb-ı zindegānī) 1754
z.+(ömr-i zindeganī) 291, 601, 767
zīnet süs, süs eşyası.
z. 1285
z.+(libās u māl u zīnet) 1584
zinhār 1. aman, sakın, sakın ola ki. 2. aman dileme. 3. unutma aman.
z. 27, 27, 172, 594, 594, 670, 935, 1278, 1278, 1278, 1391, 1391, 1391, 1930, 2235, 2235, 2274, 2409
zīr alt, aşağı, altı, altında.
z.+(gāh zīr ü gāh bālā) 656
zireh ok vb. korunmak için deri, demir vb. şeyden örülen savaş giysisi.
z. 2312
zīrek 1. aklı başında, anlayışlı, zeki.
z.+(vecīh ü zīrek) 2129
zişt çirkin.
z+(zişt-i ʿavret) 338
z.+(zişt-i gümrāh) 1532
z.+(zişt-i bed-ḫū) 1455
Ziyād erkek ismi.
z. 232, 243, 245, 247, 2371, 2395, 2410.

z.+a 2390
z.+ın 2375
z. .+(miṣl-i Ziyād) 262
ziyāde 1. fazla, çok. 2. daha çok.
z. 81, 117, 251, 258, 350, 359, 365, 388, 404, 838, 864, 876, 921, 1124, 1135, 1169, 1234, 1256, 1263, 1299, 1299, 1526, 1556, 1668, 1794, 1818, 1824, 1852, 1938, 2006, 2064, 2164, 2306, 2343
ziyān 1. zarar. 2. telef. 3. kar edememek.
z. 1409, 1532
z.+a 1931
z.+ı 1536
zor 1. güçlükle yapılan iş. 2. sıkıntı, rahatsızlık, ıztırap.
z. 95
ẓühūr meydana çıkma, baş gösterme, görünme.
z.+e 42
ẓülm 1. zulum, haksızlık, adaletsizlik. 2. eziyet, cevir.
z. 711, 1032, 1124, 1135, 1516
z.+(sitem ü ẓülm) 1990
z.+(ẓülm-i bed-ḫᵛah) 584
z.+(ẓülm ü bidʿat) 374, 1727
z.+(ẓülm-i siyāset) 916, 1121, 1134, 1137
z.+(ẓülm ü şiddet) 668
z.+(ẓülm-i zālim) 1003
z.+(ẓülm ü bī-dād) 707, 841, 1106, 1348
z.+den 1683
z.+e 1171
z.+inden 1004
z.+le 1134
żurnā kamıştan yapılmış üflemeli saz.
z.+(ṭebl u kūs u nāy u żurnā) 1296, 1386, 1498
zülf yüzün iki tarafından sarkan saç lülesi, saç.
z.+(kemend-i zülf) 1223
z.+i 1352
ẓülmāt karanlıklar, zulmetler.
z. 1761
zümürrüd yeşil renkte, çok değerli taş.
z. 394, 784
zünnār keşişlerin bellerine bağladıkları kemer.
z. 2075

Toplam kelime: 24759

KAYNAKÇA

AKGÜN, İbrahim, *Önce Söz Vardı*, Kurtuba Yayınları, Ankara 2012.

AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,* İnkilap, İstanbul 1988.

AKYALÇIN, Necmi, *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, Eğiten Kitap, Ankara 2012.

ALBAYRAK, Nurettin, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları İstanbul 2009.

ALIŞIK, Gülşen Seyhan, "Sam Mirza", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009.

ALİYEV, A., *Bahtiyâr-nâme (Yazılı Dastan),* Nurlan, Bakü 2002.

ALTAYLI, Seyfettin, *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Prestij Matbaası, Ankara 2005.

Arap ve Fars Sözleri Lügati, Azerbaycan Elmler Akademisi'nin Neşriyatı, Bakü 1967.

AYÇİÇEĞİ, Bünyamin, Behiştî Ahmed Sinan'ın (ö.917/1511-12?) İskender-Nâme'si (İnceleme-Metin), Marmara Üniversitesi Türkiyat AraȞtırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2014.

Bahtiyâr-nâme, Arkeoloji Müzesi Ktb. No: 1022.

Bahtiyâr-nâme, Nuruosmaniye Kütüphanesi 3685.

Bahtiyâr-nâme, Süleymaniye Ktb. Reşid Efendi 671.

Bahtiyâr-nâme, Berlin Kraliyet Ktb. 437/2 (47^{b}-61^{a}).

BALABAN, Mustafa Rahmi, *Bahtiyâr-nâme*, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1339.

BİLGİN, Azmi, "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 1995.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. Yüzyıla Kadar), Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.

ÇERİ, Ahmet, *Tebrizli Ahmedinin Yusuf u Züleyha İsimli Eseri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

DİLÇİN, Cem*, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

DMİTRİEVA,L.V., *Opisanie Tyurkskih Rukopisey İnstituta Vostokovedeniya,* Moskova: İzdatelstvo Nauka 1980.

ERŞAHİN, Seyfettin, Akkoyunlular Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2002.

EYÜPOĞLU, E. Kemal, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş, İstanbul 1975.

FİDAN, Gülşah Gaye, ″Sindbâd-nâmelerden Hareketle Çerçeve Hikâye Geleneğinde Metinlerarasılık: Tûtî Hikayesi Örneği″ *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* S. 8, İstanbul 2012.

GÖNEN, Sinan, *Batı Türklerimizin Manzum Atasözleri*, Kömen Yayınları, Konya 2011.

İLGÜREL, Mücteba, "Celali İsyanları", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993.

İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Edebi Bilgiler Aruz Ölçüsü*, Erzurum 1989.

KARTAL, Ahmet, *Doğunun Uzun Hikayesi Türk Edebiyatında Mesnevi,* Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2013.

KAVRUK, Hasan, *Bahtiyâr-nâme*, Serhat Yayıncılık, Malatya 1998.

KAYA, Ceval, *Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi*, TDK Yayınları, Ankara 2008.

KERİMOV, Paşa, *17. Asr Anadilli Azerbaycan Lirikası*, İlim ve Tahsil, Bakü 2011.

KOÇAK, Ahmet, *Tebrizli Hakiri Leyla vü Mecnun,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.

KÖPRÜLÜ, Fuad, Bahtiyâr-nâme, *İslam Ansiklopedisi,* C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979.

KURTULUŞ, Rıza, Sindbâd-nâme, *DİA*, C. 37, İstanbul 2009.

GORYAEVA L.M., "Vvedenie", *Povest o Bahtiare (Perevod s Malayskogo)* içerisinde, çev. L.M. Goryaeva, Moskova: Nauka 1989.

MACİT, Muhsin *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Kapı Yay., İstanbul 2005

MAZİOĞLU, Hasibe, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, TDK, Ankara 2009.

MEMMEDLİ, Gulam, *Bahtiyâr-nâme,* Çaphane-yi Rıza-yi Tebriz 1945.

MEMMEDLİ, Gulam, *Bahtiyar-name,* Şark-Garb, Bakü 2004.

MUHAMMED AVFİ, *Lübâbü'l elbâb*, haz. Edward G. Browne, Brill, London 1903.

MUSALI, Vüsale, *Gulam Memmedli tezkiresi*, Azerbaycan Milli Elmler Akademisi, Bakü 2013.

NEFİSİ, Said, *Tarih-i Nazm u Nesr Der İran ve Der Zebân-ı Farisi*, Kitab-fürûş, Tahran 1363.

ONAY, A. Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı. Yayınları, Ankara 1992.

PİR MAHMUD, *Bahtiyâr-nâme,* Milli Ktb. Afyon Gedik Ahmed Paşa 18349.

POLAT, Arzu, *Behişti Sinân'ın Mihr ü Müşteri Adlı Mesnevisi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Dr Tezi, İstanbul 2017.

RUŞEN Muhammed, *Lümatü's Sirac Li Hazreti't Tac (Bahtiyâr-nâme),* çev. Betül Bilgen-Abdüsselam Bilgen T. C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1994.

RÜSTEMOVA, Azade, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi,* Elm, C.3, Bakü 2009.

RYPKA, Jan, *History of İranian Literature*, Dordrecht 1968.

SAM MİRZA SAFEVİ, *Tezkire-i Tuhfe-yi Sâmî*, tas. Rükneddin Hümayunferruh, y.y., t.y.

SARAÇ, Yekta*, Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, 2 ciltte, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

SARIKAYA, Mahmut, *Güney Azerbaycan Türkçesi,* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dr. Tezi, Kayseri 1998.

SEFERLİ, Elyar – HALİLİ, Yusif, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Ozan, Bakü 2008.

ŞEMSEDDİN MUHAMMED DAKAYİKİ, *Rahatü'l-ervah fi süruri'l-mifrah: Bahtiyar-name*, Danişgah-i Tahran, Tahran 1966.

SERTKAYA, F. Osman, *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu Bir Bakış*, Ruhr-Universitat Bochum, Bochum 1977.

TAŞÇI, Mustafa, *Nesillerden Nesillere Armağan Sözler Hazinesi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2004.

TEGÜN, Özlem, *Tebrizli Ahmed Esrâr-name*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2008.

TERBİYET, MUHAMMED ALİ, Danişmendan*-i Azerbaycan*, çev. İsmail Şems, Gafar Kendli, Azerbaycan Dövlet Neşriyatı, Bakü 1987.

TOKMAK, A. Naci, Bahtiyâr-nâme, *DİA*, C. 4, İstanbul 1991.

TOPALOĞLU, Fatih, "*ŞİA'da Kerbela Mateminin Ortaya Çıkışı ve Eski İran Kültürüyle İlişkisi*", Çeşitli Yönleriyle Kerbela, C. 1, Sivas 2010.

ÜNLÜ, Osman, *Cinânî'nin Bedâyîü'l Âsâr'ı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir 2008.

ZÂHİRÎ as-SAMARKANDÎ, *Sindbâd-nâme*, haz. Ahmed Ateş, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1948.

ÖZGEÇMİŞ

10.06.1982 tarihinde Azerbaycan-Bakü'de doğdum. İlk, orta ve lise eğitimini orada tamamladım. 2000 yılında Türkiye'ye taşındım. 2013'te Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldum. Evli ve iki çocuk annesiyim.